

08 ✓

21.475/1901

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

під редакцією

Володимира Шухевича.

~~184.~~

РІЧНИК ТРИНАЙЦЯТИЙ.

У ЛЬВОВІ, 1901.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

ЗМІСТ.

Розправи наукові.

	стор.
Задача родичів і суспільности супроти умово упосліджених дітей	5, 20
<i>В. Д. Гер.</i> Про се, як то малі діти ставлять питання	17, 33
— Тіло та душа дитини	49
<i>Е. В.</i> Душа дитини	81, 97
<i>Я. М.</i> Про звіриний рух	113, 129
Учительський інстинкт	145
Значінє слова в вихованю	150
<i>Ад. Більгер.</i> Подільність чисел через 7	185
З психології вихователів	209
<i>Василь Ратацький.</i> О образованю чувств	308
<i>Е. В.</i> О розбуджуваню альтруїстичних нахилів у дітей	337, 353
Наша мова	370

Лекції, методи і уваги.

<i>В. Д. Г.</i> „Ruskin Hall“ в Оксфордї	2
Наука анальфебетів	12
Наука моральности в елементарних школах у Франції	38
<i>Т. Біленький.</i> Приготованє учителя до перероблюваня уступів змісту історичного в школах низшого типу	56, 65
<i>Іван Недільський.</i> Поема Устияновича „Земский рай“ під виглядом педагогічним	60
<i>Іван Савіукий.</i> Тема з конференції пов. в Чернівцях р. 1900	70
Обовязкові забави для молодіжи	73
Людова гігієна, людова етика, людове вихованє	85
На чім полягає формальне вихованє	87
Англієць о англійській школі	101
Збиранє рости як средство до образованя	134
Дещо про шкільництво у Бурів	137
<i>В. Д. Г.</i> Розсіяність у дітей нормальних	183

	стор.
Ос. Макарушка. Менше слів — більше науки	193
Дитячі товариства опіки над звірятами	212
Суфлетія в педагогії	214
Ад. Більгер. Відповідь на оцінку мого підручника	267
Др. М. Пачовский. Відповідь на критику „Народні думи“	268
„ Історія генези церковно-славянської мови	277
Де що про сьпів і сьпіванняки, і як би учити сьпіву	280
Язик диких племен і мова дїтїй	292
Патріотичні гріхи нашого народного учительства	295
Народне шкільництво у Бурів	305
В. Білецький. З поля нашого шкільного письменства	312, 325, 343, 375
✓ І. Г. Знесена фізичного примусу шкільного, а введення морального	321
О живленю старших дїтїй	341
Василь Ратайський. Як старати ся о придбанє довіря у селян, а у міщан?	357

Інші.

Шкільництво американських Сполуч. Держав на парискій виставі 1900 р.	9
Популярна хемія	11
Культура у Хінцїв	23
Байка о бузьку	42
✓ Народне шкільництво на Буковині в р. 1899/900	43
Народне шкільництво в Італії	51
Загальні збори фїлїї Руского Тов. педагогічного в Коломнї	54
Родительські вечери	74
Ваміна дїтїй	75
Сосна і смерека (природнича розмова)	76
✓ Вихованє молодїжи в Англії	88
Жаданє буковинських Русинів на поли шкільництва	91
Загальні збори тов. „Шкільна Поміч“ у Львові	91
З парискої вистави	103, 177
Споминки з дитячого і шкільного життя Ед. де Амїчіса	119
Казка	122
✓ Переповненє середних шкіл в Австрії а головнє в Галичині	124
Загальні збори тов. „Шкільна Поміч“ в Коломнї	140
Як. Миколаєвич. Оцінки	155
Справозданє Головного Видїлу Руского Товариства педагогічного у Львові за рік 1900	162
Врученє похвальної грамоти учителєви	173
Попис в дївочім Інститутї Руского Тов. педагогічного у Львові	199
Закінченє року шкільного в рускій вид. школі ім. Шевченка	200
Справозданє з Загальних зборів Руского Товариства педагогічного у Львові ²⁹ / ₆ 1901	201
Тринайцате справозданє з діяльности Інституту Руского Товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая у Львові	217
Хронїка львівської академічної гімназії	225, 257, 273
Відозва до Впов. руских Родичїв та Опікунів	243
Метода С. Гелєра ліченя слїпоти з уродженя	265
Як. Миколаєвич. Оцінка	283
Справозданє женського Інституту Руск. Тов. педагогічного у Львові	286
З руских Бурє	288
Францускі шкільні каси ощадности	289

	стор.
Руска виділова школа ім. Шевченка у Львові	296
Справозданє Виділу Товариства Руслан від $\frac{1}{7}$ 1900 до $\frac{30}{6}$ 1901	316
Реґуляція платні учителів шкіл народних і виділових в Чехах і Шлеску	324
<i>Др. В. Левицкий.</i> Каміль Флямарион — Небо	328
Григорій Врецьона (посмертна згадка)	333
<i>Микола Гаврищук.</i> Відповідь на оцінку мого методичного підруч- ника подану п. Я. Миколаєвичем	345
Справозданє з Загальних зборів філії Р. Тов. пед. в Буску	360
Слово до рускої інтеліґенції (Краєве Товариство кредитове уряд- ників і сьвященників)	362
Літературно-науковий Вістник	366
<i>Як. Миколаєвич.</i> У відповідь п. Г.	373
Ізидор Шараневич (посмертна згадка)	377
Календар „Місіонаря“	378

Вісти з Руского Товариства педагогічного у Львові і его філій, Поста-
нови властий шкільних, Новинки, Конкурси, Оповідення, З наука, штуки
і літератури, Справозданя, Всячина і т. п., у кождім числі.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Театральна
ч. 19.Неопечатані ре-
клами не без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Запросини до передплати.

З Новим Роком з Новим щастям!

Витаючи повисшими словами усіх Русинів-Патріотів, дбаючих про розвій нашого шкільництва, розпочинає „Руске товариство педагогічне“ з сим числом XIII. річник свого видавництва „Учитель“, якого цілню обговорювати всякі справи дотикаючі нашого шкільництва. Сьвідома повисшої цілі Редакція старала ся з'єднати усі сили, до спільної праці. В наслідок того, правда ще поволи, все-ж таки що раз більше людей прикладає рук до так важної справи, яким є для нас розвій нашого шкільництва і щиро помагає доброму патріотичному ділу. Спаси-Біг велике їм за се! Просимо їх не переставати на сїм, але трудитись з нами посполу і далше. Однаковож велика, превелика часть людей, вельми спосібних до повисшої праці глядять майже цілком рівнодушно на завданє і ціль „Учителя“! До Тих відзиваєсь редакція і просить їх стати враз з другими в ряди та пособити хосенному ділу! Найбільше просить она товаришів Учителів, нехай не жалують хвилинки часу, а передовсім доброї волі, нехай подають до „Учителя“ вісти про всякий рух в справі руского шкільництва; нехай засяляють „Учителя“ статями змісту педагогічно-дидактичного, нехай надсилають справозданя з засідань конференцій учительських; она просить їх о рецензії учебників шкільних і подібних видавництв, о уваги над діланем товариств педагогічних, о уваги над видавництвами їх, особливо-ж над „Учителем“, о статі змісту научного і пр. і пр. словом про все, що підходить під ціль, яку має „Учитель“.

Не менше просить Редакція усіх Патріотів о поміч материяльну, яку окажуть они в той спосіб, що зложать передплату на „Учителя“ виносячу річно 6 кор., на півроку 3 кор. 20 сот.

Адреса Редакції: Львів, ул. Собіщини Ч. 7.

Адреса Адміністрації: Львів, ул. Софії Ч. 9. а.

Львівська бібліотека
АН УРСР

„*Ruskin Hall*“* в Оксфордї.

Уже минув рік з вершком, як заложено в Оксфордї робітничу школу під назвою : „*Ruskin-Hall*“. Се зовсім не якась технічна школа, там ніодни робітник не вивчить ся свого спеціального фаху, нова школа має образовати „суспільно“, єї завданням при помочи історії політичної, економічної та соціології, уздібнити робітника до пізнання дійсної вартости політичних та економічних краввих інституцій, а також до праці над усовершенем життя. Коротко сказавши нова колегія бажає робітника виобразувати та усуспільнити, а рівночасно заціпити в умах належне поважане для ручної, фізичної праці. В одній сали сеї колегії поміщено портрет професора університету Рьоскіна (*Ruskin*) в одязі копача, з лопатою та сапою на рамени — сей портрет се символ великої ідеї. — Та наскрізь сучасна школа умістила ся цілком сьміло біля оксфордського університету, поміж інституціями, що існують вже 400 до 500 літ, де від віків старанно культивуєсь аристократичні традиції та консервативні понятя. Дім, в якому колись мешкав князь *Malborough* нині дає приміщене 80. ученикам-робітникам, що покинули на цілий рік свої варетати, фабрики, копальні, надіючись, що за сей рік вернуть до них, тих своїх занять, як люди виобразувані суспільно та умово. Колегію сю заложив молодий Американець *д. Вальтер Vrooman*. Їго родина походження нідерландського звістна

*) *Джон Рьоскін (John Ruskin)* професор Оксфордського університету, родив ся в р. 1819. помер д. 20. I. 1900 р. в своїй лянкастерській маєтності. Чоловік з роду велики маючий, розжертвував за жити майже ціле своє міліонове майно на добродійні цілі, та мимо того твори єго пера здобули собі такий мир в єго вітчині, що їх публікація приносила єму річно на наші гроші до 125.000 корон доходу. Із сего ще доходу заламавав численні гуманні та фізичноспільні інституції. Вважаючи себе учеником славного англійського писателя та мислителя *Карлейля*, — який основою цивілізації та взагалі щастя туземного та гараду людства признавав виключно обовязок та почутє моральности, працю та совістє сповнюванє суспільних повинностей, — показував своєю діяльністю, що справді ступає в сліди свого учителя. Що одначе *Карлейль* приміняв до оцінки історичних подій та їх значіння, се *Ruskin*, яко професор історії штуки відносив до штуки та проповідав, що понятя краси повинно ґрунтуватись не на принципах чутєвих та інтелектуальних а на моральних. Жерелом моральних почувань ставить Бога, а затим і естетика передовсім повинна оглядатись на Божу волю, тоб-то, як вона, ся воля проявляєсь у внутрішнім сьміті, а є в людській душі та в зовнішнім є є в природі. Звідси дальший вивід, що чоловік повинен жити найблише природи, що він повинен з напруженою увагою студіювати, що тільки живе, згідне з природою сею найвищою проявою волі Божества, може вважатись моральним, та що правдина краса заключає ся лиш в такому житю.

Студіюючи історію штуки він найбільше застановив ся на попередниках великого *Рафаєля*, бо в їх творах бачив ся простоту релігійно-моральних почувань, єю самостійність, єю найністє. Він любував ся сими образами та їх творцями і таким чином став головою нового напрямку в штуці, так зв. прерафаєлізму а якого витворились символізм та декаденство. Що посередно причинив ся до витвору декаденства в штуці се не єго вина а вина єго учеників т. зв. прерафаєлістів, що покористувались натхненою проповідю *Рьоскіна* фальшивим способом, бо наслідують зверху форму образів передрафаєлістських не вдихали в них сего релігійно-морального чуття...

Ідучи саїдом свого учителя *Карлейля*, що добачав весь гаразд людскости в почуттю моральности праці та сповнюваню суспільних обовязків, старав ся *Рьоскін* розвивати в своїй народі естетичний смак тим, що закладав школи рисувників, піддїняв деякі галузи дрібного домашнього промислу та сам своїми викладами кермував образованєм робітничої маси.

Ось декілька слів для поясненя, чому колегію *Vrooman*-а в Оксфордї названо : „*Ruskin-Hall*“. — *В. Д. Гер...*

в Сполучених Державах зі своєї ревности та філантропії. Як Vrooman виїздив до Англії з наміром заложити її школи, передсадували йому, що його думка не зможе викликати ніякого заінтересованя; в самім Оксфорді найбільш учені люди утверджали його в сій сумнів пересвідченню та доказували, що робітнича верства полишить ся зовсім рівнодушною для справи образования. Vrooman однак не дав ся знеохотити, придбав собі помічників та при їхній підмозі отворив колегію в грудні 1898. року.

Всі ремісничі товариства прийняли сю вість з найбільшим ентузіазмом, та в дні посвячення нової інституції сая ледви могла примістити делегатів всіх ремісничих товариств. Ось в який спосіб д. Vrooman представив стремління заведеня, яке заложив: „*Ruskin-Hall*“ узнас в робітнику не лиш продуцента але людське ество, що потребує чувства та радости, не лиш силу робучу але і горожанина, чоловіка та батька. Спеціальні школи подають робітникам образование фахове, в колегії одержать вони образование суспільне для добра вітчизни та для ідеї поступу. Мимо закидів упереджених противників, що удержують, що колегія буде школою політичних агітаторів, буде воно в сути річи гробом всякої агітації, бо люди, що легкодушно нехтували суспільні інституції, в „*Ruskin-Hall*“ навчать ся їх цінити, а завдяки відомостям з історії, соціології, економії, які пізнають в сій школі, наберуть здібности до роботи над усовершенем сих інституцій після вказівок наукової методи.

Нова школа зовсім не стремить до того щоб собою виперти давній університет, хоче просто примістити ся біля него та стати його доповненем; признає прикмети університетського образования, однак думає, що для витвореня злуки помежи верствою чистого знаня а дійсним житєм, для виробленя в чоловіці рівноваги ума з характером, ще багато треба доковати реформ.

Ученики нової колегії будуть неначе містком межи ідеальною областю чистого знаня, що є предметом університету а дійсним практичним боком життя. Сполука сих обох областей має бути безустанна, бо хотая академія виобразувала багато славних людей, то не треба забувати, що велике число творців нинішньої цивілізації походило з робітничої верстви, як Стефензон, Франклін, Едісон та інші. Ідеал нової колегії се ідеал Рьоскіна, можна-б сказати, зближає ся навіть до ідеалу Христа, бо вказує розумним та сильним обовязок просвічуваня темних та услуги слабим. „*Ruskin-Hall*“ бажає одночасно працювати над злукою усіх націй в ім'я мира; особливож бажає собі доконати злуки Англії та Сполучених Держав, народів так близьких собі походженем та цивілізацією. Ось короткий зміст основ, на яких д. Vrooman опер своє діло.

Тепер застановім ся над організацією колегії: є там дві категорії учеників: перше се ученики сталі — робітники, що покинули свої занятя та вписались на однорічний курс до „*Ruskin-Hall*“; вони платять 10 шилінгів тижнево яко кошта удержаня та 10 шилінгів місячно за те що ходять на виклади. Щоби бути прийнятим треба мати свідощтво з укінченої школи народної та свідощтво моральности, не вважає ся цілковито на пересвідчення релігійні або політичні. До другої категорії належать робітники, що не можуть покинути своїх занять та удержують лиш кореспонденцію з колегією; сї за оплатою 32 франків річно одержують плян, як мають самі образувати ся та дістають потрібні підручники. Не будучи сталим учеником можна вислухати поодинокого викладу за можливо низькою оплатою і колегія висилає на жадане предсентів до всіх міст держави за зворотом коштів подорожи. Школа містить

ся в просторім але скромнім домі, на партері кухні, столові та канцелярія; на Ім поверсі добре заосмотрена бібліотека, сая призначена до науки та гостинна; на II. та III. поверсі комнати для учеників; умебльоване всюди вельми просте. Колегія має також свій питомий огорог, який подарувала одна англійська дама симпатизуюча з заведенем. Задля більшої ощадности а також задля демократичних принципів школи, самі ученики сповнюють всякі конечні послуги як пр. кухарів і т. н. та хотяй сего рода занятя досить тяжкі та немилі, робітники одначе сповнюють їх вельми радо та весело.

Розклад щоденних занять такий: рано виклади та наука; пополудни ученики займають ся всіляким спортом, біднійші знов присвячують сей час на працю заробкову і так пр. один, по званю огорожник, винійши за містом кусок землі, там управляє огорожовину та доставляє єї відтак до міста. О годні щестій обідають, вечерами учать ся. Раз на тиждень устроюють собі концерт, бо всі майже музикальні, а кількох навіть грають з талантом; другий вечер в тиждни призначений на розправи над питаннями суспільними та політичними; робітники тоді мають спосібність висказувати свої погляди, дискутувати, тож єї зібраня бувають вельми оживлені. Викладів взагалі небогато, далеко більше часу присвячуєсь самостійній умовій праці, оброблені суть одначе подрібні пляни курсу соціології, літератури, історії та економії, в яких докладно означений предмет науки на кождий місяць ба навіть на кождий тиждень, ось пр.: Соціологія, підручник: „Основи соціології“ Спенсера; I місяць і I тиждень наука: О законї еволюції; II тиждень: Вплив окруження і клімату на розвій чоловіка; чоловік первісний та чоловік сучасний; чоловік первісний під зглядом фізичним; III тиждень: чоловік первісний під зглядом духовим; IV тиждень: первісні ідеї. — Вельми припоручають ученикам „Ruskin-Hall-y“ науку літератури, бо вона достарчує двоякого рода користий: умових та практичних. Знанє літератури причиняє ся до інтелектуального розвою через науку історії поступеного розвою народної мови та через представленє, які фази ся мова переходила; з практичного знов боку має єще більше значінє, бо читанє великих авторів користно впливає на виробленє доброго стилю. Яко підручники до науки літератури призначено твори Brooke'a та Green-a. I тиждень: поганський період (Beowulf); II тиждень: доба християньска (Cynewulf); III тиждень: проза і поезія перед забором нормандским; IV тиждень: вплив християньскої віри на літературу; перші памятники англійскої літератури. Подібні програми уложено і для инших наук висше наведених. Практичні ради, які відносять ся до загалу учеників „Ruskin-Hall-y“ суть зі всіх мір справедливі а також цілковито приновлені до потреб робітників, ось як звучать деякі з них: „нерозумно читати багато книжок в початках науки“ — „на один раз вдоволяйте ся одним предметом, але робіть се, що робите докладно“ — „передовсім присвоюйте собі докладно відомости, що поміщені в поручених вам підручниках.“ — „Працюйте систематично, робіть потатки, не втуйте одначе надто багато, висилуйте ваші думки та пам'ять“. „Нагромаджуванє фактів та відомостей не є цілю вашої праці, знанє, яке здобули повинно стати частиною вас самих та повинна вам служити при всяких обставинах“. Як слідно, не опущено ні одної майже вказівки, що може надати користний напярм недосвідним ученикам. Що до учеників є там представники всіляких ремесел: суть гірники, і маларі, різьбники і складачі, мельники та пекарі і т. н. По більшій части се люди молоді 20 до 30 літні, лучають ся одначе і старші до 40 ба навіть до 50 літ. Всі покінчили школи

народні, та доповнювали своє образование самостійним читанем поважних творів Шекспіра, Карлєйля, Вальтер-Скота, Теннісона, Кінгсleys, Рьоскіна, Спенсера, Смайса, Дарвіна, Гекелія і иньших. До найбільш любимих предметів належать: історія, література, економія та соціологія. Вельми цікаві личні записки учеників, які складали при вписах до колегії а з яких сьлїдно надмірно взнеслі аспірації служити рідному краю та ближнім та почуте ваги знаня.

Англія добачує великі успіхи в будучности сеї нової колегії та й ми повинні вірити в цілковите поводжене сеї першої суспільної школи, видячи ентузіязм та поважні стремління її питомців. —

В. Д. Г..

Задача родичів і суспільности супроти умово упосліджених дітей (з психічним недорозвоєм).

Психічний недорозвій становить найзагальніший термін для станів ума, що носять назви: ідіот, глухий і придуркований. Той поділ, опертий на психологічний і симптоматичний основі, а до тепер найвідповідніший, бо відповідно до степеня інстинктів, чувств і інтелігенції, дозволяє нам упорядковати діти з психічним недорозвоєм в певні групи, незалежно від того, чи приймемо лише ідіотизм різних степенів, чи відділямо ідіота від глупого і придурковатого.

Діти з психічним недорозвоєм належать до категорії вироджених низшого ряду.

З троякого рода знамен: анатомічних, фізіологічних і суспільних, підлягають вироджені низшого ряду, передовсім знаменам анатомічним і фізіологічним, евентуально психічним. Анатомічні знамена відносять ся головню до збочень в укладі мозково — стрижевім (відповідні анатомічні зміни мозку) і кістяку. До аномалій кістяка відносимо: неправильні розміри голови (завелика або замала голова), неправильна форма голови, аномальне відношене голови до лиця, асиметрія лица, неправильности твердого піднебіння, аномалії в укладі зубів ітд. До анатомічних і фізіологічних знамен належать: заяча губа, за великі губи, переріст язика, слинення, пажерливість, зміни ока (низ, неможність розріжнюваня віддаленя, випуклости і барв), неправильні форми уха, зміни шкіри (неправильний поріст волося, надмірний розвій товщевої ткани) і т. д. З психічних знамен треба згадати о наслідственности, властивій всім виродженим і імпульсивности. Імпульс стає причиною пажерливости і т. д. або різних проступків, як підпалене, убійство і т. п. Суспільні знамена суть звернені до двох засадничих чинників суспільного ладу: пошанованя одиниці і власности.

Глухий і придурковатий суть менше вироджені як ідіот, а з того взгляду у того послідного виступають пятна виродженя далеко докладнійше.

При психічнім недорозвою поминаю фізіологічні обьяви з сторони нервної системи як: танець св. Віта, епілепсія і т. д., а натомість узвглядню троха подрібнійше далеко важнійші обьяви психічні. Они змінюють ся відповідно до того, чи маємо до діла з цілковитим або нецілковитим ідіотом, глухим або придурковатим.

У цілковитого ідіота, котрого жите концентрує ся переважно в стрижку, з причини недостачі перцепції, помимо правильних змислів, нема вразів змислових, пам'яті і уваги, а з тої причини діти того рода не розрізняють, не розпізнають і не мають ніяких виображінь. Нестав їм також чути умислового і найпростійших інстинктів (самозаховуючого, до рухів і т. д.).

Позаяк у нецілковитих ідіотів відбуває ся перцепція менше — більше правильно, і існує елементарна пам'ять, отже они можуть розпізнавати, розрізнявати і відчувати змислами. Однак взагалі з причини ослабленої пам'яті і уваги здобуване виображінь, удержуваня їх в пам'яті суть упосліджені, суди і заключеня ослаблені і часто невірні, а продукція виображінь майже ніяка. Висші умові процеси, як порівнюванє, узагальнюванє, відбувають ся через довший час лише в границях змислового пізнаня, а понятя абстрактні (час, треваня) суть дуже трудні до здобутя. Егоїстичні чувства висказують ся яснійше як симпатичні, а етичні і релігійні суть для їх ума зовсім недоступні. Низші степені волі, як інстинкти і нахили (нераз патологічні), суть звичайно заховані, наслідованє упослідженє, а власновільні діла ограничають ся виключно на заспокоюванє інстинктів і нахилів. Нецілковиті ідіоти починають пізно ходити, визначають ся неповоротністю і часто занечищують ся.

Інтелігенція глупого доходить до вишого степеня розвою, як ідіота, однак з причини слабої пам'яті, а особливо уваги, удержуванє виображінь є надто поверховне і тому суди і заключеня відбувають ся в поверховний і неправильний спосіб. Захована звичайно продукція виображінь рідко стремить до чогось пожиточного. Деякі егоїстичні чувства як нахил до гніву і иньші суть у глупого дуже сильно розвинені, натомість чувства симпатичні, релігійні і етичні суть нерозвинені. Рухи глупих суть почасти неповоротні, они починають пізно ходити і часто неуміють нич самостійно зробити. Наслідованє, вправді захованє, буває однак в більшім або меньшій степені упослідженє. Самовільні чинности виступають далеко яснійше як у ідіотів. Характер глупого визначає ся егоїзмом, непостійністю і часто недостатню морального змислу.

Діти при дурковаті суть добре обдарованими глупими, отже мають майже все певні укріті їх черти.

Збоченя мови, котрі зачисляю до знамен виродженя, належать до найважнійших і zarazом найменше оброблених психічних об'явів недорозвою, а з того взгляду уважаю відповідним їх дещо докладнійше обговорити.

Для належного зрозуміння неправильного розвою мови у дітей з психічним недорозвою і властивих їй збочень треба уваглядити розвій мови, психофізіологічну підставу того розвою, і відношеня ума до мови у правильної дитини. Розвій мови у правильної дитини відбуває ся в той спосіб, що наперед виступає розумінє мови, потім повторюванє, а доперва якіясь самостійна бесіда. Що до усовершеня мови, то наперед говорить дитина відрубними виразами без флексій, означуючими цілий суд, при кінці другого року являє ся початок флексій і виступають в невеличкім числі заіменники і прислівники, а доперва з початком третього року усовершує ся ужите флексій, прибувають злучники і приіменники, степенюванє, деклінація, кон'югація, способи і часи. Психологічну підставу розвою мови становить: пам'ять, увага і здібність до комбінованя. Найвчаснійше, бо коло осьмого місяця, повстає розумінє

мови вимагає лише словної, зміслової, слухової пам'яті, певного припасу виображів і здібності лучення їх з виразами. З розвитком волі, а передовсім наслідування, виступає при кінці другого року здібність повторювання, полягаюча на численних свідомих полученнях голосів і виразів з відповідними рухами в органах артикуляції. То повторюване є підставою автоматичної мови і словних ремінісценцій. Повстанє того автоматизму мови лучить ся з великим накладом інтелектуальної праці дитини. Самостійна бесіда для того виступає пізніше як розумінє і повторюване (іменно при кінці другого року), що до того дитина мусить мати вже вишню мову, т. є. здібність автоматичного виказання свідомості мови і лучення їх з змісловими спостереженнями. Що до відношення ума до мови треба пам'ятати що слідує. Інтелігенція творить бесіду, а не відворотно, бо мова є лише одним з об'явів умового розвою, а умовія її повстання, так як і психічної сфери, суть ті самі: пам'ять, комбінація і воля. У дорослих людей, з причини попередно набутих понять, нема ідентичності мови з гадками, бо ми можемо думати до певного степеня без слів, а розум наш не залежить від знання слів (нагромаджених автоматичних слідів), але від числа виображів і понять. Інакше буває у малих дітей перед розвитком їх мови і у дітей правильних, що виправді розуміють мову, але мимо того доперва пізно зачинають говорити, бо суть уздібнені лише до мислення в границях зміслового пізнання. То саме відноситься до дітей з рухомою німотою, зависимою від неможности виразного мислення (внутрішньої мови), котрих ум вносить ся лише до границі вищих понять і початків самосвідомости. Отже в умовім розвою чоловіка приписує незмірно важне значінє, окрім здібности розуміння мови т. є. посідання словних понять, самостійній мові, отже істнованю внутрішньої мови, бо ужате виразів, як знаків заступаючих зміслові досвідчення, незмірно улекшує наше мисленє і прискорює розвій ума.

Наведені дані з психології і філософії мови становлять ключ до розуміння неправильного розвитку її у дітей з психічним недорозвоєм, як також всіх збочень мови при анатомічних змінах мозку.

Возьмім на увагу наперед неправильности в розвитку мови, де сам недорозвій є причиною того або сего збочення, без ніяких змін в словних осередках. У цілковитих ідіотів при недостатці перцепції, отже зміслових спостережень, нема навіть розуміння мови, бо недорозвій враз з словними осередками дотикає передовсім цілий мозок, як орган мислення. Нецілковиті ідіоти, уздібнені до зміслових спостережень і комбінацій, можуть вже розуміти мову в обмежених розмірах, однак упослідженє умових здібности перешкоджує їм виробити автоматичну мову, необхідну при самостійній бесіді. То-ж необразовані ідіоти рідко переступають границю невиразного виголошування поодиноких слів для означення своїх первістних судів і на тім степені позістають звичайно до кінця життя. У глупого, майже все здібного до розуміння мови, хоч пізно, може она до певного степеня розвинути ся однак найчастіше переходить довго триваюча рухова німота в видаване незрозумілих звуків, полягаюче на втвореню неправильного автоматизму мови, отже на цілком незрозумілій бесіді. Наконєць у придурковатих дітей розвиває ся мова також пізно, а уступаюча німота переходить в хибне проголошуванє слів.

Переходимо до случаїв психічного недорозвою, де разом з ним виступає певна анатомічна зміна в осередках мови, або хибне уформованє органів артикуляції. Ту належить рухова німота (недостача мови мимо її зрозуміння),

глухота виразів (недостача розуміння мови і мови самостійної), видавання незрозумілих звуків, що бере свій почин в уступаючій німоті, носова мова, якої причиною є уступаюча німота рухова або короткість твердого піднебіння, якіни хибний виговір, зависимий від неправильного уформовання органів мови. Затинане ся може виступати на різних степенях психічного недорозвою, однак найчастійше проявляє ся у глупого і придурковатого.

Що мова є перворядним психічним об'явом, а при ослабленню умової сфери легко можуть виступати різні збочення мови, доказує найліпше нижше наведене чисельне відношене, яке займає недорозвій в ряді причин різних збочень мови. На 1260 случаїв збочень мови, спостережених загалом в однім заведенню до 1. липня с. р., недорозвій був причиною збочення мови в 158 случаях. Відчисливши від висше наведеного числа 38 случаях німоти у дорослих, 641 случаях затинання ся котрему товаришив недорозвій лише в 12 случаях, а дальше виключаючи вроджену цілковиту глупоту, як дуже часту причину німоти у дитині, показує ся, що недорозвій грає перворядну роль в ряді причин німоти, видавання з себе незрозумілих звуків і носової мови. Се згоджує ся цілковито з висше представленою психофізіологічною підставою розвою мови у дитини і відношенем ума до мови.

В ряді причин психічного недорозвою належить виріжнити наслідственне вироджене від случайних причин, отже ідіотизм вроджений (дегенераційний) від набутого (случайного). При першім засадничу роль грає наслідственність. Набутий ідіотизм, хоч і він може виступати від уродження, однак є частійше викликаний случайною причиною. Мимо тої подвійної етіології панує наслідственність в обох категоріях недорозвою, хоч в неоднаковім степені.

Причини виродження бувають дуже ріжнородні, ту згадуємо лише взагалі що оно є наслідком окруження (голоду, неакліматизації, ендемічних умов, моральних потрясень і т. д.), алкоголізму, морфінізму, а передовсім наслідственності в властивім значінню, отже не лише наслідственності недорозвою психічного, в простій і бічній лінії від осіб з всякого рода ослабленню умової сфери, але і істновання в родині умових хороб і різних невроз як падалиця і гістерія.

Случайні причини можуть ділати на плід безпосередню або посередню через матір. Безпосередню в часі тяжи може ділати на плід: нарушене або недуга плоду, а посередню перебути заразливі недуги матери або її моральні зворушення. В часі породу існують численні случайні причини, як передчасний, утруднений або неправильний порід. Вконець ділають случайні причини і по уродженню дитини, як нарушене голови, мозкові теріяни, сильні зворушення і т. д.

Заходить питане, який материяльний підклад в мозку апричинює всі висше наведені об'яви ідіотизму. З зрозумілих причин не можу ту адавати ся в опис відповідних анатомо-патологічних змін; зазначую лише, що в одних случаях не дав ся винайти ніяких доступних для дослідів слідів минушого патологічного процесу, а з того загладу приписуємо їх виродженню, в других, противно, можемо віднайти сліди тих процесів. Крім доступних для ока змін існує без сумніву багато случаях ідіотизму, де при правильній величині і конфігурації, мозку находимо лише дрібні зміни его устрою. Легко зрозуміти, що всі наведені зміни, так доступні для ока, як і мікроскопічні, апричинюють різні степені недорозвою змінюючи мозкову ткань і усліджуючи в той спосіб функції мозку, а то відповідно до обширности змін і їх положення.

По тім, що ми дотепер сказали о об'явах і причинах недорозвою психічного, здає ся, що розпізнаване, а принайменше підозріння того або сего его спеленя, не повинно представляти для родичів великого труду. Розуміє ся, що властиве означенє постати ідіотизму, товаришуючого ему збоченя мови і поставленє відповідної діагнози може вийти лише від лікаря. Рівно важне є для родичів рішенє питання, від якого віку дитини можна вже розпізнати ослабленє єї умової сфери. Хотяй об'яви недорозвою виступають яскраво доперва в віці властивої появи психічних властей, однак вже по другім році життя можемо розпізнати той стан. Крім уважленія важних в тім взглядї повисше наведених причин, можуть служити вказівкою слідуєчі об'яви. Дитина не потрафить ссати, не задержує зору на окриваючих єї предметах, не усміхав ся і має нахил до конвульсий, евентуально різнородних поражень.

[Конець буде.]

Шкільництво американських Сполучених Держав на парискій виставі 1900 р.

В 15. числі сегорічного варшавського „Przegląd-u pedagogiczn-ogo“ поміщено допис з Париза, в якій описує ся відділ шкільництва американських Сполучених Держав. Щоби ш. читателі могли собі виробити яке таке понятє, як то Американці дбають про публичне вихованє свого молодого покоління подаємо на сім місци деякі важніші виїмки з сєї дописи.

З правдивим одушевленєм приглядала ся дописувателька наведеного журналу сему відділові, тим більше, що була упереджена до Американців, як ми майже усі мешканці старого сьвіта, що се люди, які дбають лише про робленє добрих інтересів, або виражаючись по американськи: „люди бізнесу (інтересу)“. А не то розчарованє стріло єї але просто подив та одушевленє.

Всє в дотичнім павільоні представлено графічно, як найдокладнїше виконаними фотографіями та рисунками. Фотографії просто артистичні, а представляють таке багатство шкільних будівель, — справжніх палат — та такий комфорт в урядженю внутрішнім, що се вже граничить з люксомом.

Науку елементарну розпочинають у Американців діти роками третим а п'ятим життя і ся наука триває вісім літ. Се так сказатиб полученє шкільки фреблівської з нашої народної. Діти одинацять до тринацять літні переходять до шкіл середніх (Secondary Education) і школа середня ділиться на дві стадії низшу і висшу (High School and College) в кожній стадії наука триває чотирь роки.

Основною прикметою американських шкіл є се, що вони майже завісїдні мішані себ-то спільні для хлопців, та дівчат. І так в році шкільнім 1896/97 загалом було в Сполучених Державах чинних публичних середніх шкіл 5100, з сего числа лиш 35 для хлопців а 26 для дівчат, прочі мішані-спільні, а приватних (High School) 2100, а то 350 для хлопців, 538 для дівчат а 1212 спільних.

Що для нас головнїо замітного та інтересного в сих середніх школах то вельми багатє урядженє лабораторий та самостійна в них праця учеників

та учениць, звичайно тільки під проводом одного учителя а радше одної учительки, бо і се варто собі затишити, що там научанєм від букваря до університету майже виключно займають ся жінки-учительки. Їх також досить професорами університетів. Ляборатория суть фізикальні, хемічні та біологічні. Щоб виробити собі понятє про урядженє сих лябораторий, досить зазначити, що урядженє „Physical Laboratory“ в „High School Fresno“ в Каліфорнії стояло 75.000 долярів. В „High School Pasadena“ також в Каліфорнії коштував музей а радже ателїє штуки для учеників 36.000 долярів. Їще фотографії, що з'ображають „Geometry-class“ спеціальну класу-сальон з приборами, та „Biological-laboratory“ всьо з сеї школи „Pasadena“, всюди видно занятих учеників та учениць занятих препаратами комах та рослин, що стоять перед ними в виді китивць цвітїв в гарних вазонах та фляконах. В иньшій знов каліфорнійській школі „Solana“ ляборатория, осібний будинок, справжня патата.

В державі Нью-Йорк в Binghampton в „Central High School“ ось які урядженя: саль веліми простора з ідеально освітленими високими вікнами майже під саму стелю: „Science lecture room“ — саль призначена на виклади чистої науки; „Manual training room“ — саль гімнастична; „Bench room“ — саль засідань; „Physical laboratory“; „Forging room“ — кузня; „Cooking room“ — саль до науки кухонного вареня; „Woodworking room“ — токаря.

Додати випадає, що у всіх майже школах середніх, які в послїдних лїтах заложено є уміщені сї: „Cooking rooms“, себ-то салї, де на довгих лавках кожда учениця має перед собою кухонку, рід машинки (поломїнь доходить рурками, мабуть гумовими); там їх вчать варити. Учениці в сих кухнях поодягані в широкі білі запаски та білі чепці. Мають також осібні салї призначені на науку крою, шитя та приряджуваня моделїв всїляких одягїв.

Вельми інтересні суть фотографії High School з Брокліну в державі Нью-Йорку. Головно звертають на себе увагу салї рисункїв, де ученики та учениці рисують або з моделїв мертвих або з живих. Перед ними лежать сиопи живих цвітїв, або стоять чи сидять товаришки в картинних позах, розумїєсь в одягах. Дальше заслугоють на увагу вправи фізичні: „Естетичні движєня — пози повні нїжности. Тільки в них грація, така плястика а зати гармонія в їх прегарних лїніях та загнбах голов, рук, ніг а таке те все при тїм природне, що можна справді захитатись у своїх пересьвідченях, де проявляєсь властиво більше поезиї, чи в наших краях чи в них — в країні „бізнесу“. Неменче цїкаві вправи гімнастичні дївчат на знарядях шведских.

В тїйже школі наука рисункїв історичного орнаменту, просто вводить чоловіка в подив, стїльки вправи, чистоти в виконаню, почута перспективи та досконалости в тїнюваню.

Або праці молодїжи з літератури та фільмольогії ілюстровані композиціями ориґальними учеників та учениць. Переглядала там пр. дописувателька працю одної сїмнадцятилїтної дївчини під заг. „Cicero“ в латанській мові, прикрашену рисунком дому в помпеянськїм стилю. Скільки там прецизії в виконаню декорації стїн, підлог, банї, драперії та маленьких постатий людей, — праця просто артистична. Всї майже завданя письмєнні ілюстровані рисунками.

В підручнику граматики французкої, якого тамошні школи уживають находимо яко тексти вправ такі положєня: „L'éducation publique est supérieure à l'éducation particulière“, або „La liberté personnelle est la première condi-

tion de l'existence humaine". А які то приміри до наших шкільних підручників вихають!

На закінчене подаємо ще декілька цифр, кілько деякі будівлі шкіл коштували: „High-School“ в Rhode IIs, побудована 1897 р. коштом 80.000 доларів, також школа в „Hampshire, Neshua з р. 1873, — 109 585 доларів, Rhode IIs Hope Street 1898 р. — 170.000 доларів. — Omaha Nebraska Classical High-School — 205.000 доларів.

ПОПУЛЯРНА ХЕМІЯ.*)

Пан Замішайко входить до реставрації і каже собі подати порцію смаженої печені та закурює цигаро. Пан Наливайко його знакомий, що сидить при тім самім столі, відзиває ся: Попсуйте собі апетит, коли тепер будете курити.

Замішайко: Я курю умисно, бо мені треба попелу з цигара:

Наливайко: А тож на що?

Замішайко: Зараз Вам скажу. Хеміки з уряду здоровля вигадали, бачите спосіб, як можна найлекше розпізнати маргарину (штучне масло); до сосу додає ся трохи попелу з цигара; коли він стане трохи червоний то знак, що єсть маргарина.

Наливайко: Чи гадаєте, що маргарина шкідлива для здоровля?

Замішайко: То ні; але я мушу докладно знати, що мені дають в реставрації їсти.

Послугач: Ось єсть смажена печеня.

Замішайко: Добре! Уважайте тепер мій друже! Я всиплю весь той попіл з цигара і замішаю.

Наливайко: І щож показує сей досвід?

Замішайко: Сос закрасив ся на синю.

Наливайко: І щож то значить?

Замішайко: Синя краска показує, що в сосі з печені суть деякі соли, котрі не допускають, щоби проба чисто удала ся. Отже розходить ся насамперед о то, щоби ті соли відділити.

Наливайко: А тож як зробите?

Замішайко: На то суть тепер дуже практичні способи. (Кличе послугача і каже собі подати прибори до писаня).

Послугач: А печеня?

Замішайко: Може почекаати; дай мені чорнила і пера.

Послугач: Зараз служу.

Наливайко! Чи хочете може писати до уряду здоровля?

Замішайко: То ні; ось дивіть ся. Капну два іграми отсего чорнила до сосу і замішаю добре.

Наливайко: Ага, тепер краска значно змінила ся.

*) З „Нар. Часопису.“

Замішайко: Та й мені так здає ся. Головний тон краски єсть тепер чорнаво зелений, знак, що згадані соли упали вже на спід і там мабуть поробили ся вже з них кришталі.

Наливайко: А тепер може домішаєте знов попелу з цигара.

Замішайко: Ні, то не було би добре. За то прийду скорше до ціли, додам хлорокислого потасу.

Наливайко: Але того не маєте під рукою.

Замішайко: Чому ні? Хлорокислий потас знаходить ся в головках шведских сірників, а тих маємо подататком. Уважайтеж тепер: я возьму пачку таких сірників, замачаю в сосі, добре заколочу, і ось видите, тота мішанина закрасила ся на червоно. Нема й сумніву, що печеня смажена на маргарині!

Наливайко: Та бо Вам тимчасом вже печеня вистигла.

Замішайко: То не вадить нічого. Мій досвід показав ще й ту важну річ, що з маргарини відділила ся якась часть стеарини, котра, як видите, пливає тут в грудочках.

Наливайко: Але то направду стеарина?

Замішайко: Зробім пробу: Я повибираю ті грудочки, заліплю їх до куни, витягну нитку з сервети, обліплю єї тою масою і запалю єї кінчик. Проба готова: горить ясною полумінню! Подержу тепер таріль над тою полумінню і печеня загіє ся знову.

Наливайко: Дуже оригінальна проба! А щож тепер зробите?

Замішайко: Також дивне питанє; таже мушу зїсти печеню, бо я казав єї собі дати.

Наливайко: Ну, доброго апетиту і видихайте здорові.

Наука анальфабетів.

В тім самім часі, коли у нас організовано народні школи, була в Англії та Данії освіта народних мас так загальною, що в виду сего факту тяжучі люди стали пригадувати ся, якби там численням верствам, що мали вже елементарну освіту, уможливити дальше образованя. Отже коли у нас закони доперва в теорії важили-сь сказати: кожда громада мусить мати народну школу, а всі діти в віці від 6—14 літ мусять до неї ходити, — в тім самім часі, бо 1873. р. повстають в Данії — а в Англії навіть скорше, — людві університети*).

Успіхи сих змагань справді хороші. Лишаючи на боці багату Англію, що дорогою промислу і торгівлі стягає з заграниці річно мільярди корон, пригляньмо ся Данії. Держава ся менша о половину від Галичини, числить населеня 2·3 мільона; на заході її тягнуть ся просторі піскові площі, не має ніяких копалін, проте мусить спроваджувати вуголь, желізо, нафту, а також кольоніальні товари з за границі і видавати на те 350 мільонів корон річно.

*) Хто хотів би пізнати обсяг діляня і успіхи сєї інституції, нехай перечеитає розвідки п. Евг. Косевича в І. кн. Вістника з 1900. р. п. з. „Людві університети“.

Щоби тоту суму при так малім числі населеня зібрати, треба неабиякої запопадливости мешканців. Они мусять наймати ся за корабельників, управляти старанно рілю, плекати худобу, виправляти шкіри (дуньські рукавички) і т. и., словом старатись, щоб заплатити за продукта, яких в краю нема, 350 міл. кор. а надто до 120 міл. кор. податків. Мимо того добробит не упадає, а противно підносить ся; населенє з початком сего віку бідне, нині зачислити можна до найзаможніших на світі. Очевидна річ, що се не завдячує Данія плодovitиcтi землі, бо тої мало а надто она ялова, і не багатству копалинь, бо тих нема, але розумови і праці населеня, над якого просвітою трудить ся від 30 лїт попри школи народні, еще кількадесят (1895. р. 66) людських університетів.

Такі чуда робить просвіта! Данія стверджує заразом правдивість обох головних засад Адама Сміта*) іменню: 1) що багатство не походить з землі, але з праці і 2) що степень багатства залежить по части від зручності в праці, по части від відношеня числа працюючих до числа непрацюючих.

А щож дїє ся у нас в тім взглядї? — Мимо волї пригадують ся нам слова Шашкевича, висказані перед 60 роками: „Коли иньші народи славянські підіялись вже високо, декотрі вже самих вершків досягають, нам судилось бути послідними...“

Щож зроблено від часу, коли Маркян проголосив ті слова? Смерть забрала єго, а ніхто не мав охоти братись за розпочате ним діло. Доперва 1845 р. зїхалось руских вчених „сто без одного“, повстала Матиця, Народний Дім, а Ставропігійске брацтво мало занятись народною просвітою; за мало було людей до діла, тай ті не мали ясно означеної мети; декому завернув голову Погодин панславїзмом так, що справа упала на довший час. В р. 1868. засновано „Просвіту“. Она має з початку за мало членів; вї ціла форса звертає ся на видаванє шкільних підручників; щоби піднести селянство умственно і материяльно, бере-сь се товариство доперва около 1880 р., однак практичну форму прибирають ті стремлення доперва в найновіших часах, іменню від коли закладають ся читальні, крамниці, каси, уряджують ся господарські віча і посилає ся фахового чоловіка, щоб давав селянам на місци потрібні ради і поясненя. Вплив „Руского тов. педаг.“ на просвіту народну може бути лиш посередний, бо оно іcтнує всего 18 лїт, має мало членів а ще менше фондів. — Пожиточнішим в тім напрямі було москвофільске тов. ім. Качковського і свого часу знаменито редагована „Наука“.

А щож уряд зробив для просвіти, свого живого інвентаря? Полїтичний закон шкільний з 1805 р. зіпхнув ту справу на духовенство і аж 1869. р. перейшла она на краєві автономічні власти. Деінде, з винятком Буковини та Дальмації, від того часу елементарна просвіта, а з нею і добробит, значно змогли ся. В Австрії низ. пр. число учителїв збільшило ся в четверо, а школярів в трое. Рівномірно з просвітою змагає ся там промисл і добробит населеня. І в Галичинї від того часу число учителїв і школярів збільшаєсь, але таких наслідків науки — бодай у всх. части краю — як в иньших провінциях

*) Адам Сміт, найзнаменитіший англ. економіст, род. 1723. ум. 1750. Працю вважає він єдиним жерелом багатств і мірою вартости продуктів. Обі ті засади находять ся в єго найліпшій творі и. з. „Багатство народів“.

доглядіться годі. Масова еміграція за Збруч, до Канади і Бразилії, постійно збільшаюче ся обдовжене селянської власности, ліцитація тих ґрунтів і перехід в чужі руки, крайня нужда а при тім темнота крайня свідчить противно.

Щож робити в виду того?... Все, — тільки не опускає рук і не попадати в апатію. Такого діла як просвіта 3 міліонового народа не доконає ніхто за добу; до того потрібні десятки літ і тисячі робітників, що працювали-б на різних становищах і в різних місцях з муравлиною пильністю. Відповідь на питанє: що нам робити? находимо у Платона, який в книгах про устрій держави поручає кождому горожанинови: *та аβιού πράττειν* — роби кождий своє.

Не моя річ вказувати кождому станови предмет і обсяг его патріотичної роботи; звертаючись до моїх товаришів хотіа бим сегодня вказати лиш один напрям, в яким можемо з успіхом трудити ся, а на який у нас не звернено доси уваги. Звістно, що в Галичині більша часть населення неграмотна, та що зимою не має мужик роботи і пересиджує даремнісенько дома. Річ учителя заняти ся наукою дорослих анальфабетів, вивчати їх читати і писати.

Як взяти ся до переведення сеї справи в практиці, чи просити священника до співучасти або взятись до того самому, чи приймати на науку самих молодих або старих, чи та наука відбувати ся має в будні чи в свята, в салі шкільній, читальні, приватнім мешканю учителя чи в хаті якого баади, — сего тут менї рішати годї, се зависить від місцевих обставин. Однак тих, що беруть ся до сеї справи по перший раз, звертаю увагу на слїдуюче:

1. Наука анальфабетів мусить відбувати ся бодай 3 рази в тиждень, бо коли відбуває ся рідше, слабші голови забувають попереднє, знеохочують ся, перестають приходити на науки, а се деморалізує других. Найліпше було-б вчити кождого будного дня.

2. Вести науку зовсім на той лад як в I. класї, с. е. наука читання має операти ся на розборї речення на слова, слів на склади.... і на писаню. Писати мають з початку на табличках, опісля на зошитах.

3. Рахунки переробляти виключно в пам'яті і то на примірах, рідше на числах відорваних.

4. При кінці кождої лекції оповісти що цікавого і дозволити ставити питання.

5. За науку не приймати винагороди під ніякою формою.

Перед кождим ділом застановити ся, який з него можливий хосен, а яка втрата. Перше обчислити легше як послїдне. Наука ся піднесе умовий і моральний уровень громадян, зближить їх до учителя а відтягне від коршми, дасть почин до навізання приватних відносин між школою а громадою, уможливить учителям вихіснувати свої відомости і пересвідчати селян о хосенности громадских кас, шпихлїра, читальні та раціональнїйшого веденя господарки. Се були-б сторони свїтлі; — а темні? Сих научить досвід. —

В Якимові 18/XII 1900.

Рух в руских товариствах.

3 Руского Товариства педагогічного.

Засіданє виділу відбуло ся д. 15 с. м. під проводом голови дир. Харкевича. Між иньшими справати ухвалено:

- 1) Печатати в найблизшій часі розвідки о Кюніських і его творах.
- 2) Принято до відомости, що курс підготовляючий і іспит до шкіл виділових з причини від виділу належних не буде міг відбути ся.
- 3) Принято до відомости, що безплатний пополудневий курс рускої мови при женській школі виділовій імені Шевченка розділено на три відділи. Перший відділ буде вести п. Лисяківна, другий п. Білецька а третій проф. Грушкевич.
- 4) Ухвалено, щоби в будучности загальні збори Товариства відбували ся в часі для учительства найдогіднійшим, т. є. в перших днях великих ферій. Ухвалено при тім, щоби справозданє з діяльності виділу і філії обіймало час від одних звичайних загальних зборів до других, т. є. рік шкільний, а справозданє касове і справозданє що до видавництва час року сонічного т. є. від сїчня до кінця грудня.
- 5) Референт філії подає до відомости, що філія коломийська подає гадку, щоби Виділ видавав ілюстровані таблиці заслужених і славних Русинів. Ухвалено розвідати ся, кілька виданє таких таблиць могло би коштувати. — Принято до відомости справозданє із загальних зборів філії станиславівської і внесене тих зборів, щоби члена Товариства д-ра Гробельського, крилошанина Капітули в Станиславові, іменувати почитним членом за дія заслуг, які положив для Товариства.
- 8) Принято до 104 нових членів.

Наука, штука, література.

Руска читанка для першої класи шкіл середних. Уложив Сергій Шпои-наровський, ц. к. професор гімназійний, Чернівці 1900. накладом ц. к. книгарні університетської (з друкарні товариства „Рускої Ради“ в Чернівцях), 248 сторін 8°. — Про гєнезу сеї читанки, апробованої, міністерством просвіти, довідуємо ся ось що: Досі для науки рускої мови в середніх школах буковинських уживано виключно руских читанок галицьких, але що ті читанки, особливо для низших клас, новійшими часами почали містити деякі тенденційні уступи про унію церковну (як „Святий Йосафат“, І. ч. 89, „Унія флорентийська“, II. ч. 104 і т. д.), зовсім непридатні для шкіл буковинських, де і для гр. католиків і для православних учеників-Русинів наука рускої мови спільна, то православна консистория свого часу запротестувала против уживаня їх, а краєва шкільна рада поручила проф. С. Шпоинаровському уложити нові відповідні читанки рускі для низших клас

шкіл середніх на Буковині. Наслідком того з початком сего шкільного піроку появила ся згадана читанка, в котрій автор старанно оминає все, що могло-б порушити релігійне чуте рускої молодіжи на Буковині взагалі, причім увагляє в більшій мірі, аніж се буває в читанках галицьких, буковинсько-руських писателів та красну географію і етнографію. — Рукопись читанки для II. класи шкіл середніх того ж автора вже також готова і неважко зможе також друкувати ся.

Інформаційний Календарик — Руского товариства педагогічного у Львові на рік 1901 в двадцяті роковини товариства зложив Др. Мих. Пачовський, професор рускої гімназії у Львові, повнив ся яко 85 видань руского товариства педагогічного.

Календарик той містить в собі часта календарську часть, а в ній календар історичний, астрономічний, церковний, жадівський, відтак таблиці довжинок свят, телеграфічні, поштові, залізничні прависа, етимологічні скажі, коротку історію руского тов. педагогічного, виданя і статут его; — в урядовій часті: найважливіші дати з життя нашого Цісаря, потім склад властей шкільних, консисторій і відпоручників шкільних, виказ шкіл, окружних інспекторів і поділ шкільних округів учительських поміж краєвих інспекторів шкіл; — в науковій часті: коротку історію рускої літератури, раду того учити дітви, щоб могли з рускої мови зробити вступний іспит до середніх шкіл, як і коли забиратись до етнографічної праці, дещо про вихованє, відтак згадки з життя славної учительки, а в кінці подає календарик таблицю монет, дещо про ордери, про війско, про урядові години в львівських урядах, про години праску і вислухання, виказ тягнень львівських, рух залізничних поїздів і кілька білих карток на „записки“, се все на 131 сторонах, за ціну 60 сотинів!

Як вже і з поданого змісту бачимо заслугу сей календар знові на назву інформаційного, а колиж власне тим вдоволяє цілковитим потребам учителів народних шкіл, повинен знаходитись у кожній школі, у кожного учителя, тим певніше, що ціна его дуже приступна! Дістати его можна в магазині товариства у Львові, площа Стрілецька ч. 6., в канцелярії наукового товариства ім Шевченка ул. Чарнецького ч. 26, або за посередництвом місцевих книгарень.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітви і молодіжи
випускає 5-ого і 20-ого липня місяця

Передплата виносить річно 3 зр., відрічно 1-50 зр. Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Театральна ч. 19.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відомого Володимир Шухевич
З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Баранського.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборная
ч. 7.Администрация
ул. Театральная
ч. 19.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Про се, як то малі діти ставлять питання.

Всякому, що займав ся вихованем малих дітей, звісно, як то тяжко нераз відповідати їм на їх запитування.

Особливо є така фаза віку у дітей, коли то вони немов градом сиплять своїми питаннями на збентежену нераз ними матір або бону, так що тіжє (матір чи бона) вважають се родом дитинячої манії, налогу, такого самого, який буває в перших часах у немовлять, що все, що мають в ручці, несуть до губ, або який буває в пізнійшій віці, коли всього, що побачать, мусять диткнути ся. Справді се три „манії“, тож самої категорії, вони суть впливом тихже самих товчків, і теж саме мають значінє в вихованю. Їх жерело: цікавість, бажанє знаня. — В дитини є вроджений нахлїл познакомлюватись з окружаючим світом, а для заспокоєня сего нахлону вона в кожній епоці свого життя користуєсь средствами, які під руку підходять. Так як немовлятко найвчаснійше усвідомлює собі вражіння, які відчуває губами та язиком, тож есанє, лизанє а відтак кусанє представляє ся ему як найкрасше випробованіє способи пізнаваня предметів. Таку саму вартість має в пізнійшій віці для дитини дотиканє.

Те, що дітем часто заказуєсь ту або сю річ рухати, що впрочім часом річ конечно, се як раз для них вельми діймаюче обмеженє, яке путає, вяже їхні природні та для вихованя вельми важні нахлони та наконєць опізнює їх умовний розвій. Вимагати, щоб діти вдовольались огляданєм предметів а далеку, як се чинять старші, се значить не знати та не узяглядати їх природи, їх недостачі досьвіду. Коли нам звичайно вистарчає око, щоб який предмет пізнати, то лиш завдяки тому, що колись будучи малими справджували ті зорові вражіння дотиканєм та нагромадили такий запас досьвіду, що тепер дивлячись годні пригадувати з того що видимо, те що властиво є.

Оком відгадуємо твердість каміня, липкість болота, гладкість скла, або порцеляни, і т. и. Від дітей годі нам сего домагати ся та треба тямити, що їм око не віддає єще сих прислуг, що нам. Коли нам дитина вже сак-так

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ 119. 16900

зачне говорити та присвоїть собі бодай трохи відміни та форми мови, та завдяки тому увійде в ближше порозуміння з людьми, що єї'оточують, отворивши перед нею нова дорога до знання, далеко прямиша, лекша, та з більшою надією на результати, чим мозільне збирання та зіставлявання власних досвідів. А ця дорога, се як раз запитування.

Дитина дуже скоро набарає пересвідчення, що старші люди багато більше знають, чим воно, а властиво, що в с'ю знають, бо в с'юму огляді воно не вміє ще ні порівнювати, ні взагалі устанавляти яких небудь степенів. Тож жадне поясненя, заспокоєне багатством незв'язних собі явищ раз-від-разу сягає лакомо до сеї скарбниці мудрости, невичерпаної після єї'розуміння, яку бачить в мамі або в боні. Многота та розмаїтість дитячих запитувань в сій епосі свідчить звичайно вельми корисно про питомості умов дитини та задля-того не ма чого жалуватись на дитин, що раз-у раз про щось запитує, та не треба їх зражувати. Сі питання та вроджена цікавість вельми улегчають образований дитячий уму, нераз достарчають важних вказівок педагогам та для самого виховання суть просто неоцінено варті.

Вік, в якім діти найбільше починають ставити питання, — після обсервації психологів, — починає ся більше-менше від трьох літ, починаючи ріжницю індивідуальні. Переважно аж у третьому році життя починають взагалі діти уживати питаючої форми положень, хоч лучають ся виїмки. Автор знає дівчинку, ще в другому році життя, заки научила ся що вишнього говорити, говорила: „с'ю т'ю є?“ Факт се однак вельми рідкий, та ще треба сумніватись, чи сї слова в умі дитячої дівчинки справді означали запитання, чи може дитина чуючи їх від оточення, просто наслідуючи повторала. Перші питання бувають звичайно привагидні: „Що мамі болить?“, „де тато?“ Аж коли дитина просвоїть собі яку-таку вправу в формулюванню питань, починає ними послуговуватись для розширення обсягу свого знання про світ, ба нераз впроваджує в заклопотаня маму чи бону.

В принципі треба прийняти, що взагалі на кожний запит дитини треба відповісти і то поважно, подаючи поясненя схи́дні з правдою та найприступні́йші, та ніколи не зражати єї' приказом мовчання або словами: „Не нудь мене“. „Дай ми спокій“. „Не маю часу“, і т. и. В практиці однак насувають ся всілякі сумніви.

Досить часто справді лучає ся, що дитина запитує о щось зовсім не з цікавості, а лиш для того, що хоче про щось довідати ся, але тому, що нудить ся, та хотілаби мати на свої услуги маму чи бону, а боїть ся, що перша ліша перерва в розговорі послужить їй до того, що займе ся чимось иньшим. Тоді ставить питання за питанням для піддержання конерсації, часами навіть в таїнній надії, що згодом ся конерсация сама собою ввійде на цікавшу дорогу та достарчить умови якої пожаданої страви. Тоді звичайно дитина питає про се, що добре знає, або що єї' зовсім не обходить. Одна дівчинка, що кілька місяців ходила до єреблівської шкільки, в таких хвилях звичайно брала маму на рід іспиту на тему: „що з чого робить ся, та яким спосебом?“ а що відповіді були їй зовсім рівнодушні найкрасше свідочество, що раз-відразу ставляла нове питання без надумання та без звизн та не зисохочувалась ані недокладними поясненями ані словами: „Не знаю.“ „Я не бачила“ і т. и. „Як робить ся лампа?“, „я як віз?“, „як книжка?“, „як матрац?“, „як годинник?“, „як піч?“, „як хата?“ і т. и. Дитині просто о се розходилося, щоби

в нею балакати, а знала з досвіду, що старші як раз люблять сего рода теми з дітьми зачіпати. Розуміє ся, що і в сего рода случаях не повинно ся дїтїй збувати словами: „Не нудь мене“; але треба їм підсунути яку забаву або занятя, якеби було спроможне займати їх ум, що без ціли блукає ся та якеби сконцертувало їх увагу. Деколи знов послугують ся діти питаннями щоб відвернути увагу від якого немилого та чудного предмету, щоб зробити пр. перерву в лекції або в иньшій обовязковій занятю.

Розуміє ся, се відносить ся вже переважно до дїтїй старших, с. в. таких, що вже учать ся та мають якісь обовязкові занятя. В такім случаю, добре булоби обіцати відповідь після укінчення лекції. Наколи дитина в своїм часі о неї упімне ся, се знак, що питання впливало з правдивої цікавості.

Коли має ся діло з малими дітьми, то не булоби добре відмавляти відповіді на запитаня лише з тої причини, що воно не дотичить квестий, які в сїм часі обговорюєсь, які пр. на сю лекцію призначені. Коли пр. бона прийшла з готовим обробленим пляном розговору а діти неують їй сей плян питаннями впрочім природними та розсудними, та через те відводять вї від предмету; то ліпше буде, наколи бона відложить свій плян на иньшу, догіднійшу хвилю а визискає хвилеве зацікавленє дїтїй, чим, щоби мала виголошувати свій систематичний виклад до слухачів, що об зовсім иньшій предметї думають.

Треба-ж бо тямити, що такий розговор бони з дітьми се не строга лекція та лекції не заступить, а в самому вже вираженю „розговор“ містить ся вже поняте запитувань зі сторони дїтїй, яких вони прецїж не годні вивчити та виголошувати як театральні ролї.

Лучає ся також, що дитина розпитує ся про річи, які добре знає, або які повинна би сама знати. В такім случаю відповідь бони мусить залежати від товчків, які дитину до таких питань привезолюють, а їх звичайно дуже легко відгадати. Наколи — як в повисше згаданих обставинах — дитинї розходить ся лиш о се, щоби когось займати своєю особою, тоді, зовсім природно треба перервати безсмыслну балачку, та наклонити вї до иньшого занятя. Деколи одначе такі питання впливають з недокладного усьвідомленя собі штовмих вражїнь та з хвобного пересвїдченя, що старші краще поінформовані про справи, дитинї лично звісні найліпше. Нераз можна почути сего рода питання як пр. „Наню, чи мене вщє болять зуб?“ „Чи я добре спала сеї ночи?“ „Чи менї їсти хоче ся?“ „Котра нога мене більше болять?“ Розуміє ся, що таких питань не можна трактувати на серію; вони повинні радше служити, як пожадана точка виходу до вияснень, що дотичать індивідуальности дитини. Бож не треба забувати, що дитина вельми поволи пізнає своє „я“ та з ним так само поволи освоюєсь. Поставивши себе насупроти окруженя, розріжнити всї частки, які входять в склад сего „я“ докладно відріжнити границю між підметом, що думає та чує а зовнішнім сьвітом — се вельми субтельні, ніжні чинности ума, які дитина виконує з немалим трудом. Наколи посеред них помияєсь, старші можуть допомогти в спростованю їх.

Явища духові для діточого ума так само цікаві тайни, як для дорослих. Нераз вони вправляють дитину в подив та викликають фальшиві внесєня. Ось такі незрозумілі та цікаві для дитини загадки се пр. снї, як раз тим, що так дуже подібні до явищ дійсности. Ніхто з нас певне не подивуєсь, коли мала дитина, оповідаючи мамі сон, в якому та мама грала якусь ролю, по-

спитає не раз її, о продовжене, бо дитина вельми повільно доходить до пересвідчення, що сон єсть так само суб'єктивним вражінєм, як біль або апетит. Сюмлі приводить численні приміри на се, що діти мають нахилі сні матеріялізувати та локалізувати, як один хлопчина, що жалував ся на се, що в его спальні „єсть так багато снів.“

Часами однак бистроумні діти зовсім самостійно та вельми завчасу відкривають аналогію між сонними мріями а иньшими явищами свідомости. Недавно підслухав автор ось яку розмову між п'ятилітньою дівчиною а її матерію. Дівчинка лежала в ліжочку та засипляла; нараз починає жалуватись: „Мамо такі бридкі сні приходять до мене!“ — „А ти вже дримала?“ — питає мати. — „Ні.“ — „А з відкиж ти знаєш, що тобі снить ся?“ — „Бо я думала, а сні се прецїж думки“. Ся дитина, очевидно, засипляючи поволи, не раз обсервувала сей поступенний перехід від думання до самих мрій.

[Дальше буде.]

Задача родичів і суспільности супроти умово упосліджених дітей (з психічним недорозвоєм).

(Конець.)

Психічний подорозвій є так само загальною, вічо стислою не означаючою назвою що до можности лічення, як сухоти. Подібно як ті послідні відносно до форми, перебігу і т. д. представляють ріжний степенъ улїчальности, так рівно ж несправедливо було-б думати, що діяльність лікаря в відношеню до ідіотизму ограничає ся лише на розцінюванню і означенню посмертних змін. Ідіота не можна порівняти ані з дитиною в певнім періоді єї розвою, ані з диким чоловіком. В его неокресанім мозку можна все найти певну менше або більше розвинену околицю. Її власне відшукати і властиво спожиткувати — се задача лічення. Недостача місця не позволяє навіть подрібніше над тим предметом застановляти ся; агадаю лише, що при образованню духових сил, крім вироблюваня відповідної зручности до рухів і звичайних занять, звертаємо наші уся на образованне зміслів, вироблюванне уваги, комбінацій, узагальненъ, порівнанъ, товариських понять і стараємо ся, призначувати поволи діти до суспільного житя. Позаяк мова, як висше агадано, є певного рода показником інтелїгенції, а до єї повстання, есентуально антаворення зрозумілої бесїди, потрібні ті самі чинники, що до розвою психічної сфери, є отже зрозумілою річю, що при ліченню збочень мови, особливо німоти і видаваня з себе незрозумілих звуків, необхідно треба брати під увагу рівночасно і розвій умової сфери. Тому то заведеня для збочень мови суть рівночасно інституцією для дітей з психічним недорозвоєм, представляючи має ся розуміти певні вигляди вилїчення, тим більше що найтяжші форми збочень мови, а іменню условлені анатомічною зміною, стремлять звичайно до сего. О назї лічення збочень мови при недорозвою, думаю що не треба розводити ся. Найяскїйше доказують се случаї з німотою, видаванем неозначених звуків і носовою мовою, де нелічене збоченя мови полишає ся без зміни до шкільного віку а навіть пізнїйше, позбавляючи дітей одного з найважїйших чинників образованя їх

ума. Розумів ся, що на вигляди лічення недорозрою децидуюче значіне буде мати стан умової сфери. Нецілковитий ідіот, а тим більше глупий і придурковатий, становлять податний материял до піднесення умової сфери і зроблення з них менше або більше позиточних членів суспільности.

Отже в головних начерках підстава лічення недорозвою. Фальшиві надії, покладані в краєісломії (витинанне пасків ріжної довготи на костях чашки) виходячої з фальшивої засади, що ідіотизм залежить від малої голови, котрої причиною є передчасне заросненє швів чашки, не справили покладаної в тій операції надії. Лікарі повернули назад до давної системи лічення недорозвою средствами медико-педагогічними, вказаними Сеґеном, а усовершуваними Ф. Воазеном, Буривіллем і І. Воазеном. Що дорога та, хоч вправді трудна, єдино раціональна, о тім свідчать добрі висліди, які я мав нагоду ствердити в численних заведеннях.

Пізнанє причин недорозвою улекшує нам зрозуміне приновлюваня відповідних запобігаючих средств. Передовсім мусимо ту увглянути виродженє і одну з найважнійших его причин — наслідственність. Які небудь можуть бути наші погляди на квестію наслідственности прикмет родичів, патологічна наслідственність не може підлягати ніякому сумнівови. З тої причини було-б хосенню річню розповсюдиувати в як найширших кругах суспільности переконаня, що особи підлягаючі умовим недугам, ослабленю умової сфери, нервозам або маючі в своїй родині членів з подібними збоченнями, мають всякі вигляди передати дітям умову недугу або психічний недорозвій. Опираючі ся на даних, які нам достарчує патологічна наслідственність, треба-б було утворити рід моральної гігієни суспільности, що могла би без сумніву причинити ся до запобіганя численням нервним недугам, а між иньшими психічному недорозвою. Гігієна того рода стала би в будучности підставою свого рода антропотехніки т. є. полового добору, що мав би задачу передавати потомкам добрі прикмети. Осягненє тої цілі, незмірно важної в займаючій нас квестії, буде можливе доперва тогди, коли одиниця внаслідок сполуаризованя теорії наслідственности, т. є. передаваня не лише фізичних але і психічних власностей, зачне свідомо приновлювати до себе засади властиво зрозумілого добору. Лише свідомість того добору може повздержувати членів суспільности, обтяжених якимсь наслідственным блудом, від вступаня в супружество, або здорові особи від лученя ся з невропатичними родинами. Више згадано, що і наслідственність в широкім значіню, условлена обниженем житєвої сили родичів з причини їх пізного віку, нужди, терпінь устрою, нервности, надуживаня алькоголю, морфіни і т. д., приготавляє відповідний ґрунт, котрий сам через себе або в злуці з якою случайною причиною може бути причиною ріжного степеня недорозвою. Що усуванє многих причин не буде залежати від нас, то не підлягає квестії; однак зміцняючи житєву відпорність родичів, виказуючи шкідливість затроюваня ся певними субстанціями, зможемо уратувати неодну одиницю від безсумнівного упадку єї потомків.

Не менше значіне в тім вгляді має повідомлюванє материй, аби в часі тяжи уникали моральних зворушень, потрясень, заразливих недуг і всіми можливими средствами запобігали передчасному породови. Хоч як се дуже хосенно, аби матери самі кормили свої діти, однак підлягаючі умовим недугам і нервозам повинні ту чинність повірювати здоровій мамці. Перші літа життя дитини, що походить з невропатичної родини, треба окрузити як най-

стараннішою опікою, під виглядом фізичним і моральним. Крім звичайних гігієнічних средств, що мають на цілі плекати тіла, треба уникати поживи і напоїв побуджуючих нерву систему, раннього розвивання умовних властивостей, моральних зворушень, перестрахи і заразливих недуг.

По огляді недугевого образу недорозвою в найзагальнішій зачерку і відповідних запобігальних средств, можемо приступити тепер до властивого предмету цієї статті, іменню до вияснення, які задачі мають родичі і суспільність супроти вже існуючого недорозвою. Розпізнавши стан дитини, або в разі якого небудь сумніву о недугу через лікаря, не повинні родичі вірити в нічим не узасаднені недорічності, в котрі на жаль вірять навіть люди інтелегентні, що в тих случаях найліпшим ліком є час і що в міру росту дитини наступить хвиля, в якій сплячий єго до того часу дух прокине ся неначе під впливом чародійської різки. Вони повинні радше, узгаляючи то, що було сказано о успішности лічення недорозвою, подумати вже від першого дитинства о відповідній допомозі. Маючи на увазі відемне діляне оточення, я противний провадженню того рода курації в дома, а натомість заможним родичам, з винятком неулівимих ідіотів, котрим після вказівок лікаря можна урядити відповідну опіку в дома, поручаю віддані їх до відповідно уряджених приватних заведень. На підставі досвіду осмілью ся твердити, що не недостача відповідних заведень в краю або за границею становить перешкоду до розумного заопікування ся дітьми того рода, але найчастіше самі родичі, котрі не здаючи собі справи ані з сути недорозвою, ані з наслідків раціонально провадженого лічення, не радо розстають ся з своїми дітьми. Що до дітей з недорозвою, всеодно, чи улівимим чи неулівимим, незасібним родичів, що як раз найчастіше бажають користати з відповідної помочи, то вони повинні найти уміщене в публичних заведеннях. Такі заведення існують за границею вже від давня і подібно як шпиталі для божевільних, тішає ся опікою суспільности і держави. Згадаю ту лише о позістаючих під управою лікарів, бо я тої гадки, що, хоч педагогічне виховання поручає ся ту звичайно відповідно приготуванню учителям, однак проваджене курації, звязане з докладною аналізою матеріальних змін, стислим означенням психічної сфери і рода товаришующого збочення мови, може бути повірене лише фаховому лікареві. Управитель заведення в Бісетр під Парижем є від 1879. р. звааний на науковім полі др. Буривілл. То виключно хлопяче заведення є уряджене на звиж 460 ліжок. Ділиться на пансіон, аложений з шести павільонів містячих салі до спання і їдальні, і властивий шпиталь (будинки для занечищуючих ся дітей, інфірмарі, павільон для заразливих недуг і келійний відділ для неспокойних дітей). До педагогічних занять є призначена школа, поділена на висшу і низшу, гімнастична зала і вартетати. Площі, що розграницують будинки, замінені на городи. Вони служать до відповідних занять і науки о річах. Крім того находить ся в заведенню шкільний музей, відділ для гідротерапії і дуже цінний музей анатомо-патологічний. Таксамо під управою дра Буривілла є заведення для дівчат з недорозвою т. зв. *fondation Vallée*. Оно положене коло Бісетр, має около 200 ліжок і є уряджене менше-більше в аналогічний спосіб. Лікарем секції для дівчат з психічним недорозвою в Сальнетрієр є др. І. Воазен. Се заведення уряджене на 200 ліжок і, хоч менше як в Бісетр, майже в нічим від него не ріжнить ся. Найбільшим заведенням того рода в Німеччині є Далльдорф під Берліном. Побіч павільонів для божевільних містять ся тут відділ на 200 ліжок для дітей з недорозвою, так для дівчат як і для хлопців, під зарядом дра Сандера.

Я мав нагоду звидіти его 1892. р., а хоч в сім році найшов я великий поступ в его розвою, однак ще під неодним взглядом уступає він французским заведенням.

Взагалі стоять вичислені заведення під взглядом педагогічним високо, а одержані лічничі результати суть дуже додатні, хоч треба запримітити, що на них складають ся нераз десятки літ. Досить сказати, що певний поступ дасть ся запримітити навіть у малоголових, уважаних дотепер неулічними. Цікаві суть цілі ряди фотографій в Бісєтр, здійманих що року а показуючих поступений поступ дїтий під оглядом фізичним і духовим. Одинокою від'ємною стороною, особливо французских заведень, є досить недбале трактоване збочень мови. То-ж нич дивного, що всюди стрічав я велике число дїтий, вправді посунених під взглядом ума, але німих або видаючих з себе незрозумілі звуки, мимо того, що після мого досьвіду ті збоченя належали до цілковито улічних.

О добродійних наслідках заведень розводити ся не потребує. Крім умово недужих находять ту опіку і ліченє дїти, підлягаючі нападам падалиці і гістерії і з т. зв. моральним божевілем. То-ж держава і суспільність, що веде ся гуманітарною цілю, збільшувати число позиточних членів суспільности, а зменьшувати число ріжного рода проступників, сповнює радо свою задачу, не щадячи в тім взгляді ніяких коштів і жертв. Вирочім кошти удержавя тих інституцій зменьшують в децїм самі вихованці. Так в Босєтр, як і в Далльдорфі приглядає ся я з великою приятністю найріжноріднішим предметам, вироблюваним місцевими силами, котрі не лише служать до ужитку заведеня, але суть також призначені на продаж.

Органїзация заведень для умово упосліджених дїтий в Росії зачала ся доперва в послїдних літах завдяки заходам суспільности і підмозї держави. Супроти значного числа дїтий діткених недорозвоєм, виносячого після статистики дра Ігнатєва 100.0000 дїтий (8 : 10.000) дотеперішні усяля можна уважати ледви першими кроками в тім напрямі. Мимо того видає ся справа бути на добрій дорозї, коли в послїдних літах завязало ся філянтропійне товариство опіки над дїтьми з психічним недорозвоєм. О добрім розуміню річи свідчить також порученє лікарям публичних і правительством субвенціонованих заведень.

Культура у Хінців*).

Хінці, велике племя, що по гадкам Европейців числить яких 400 міліонів жителів, жиють згідно в одній просторій державі. Ворожнеча поміж поодинокими народами того племені, то діло дуже виняткове, от щось так, як у нас в Австрії згода двох народів, що жиють в одному краю. Хінське племя ділять ся на більше народностей і то не кілька, але кількадесят, а всім спільне знамя: жити в супокою і розвивати промисл. Природно, що

*) M. Kowalewsky: Le régime économique de la Russie. — Ein Blick auf das Volk der Chinesen — die Zeit Nr 307 und 308 von Pierre Laffitte.

такому народови зовсім не по нутру харчувати на європейській взір мільйони вояків, в надії, загарбати йому прилежні країни.

У хівців є військо, що сповняє відпору, а не захисну роль; от хоті би самооборона перед невиситими „культурними“ Європейцями. Майно у Хівців то вже не спільне, громадське добро як в давнину; кожда сім'я набуває і з'уживає сама, себ-то окремо від другої. Земля сильно попайкована; виробом по найбільшому розвинула ся у них система дрібного посідання. Права тут і там надибавш розлогі посілости богачів, однак то не загальне правило, а радше виняток. Після Лассіт-ого агромаджувати майно, передовсім пола в просторі посілости, научили ся Хівці, донерва від західних їхніх учителів, себ-то Європейців. Розлогих пасовищ, що є наче звістунами надходячої системи більшої посілости, не найдеш в хівському царстві, найпаче на полудневій підсоно держави.

Збіже, а з того риж — звичайний предмет хівської господарки. Кругом приняв ся звичай плекати зілля в зіллянках, а огородину в огородах. Найбільше-ж піклують ся Хівці садовиною; особливо дерево бамбусове і корязілля чай, то суть сільської господарки. Іжа Хівця складаєть ся звичайно з рости, по нашому з ярини. З м'яса їдять найбільше свинське і пташче, а на півночі їдять також дичину і баранину. — Господарські знаряди є на скрізь примітивні, а загальну увагу звертають на себе через те, що Хівець, що послугуєть ся ними, мусить бути дуже метким і проворним.

Промисел Хівців на скрізь емпіричний, то є, помагає на ручній роботі одиниці. Світ машин, що пр. на заході потрясає основами суспільности, не найшов місця в хівському царстві. За те замітний Хівець тим, що є охочий до праці і проворний. Само собою розумієть ся, що їхній промисел, то дрібний і промисел відповідно до їх дрібної господарки.

Шовківництво, то найбільша галузь хівського промислу. В місті Гантішу є більше чим 60.000 людей шовківників, а в обрубі того міста зверх 100.000 чоловіка займаєть ся шовківництвом. В ряд за шовковою пряхою їде промисел бавовняний, а відтак знані по всім усюдам Європи хівські вироби з порцеляни. Щоби лучше змалювати Хівця яко промисловця, наведу адекілька стрічок з „Письма о Хінцах“ пона-міссіонара Мателліна. Він каже: „В тому царстві не найдеш ні крихітки землиці, щоби стояла облогом: там не стрінеш ні хлопа ні жінки, ні старця ні молодця, щоби був літним, ні сліпого, ні глухого, щоби не був в спроможі кинути ся до якого будь діла. Їхня народна приповідка каже: „Що в хівській країні, то жарно не згине“. — Найдеть ся там річ, по нашому зовсім не придайна, так Хівець її не викине, а навпаки вихиснує, та зробить з неї щось такого, що нам і на гадку не попадєть ся. І так в самому Пекінгу жиє більш чим десять сотень родин з того, що продають сїринки; неперечно, що є далеко більше таких людей, що займають ся збираннєм шмат з шовкового або бавовняного полотна, що валєть ся на сьмітинках. Такі і подібні багатства збирає народ, чистить їх, пере, та відиродує більшим підприємцям, що відтак перетворюють і пускають в світ в виді яких там иньших, нових, промислових виробів.

Маючи розвиненій промисел мусіли Хівці не хоти розвинути і оквилену торговлю. Однак годить ся зазриміти, що Хівці торгують більше в межах свого царства, між собою, чим з другими державами. Така поява даєть ся легко пояснити, коли звернемо увагу на безмежну величину хівського

парства, що само для себе в світом. До того сама природа улегчила Хінцям розвинути оживлену краєву торгівлю попротиавши Їх землю численними ріками, що сотками, а подекуди, то й тисячкою миль вють ся, та таким робом лучать найдавші, в глѳб землї сягаючі країни з далеким морем.

Домашнє житя. Основою ріднї і кругів товариского житя є у Хінців любов дїтий, та належна пошана батьків, материй і предків. Що до послїдного себ-то почитати предків, або убожати Їх гроби, то мусимо уважати за вислїд фетишистського свїтогляду. Кождий Хінець є обовязаний навїджувати гроби помершої ріднї, то один з найперших обовязків, які єму віра накладає. Кожда родина з окрема, хотяй би незнати як чисельна, має свою спільну сказати-б родинну каплицю, де відбувають ся богослужєня в означєних днях, себ-то в свята. Хата Хінця звичайно прикрашена образами, що мають нагадувати померших предків. Розбудити правдиву пошану для колишних батьків і материй, буде найкрасшим і найтривкіїшим средством на поступєнний розвиток родин. Проте не дивниця, що після хінських понять лихий син, є зарівно лихим горожанином. Також відносини між братьми не такі як у нас; по найбільшій части молодший брат чує ся бути зависимим від старшого, що неперечно є причинком до скріплєня ладу в родинї. В кінци цілу хінську культуру мож звести до родинних відносин і в них добачити житя кожного Хінця.

Що до женитьби, то поки-що не спромогли ся ще Хінці переняти ся величїю духа, який подає в тїм зглядї суспільний поступ, а то дружнє пожитя з одною женщиною. Правда, лєдвн чи не більша половина Хінців жие в моногамїї, однак мати більше жінок, не вважаєть ся у них за щось злого; навпаки, закони признають женитьбу Хінця з більше женщинами чим одною. Таке стрічаєть ся в цілому хінському царствї, найбільше-ж в західних, сконцентрованих та густо заселєних країнах. Само собою розумїєть ся, що множенєство приняло ся передовеїм в кругах богачів, що мають звідки позволити собі на більше число жінок.

Віра Хінців, то фетишизм. Найбільше почитають они рогату худобу. Не меншим предметом убожання є у них мужі і жінки, що коли будь вєлавили ся на інтелектуальному, промисловому, чи на науковому поли. Передове місце між ними належить ся як они кажуть „фїлософови“ Конфуциєви. Поодинокі країни, у котрих розвинулась ся або та галузь промислу мають свій предмет убожання. І так в краю, що звєть ся Тшекіанг є святиця, присвячена першим шовковим пряхам, а то ізза того, що ту цвїте шовківництво від непамятних часів. Попи, себ-то божі сини у них, — то мандарини. Найбільше жителїв Хін признає ся до віри Будди. Єї одну вважають за державну; проте має она багато привїлєїв. Крім неї є не мало таоїстів, та прихильників віри Брагми. До того всї згадані віроїсповідання зі своїми догмами розбирає народ у кождїй країні по свому, з чого виродило ся не мало сект; а всї они більше або менше спорїднені з собою. На христїян, що заходять ся ширити христїянєство між хінським народом, не лютують тамошні жителї, як думавби кождий пересїчний христїянин-європєць. Всеж таки без ворожнєчі не обїїдеть ся. Один хінський мандарин сказав о христїянах таке: „Віра, що каже, будьто би она була із неба обявленою, та що єї боги без єства, тїла і тїни, та віра є вислїдом ложї і здеморалїзованя. Нашє правитєльство сприяє тим європєйським ложновірцям лише тому, що з них добрі математики і астрономи, а через то стають они нам в пригодї, складаючи рік у рік калєндар. Однак то

ще не доказ, щоби їх віра була правдивою, а тобі ніяк не годить ся без розваги повірити їм то, що они тобі розказують“.

Наконець годить ся згадати де що про державний устрій у тому царстві. Керма державою лежить в руках цісаря. Їму прислугує найвисша власть, що є не мало обмежена, а то богатства гадками і правилами, що прийняли ся в державі з бігом часу, себ-то в звичайній дорозі. Хінський цісар, то не європейський державець, котрого власть походить від Бога. Ні, то звичайний чоловік, що яко батько своїх підданих, має сповняти виходячі з того обовязки зглядом єму підчинених народів. Іменувати наслідника належить до самого цісаря.

Шляхотських родів у Хінців нема. До пануючої верстви належать люди, походячі з всіляких верств суспільности, що поздавали державні іспити.

Так виглядає суспільний устрій і життя Хінців. Коли-б тепер зіставити їх культуру, з нашою європейскою, так найдемо велику різницю і то в кожній галузі тойже. Як домашний устрій, так державний, чи промисл, чи торговля, взагалі спосіб життя і світогляд Хінця має яркі різниці з тими-ж європейськими народів. Що так склало ся, на те вплинуло багато обставин от хоч би неоднакова доля в історії тих племен, різне положення замешкалих земель, не однакове підсоне та иньше.

Тисячі літ жили Європейці і Хінці відокромлені. Доперва наші часи стають свідком живіших зносин європейського елементу з азійським, що стремить підбити трудолюбивого Хінця. Що на то терпеливий Хінець, покаже мабуть нове столітє.

Гриць Токар.

З РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

— Засіданє Виділу Руского Товариства педагогічного у Львові відбуло ся д. 12. с. м. під проводом заступника голови проф. Білецького. Між иньшими справами полагоджено:

1. Проф. др. В. Коцовський і дир. Чиж подали рецензію способу редагованя „Учителя“ органу Товариства.

2. Ухвалено віднести ся до вис. Власти в справі управильненя видаваня руских повідомлень по школах з польським язиком викладовим. (Після розпорядженя краєвої Ради шк. вільно родичам і опікунам жадати руских повідомлень в польських школах.)

3. Ухвалено зібрати, а потім печатати гри і забави для дітей і для старшої молодіжи.

4. Принято з подякою до відомости, що о. сов. Євгеній Гузар, проф. учит. семинарії у Львові, жертвував до бібліотеки і музея Товариства 42 книжок вартости понад 400 корон.

5. Принято 54 нових членів.

6. Ухвалено, щоби з членів Виділу відповідно до шкіл, в яких заняті, зложено дві секції: а) до шкіл народних і семинарій учительських і б) до шкіл середних. Тоті секції можуть кооптувати також членів з по-за Виділу.

7. Регулямін для Головного Виділу віддано д-ру Коцовському до другої рецензії.

Справозданє

з діяльности Виділу філії тов. педагог. в Тернополи за час
від 24. мая до 31. грудня 1900. р.

По Загальних зборах, що відбули ся дня 24. V. 1900 р., уконституовав ся Виділ в сей спосіб, що головою став о. Ан. Глодзінський, заступником о. Евг. Громницький, скарбником Як. Миколаевич, секретарем п. М. Солтис.

За сей час відбув Виділ 6 засідань, на яких крім справ адміністративних, обговорював і полагоджував також справи загальні, які стоять в звязи з шкільництвом.

Ось важніші:

1. Делеговано о. Глодзінського на Загальні збори до Станиславова.

2. Виділ зягнув векселеву позичку на 340 кор., а зібравши також власні фонди спровадив $\frac{9}{10}$ для молодіжи тутешньої рускої гімназії книжок за квоту 739 корон, розпродав їх в части перед вакаціями, в части по вакаціях, а що дістав на них 10% рабату, в дорозі субскрипції зібрав 79 кор., то роздав книжок за 160 кор. до безплатного ужитку. Книжки ті будуть опісля власностию бібліотеки рускої гімназії. — Зі спроданих книжок не спродано ще на квоту 112 кор., їх розпродасть ся сего р. на початку II. курсу.

3. Рішено в зимових місяцях отворити курс для анальфabetів, уложено програму науки, упрощено професорів до уділяння поодиноких предметів; але справа розбила-сь, бо на просьбу філії заявила Рада кр. письмом з 1⁸/₉ 1900. ч. 24.491 коротко, що саль шкільних не дасть. — Чому? — сего не сказано; мабуть населенє і школи існують для Ради кр., не навпаки, — а уряд сей призначений, щоб спиняти просьвіту.

4. Безуспішними були також старання філії о заснованє в Тернополи паралельок руских при женській народній школі. На дотичні просьби, підписані кількадесяти тутешніми родичами, заявила рада мійська, що на отворенє клас з рускою мовою викладовою нема саль, а Рада краєва, що отворенє таких клас зависить виключно від ухвали ради мійскої. В тій справі робить Виділ дальші кроки, щоби або вивднати таку ухвалу ради громадскої, або на дорозі правній дійти до бажаної цілі.

5. Упросив п. Гецьова до збираня добровільних жертв на книжки для гімназійальної молодіжи. На ту ціль зложили головню панї, котрих імена оголосить ся в гімназ. справозданю, квоту 79 кор. — З чотирох відчитів (два др. Вол. Левицкій, а по одному о. Глодзінський і п. Стефаник Василь) було 12 кор. чистого доходу і гроші ті дано для учеників рускої нар. паралельки на передмістю Микулинцєім.

Філія заложена в грудни 1895. р., мала на початку року 62 членів, убуло 7, прибуло 30, тепер єсть 85 членів.

Бібліотека складає-сь майже виключно з видавництв Товариства педагог. і обіймає 70 чисел.

Справозданє касове.

А. ДОХОДИ.

1. Решта касова	52-92	корон
2. Вписове 30, вкладки 71 кор.	101—	"
3. Пожичка векслева	333—	"
4. Виято з каси щадн.	230-02	"
5. З вечерків 13-86, з відчитів 12	25-86	"
6. Дари	89—	"
7. За продані книжки	23-10	"
Разом	854-90	корон.

Б. РОЗХОДИ.

1. Адміністрація	20-82	корон
2. Купно книжок	649-88	"
3. Висилка книжок до Бразилїї	25-36	"
4. Віддано на книж. щадн.	146-66	"
5. Решта касова	—18	"
Разом	854-90	корон.

Майно філії з днем $31/12$ 1900 р. виносить 141-39 корон, — крім того адміністрація фонду, що повстав 1896 р., а який тепер виносить 115 кор.

Виділ.

В с я ч и н а.

— Календар а ХХ. стоїте Календар — то тепер така річ, що без него хіба анальфебет може обійти ся. За дурничку можна его купати, так, що найбільшійший чоловік его купує, а то тим більше, що у нїм знаходить усе, чого до щоденного жити конче потреба. Зрештою фахові календарі так нині розповсюджені приносять також великий хосен.

Перший взір теперішних календарів, то календар Хр. К. Андре виданий в р. 1810.

Давнійше уживано тільки т. зв. вічних календарів. Були то таблиці на яких поміщувано поодинокі дні року а побіч них повторяючі ся букви від А до Г, що означали 7 днів тижня і т. зв. букви золоті, за допомогою котрих обчислювано, коли випадає Великдень, а тим самим і інші рухомі свята. Знаючи одну неділю і одну золоту букву — можна було уложити собі календар на довільний рік. Найстарший календар того рода є перехований у цісарській бібліотеці в Берліні, виданий в р. 1439. Видав его Іван де Гамундїй на двох дерев'яних таблицях.

Доперва в р. 1513 Пейлує з Нормберґії видав календар річний, але сей календар, так як і слідує мали такий зміст: спис свят, мучеників і т. п. додатки, а головну ролю відгравали т. зв. практики календарекі и, пр. що до пусканя крови, заживаня ліків, уживаня купелів.

Із сих календарів повстали з часом календарі столітні, в яких подавано багато астрологічних і інших забобних відомостей, а заразом зміни метеорологічні і календар на ціле століте. Коли з кінцем 18. столітя повсталала гадка піднесення освіти серед низших верств суспільности при помочи популяризования людської науки, тоді признано календарі за найвідповідійше средство до сего; ту власне є початок цілої літератури календарової, якої ціллю є наука і розвеселення. Такий характер має календар з р. 1810, (о яким вше згадалисьмо), а ХХ. століте, до якого ми вступаємо не змінив того характеру зовсім.

Питання, чи столітє ХХ. починає ся тепер, чи може почало ся уже перед роком, занимало вже кілька поколінь; так як тепер, так само вів ся над тим спір і у літах 1600, 1700, 1800, а в р. 1700 так дуже був той спір розгорячив голуби людям, що вибивано медалі з сатиричними написами н. пр. „диво! в р. 1700 не знали люди, кілька котрий з них літ числить!“

Фактом є, що нове столітє витали люди все 1. січня 1600, 1700 і 1800 р. — і голос публичний повторив те саме і в р. 1900, а одчак беручи річ хронологічно поповнено великий блуд. Остаточнo квестия ся сходить на цілх 100 літ з дневного порядку, бо тепер ми зовсім певні, що зачинаєсь у кождім разі столітє ХХ. а питанням, коли пічне ся ХХІ. столітє ми занимати ся не будемо.

— ХХ. столітє. На питання: котрий край перший витає нове столітє, відповів Каміль Флямарион в ширшій розвідці, з якої дещо ту наведемо: Ріжниця в часі, числячи від Парижа на схід, є ось така: В хвили, коли паризкі годинники вибивають північ з дня 31. грудня 1900. р. на 1. січня 1901. р., в середущій Европі є вже одна година нового столітја, в каналі Суесскім 2 години, в Тегерані 3, в Бухарі і Тобольску 4, в Колombo 5 годин, в Калькуті 6, а в Чатгамі є вже полудне 2. січня 1901. р. Як будемо числити в противну сторону, від Парижа на захід, то в хвили як там є північ, в Ногім Йорку є лише 7 год. вечером 31. грудня, в Чикаго 6 год., в Мексику 3, в Сан Франціско 4, в Аляшці 2, в Гонюлюю 1, а в Чатгамі полудне дня 31. грудня 1900. р. Стоймо отже перед дивним питанням: Чи на Чатгамі є полудне 31. грудня чи 2. січня, коли у Парижі є північ на 1. січня? Сю справу порішено вже в новіших часах, як заведено правильний курс пароходів між Европою а иньшими частями світа. Після того знаємо, що нове столітє найскорше витає мешканців Чатгаму і Камчатки, потім Японців в Токію і т. д. на захід, а найпізнійше околиці, що лежать на полудневнику на схід від Чатгаму.

— Торжество Христового Різдва належить до найдавніших в християнстві. Уже в другім віці християнської ери є Різдво Христове святom установленим Церквою, бо празновано єго тоді в Антиохії. Після деяких жерел завів єго єпископ Телесфор в 138. р., але тоді святковано єго в січні або в маю. Аж в IV століттю за старанем Кирила, єрусалимского єпископа, папа Юліян I. скликав нараду докторів східної і західної Церкви, на якій ухвалено, аби празник Христового Різдва обходити постійно дня 25. грудня. На се рішене могло вплинути між иньшим і те, що на сей день припадало поганське святю римске Сатурналія, а у поганських Славян обходжено святю Коляду (куляду), яко день бога порядку і згоди. Християнство святкуючи саме того дня Різдво Христове, ублагородило з одной сторони звичаєві обряди, яких погани держали ся передше, бо святкували Коляду при кінци грудня, а з другої сторони промостило дорогу сего торжества до переходу в людове святю.

В середовічних часах в католицкій Церкві на Заході мотиви Христового Різдва представлявано сценічно. Сі видовища спершу невинні змінили ся з часом в карикатурні представлення, не ляцючі з повагою предмету, наслідком чого духовні власти їх заборонили. Останками сих містерий є нинішнє колядованє під вікнами, ходжене по домах з вертепом, зьвіздою і т. ин.

Початок споживання вечері перед Різдром сягає також середних віків. При вечері забавлювано ся весело і желано собі взаїмно щасливого року.

— Чи грека є коначним услівем висшого образования? Таке питання порушив директор др. Кнає в ч. 47. журналу „Die Gegenwart“, даючи своєю статєю заперечуючу відповідь. В середних віках в Німеччині (автор має на думці тільки німецькі відносини) навіть учені не конче потребували знати греку; в часах розцвіту ренесансу в Флоренції лише чотири визначні мужі володіли сею мовою. Твори грецких філософів, математиків та астрономів читано вправді, але тільки в латиньскім перекладі і цієно їх тільки за зміст. В XVI. століттю вхопились були люди за студійованє греки, але в слідуючих століттах се стремління ослабло і доперва в XIX. століттю грека прийшла до такого значіння, яке тепер має, і стала обовязковим предметом в гімназії. Однак в посліднім десятиліттю настав в Німеччині противний напрям з тенденцією: вибороти для реальних гімна-

зий, в котрих учать тільки латини, таке саме значіне, яке мають класичні гімназії. Абітурієнтів реальних гімназій допущено вже від довшого часу на філософський виділ, незабаром мають їх допустити до медичних студій, а на думку д-ра Кнапе позволять їм вскорі ходити на правничий виділ, так, що в не дуже довгий часі настануть рівноуправлене класичних гімназій, реальних гімназій і реальних шкіл. Знання класичних творів можна собі краще і в більшій мірі присвоїти при помочи добрих перекладів, аніж в гімназії читанем оригіналів. Для етимологічних цілей, щоби собі здати справу з первісного походження наукових і технічних термінів, які перейшли до сучасних мов, і так не вистають звичайно відомості набрані в гімназії, тим більше, що в виведенню походження слів, узятих з греки, напуге самою, котра кпить собі з усіх фізіологічно-граматичних правил. Отсей короткий зміст статі д-ра Кнапе подаємо між иньшим тому, що і в нас ведеє тепер горяча боротьба (на разі она притахла) між прихильниками і противниками греки. І одні і другі мають очевидно в дечім рацію; тільки прихильники виконуючи переклад грецького автора з лихого перекладу, виданого якимсь бешкетником, зовсім не цінає той краси грецької літератури, що яку они так завзято дебатовать. Певна річ, що добрі під літературним зглядом переклади віддали би о много більшу прислугу.

Наука, штука, література.

— Літературно-науковий Вістник ч. I. (том XIII) за січень 1901 р. містить: Наш Альбом: із поезій Дніпрової Чайки I—V; із поезій А. В.—О. I—III; із поезій Надії Кибальнич I—IV; із поезій В. Залізняка I—IV; із пісень П. Дмитренка I—III; із поезій селянина Івана Рекуна: „На Дніпрі“; із посмертних поезій Степана Петрушевича I—VII. — Мое слово: Василя Стефаника. — Над морем. Оповідане Леся Українки. — Мінітури: І Я. Жаркого 1. Чарі, 2. Згадка, 3. Пташки; Н. В. Тарчинський Ich grolle nicht; III. Хмельницький і ворожит. — Перша треба із записок священника Т. Добрянського. — Білмо. Образок із гуцульського життя Марка Черемшини. — Із поезій Вл. Соловйова I—XV. — Із циклу сцен „При столі“ Жюльєн Марі, I—IV. — Притчі про початок авторитету, Мультиплі. — Із славянських песнів. (П. Славейкова, Чинтулова, Раковського, Вяч. Стаха, Вяч. Ганки, Я. Коллара, О. Хмеленського, Івана Коубека, Віллі, В. Фурха, Вяч. Небеського, Анд. Сляковича, Ос. Гурбана, Анд. Зайлара) пересп. П. Граба. — Із фантазий реаліста Лінкея (проф. Й. Поппера) I—XV. — Вік нашої землі; Ів. Раковського. — Спомини про Федьковича зібрав Роман Заліський. — Дещо з сучасного російського життя (По газетам і журналам.) Нап. Ф. Майкут. — Наукові листки. — Олександр Яковлевич Кониський. (Некролог.) Написав Ів. Франко. — Людвік Яковлевський (Некролог.) Написав Осип Маковей. — Останні години життя, смерть і похорон Олекс. Кониського. Написав Сергій Євремюк. — Хроніка і бібліографія. — Відозва „українсько-руської Видавничої Спідки у Львові“.

„Літературно Науковий Вістник“, що має за собою три роки існування, спонує свою велику задачу не аби як вдоволяючо. „Л. Н. Вістник“ ширить що рік то більше українсько-руську літературу в кругах нашої інтелігенції. Крім того знайомлює нас з наукою, штукою і літературою чужих народів. До того подає нам в відділі п. з. „Хроніка і бібліографія“ всі найважливіші події з обсягу культури, що заходять між нашим народом на Україні. „Літературно наук. Вістник“ випускало в 1899 році поперх 800 Українців після спасу, що зладив др. Ів. Франко. Неперечно, що у минулому році, а ще більше на сей рік, число передплатників мусіло хотьби о тых дві сотки збільшити ся. Хто не хоче оставати ся по заду, хіба що йти з поступом так нашої рідної, як світової культури, той не повинен забувати на „Л. Н. Вістник“. Передплата виносить на рік 16 копій, на

пів року 10 корон, а одна книжка коштує 2 корони. Річну передплату можна оплачувати в трьох ратах дві по 6, а третя 4 кор. — Нові передплатники на 1901 рік дістануть також і першу книжку за січень, що впродовж вже розіслана. — Адреса: „Літературно-науковий Вісник“ у Львові ул. Чарнецького ч. 26.

О П О В І Щ Е Н Я.

— Іспит кваліфікаційний на учителів, учительок звичайних шкіл народних розпочне ся перед ц. к. Комісією іспитуючою в Сокалі дня 18. лютого 1901 р.

Кандидатки і кандидати, наміряючі скласти іспит, мають предложити подане о припущені до іспиту через свою верховну власть до тутешньої Дирекції до 5. лютого с. р. До подання треба долучити: а) свідоцтво зрілості, або диспензу від тогож; б) доказ найменше дволітнього самостійного веденя науки в школах прилюдних або маючих право прилюдности; в) декрети на займалі посади; г) короткий хід життя з вичисленем книжок ужитих до приготування ся до іспиту і подати треба послідню почту при місцевості свого замешканя.

Так подання як і прилоги мають бути відповідно остемпльовані.

— Іспит кваліфікаційний для учителів шкіл народних розпочне ся дня 18. лютого 1901 перед комісією іспитуючою в Самборі. Подання удокументовані і остемпльовані належить вносити до комісії іспит. в Самборі через свою ц. к. Раду шкільну окружу найдалше до 6. лютого.

— Кваліфікаційний іспит для учителів народних шкіл перед іспитовою комісією в Перемишлі розпочне ся дня 18. лютого с. р. Подання з залучниками належить вносити найпізнійше до дня 9. лютого с. р.

— Признаня VII. ранги. Міністер просвіти посуяув до VII. класи ранги професорів шкіл середних: Анат. Вахнянина, Ісид. Громницького і д-ра Ом. Калатовского професорів I. гімназій у Львові; Вікт. Клава і Йос. Чернецького професорів гімназій Франц-Йосифа у Львові; д-ра Ал. Пехиїка, Волод. Фронча і Ів. Костецкого професорів IV гімназій у Львові; Йос. Васильковського проф. гімназій в Коломиї; Яна Дворжаньского проф. гімназій в Нов. Санчі; Ант. Квятковського проф. гімназій в Сяноці; о. Ю. Федусевича, Ігн. Гошовського і Івана Вахнянина професорів гімназій в Стрию; дра Жигм. Урановича проф. гімназій в Золочеві; Едв. Гжембского і Ант. Соколовского професорів школи реальної у Львові; кс. Яна Айзельта проф. школи реальної в Станіславові; вкінці головного учителя семінарії учительської у Львові Олександра Барвіньского.

ПОСМЕРТНІ ОПОВІСТКИ.

— Помер на Україні Олександр Кониський, старенький та славний, українсько-руський патріот і писатель. Він тимив ті часи, як в сорокових роках арештовано Шевченка, Костомарова, Куліша та інших діяльних Українців, що зложили тайне товариство „Кирило-Методієвське братство“, яке мало на цілі добро і просвіту русько-українського народа. Тоді серце Кониського прихилило ся до рідного народу і він із Шевченкових поезій та з писань Костомарова і Куліша набрав горячої охоти до праці для Руси України. — В 60-их роках російський уряд зачав переслідувати Кониського за его український патріотизм і за прихильність до селян а вкінці Кониського арештовано і загнано в далекі, чужі і зимні сторони у північній Росії, де він пробув кілька літ. В кінці удало ся ему задля хвороби виблагати у царя дозвіл на виїзд за границю. Вертаючи з заграниці в Росію через Галичину, познакопив ся Кониський з галицькими патріотами і від того часу все зносив ся із Галичанами і дописував до наших газет. Виїзжаючи зі

Львова Кониський купив в Ставропільській книгарні кілька книжок. Довідалися про випадково о тім львівські москвофіли і післали на него до російських жандармів підлий та брехливий донос, буцим-то він везе зі собою польські революційні брошури. На границі в Володимирі перетрясено его до нага і хоч не знайдено нічого крім кількох руських книжок з поезіями і сповіданнями, то все таки арештовано его і заслано на пово. Так підло прислужилися ему наші львівські москвофіли. — Опісля позволено Кониському осісти в Києві. Та він був вже зломаний на здоров'я і в грудні 1900 р. помер. Підчас побуту в Києві старався о свободу для української мови і подав кілька разів прохання до самого царя в тій справі, але все надармо. Він закликав Українців до праці для руського народу і ширив українського духа серед інтелігенції. За его старанням заложило ся у Львові „Наукове товариство імені Шевченка“ до якого належать самі найвченіші Русини-Українці з цілого світа як: професор Антонович з Києва, проф. Вовк з Парижа, проф. др. Пулюй і проф. др. Горбачевский з Праги, проф. Грушевський з Львова, проф. др. Зобків з Загребу, др. Франко і т. д. Се товариство видає учені твори, головню про нашу історію і письменство, та здобуло собі славу не тільки в Австрії і в Росії але і в прочій Європі. — Сам Кониський писав дуже багато а головним его твором є велика і найдокладніша „Життєпись Шевченка“ в кількох грубих томах. — Похоронено Кониського у Києві при великій адляні народу. Над гробом було кілька українських і російських промов, а зі всіх сторін прислали Україні нагробні вітці і телеграми з висказанн жалю за покійним патріотом. І ми кличемо: Вічна память, честь і слава ему від роду в рід!

— Йосифа Пеленська, народна учителька двокласової школи в Грині, упокоїла ся д. 28. грудня 1900 р., проживши 30 літ, з чого 9 літ сповняла тяжкий завід учительский. Покійниця відзначала ся ціле жите найкраснішими прикметами. — Безгранично любила свій нарід, правазана вірно до своєї віри і обряду, тиха а чинна патріотка, а при тім ідеальна жена і повна посвячення матір. З дивним стоїцизмом знесила найбільші терпіння і як правдивий воїн унула на поли борби, бо майже до послідньої хвилі виповняла свій тяжкий обовязок учительский. Яким тішила ся поважанем і любовію не тільки в кругах учительства, але і в кругах доокресної інтелігенції і народу свідчать численна участь в похороні. Згасла она тихо і спокійно, але єї памать заховася глухо в серцях тих, котрі єї знали. В. П. и!

Від Адміністрації.

 Сльідуюче число вишлемо лиш тим Передилатникам, що відновили передилату, або замовили „Учителя“ на р. 1901. — Наколи хто не хоче дальше передилачувати „Учителя“, зволить нам звернути оба числа, яких потребуємо для нових передилатників.

Реклямацій за минувший рік більше не можемо увзглядити.

Просимо о вирівнане задегlostий.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Федяракогго.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламиції без-
платні.

Виходить Б. і 20. н. ст. кожного місяця.

Про се, як то малі діти ставлять питання.

(Конець.)

Помежи питаннями зовсім щирими та ретельними, то єсть такими, що пливають із справжнього зацікавлення, є кілька категорій таких, на які після засади, се-б-то приступними поясненнями, відповідати не можна.

Перші з них се питання, що дотичать kwestій неприступних для надто молодих та науково не підготовлених умів. Хибне є припущення, що дитина питає лиш про се, що розуміє. Її цікавлять тисячі kwestій з фізики, космографії, економії, та всьляких вьнших вельми поважних та глибоких наук, а саме запитане не є ще зовсім доказом, що єї ум підготовлений до порозуміння викладів з сеї або тої галузі знання. Коли дитина питає: „Яким чином людське лице відбиває ся на фотографії?“, або як залізниця годна посувати ся, коли єї коні не тягнуть? то єї цікавість зовсім природна, але дарма, єї заспокоїти не можливо. Тоді вона мусить вдоволитись обіцянкою, що порозуміє сї річи, як буде старша та буде про них вчити ся, а така відповідь має в собі добру сторону, бо заздалегідь будить в дитині охоту до науки та призвичаює цїнити вартість тоїж науки. Часом можна сего рода питання в часті пояснити через аналогію; се одначе спосіб трохи небезпечний, бо або пояснене не вдовольить дитини та викличе цілий ряд нових питань, які знов треба буде лишити без відповіді, або впоїть в дитину фальшиве пересвідчене, що воно справді знає та розуміє річи, про які не має понятя. Так пр. на питане дотично фотографії можна відповісти: „Чоловік так само відбиває ся на фотографії, як в зеркалі, тільки там скло в сей спосіб приряджене, що відбитка лишає ся“. Але тоді бистроумніші діти запитують: „А як то се скло пригото- ване? „А як рисунок переносить ся на папір?“ Таким чином завсїгди дійдемо до незвісного X, якого розв'язане мусимо полишити на пізнійші часи.

Іньша категорія питань дотичить справ, в основі зовсім не тяжких до зрозуміння, але нам незвісних або зовсім рівнодушних, байдужних. „Куди біжить сей песик?“ „Кому несуть хліб?“ „Хто будував сю хату?“ „Хто в ній

мешкає?». Чому пан Н. мешкає при тамтій улиці а не в сій хаті, що ми? і т. и. Тоді зовсім природно, треба лише пояснити дитині, що в місті так багато песиків, домів, людей і т. и. що годі про все знати, що кожного з них дотичить. Можна також часом виповідати припущання та на їх тлі оснувати оповідане, що може дитину зацікавити та повздержати від неумістних питань.

Суть також питання дразливі, недискретні, на які звичай велить відповідати неправдиво, шутками, змісленими та неімовірними казочками. Нема дитини, яка не завдала би сего рода питань, бо кожде цікаве дізнатись про свій початок, та про початок і походження ему найблизших себ-то других дітей. Наколи до его уший не дійшла еще ні одна традиційна ключка про бузьків, або про ангелів, що зносять дітей на землю, то воно тоді творить собі питоми припущення, які звичайно опирають ся на аналогії. Діти пр. що живуть в місті, найчастійше впадають на думку, що родичі купують дітей в склепах, як кукли. Одначе ні одно не вдоволяє ся довго питомими припущаннями, але ставляє старшим питання. Чи ж в такому случаї добре буде оповідати казочки о яких правдивості дитина скоро сумніватись стане замість сказати правду або щось до правди подібного. Думаю, що ні. Може бути, що як раз сї перші викрути родичів насувають дитині гадку, що в справі вельми цікаві, але вельми тайні, о яких не говорить ся зі старшими, про які лиш тайно можна дізнати ся, а об сїм, що дізнало ся не повинно признавати ся старшому, особливо ж родичам.

В наслідок сего, при теперішній системі виховання, родичі не знають ніколи, коли, від кого, та при яких обставинах дитина про сї секретні справи розвідалась, та на скільки про них поінформована. Докладних пояснень в сій матерії моглиб родичам достарчати хибань ровесники їхніх дітей. Безумовно краще булоби, колиб се ішло на відворот. Впрочім справа видаєсь багато труднішою, чим є в дійсности. Перші питання сего рода ставить звичайно дитина в так ранній добі свого життя, що одержана відомість не моглаби зовсім некористно вплинути на напрям сїх гадок. Противно, коли раз заспокоїть цікавість, перестає мучити ся розв'язуванем всіляких загадок, які є в життю насувають ся та волять думати об чім иньшим. З другого боку сю раду можна звернути лишень до матерій.

Бони та домашні учительки в виду вельми розповсюджених пересудів, в виду вельми неясних поглядів навіть між загалом людей інтелігентних о тім, що моральне а що ні, а що знов найвше, моглиби нераз наразити ся зі сторони родичів на тяжкі завади, колиб на свою руку хотіли дітей інформувати.

Четверта категорія питань, що впроваджують в клопіт, се питання, щоб так сказати метафізичні. У інтелігентних дітей вони вельми часто лучають ся. Діточий ум, що перші заведи шаги ставить в обсягу знання, єсть еще так найвний та недосвідчений, що для нього неіснує еще се, що дозволю собі назвати науковою перспективою. Дитина не відріжнює річий близьких та далеких, доступних та недоступних, яєних та опреділених, від сїх, що гинуть в мряці віддаленя. Всі загадки в нього на першому плані, і воно бере ся кожду розв'язувати. Тут робить ся в нього щось аналогічного з сим, що діє ся з его зором. Маленьке, видячи місяць крізь вікно, намагає ся з шибки видрapati, а не вмючи еще розрізнити годин на годиннику, намагає ся зглубити загадкові початки існування реду людського на землі, існування самої землі, та цілого видимого світа. „Як було, коли еще нічого не було? „Що було перед Богом?“ „Чи світ скінчить ся?“ „Чи дин є без кінця?“ (себ-то чи по кож-

дому дневи наступить другий) — (автентичне питання п'ятилітньої дівчинки). „Чи числам нема кінця?“ „Що то такого нічо?“ Мимоходом випадає згадати, що ся властивість дитячого ума дає багато до думання. Здає ся, що і в с'їм случаю розвій одиниці є подекуди відтвором розвою раси. Знаємо, що усі майже первісні народи утворювали собі якусь питому філософію, якусь теорію початку світа, призначення чоловіка і т. п., заки зачали розглядатись в загадках ближших та доступніших. Навіть в поодиноких галузях наук дасть ся спостерегти та сама черга, той самий порядок зовсім протилежний усім основам дидактики. З поміж наук, що мають завдання слідувати природу, наймолодша хемія, найстарша астрономія.

Близко до сих стоять питання богословські та схоластичні. До таких можна причислити питання одного хлопця, яке наводить Сюллі. „Як вийду на сходи, чи Бог може так зробити, щоби я не вийшов?“ або иньше: „Чому я є я а не моя сестра?“ „Колиб мама були умерли маленькою дівчинкою, хто бувби мовою мамою?“

Вельми часто лучають ся також питання, що дотичать Бога та Їго свойств. Особливож всемогучість, всевідучість та присутність всюди се тайни, які там сильнійше непокоять діточі уми, що вони не навикли до ніяких конвенціональних понять та силують ся рішати найбільш замотані філософічні загадки при помочи сего простого „хлопського розуму“, який їм помагає розуміти та упорядковувати буденні явища окружаючого світа. В с'їй роботі мислення, побіч здорового розуму, послугує ся дитина уявою та улєкшує собі порозумінє річній незвістних через аналогію з звістними. Численні приміри розговорів з дітьми ілюструють сей характер їх розумовань. Пр. одна мала дитина питає мамі: „Чи Господь Бог є всюди?“ „Всюди.“ „На даху також?“ „А також.“ „А не впаде?“

Сюллі знов наводить ось який розговор чотиролітньої дівчинки з мамою: „Чи пан Н. (знакомий, що вмер кілька день тому) є в с'їй кімнаті?“ „Як се?“ питає мати здивована. „Зовсім природно, таж мама казали, що він у Бозі, а Бозя є всюди, отже і в с'їй кімнаті, то і він, (пан Н.) мусить бути тутки“. Вчасна наука релігійних догматів помножує сї замотання та викликує нові клопоти. Факт, що Церков тим, що до вірування подає, зовсім не пересвідчує дитини, хоч для багатьох людей зрілих се вже аргумент. Діти передовсім хотять все розуміти, або, говорячи яснійше, хотять собі все докладно зобразити, та все, що їм путає їхні зображення, они або подають в сумнів, або просто відкидають. Тайнство первородного гріха; Пресв. Тройці і т. п. намагають ся толкувати собі по своєму, а коли се не вдає ся, просто вважають їх казками. „Мамо, ви знаєте, що в Бозі є троє людей?“ Питала шестилітна дівчинка. Иньша знов, від неї молодша, чуючи десь про п'яти первородного гріха, шукала на шкірі свого новонародженого братика „чорної плями, яку св'ященик буде мити“, а коли єї не знайшла, цілковито подала в сумнів сю догму. Неменче тяжко пр. дітям повірити в Божество Дитяти-Ісуса та порозуміти, що Бог-Сотворитель немає початку а Бог-Христос уродив ся та був маленькою дитинкою, такою, як вони. Що таке немовлятко могло бути всемогуче або всевідуче, мудрійше від зрілих людей, се для дітлячого ума просто неімовірне. Один трилітній хлопчик, видячи образок Пречистої з Дитятком-Ісусом на руках, запитав: „Чи се той самий Ісус Христос, що дає нам здоровлє?“ Відповідь дістав, що той самий. Тоді хлопчик висказав таку скептичну за згідну увагу: „Такий малий, а дає здоровлє“. — Усі релігійні квестії для більшости

дїтвї вельми цікаві, не лиш для тих самих причин, що квестиї метафізичні, себ-то задля охоти порозуміня відразу всього та здобути ключа до тайного механізму окружаючого сьвіта, але ще і тому, що всілякі уривки релігійних вірувань, подавані дитині окруженем, вельми причиняють ся до розбудження уяви. Віра в доброго Вітця всіх людей, що нічно піклує ся своїми дітьми, віра в прекрасного ангелика-сторожа, що стоїть над ліжком дитини, коли воно спить, або плаче, як воно нечемне, додає мріям та думкам дитини багато поезії та нераз усуває страх, якому діти так легко підлягають. Не треба одначе думати, щоби у дїтвї могли мати зображення та почування релігійні таку саму торжественну повагу, як у людей зрілих. Вони мають великий нахил Боже-ство собі матеріалізувати та братати ся з ним, як і з иньшими сьвятощами. Господь Бог та ангелики мусять десь так як иньки обслуговувати дїтвї, відхиляти від них дрібні клопоти або більші терпіння, а коли їх не вислухають, наражають ся на гіркі а деколи навіть на не дуже ніжні вимівки.

Під сим зглядом діти завісїдн нагадують первістних людей, що за свої неповодження метили ся грубо на своїх безсильних ідолах. — Дїточий ум має такий нахил до ідолопоклоньства, що кожду релігійну науку, одержану від старших, перероблює на рід мітології, та досновує собі дальший тяг всіляких мітів, які розпалили єї уяву. — Кількож то разів пр. діти оповідають, що робили, як ще були в небі, с. є. перед народженням а в сих казочках Господь Бог відгріває завісїдн ролю доброго дїдуна, що достарчав їм там тисячних розривок. Рівночасно з сим нахилом до творення мітів, уявлює ся в дїтях скептицизм, що нераз може старших впровадати в немалий клопіт, бо часом одним замахом руйнує се все, що утворила уява.

В наслідок сего всего, питання релігійні належать до найдразливїйших та насувають найбільше сумнівів. До обох попередних категорій, с. є. до питань метафізичних та схолястичних зближує їх се, що ми самі не можемо на них дати вдоволяючої відповіді. Дїточий ум у своїх перших пробах розпізнавання, слїдження, розумованя сам собі ще не може зачеркувати границь, не уміє також піддавати ся пасивно огрнниченням, які єму старші накиннули а то тому, що дитина зразу не вміє володіти своїми думками, так само як не відразу набуває здібности володіня своїми рухами та кермованя ними. Тож сего рода відповіді, як „Не думай про се“, „не питай про те“, „се тайна“ і т. и. не досягнуть звичайно ніякого результату а у дїтвї бистроумїйших лиш заострити цікавість. Не можна навіть — як се дораджувалось при питаннях наукових, — заспокоювати їх обіцянкою, що єї річи зрозуміють пізнійше, коли зачнуть учити ся, бо не повинно ся дїтям обіцювати щось такого, чого відтак не додержить ся. З причини сих трудностей найкрасше буде звертати гадеку дїтвї з карколомних стежок філософїчної спекуляції на прамі шляхи логічного розумованя а передовсім самому не піддавати матеріалу до питань, на які не маємо відповідати. Безумовно не повинно ся запрятувати уми дїточі тонкостями догматичними. Не треба дїтям говорити про річи, о яких не радимо їм думати, о яких не вільно роздумувати, та які можуть лиш викликати заколот в їм думках. Се знеохочує здібности розумові дитини, убиває в нїй логіку а релігія виходить з сего така скарикуатурована, що в очех ревних ісповідників мусять се виходити на профанацію. Чи маємо право картати дитину, як вона кепкує собі зі сьвятощів, або зобиджає повагу релігії, коли вона в своїй глибокій наївности проголошує сумнівн, які єму накидають ся в формі, якої завісїдн уживає в розумованю? Взагалї, відповідаючи на

якнебудь питане дитини, треба передовсім стерегти ся того, щоби її не знеохочувати та не відстрашувати від питань, бо для виховання одним з найважніших та найцінніших чинників се щирість дїтий та довіра до старших. Картане дїтий за питання та уваги, проголошувані в добрій вірі ставлає між дитиною а педагогом стїну недовіря та скритости, а дїточий ум засуджує на безрадне та безсильне товчене ся в сїти скомплїкованих та тайних загадок. Певно, що найкрасше буде, коли старші, платячи дїтем щиростю за щирість, признають ся до правди, то єсть, що на се або на те не вміють просто відповісти, коли розходить ся о розв'язане неприємних загадок, та коли заразом заявлять їм, що навіть наймудріший чоловік всього знати не годен. Що дотичить релігійних вірувань, повинно ся дїтям згадувати лиш про такі, які вони спроможні поняти умом а особливо відтворити уявою та відчути серцем. Віра в доброго Бога, що всіх людей любить однаково, в красивих ангеліків, що стережуть чемних дїтий, оповідання про Різдво Христове, та про Ёго житє, однак так подані, щоб будили в серцях християнські почування, ось майже все, о чім з релігії можна говорити маленьким дїтям. Наколи дитина з сих мотивів виснує собі свою питому мітологію, то треба се вважати фактом конечним, об'явом умової потреби, як творене мітології у первісних народів. Розходить ся лиш о се, щоби уява, працюючи в сїм напрямі, снувала образи виключно ясні, погідні, поетичні, етично-уцтвві а не грізні, переразливі та пригнобляючі, як пр. всілякі оповідання про чортів, про пекло і т. н. Все се, що подаємо малій дитині яко релігію, повинно бути виідеалізованою відбиткою річий добрих та красивих, які она бачить в своїм окруженю. Воно не повинно одначе бути цілковитою революцією в понятях, які в сій епосі житя так тяжко здобуває ся як пр. відомости „про трьох людей в Бозі“, або про „Ісуса Христа в проскурці“, про що одна чотиролітна дівчинка з великим подивом розказувала своїй мамі.

Висше вичислені категорії еще не містять в собі усіх родів дїточих питань, таких, які можуть старших збентежити та стїснити їх в відповіді. Одначе, як взагалі годї з гори передвидїти усіх педагогічних загадок, які можуть лучити ся в практицї, та дати на них готову розв'язку, так і в сїм случаю багато треба полишити педагогічному тактові тих, що займають ся вихованем, який їм вкаже, як приміняти загальні ради до поодиноких случаїв. Докладна обсервация успосібленя дитини, її склонностей та темпераменту позволять зрозуміти і товчки, які заставляють дитину до ставленя питань та вплив, який може викликати відповідь. До загальних уваг треба тут еще додати: 1) Оцінюючи товчки, що заставили дитину питати ся, треба стерегти ся надмірного підозріваня та упереджень, щоби ніколи не підсувати дитині гірших інтенцій, як сї, які справді мала, бо се деморалїзує. 2) Відповідаючи на штудерні питання, треба відповідь так формулувати, щоб вона в наслідках не піддавала дитині матеріалу до дальших подібних питань. 3) Вважати на се, щоб дитина находила в своїм окруженю як найменче таких загадок, яких розв'язка булаби невідповідна для віку дитини або таки небезпечна для її вдачі.

Питання дїтий ідуть завжди в сїм напрямі, в якім сконцетрована їх цікавість, та в якім розбуджений їх умовий інтерес, і так само, як забави суть звичайно відбиткою настрою окруженя. Як пр. головним предметом заінтересованя старших будуть моди, строї, сальонові звичаї та товариські роз-

ривки або, що ще гірше, флїрт та всілякі комеражі то і діти найскорше про сего рода річи питати будуть, як материяльні клопоти чи материяльні зиски то і вони заінересують ся фінансовими справами. Добре, колиби можна трошки відгородити сьвіт думок та спостережень дитини від сьвіта думок, борб та турбот людий зрілих, запевнити дітям товариство дітей, або таких опікунів, які в їх присутности лиш сим будуть займатися, об чім діти можуть безпечно думати та говорити з огляду на їх потреби та питомености. Не всюди та не завсїгди одначе можлива така границя. Там де самі лиш родичі мусять займатися своїми дітьми, та не можуть посвятили їм всього свого часу, де вони просто з konieczности мусять глядіти на майже всі їх чинности, та слухати майже усіх розговорів — річ неминуча, що заінересують ся богатома справами передвчасно. Лихо само в собі не буде велике та не мусить мати злих наслідків для виховання, наколи сї що займають ся вихованем будучи числили ся не лише в поведеню з дітьми з головними основами педагогії, але і в поведеню між собою та з посторонними людьми будуть перестерігали правил етики та доброго виховання. — Тоді і питання дітей, дотично сего, що видять, не будуть бентежити старших але часто густо навіть подадуть спосібність до властивого поученя або звернення уваги на гарний примір. А добрий примір тоді найсильнїйше ділає, коли очі дітей з ним часто здибають ся обсервуючи та підглядаючи поведене других. Щоби дитина думками своїми не зійшла зі шляху, не pomoже ставляти їй всілякого рода заборони, бо діточа цікавість завсїгди переховане ся, противно відчинить їм широке, рівне, від усіх лапок свободне поле дослїдів та подавайте умілу, поміч, щоб знали як орієнтувати ся.

В. Д. Гер.

Наука моральности в елементарних школах у Франції.

Правительственні французські школи мають дуже утруднену задачу через ривалізацію з величезним числом монастирських шкіл, що тішуть ся не лише цілковитою свободою науки, але також і дуже розповсюдженою симпатією, опертою на звичаю і традиції. Поперте влади не рівноважить впливу різних між загалом закорінених упереджень і закидів, між котрими до найтяжших належить той, що сьвітська школа не ділає на чоловіка уморальнюючо, не образує характерів. О скільки перевищує її під тим зглядом монастирська школа, на то певно було би трудно дати докази. Однак правительство числячи ся переважно з тим закидом, старає ся его опрокинути, кладучи сильний натиск на науку моральности і надаючи іменно елементарним школам уморальнюючий характер.

Якими дорогами стремлять до того, чи вибирають в тій ціли найвідповіднїйші средства, о тім може дати певне понятє збірка нотаток, виробів, плянів шкільних, висланих на париску виставу.

Етика, котрої виразом в школі є виклад моральности, має за підставу понятє обовязку. Учителі, вірні засаді Юлія Феррі, старають ся зміцнити і закорінити в душах учеників засадничі понятя людської моральности, спіль-

ної всім цивілізованим народам. Не присвоюючи собі ролі священика анї батька родини, старають ся працювати разом з ними, аби кожду дитину впровадити на чесного чоловіка“.

Науку моральности подає ся в початковій школі безпосередно в формі пояснюваних сентенцій, свободних розмов і викладів, а посередно проникає она всі шкільні чинности і праці.

Загальним звичаєм є виписувати щоденно в кожній класі на таблиці моральну сентенцію, котрої поясненє становить точку виходу для першої лекції. От кілька проб, приноровлених до понять наймолодших дітей: „Любим ся взаїмно“. „Чемна дитина не говорить брідких слів“. „Не сьмій ся з чужого нещастя“. „Їдж лише тоді, коли ти голодний; пий лише тоді, коли мавш спрагу“. А ось иньші для старших: „Лучше упасти в обороні доброї справи, як триюфувати з несправедливостию“. „Примір є лїпший як самі слова“. „Треба заслуговувати на похвали і уникати їх“. „Нікого не можна забивати в обороні своєї чести“. Деякі знов відносять ся спеціяльно до шкільних обовязків; до тих належить пр. „Дванайцять заповідей доброго ученика“.

В нижшій відділі лекція моральности є свободною розмовою, оповіданєм якоїсь казочки, поясненєм образка, доперва при кінці пише учителька або учитель на таблиці дуже короткий і ясний зміст лекції в кількох реченнях. В вишних відділах пише ся на таблиці план лекції, котрий розвиває ся і пояснює ся в устнім викладі. Потім наступає письмєнне поданє змісту викладу, стояче з ним в звязи читанє і сформулованє моральної сентенції, котра з того виходить. В деяких школах пишуть ученики моральні вправи, учать ся на память відповідних уривків прози і виписують моральні сентенції як калїграфічні взори. Деінде прибирають знов сентенції форму постанов пр.: „Буду все додержувати даної обіцянки, буду памятати що для чесного чоловіка данє слово є сьвятим“ і т. д. Особливий натиск кладе ся на то, аби виклади моральности ніколи не разили релїгійних переконань дитини або її родичів.

Поза годинами, спеціяльно призначеними на лекції моральности, показує ся моралізаторське стремління при науці всіх иньших предметів, що викликає одушевленє справоздавці в часописи „Revue pédagogique“. Наводимо пр. наголовки уривків призначених до диктованя: „Кождий працює“. „Родина“. „Сумління“. „Особиста гідність“. „Свобода сумління“. „Добрий Самаританин“. „Любов і справедливість“.

Дальше знов темати до задач:

„Гостинність“. „Примір чесноти“. „Котрого дня в тім тиждині був ти найбільше вдоволений з себе і для чого?“ „Які услуги віддав ти своїм родичам минушого тиждня“. і т. д.

Арифметичні задачі мають за зміст ощадність, надуживанє тютюну, алькоголю; деклямації, стилістичні і граматичні розбори, взори до калїграфії, шкільний сьпів, все є наскрізь пересякле моралізаторськими стремліннями, не включаючи образків, розвішених по стїнах.

Хотай справоздавець з притиском стверджує, що результати, осягнені в той спосіб суть знамениті, однак се не усуває численних сумнівів, які насуває того рода наука з педагогічної точки погляду. Наперед досить трудно справдати на разї, чи результати ті не суть радше позірні або проминаючі, а вкінці і на те нема доказу, чи моральну поправу дїтей можна приписувати

самій моралізаторській науці, провадженій в той спосіб, чи иньшим впливом, ділаючим хочби в самій школі, але більше посередно.

Безнастаннє моралізоване, виголошуване, виписуване, обговорюване, розпроваджуване, учене ся і виспівуване моральних сентенцій і наук може передовсім знудити і змучити діти, а навіть в загалі обридити так усильно всюди втискаючу ся науку; і то само через себе є дуже важною причиною до обав.

Ще може важнійше небезпеченство полягає в тім, що діти при звичають ся до безнастанного молоченя внеслих і будуючих фраз без належитого відчутя і зрозуміння їх, так що з ними занадто освоюють ся і набирають нахилу до надуживаня їх. Добрий виклад може без сумнію провадити до того, що діти зрозуміють о що ходить, що треба уважати добрим а що злим; однак сам собою не вистарчить, аби діти переняли ся ним так дуже, аби після него нормувати своє поступованє.

В тім разі часте повторюване не є мамою, але мачухою науки. Не треба дуже великого досвідченя ані дуже глибокого знаня людей, аби переконати ся, якою плягою для морального розвою суспільности суть фрази. Бели-б не то, що найкрасші, найвизнесліші засади уміють вже люди на пам'ять і повторяють їх з привички при менше або більше щасливо дібраних нагодах, так що ті засади ідуть з уст до уст як дрібна монета, котрої вартість ніхто не справджує і не квестіонує, приймаючи єї після обов'язуючого курсу, то може ще з часом можна би їх в ім'я якоїсь моральної девізи розігріти, порушити, підхнути до великих діл. Але власне через таке монотонне виголошуване фраз, розріз між словами а ділами усталює ся неповоротливо. Всі повтаряють одно і то само, т. є. гарні і будуючі засади; всі роблять одно і то само, т. є. річи зовсім незгідні з тими засадами.

Небезпеченство є тим більше, если відразу ставляємо до дітей вимоги, перевишюючі їх моральні сили, і стараємо ся дотягнути їх до тої ровени, на якій рідко коли стають дорослі люди. Тому то сентенції, прибираючі форму постановлень, суть дуже слизкою річю. Лучше не накидувати дітем постанов попереставати на добрій волі, як при звичаювати їх ломити так торжественно дані на письмі обітницї. Може найгіршими суть письменні вироби в роді више наведених, що суть публичною сповідню з власних чеснот. Не є то вже наука моральности, але облуди. Письменні перехвалки, читані учителем або на голос в класі можуть впрост від'ємно ділати на характер. Дитина при звичаює ся або до перецінюваня власних дійсних прикмет, або до удаваня таких, котрих не має.

Взагалі думаю, що, хоч троха розумованя в моральних квестіях не завадить, надмір розумованя може принести лише шкоду. О дуже многих простих, елементарних обов'язках розумовати не треба, як о річах, котрі в очах дитини не повинні ніколи підлягати сумнівowi. Моральне вихованє в своїх найпростійших формах є квестією добрих привичок. Приймає з сумним здивованєм кожного факту, котрий ломить ті привички, підчеркуване єго як аномальної, ненатуральної річи повинно зовсім вистарчити. До таких пр. належить засада: „їж лише тоді, коли ти голодний“ — і дуже, дуже багато иньших. Чи приміром для дітей, що живуть в нормальних відносинах, треба особної лекції о тім, що батька і матір треба любити? Чи така лекція вистарчила би до розбудження почутя, котрого не змогли розбудити всі вражіння

першого дитинства: Для піддержання сил до сповнювання обов'язків більше скомплькованих лучше повинно служити побуджуванню запалу до благородних діл, як розумоване о їх вартости. Розумоване в моральности має взагалі значіння лише там, де ходить о рішене сумніву т. в. о борбу між одним і другим обов'язком, або о підтягнене рідкого і мало знаного факту під знану і означену категорію. В тім же напрямі добре є лишити дитині певну самостійність. Етичні kwestії будуть займати її більше, коли над ними буде сама працювати, хоч би при помочи учителя, як коли учитель подасть відразу до них ключ. О тій стороні моральної науки мовчить справознавець, хоч она є властиво найважливішою річю.

На щастя, побіч теоретичних викладів не занедбують французські учителі і практики. В школі хлопців в Монтаржі провадить ся під назвою: „Education au jour le jour“ денник спостережень над поступованем дітей, зібраних на шкільнім подвір'ю, в Удальні, в часі рекреації і т. д. Їх товариські відносини, привички; різні дрібні шкільні пригоди достарчають нагоди до уділювання рад, вказівок, наган і похвал.

В кількох шкільних округах поручено учителям, аби також провадили такі педагогічні денники, в котрих кождий ученик має свою рубрику, котра виповнює ся в міру даної нагоди і свідчить о єго моральнім розвою. В інших місцях впроваджено той звичай з ініціативи самих виховавців. Зовсім подібний характер має установлена в одній школі моральна бухгалтерія школи, книга, в котрій кождий ученик має запроваджену рубрику активів т. в.; додатних об'явів моральних, і пасивів — від'ємних. Ріжниця полягає на тім, що в певних означених речинцях замикає ся рахунки порівнюючи одні з другими, в наслідок чого книжка є не лише образом поступів ученика, але і діяльності школи. Незалежно від лекції моральности при звичають деякі учителі дітей до оцінювання і судження біжучих фактів з шкільного і позашкільного життя.

Однак і ту бувають часом менше щасливі помисли. Приміром в школі Карнота в Сален дю Жюрі існує золота книга школи. Се є кроніка добрих учинків учеників. „Она має на цілі заохочувати до наслідования або перевищення попередників, щоб відперти закиди роблені світській школі і щоб дати примір слідуючим поколінням“. На лекциях моральности або в часі торжества роздання нагород відчитує учитель найбільше будуючі події з тої книжки. Автентичність кожного факту стверджують підписами наочні свідки і представителі влади. Один з тих послідних поліційний комісар М. Шампон виписав на першій стороні тої книги слідуючу увагу: „Наука моральности при помочи приміру, ділає на ум дитини при помочи похвал, віддаваних добрим учинкам, є важним кроком поступу, що приносить честь школі Карнота“.

Пан Шампон може бути знаменитим комісарем поліції, але єго ентузіазм для „Золотої книги“ свідчить, як небезпечно було би узнаване поваги поліції в педагогічних kwestіях. З педагогічної точки погляду заслуговує та книга радше на нагану. Ученики котрі сповняють добрі учинки в переконанню, що они зістануть увіковічені на письмі, котрі жадають урядового ствердження і остемпльовання своїх чеснот і заслуг, зовсім не знаходять ся на найліпшій дорозі до внутрішнього усовершення. Школа, котра в той спосіб місто благородних нахилів побуджує зарозумість і бажає реклями, приспособлює може суспільности багато зручних карєровичів і політичних шарлатанів, але героями певно її не обдарує.

Розуміє ся що того не можна сказати о всіх французьких школах. Аби оцінити їх педагогічну діяльність, треба би їх зблизька слідити, а не познакомлювати ся з ними з пересланих на виставу рекламних оказів. Хочемо вірити, що ті послідні зовсім не становлять повного образу морального виховання в французьких школах, але відбивають лише єго вишню теоретичну сторону, в котрій найяскравіше виступає пересада і педантизм. Припускаємо, що в багато місцях сама шкільна практика, сам безпосередний вплив чесних і розумних учителів рівноважить від'ємне діланє систему, в котрім моральність прибирає такий пописовий і полемічний характер. Що она однак той характер приймає, виходить се певно з обставини зазначеної вже на вступі — завзятої ривалізації з монастирськими школами. Учителям не ходить передовсім о то, аби піднести дійсно моральну уровень учеників, але аби сьвіт знав о тім і мусів то признавати. Они хочуть аби сьвітська школа імпонувала своєю моральністю і замкнула губу противникам. Звідси походить та пересада, та чеснота окружена парадом, то голосне публікованє добрих учинків. Отже може бути що та цїха є лише переходною і відповідає теперішній фазі школи воюючої, школи — яко орудя політичної борби сторонництва. —

Байки о бузьку.

В Німеччині указав ся новий наклад брошури дрезденського писателя і етика Шульца п. з. „Звідки беруть ся малі діти?“ Автор звертає увагу на суспільні шкоди, які виходять з безмисельного повторювання дітям байки о бузьку. Діти, спостерігаючи потім, що родичі, заказуючи їм так остро говорити неправду, самі їх обріхували, тратять до них довіріє, а довідуючи ся правди від непокликаних осіб, затрудняють і побуджують свою фантазію в невластивий спосіб, шкідний для здоров'я і для характеру. Шульц радить, аби принайменше дітям, що покінчили 10 літ говорити правду, обясняючи їм в властивий спосіб. Винайдене того способу є річю розумної і люблячої матери. Що до менших дітей — після єго думки — можна звичайно зручним даванєм відповіди на дане питанє відвернути їх увагу на инший предмет, а через те уйти оповідання байки о бузьку. А коли питає: „звідки ваяла ся мала дитина?“ частійше повтаряє ся, можна в кінці в зручний спосіб приготувати діти до пізнання правди. Автор брошури радить пережити з тим принайменше до скінченого 10-го року життя.

Здає ся, що та рада не єсть цілком консеквентною і не опирає ся на докладний обсервації дітей. Питання: „звідки беруть ся малі діти?“, „звідки я взяв ся“, „як мама довідала ся, що я мамина дитина?“ і т. н. повстають в умі дитини значно вчаснійше як в 10-ім році життя. Також і небезпеченство усвідомлення через треті непокликані особи не дасть означити ся жадним віком. То-ж відсуване родительських обяснень до того часу викликало би зовсім подібні наслідки до тих, які виходять з обріхування дітей. Цікавість дитини не буде так довго ждати на заспокоєнє. Обяснюванє в певній мірі малих дітей має ще і инші добрі сторони. Цікавість заспокоєна рішучою відповіддю.

о тільки згідною з правдою, що її не порушить жадне спостережене дитини і що она вистарчить до виясненя тих фактів, котрі можуть звернути увагу дитини в так молоденькім віці, перестане відразу працювати в тім напрямі і зверне ся на иньшу дорогу. В той спосіб затамує ся дорогу до дальших питань і здогадів на довгий протяг часу; рухливий ум дитини перейде над тою справою до денного порядку, а в будучности лишиться ся їй в пам'яті лише абсолютна достовірність слів вітця і матери і схильність удавати ся до них по обяснене в кожній сумнівній, хочби і найдражливійшій kwestії. Така щирість і довіра дитини, не повздержувані зле зрозумілою і фальшивою супроти родичів встидливістю, має в вихованю впрост неоцінену вартість. Родичі, котрі єї з'уміли позискати, можуть ся переконати доперва пізнійше з питань і звірень дитини, від кількох і яких небезпеченьств охоронили їх в так молодім вже віці. Дятого думаємо, що приноровлене повншою дуже здоровою виховавчою засади відразу, т. є. з хвилию, коли дитина поставить подібне питане, єсть безусловно найліпше.

Виходячий в Берліні „Провідник здоров'я“, здаючи справу з брошури Шульца наводить як примір розмову одної розсудної матери, котра змушена відповідати на безнастанні питання своїх дїтей, вивязала ся в слїдуючий спосіб з своєї трудної задачі: „Відки беруть ся малі дїти?“ — спитав один синок. „А відки беруть ся малі лошата?“ — спитав другий. Мама відповіла новим питанням: „Відки беруть ся малі курятка? — А з яєць.

— „Малі лошата так само, але то не є яйце з так твердою шкаралупою, як куряче; коні не можуть сидїти спокійно і вигрівати яйця, так як кури. Яйце в котрім є молоде лоша є окружене м'яккою скіркою, а лоша виходить з него в тій самій хвили, коли яйце знесене“. — „Чи у чоловіка так само?“ спитав наймолодший.

— „Мамо, як великий був я, коли вийшов з яйця?“

— „Чи мав я уже зуби?“ Питання слїдували тепер без кінця, а найбільше займала дїтей справа кормлення немовлят грудьми матери.

Шульц наводить ще один случай. Жінка одного урядника злягла в часї неприсутности мужа. Її 13-лїтний син був змушений, в недостаті кого иньшого бігти по повитуху а потім в присутности єї і лікаря, робити ріжні послуги. Блїдй і дрожачий дивив ся на терпіння матери. І о диво! З нечемного, легкодушного, злісного ледаща, яким був передше, став від тогди найлучшим сином.

Справа та, як справедливо зазначає „Провідник здоров'я“, дуже важна, рішена в теорії вже досить давно, однак в практиці дуже мало посуває ся наперед. Традиційні привички беруть перевагу над розумованем.

Народне шкільництво на Буковині

в роцї 1899/900.

Власне появило ся справоздане буковинської краюї ради шкільної про стан буков. шкільництва народного в минушій шкільній роцї, з котрого виймаємо отей головні дані, цікаві й для нашого загалу.

Виділових шкіл не було на Буковині і с. р., заступали їх для дівчат 3 курси вищої науки дівочої в Чернівцях, Сторожиниці і Сучаві.

Народних шкіл було на Буковині тогді всего 362, з них 135 або 38% однокласових, 93 або 24% двокласових, 58 або 16% трикласових, 40 11% чотирокласових, 23 або 6% п'ятикласових і 13 або 4% шестикласових. Зі всіх шкіл було 16 лише для хлопців, 16 для дівчат, а 330 мішаних.

Після мови викладової було 147 руских, 121 волоских, 42 німецькі (з того 27 у всіх а 15 лише у висших класах) 25 волоско-німецькі, 10 руско-німецьких, 6 руско-волоских, 3 німецько-руско-волоскі, 3 мадярські, 3 німецько-руско-польські, а по 1 польській, німецько-польській, волоско-маларській і німецько-руско-волоско-польській.

Зі 147 руских шкіл було 65 або 44% однокласових а решта більше-класові школи, а то: 42 двокласові, 27 трикл., 9 чотирокл., 3 п'ятикл., а 1 шестокласова.

3 волоских шкіл було також 44%, а з німецьких лише 21% однокласових.

Перепопнене шкіл видно з того, що лише 116 (головно-німецькі) мало цілоденну науку.

Нових шкіл прибуло 11 а то: 6 волоских, 3 рускі, 1 німецька, а 1 німецько-руська; а нових клас отворено 52, так, що всіх клас разом було 922. Без школи було ще 24 громади, з них мало вже 12 школи на папері, а 12 не мало ще й того. З тих опущених громад було 14 руских, головно із сирецкого і сучавського повіту.

Приватних шкіл було на Буковині 23, з того 8 з правом публичности, 17 було німецьких, а по 1 мадярській, вірменській, нім.-руській, нім.-вол., нім. польській і німецько-руско-волоскій; 5 для дівчат, 5 для хлопців а 13 мішаних, 8 одно- а 15 більшекласових, разом 51 клас.

Дітей обов'язаних до науки було 92.973 (+2344*), з того ходило до публичних шкіл 70.081 (+2373), до приватних 2847 (+186), а 2908 (—228) вчило ся в середніх школах або дома, нездібних до науки було 2282 (—103), отже вчило ся всего 80% здібних до науки дітей, а 20% або 18.855 дітей еставало без науки. Кар за непосилань дітей до школи наложено в 25.069 (—4580) випадках в загальній сумі 22.580 К. 9 сот., з чого стягнуто 16.305 К. 66 сот., а замінено на арешт в 18.537 разях, хоч пересічне число неоправданих занедбань школи виносило лише 4%.

Число учительських сил при публичних школах виносило разом 926 а то: 370 учителів з кваліф., 81 зі свідомством зрілості а 43 без уч. свідомства; учительок було 180 кваліфікованих, 36 з іспитом зрілості а 126 без уч. свідомства; прибуло всего 47 сил взагалі, а 36 іспитованих. Катехитів було 367 духовних а 42 світських. Учителюк лише для ручних робіт було 76. При прив. школах було 53 уч. сил, з того 41 іспитованих а 12 без іспиту.

Наука гімнастики відбувала ся в 277 школах, женських ручних робіт учили в 258 школах, огородів мало 167 шкіл, бібліотек 307, а всі прибори наукові 342 школи.

Фребльовських огородців було всего 4, а охоронок 1; всі в Чернівцях.

*) Числа в скобках означають різницю з передтогідними.

Курсів повторительних було 280 (+ 6), а для ручних вправ (слейду) 28 (+ 3).

Із числа 70.081 дѣтей вписаних до публичних шкіл народних класифіковано з кінцем року 65.520 або 93%, а з тих одержало добрий поступ 56.144 або 86% (+ 6%).

Прелімінар шкільний виносив на біжучі видатки 1,033.020 кор. а на пенсії 49.864 кор., разом 1,082.884 кор. з краєвого фонду, а надто 218.814 кор. 68 сот. з міського фонду черновецького для міського шкільництва. Бюро краєвої ради шкільної числило 7732 (+ 657) ексгібітів а 10 повітових рад; разом 41.184 (+ 5184).

В і д о з в а.

Земляки!

Скрізь як широка наша Русь-Україна розносять ся тепер жалі і наріканя на наше загальне упосліджене. Жалі сї чути скрізь вже не від нині, тай не від нині шукаємо ми за причинами сього стану. Одні бачать причину сього нашого теперішнього упослідження в кождім напрямі суспільного нашого життя в нашій нещасливій минувшості, другі в невідраді теперішності, а ще иньші в душевних свійствах характеру нашого руско-українського люду. Нам здає ся, що всі ті три наведені причини разом зложили ся на наше теперішнє положенє, та ми переконані, що мимо того нашого народу не сьміли би так упосліджувати, коли-б не наша некультурність!

Теперішній вік, вік просвіти і промислу, вік пари і електрики — тому нарід, що має єще сотки тисяч анальфабетів, що має так сьмішно мале число інтелігенциї, що не має свого промислу та своїх питомих інституцій для науки і штуки, мусить стати підійжком більше культурних народів.

А коли нас єще до нині не роздавили другі більш культурні народи, так як роздавлює парова машина, віз драбинястий, що стане їй на дорозі, коли ми нині починаємо давати чимраз то дужші позначки нашого життя, то се єсть лиш відрадіним доказом із одної сторони не надто великої культуриности усіх наших найближших сусідів, а з другої сторони великого єще засобу живненних сил нашого руско-українського народу.

Та сї обставини треба нам як найскорше визискати на нашу користь, бо наші сусідні народи йдуть приєпішеним ходом в перед, тай вкорі можуть нас так випередити в культурі, що нам вже не стане сил дігнати і випередити їх в цивілізаційнім поході.

Тому то філія „Руского товариства педагогічного“ в Коломиї, що має на цїли як раз дбати про просвітно-економічний розвій нашого народу в отсій закутній нашій великій Україні, звертаєсь з отсим зазивом до усіх сьвіт-лих людей а вірних синів нашого народу.

Пора вже крайна взятись нам до діла, до горячої невтомимої праці на нашій запущеній народній ниві! Чужі нї вороги про нас не подбають, ми самі мусимо працювати для себе! А вся та наша праця мусить стреміти до сего, щоби піднести просвіту і добробит нашого народу.

Одним з найуспішніших средств до сего єсть як найбільша і найкоротша продукція нашої руско-української інтелігенції, бо она єсть цвітом кожного народу і сповняє незвичайно важну задачу в культурнім єго розвитку.

В тій отже цілі звертаємось до всіх наших Високоповажаних Отців духовних і Учителів, що вже стільки разів давали докази любови до свого народу та посвячення для єго добра. Ви Високоповажані Добродію маєте найбільше вагоди пізнати єго талановиті одиниці, Ви можете найперше вишукати і зібрати їх та заохотити родичів до громадного посилання до школи тих талановитих діттей, що їх тільки укривавсь і марнує серед нашого народа. Нехай наші селянські діти засиплять школи міські, заводові, промислові і гімназії, нехай они навчать ся добру, нехай виростають на добрих трудівників народа і краю.

Особливо просимо і взиваємо всіх Високоповажаних Патріотів до заохочування наших селян і міщан, щоби громадно обіслали нашу руску гімназію в Коломиї — де ваші діти в своїй рідній мові і під проводом своїх людей побирають науку і виховують ся в нашій руско-українській душі.

Думаємо, що наші Впов. Священники і Учителі займуть ся ретельно сею справою та що не лиш вишукують таких талановитих хлопчиків, але також пожертвують ся, щоби приготувити їх до вимаганих іспитів вступних і тому вже заздалегідь подаємо до відомости ті вимоги, що їм мусять відповісти ті, що хочять вступити до шкіл міських, промислових і гімназій.

До школи деревної приймають учеників, що скінчили сільську школу, т. є. скінчили з вдоволяючим поступом IV. ступень науки (по нашому значить ся, що скінчили 6-тилітню науку, обов'язуючу в школі народній), при тім мусять виказати, що суть увільнені від дальшого ходження на науку в школі народній. Та клявузля має бути уміщена на свідомстві шкільнім. Ученик має мати 14 літ.

До школи гончарської приймають лишень тих учеників, що скінчили IV-ту клясу школи народної.

При школі деревній є інтернат, річ вельми важна, до него приймають за певною уміреною, що найменше 8 кор. виносячою оплатою в грошах або в натурі (хліб, мука, картоплі, фасоль і т. в.) або цілком безплатно (сироти, бідаки), вирабляють декотрим здібним ученикам стипендію, що їде на оплату інтернату.

В школі гончарській уділяють стипендії від 8 до 20 кор., ученик має мати 13 літ.

Вимоги при іспиті вступнім до I. гімн. кл. суть слідуєчі:

1. З науки релігій: відомости, які може собі присвоїти ученик в перших чотирох літах обов'язкової шкільної науки в 4 класових народних школах.

2. З викладового язика: Плавне та виразне читанє, поясненє річеве прочитаного з поданєм мисли, оповіданє змісту ширшими уступами; знанє частий мови, відміна імен і дієслова; знанє реченя простото розширеного і розбір складових єго частий, що до згоди підмегу з присудком і складні падежів; поправне писанє диктату з круга понятій, відомих ученикови з увагладненєм головних засад перепиання.

3. З німецького язика: Плавне і зрозуміле читанє, відміна родівнига іменників, прикметників та заіменників (особових, присвоюючих, указуючих і відносних); відміна дієслів поміжних і слабих у всіх формах родів,

діяльного і страдального. Відтак відміна найзвичайніших міцних дієслів, за-сіб слів відповідних поняттям ученика; правильне писане легкого диктату, ко-трого зміст подасть ся ученикам в мові викладовій перед подиктованем і ана-ліза речень письменно.

4. З рахунків: Писане чисел до міліона включно, виправність в чо-тирох головних ділянках рахункових цілими числами; певність в таблиці мно-ження і знане важайших метричних мір.

Ученик мусить мати бодай 10 літ скінчених, або кінчати десятий рік життя до 31. грудня сего року, в котрім до 1. класи зголошує ся.

При рускій гімназії в Коломиї є приготовляюча класа, що до неї мо-гуть зголошувати ся ученики, що мають 9 літ скінчених, або кінчать девятий до 31. грудня сего року, в котрім до приготовляючої класи зголошують ся. Від них вимагає ся підготовлення з релігії, німецького, руского і рахунків, яке виносять з третої класи народної школи.

Хто не хоче свого сина післати до школи деревної ані до гончарскої ані до гімназії, то нехай умістить его в рільничій школі в Городенці, або в учительській семінарії в Заліщиках, в Станиславові; в кінці не зле а дати сина до варстату слюсарского, ковальського або помістити в фабриці.

Ми певні сего, що Високоповажані Добродії ревню займуть ся сею справою та вже до найблизших іспитів вступних підготовлять можливо най-більше число учеників, — а продукція освіченої інтелігенції лежить не лише в інтересі нашого народу, але також нашого краю і держави, тож ду-маємо, що не буде нікого хто мав би відвагу відказатись від сего народного і горожанського обовязку, так як через те стягнув би на себе закид байдуж-ности, ворожого настрою взглядом всіх культурних і цивілізаційних змагань нашого народу, краю і держави.

Від Виділу філії „Руского Товариства педагогічного“ в Коломиї.

ВІД ОЗВА

Виділ руского педагогічного товариства постановив поміщу-вати у своїм видавництві „Дзвінок“, ілюстрованим письмі для дітей, ігри і забави сільських дітей, їх звичаї і обичаї, „наказування“, давані їм родичами, словом усе, що підходить під житє і вихованє сільських дітей.

В переконанню, що III. Учителі можуть на тім поли зібрати як найдокладніше і найбільше даних, просить виділ їх, як також всіх, кого обходить справа нашого народнього вихованя, щоби зво-лили зайнятись збиранєм відповідного материялу і надсиланєм его до виділу Руского педагогічного товариства у Львові.

В и д а н я р у с к о г о Т о в а р и с т в а п е д а г о г і ч н о г о .

Образкові виданя.

Звіринець.	20 сот.	Дітоті вигадки ч. I.	60 сот.
Гостинець.	20 "	" " ч. II.	60 "
Забавки.	20 "	Забавки для дітей	80 "
Менажерія.	20 "	Мала менажерія	70 "
Робінзон Чайченко.	80 "	Велика менажерія	80 "
Квіточка.	40 "	Нашим дітям ч. I.	80 "
Виночок.	40 "	" " ч. II.	80 "
Геть-Фралко: Лис Ми-		Казки Андреевна ч. I, 2.	
хита (друге підлом змі-		3, 4, 5 по	50 "
нене видане).	1 кор.	Казки народні ч. I і 2 по	50 "
Мірон: Пригоди Дон Ки-		Байки Бринчачінова	50 "
хота (друге видане).	80 "	Байки братів Ірмів.	50 "
Наші вистрігати.	80 "		

Виданя без образків.

Читанка ч. II, III, IV, опрацьовано по 20, без опрацьовано.	20 сот.
Квітника жезель 2, розширене видане	40 "
Ів. Франко: Абу Калемомі Каппі	40 "
" Коли ще заміри говорили, казки для дітей.	80 "
Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор.
Давидок з р. 1892—1900 по	6 "
Ів. Лепицький: Попович, Рідичів сценка	20 "
Бол. Шухевич: Завалив штедляр	40 "
Від Бесіда до Андів	20 "
В. Чайченко: Озеса; Байка; Комар: Два оповідання по	10 "
Дума про вигнання Кобзаря	10 "
О. Нижанковський: Батько і мати, двозлість з фортеці	20 "
Лесюда Глібона; Байка	10 "

Дніпрової Чайки: Казка про сонце та его сина; Писанка по	10 сот.
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двоєлість з фортеці	20 "
" Кожа дерева.	1 кор.
Мана етнографічна Русь-України	1 "
Горішнього: Карпати і Римляни	20 "
Юлії Верне: Подорож до вогнища	40 "
Барановський. Пригоди до іспанців	40 "
Молитвенник народний, в похотно опрацьований по 15 кр. і по	40 "
Др. Л. Кельмер. Коротка історія педагогіки	1 кор.
Василь, В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Гулівера до великанів	50 "
" Подорож до краю Діапути	50 "
Остан Макарушка. Короткий огляд русько-україн. письменства	30 "
Мальота. Без родина	80 "
Віра Лебедова Прогулянка	10 "
" Гостинень дітям	50 "
" Мали герол.	50 "
Др. Мандибул Олімпія	70 "
Салло. Непос, учебна для III. класу гімназ.	1 кор.
А. К. Робинзон незалежований	2)
Kokutewicz Jozef. Podręcznik dla kancelaryj szkolnej	1 кор.
Др. Мих. Начовський. Замітки до науки руської мови	60 "
" Билини і думи	20 "
Тарас Шевченко. Кобзар	2 кор.
" Кобзар для дітей	40 "
Ів. Спілка На чужині	40 "
А. Галдзіньський. Огород шкільний	1 кор.
Мих. Конюбинський Оповідання.	20 "
Олександ Катренко. Оповідання	40 "
Стефан Патка. Дарунок для дітей	40 "
Оповідання для дітей	40 "
Карта з історії України-Руси	40 "
А. Кристкий. Перекази	40 "
А. Пущин. Байка	30 "

Дістати можна в канцелярії Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецького ч. 26.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на пів-
роковий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софий
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Тіло та душа у дитини.

[Dr. Maurice de Fleury: Le corps et l'âme de l'enfant. -- Paris. A. Collin et Cie]:

Питання переваги англо-саскої раси над французскою поставлене Демоленом (Demolins) на ґрунті педагогії, викликало свою грізбою цілий ряд проб, що мали на цілі реформу виховання у Франції. Се народне стремління до скріплення французкої раси дало також Флерому гадку та основу до написання книжки під висше наведеним заголовком. Попри локальний характер можна однак признати сій книжці значіне загальне, яко дослідни над гігієною виховання так фізичного як і умового та морального.

Згідно з твердженням Декарта (Descartes) що „навіть ум в так високім степені зависить від темпераменту та стану знарядів тіла, що коли-б можливим було винайти средство, яке робило би людей розумнішими та справнішими, то треба його шукати в медицині“, Флері ставить свою працю виключно на ґрунті фізіології та гігієни. Він бажає вислідками своєї ревної практики на сьому полі допомогти матерям в їх незвичайно важнім а так часто невдало трактованим завданню виховання. Узглядняючи недостачу наукового підготовлення своїх читательок, застерігає ся, що не буде входити в глибини психології та високої філософії, а тільки предкладає їм поговорку довірчу про річ цілком ясній та простій а притім вельми їм близькій. Думає, що повинно ся шукати средств виховання в медичній гігієні, а те як раз виповнить сї дотеперішні прогалини в педагогічних досльдах.

В ряді перших глав, присвячених відживляню, снови, фізичним вправам, одягови, купілям та літнім феріям дитини, подає автор багато чистих практичних гігієнічних вказівок, яких примінене має вчинити зріст та фізичний розвій дитини свободним, гармонійним та інтензивним.

В дальших главах вводить нас на ниву анатомії та фізіології мозку, та в вельми ясний та приступний спосіб ознакомлює читателя будовою чудесного мозкового механізму та разом з процесами спостерігання, зображування та асоціації. На тій приготіваній ниві звертає ся Флері до розглянення інди-

відуальности та волі дитини, т. зв. властий ї душі. Признаючи, що свобода дитина або можливість поступати як слід, се річ яку можна набути або усовершити, кладе одначе особливий натиск на се, як вона залежна від впливів організму, темпераменту і инь.

Виключаючи отже одвічальність дитини, пробує зійти в глибину її душі, щоб порозуміти генезу шкідливих інстинктів та примінити одвітні средства.

Причини нахилу в дитини до злості, ляку, ліни і т. н. велить Флері шукати передовсім в аномальному устрою нервів. Злість пр. є атакком нервів, напів свідомим станом, в якому напружена енергія нервів бажає освободитись в напрасній реакції: крику, сльозах, ненормальних рухах м'язів. Несмисливість та ляк у дитини, яко хороба: уяви та недостача почуття сили та життєвої відваги, се обяв духовний ослаблених фізичних сил та ослаблених функцій організму. Так само меланхолія та сумовитість, що чим раз частіше у дитини проявляються, се висліді умучення нервової системи, се відгук умової неврастенії.

Лічене таких схильностей у дитини повинно стреміти передовсім до скріплення організму, до надання більшої сили та відпору нервовій системі. Для того повинно ґрунтуватись на стислім упорядкованню відживлювання, на раціональному приміненню гімнастики, гідропатії і т. н. Така раціональна гігієна конечно повинна випереджувати моральні та умові средства як: персевація, пробуджуване в дитині почуття сили, оптимізму і т. н.

Великий процент дитини лінивих се неврастеніки, діти з ослабленою нервовою системою. І тут перший лік упорядкування гігієнічних умов, а на перший план виступає роль лікаря, до якого будучности буде належало лічене таких недуг як: ліниство, меланхолія, слаба пам'ять і т. н. Се буде великий шаг наперед в педагогії. Причиною ліниства у дитини здорових в першій ряді являвся перетяжене працею виключно умовою. Ми звичайно найприкріше згадуємо часи шкільної головної задля того, що нас надто обтяжали шкільною наукою. Бо наша шкільна система науки викликає обяви ліни та ширить умову неадарність та знеохоче до науки. Вона не узгаднює справжнього завдання учителя, що має виховувати душі, яке повинно ґрунтуватись на сім, щоб учеників заінтересувати їх працею, щоб вказати їм мету їхніх стремлінь та товчків висилування, яких від них ждаємо, щоб побуджувати в них не самий пасивний послух але бажане пізнання, потребу пізнання та самостійність ініціативи.

Тіндаль (Tyndall) називає найяснішими хвилями свого життя сі, в яких удало ся йому перевести умову енергію дитини зі стану пасивного в активний та спричинити ся до буйного та плідного її розвитку.

Тут виступає автор як сторонник цієї системи, щоб один учитель учин малу кількість учеників, та щоб він же вчив їх та провадив через цілий час образования аж до університету чи иньших фахових студій.

Велику вагу в виробленню замилованя до науки прикладає також Флері до точного та реґулярного розкладу занять та забав дитини. В наслідок привычки та налогу, години умової праці набирають для дитини сили обов'язуючого життєвого закона а щоденна праця стає для неї просто потребою, просто голодом душі. Для рівновати одначе висилування мозку не треба забувати переплітати науку гімнастичними вправами, одначе лиш такими, що запрятували би лиш хребетний стовп а не знов мозок.

В дальшій рядку глав говорить Флері про нахил до лежання, до примилування, до непослуху, розправляє про моральну чистоту а накінець про кару при виховуванню. Виховане се не штука впоювання в дитині сліпого підданя під розкази педагога, его метою повинно бути: витворювати людей свободних, та таких, щоби сеї свободи могли розумно уживати.

Тож не домагаймо ся від дитини пасивного послуху але розвиваймо в них здібність ініціативи, вирабляймо в них самостійність та енергію діляня. Не караймо їх відразу але стараймо ся поки можна впливати на них умілою персвазією, та терпеливою суфестією а передовсім чувством, заразом покористуймо ся для сеї мети і їх питомою любовою себе самих і почутєм стыду і почутєм одвічальности.

В кожній майже главі своєї праці переводить Флері сю гадку, що наближуєсь день, в яким гігієна та лікарська терапевтика увійдуть в педагогію та розширять її тісні границі. Бо поправа умов життя фізичного се першорядне средство самостійного розвою духових способностей а зати́м і т. зв. добрих склонностей вдачі та ума в дитини. Книжка, впрочім написана так ясно та приступно, що повинна заохотити до уважного перечитання кожного педагога а особливо кожду матір, що дбає про виховане своїх дитин.

Накінець випадає запримітити, що написана з правдивим теплом та чувством, що пробиваєсь у всіх наведених примірах з життя а вкінці в его проєкті, яким кінчить її а то в проєкті закладання нервових санаторий для бідних дитин.

В. Г. Д.

Народне шкільництво в Італії.

Вість о недавнім убі́йстві короля в Монці переняла загал перераженням і звернула очи всего світа на Італію. Той край, колись оселя найсвітлі́йших культуральних традицій, переходить дійсно тепер хвилі якогось переселеня і часто доходить до нас давні відгомони про тамешні внутрішні відносини. Порівнюючи послідний случай з иньшими політичними убі́йствами в послідних часах, завважаємо, що майже всі справники їх були Італіянами і походили з робітничої верстви, отже з простолюда. Се цікаве спостережене провадить нас в дальшій тягу до вислідженя причин і обставин того явища, а тоді мусимо діткнути ся і стану шкільництва і народної просвіти на Апенінськім півострові.

Наша суспільність знає імовірно і добре памятає незвичайні образи з життя Італійців, так живо представлені в прегарній книжці Едмунда де Амічіса, де майже на кожній стороні спостерігаємо надмірні засоби педагогічних здібностей у вихованців і учителів, їх незвичайне переняте ся обовязками і цілковиту гармонію між домом а школою; видко навіть спасенний вплив школи на домові відносини низших, неосвічених верств. Читач стаєрджує те все з живою радістю і чує ся гордим живучи в часах, коли провадить ся таке виховане.

Істноване подібних шкільних відносин повинно відбити ся додатно на цілім життю італійського народа, провадячи его скоро дорогою просвіти і по-

ступу на найвищі щаблі теперішньої цивілізації. Чи однак так єсть в дійсності, т. є чи італійський нарід єсть дійсно просвічений? — який єсть загальний стан просвіти на Апенінському півострові? — на повисші питання вишукаю і подам відповідь, зіставляючи в'язку відповідних даних, котрі я міг зібрати з різних жерел.

В порівнючій таблиці анальфабетів в Сполучених Державах і деяких європейських краях, уложеній і оголошеній перед кількома літами Бюром просвіти в Вашингтоні, займає Італія в ряді двадцяти держав одно з послідних місць, бо шіснайцятьє. Міжтим коли в Сполучених Державах було тоді 13% анальфабетів, а в скандинавських краях не становили анальфебетів навіть один процент всего населення, мала тогди Італія аж 40% т. є. $\frac{2}{5}$ населення не уміючого читати. Трудно бути певним о скілько взагалі єуть певні дати вашингтонського бюро, бо тепер подає один поважний орган німецької праси єще виєшу цифру італійських анальфабетів: після него не $\frac{2}{5}$, але $\frac{3}{5}$ італіанського населення, т. є. 60% не уміє читати. Не могучи на разі рішити, котрий з повисших виказів є правдивіший, мусимо в кождім разі ствердити, що Італія належить до держав дуже упосліджених під оглядом просвіти.

Коли порівнаємо стан просвіти на Апенінському півострові тепер і перед кількадесяти літами, то знов здивує нас значний поступ під тим оглядом. В 1860 р. становити мали анальфебетів 80% населення цілого півострова. Впрочім той процент був тоді дуже різнородний в різних державах і провінціях Італії. Найбільше упосліджені під оглядом просвіти були полудневі околиці півострова і Сицилія, де число уміючих читати не переходило 5%. Ще 1871 р. числою там 87% анальфебетів, а і тепер має їх Сицилія понад 70%. Значно вже ліпше було тоді, а і тепер єсть, в північних провінціях, що знатки тамошних відносин приписують сусідству з більше просвіченими краями, а і тій обставині, що деякі з тих провінцій, як Ломбардія і Венеція, входили через певний час в склад держави Габсбургів; здає ся однак, що переважне значінє мають ту ліпші економічні відносини провінцій і певна ріжниця в темпераменті північного і полудневого населення півострова.

Повисші числа вказують будь що будь, що число Італіанців, що вміють читати, єгало збільшує ся і мусить дальєше збільшувати ся, бо від 1877 р. ієтнує в Італії шкільний примус, обовязуючий дїтний обох полів через три роки, т. є. дїти семи — єсьми — і дев'ятилітні. Однак той примус ієтнує лише на папері, а виконаню права стоїть на перешкодї впрост недостача шкіл. Удержанє Італії на становищі великої держави спотребовувало величезні суми, обертані на військові цілі, і унеможлиєувало вєтавленє до річного бюджету відповідних квот на народну просвіту. Давних шкіл є мало, нових отвирають дуже єкучо, так що лєдві часть дїтний в шкільнім віці може побирати в них науку. Єе пригадує подібні відносини у нас в Галичині, де також мимо шкільного примусу від єємого року є дуже богато дїтний позбавлєних науки. Нічо давного протє, що відсотки анальфебетів в Галичині і в Італії єуть дуже зближені. Впрочім відносини в Галичині змінюють ся єсе на ліпше при співуділі приватної ініцієтиви, чого зовєім не можна сказати о Італії, де цілу просвіту провадить виключно правительєство.

Не єсюда на півострові і єусідних островах є однакова легкість шкільної науки: єуть околиці, де до школи учашає лєдво десєта часть дїтний в шкільнім віці; в иньших, як пр. в Калєбрії, корєєтає з шкільної науки понад 70% тих дїтний.

Число італійських дітей, що учать ся в народних школах, вносить загалом півтретя мільона. Они учащають до 50.000 шкіл, зістаючих під управою 60.000 осіб. І ті числа вказують також поступ в порівнянню з 1860 р., в котрім на цілїм просторі Італії було 22 000 шкіл, а 855.000 учеників.

Чисельне відношенє учителїв до учительок в італійських народних школах має ся як 1 : 2, або бачимо величезну перевагу женьщин в початковій науці. Се явище, впрочім майже загальне, виступає ту сильнїйше. Чи-ж би італійські женьщини раднїйше піднимали ся тяжкої праці освіченя дітей, як мушчини? Може; однак певнїйше мають ту вплив економічні взгляди: платня в взагалї досить низька, а висота єї не в стало привязана до даного місця, але зависить все від того, чи займає его учитель, чи учителька. Звідси виходить, що і італійське правительство і громади волять часто учительки, котрі отже все суть певні, що найдуть місце, міжтим учителї мусять довго чекати на посаду. Річна платня учителя вносить від 920 до 1220 лїр по містах, а 700—900 лїр по селах: учительки побирають на селї 560—720 лїр, а в місті 720—1050 лїр річно; [ліра (= 100 центезімі) = 81 австр. сотикам].

Яке поміщенє мають школи призначені для Італїянців, народу дуже невибагливого під оглядом житєвих вигід? Чи може відповідають вродженому успосібленю того народу? На се питанє находимо дуже докладну а заразом дуже характеристичну відповідь в дуже цікавїм рапортї проф. Франца Торракка. Він виглядає вправдї на якесь пересадне, сторонниче представленє річи, а однак оно достовірне, яко урядовий документ, котрий проф. Торракка, заразом іспектор народних шкіл, зложив міністерству по урядовій візитації італійських шкіл в 1896 р.

В тім справозданю звертає нашу увагу передовсім особливо сумний стан шкільних поміщень, що неначе клять з найскромнїйших вимогів гігієнічних, педагогічних і моральних. Пр. більшість сїльських шкіл містять ся в малих і темних хатах, о низенькій стели, без підлоги, з вікнами без шиб або забитими. Виходки суть в многих місцях цілком незнаї. Деякі школи містять ся впрост в стайнях і оборях, а діти побирають в них науку в товаристві ослів, коров, кіз і курий, маючи неначе під рукою поглядовий матеріял. Ідучи за справозданєм проф. Торракка, мусимо додати, що учитель мусить нераз відповідати за цілість того непрошеного інвентаря.

Если таке поміщенє італійської народної школи, то небогато можемо сподівати ся і по єї внутрішнім урядженю. Шкільні меблі і наукові приряди суть дійстно в оплаканім стані, а в деяких місцях навіть зовсім не існують. Після рапорту проф. Торракка десята часть шкіл не має зовсім стола і лавок; діти сидять на землі, а і пишуть на землі або на колїні. Інші школи не мають знов достаточної скількості книжок і зошитів, які пр. посїдає лише половина або трета часть дітей в даній школі. Правительство не дає тих річий, а родичі також не хотять дати, бо звичайно не мають відки.

Можна собі представити, як в подібних условіях можуть зійти нанїнащо найлїпші бажаня і всякі усєля учителїв і учительок, аби повірені їм діти чогось научити. Часто лучає ся також, що діти опускають школу по трилїтнім учащаню не уміючи нич і побільшають ряди анальфаетів. Ліпше, що правда, в міських школах, котрі мають яке таке поміщенє і відповідні наукові приряди; тому то діти по містах роблять в науці більшї поступи.

В урядженю сільських шкіл в Італії не передвиджено одної річи, котра однак фатально вплинула на їх розвій: вибір учителя полишено громадї, котра в Італії інакше троха одіює вартість просвіти, як се припускали праводавці: звичайно бере найтаньшого учителя на пару місяців року і в той спосіб зменьшує ему визначену правительством платню. Лучає ся також, що школа є через певний час зовсім замкнена, доки о тім не довідає ся власть, котра потягає винних до одвічальности і знов отвирає на якийсь час школу. Подібний стан річи панує передовсім в Апулії, Калібрії і на островах.

Незвичайні річи діють ся передовсім в Сардинії. От пр. в Сарулї була школа перед пару роками замкнена на пять місяців на розказ якогось розбишака; розуміє ся, що учитель не одержав за той час платні. Бандит, ображений, що посаду учителя не одержав яго свояк, наказав властителям шопи, в котрій містила ся школа, викинути учителя і діти. Той приказ, попертий грозьбою підпалення і смерти, сповнено і так тревало аж до хвилі запааня зухвалого розбишака. І то все діяло ся під боком власти, котра однак є в Італії безсила супроти бандитизму, мафії, а передовсім супроти темноти народу.

Здавало би ся що справозданє проф. Торракка, переповнене подібними описами порушить небо і землю, а Італійці не позволят на дальше треванє подібного стану в своїй вітчизні. На нещастє подано яго в хвили, коли італійський народ був зайнятий африканською справою, що так сумно рішила ся під Адую. В тім часї важна справа народної просвіти відволїкла ся; о рапортї було глухо в парламентї, було глухо в прасї, а навіть опозиция не скористала з него. Доперва минушого року пригадано яго собі, коли в марті предложено парламентови петицію осмотрену 10.000 підписами учителїв, котрі категорично домагають ся зміни фатальних шкільних відносин. Пригадана справа не поступила однак богато наперед і здає ся буде ждати відповідиї хвилі, коли в Італії зрозуміють, що добробут держави і народу залежить не від доброї волї і обіцянок, але від певних властивих умовин, до котрих в першій лінії треба зачислити легкість образования дітий.

Загальні збори філії руского „Товариства педагогічного“, в Коломні.

Дня 1. лютого с. р. о год. 9. відправили поминальне богослуженє за упокій душі бл. п. Д. Пельвецкого, члена товариства. Веч. 60. Антін Войтїховський, катехит імя. Теодозій Курняк і Николай Сальо, при співучасті хору гімназияльних учеників. По тім зібрались члени в сали Іа. класи рускої гімназії. О год. 11. перед полуднем повитав зібраних п. Макарушка, яко голова філії, а сконстатовавши відповідне число (36) членів, отворив короткою промовою збори. Згадав теплим словом пок. Пельвецкого, котрого память зібрані почтили повстанєм з місць, представив побіжно цілорічну діяльність виділу, та висказав в імени виділу філії щирю подяку урядови громадскому, ц. к. Радї шкільній окружній і Радї шкільній місцевої, що прихильно віднесли ся до справи перенесеня чотирио-класової мужескої школи з надвірнян-

ского передмістя — до середмістя (Народного Дому), де запевнений їй красний розвій та красна організація. Зазначив також, що філія дбати ме ще про заснування такої самої женьської школи, котрої брак в Коломиї дав ся чути. Вкінці просив зібраних вибрати предсідателя на час загальних зборів. Управитель Вол. Корженевич пропонує, щоби вибрати через аклямацію п. Макарушку. Внесенє се прийнято, а п. предсідатель покликав на секретаря п. Рибачка, учителя при рускій школі.

З порядку дневного наступив відчит п. В. Породка на тему: „Який вплив має наука історії на народне вихованє“. Над сим відчитом розвинулась ширша дискусія, в котрій забирали голос проф. Раковский, Наливайко, Кузьма, Франчук, Іванець, Полянський, Сальо і М. Корженевич.

П. Раковский рад би почути від фаховців науки історії, який вплив має історія на розвій ума взагалі у дїтний, тому просить котрого з тих панів над сим застановитись і на найближшій конференції се до відомости подати. Підносять факти, що в нас нема приступно написаної і відповідно ілюстрованої — та написаної в формі повісток або розговорів історії, щоби могла служити до домової лектури — і ставить внесенє, щоби новий виділ над сею справою призадумав ся. Проф. Наливайко є за тим, щоби історії учити в школі устним викладом, зацікавлювати дїтий ріжними історичними оповіданнями і поширяє внесенє п. Раковского. Проф. Кузьма припорукає зайняти ся ревізією шкільних підручників і подати, які уступи з історії належало би еще додати. Проф. Сальо говорить на тему „в чїїх руках школа, того і плян“ та радить, щоби працювати щиро і брати примір з Поляків, котрі о много більше трудять ся на сїм поли ніж ми. Проф. Полянський є за тим, щоби видати коротеньку історію в 20 образкових відділах, без многих дат і назв. П. Іванець нарікає, що поминмо того, що в нас тепер досить споре число писателїв — ні один не старає ся написати історичної повісти для народу на взір Сенкевича. — По оживленій і вичерпуючій дискусії, як також і задля спізненої пори приступлено до „справозданя з діяльности виділу“, котре відчитав секретар філії п. Породко. В протягу сего часу мав виділ 10 засідань, на котрих застановлювано ся над заснуванням „Позичкової каси“ для материяльної помочи учителїв і членів товариства, — над видавництвом мапи коломийского повіта і видавництвом портретів в формі табльо руских князів і заслужених людей, а о котрих є мова в підручниках. — Видруковано відозву в справі посилення дїтній до промислових і гімназійальних шкіл. Уряджено три конференції з викладами і відчитами: також і для коломийської інтелігенції відбувають ся щотижневі виклади з рускої історії літератури, проф. Колодницького.

Внесенє петицію до Союму в справі заснування учительского семинара з викладовою рускою мовою в Коломиї та уложено петицію до громадского уряду в Коломиї і ц. к. Ради шкільної окружної і місцевої в справі лучшого поміщення 4-кл. рускої школи мужескої. Се справозданє, як також і касове (п-ни Наталі Юркевичівної) прийнято до відомости, а по заяві контрольної комісії (п. Раковский і п. Рибачек), що все находить се в належнім порядку, — уділено уступаючому виділови обсолюторію.

По виборі виділу, до котрого війшли Николай Сальо, п-на Наталя Юркевичівна, О. Макарушка, Корженевич, Рибак, Породко і Бігун, забрав голос п. Стефанів, учитель з Городенщини і висказав жаль, що на збори явилось дуже мало народних учителїв та припорукає новому виділови, щоби старав ся

притягнути всіх учителів в члени свого товариства. П. Раковский пропонує віднести ся до Центрального Виділу о зміну статута в тім напрямі, щоби членська вкладка виносила 2 К, але щоби кождий член міг дістати що місяця якусь книжочку, чи змісту педагогічного чи якого иньшого, бо доси ніхто не видить користи належати до товариства. Пропонує також заведена школи анальфабетів — і то в найкоротшім часі. (О, Куряк припоручує застановитись над заснованем „Захоронки для малих дітей“. По вичерпаню порядку дневного предсідатель подякував зібраним за участь на зборах і оживлену дискусію — і замкнув збори о 2. год. пополудни.

Приготоване учителя до перероблювання уступів змісту історичного в школах низшого типу.

Школа народна має на ціли виховане молодіжи а попри се розширити круг відомостей з обсягу природи, географії, історії краю та загальної.

Ціль сю мають досягнути школи низшого типу, бо ж школи висшого типу, що суть по більших містах, обмежують ся лишень на ціль виховавчу і розширене кругозора, а ученики, що покінчуть чотири класи школи народної, переходять опісля до шкіл середних або до виділових, де на підставі иньших підручників до науки географії, історії природи, історії родивного краю і загальної, набувають з сего обсягу відповідних відомостей.

Ученики шкіл низшого типу ходять до школи 6 літ, в тім часі мають переробити материял, що містить ся в книжках п. з. „Школа народна“; се їх цілий духовий добуток, який мають винести з шкільної науки.

Аби можна відповісти сему заданю, материял, що містить ся в книжочках доволі обняти і пізнати, чого має ся учеників научити, мусить передовсім учитель запізнатись з материялом, з часом, призначеним на перероблене его а разом розширити знанє сего материялу, але не в ціли, аби розширити поданий материял, лишень аби сам міг з цілою свідомістю предмету приступити до поученя.

Тепер задержимо ся при часті, що відносить ся до науки історії.

Попри вивчене ся рідної мови признати муємо, що до свідомости національної конче потрібне є, аби ученики знали бодай в найпримітивійших начерках, хто були їх предки, яка їх бувальщина, щоби пізнали найважнійші події історії свого народу, веселі і сумні хвилі его житя, а тим самим полюбили своє, научили ся поважати і цінити гарні приміри пожертвованя.

Знаємо, що вже старинні народи, як Греки, образували національну свідомість свого молодого покоління через вичуванє історичних поем а візрці героїв ставались образом до наслідуваня молодому поколіню.

І наш нарід має свої думи історичні і на них образувався, коли кобзарі вештались між ним і співом висказували важнійші події.

Днесь змінились часи, думи живуть між не многими людьми а школа, що обняла часть вихованя молодих поколінь, має дітий запізнати, хто они, чії сини, яка їх бувальщина, та научити їх ту бувальщину любити.

Побіч пізнання свого народу має молодіж наша на підставі уступів, поміщених в книжочках, запізнати ся і з важнішими подіями сусідного народу с. є. Поляків, з якими в державній сполучі жили ми від часів Казимира Великого і Ягайла майже до кінця 18 століття. Позаяк часть нашого народу проживає днесь в сполученю з державою австрійскою тож обовязком нашим є, запізнати молодіж з важнішими подіями з історіаї Австрії і Пануючими.

У східній Галичині учить ся молодіж обох краєвих мов, з яких одна є викладовою, проте від сего залежить в якій мові і з якої книжки має перерабляти ся уступи, що відносять ся до історії. Інструкція Ради шк. краєвої вказує, що учитель повинен опираючись на мові викладовій, брати уступи відповідні з книжочок; рівнозвучні уступи в другій мові краєвій мають служити до повторення а ріжні т. п. уступи, повинно ся рівнож брати.

Наука з природи, історії та географії починає ся після плану від третього степеня в школі однокласовій, триває через два степені с. є. 4 літа, а визначений час на сі три роди: 4 години тижнево. Наколи приймемо, що ученики учать ся через 4 роки, а в році шкільнім є 40 тижнів, тож на всі три роди бувби призначений час 160 година на рік а 640 на цілий час. З сего часу відкинути мусимо половину на тихе занятє а доперва з 320 годин взяти третину. Бувби ще другий спосіб, навіть корисніший, щоби оба відділи учили рівночасно, однак з огляду, що при науці історії полягає нове знанє на попередно набутім, проте не дасть ся сей спосіб примінити.

Уступи з історії подибуємо також і в другій часті „Школи народної“, однак на науку історії нема визначених осібних годин, з чого виходить, що уступи сі має ся перерабляти при науці мови викладової, яко етичні уступи.

В додатку і се піднести треба, що книжку сю пропускає ся з правила в школах з викладовою мовою польскою, як рівнож пропускає ся польську книжку II часть в тих школах, де є мова руска викладовою.

Не зашкодить однак пізнати нам і сей материял історичний, що міститься в II. книжці для народних шкіл.

Аби мож обняти цілий материял, призначений для науки історії, перегляньмо его так в руских як польских книжках, порівнаймо і зіставмо.

Нім приступимо до подрібного запізнання ся з материялом, вискажу ся ще загально о поділі того материялу.

Знаємо, що нарід наш жив самостійним житєм, о скільки се самостійним назвати мож, по наїзді Варяго-Русів під династією Руриковичів. За них припадають важніші хвилі на панованє Володимира і Ярослава Мудрого. По Ярославі Мудрім настали на усі часи поділи а на перший план виступають три групи княжеств, з котрих з одною групою с. є. полуднево-західною, належить запізнати учеників а іменно з важнішими подіями підчас пановання Ростиславичів та Романовичів аж до прилученя княжества Галицького до Польщі за Казимира Великого.

Рівночасно з панованєм Романовичів займає Литва значну часть руских земель а наколи она за Ягайла сполучуєть ся з Польщею, то переважна часть Руси злучалась з Польщею під династією Ягайльонів.

Та часть з історії Руси є уваглядена в Школі народній часті IIIй а з дальшого житя Русинів стрічаємо ся в сій часті із згадкою про Унію Флорентинську в уступі п. з. „Матрополит Ізидор“.

Побіч історії свого народу мають ученики запізнати ся з важнішими подіями сусідного народу с. є. Поляків, тож вже в III часті сеї книжки за-

пізнають ся з важнійшими хвилями того народу а крім сего після інструкції мають ще читати з польської книжки³ сі уступів яких нема в книжці рускій.

Уступи, що відносять ся до подій з історії Австрії, суть в III і IV части „Школи народної“ одні і ті самі.

Аби лучше запізнати ся з цілим материялом, перейдім подрібно его в Школі народній (II) і Szkół-чї (II). Наука реаліїв на підставі уступів починає ся вправді на третім степені, хотія вже і на другім бачимо уступи історичні, що ведуть молодіж до пізнання їхньої бувальщини. Дятого подаємо і уступи історичні, поміщені в II части.

Школа народна часть II.

Szkółka część II.

1) Яка твоя матерня мова	1) Cesarz Franciszek Józef i Jego rodzina
2) Мова рідна	2) Dziecięce i młodzięcze lata Cesarza
3) Київ, найстарше руске місто	3) Lech, Czech i Rus
4) З життя Найяснійшого Пана	4) Jaki jest twój język ojczysty
5) Св. Ольга, перша християńska княгиня руска	5) Krakus
6) Християńska віра в Польщі	6) Wanda, księżna polska
7) Зверхність або старшина	7) Piast, kołodziej
8) Наш Цісар	8) Bogobojność monarchy
	9) Polacy przyjmują wiarę chrystusową
	10) Cesarz na pogrzebie żebraka
	11) Chrzest Rusi
	12) Gdzie mieszka Cesarz
	13) Pochód dzieci lwowskich przed cesarzem Franciszkiem Józefem.

З огляду, що одна з тих книжок опускає ся а се зависить від мови викладової, тож не будемо порівнювати змісту одних і других уступів а лиш вдоволимо ся самим їх змістом.

Ученики мають на підставі сих уступів набрати свідомости, що суть Русинами, що мають свою мову,⁴ яку повинні любити, мають пізнати, що то є зверхність, та що належить їй шанувати і бути їй послухним, мають пізнати початки введення віри христової на Руси, а відтак в двох уступах запізнати ся з дитинячим віком нашого Цісаря, пізнати его добродієства і учити ся его любити.

Побіч сего пізнають ученики, що Поляки мешкають суміж з Русинами надто коли они стали християнами.

В польській книжці бачимо відмінний уклад. Він починає ся від Цісаря, якого портрет висить в салі шкільній, а відтак суть уступи, що ознакомлюють молодіж з характеристичними ціхами як доброти побожности нашого монарха, з якої родини походить наш Цісар, з членами родини, з обовязками підданих до Цісаря, з молодечим віком Цісаря а відтак з мітичними поданнями народу про Леґа, Чеха і Руса, Кракуса, Ванду, Піаста аж відтак сліднують уступи о прийнятю віри християњської у Поляків а потому у Русинів.

Зміст лиш двох уступів є вспільний а іменно запізнанє ся з своєю народністю і других, мешкаючих в тих самих місцях і о мові родинній, котрий то поетичний уступ є перекладом з руского „Рідна мова“.

Уступи сі переводить ся лиш яко уступи етичні або річеві а доперва від III части зачинає ся систематична наука історії на підставі образців історичних.

Школа народна часть III.

- 1) Перші рускі князі
- 2) Свѣята Ольга
- 3) Св. Кирило і Методий
- 4) Як Русини стали христіанами
- 5) Св. Войтїх
- 7) Ярослав мудрий
- 7) Похід Ігоря на Половців
- 8) Черемискі князі
- 9) Роман Мстиславич
- 10) Молодий вік Данила
- 11) Напад Татарів
- 12) Король руский Данило
- 13) Скит Манявський
- 14) Вірний союзник
- 15) Побожний граф Рудольф з Габсбурга
- 16) Рудольфів жезл
- 17) Руский князь Лев
- 18) Цісар Рудольф яко судия
- 19) Володислав Локстек, король польский
- 20) Внуки Рудольфа I
- 21) Король Казимир Великий
- 22) Казимир Великий на Руси
- 23) Ягайло
- 24) Завіщанє королевої
- 25) Битва над рікою Воресою
- 26) Митрополит Ізидор
- 27) Битва під Варною
- 28) Елсавета з Габсбургів, королева польска
- 29) Гостина цісаря в Галичині 1880 року
- 30) Подорож цісаря по Галичині
- 31) Цісарева Елсавета.

Szkółka część III.

- 1) Chrzest Polski
- 2) Chrzest Rusi
- 3) Święty Wojciech
- 4) Cesarz Otto III w Gnieźnie
- 5) Szczerbiec
- 6) Klasztor oo. Benedyktynów w Tyńcu
- 7) Wyprawy krzyżowe
- 8) Bolesław III Krzywousty rycerzem
- 9) Habdank
- 10) Nawrócenie Pomorza
- 11) Księstwa ruskie na Rusi Czerwonej
- 12) Leszek Biały i Goworek
- 13) Tatarzy
- 14) Daniel, król ruski i jego następcy
- 15) Pobożny hrabia Rudolf z Habsburga
- 16) Berlo Rudolfa
- 17) Władysław Łokietek wśród ludu
- 18) Krzyżacy
- 19) Wnukowie Rudolfa I
- 20) Król gospodarz
- 21) Jadwiga i Jagiello
- 22) Litość królowej Jadwigi
- 23) Testament królowej Jadwigi
- 24) Dwa miecze
- 25) Bitwa pod Warną
- 26) Elżbieta z Habsburgów, królowa polska
- 27) Odzyskanie Pomorza
- 28) Pobyт cesarza w Galicyi w r. 1880
- 29) Przebieg podróży cesarza w r. 1880
- 30) Cesarzowa Elżbieta.

Наколи приймемо, що мовою викладовою в школі є мова руска, тоді учевники заізнають ся з подіями доби князівської, котрі то події суть поприлучувані до поодиноких князів або важнійших осіб.

Матеріал тої доби, поміщений в уступах, є багатий.

З огляду однак на інструкцію, що велить переробити і такі уступи з другої книжки, яких нема в данім підручнику, виходить, що учитель мусить переробити з „Szkółki“ осіб ще 1) Chrzest Polski, 2) Cesarz Otto III w Gnieźnie, 3) Szczerbiec, 4) Klasztor oo. Benedyktynów w Tyńcu, 5) Wyprawę krzyżową, 6) Bolesław III Krzywousty rycerzem, 7) Hąb Dank, 8) Nawrócenie Pomorza, 9) Leszek Biały i Goworek, 10) Władysław Łokietek wśród ludu, 11) Krzyżacy, 12) Litość królowej Jadwigi, 13) Dwa miecze i 15) Cesarzowa Elżbieta.

По переробленю в мові викладовій, як Русини стали християнами“ каже інструкція лише читати по польски „Chrzest Rusi“, а що зміст є вже знаний, тож належить ограничити ся на оповіданнє змісту по польски. В подібний спосіб поступати належить при уступі „Św. Wojciech“, в яким однак в короткості обговорені польські уступи, що відносять ся до часів панування Болеслава Хороброго. Подібно поступити належить по переробленю уступу „Перемишльський князь“ а в польскім „Księstwa Ruskie na Czerwonej Rusi“. Переробивши по руски уступи, що відносять ся до панування Данила, як молодий вік Данила“ „Напади Татарів“, „Король руский Данило“, „Скит Манявський“, читати будемо лише задля мови уступи польські „Tatarzy i Daniel, król ruski i jego następcy“.

Уступи, що відносять ся до історії Австрії єуть ті самі, тож будемо їх переробляти по руски, по польски-же велимо їх читати задля мови они служити будуть властиво до рекапітуляції.

Реасумуючи се, бачимо, що учитель має читати і переробляти уступи з історії Руси, а декотрі польські уступи служать лиш до рекапітуляції, відтак переробити 14. вказаних уступів з польскої книжки, що відносять ся до історії Польщі а тоді послужать рускі уступи до рекапітуляції; уступи, що відносять ся до династії Габсбургів, єуть ті самі по польски і руски, тож з огляду на викладову мову переробляти їх будемо по руски а наколи присвоять собі ученики їх зміст, може учитель читати ті уступи і по польски задля виправи в мові; они будуть також служити до рекапітуляції.

З виїмком трьох послідних уступів, що відносять ся до життя найяснішого Монарха, належать всі інші до середньовічної історії і кінчать ся з р. 1492.

(Конець буде.)

Іван Недільський.

Поема Устияновича „Земський рай“

під взглядом педагогічним.

Поема Устияновича „Земський рай“ належить до лучших творів сего поета. Крім милого, ніжнього тону, який звенить в тій поезії, плавного її укладу, відповідного і рівного ритму, має велике значіння також її зміст. З неї пізнати можна, що автор хотів не лиш поділитись з читачами своїм щастям

в родиннім кружку, але також, що написав сю поему в цілі педагогічнім, бо ніхто не заперечить, що предмету педагогічного в ній багато.

Вірш починаєсь питанням, чи знаємо, де цвітуть вічні рожі і безнастанний май, де самі ангели Божі сходять з небес і засаджують земський рай.

Вже в тім питанні знаходить ся більше гадок. Питаючи ся, чи знаємо земський рай, автор хоче запитатись zarazом: — Чи зазнав ти коли щастя, а може навіть не віриш, що оно може знаходити ся на землі?

Що два послідні питання містять ся в першім, що автор мав їх на думці, вказує на те приказуюча форма слідуєчої стрічки. — Ходи за мною — глянь! — можна сказати в тім случаю лиш до чоловіка, що не бачив правдивого щастя, або що не вірить в можливість існування „раю земского“.

Поет знав, що образець лишить миле вражінє в душі читаючого, тому також майже „тягне“ читаючого до комнати.

Поезія має в зображенні раю земского много порівнянь, се причиняєсь до придання їй принадности і справді може подобати ся читачеві так яркими красками змальоване щастє.

Завівши читача до комнати, познакомлює его автор з жінкою, женьщиною і матерію в одній особі. Її ставить він на першім місці, в світлі загально людськім. Она є взором для всіх женьщин, вправді не для вищих верств суспільности, але для всіх народів уцивілізованих, бо має всі прикмети, котрими був би вдоволений так само Німець і Француз, як Русин. Устиянович має на думці правдоподібно женьщину з вищою і середною верствами.

Від невісти вимагає він з фізичних прикмет: краси, з душевних: доброти і згідливости, та вдоволення.

Що до краси, не буду розводити ся над її значінєм, скажу тільки що дві другі прикмети можуть її заступити, а краса, наколи найде ся, не зашкодить прикметам „доброї“ жінки, хіба в душі не мешкає любов.

Прикмети душевні, після мови думки, вказують на любов і противно: любов має в них початок, т. є. шукає людини, котра-б такі прикмети мала.

Що доброта, с. є. лагідне, миле відношенє невісти до окружающих її членів кружка родинного, є підставою щастя того кружка, кождий згодить ся на те. Також великої ваги є згода невісти з обставинами дома; з того виходить вдоволенє і гармонія цілої родини.

Особливо словами: „На устах тепле заранє вірє, а з чола дине погода“, ставить автор невісту на шпилью могутости, бо від неї залежить щастє поодиноких членів родини. Многим женьщинам не „дине з чола погода“, суть они невдоволені з обставин, н. пр. не можуть погодити ся з звичайним житєм, а невдоволенє з него ділає некористно на цілий круг родинний: муж мусить вислухувати невдоволення жінки, її докорів, а она самим невдоволенєм є огірчена. Розуміє ся, що се впливає некористно і на діти.

Від жінки переходить поет до господині дому, але як: Описує комнату небогату, але чисту, — нема в ній витребеньок, що звичайно минають ся з призначенєм, однак находимо тут потрібну в житю обстанову хати. Описуючи середину хати, кладе автор незвичайну вагу на чистоту.

Можна сказати, що чистотою ідеалізує він сей опис. В практичнім житю діє ся так само.

Тут не бачимо женьщини зі щіткою в руці, але хто дбає про удержанє порядку і чистоти, як не господиня дому? Она є справді тим добрим

духом, що такими простими на позір, а дійсно великого значіння способами може житє родинне зробити більше приємним.

Жінка „стоїть в віконці і жде на тата“. З віконця видимо окружене зовнішнє. Не бачимо ту фонтан дорогих, цвітїв з далеких країв спроваджуваних, стрижених травників — все просте, а миле для ока, як і в середині хати.

„Вкруг коло хати цвіте барвінок,
„І біждерева тройгилє,
„І любииєне і розмаринок,
„В углах комнати мир — зіле.“

Автор не дармо підносить просте урядженє цілого дому. Наколи приймає урядженє просте, виключає тим самим вибагливе, а відкидає єго тому, що знає, як легко можна зруйнувати ся, коли не живєсь в своєму сьвітї т. є. ощадно. А що сей сьвіт, котрий він представив, не числить богато Крезусів, а житє над стан спроваджує руїну, тож треба з обставинами згодити ся, бо руїна не дає щастя, при нїй не може бути бесїди о раю земскім.

Правда і се, що образів мальованих тенїями, не заступають звичайні ікони сьвятих.¹⁾ Чоловік, котрий має змісл артистичний, не подивить ся на звичайні образи, бо єму Мадонна Рафаєля, або Мурільєля стане за всі приємности життя.

В дальших стрічках описує Устиянович поворот батька родини домів, радість дїтий, жінки і єго самого. Ся гармонія також не є без ціли, а цілюю сею є, виказати вдоволенє поодиноких членів родини, виказати, що вона може існувати навіть при вбогих обставинах. — При нагоді показує нам поет дїти:

„І посадили до стола тата,
„І самі сїли мирненько,
„Ясніє воздух, вонить комната,
„Леготи дышуть тепленько“.

Якіж дїти? Веселї, вдоволені, люблячі, а се-ж прецінь виходить із приміру, який їм дають родичі собою і своїм поведєням з дїтьми.

Тут виступає знов невіста, але в ролі матери. Майже виключно на-ходять ся дїти під єї опікою, она вчить їх говорити перші слова, поводить ними виховує їх, має необмежений вплив на них.

Я подав в сїй розвідці поему „Земский рай“ під педагогічним вєглядом. Чи се й дійстно часть педагогічна? Педагогією називаємо не лиш правила, що поучають, як виховувати дїти, але і ради, після котрих люди живучи, могли-б бути щасливішими.

Наколи-ж проте „Земский рай“ дає своїм змістом подібні ради можна назвати єго без сумнізу поезією педагогічною.

¹⁾ Поет не згадує сего, що автор сєї праці хоче видїти, т. є. чи то були ікони звичайні чи артистичні. Поет представляє руску хату, а руска хата є правдиво християнська, тому в нїй висять на стїнах ікони.

Видавництва для дітей.

„Дзвінок“ ілюстроване письмо для науки і забави руским дітям і молодіжи, — видавництво „Руского Товариства педагогічного“ містить у перших 3 числах, які досі появились ось що:

Казка про Івана дурака, — Семена лицара, Тараса череваня і німу сестру Маланю, про старого чортаку та трьох чортинат (у всіх 3 числах); Перша зірка; оповіданє М. Сп. — 3 новим роком — вірш Евгена Мандичевского; Олександр Кониський — посмертна згадка; Покарана лож — Комедийка в I акті Олени Кучальської в переводі проф. О. Макарушки (у всіх 3 числах); Катехізм дитини, вірш Евгена Мандичевского; Лист зі входу з численними ілюстраціями — переклад Олени Вітвицької (у всіх 3 числах); Поеми О. Кониського; надто Загадки і про пам'ятні дні на січень і лютий.

Сам добірний зміст вказує, що редакція Дзвінка докладає всяких старань, щоби вдовольти наших молодих читачів, а коли зважимо, що передплата річна виносить всего 6 корон, тож можемо прецінь жадати від панів учителів, щоби конечно передплатили бодай по 1 примірникови для своєї школи тим більше, що прецінь се їх ніч не буде коштувати, лиш кілька слів теплого поручення предсідателеви ради шкільної місцевої!

Адреса Адміністрації: Львів, ул. св. Софії 9. а.

О. М. Ко́пко видав сими днями 4 і 5 число своєї музикальної бібліотеки, яко часть шкільну і то спеціально для народних шкіл. Обі части містять в собі 30 пісень відповідних вікови дітей, для яких они власне уложені. Рада шкільна краєва припоручила обі ті части до ужитку учителів при науці співу в школах народних (З I 1901 ч. 33390). Ціна обох частин 50 сот. Получити їх можна у всіх книгарнях, або у о. Копки катехита семин. учит. в Перемишлі.

ЗАПРОСИНИ

на першу конференцію Філії Товариства пед. в Буску на день 3. марця 1901 р. о 4 годині по полудню в комнаті „Читальні Просвіти“ з слідуючим порядком:

1. Вступне слово: Голова.
2. Поступ а учитель: п. О. Лада
3. Справа заснованя бібліотеки.
4. Народні повіря зібрані в Руселові: І. Коссар.
5. Внесеня членів.

При тій нагоді просимо всіх, що бажають свідомого вихованя дітей і молодежи шкільної, щоби численно вписувались до Товариства, а беручи діяльну участь в его змаганнях дадуть доказ, що внесла ціль того Товариства, а тим самим і красша будучність їм небайдужа.

З огляду, що на конференції мусять бути порушені справи важні, Виділ просить о численну участь.

Виділ Філії Руск. Товариства Педагогічного.

Буск дня 16. лютого 1901.

Голова: О. В. Газарский.

Секретар: А. Шмата.

В и д а н я р у с к о г о Т о в а р и с т в а п е д а г о г і ч н о г о .

Образкові видання.

Звіринець	20 сот.	Діточі вигадки ч. I	60 сот.
Гостинець	20 "	Забавки для дітей ч. II	60 "
Забавки	20 "	Мала менажерія	80 "
Менажерія	20 "	Велика менажерія	80 "
Робізон Чайченка	80 "	Нашим дітям ч. I	80 "
Квіточка	40 "	Нашим дітям ч. II	80 "
Віночок	40 "	Казки Андерсена ч. I, 2, 3, 4, 5 по	50 "
Гете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене видання). 1 кор. —	1 кор.	Казки народні ч. I і 2 по 50 "	
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге видання). 80 "	80 "	Байки Бринчанинова	50 "
Наші змійотка	80 "	Байки братів Ірмів	50 "

Видання без образків.

Читанка ч. II, III, IV, опрацьовані по 20, без оправи по	30 сот.
Квітня жезань 2. розширене видання	40 "
Ів. Франко: Абу Калеміс Капі	40 "
" Кози ще завіри говорили, казки для дітей	80 "
Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор.
Девінок на р. 1892—1900 по	6 "
Ів. Левинський: Попалис. Рідинні сцени	20 "
Ів. Шухевич: Заниси школяра	40 "
Від Бескида до Андів	20 "
В. Чайченко: Озеса; Байки; Комар: Два оповідання по	10 "
" Душа про кнжину Кобаар	10 "
О. Нижанковський: Батько і мати, досвідів в фортеціном	20 "
Леоніда Гайбона: Байки	10 "

Двіпрової Чайки: Казка про сонце та його сина; Писанка по М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двоєснів з фортеціном	10 сот.
" Коца дерева	1 кор.
" Мала етнографічна Русь-України	1 "
Гордієнко: Картагінці і Римляни	20 "
Юлій Верне. Подорож довкола землі	40 "
Барановський. Приписи до іспитів	40 "
Молитвенник народний, в повотно опрацьований по 15 кр. і по 40 "	
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії	1 кор.
Васильєв. В-р. Дюжонган Свифт. Подорож Гуаґвера до великанів	50 "
" Подорож до краю Ліліпутів	50 "
Остан Макарушка. Короткий огляд русько-україн. писменства	30 "
Мальота. Без родини	80 "
Віра Лебедева Прогулянка	10 "
" Гостинець дітям	50 "
" Мали герої	70 "
Др. Мандибул Олімпія	1 кор.
Саліо. Непос, учебник для III. класи гімназ	20 "
А. К. Робінзон невідострований	1 кор.
Kokuriewicz Jozef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	60 "
Др. Мих. Начовський. Замітки до науки руської мови	20 "
" Былини і думи	2 кор.
Тарас Шевченко. Кобаар	40 "
Ів. Снізка "На чужині"	40 "
А. Глозінський. Огород шкільний	1 кор.
Мих. Конюбинський Оповідання	40 "
Олеся Катренко. Оповідання	40 "
Отефан Натка. Дарунок для дітей	40 "
Оповідання для дітей	40 "
Картен в історії України-Руси	40 "
А. Кримський. Переклада	40 "
А. Пущкін. Байки	30 "

Дістати можна в канцелярії Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецького ч. 26.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВА. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Приготоване учителя
до перероблювання уступів змісту історичного
в школах низшого типу.

[Конець.]

Перегляньмо тепер уступ з IV Школи народної.

I.

Школа народна IV.

Szkółka część IV.

1) Винахід штуки друкарської	1) Wynalezienie sztuki drukarskiej
2) Упадок самостійности великого
Новгороду	2) Jan Długosz
3) Буря на Чорному морі	3) Królewicz Kazimierz w katedrze
na Wawelu
4) Стільний порох	4) Proch strzelniczy
5) Цісар Максиміліян I. послідний
рицар	5) Cesarz Maksymilian I jako rycerz
6) Князь Константин Острогский	6) Książ Konstanty Ostrogski
7) З'їзд трех монархів у Відні	7) Zjazd trzech monarchów we Wie-
dniu
8) Битва під Могачем	8) Bitwa pod Mohaczem
9) Унія люблинська	9) Ostatni Jagiellończyk na tronie pol-
skim
10) Князь Василь Острогский	10) Stefan Batory
11) Святий Йосафат	11) Wieloch
12) Станислав Жовківский	12) Król Stefan Batory w szkole
13) Петро Конашевич Сагайдачний	13) Unia kościelna
14) Пригода Яна Собеского на ловах	14) Piotr Konaszewicz
15) Відсіч Відня від Турків	15) Cecora i Chocim
16) Шве́ди у Львові	16) Obrona Częstochowy
17) Евгений Сабавдский	17) Król Jan Kazimierz między gura-
lami

18) Марія Тереса	18) (Muszalski i Dydiuk)
19) Марія Тереса у вбогої бабусі	19) Śluby króla Jana III w Galicyi
20) Цісар Йосиф II за плугом	20) Eugeniusz Sabaudzki
21) Цісар Франц I	21) Marya Teresa
22) Архикнязь Кароль	22) Marya Teresa u ubogiej staruszki
23) Вступлене на престол Цісаря
Фр. Йосифа I.	33) Cesarz Józef II za pługiem
24) Кустоца і Лісса	24) Cesarz Franciszek I
25) Устрій Австро-угорської монархії	25) Arcyksiążę Karol
26) Цісарський дар на будову школи	26) Sypanie mogily Kościuszki
27) Перша гостина Цісаря Франца
Йосифа I, у Львові	27) Wstąpienie na tron Cesarza Fran-
ciszka Józefa I
28) Похід львівських дітий перед
Цісарем Франц Йосифом I.	28) Custozza i Lissa
	29) Urządzenie monarchii austriacko-
węgierskiej
	30) Cesarz Franciszek Józef I wśród
ludu krakowskiego w r. 1880.

Приглянувшись виписаним написам поодиноких уступів бачимо, що они обіймають часи нові а переважна їх часть відноситься до історії Австро-Угорщини та, що уступи в обох книжках суть того-самого змісту. Вісімнадцять уступів з історії Австрії є ті самі а кілька уступів з історії Польщі і Руси, що майже суть того самого змісту, як: Князь Константин Острогський — Książ Konstanty Ostrogski, Унія люблінська — Unia kościelna, Петро Конашевич Сагайдачний — Piotr Konaszewicz.

Інші уступи історичного змісту, хотяй близькі змістом, мусять ся переробляти осібно а іменно з руских: Упадок самостійності великого Новгороду, Буря на Чорному морі, Князь Василь Острогський, Святий Йосафат, Станислав Жовківський, Пригода Яна Собєського на ловах, Відєч Відня від Турків, Шведи у Львові та Похід львівських дітий перед цісарем Франц Йосифом I-шим.

З польсквих-же Jan Długosz, Królewicz Kazimierz w katedrze na Wawelu, Ostatni Jagiellończyk na tronie polskim, Stefan Batory, Wieloch, Król Stefan Batory w szkole, Cecora i Chocim, Obrona Częstochowy, Król Jan Kazimierz między góralami (Muszalski i Dydiuk), Śluby króla Jana III w Galicyi, Sypanie mogily Kościuszki i Cesarz Franciszek Józef I wśród ludu krakowskiego w r. 1880.

Обнявши в сей спосіб поміщений матеріял до науки історії в Школі народній ясно стане кождому, що учитель вдоволитись не може лиш знанєм змісту з книжочок, але повинен знати доволі обширніше так історію австрійську як руску і польську, аби міг відповідно порядкувати матеріял, та знав, які уступи з історії другого народу читати а заразом, які доповнюють ся а які суть відрубні, а які знов ріжняться ся змістом та коли і по яких уступах треба їх брати.

Наколи учитель в сей спосіб обійме цілий матеріял науковий, якого ані змінити ані розширювати не може, повинен застановити ся, чи вистане ему часу на переведенє всіх уступів, та кілька часу припадає на переведенє кождого з них.

Знаємо, що на всі чотири літа припадає пересічно на голосну науку 106 годин, з котрих на третій степенє припадає 53 на два літа, а рівнож

тільки і на IV степе́нь. Найменше часу припадає на III степе́ні, бо тут має учитель взяти 45 ріжних уступів, які мало що доповняють ся, тож не стане вже часу на читанє подібних уступів в другій мові.

Лекше прийде учителеви на IV степе́ні і тут може свобідно переробити всі уступи.

Вправді не може учитель з гори покласти собі, що на переведенє сего уступу вистає 1 година або дві, бо се зависить від степе́ня розви́ту уми́слового учеників і відпові́дного підгото́ваня, тому може в початках довше задержати ся а пізнійше може поступати скорше, коли ученики наберуть відпові́дної вправи.

Учитель пізнав вже матеріял науковий, зладив відпові́дний плян, а тепер ходити буде о спосіб переведеня або методу.

Давнійше практиковано, що учитель оповідав образець історичний, виходячи з засади, що живе слово лучше ділає чим мертва буква а опісля приступав до читаня. З огляду однак на те, що не кождий учитель має дар гарного оповіданя, надто що може легко матеріял непотрібно розширити або задовго задержати ся над одною подією, наслідком чого не стане ему часу на другі образці, тож інструкція припору́чає перероблюванє уступів історичних на взорець уступів етичних.

Яко примір подаю переведенє двох уступів історичних.

Возьму яко примір I-шій: „Перші рускі князі“. — Позаяк се є перший уступ, тож не може опирати ся навязанє на якісь попередні уступи а лиш розговір, ведений в напрямі сего уступу може служити за навязанє. Якої народности суть ученики нашої класи? Яку віру визнають Русини, та Поляки? Як зове ся наш край? Які народи замешкують наш край? Вичисли важнійші міста нашого краю, о котрих чувесь!

Розмовою з учениками, веденою в сїм напрямі, звернемо круг гадок в потрібнім нам напрямі.

Пригляньмо ся тепер головним гадкам, що містять ся в уступі: „Перші рускі князі“. Зміст цілого уступу становить на разі для нас одну методичну цілість, а що не можна цілості відразу з причини розви́ту учеників обняти, тож належить уступ поділити на часті. Після поділу починеного в книжці, бачимо чотири часті, з яких друга і третя часть дасть ся еще розділити з огляду на зміст.

Зіставмо собі головні гадки: I. Час, коли були наші предки поганами. II. а) Як виглядала тоді наша земля? б) Які були тоді важнійші міста? в) Що притягало сусідні племена до нападу на наш край? III. а) З відки прийшли Варяго-Руси, та якої були народности они? б) Заснованє держави через Рурика, в) Вивародовленє ся Варяго-Русів а полишенє лиш назв Русь-Русини.

IV Першою столицею за Рурика „Новгород“ а за його наслідника Олега „Київ.“

Поділивши в сей спосіб дану методичну одиницю на гадки, знає учитель на що має покласти головний натиск. Не належить знов думати, що учитель має дати тільки сї питання; — питання ставляні в напрямі головних гадок суть першорядні, до виясненя же поодиноких частей головних гадок служать побічні питання. Ходить еще о поясненя поодиноких понять і фраз.

По перечитаню першої головної гадки слідує поясненє понять: *предки і ідоли*. Понятє предки пояснимо питанням в напрямі: „Чи всі маєте родичів? Хто має ще дідуна? Родичі ваші і родичі ваших родичів то ваші предки“.

По поясненню спеціальним слідує загальне пояснене. Повяте ідоли пояснимо оповідаєм, що наші предки не вірили в Бога як ми, вигісували статуї і тям с. в. камінням та витесаному дереву в подобі чоловіка віддавали честь. Яку віру визнають тепер Русьня? В що вірили предки наші? Кому кланяли ся наші предки? Як представляли собі наші предки своїх богів.

По сих питаннях слідує зібраня — *Як давно предки наші були поганями і яким богам кланялись?*

Другий відступ ділить учитель на три часті.

Поступоване як в першім відступі, — пояснити потребує слова „приманювати“ та „сусідні племена.“

Подрібних питань не подаю а лишень головні до зібраня, як: *Як виглядав в давнині наш край та чи численна була людність его? Вичисли знаткіші міста, що були в сих часах? Чи жили предки в згоді? Що приманювало сусідні племена до нападу?*

Третій відступ ділить ся знов на три часті.

Пояснити слово „похожий“.

Питаня до зібраня: *Кого прикликли мешканці Новгорода і на кого були приходці похожі? Під ким проводом прибули Варяго-Руси і чи задержали свою мову і віру? Які назви лишились по них?*

Четвертий відступ: *Пояснене поняття „столиця.“ Оповіж який був початок Руси! Котре місто було столицею за Рурика а котре за Олега?*

Як звались перші рускі князі? О кім довідались ви? На се послідне питання слідує відповідь заголовком.

Після головних гадок оповідають ученики самостійно.

На підставі інструкції повинен учитель показати на мапі міста, о яких мова. З огляду однак, що на сім степені ученики не уміють ще читати з мапи і розуміти її, тож учитель ограничить ся на самим показаню і вказаню що се в далеко на всхід або на північ від нас.

II.

Побожний граф Рудольф з Габсбурга.

I. Навязанєм до сего уступа є повторенє уступа „Вірний союзник“ в котрім є мова про занятє країв австрійських через Чехів.

II. Властиве переведенє. Поділ уступу:

1) Означенє краю, де лежить замок „Габсбург“ і хто в сих часах був его паном.

2) Стріча графа Рудольфа з сьвященником підчас польованя і поміч в переправі через воду. Неприняте віддаваного коня. Вказанє побожності графа.

3) Яке становище заняв сьвященник по кількох літах. Нелад в Німеччині. Вибір цісаря. Панованє Рудольфа.

Переведенє I відступу. Пояснити: замок, просторі посілости, лицар. В котрій стороні від Львова лежить Швайцарія? Як звав ся замок, що вносив ся на високій горі? Скажи назву пана сего замку з перед 600 літ. Яким лицарем був він?

Зібранє: *О кім ми читали? Щосьмо читали о Рудольфі з Габсбурга?*

II відступ. — Пояснене поняття — бистрий потік, божі дари. Кого стрінув Рудольф, полюючи в горах? Як задумав священник перейти бистрий гірський потік? Як поміг граф Рудольф священникові в переході через потік? Чому граф Рудольф не хотів прийняти коня, на котрім їхав священник з дарами до недужого? На чию службу віддав граф коня?

Зібране. — З якого чину графа Рудольфа бачимо его побожність? Яким лицарем був граф Рудольф? Як ми повинні поступати коли бачимо священника з Божими дарами?

III. Пояснене поняття: чужинець, вельможі, владика, лихолітє.

Сей відступ з огляду на зміст ділимо на 4 часті.

а) На яке достоїнство покликано священника, котрого зустрів був граф Рудольф на польованю?

б) Чому не було під сей час ладу в Німеччині? Які цїсарі панували тоді в Німеччині? Чи безпечно було тоді проїжджати через край?

в) Коли зїхали ся на вибір цїсаря? Хто зїхав ся? За ким промовляв горячо владика? Задлячого горячо промовляв за графом Рудольфом? Кого вибрали цїсарем?

г) Як панував Рудольф? (Учитель скаже, які краї лишив Рудольф своїм наслідникам.) Що полишив Рудольф своїм наслідникам? З якого роду походить наш наймилостивіший цїсар Франц Йосиф I?

Зібране III відступа а, б, в, г. *Задля чого був нелад в Німеччині? Як думали сему вельможі і владика запобігти? Кого вибрали вельможі і владика своїм цїсарем і як він управляв державою? З якого роду походить також наш цїсар?*

Наколи ученики вже уміють самостійно оповідати сей уступ — читає учитель сей уступ по польски, поясненє лишень незрозумілі слова і вирази під взглядом языка і каже оповідати в цілости.

На закінченє пригляньмо ся ріжницї, яка є між уступами етичними а історичними. Через уступ етичний являємо на вихованє. Головний момент етичний, який хочемо заціпити у учеників, зброблений в формі повістки, розбираємо, підносимо, і заохочуємо до наслідуваня. В многих уступах історичних не бачимо етичного моменту а ходить о пізнанє факту історичного, що скуплює ся коло якоїсь особи. Тому уступи історичні, що не містять в собі етичної сторони або закраски, переробляємо вправді як уступи етичні, але ходить лишень о зрозумінє понять і гадок та затишненє собі їх.

Приміром бачимо момент етичний в уступі „Вірний союзник“ — немає его в уступі — „Перші рускі князі“ а етична закраска є в уступі „Побожний граф Рудольф з Габсбурга“.

В Самборі в січні 1901.

Т. Біленький.

Тема з конференції повітової в Чернівцях р. 1900.

(Списав Іван Савіцький, старший учитель в Нових Мамаївцях*).

На підставі розпорядження ц. к. повітової Ради шкільної з дня 15. цвітня 1900 чис. 1211 припало V. секції конференційний питане: „*Lehrer schweigend unterrichten!*“ с. є. „Учитель не має більше говорити як потрібно, але дає дітям нагоду, вправляти ся підчас науки як найбільше в бесіді“.

Заким перейду до обговорення моєї задачі, хочу згадати де-що про шкільну увагу і дисципліну.

Безустанно ділаючи на кожного вишні вражіння і через те повстаючи зміни душі давали би в кожній хвилі цілком відмінний напрям, якби дух не мав сили, застановити ся над певними вражіннями докладніше, зробити їх сталими, відлучити від них все побічне і так прийти до більше як звичайно ясного і докладного виображіння тихже. Той стан називаємо увагою (*Aufmerksamkeit*). А щоби ся увага була можлива, треба:

1. якогось предмету внутрішнього або вишнього;
2. якогось тілесного або душевного побудження;
3. достаточної здібности душі до ділання уваги.

Загальною принадою до уваги є, заінтересувати предметами будь-загалі, будь впоодинокім случаю. Взагалі можна сказати, що увага є тогди лекшою і сильнішою, як вражіння є експанзивно і інтензивно сильніші і як ціле настроєне і успокіблене душі з вражіннями східне. В особливости можна сказати:

1. що нові, несподівані і незвичайні виображіння будять більше уваги, як знані, сподівані і звичайні, тут бо розширяє ся пізнане і чутство духовного життя, розбуджує ся цікавість і очидане в школярі, проті і вражіння ставсь сильнішим;

2. що ясні і виразні виображіння ділають сильніше на увагу, як темні; школяр бо уважав радше на зрозумілу, коротку і ясну бесіду, як на незрозумілу, мрачну і темну;

3. виображіння предметів конкретних підпадають під змісли предметів індивідуальних і загальних: для чого то діти учать ся скорше читати, наколи в книжці є образки. Дитині лекше є н. пр. слово „непослушенство“ в повісті представити, як его (то слово) безпосередно пояснити.

Важним чинником при науці є дисципліна, бо без неї не може обійтись наука, будь би то учитель говорив мало а ученик більше або і противно. Отже вперед мусить учитель неупомимо працювати і о те постарати ся, щоби дисципліна заняла у него перше місце при науці.

Спосіб учень, якої методи має уживати учитель при науці і як в ній дальше поступати, не дає ся кождому приписати. Поступоване учителя при науці, с. є щоби він меньше говорив а ученикови щоби давав вправляти ся в бесіді, є властиво его індивідуальна метода для ученика. Учитель мусить

*) Buk. pädag. Blätter ч. 1 р. 1901.

самий добре знати той предмет, про котрий хоче учити. Їго устроєня, з яким приступає до науки, мусить бути лагідне; з любов'ю має приступати учитель до своїх школярів, бо хто так не чинить, той не має серця до них.

Кожний учитель не може мати своєї власної методи: він мусить уживати при науці дидактичної штуки, щоби їго наука сталася хосенною. Учитель повинен стерегти с, присвоювати собі маніри других. При науці має учитель зайняти стале місце; їго очі мають бути звернені на цілу класу, а очі всіх школярів мають слідити за учителем. Наука починає ся тоді, коли всі діти сидять тихо і рівно. Щоби те осягнути, употребляє ся слів команди н. пр. Раз-два-три! Вийміть ваші рускі книжки, і т. под.

Учитель буде мати тим більший успіх в науці, чим лекше і штучнійше представить ученикови предмет, а то в той спосіб, щоби ученик міг більше відповідати на поставлені учителем питання і щоби міг наклонити їго до мислення.

При науці треба отже на сі точки уважати, аби ученик говорив більше, як учитель, а то:

1. на початку най учитель затримує ся при однім і тим самим предметі так довго, аж доки не переконає ся о знаню своїх учеників, позаяк кождий початок тяжкий;

2. треба поступати поволи і учити менше, але зато докладно і не поступати дальше в науці, аж переконає ся з бесіди школяра, що то все остало ся в їго душі;

3. все то, що школяреви не зрозуміле, повинен учитель старати ся єму пояснити на річи наглядній, так щоби той міг говорити по зможности сам о тім або о сїм предметі;

4. тримати міру в науці, говорити лиш то, що до річи і стерегти ся того, щоби ученикови не все говорити, що ся знає, і щоби не жадати від него всего того знання на раз.

5. відділювати важнійшу часть предмету від менше важної, повторяти єї так довго, аж заким не остане в душі ученика виразне понятє.

6. при кожній науці треба розділювати предмет на части і ступені, оброблювати ті-ж льогічно і методично, так щоби ученик міг на поставлене питанє самий говорити, а то так, щоби наука поступала а ученики навіть того не пізнавали. Дальше треба остерігатись, щоби не балакали за богато, бо чим менше говорять учитель, але ясно, виразно, поволи, тим більший поступ буває в науці.

Спосіб науки може бути троякий:

1. викладовий, монольогічний або акроматичний, коли учитель говорить в звязаній бесіді а ученики слухають;

2. спосіб питання, катехитичний або еротеоматичний, коли учитель ставить питання а ученики відповідають;

3. діальогічний спосіб або розмова, коли учитель розмовляє ся із школярами так, що і школяр може ставити питання учителеви а той єму на то відповідає.

Ступені монольогічного способу є:

1. властива акроматична форма, с. є вільний виклад учителя, — вільне понятє ученика;

2. механічний спосіб, с. є учитель проказує а школярі говорять за ним;

3. спосіб диктованя, с. зн. учитель диктує а школярі пишуть за ним;

4. показуючий спосіб. Учитель показує і робить а ученики приглядають ся і роблять то саме;

5. учитель задає задачі, а ученики вирабляють їх.

Ступені способу науки питання є: 1) повторюючий спосіб, с. є. учитель випитує предмет, 2) учитель екзамінує ученика так, щоби довідати ся з его відповіді о его знаню; 3) геврестичний спосіб (heuristische Lehrform, erfragen dessen, was der Lehrer dem Bewusstsein des Schülers entlocken will), котрим учитель старає ся збудити в душі стан знаня его.

Ступені діяльотічного способу є: 1) сократична розмова; 2) парламентарний спосіб. Перший спосіб добрий тогди, коли бесіда є межі учителем а одним учеником, а другий для многих (для мас, Massenunterricht). З тих різних способів науки можна видіти: 1) що они нерівну мають вартість; так н. пр. спосіб механічний і спосіб диктованя приносили би плохий хосен науці; 2) що вибір тих різних способів залежить від предмету науки; 3) що уживати лишень одного способу при науці є не можливо, позаяк при науці один спосіб перемінно підпирає другий.

Спіннути мушу також, що крім наведених способів є еще: 1) мнемонічний спосіб (Mnemonische Lehrform), котрий опираєсь на тім, що учитель дає научити ся якийсь предмет на память; 2) табеляричний спосіб, котрий знов опирає ся на тім, що цілий науковий предмет зложений в табелях; 3) беллянкастричний спосіб, де учитель употребляє ліших учеників до поученя слабших, с. є. спосіб науки для поодиноких відділів, де в одній класі більше находить ся відділів. Позаяк наші народні школи майже всі а відділами, тож сей спосіб в них дуже уможливає, щоби учитель меньше говорив, а діти більше вправляли ся так в бесіді як і в письмі, а то: з рахунків або з граматики, будьто з читанок письменно будь устно.

Всі наші рускі книжки для народних шкіл є так педагогічно уложені, що в поодиноких уступах учитель може дуже легко уживати діяльотічної методи. Ся метода опираєсь на тім, що ученик більше мусить говорити ніж учитель; учитель лиш прислухує ся бесіді ученика і поправляє похибки. Найбільше балакати мусить учитель з початковими дітьми, а то на першім степені науки мусить на те звернути увагу, щоби діти вималяли реченя виразно, бо діти вступивші лиш до школи, не вміють поправної мови, а до того ще і не сьміливі. Учитель мусить обходити ся з ними лагідно, поступати помаленьку і при звичаювати їх до правильної бесіди. Ся наука як наглядно є властиво найважнійша; она є підставою всеї науки і опирає ся на тім, щоби вражінє душевне тої науки було добре збудоване на будучність. Пізнаня на підставі наглядности є зрозумілим для школярів, понятя же без наглядности є пусті. Скоро тільки при науці з'являть ся нові понятя і наводять ся нові слова, мусить учитель постарати ся конче о те, щоби тії понятя були об'яснені в дорозі науки наглядної. При науці наглядній мусить бути завжди змисл слуху зі змислом зору а бесіда з рукою в звязи; треба школяреви не лиш оповідати то, що він знати має, і то не так, щоби оповіданє, як одним ухом прийшло, так другим вийшло, але мусить ся показати ему в образці так, щоби ему остав за помочию очий образ в душі і щоби все те міг затримати і на дальше в памяті. Змисли мусять бути з рукою сполучені, с. є. що ротом вимовить ся, рука має зробити (написати). Початок пізнаня мусить виходити кожного часу від п'ятох змислів. В рускім язичі не маємо еще таких підручників, котрі моглиб послужити при наглядній науці, для того конче по-

трібно, щоби шкільні власти о такі постарали ся. Коли може хто мені кине і скаже, що в німецькі, то я его питаю ся, звідки взяти тільки часу до приготування ся та й ще до того, щоб на руске переводити. Кождий учитель або учителька мусить ся прецінь до науки приготувати, треба передом предмет знати самому, про котрий ся має учити, бо як не зробить того, то і не зможе добре учити; в посліднім случаю хапав при науці де лишень може, і найбільший страх надає їм інспекція, бо при такій пізнає пан інспектор, як річ ся має. Та не лиш треба що дня до науки приготувати ся, але мусить ся еще більше часу уживати на поправлюване домашних та шкільних задач. По наших школах є більше відділів, так що як один відділ учить ся, то другий занятий писанєм, рахованєм або рисованєм; отже і ту роботу треба школярям поправляти. Длятого було б добре, щоби світла конференція над тим роздумала і зробила в тім огляді внесеня і ухвалила: 1) просить ся ц. к. шкільну раду, щоби постарала ся в вищих шкільних сферах о виданє підручника до наглядної науки в рускій мові; 2) щоби в кожій бібліотеці шкіл народних з рускою викладовою мовою був словар руско-німецький і німецько-русский.

Сими моїми поглядами на підставі правил методики кінчу мою задачу і прошу світлу конференцію о поодинокі гадки, котрі могли би послужити до доповнення сеї задачі.

Обовязкові забави для молодіжи.

В комісії посвященій шкільній гігієні в Нюримберзі виголосив др. Франкенбургер відчит, в котрім старав ся доказати, що ігри і забави для шкільної молодіжи повинні бути запроваджені обовязково в годинах обнятих шкільним пляном. Передовсім виходить він з тої точки погляду, що школа має обовязок дбати так про фізичний, як і умовний розвій своїх учеників, а лекції гімнастики, обняті пляном німецьких шкіл, не вдовольють тоту потребу в відповідній мірі. Позаяк педагогічну і гігієнічну вартість того рода забав загально признано, не видів би прелатент в тім нічо невідповідного, если би для зацєплення всім ученикам користий, що з них випливають, треба було ужити примусу. Інакше усувало би ся від них, власне тоті діти, котрі їх найбільше потребують, так як се було і з гімнастикою, коли она належала до надобовязкових предметів. Примус є після его думки, конечним також з огляду на родичів, котрі нераз в годинах призначених на забаву, будуть воліли заняти діти якоюсь домовою або заробковою працею. Звільнювати від спільних забав, так як від ходження до школи, повинно би лише лікарське свідцтво. Ті діти уті і анемічні, що усувають ся від забав через несмілість і отяжілість, так як і ті, що волять самовільне волокитство, треба би до них змушувати. В Бруншвігу суть забави для шкільної молодіжи обовязкові, а ані родичі, ані ученики або учителі не оказують недоволення.

Деяким з повисше наведених аргументів трудно заперечити певної слушности; пр. було би річю важною, аби спільні гри на свіжім воздуху хоронили учеників від уличного волокитства або від визискування їх сил в заробковій праці. Однак не меньше треба би ся стерегти і того, аби запал для

новости, якою суть ще нині ігрища для шкільної молодіжи і властиве німецьким, але не лише німецьким педагогам уподобане взяти житє молодіжи в стислі рами регуляміну і ригору, не зіпсували цілої справи і не надали єї надто одностороннього напрямку. Засадничою цією забави є свобода; она є разом чинником образуючим і рішає до певної степені о виховавчій вартості забав в противности до гімнастики. Не треба також думати, аби забави на свіжій воздує завдячували ціле своє педагогічне значінє присутности учителя, котрий ними управляє. Примує ходження на спільні забави міг би потягнути за собою уємні наслідки в кількох напрямках. Удїл в забаві мусіла би часто брати надто велика скількість дїтїй, через що для удержання над ними надзору мусіли би бути піддані стислійшому ригорови, як на то позваляє природа самої забави і дїти мали би менше поля до розвинення самостійности. Учасники ріжнили би ся нераз дуже під оглядом фізичних сил, справности мязів, темпераменту і т. д., в наслідок чого слабші були би змушені до надмірних здоровлю шкідливих напружень. Анемічним дїтям треба руху, але в кождім случаю руху уміркованого, не вичерпуючого. Позіставанє поза товаришами варажувало би таку дитину на упокоренє і прикрість, що лише затроїли би єї цілу забаву. Вкінці для дїтїй, котрі дома, в кружку знайомих собі товаришів під оком родичів мають нагоду уживати руху в свободній, самостійно зорганізованій забаві, примусове затаганє їх до забавляючої ся шкільної армії становило би прикрість не даючу усиправедливити ся жадним педагогічним взглядом.

Родительські вечери.

Місто публичних іспитів і річних пописів впроваджено тепер в досить значнім числі берлінських міських шкіл т. зв. „родительські вечери“. Цілюю їх є зближенє дому і школи, заінтересованє родичів і втаємниченє їх в шкільні відносини, познакомленє їх з учителями і сталє порозумінє в квестиях вихованя. Они відбувають ся звичайно в годинах між 5-ою а 7-ою вечером. Онізненє їх, після думки ініціаторів, було би з того взгляду пожаданим, аби в них на будуче брали участь не лише матері, але і батьки, що тепер є неможливим, бо мужчини кінчать занятя пізнійше. Хоральні співи, гімнастичні пописи, огляданє рисунків, ручних робіт і свободна гутірка — складають ся на програму вечерів. Они дають родичам нагоду пізнати і поступи учеників і методи викладів, хоч систематичне іспитованє учеників є в них виключене. Родичі користають з нагоди, аби поговорити з учителями о своїх дїтях, чи то аби висказати їм свою вдячність, чи то обяснити труди, які їх дїти в праці стрічають, поговорити о родї їх уздібненя і склонностей. Узнанє і довіре родичів побуджують запал учителів, а вказівки родичів улегчують їм працю. В Франції, Англії і Америці впроваджено той звичай з великим поводженем вже давнійше.

Виміна дїтий.

Минувшого року завязало ся в Нїмеччинї товариство, котре має на цїли виміну дїтий. Вихователї дійшли до переконання, що побут в чужім домі серед відмінного окруженя впливає на діти дуже образуючо. Др. Отто толкує той вплив в слїдуючий спосіб: „Всї діти мають більше або менше таких привычок і блудів, на котрі їх родичі звертають мало уваги і простять їм в надїї, що они позбудуть ся їх з часом самі. Коли однак надїйде хвиля опущеня родительского дому, коли діти найдуть ся між чужими, то стичність з менше поблажливими людьми шлїфує і вигладжує різні острі канти їх успособлення, що відбуває ся не без острих стерть, прикrostий і заводів. Тих переходів можна би заощадити дітям завчасу. В чужім домі спостерігає дитина багато нових річий, котрих дома не бачила; се дає вї багато до думаня. І она звертає також увагу свого окруженя певними індивідуальними цїхами, котрі відріжняють вї від місцевих дїтий. Чужі люде судять вї острїйше і скорше можуть наклонити позбутися вад, як власна родина“. Повисше згадане товариство посередничить між мїйськими і сїльськими родинами, пересилає малих селюхів до міста і на відворот, на чім зискують обі сторони, розширяючи свій засіб понять або зміцнюючи організм побутом на свїжім воздуху. Крім того відбуває ся також міжнародна виміна, т. в. висилає ся діти за границю, аби присвоїли собі чужу мову. Того року пороблено перші досвідчення, котрі здає ся мали дуже користь випасти. Справозданє вогує ще крім передвиджених додаткові набутки, як пр. той, що сїльські діти позбувають ся через довший побут в містї провінціонального диялекту, а через приставанє з чужими людьми набирають приличнішого уложеня, бо мусять більше стїснити ся як в родинї.

Легко осудити, що така виміна дїтий може мати крім добрих і злі сторони. Вибір вичислених родин мусить бути дуже старанний, а навіть ще прв найбільшій осторожности може наразити родичів на немилі несподіванки, бо діти, позбуваючи ся одних вад, можуть набрати ся иньших, від котрих можна би їх було охоронити в родительскім домі. Знаємо як різні бувають між людьми погляди на зле і на добре, на то, що уходить і що неуходить, особливо в відношеню до дїтий. Може там, де дитина научить ся порядку, рівночасно розвине ся в вїй брак власної волї; де набере самостійности, стане сварливою і зухвалою; де при звичають вї до добрих манер, затратить наївність і щирість і т. д. Перепроваджена на велику скалю виміна дїтий може дуже причинити ся до затирання індивідуальних цїх в дітях, що може їм до певної степені улекшити житє, але zarazом зубожити їх натури. Однак приновровлювана в певній ограниченій мірі може принести деяку користь. Така виміна між селом а містом практикує ся від досить давного часу в Данїї і становить немале улекшенє для товариства лїтних кольовїй. Може би і у нас дало ся при помочи виміни розширити і розтягнути діяльність того товариства навіть на середно заможні, а не лише на найбільшї сфери.

Сосна і смерека.

(Природнича розмова).

Материял: Соснове і смерекове суче (галузки) патички на зелено помальовані.

Увага. Учитель нагадує дещо дітям відповідними питаннями прим:

Котре з вас бачило сосну? Як виглядає она? Чи висока? Чи висша як ся груба, школа?

Учитель дає кожній дитині по кусневи сосни і смереки.

Придивіт ся добре, чи тото суче цілком однаке? Чам ріжняться ся одно від другого? — Так тото має довгі фой (шпильки) а тамтото короткі. — Отже то то суче, на яким є довга фоя (шпильки) називає ся; сосна, а се друге з короткою фосою, се смерека.

Покажи Анничко, котре смерека, а котре сосна.

А тепер попробуйте нарисувати суче сосне і суче смереки. Покажіт котре (з рисунків) соснове а котре смерекове суче. — Почім спізнаєте его?

Звідки взялось тут тото суче? Кажете, що привезено его з ліса. Так. Щож там в лісі зроблено? Там, постинано малі деревця; відобрано їм житє. Наколиби оставлено їх, булиби вирости в великі, красні дерева. Кожде з вас бувало в лісі особливо літом. Якїж дерева бачилисьє там? — Чого шукалисьє в лісі? Грибів, суніць, цвітів. Оан ростуть в тіни дерев, якбиьмо позрубували дерева, пересталиби гриби, суніці рости.

А бачилисьє пташків в лісі? Де закладають она гнізда? Де живе вивірка? Чому в лісі так запашно?

Бо там повно цвітів а надто суче сосни і смереки дуже запашне.

Учитель покаже дїтем живицю і скаже де що про неї.

Де холоднійше літом, чи в лісі чи в поли?

А чому? Якї сотворіня живуть в лісі?

Бачите, діти, який то пожиточний ліс, кільки то добра дає він нам та яким звірятам служить він за мешканє.

Тепер зима, годї піти до ліса; щоби однак нагадати собі, як він виглядає уложім собі на тім столі деревця з отсих патичків. Се буде немов лісок. А укладайте до ряду, аби смереки були високі, прості.

Учитель приглядає ся роботі дітей, поправляє, напростовує патички, розмовляючи заєдно з дїтьми. Если можна покаже їм на образку сосну і смереку. Старішим розкаже про кліматичне і гігієнічне значінє лісів, про житє мешканців ліса, про випалюванє вугля і т. н.

Скажіт тепер, як називають ся листочки у смереки? Так фоя або шпильки. Чи багато таких дерев, що мають такі листочки? — Такі дерева називають ся шпилькові. Повторі се.

Чи можна на деревах стинати галузе? Так. Обтинає галузи не зашкодить деревині; она випустить нові галузки, а дерево буде дальше рости і дасть колись великий хосен чоловікови.

Чи не бачив хто з вас великих сосон, смерік або иньших дерев, що постинані лежали на землі? Як думаєте, на що стято їх? Скажіть мені, кожде окремо, що люде роблять з дерева?

Так, отже бачимо, що з дерева роблять столи, лавки, полиці, шафи, вози, сани, вила, граблі, лопати, бочки, коновки, кладут хати, церкви, паркани, плоти, плуги, палять у печі. Отже бачите, кілька то користи приносить нам дерево.

Картки з педагогії, дидактики, гігієни і т. і.

Шкільна гігієна, дуже в Росії занедбана, починає ставити в Варшаві перші, за те саме певні кроки. Особливо виступають лікарі тамошніх торговельних шкіл, користаючи з особливих прав і полішеної їм влади в справах гігієнічного дозору над школою, з цілим рядом без сумніву дуже практичних новостей.

На засіданню секції виховавчої товариства гігієнічного в Варшаві розсмотрювано недавно квестіонар, який має бути розісланий родичам шкільних дітей, а який дотикає різних справ з домашньої гігієни ученика. На тім засіданню піднесено справу розіслання ученикам катехізових правил, дотикаючих засад гігієни.

Др. І Завадський, лікар в Варшаві, поручив ученикам своїм вивчитись 20 гігієнічних рад. З огляду, що кождий учитель з користю може собі ті ради запам'ятати і уділити їх своїм ученикам, наводжу їх дословно:

1. Першим умов'ям утримання здоров'я є чистість.
2. Утримуй тіло чисто і заховай свіжий умисл, будеш все здоров і щасливий.
3. Мити руки водою з милом рано, вечером і перед кождим їдженем.
4. Мити лице і шию два рази на день: рано і вечером.
5. Переполікуй водою уста і мий зуби щіткою рано, вечером і по їдженю.
6. Не мий лице у тій воді, в якій мивався руки.
7. Купайся що найменше два рази в місяць.
8. Перебирай біле два рази на тиждень.
9. Удержуй убранє чисто, витріпуй з него порошок, вичисти плями, провітруй бодай раз в тиждень.
10. Змінюй постіль раз в тиждень.
11. Провітруй як найчастійше комнату в якій живеш, стирай порохи, спльовуй до судин з водою на се призначених, а ніколи на землю.
12. Постав стіл так, аби світло з вікон падало з лівого боку твого тіла.
13. До лампи уживай синього скла, а постав її по лівій стороні від себе.
14. Не спи лицем до вікна.
15. Вставай рано о $\frac{1}{2}$ 7 год. а лягай спати о 10. год.
16. Прийшовши зі школи, не засідай зараз до обіду, але спіючи з пів години, по обіді спіючи з годину, учи ся дві години, потім іди на годину на прохід.

17. Підчас вакацій і сьвят працюй 2—3 год., решту часу полиши розривкам.

18. Не працюй пізно в ночі; на годину перед сном перестань працювати.

19. Не читай лежучи; при занятях сиди просто і не похилий ся.

20. Їж 4 рази в день: о год. 8. рано, о 12. в полудне, о 4. попол. і о год. 8. вечером; Їж поводи, не їдж несвіжої страви. не пий вина, пива, горівки, міцної кави і гербати; наповн твоїм нехай буде чиста вода.

Теперішній міністер просвіти в Прусах, др. Штудго, розіслав недавно обіжник до шкільних інспекторів, в яким вказує на konieczність фізичного виховання молодіжи. В тім обіжнику кладе міністер натиск на те, як повинні діти в школі сидіти, дальше на умовини освітлення шкільних клас і т. і. Особливо підносить міністер konieczність, аби ученики сиділи просто і щоби, чи читаючи, чи пишучи, тримали голову у відповіднім віддаленю від книжки взглядно зошиту. В голос читати має ученик сидячи, особливо тоді, коли в часі читання відповідає ученик на запитаня учителя. Ліва рука повинна підчас писання лежати здовж краю лавки чи стола, аби туловище оперти на ню, через що спинить ся за сильне зближене голови до зошиту, похилене тіла на бік, надто опирає груди до стола чи лавки. Зошит чи табличка мають усе лежати укісно. Послудні вказівки мають свою особлившу вагу підчас писання похилистим німецьким письмом.

Аби охоронити очі, радить міністер залишити цілком читанє, писанє і рисунки в дни хмарні, темряві. Узнаючи з другого боку, що сонїшні проміння, які падають безпосередно на папір, відбивають ся шкідливо, поручає міністер урядженє і удержуванє в порядку добрих заслон в вікнах шкільних клас.

В с я ч и н а.

— Др. Макс Петтенкофер, один із найбільших сучасних учених, не лиш німецьких але й цілого сьвіта, погіб — як ми вже доносили — минувшої неділі з власної руки — відобрав собі жите вистрілом з револьвера в голову. Самоубійство було очевидно наслідком якогось хоробливого стану, хороби навіть тяжкої, в наслідок котрої покійник міг був скорше чи пізнійше зійти з розуму і мучити ся. Секция тіла виказала, що у покійника було хворічне запаланє болони мозкової і що великі бючки (артерії) мозкові були дуже сильно звужені, так, що мозок в наслідок того не міг добре відживляти ся. Покійник вже від довшого часу був дуже пригноблений, не так тим, що в наслідок старости ослабє его тіло, але що его що раз більше одускають духові сили. Петтенкофера можна уважати батьком і основателем новочасної гієни і він то був одним із найперших, котрий старав ся вислідити причини холери, тифу та воїяких заразливих недуг, при чім звертав увагу на то що відповідним житєм і постонованєм можна охоронити ся від зарази і смерти. Дятого всюди, де лиш треба було, він сьміло заглядав смерти в очі і ставав з нею до борби, всюди ставив їй перешкоди та учив і других, як то робити. Але ось трафіка людского життя: той, що поборював смерть і спинав єї на кождім кроці добровільно, запросив єї до себе і влас-

ною рукою отворив двері до своєї хати! Петтенкофер родився 3-го грудня 1818 р. в Ліхтенгаїм коло Найбурга в Баварії, учився відтак медицини, був учеником слависта Лібіша, а опісля став був професором університету в Монахові.

— Основане малої духовної семінарії для львівської архієпархії вже порішене. Митрополит Шентницький удержує вже на свій рахунок п'ять учеників з народних шкіль і ті кандидати становлять непацях завязок малої семінарії. По шкільних феріях ті ученики, переважно селянські діти, випишуться до шкіл середніх.

— Дієтетика танцю. Звісний лікар і гігієніст проф. др. Густав Бгер замістив в одній з німецьких часописів статтю, в якій подає цікаві вказівки щодо дієтетики танцю. Між иньшим др. Бгер пише: При обсервованню танцюючих ударяє на се, що танцерки перевисшають танцерів не лише щодо охоти але здібности до танця, а головно що до витривалости. Се усправедливляє в часті будова тіла. Дівчина має розмірно значно меншу, а тим самим лекшу будову тіла як мущина, а при танцю се відгріває значну роль. Другу важну причину легкости при танцю становить стрій. Танцерка в ясній і білій строю є о-много меткїйша як мущина в чорній негребовій одїжї. Чорна одїж фарбована, як розігрїє ся, видає пару паралїжуючу всі нерви мущини. Важну причину легкости становить також одаг нїг. Кождий турист і цикїєст знає добре, що в черевинах, панчохах і сподїях по колїна, чоловік має далеко справнїйші ноги як в отвертих довгих руках, які мусять завязувати ремінцями. Жїноча сукня зменшає по часті єю недогїднїсть, але не усуває її цілком. Що рїжниця в одїжї відгріває дїйсно таку роль, виказує факт, що на костюмових балах, коли мущини і жєнщини зближують ся під зглядом одїжї, рїжниця в витривалості і рухливості є менше замїтна чим на звичайних балах. Послїдна і дуже важна причина меткости і легкости жївочого пола при танцю лежить також в стравах і напою, яких уживають мущини і жєнщини. Пиво і тютюн — не треба вже й говорити — приносять отяжїлїсть. А танцерки їдять цукор, тїстечка, морожене — а те все піддержує легкїсть. Зейден отже походить витривалїсть жєнщини при танцю.

— Добрий лїк на душний кашель або коклїш: Розпустити в склянцї води лїжочку доброго меду патоки і пустити до того кїлька капель цитріяного соку. Той напїток нехай трохи протїгне а недужий нехай єго відразу випє. То треба через кїлька днїв робити, а коклїш щезне. Лиш треба уважати, щоби не пити „о скїльки можна горячим“, бо тогди замїсть, щоби стало лекше ще погїршить ся.

— Карболований вуголь до говня ран у худоби робить ся в сїдуючи спосїб: Деревляний вуголь товче ся на мїлкий порошок і доливає ся до него тїлько карболового квасу, щоби з него зробила ся густа маса, котру відтак сушить ся на сонцї або в теплїй хатї розложивши єго на дощї. Коли вуголь висхне і знов розсїпле ся на по ошок, пряче ся єго до фляшки, котру добре закорковує ся. Порошку того можна уживати до всїляких ран у рогатїй худобї і конїй. Порошок той сушить рану, не допускає гнилї і она під ним борзо гоїть ся. Рану треба лиш добре промити і присипати тим порошком.

— Латина і грека в російських гїмназіях. На припорученє мїністерства просвїти окрема комісія обробила програму для нових гїмназїй, в яких будуть учити латини починаючи від III. класи, а греки від V. класи. Наука язиків нїмецького і французького буде обовязковою для всїх учеників.

— Средство против рака. Всякі средства, яких уживають лїкарї, щоби усунути рака, показали ся безуспїшними. Від часу до часу появляють в часописях донесення, що там а там лїкар винайшов новий радикальний лїк проти рака, але опісля показує ся, що се средство нічо не помагає. Недавно знова, римська часопись „Messagero“ довєсла, що лїкар Ранелатті лїчить недужих на рака з успїхом якимсь „мірмїом“. Має се бути течія з прикметою висушувати ратовї боляки так, що они стають ся нешкідливими.

„Труд“ промислова спілка жіноча,

що має на цілі з одного боку подати бідним жінщинам спосіб до заробок-
вання, а з другого придбати інтересованим дешево як найліпших товарів і ви-
робів — не може діджати ся введеня в жите, а се тільки завдяки байдуж-
ности, з якою наша суспільність відносить ся до цілий сего товариства.

Другі народи позавязували ріжнородні товариства, що дають добрий
заробіток потребующим жінщинам, надто старають ся заєдно про засноване
нових і всяких жіночих шкіл, одним словом — опікують ся жінщиною і єї
долею, бо зрозуміли, що в нинішніх тяжких часах мусить і жінщина приче-
нитись до улегченя незавидної долі своєї родині тим більше, що у неї сили
і спосібности до того веть, що они можуть поруч з мужчиною станути до
праці около суспільного розвою і на насущний хліб. Тільки ми Русини не хо-
чемо сего зрозуміти, що треба конечно обезпечити материяльний бит нашим
сиротам; що треба з них зробити пожиточних членів для рускої суспільности.
Тільки ми Русини не добачаємо того, кільки то нашого нераз кроваво загари-
ваного гроша йде в чужі руки збогачуючи елемети нам просто ворожі!

Хоч досьвід, який маємо на наших товариствах Дістер, Народна Тор-
говля, Союз кредитовий з цілим рядом других кредитових товариств і Това-
риство виробу риз церковних, поучає нас, що такі товариства у нас не тільки
можливі, але і конечні, бо розвиваючись як найкраще дають цілим соткам
Русинів і їх родинам запевнений материяльний бит, а надвишки фондів ужи-
вають ся на патріотичні і добродійні рускі цілі, наслідком чого рускій гріш
вертає назад у рускі руки, — хоч всі се розуміємо, що і товариство „Труд“
мусить розвинути ся як найскорше, бо-ж прецінь оно має зайнятись виробом
одія і других конечних потреб до убору, а мимо того не помагаємо єму до-
битись хвилі введеня єго в жите, що залежить виключно від числа аложених
уділів яких до тепер назбирало ся всего 150 а треба в п'ятеро тільки!

Приступайте отже Родимці до нашого „Труда“ з повним довірем, скла-
дайте на народний жертвенник по 20 корон, складайте їх тим певніше, що
прецінь они Вам не пропадуть, але дадуть певний річний дохід, — складайте
по 20 корон хочби для того, що сям подасьте помічну руку рускій жінщині,
котра Вашої помочи потребує, від Вас єї дожидає [і має право жадати!] Чим
скорше зложите уділи, тим скорше поможете не одій сироті, що потребує
Вашої помочи не з власної вини, але найчастійше завдяки тому, що її родичі
чи-то не могли, чи не вміли або, на жаль, може з байдужности і не хотіли
обезпечити будучність своєї дитині. Подайте помічну руку рускій жінщині
на те, щоб она змогла доказати, що она в силі працею своїх рук сторицею
вернути Вам і цілій рускій суспільности тую хвиливу лепту, яку зложите на
народний жертвенник!

Один уділ виносить лише 20 корон, а вписове 2 корони.

Зголошення в члени товариства приймає і уділяє всяких пояснень

Г. Шухевичева ул. Собіщина ч. 7.

Запрошуємо отсим Вп. Членів стоваришеня Жіноча спілка промислова
„Труд“, товариство зареєстроване з обмеженою порукою, на конституючі за-
гальні збори, котрі відбудуть ся у Львові дня 16 н. ст. марта 1901 о год. 6
вечером в льокалях „Рускої Бесіди“ (Ринок ч. 10, I. поверх) з слідующим
порядком дневним: 1) Відкритє зборів. 2) Вибір Ради управляючої. 3) Вибір
Комітету контрольного. 4) Виєсеня і інтерпеляції членів. — Беспосередно по
закінченю загальних зборів відбуде ся засіданє Ради управляючої в цілі уков-
ститування єї і вибору Дирекції. — У Львові д. 23 лютого 1901. — Уповаж-
нені загальним збором з 17 марта 1900. *Герміна Шухевичева, Марія Білецька,
Василь Пагірний.*

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Душа дитини.

На всіх майже полях біології примінено методу генетичну з добрим успіхом, лише до психології принайменше в Німеччині, отже в її вітчизні, впроваджувано се средства рідко і, можна сказати, спорадично.

Сумний сей факт пануючої між психологами обоятності на досліди психо-генетичні — знані винятки стверджують лише правило — єсть імовірно наслідком історії розвою наук природничих в трьох послідних століттях. Коли Галілей повалив аристотелесову схолястику а на її місце поставив досвідчення і механіку, та послідна показала ся так, як і ціла новочасна фізика, котра з неї повстала, так плідним полем дослідів і так задовольняючим обясненем рухів тіл мертвих, так стислою, в-цілім того слова значіню наукою, що чим-раз смілійше утверджувало ся переконанє, що не лише з'явища природи неорганічної, але також рухи живих істот, взагалі всі з'явища на світі, дадуть ся обяснити в той сам механічний спосіб. Много людей думає ще до тепер, що будьто би се, що не дасть ся витолкувати дійством сил механічних і правами фізики, не могло бути ніколи обясненим. Позбуга того фатального блуду утрудняє особливо значний в послідних літах поступ фізіології яко фізики організму. Чим більше фізичні (і хемічні) процеси, що заходять в тілі істот животних, роз'ясняють ся, тим повабнійше представляє ся гадка, як би можна було цілий організм повнати яко збір сил фізичних (і хемічних), яко якийсь комплекс змін механічних і лише з тої точки его досліджувати. Се, що до того не надає ся, що не дасть ся дослідити при помочи дуже видосконаленої методи наук фізичних, не існує в підручниках фізіології. Тим способом поминено розвій душі. Чиста фізика не знає понятя розвою, як не знає понятя душі, не має з тим жадної звязи, а невідлучне від обох понятя наслідственності єсть їй зовсім чуже або вороже. Можна гадати, що з'явища життя, розвою, наслідственності певних функцій зістануть колись фізично, а навіг механічно об'яснені, але треба до того додати, що в кождім разі буде то фізика зовсім відмінна від теперішної, котра єсть навскрізь психологічною.

Другою причиною заведбаня студій над психофенозою людей і звірят єсть без сумніву перевага експерименту над безпосередною обсервацією. Великі свої тріумфи так в теорії як і в практиці завдячують науки природничі експериментови, котрого безперечної поваги будуть все уживати, щоб повоювати давні блуди, а на їх місце відкривати нові, дотепер не знані факти. Суть однак річи, до котрих експеримент не надає ся. До таких належить передовсім повстанє і розвій душі дитини. Не єго недоступність перед уродженням, але повільність розвою фізичного і духового утрудняє виявденє конечного при кождім експерименті сформулюваня питань і умовій. На новонародженій дитині можна робити пропорціонально мало експериментів, а неможливість вівісекцій і дослідів токсіологічних повстримуєвала безперечно багато фізіологів від поважного занятя найцікавішим твором природи. Те повздержуванє не дасть ся оправдати недостатню матеріялу. Передовсім для розсліду розвою душі дитини не треба робити багато експериментів. Далеко більше значить ту безпосередна обсервація. Недуги, скалічення, збоченя, затроєня заступають часто експеримент. Досвідчати значить обсервувати при штучно змієних умовіях, в котрих або предмет, або єго «о́круженє» зміняє ся. Властива же обсервація виключає всі зміни, впроваджені штучно обсерватором, так в самім предметі, як і в єго окруженю. Та обсервація н. пр. цілогодичне придивлюванє то кричачому, то граючому ся, то сплячому, то розбудженому, то спучому немовляти в дитячій комнаті, єсть штукаю, котру не кождий потрапить. Можна ствердити з власного досвіду, що се о много труднійше, як робити досліджуваня експериментальні, фізіологічні або психологічні, що вимагають довгих приготувань, в добре уладженій лабораторії при помочи добрих і докладних приладів.

Властива обсервація розвою психічного молодих звірят, що йно виколєних птахів та муравлів належить до найтруднійших. А пречтє єсть много питань важних під взглядом психологічним, а властиво психофеногічним, котрі лише на тій дорозі можна розв'язати, до тих належить передовсім питанє мови звірять і інстинкту. Треба жалувати, що фахові психологи не мають замилованя до тих природничих студій. Бо необразовані відноєдно любителі природи, котрі суть часто дуже добрими обсерваторами, не знають, о що ту ходить і для того їх відкрити мусять підлагати строгій науковій критиці, як кождий матеріял з другої руки.

Але ограничимо ся ту на дослідях над дитиною. Насуває ся питанє, який рід спостережень треба робити наперед над немовлятем, над одиорічною, дво- і-трілітною дитиною, аби побільшити науковє знанє розвою духового і причинити ся до розв'язаня найважнієших теоретичних питань. То, на що належить передовсім звернути увагу, суть то рухи м'язів. Бо рухи кінчин, голови і тулова суть то лише важні під оглядом психологічним ціхи початків з'явищ психічних враз з початком житя в немовляти, котре нераз тревожить родичів подібностю до малого звірятка. Не легко в тій зміні рухливости малої дитини доглянути якихєь єгалих правил, конечною до того єсть так велика терпеливість, як і обсервація вільна від всяких упереджень. Перша лучає ся частійше, як друга. Іменно стремленє, підбуджуванє без сумніву науками природничими, аби шукати причини кождого ствердженого з'явища, дуже перешкаджає спокійному дослідю. Не хочу їти так далеко, як один з найгеніальнієших теперієшних мислителів і єлдителів, і не гадаю, що знанє в будучині відкине понятя «причини» і «наслідку», котрі з причини свої

изясности суть подібні до фетишів теперішних учених; але гадаю, що в психології паромісячної дитини фантазіюване на тему причин і наслідків єсть так само безпожиточним і шкідливим, як погляди необразованих мамок і няньок, після котрих всі загадочні, невияснені рухи мають розумну причину і доказують, як мудрим є вже немовля. Поняття причини спроваджує ся до того: збираємо факти серед природи і ті, що виступають рівночасно в певних з'явищах, вважаємо зависимими від себе. Від тої зависимости, функцію треба вислідити, але не можна за підставу з'явища природного приймати утвір людської фантазії, якоїсь фікції, подаваної під назвою „причина“, а саме з'явище уважати її „наслідком“. Бо нема жадної причини, котра би не дала ся заступити иншою і кождий наслідок може мати різні причини. Не можна подумати про світ без поняття простору і часу, але причиновість можна легко відкинути, не нарушуючи в нічім узнання взаємної зависимости предметів, пізнаваних в просторі і часі.

З такої вільної від гіпотез точки погляду повинна виходити генетична і з нею получена порівнююча психологія, аби дорогою чистої обсервації стала історія розвою душі людської. Щоби тоту найблизшу ціль досягнути, треба передовсім усталити певні об'єктивні прояви з'явищ психічних. Не знаємо тут инших крім рухів: імпульсових, рефлексивних, інстинктових, мімічних, наслідуючих і довільних, котрі появляють ся на кінці, если не схочемо додати деякі з'явища виділювання, як піт, плач і т. п. Але і ті послідні не появляють ся ніколи без товаришующих їм характеристичних рухів м'язів. До них отже заєдно повертає всяка діагноза психічна. Всі мусять бути занотовані, хоч в початках життя багато, а може більшість не має жадного психічного значіння, пр. морщене чоло і різні міни на тварі немовляти.

Коли я перед 3) рокати звернув яко фізіолог увагу на той предмет, найважніше средство до утрєвалєня рухів дитини, фотографія моментальна не була ще усовершена; вправді і нині не дійшла она до совершености, було би однак легкою і приємною працію зробити збір моментальних знять з дїтей в різних положєнях і в різних краях, порівняти фізіогномії новонароджєних муринів з молодими шимпансами, утрєвалити на склі пр. квадратну форму уст при деяких родах крику, рівно як і перші початки сьміху, перший об'яв здивованія і тисячі инших важних під оглядом психогенетичним, а коротко треваючих рухів м'язів, і тим дати можливість ствердженія з одної сторони подібности дїтей всіх країв в часі певних мімічних функцій, з другої — різниць тої самої особи в різних періодах життя.

Зискало би ся через те дуже багато. Бо если дотепер в психології нема ще властивої системи, если головні єї понятія пр. ті, котрі означаємо виразами: вражєне, почутє, ефект, зворушенє, воля розум, інстинкт, спостереженє, понятє, виображенє і т. д., означають вартости психічні, нерозріжчені і нездефіновані докладно більшістю слїдителїв, то одио не улягає сумнівови, що у дорослого чоловіка ціле духове житє виражає ся в рухах, гєстах, міміці, мові, письмі (котре єсть також в певнім взгляді мовою) і дїлах. Чим стараниїше збирає ся і порівнює ся ті об'єктивні симптоми духового істнованія, тим лїпше розріжнює ся і пїймає ся відповідаючі їм з'явища психічні.

Однак в дорослого чоловіка не можна дослїдити дійсного стану, бо через зіткненє з иншими людьми мусїв він частє своєї вдачі затратити або зложити в жертві, аби лише з ними жити в згоді. Лише немовля не підхлїбляє, не панує над собою, не встидає ся, не удає, навіть тогди, коли всі єго предки

були комедиянтами. Та первістність і правдивість кожної без виїмки малої дитини робить її найпридатнішим предметом дослідів для психолога. Лише він знає, як прикрити може бути відкриті першої неправди в дитині, що не говорить ще добре. Дальший дослід фізіогномії і міміки тратить відразу давню приваду.

Той примір провадить до другого питання важного з огляду психологічного, котре можна також розв'язати пильною обсервациєю. Чи розв'язує дитина триває без перерв чи з перервами? Чи таке з'являє психічне, як пр. перша лож являє ся нагло, чи попереджає його цілий ряд тісно з собою получених процесів? У психіці перед виколем з яйця виявляються ся нагло деякі з'явля, як перший удар серця, перше витягнене тулова, перший отвір в лупині яйця, котрий майже дусяче ся курятко перебиває своїм дзюбом, перший голос курятка в ненарушенім ще яйці. У дитини динкує нас нагло появою перший крик, перше замкнене очей за ближнім руки, перша проба хитання головою, стояня, сидженя, бігання, моргання очима, а передовім перший вимовлений вираз. Кожний з тих актів, котрі зрештою неоднакову мають вагітність психологічну, має свою історію і так фізіогенетичну як і онтогенетичну. Першу мусимо дослідити порівнюючи студіями психологічно фізіологічними над звірятами, другу можна вияснити лише щоденною обсервациєю дитини.

Дальше треба розважити, що від першої хвилі життя мусить кожна дитина приміняти ся до світа, котрий єсть для неї зовсім чужим. То примінюванє триває через ціле хочби і найдовше життя чоловіка аж до його смерті. В жаднім однак періоді життя не відбиває ся оно так скоро і консеквентно, як в першім. Мала дитина мусить собі дійсно здобути світ, мимо того, що его змісли і мозок ще не розвинули ся. Не має понятя просторони, понятя часу, одержує вправді вражіння світла, але не може видіти, єсть духово сліпе, духово глухе і т. п. Слів не стає, аби означати той особливий — можна сказати — психічний, вільний від всяких особистих споминів, стан новонародженої дитини, котрий не повтарає ся ніколи в пізнішій житю. Вже неможливість відріжнення частин власного тіла від оточуючих предметів, отже недостача всякої індивідуальности, єсть для чоловіка дорослого чимсь зовсім чужим.

В часі, коли дитина примінює ся до світа т. є. вражіннями змісловими учить ся поводити в просторони смакувати, відчувати, нюхати, дотикати, видіти, чути, мозок его росте скоро, чим раз ліпше розуміє вражіння і робить чим раз докладніші спостереження. В цілій природі нема кращого приміру закономірности орудий і їх уформовуваня від розвою функцій, до котрих суть призначені. Так отже було би важним особливо з огляду на значний поступ відділу психології, що дотичить локалізації певних з'явищ психічних, дослідити зміни морфологічні в розвою мозку дитини в перших трьох роках життя, а потім порівняти їх з поступами дітей в відношеню до різних первістних чинностей умислових, нотованих хронологічно при дослідах над многими особняками. Було би пр. вже нині можливим відкрити, котрі частини кори великого мозку суть вже сильніше розвинені, коли дитина виконує перший успішний рух хватання. Без сумніву заходить ту щось більше крім приросту кліток в зв'язи. Словом всі рухи набуті, а особливо мова, мусять бути в якійсь зв'язі з змінами в будові мозку, а перед всім шарою матерії его півкуль. Независимо від поодиноких спостережень над дітьми, що прийшли на світ без мозку, досліди

над зв'їр'ятами здає ся потверджують факт, що правдоподібно великий мозок не дійствує у новонародженої дитини. Мале розвиненє і гладка поверхність здає ся вказують на недостачу приміненя до змінного, ясного, голосного, твердого і зимного сьвіта в ріжних его формах і проявах. В темнім, тихім, мягкім сьвітї, в котрім перебував зародок перед уродженем, не було змін вражінї; не було до них жадної нагоди, отже не могло бути жадного процесу психічного а навіть сонних мрій. Не було життя духового. (Конець буде).

Людова гігієна, людова етика, людове вихованє.

Погляди є причинах хороб змінили ся дуже з бігом часу. Давнїйше приписувано усякий недобрий вплив на організм чоловіка звїздам, демонам, чарівницям і чарам, надто втягано ріжнородні метафізичні-спекуляції, аби лише доказати причину хороб нинї прийшли люде на підставі етислих наук і розумного мисленя до переконаня, що в природї і в тім напрямі мусить усе іти природною дорогою. Нинї вже не удаємо ся до звїзд, не уживаємо чарів і духів, аби пояснити причину епідемій та поодиноких хороб, бо визналисьмо, що хороби викликає природа і що їх повстанє має причину в нас самих. Сим осягнулисьмо много на дорозї до лїпшого. Цїле розслїдження і внески з того концентрують ся около щоденного занятя і життя чоловіка. Але і тут не вистарчило слїдичевн звичайне око чоловіка. Як давнїйше студіювано обіг звїзд при помочи телескопу, так сотворено собі також штучне око, аби ясно побачити сьвіт мікроорганїзмів. І на диво, нові несподіванки, нові чудеса, нові страхи представили ся окови і розваї слїдича! З удосконаленєм мікроскопа рослїджено ті цїкаві організми, які в природї витворюють заєдно змінні постати і форми, значить, з одного боку нищать індивідуальне житє, аби через те з другого боку витворити нові живучі тїла.

Як тільки перші результати розслїдів над бактеріологією стали звісні, запанувала велика трівога поміж людьми. Практичні жаданя, які на підставі тих рослїдів ставлено до товариского життя, увійшли з одного боку глибоко в особисту волю одиинць, з другого боку нарушили також найетислїйші рідинні узли і моральні конечности. Твердження: „Чоловіче, ти не є на ніякім місци і ніколи безпечний перед небезпечними зародками зарази“ — розширило песимізм, який довгі часи тяжив на вдоволеню із здоровля. Говорено: „Що можу вчинити проти хоробі і заразі? Ніяке средство і ніякий спосіб життя не можуть мене охоронити від зарази. Скоро мя обпадуть бакцилі, то мушу згинути на слабість, яку они викличуть!“ Не дасть ся заперечити, що такий погляд стоїть поровень із старим фаталїзмом і що людова етика мусить під его впливом терпіти. Много людей попадає в обоятність і безчинність; многи знов говорили: „Що поможе менї солідне житє? Треба іти против природи“.

Се є власне безгранична глубина і вижина теперішньої гігієни, се є велико посланництво, яке признати треба гігієні нашого віку, що она вставила науку особистої відвічальности в наш сьвітогляд і в наше щоденне

життя. Сей етичний момент має велике і далеко сягаюче значіння в вихованню і для природного, доброго розвою усіх людських верств.

І наука не могла довго стояти проти людської етики. Роз'яснене вже наступило. Бо хоч бактериологія твердить, що певні бактерії викликають певні хвороби, все-ж вона додає до того ще: „під певними умовами“. Тільки, як чоловік до того диспонується, як даний до того підклад, як нема сили опору — тоді слідує зараження. Скоро однак тих передумов нема, тоді нема обави перед зараженням, або вона дасть легко ухилити ся. Тим став кождий знов паном над собою: „Як собі постелить, так виспить ся!“ Бо охоронити себе перед заразою і забезпечити собі здоров'я може кождий до певного степеня легко. Проте залежить усе від щоденного життя! Ми не єс'ємо віддани бактеріям на ласку і неласку. Ні, ми маємо над ними силу і то у нас самих. Ми маємо таке здоров'я, яке собі самі кожного дня приспоримо! Ніякий лік, ніяке лічення, не можуть нам раз на все забезпечити охорони перед хворобою. Так як мусимо що-день їсти і пити, так мусимо що-день заховувати певний ряд других законів, если наш організм має постійно позіставати в гармонійній стані, значить при здоров'ю. Як цілим світом управляє закон залежності, так само не може для нас ніякий гріх сповнень проти здоров'я позіставати без злих наслідків, хоч би навіть не усі вони зараз впадали в очі.

Індійська філософія знає один дуже серйозний закон, іменню наука Карми, котра виходить з принципу все вирівнючої справедливості. Усе на світі є стисло з собою пов'язане і злучене. Не тільки за себе відповідає кождий ні! бо так, як кождий є наслідником своїх предків, проте і він сам став живучою причиною добра своїх наслідників. Ми усі творимо зв'язь поміж двома світами: минулим і будучим. Біологія учить і доказує нам, що як оділичують ся тілесні і душевні прикмети, так само оділичують ся тілесні і душевні прикмети, так само оділичують діти і внуки злочини і хвороби. Роблено теперішньому драматови закид, що він з області естетики перебрав ся в область патології. Таким способом міг би драмат впливати уморальною наколиб обсягність нашої театральної публіки не була так великою. Доказом того нехай будуть Ібзена: „Уппірі“.

„Котре з дітей не мало би причини нарікати на своїх родичів?“ спитав Нітше, якому так дуже на серці лежав упадок людей. Так отже кождий є відвічальним не тільки за себе самого, але також за будучі генерації. Супротив того треба би на віно діставати не лише матеріальне майно, але також здоров'я, о яким народ каже, що оно є найбільшим скарбом! Досвід, які від давна робимо над культурою звірят і рослин в цілі отримання шляхетніших і відпорніших родів, належало би відповідно принаровлюючи, уживати і в вихованню людей.

На жаль не зацікавували ся ще ширші круги справою гігієни народу. Велике вольне слово про охорону перед хворобою ще не зістало докладно висказане! Ще нині є мільони таких людей, навіть в висших сферах суспільності, що почувши від лікаря острі зарядження не слухають їх, але спішають за порадою до знахора або шарлатана! Тільки дуже поволі починають ті обставини на ліпші змінити ся.

Звісний психо-фізіолог, професор др. Прейер, висказав ось що: „Нашому століттю, яке століттю винаходів, належить о стільки лише висшість над минулими століттями, що оно винайшло людську гігієну!“ — І справді належить винахід гігієни зачислити до найбільших здобутків чоловіка, бо в тім

вірварі теперішнього культурного життя є існування роду людського дуже загрожене, скоро лише неумовними законами природи свідомо або несвідомо зістануть порушені. Природа є рівночасно судією і местником, она не знає ані ласки ані милосердя, тільки сурову справедливість без вагляду на особу і карає нераз навіть того, хто цілком не прогрішив.

Щораз збільшаючому інтересови для гігієни в широких людських масах належить в той спосіб помочі, щоби передовсім учителі, священники і лікарі сею справою заняли ся, так як они мають причину і обов'язок до того, бо гігієна входить в педагогіку, релігію, етику, медицину а в слід за тим і в державний добробит.

На усіх просвічених людях тяжить обов'язок: присвячувати взором у всім, чою теперішня гігієна вимагає так від одилиць, як також від цілої суспільности.

Много і то тяжких задань маємо розв'язати. Проте мусимо в першій лійці бороти ся против альколізму, против так зв. тайним хоробам а за чистостею, за поліпшенем житєвих обставин у народних мас. Нашим завданням повинно бути вихованє молодїжи так, аби гігієнічні принципи стали ся її другою натурою. Памятаймо о словах, які отираючи у Відни гігієнічну виставу, сказав пок. архикнязь Рудольф: „Найбільшим майном держави є здоровий чоловік!“

На чім полягає формальне вихованє?

Г. Шмідт, учитель з Штетина, порушив на зборах німецьких учителів важну kwestію, а іменно питанє: „Які вказівки дав новїйша психологія що до формального образованя і привороченя его в програмі народної школи?“ Референт виступив проти тих, що розправляють о розвиваню ума, „вправі умових властей“, як о задачі науки, незалежній від материялу т. є. змісту самої науки. Він стоїть на ґрунті гербартівської педагогіки і доходить до слїдуючих висновків:

1. Чисто формальне образованє, що мало би полягати на вправі зміцненню якихсь вроджених умових властей, є неможливе, бо після нової психології таких властей зовсім нема.

2. То, що уважаємо якою властю душі, се є назви означених психічних процесів, котрі після Гербарта повстають наслідком зміни і наступованя виображїнь.

3. Формальне образованє повинно отже полягати на переробленю того материялу виображїнь. Оно старає ся о їх ясність численні комбінації; найважнїйшою задачею его є витворенє однолітного добре пов'язаного круга думок.

4. З огляду на формальне образованє треба все так вибирати материял науки, аби він дав ся навіязати до змісту ума т. є. до засобу виображїнь дитини в данім періоді.

5. Наслідство поодиноких предметів науки повинно бути таке, аби утвердило в умі зв'язь між ріжними частями даної науки, між ріжними галузями знаня і між ріжними лекціями, які дитина в школі слухає.

6. Для докладного оброблення матеріялу науки треба конечно посвятити кожній підставній точці багато часу; з тої причини повинен бути шкільний курс можливо обмежений, вільний від другорядних подробиць.

Як бачимо, се все дуже старі і загально знані засади, котрі прецінь все треба пригадувати, бо в практиці находимо часто похибки проти тих вимогів степенювання, внутрішньої звязи понять і концентрації науки. А вже чинні був би час на дальший поступ на тій дорозі, бо психологія зробила поступ від часів Гербарта, а психологія дитини приносить з кожним днем нові дані що до напряду умового інтересу, зачерку виображів і понять і властивости комбінації в дитячій віку; отже педагогіи мають більшу підставу, як давніше, до рационального укладу плану і програми науки.

Виховане молодіжи в Англії.

Невтомимою є Англичанка в пригадуваню обовязків дитини!

— Сиди просто! Держи виделки порядно! Возьми локоть зі стола! Ставляй, ідучи стопи на бік! і т. п.

Подібні розкази повтарає Англичанка що-день, майже кожної години і частіше, а все з незвичайним супокоем. Она не закидує дитині сего, чого дитина забула, она не ганьбить, не картить, не моралізує, а тільки повтарає з спокоем і заєдно обовязки дитини. Она знає, що в молодих роках треба покласти підставу до будучих привичок житєвих і що тих не мож набути говоренєм, сваркою, карою і т. п. але через консеквентне, терпеливе змушуванє дитини чинити те, що старші уважають за позиточне.

В такий спосіб подає Англичанка дитині витрєвало з цілим спокоем, без гніву усе те, що хоче на дитині бачити.

Таких засад уживають Англичани при вихованю дітей до 10 го року. Послух, добрі манєри і привички суть головними засадами вихованя; умислове образованє слїдує по тім. Відповідне обходженє ся з усім, що у нас так дуже занедбує ся, є в Англії важною точкою вихованя. В шестім або семім році учать ся діти трохи писати, читати, чотирох рахункових правил, при чім але їх зовсім не обтяжає ся. Властива серіозна наука розпочинає ся по 10-ім році житя.

Англіїські методи научаня стоять далеко поза нашими, мимо того у них є загальне образованє о много досконаліше, що доказує, що навіть найліпше научанє і найстараннійший умисловий вплив не може покрити браків вихованя.

До користних результатів вихованя, які Англичанин вже наукою бесїди осягнути уміє, прибуває єще пнйша обставина, на яку у нас менше звачає ся як на бесїду, а сим є вироблюванє волї.

В Англії старають ся о ситуації, які привезолюють дитину до самостійного діланя, наслідком чого привикає дитина одвічати сама за свої діла. Там не роблять відвічальним нікого за малі блуди, неоглядність, лїнивство і т. п. дитини, а вже ніколи перед нею, але кожда дитина має малі обовязки, які сама доконати мусить.

Се поступоване виходить з дуже практичного жерела.

Домашня учителька (гувернантка), бере участь в домашній праці; в Англії уважають се відповідним, щоби учительки не тільки занимали ся дітьми, але щоби мали і иньші бічні занятя. Она удержує усю одежу в порядку, а часто і шве єї; она спрятує в комнаті дїточій і удержує в ній порядок. В богатих домах є дві учительки, одна head головна, друга under-purse підвладна. Head є за все відвічальною. Часто є ще по при ті кілька других пань, що виховують дїтвй, розуміє ся там, де родина численійша і де є достатки. На незвичайну точність і порядок, які панують в англійській родині, мусять усі чинини поспільно дїлати, щоби утримати все як найліпше. Сеї методи домашнього вихованя научила Англичан точність і строгість заховуваня ся в школах. З тої практичної причини привикає англійська дитина вже з малку себе саму контролювати і обходитись без посередного надзору.

Вже трилітня дитина дістає в руки забавку; дитину посаджать у безпечне місце, наказують єї там позістати і там бавитись, почім учителька виходить на хвилю з комнати. Англійська учителька не полишить дитини ніколи не вказуючи єї уперед, що она має в часі неприсутности учительки, робити. Скоро учителька поверне, а незастане дитини на місци вказанім, тоді каже она дитині спокійно, що дитина була нечемною, непослушною, що проте заслугує на кару і покарає справді, коли не помагають упімнення. Чим молодша дитина, тим коротше позістає она без надзору; однак ніколи не є англійська nurse (дом. учителька) такою невільницею, як у нас.

Скоро тільки позволить на се погода, забавляють ся діти в городі. Хоч учителька не мусить бути заєдно межи дітьми, всеж они суть усе більше стережені чим наші діти, за якими слідом б она ходить. Діти знають се добре, котре місце є для забави дозволене, а котре ні; тут можуть самі діти бавити ся, там тільки в товаристві старших; там можна обмуратись, тут подерти одежу і т. п.

Від дїтвй не домагає ся ніхто чогось неможливого, не робить ся дитину одвічальною за те, чого она не розуміє, але за те, що она може поняти. „Не уважалась; Зблудалась; ти а ніхто другий не винен тому“, — так говорить англійська мати до дитини, скоро побачить єї замашену, або одежу у неї поплямлену; ніколи не складає вини на прислугу а тільки на дитину.

Англійські діти дуже сумлінні. Наша пилка упала у чужий город, чи можна нам за нею піти? — питають они уперед, занім важать ся переступити чужу власність; на розкази їм дані, не видумують они ніколи якихсь викрутів, як наші діти, але суть усе послухні. Як-биємо хотіли запровадити чотирилітню дитину на місце, куда єї заказала учителька ходити, дитина певно не піде туди, хоч би навіть родичі єї кликали, але скаже: Там мені не вільно, учителька заборонила туди ходити! Але бо і родичі не важать ся ніколи іти проти заказови учительки, їм навіть не прийде на гадку сказати дітям, що їх (родичів) слово важнійше, як слово учительки! Родичі розуміють се дуже добре, що обнижаючи значіня розказів учительки і взагалі старших людей, шкодять они власному авторитетови; тому то они усе порозумівають ся з учителькою, занім дадуть який наказ дитині.

Наколи-ж полишає ся дітем одвічальність за їх вчинки а тим самим робить ся їх самостійними, то ясною річею, належить з ними так поступати, аби їм голови ніхто не завертав, їх мислий не баламутив і умислу не розсївав. Не треба думати, що дитина Англіїця не чує ніяких байок! Овшім, єї

оповідають много, однак усе з увагою, аби умишл не обтяжати, а притім, аби не надто змінати оповідання, в якій ціли радше повтаряють давніші оповідання. Дітям не велять учити ся на пам'ять трудних віршів, надто не перестажують їх дитячими піснями, тому бачимо мало коли англійську дитину задуманою або розсіяною, она звертає свої змисли на усе те, що з нею діє ся і що она робить, она не фантазує. З відеи походить, що дитина Англіїця є незвичайно сумлінною і що она має цілком явніші поняття о правді і неправді, як значна більшість наших дітей. Дитина Англіїця не знає прикрашувати своїх похибок она не старає ся навіть їх оправдати а також і не обходить їх, она говорить те, що думає, і вірить сама в те, але рівночасно припускає, що і другі вірять тому.

Многі думають, що англійські діти суть спокійніші з природи, тому можна легше провадити як наших. Може в тім і є трохи правда, однак свої добрі сторони завдячує англійська дитина головно вихованню. Бели ми жалимо ся, що наші діти більше фантазують і суть менше практичні як англійські, то се є нашою власною виною. На жаль ми самі дуже часто відводимо дитину від того, що она з природи повинна чинити. Нашим заєдним старанєм дитину що раз більше духово образовувати, перешкаджаємо їй пізнати ґрунтовно якийсь предмет, бо звертаємо заєдно вї увагу на нові предмети і на те аби їй подати щось нового. Ніяка наука не вимагає тільки студий і осторожности зі сторони учителя, як наука в віці передшкільнім. Ніяка наука не може бути так небезпечною, як початкова, хоч она виглядає так легкою, так мало значучою. А збільшають небезпеченство ще і ті обставини, що шкідні наслідки такої методи не показують ся в перших роках, коли то шкідне виглядає, немов би оно було пожиточне. Здаєсь, що у дитини усе кількить ся; мозок дитини подібний до поля на весні, яке густо зродивши обіцює багаті живва, однак вскорі покаже ся, що оно засїяне за густо, кільки не мають сили проте і видають рідкі овочі! До усього є виправді підклад, бракує однак досковалости! Дитина англійська не є всесторонною, она не уміє мудро говорити, не знає пояснювати то сего то другого, не знає много і великих слів, однак те, — що знає, знає докладно. — Ми не хочемо мудрих дітей, кажуть Англичане, — але таких, щоби були послухні, та щоби уважали на себе; тоді ми будемо з них вдоволені!" — Англичане добре се розуміють, що спізнена наука ніколи не є так небезпечною як за скоро; тому вибирають послїдну. З тої причини не пакують они у дітей много науки, не подають їм ніяких чутєвих проповідий ані таких поучень, не оповідають їм много байок та тим подібного а вже-ж найменше перегадують їх поезіями. В слїд за тим не провадять Англичане своїх дітей перед укїнченєм десятого року до ніяких музеїв, театрїв ані на инші продукції, але приневолюють їх до обсервованя найпримітивїйших річй. А позаяк при тім не засївають надто густо, проте вкорінюєсь добре усе, що засїяне, в слїд за чим розвивавсь з того сильна, здорова рослина, яка розгалузуєсь могучо на всі боки і процвітає сильно.

Проте проч з надмірними поученнями, з надмірною наукою з погляду, з заєдним моралїзованєм, оповіданєм і з всякими апеляціями до розсудку — а більше уваги для буденних річй, для найпримітивїйших ділань, а найбільше уваги для вихованя волї — і як найбільше спокою в обходженю ся з дітьми!

Жаданя буковинських Русинів на поли шкільництва

зібрав п. Пігуляк у своїм внесеню, поданім в державній радї, домагаючи ся:

1) Щоби в православній хлопячій школі в Чернівцях, в котрій доси викладовою мовою є німецька мова, заведено в двох найнижших класах для рускої молодіжи руску викладову мову.

2) Щоби дотеперішні руско-німецькі паралельки, заведені в р. 1896 при низшій гімназії в Чернівцях, замінено з роком шкільним 1902, на чисто рускі і щоби їх поступенно розширено також і на висші класи. У внесеню своїм указує п. Пігуляк на малу користь, яку Русини маюць з руско-німецьких паралельок через те, що при вступнім іспиті до тих паралельок вимоги з німецького языка є ті самі, що і до клас німецьких, а через те руска молодіж, не знаючи німецької мови, має вступ до тих паралельок так само утруднений, як і до німецьких клас.

3) Щоби в північній часті Буковини, заселеній Русинами, założено руску гімназію: бо коли 133.000 Німців мають на Буковині чотири висші гімназії і одну низшу, коли 208.000 Волохів мають чисті волоскі паралельки при низшій гімназії в Сучаві і волоско-німецькі паралельки при гімназії в Чернівцях, то 268.000 Русинів мають лише руско-німецькі паралельки при низшій гімназії в Чернівцях, з котрих, як сказано під 2), також мало можуть користати. Наслідком сего є, що Німців з жидами ходить до гімназій 55%, Волохів 27%, а Русинів всего 9%.

4) Щоби правительство, запобігаючи недостаткови руских єввящеників на Буковині, визначило відповідне число стипендій для руских гімназистів, котрі би зобов'язали ся, посвятити ся духовному станову. У внесеню указує ся на те, що в останніх роках ані один Русин не іде на православний теологічний виділ в черновецькій університеті, так що наслідком того відчуває ся великий брак руских єввящеників, котрі не знають рускої мови та череа те не можуть сповняти свої важної задачі.

Внесенє п. Пігуляка підписали буковинські послы Ник. Василько і Богосевич, всі рускі послы з Галичини і багато иньших послів славянських, всіх разом 50.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ у Львові

відбули ся дня 14. лютого с. р. в комнаті Клубу Русинок при невеликій участі членів.

По отвореню зборів головою о. Стефановичем відчитала п. Ольга Барвіньска (секретарка) справозданє з діяльности виділу від вересня 1го 99 року. З него дізнались ми, що товариство опікувало ся бідною модежію в чотирох руских школах у Львові: ім. Маркіяна Шашкевича, в обох руских школах вирав (мужескій і женський) і в женській виділовій школі ім. Шевченка. Свою поміч уділяло оно не готівкою, але заосмотруючи бідних дітей в обуве

(спроваджуване від своїх досвідних майстрів з Кут і Куликова), одяги і всякі прибори шкільні.

Зі справоздання касієра п. Врецьона показало ся, що товариство мало в залізнім фондї 2.778 корон (в тім фундація о. Е. Коссака на 2.000 корон, уміщена в галицькій щадниці, і пок. кардинала Сильвестра 476 корон). Приходу в тім часї було 1992 корон, розходу 17:9 корон, остало отже в касї 233 корон. На приходи зложили ся крім вкладок членських і відсотків залізного фонду: запомога соймова за рік 1900 в сумі 200 корон, дар Кяюбу Русинюк 110 корон, члени управл. Ради Народної Торговлі 25 корон, О. Барвіньска з фантової лотерії 32 корон, товариство „Дністер“ 60 корон, редакція „Галичанина“ зі складок 50 корон 80 сот., о. Іван Редкевич з пушки конс. 10 корон, оо. П. Шанковский і Б. Шуховский по 8 корон, др. Кулачковский, о. К. Миколаєвич і о. Січинський з Мшани по 6 корон, нотар Онішкевич 5 корон, крил. Чапельский, др. Кочиркевич і оо. Н. Рудницький і Ю. Стеткевич по 4 корони, не виказуючи тутки менших датків.

По уділеню виділови абсолюторії вибрано новий виділ, в котрий увійшли: о. А. Стефанович яко голова, о. Е. Гузар яко заступник голови, Гамота, Врецьона, Грозик, учителька Варвара Літвіньска і Ольга Барвіньска. До комісії контрольної вибрані: Білецька і Павьківський.

Потому пійшли внесення членів. Принято внесенє о. Гузара, щоби виділ удав ся до Ставропіївї в справі перевесення фундації о. Коссака з галицької щадниці до якого руского товариства. Далі порішено не виїмати відсотків з менших фундацій, а ужити їх до збільшеня капіталу до певної мінімальної квоти, — і віднестиь двугий раз до намістництва в справі зміненого статута.

Вкінці вивязала ся ще дискусія, яких способів ужити для збільшеня приходів. Зазначено, що коли потреба товариства, через отворенє нової школи (виділової) і через що-раз більше число дітей в руских школах, з кожним роком зростають, то приходи через відпаденє деяких дазійших дарів (як пок. кардинала Сильвестра і Галицької щадниці по 400 корон) а далі через дивну рівнодушність многих Львовян значно зменшились. В виду того не може товариство своєї задачі належито сповнити. Рішено отже ужити всяких средств, щоби пригадати загалови львівської Руси про велику вагу, яку має вихованє рускої молодежи в руских школах у Львові, і загіти єї до більшого сочувства для товариства і пожертвованя бодай малої вкладки членської 2 корони річно.

В с я ч и н а.

— Книга богацтва. Найдорожша із новітших книжок, які появили ся остатніми часами в Америці, носить титул „The book of walth“ с. е. „Книга богацтва“. Се діло є розправою о богацтві у найширшій значіно того слова, не тільки материяльнїм, але і моральнїм. Автор хоче доказати, що зробило богацтво для суспільности і в який спосіб чоловік при помочи богацтва поправляє своє становиско. Автором є Гумберт Банкрофт, начальник знаної фірми видавничої у Чикаго, кривний історика Юрія Банкрофта. Він збирав через кілька літ материяли до своєї книжки і подорожував у тій цілі по Європі, Єгипті, Палестині і по

Всході. Книжка складається із 10 томів, а кождий оправлений тяжкою шовковою матерією, барви „vieil or“, понадто до кождого долучено по 10 акварелевих шкідів. Наклад числить 1000 примірників, із тих 150 прикрашених, по 2.500 доларів, а инші по 1.000 доларів.

— Число студентів філософії на німецьких університетах. На 34.389 студентів, записаних в літнім півроці 1900 р. на 21 німецьких університетах, було вписаних на філософію 11478 т. з. 33·37 процентів усього числа. На поодиноких університетах представляло ся те число в відносинах до загальної кількості слухачів так: Берлін (5105) 2258, Бон (2152) 858, Бреслав (1662) 532, Ерланген (974) 212, Фрайбург (1766) 375, Гісен (855) 355, Гетінген (1344) 564, Грайфсвальд (-08) 151, Галле (1620) 644, Гайдельберг (1533) 636, Гна (758) 310, Кіль (1056) 252, Кенігсберг (881) 266, Липск (3269) 1401, Марбург (1184) 461, Мінхен (4391) 832, Мінстер (691) 366, Рашток (495) 235, Штрасбург (1145) 404, Тібінген (1544) 220 і Вірцбург (1126) 247. Абсолютно найбільше число студентів філософії виказує про те Берлін; потім ідуть: Липск, Бон, Мінхен, Галле, Гайдельберг, Гетінген, Бреслав, Марбург, Штрасбург, Фрайбург, Мінстер, Гна, Кенігсберг, Гісен, Кіль, Вірцбург, Рашток, Тібінген, Ерланген і Грайфсвальд. Релятивно найбільше число студентів філософії виказує Мінстер (52·97 проц.) усіх слухачів; потім ідуть: Рашток (47·45 проц.), Берлін (44·24 проц.), Липск (43·47 проц.), Гетінген (41·96 проц.), Гайдельберг (40·95 проц.), Гна (40·90 проц.), Марбург (39·78 проц.), Галле (39·73 проц.), Бон (39·69 проц.), Штрасбург (36·16 проц.), Бреслав (32·01 проц.), Кенігсберг (30·19 проц.), Гісен (29·94 проц.), Кіль (23·86 проц.), Вірцбург (21·93 проц.), Ерланген (21·77 проц.), Фрайбург (21·23 проц.), Мінхен (18·95 проц.), Грайфсвальд (18·69 проц.) і Тібінген (14·25 проц.).

— На чотирох австрійських німецьких університетах було вписаних 1074 студентів філософії на 7346 усіх слухачів, т. з. 13·62 проц. усього числа студентів. На поодиноких університетах представляло ся те число так: Чернівці (365) 30, Грац (1366) 107, Прага (946) 137 і Відень (4679) 800. Абсолютно найбільше число студентів філософії було проте у Відні, потім у Празі, Граці і Чернівцях. Релятивно найбільше число виказує також Відень (17·13 проц. усіх слухачів); потім ідуть: Прага (13·53 проц.), Чернівці (8·22 проц.) і Грац (7·83 проц.). — На сімох швайцарських університетах було на 3992 слухачів усіх факультетів 1702 слухачів філософії, т. з. 42·64 проц. усього числа слухачів. На поодиноких університетах було студентів філософії: Базель (484) 249, Берно (962) 396, Фрайбург (319) 139, Женев (809) 312, Лозанна (569) 224, Нюшатель (118) 76 і Цурих (731) 306. Абсолютно найбільше число студ. філософії виказує проте Берно; по ній ідуть: Женев, Цурих, Базель, Лозанна, Фрайбург і Нюшатель. Останній університет має за те релятивно найбільше число студентів філософії, бо 64·41 проц. загального числа слухачів. Потім ідуть: Базель (51·45 проц.), Фрайбург (43·57 проц.), Цурих (41·86 проц.), Берно (41·16), Лозанна (39·37 проц.) і Женев (38·57 проц.). Коли порівнаємо число студентів філософії в університетах Німеччини і Швайцарії, то побачимо що в останніх релятивне число далеко більше, як у перших, бо тут на 5 університетах вагаєть ся оно між третьиною і половиною, а на двох перевищує навіть половину усіх студентів; у Німеччині тільки на 10 університетах вагаєть ся число студ. філософії між третьиною і половиною, а на всіх инших оно менше і доходить дек ли навіть до пятої частин усіх студентів. На австрійських і німецьких університетах релятивне число студентів філософії менше, бо доходить до 7·83 проц. усіх студентів, чого на инших університетах нема. Видно, що й обставини, серед яких приходить ся жити опісля слухачам філософії по скінченню університета, в Австрії далеко поганіші як у Німеччині або Швайцарії.

— Давні, добрі часи! Проф. Лубанський в одній зі своїх розправ про зріст новітньої техніки описує так поступ комунікацій: Понад 100.000 миль залізних рельсів описало по нинішній день нашу земську кулю у всіх напрямках. Для переїхання сеї дороги, два рази більшої чим віддалене землі від місяця, поїзд експрес гонив би 1½ року. В залізничних спочиває нині капітал 100.000 мільонів зр. а. в. — а 150 тисяч локомотив на цілій земській кулі зуживає річно 100 мільонів тон угля. Величезні пароходи, мов плаваючі міста, перетинають океани,

сунуться по ріках та озерах задля виміни продуктів. Для торгівлі і промислу майже що не існують віддалення, а з поміччю телеграфів, телефонів цивілізовані народи, замешкалі тисячі миль від себе, здобули немов спільчасність усіх подій, так, що можуть мати ясний погляд на час, серед якого живуть. Ціле наше життя стало зовсім відмінним від життя наших предків. Невічність просторони і часу став їх паном; чоловік наче відорвав ся від притягаючої його землі. Лocomотива і залізниця промостили йому дорогу до пановання, з її поміччю вік XIX. виборів цілу матеріальну культуру найвищої доби.

Якжеж тісним, як скупим та обмеженим було се життя з початком нового віка! Поза мурами місточка чатували в безпечности життя та майна. Чужим було все, що існувало на широкому світі поза видокругом філістерського побуту. Всякі радості і смутки розпривали ся в замкненому круті тупого егоїзму, ціла мозаїка людського життя була сірою, погляди сьмійні, чувства зацфані, а все, що чуже — ненавистне. Торговля і промисл дрімали в зародках, бо занедбані гостиниці, недостаток комунікації унеможливали постійний рух транспорту товарів, а тогочасна безпечність на дорогах змінювала подорож на дуже ризиковану виправу. Підчас весни і осени творили ся такі страшні болота, що загрозу, почгову кариту мусіло витягати не раз 20 коней. Всякі заходи направи доріг розбивались об зацфанний упір та нерозумну захланність. Коли для зміцнення покладу дороги зачали приміновати систему Мек-Адама (1819 р.), заборонено скорої їзди, бо — як звучать відозва в сій справі — з чого удержували би ся придорожні господи, з чого жили би пекарі, римарі, ковалі і т. д., колиб подорожні не потребували задержувати ся по дорозі. Громади не виконували наказів направи доріг, бо коли поломили ся колеса та ося, або подорожні потерпіли каліцтво, то преймне не лише заробляли стельмахи, ковалі і цируляки, але багато грошей ішло також межи другі пехи, коли ціла кльвакада мусіла довгий час задержати ся в нещасній місцевости. Всі тодішні описи представляють такі подорожи як страшну муку: поlishаючи незбечні приляючки, вимагала їзда на трясучім возі без респорів залізного здоров'я і великої витривалости. Тож легко зрозуміти, з якими труднощами був получений транспорт товарів. На карколомній дорозі чатували ласі на кунецьке добро розбишаки. Непевність доставки і ризико підносили кошти товарів і гамували всякий розвій їх продукції, ось як виглядали ті „добрі давні часи“...

— Як ростуть американські міста. Наші читателі пригадують собі ще ту вість, яку ми перед несповна пів року подавали в новинках про страшний циклон на східнім побережжю північної Америки, котрий знищив ціле місто Гальвестон, положене на невеликім острові. Підчас тої страшної бурі згинило 3200 людей, а вихор розвіє 4000 домів, між котрими багато фабрик і публичних домів, загальної вартости 96 мільонів корон. Знищене місто було так страшне, що тексаский губернатор радив людям, котрі ще остали ся при житю, покинути Гальвестон, котре вже три рази навістила подібна катастрофа, і перенести ся на сушу. Але Американці, то не Русини, котрі по першій лівшій градовій тучі або яким иньшим нещастям готові покидати рідну землю, та йти в світ хоч би на погибель собі. Жителі Гальвестона не хотіли покинути ся ового островія, лиш як ті мурашки взяли ся будувати собі знову своє муравлино. Коштом 30 мільонів корон і за несповна пів року стануло на тім самім місці нове місто, відбудовано майже вже всі улиці, та знівельовано бульвари, а 1100 нових домів підіймає ся ще гордйше в гору як перед тим. Від часу як відбудовало ся Чикаго, по великім пожарі в 1871 р., не підняло ся доси ще віяке місто так борзо з унеадку, як Гальвестон, котре числить звиш 30.000 душ.

— Матір і сина гімназійними абітурієнтами. В одній з пруских гімназій зголосили ся до іспиту зрілости син з матерією, вдовою по єудовім уряднику Г. Учителі, що приготували обоіх до іспиту, запевняють, що обоє є знаменито підготовлені, а головню матір з латини, греки і математики. Павлі Г. є богатою особою і не потребує наукою заробляти на удержання, але посвятила ся для свого сина, щоби з ним учити ся і тим способом удектисти йому науку.

— „Газета господарска“. Так називає ся газета, котру від тепер починає видавати у Львові знаний в краю агроном п. Василь Король. Буде она виходити на разі два рази на місяць, 1-го і 16-го кожного місяця після ру-

ского календарі; але вдалось би дуже, щоби она могла виходити що тижня. Бо рільництво вимагає тепер газети, котра би науку господарства безпаставно ширяла між народом та поучувала хліборобів про все, що їх може і повинно обходити.

У нас від давна дуже потрібно такої газети, де би не тільки подавано відомости з науки господарства, але також і всілякі вісти що остають з рільництвом у звязи або мають вагу для господарства, так щоби кождий господар в кождій потребі міг в ній найти пораду. Отже „Газета господарська“ має винувити той брак. Она буде писати:

1. Про справи господарські і суспільно-економічні, маючи на увазі потреби нашого народу і вимоги рільництва в краю; при тім буде щільно слідити рух земельний і роботу ведену у нас в сій напряді.

2. Про способи разумного уладженя господарства, згідного з вдачею землі і з кліматом (теплотою) та з економічними відносинами; буде подавати правила до укладеня плодозміну та гзрці до обчисленя коштів управи рослин і вихову живого інвентаря, щоби мож оціняти, о скільки якась галузь в господарстві оплачує ся або ні.

3. Про потребу веденя рахунків і записків господарських, без котрих господарство не може бути разумно ведене; на те буде газета подавати рахункові взори і поясненя.

4. Про хибн в управі землі, вказуючи практичні і дешеві способи, якими мож усунути, а ґрунти з природи пусті або неужитки поправити та ужиточними зробити.

5. Про управу господарських рослин, а особливо таких, що дають великий дохід, а у нас мало або зовсім не є значні.

6. Про разумне навожуванє землі обіринком, навозами штучними і зеленими погноями, пояснюючи значінє і спосіб їх ужитя або, інакше сказавши: коли, як і кільки їх уживати.

7. Про годірлю і вихів всяких домашних звірят. При тім газета буде познакомлювати з ріжними породами тих звірят і поучувати, котрі з них та о скільки можуть бути для наших хліборобів ужиточні або ні. Крім того буде писати, як ті звірята жити і плекати, як запобігати хоробам, а в потребі як їх лічити.

8. Про машини і знаряди господарські які вже деінде випробнувано і за практичні узнано, а котрі і в наших господарствах були би придатні і потрібні.

9. Про гористи і способи веденя садівництва, огородинства, пасічництва, рибарства, молочарства, щадничих і пожичкових кас, крамниць, зеинів збіжа та інших господарско-промислових і торговельних спілок.

10. Окрім того всего буде газета подавати ради, цікаві і важні чи то для господарства чи для дому, дальше відпоріді на питаня, надіслані передплатниками до редакції в якій будь господарській чи економічній справі, а вкінці всякі новини економічні, вісти торговельні та ціни збіжа, худоби, безрог, яєць і інших плідів господарства.

Врешті додаємо, що в разі потреби будемо подавати ілюстрації чи то образки для поясненя річи викладаної або мало у нас знаної.

Редакція „Газети господарської“ рада би причинити ся до піднесеня добробиту наших рільників і вдоволати їх потребам і бажанням; длятого підняла ся так великої і трудової праці. Але щоби могла свою задачу певно і успішно виконати, потребує підмоги тих людей, для котрих добра газета призначена, — значить, треба, щоби Ви, Господарі підпогали її своїми письменними працями і як найчисленнішою передплатою. Кождий заможніший господар повинен нашу газету виписувати сам для себе, бо вартість її не є хвилева; з неї не лише передплатник сам, але й его діти та внуки будуть могли вчити ся, як і що робити в господарстві, щоби з него мати як найбільшу користь.

Отже під Вас, Панове Господарі залежить, чи хочете поправити свої господарства, а тим самим і долю свою та своїх дітей. Хто сего бажає, того за-

прошуємо до передилати на „Газету господарську“. Передплата вносить від 1-го лютого до кінця сего року 5 корон 50 сот., на пів року 3 кор. 10 сот., а на чверть року 1 кор. 70 сот.

Газети нашої не будемо ані висилати на кредит ані друкувати на запас; для того просимо посішити з передплатою, щоби ми знали, кілько друкувати.

Всякі письма і грошеві посилки просимо адресувати: Редакція і адміністрація „Газети господарської“ у Львові, улица Вічна Крижова ч. 5.

Редакция „Газети господарской“.

— Послѣдняя конскрипція викзала, що 31. грудня 1900 було в Галичинѣ 7,295,518 мешканців, а на Буковинѣ 729,921 мешканців. В 1890 році числила Галичина 6,607,816, а Букована 646,591 мешканців. Таким способом населене Галичини за послѣдних 10 лѣт збільшило ся о 687,722 або о 10.4%, а Буковини о 83,330 душ або о 12.9%.

Історія шлюбного перстень. Вже в давних часах перед Рождеством Христовим невільники, котрим пани дарували волю, діставали від них на памітку зелізнй перстень, зробленй з ланцюха, котрий передше нераз добре дав ся їм в знаки. Звичайно ношено перстень на четвертїм пальці лївої руки, а се тому, бо думаю, що в тїм четвертїм пальці находить ся головна жила, котра просто веде до серця. Опісля жених з нареченою мїняли ся зелізними перстеньми на знак взаїмної вірности і сильної любови. Після жидівського талмуду мав Адам мати два перстені, один „забутя“ а другий „паміати“. — Като мав на своїм перстені вприті слова: „тїлько одного приятеля ані одного неприятеля“. Цісар римский Тиберий призначив був велику кару на тих, що не знали шанувати перстенїв. Так як перстень в давнині означав приязнь і вірність, так само і в нинїшних часах перстень шлюбний є ознакою сполученя і взаїмности двох осіб.

О п о в і щ е н я.

Приватисти котрі намірають в тїм році складати іспит зрілости в тутешній учительській Семинарії мають внести тут подане о те найдалше до 31. марта 1901.

До просьби треба залучити:

- 1) метрику хрещеня,
- 2) свідоктво моральности,
- 3) свідоктво здоровля, видане через лікаря,
- 4) свідоктва шкільні (евентуально!),
- 5) опис житя,
- 6) виказ переробленого материялу наукового до іспиту зрілости.

Дирекція ц. к. Семинариї учительської в Самборі подає сим до відомости екстерністів, маючих намірене складати іспит зрілости в тутешнім заведеню, що поданя заосмотрені в приписані документи службові, винні внести на руки Дирекції найдалше до кінця марта с. р.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Душа дитини.

(Конець).

Але навіть кількодневна дитина звертає увагу дослідника тим, що не має ще жадної цѣхи, котрими чоловік ріжнить ся від звіряти. Оно не має ані естетичного, ані морального, ані релігійного почутя, не знає навіть боязни, що єсть першим жерелом того послідного почутя. Не має зовсім розуму, власної волї, ані слїду пановання над собою. Всяке знанє єсть єму чужим, так як і зручність або рухи позиточні, виключивши наслідственний і дивно усовершенний інстинкт ссаня. Однак той інстинкт мають і звірята в ще більшій степени. Ту, як і під оглядом рухливости і бистроти зміслів стоїть новонароджена дитина о много нижше від много молодих звірят.

А прецінь учить ся она в протягу одного року далеко більше як яке-будь иньше звіря так, що пізнійше перевиншає їх всіх в борбі о найліпші условия житеві і пановання над сьвітом. Там розвій наслідствених здібностей і скоре набуванє прикмет позиточних, а вигасненє неужиточних і шкідливих привычок, завдячуємо так як і наші предки, чудесному приміненю безборонної дитини до окружающего сьвіта. Хто без упереджень дивить ся на той процес приміненя, мусить дійти до заключеня, що виправді заходять важні у різних дїтйй пропорціонально малі ріжниці індивідуальні. Так отже організація психічна зневолює кожду дитину містити всі вражіня зміслові в однім часї, хоч ті вражіня, зависимі від індивідуальности, можуть мати ріжну силу пропорціонально до різних зміслів і викликувати неоднакові наслідки.

Дальше оказує нормальна дитина, коли лише зачне бавити ся, що все, що існує в просторони і часї залежить від чогось. Се почутє уважають звичайно наслідком вродженого понятя причинности, що зачисляє ся разом з понятєм просторони і часу до апріорістичного знаня. Я з тим згодити ся не можу. Одиною ясною річю в понятю причинности т. є. причини і наслідків єсть, як се висше згадав я, звязь між певними фактами і дієствами. Суть же причини так як і суть наслідку єсть для нас зовсім неясною. Дитина, котра так часто пеує часом дуже скомплюковані забавки, аби заглянути до середини, поступає так, як неутомимий слїдатель природи, що крає і розбирає звіря, аби

побачити его серце. Обов хочуть очевидно, не як звичайно говорить ся, найти причини, а рухи, форми, взагалі всі зміни, які спостерігають, узнати яко їх наслідки; але радше дослідити всі достережені зміни яко зависимі від інших амін. Се стремленє до ствердження зависимости в цілїм світі на виї нас і в нас самих, єсть чимсь зовсім иньшим як причиновість, повяте ві єсть зовсім ясне і вільне від гіпотез. Зросло ся оно з нашою організацією психічною рівно стисло, як понятя часу і просторони. Нічо не уїде его насилью.

Однак навіть тогди, коли би ми то почутє, яке появляє ся в нас з ріжнородностю вражїнь схотїли і дальше називати трудним і неясним вираженєм „причиновости“, не доказали-б ми істнованя апіористичного знаня. Коли би дитина навіть найскорше навчила ся орієнтуватись в просторони — до чого жадна не єсть спосібною перед другим роком — відріжняла минувшість, теперішність і будучність, а також мала властиве понятє о зависимости певного числа з'явищ, его малого світогляду, не виходило би з сего зовсім, що всі без виїмку его предки умїли то саме.

Противно, довгий період науки, недостача міря в оці у всіх дїтїй, вадливе хватанє немовляти і богато иньших з'явищ роблять в найвишій степени правдоподібним, що мнїме апіористичне знанє в давних часах, коли дорослі люди були більше подібні до звірят як тепер, набули они процесом прамінюваня і полишили яко здібність потомкам. Кождий иньший спосіб орієнтації в світі дійстним показав ся непрактичним і з тої причини его занедбано, забуто про него, а тим самим не можна було его унаслідити.

Уважні дослїди над дитиною подають тисячі примірів непрактичної або вадливої орієнтації. І в тім можна добачити невдалі проби дуже давних поколінь. Факт, що тепер всі дїти так як всі дорослі, здорові і божевільні, однако понимають понятє просторони, часу і зависимости з'явищ, має велике значїне метафізичне. Бо се, до чого дитина несвідомо приміняє ся, мусить бути конечностю. А що-ж иньшого могло би бутя тим конечним і дійстним, як не властивости дійсного світа, на котрий приходить несвідомий, можна сказати бездушний, а в кождім разі позбавлений волї чоловік? Вже перед 20 літами висказав я сю гадку, що *carpe mortuum* Канта велике X., річ сама в собі, могло би се бути саме вражїне змислове.

В найновїших часах здає ся находити більше відгомону погляд, що апіористичне знанє єсть властиво набутим, а здібність до его принятя унаслідженою по далеких предках. Ся гадка принесла дуже добрі овочі. Принайменше я не розумів би інакше, яким чином мозки всіх дїтїй без виїмку, могли би дійти до того, аби однаково містити в просторони свої вражїня если би се, чого дізнають, не було відповідно уложене, як річї самі в собі, існують в просторони, часї і зависять від себе.

Всі дїти приходять доперва по довгих пробах до властивих виображїнь, зачинають від блудного понятя вражїнь змислових і найчуднїйших помилок, если до сего не мішають ся старші. Однак загальні права людського мисленя побїджають вкінци, бо они суть такі самі як і права світа виїшнього і сим уможливають приміненє. Коли-б, як много думає, на світі все було інакше, як умови людському представляє ся, коли-б між виображеннями а річями самими в собі не заходила жадна подібність, то такого твердження не можна би було доказати і оно лишило би ся незадовольаючим, а навіть тревожним і блудним. Постепенні дослїди дуже молодих дїтїй можуть більше як що иньше послужити до покованя того новочасного суб'єктивїзму. Слїдженє психологічного

розвою провадять до узнання, що рівно певною єсть зависимість сьвіта від чоловіка, що на нїм живе і мусить до него примінити ся, як зависимість чоловіка від сьвіта. Факт розвою лежить в підставі всякого духового істновання і нищить послідні сліди антропоцентричного погляду, мов би то сьвіт без людей не міг істнувати.

Психологія малої дитини обіцює під оглядом теоретичним вияснити неодну спірну kwestію. Она одна пр. дає зовсім вдоволяюче сьвідощтво, що розвій розуму не зависить від набутя докладної мови, о чім обширно говорив я в послідних виданнях моєї книжки „Душа дитини“, стараючи ся такі блудні твердження, як: „Без мови нема розуму“ поконати на все.

Спосіб, в який діти всіх народів учать ся говорити і заховане глухонімих від уродження дають найсильніші докази повстання ясних виображень і то рівно подрібних як і загальних на довго перед першим означенем котрого небудь при помочи слова.

Однак ті виображення не суть численні, а найсильніші з них, ті що своєю інтезивною перевищають всі иньші, навіть пізнійші понятя висшого ряду, суть то виображення о поживі або річах, що дають ся їсти, пити, сеати, словом о тїм, що усмиряє голод і спрагу, а тим самим усуває неприємний стан організму. Не розводячи ся довше над докладністю тих дитячих понять перед набутом мови, можу лише се ствердити, що згідність перших неясних і зле розріжнених виображень у всіх дітей не показує зовсім істноване знання вродженого, понеже всі діти не лише перед уродженням але і зараз по нїм находять ся в дуже подібних виїшних услівях коло мягкой і теплої груди матери-кормительки, а також всі в перших днях більше сплять як не сплять. Але коли виїшні условія змінюють ся з віком — в тїм періоді числять ся він на дні — і час сну стає коротшим, повстають ріжні стани психічні а індивідуальнієсь зарисовує ся що раз то виразнійше. Найдокладнійше виступають єї індивідуальні ріжницї, коли дитина розуміє вже деякі слова і присвоює їх собі наслідуюванем окружаючих осіб. Доперва тогди єсть она в силї свої вчаснійші, недокладні понятя собі пояснити і розграничити.

Зі всіх понять може під тим оглядом найтруднійшим єсть понятє індивідуальности, почутє свого „я“. Початок єго зачинає ся з того часу, коли дитина не розріжняла власного тіла і єго частий, рід окружаючих предметів і то навіть тогди, коли не лише в зеркалї, але в дійстности могла єго бачити і дотикати. Коли оно власні ноги частує своєю поживою, коли довго глядить на свою руку, а потім сильно гризе і намагає ся відорвати від неї палець, не розуміє ще сполуки свого тіла, а тим самим не має понятя свого „я“. Чи визнамо після старого погляду триваючу через ціле житє сталість індивідуальности, чи будемо сумнівати ся о єї єдности у дорослих, все одно: дитина в перших літах житя в жадних обставинах не показує того, що називаємо сьвідомостію свого „я“, почутєм індивідуальности, самосьвідомостію. То суть понятя, котрих повстанє вимагає багато досвїду, особливо почутя болю, і трудного процесу абстраговання, в котрого підставі лежить дуже поволи набуване понятє часу а властиво понятє минушлости, порівнянє поступовання багато людей між собою з власним поступованєм, а се все вимагає надто багато актив понятя.

Бели малі діти, котрі так поступають, мов би то хотїли всю поживу і всі забавки забрати собі, відпихаючи других, називаємо єгоїстами, то не уживаємо властивого вираження. Ту іменню ходить лише о охоту посїдання, о аві-

рячу захланність, що проявляє ся також у молодих песиків. Забуваємо за- надто часто, судячи поступоване нецивілізованих дїтй, а остаточно всі дїти, т. є. всі люди в першій періоді життя суть нецивілізовані, що стоять они да- леко ближше звірят як людей цивілізованих. Здорово виколене курятко, що в першій дні старає ся всіми силами відгрізти своїм дзьобом власний палець або палець котрого з рідні, має над дитиною ту виспість, що у него без'ужи- точні стремлення далеко скорше минають. Управлюване дїтьми з замилованем, а навіть з пристрастю, безусловно шкідливе, бо получене з небезпеченством зродження яких заразків, при звичає до ссання пальців, дає добрий примір довгого тревання шкідливих привичок, котрих жадне звіря не обявляє в так великій степені. Ссавці подібних до людей малп не досліджено ще докладно, але вчасно починаюча самостійність в спинаю і лаженю, уповажяє до ви- сказу, що подібні збоченя рухів руки не могли би у них довго тревати.

Дальше розважане, збиране і дослїди противних, нелогічних, хибних і безцільних рухів малих дїтй представляє тому ще велику психологічну ін- тересність, що завдяки їй, з імовірністю близькою певности показує ся посте- пенний розвій всіх власностей люцького ума, що йдуть на рахунок понятя апріористичних, отже і розвій способу мислення. З поміж всіх можливих родів психічного приміненя до об'єктивно даного сьвіта можуть перетривати у ди- тини в борбі о істнуванє лише ті, що згоджують ся з істнуванем на сьвіті т. є. з житєм. Шкідливі привички, гадки без сенсу, полученя виображінь, що про- тивлять ся досьвідченю, мусять поступово гинути так, як пр. подвійні образи предметів, що суть наслідком дивлення двома очима, або перерв, викликаних сліпою плямкою на поли баченя, гинуть у всіх людей. Кожда дитина вказує на те, що в часі розвою душі треба багато забути, бо в противнім случаю не можна би пізнійше рационально упорядкувати дїйства. В тім взглядї то, що психологія дитини випроваджує до тепер на сьвітло денне яко неоспоримі факти — а то вже щось значить — згаджує ся зовсім з територією розвою всіх підставних дїйств психічних через борбу о істнуванє, приміненє і на- слідственність.

Бели всі організми розвинули ся морфологічно будьто через природний добір, будьто яким иньшим способом, то також поступово мусїли повставати і розвивати ся звязані з житєм організмів інстинкти і спосібности, одним словом вся духовість. Тільки єсть певним. В понятю розвою містять ся однак розвій загальний і індивідуальний. Що той послїдний єсть скороченим і через примі- ненє змодифікованим повторенем розвою раси о тім нема також сумніву що до фізичного устрою організмів. Що до душі то се єсть на підставі моїх спо- стережень над дїтьми і молодими звірятами також певним. З тої причини психологія дитини і психологія порівнююча суть і лишать ся дуже важними для пізнаня цілої психічної організації чоловіка. Розвій духовий цілого роду люцького находимо скорочений у дитини.

Кінчу в надїї, що ті мої уваги побудять до докладних, наукових т. є. фізіологічно-психологічних дослїдів над малими дїтьми. Остає ту до відкритя множество нових фактів, котрі будуть мати дуже велике теоретичне значінє, а під оглядом практичним дадуть нові помічні средства до помочи дитячї стати чоловіком.

Е. В.

Англієць о англійській школі.

Доперва недавно вийшла і здобула собі популярність у Франції і поза її границями книжка Демоленса: „На чім полягає висшість англійської раси?“ В звязи з тим дуже цікавою буде вість, що англійська виховуюча система, котра має бути взірцем для реформи французького шкільництва, стрічає ся в самій Англії з острою критикою, що і в тім краю думають о реформі і стремлять до ослаблення а радше зрівноваження тих сторін своєї системи, котрі власне за границею викликали найбільше одушевлене. Майже в тій самій хвили, коли Франція признала голосно висшість англійської раси, почали Англіїці о ній сумнівати ся і то не без дуже поважних причин.

Се факт дуже цікавий, що майже кождий нарід найприближнійше займає ся шкільними і педагогічними реформами, коли его пригнобляють політичні і економічні нещастя і упокорення. Колись наполеонські війни склонили пруске правительство до заходів коло піднесення шкіл, а розвій просвіти в тій державі стоїть в досить тісній звязи з битвами під Еною і Фрідландом. Неповодження кольтінгальної політики Франції звернули її увагу на висшість Англії в тім взгляді і казали шукати її жерела в виховавчій системі, яка панує по другій стороні Каналу. Однак рівночасно дізнала і Англія неіалях упокорень, і то склонює її застановити ся над від'ємними сторонами свого шкільництва.

Неповодження Англії, котрі глибоко діткнули її самолюбство, суть двоякого рода: економічні і мілітарні. Німецький промисел не лише зачав побивати англійський промисел на міжнародних торгах, але і заляв саму Англію своїми продуктами, котрим марка „made in Germany“ улегчує відбут. Той триумф Німців діткнув англійську гордість дуже діткливо, бо, як висказує ся Ф. Кіркман один англійський публіцист, сягнув до неї через кишеню. А знов з другої сторони признають навіть самі Англіїці, що побідоносна війна в Трансвалю були Кіргговою побідою і видобула на яв мілітарну неміч Англії. Она пожерла величезні грошові засоби, унерухомила або здесяткувала значно більшу армію як та, як після обчислень мала піти на поле війни до Африки і ослабила Велику Британію на всіх вниших пунктах її політичного впливу. Англійська висшість не заблснула перед світом імпонуючо і тому нині приходять на денний порядок реформи: військова, а побіч неї шкільна.

Sir Campbell Bannermann (міністер війни в попереднім кабінеті) підніс ту справу в відозві до своїх виборців говорячи: „Бєли хочемо уратувати наше всесвітнє становище, скріпити державу, піднести гаразд народу, дати населеню працю і добробут, памятаймо, що шкільна сая єсть для нас важнішим полем ділання, як касарняне подвірє“.

Наввизуючи до тої відозви свої виводи, пише Кіркман, що бєли не переведєся радикальної реформи шкільництва, осягненє вниших висше наведєних цілий покаже ся так само трудним як здобутє Оранії і Трансвалю. Будучність належить до того народу, котрий свою шкільну систему найліпше приновить до вимогів сучасного житя. Однак заки Англіїці заберуть ся до роботи, мусять наперед позбутися своєї зарозумілості. Взагалі, бєли они навіть схотять вірити, що они не є ще тим, чим повинні бути, то все таки

а тим застереженням, що суть лучші як хто вищий. То власне переконання старає ся автор ослабити. Він признає, що в обороні перед побідоносною конкуренцією Німеччини на поли промислу, старали ся піднести уровень технічного образования в своїм краю; думає однак, що то не вистарчає. „Оспирати технічне образование на недостаточнім загальнім образованием значить тільки, що садити дерево без коріння. Жаден ученик не скористає навіть з найдіпших фахових шкіл, если до тих студій не приготувала его добра середня школа“. Отже найважнішою і найцільнішою справою є для Англії реформа середних шкіл.

А от що пише той публіцист о педагогічній системі, котра викликає у Франції такий неуданий і — з огляду на цілком противні відносини того краю — навіть досить заслужений подив. „Зanedбане науки в наших середних школах є в певній мірі наслідком того, що, переняті важною потребою образования ума як другорядну справу і забули, як стисла лучність є між одним і другим. Ми зрозуміли знаменито, що умівє властивого поступовання не виходить з здібности льотічного думання, але переочили рівно очевидний факт, що добра воля без інтелігенції приносить дуже мало користи. Чеснота без просьвіти є часом так само шкідлива, як проступок в наслідок темноти. Вирочім треба признати, що коли ми так перехваляємо ся нашими школами як такими, що знаменито вироблюють характери, здає ся часом, неначе б ми не знали що говоримо. Наші заграничні обожателі признають нам, що в ніякім пньшійм краю не розвиває школа в хлопцях тільки енергії, живости, ініціятиви і певности себе, що пересічна англійська школа. Сим можемо гордити ся але-ж не забуваймо, що повисші прикмети не суть рівнозначні з чеснотою. Горстка спекулянтів, котра вихнула нас до війни з Бурами, мала єї в великім степені. Що роблять наші публичні школи, аби впевнити ся, що люди, котрих они єуспільности приспорюють, добре ужиють своїх сил? Чи уділяють їм яєвих пояснень о їх обовязках взглядом краю? Чи приєвичаяють їх до роздумування над важними моральними квестіями, такими, як милосерде, як відносини до низших клас, як моральність полоєа і моральність в економічній борбі о доробок гроша? — чи може лишаяють їм євобідний вибір між розвазуванєм тих квестій і полишенєм їх і роблять з них бездушні жертви фальшивих ключів і модних напрямів?“

Дуже великою хибкою шкіл є, на думку автора, недостаточне фахове приготуєанє учителїв. Недостача відповідних шкіл єклонює тих англійських педагогів, котрі самі відчувають недостачі євого фахового образования, удавати ся на студії до Німеччини. Се власне та точка реформи, від котрої треба би зачинати.

Рівно сумно представляє ся стан елементарних шкіл. Народне шкільництво не трактуєють до тепер в Англії поважно. В недостачі шкільного примусу тисячі дітний не ходять зовсім до школи, богато єейчас по єкінченю забуєає що в ній навчило ся, а половина не має відповідних кваліфікацій. Ініціятива мусить прийти з гори. Не можна чекати, аж жаєдоба просьвіти розбудить ся у загалу, треба ту жаєдобу розбудити. Тепер видає Лондон річно 15 мільонів фунтів штерлінгів на науої, а лише 1,729.000 на оплати і податки шкільні. Лише педагогічна реформа може змінити ріжницю тих цифр. Повинно повєстати єильне єторонництво, котре положило би в євоїй проєграмі на першій пляні едукацийні реформи, а на чолї Board of Education (інституция в роді міністерства просьвіти) повинен єтанути діяльний і енергійний муж. Если то

не стане ся, то Англію випередять всі сусіди, бо Німеччина і Франція роблять великі усиля в цілі улущення своїх шкіл, а Америка допровадила їх вже до цвітучого стану. „Ми — кінчить автор з огірченням — надто займаємо ся образом наших нових співгромадян і підданих в різних частих кулі земної, а не памятаємо о кращих школах“.

В кождім разі стан річи не в ще так дуже злий, если Англія має все таки відважних і щирих громадян, котрі не боять ся діткнути народне самолюбство, говорячи всю гірку правду в очи. Можна навіть припускати, що усунувши існуючі недостаті з властивою енергією, консеквенцією і самостійністю, витворить она знов дуже додатний тип школи, відповідаючої сучасним вимогам. Шкода лише, що на дні тих реформаторських стремлень лежать ту і там якісь чисто утилітарні взгляди, котрі роблять педагогічні справи лише средствами до досягнення очевидних користей. Все ходить лише о те, аби виобразувати собі або лучших жовнірів, робітників, техніків, інженерів, або відважніших і витриваліших колонізаторів і моряків, а припорення лучших і розумніших громадян вважає ся додатковим і другорядним зиском.

З парискої вистави.

Думаю, що цікавою річю буде образ повстання і розвою шкільництва в Сполучених Державах Північної Америки, а то з огляду на розміри, до яких оно там дійшло, а особливо середні школи.

Під кінець XII. ст. під впливом Мільтона заснували т. зв. нонконформісти, котрим було заборонено ходити до шкіл і університетів, так звані „академії“, в яких подавано середнє образование в зачерку літератури і наук. Американські академії повстали з англійського прототипу. Перенесені дорогою природних зносин населення на американський ґрунт, образували перші академії засновані правительством в класичнім і теологічним напрямі. Доперва 1753 р. повстала перша академія під впливом Вєнємина Франкліна дорогою публичних складок. Академія складала ся з 3 відділів: латини, англійського і математики. Головну вагу клали на науку англійського і математики. З неї повстав Пенсильвєнський університет.

В протягу 20—30 літ від повстання тої школи в Філадельфії повстало в середущих і полудневих державах значне число подібних академій, між котрими визначали ся дві: в Андовер в Массачузетс, друга в Ексетер в Нью-Гемпшир, основана коло 1780 р. Їх вплив розширив ся на цілий Захід і они належать ще до нинішнього дня до найбільше впливових середних шкіл.

Небавом по війнах о незалежність повстала нова система образования, в котрій спеціальну увагу посьвячено середнім школам. Першим і найзамітнішим фактом було заснування університету в державі Нью-Йорк 1781 р., опертого на ідеях Дідрота і інших великих французьких писателів з кінця XVIII. ст. Університет в Нью-Йорку обіймає в цілости середнє і вище образование з виключенням приватних шкіл.

Заряд его становить рада, що складав ся з губернатора держави, его заступника і 19 членів, і розпоряджує від 1813 р. спеціальним фондом літератским, з котрого заспокоює всі потреби середного образования. Однак не можна мішати понятя того Нью-Йорського університету з нашим. Там повстали віддільні школи спеціальні колледж, як: медична, фармацевтична, ветеринарийна, дентистична, правнича, теологічна і т. д.; суть то неначе факультети, але зовсім самостійні і мають осібні будинки; разом взяті становлять університет. Ту лучає ся, що відбувши 2 роки студій в College Junior і 2 роки в College Senior, відбуває ся потім ще два, три і чотири роки університетських студій на почитний науковий ступень.

Однак хоч Нью-Йорський університет мав в слідуючих роках взагалі великий вплив, то мимо того сю систему приноврено цілковито лише в одній державі — Георгії.

Далеко важійшою є засада, яку висказує конституція Індіяни з 1816 р., а іменно: законодавство повинно витворити загальну правильну систему поступеного образования, почавши від сільських шкіл аж до університетів, котре повинно бути безплатне і однаково доступне для кожного.

Однак більшість держав уважала свою діяльність взглядом середного образования скінченою через субвенціоноване приватних академій, чи то грішми чи землею (як пр. в Кентікі по 6000 акрів на кожду академію, що діє ся і до нині).

Первістні академії не мали задачі витворити учених професіоналістів. Деякі з них зближували ся дуже до колегій і були знані зразу як приготовляючі школи. В західних державах повставали часто з доданими до них приготовляючими школами і власне ті послідні називали загально академіями.

Се не було однак цілню первістних академій. Ті послідні були то школи о обмистій програмі для середної класи населеня і старали ся дати добре середне образование, маючи доперва на другім плані, і то лише принагідно, приготовляючу задачу взглядом колегій. Они відповідали зростаючому бажанню додаткового образования для власної потреби зі сторони осіб, що его не мали. Наука була більше „практична“ як в „колледж“, курс наук був обширнійший як в класичних гімназіях, а нераз навіть як в „колледж“.

Головна вага лежала на науці англійського з граматикою, реторикою і штукою виголошування публичних промов. Дальше образували ті школи в різних галузях математики, часто в геометрії і навігації. Они дали початок в студіюваню природничих наук, іменно фізики і астрономії. Учили також географії, історії, спеціально Греції, Риму і Сполучених Держав, деколи французького, а рідже вже німецького. Однак ядро науки становила в ліпших академіях латина і грека.

З початку курс студій в тих школах не був стисло означений. Молоді люди, змушені в теплих порах року працювати на фермах, ходили до академії в зимі, а виклади були примінені до їх потреб. Се викликало велику різнородність в школах одної держави, а деколи навіть одного графства. В одних тревав курс три роки, а в других навіть пять.

Треба підчеркнути релігійний характер тих шкіл. Деякі з них були засновані релігійними товариствами. В періоді, про котрий говоримо, повстало багато католицьких середних шкіл, заснованих ріжними монашескими орденами, котрі то школи приносили Церкві багато прихильників. Проте-

станції академії визначалися великою моральною ревністю, так зі сторони учителів, як і учеників.

Класичні гімназії існували лише для хлопців, подібно як і деякі академії. Коли повстав нахил до образования жінок, повстало значне число академії для дівчат, називаних „жіночими семінаріями“. Два типи шкіл для дівчат, т. є. мішані і виключні, становили два приготівляючі типи для інституції вищого образования, повставші в четвертій десятиліттю XIX. ст. т. є. мішаніна коледж і коледж для жінок.

Академії розбили загальне стремління до образования. Вони розширили в значній мірі умовний горизонт поодиноких родин і клас суспільности. Скрипили також протест, який повстав проти дуже вузького зачеркови американських коледжів. Спеціальною заслугою їх є, що в недостаті особних шкіл до образования учителів образували академії через довгий час добрих учителів для початкових шкіл. В Нью-Йорку і Пенсильвенії заложено при тих академіях спеціальні класи штуки наочування. При академії Філіпса в Андовер засновано першу учительську семінарію. При повстаню нормальних шкіл (для учителів) 1839 р. в Массачузетс оперто ся на практиці повисшої семінарії і інших академії.

Рух в напрямі *high school*. В першій половині XIX. ст. повстала в різних державах Північної Америки сильна потреба правительственных шкіл під впливом кальвінського погляду на цивільну власть держави. Зростаючий розділ між церквою а державою вплинув на відносини шкіл до тих обох чинників. Відносно до вищого образования повстала теорія, що правительство повинно надати коледжам самоуправу при помочи замкнених корпорацій і давати їм підмогу в формі грошових датків або землі. Однак переконане о потребі безпосередного піддання вищих шкіл державній контролі взяло верх.

Перший крок до засновання публичних середних шкіл, для доповнення або заступлення академії, зробив Бостон. Ті школи становили безпосередно відгалуження початкових шкіл; названо їх „*English high school*“ після подібних одінбурзьких шкіл, котрі однак тим ріжнилися від новоповставших в Америці, що курс в них обіймав також латину і греку. Нові школи мали задоволювати потреби середньої класи, переважно купецкої. Курс тривав три роки; до програми входили: англійська мова і література, математика, навігація і геометрія, географія, історія природи і астрономія, історія, логіка, моральність, політика і філософія. Латину і новітні мови додано вже пізніше; прибав також і четвертий рік курсів.

Ученики вступали до *high school* з початкових шкіл, але не удержували в них достаточного приготування до вступлення до коледжів. Однак по доданю новітніх язиків *english high school* в Бостоні приспособлювала своїх учеників до різних вищих шкіл, а іменню до технічного інституту.

Бостон заложив перший „*high school*“ 1818 р.; потім Філадельфія в р. 1838; Провіданс 1843; Бальтімор заснувало в тім самім часі „*міську*“ коледж; Гестфілд 1857 р. *high school*; Нью-Йорк 1848 р. „*free academy*“, однак сю назву змінено пізніше на „*College*“.

High schools мають лише приходячих учеників; академії суть взагалі пансіонами. Ліпші з поміж них стягають учеників навіть з дальших сторін.

High schools становлять доказ, як ширить ся у Американів потреба цілковитої державної едукції. Розповсюджуване їх викликає, переважно

в полудневих і західних державах заснування університетів. Між одними і другими існує органічна зв'язь, бо в різних часах впроваджено до курсу академій предмети, котрі робили би з них школи приготавляючі до колегій (університетів). З поміж тих предметів найменшу симпатію у загалу має грека. Академії були довгий час середніми школами, однак зближувалися до колегій і достарчили значний процент учеників вступаючих до нижчих клас в колегіях, а були *par Excellence* приготавлюючими школами. Більшість *high schools*, запозичила собі від академії характер середньої нормальної школи. Деякі академії упали з розвитком *high schools*, котрих тепер є більше число, приготавляючи до колегії, але ця ціль не була у них виключна.

Американський звичай відрізняє тепер три степені образования: вісім літ елементарної школи, чотири роки *high school* або академії безпосередно по початковій школі і чотири слідуючі роки — коледж, по котрих удержується ступень бакалавра. За перші два роки дає коледж власне середнє образование. Потреба впровадження до вищих клас елементарних шкіл системою і метод середнього образования зростає все більше.

Що до способів приймання студентів до коледжів і університетів, то в Америці, подібно як і в Європі, дозволив час випробувати багато систем, починаючи від іспитів з цілого курсу укінчених шкіл, аж до т. зв. *accrediting system* — приймання без іспитів на підставі поручення настоятелів скінченої школи, котру то систему прийняв перший університет в Мічигені 1871 р. Ця система розповсюдилася дуже. 1896 р. 42 університети і спеціальні школи рільництва і механіки, як також около 150 інших шкіл прийняли ту систему, котра установляє лише певного рода контролю шкільних іспитів через властиві університетські органи.

Найліпшу систему контролю має каліфорнійський університет, котрий делегує в протязі року в різних порах різних професорів і на підставі зібраних даних постановляє, чи дана школа може по певнім протязі літ бути зачислена до маючих довіря, чи ні, т. є. чи її учеників можна приймати на її поручення на університеті без іспиту.

Та система має недогоди: цілу вагу в школах кладуть на іспити, а властиво на останній шкільний рік; крім того вона дуже коштовна, про члена контролю випадає 8—9000 доларів. Мимо того уважають Американці, що добрі сторони системи переважають злі.

Рівнобіжно з повисшою системою контролю повстали т. зв. *associations of instructors*, до котрих ввійшли з одної сторони представителі колегій, а з другої середніх шкіл — для обговорювання спільних kwestій зв'язі і стремління до запровадження гармонії і лучності між тими інституціями. Перша така організація повстала 1885 р. в Бостоні.

Справи руского товариства педагогічного.

В Буску відбулась 3. марта с. р. перша конференція Філії руского Тов. педагогічного при участі 36 членів.

Голова Філії о. Єзерский проголосив вступне слово, в яким вказав на цілі і задачу Філії тов. педагогічного. „Між иньшими“ — сказав о. Голова — входить в круг ділання Філії товариства педагогічного уряджуванє конференцій, які дуже много причиняють ся до поспільного поученя і освідомлюваня при вимінї гадок, легше нам вспільно пізнати браки в нашім званю, а тим самим відшукати спосіб, як тому зарадити. При тій нагоді відсвіжуємо наші відомости і збогачуємо їх новими надто кріпимо ся до праці і витривалости.

По вступнім слові о. Голови наступив відчит п. Осипа Лади на тему „Поступи а учитель“. По виголошеню старанно опрацьованого відчиту многи з присутних зголосили ся до слова. І так:

П. І. Коссар, котрий зауважав, що в відчитї дуже наглядним є зіставленє поступу т. є. змін в шкільництві від гіршого до ліпшого аж до теперішніх часів.

Тому постуновни сприяє тепер можливість засновуваня педагогічних товариств, в яких в часі більших або меньших зібраниях можемо взаїмно поучувати ся, при чім не маємо ані встидати ся ані уважати се за понижене, бо вглянувши в обставини, серед яких знаходимо ся, прийдемо до переконаня, що праця одилиць осібною не може успішно впливати на загальний поступ. Ба і праця над нами самими є для нас майже неможливою. Возьмім тільки один предмет пр. педагогіку; кільки то книжок і часописий мусів би учитель мати, щоби зміг ту галузь науки належито пізнати бодай на стілько, кільки потрібно кождому свого званя. А щож говорити о иньших предметах, яких знанє є конечним кождому поступовому учителеви? На те бракло би і часу і фондів. Тож веі, що бажають загального поступу, пованні користати з замилованя, яке мають до поодиноких предметів, а зібравши в данім напрямі свої дослїди і досвіди в певну цілість, поділити ся з тим на конференціях з товаришами. Милій той обовязок був би відповідним особливо для молодших, котрі мають більше часу. Впрочім закінчив бесїдник старанно опрацьований відчит п. Лади, що заслугує на повне признанє, почім поставив внесене, щоби п. прелєгентови подякувати. Внесенє прийнято і виражено подяку через повстанє.

В дальшій дискусї зробив п. Ст. Цепух увагу, що з відчиту зрозумів, мов би наше духовенство до 70-их років нічого не робило для шкільництва; закид той зроблений тогочасному духовенству і докір (з яким впрочім стрічаємось часто) веі неправдивим, бо духовенство о скільки се могло, підтримувало шкільництво у нас на Русі і ми веі, що тепер маємо, завдячуємо майже виключно тогочасному духовенству. Що перед 70. роком поступ був незначний, то правда, однак в тім не вина духовенства, а обставин; так як в той час була така система не тільки у нас, але в цілїм свїті.

Колибсьмо однак розглянули справу всесторонно і порівняли теперішній успіх в шкільництві з тогочасним, то бодай чи не мусимо сумнівати

ся о вартости теперішнього. Возьмім пр. ось хочби харчованє учителя в „коліно“. Чи той примір не зіставляє нам з минулих часів красного доказу любови? З того приміру заключаємо також, що в давнійшій громаді між єввященником, учителем і громадою панувала єдність, бо учитель, будучи разом дяком, мусів бути зеном згоди і послуху. А що тепер? Правда тепер дух часу і відносини зовсім відмінні і ми не хотіли би і не можемо бажати повороту тамтих часів, однак наведений примір мусить нас впровадити в сумнів о вартости теперішнього поступу“.

О. В. Єзерский відповідає п. Цепухови на увагу, зроблену про теперішнє духовенство. Оно не має потреби ані сиромоги втручати ся до шкільництва, позаяк школи позістають нині в иньших руках; притім, як самі бачимо, тепер проти духовенства веде ся борба. Однак і теперішнє шкільництво має в духовенстві не перепону а підпору. Гляньмо зрештою до початків теперішнього шкільництва: чи при організації теперішніх шкіл не бачилисьмо переважно єввященників, з яких много ще живє?

Що поступ в теперішнім шкільництві є значиний, бачимо з того, що число анальфаетів значно зменшило ся“.

П. Лада вясняв, що в відчиті не було сказано, мовби давнйше духовенство не сприяло школам або нич не робило, тільки, що та робота була дуже ограничена, через що не могла осягнути тої цілі і тої користи, яку через школи осягали пр. Поляки.

О. Василь Лиско: „На тамті часи ми повинні дивитись оком критика; поступ не міг бути иньшим, бо така була сстема. В теперішнім шкільництві поступ також не можна уважати за совершенний, бо такого нема; хто-ж знає, чи наші наслідники не будуть нас судити так, як ми наших попередників? Що попереднє духовенство не організувало шкіл, се знов не єго вина, бо були то люди переважно бідні а притім і залежні і не мали в своїх руках езекутиви. Та справа се не легка. Видимо, кільки то клопоту треба до сего ще і тепер мимо, що і Львів і староство і начальство громадске провадить упорядкованя шкіл“.

П. К. Мацюк відповів передбесідникови на увагу о сумніві теперішнього поступу, що о тім годї сумнівати ся, позаяк на поступ вказує вже то одно, що учать не дяки а осібні учителї, які своему званю можуть віддатись цілковито.

Запитаний в кінци п. прелеїент, як поступати в теперішній хвилі, відповідає, що належить впливати відповідно на піднесенє і зміцненє одної з найважнйших інституцій, якою є школа, а тогди і поступ буде правдивим.

Дальше велись наради в справі заснованя філіяльної бібліотеки. О. Голова заявляє, що ту гадку піддав на засіданю Виділу п. Андр. Шмата, отже вівзав єго до мотивованя свого внесеня.

П. Андрій Шмата мотивує поданє гадки тим, що, читаючи справозданя з ріжних зібрань Філій педагогічних, подибує ся між иньшими замітку, що Філії не можуть успішно розвивати ся задля тої причини, що не мають средств, при помочи котрих давало би членам якусь більшу користь як до тепер; тож обовязком Виділу єсть вишукувати такі средства, щоби тільки запевнити Філії істнованє і успішний розвій.

Таким средством між иньшими єсть і бібліотека, проте до заснованя єї повинно ся приступити як найскорше. Вправді з браку фондів неможливим

є відразу заснувати бібліотеку таку, щоб вона відповідала всім вимогам членів, однак при добрій охоті і щирих вимаганнях прийшло би до того, що Філія мала би до ужитку бодай всі видання Товариства педагогічного і такі, що членам суть найбільше потрібні.

Над питанням, „звідки взяти фондів“, наступила оживлена виміна гадок, з чого мож було вносити, що зібраним залежить на заснованню бібліотеки.

Порішено ужити на ту ціль слідуєчих фондів:

1) з вкладок, іменно: з надвишки, яка позістає з минушого року.

2) з концертів.

3) з контрибуції, с. в. наложєня на кожного члена якоїсь хотьби малої суми, котру стягало би ся разом з вкладками.

4) з добровільних жертв поодиноких добродіїв, що схотять причинити ся до заснованя чи побільшеня бібліотеки відповідними книжками як і датками.

5) з датків і книжок, збираних членами при кожній нагоді.

З черги мав наступити відчит п. І. Коссара на тему: „Народні повіря“, зібрані в Русилові, однак для спізненої пори відложено сей відчит на слідуєчу конференцію.

П. І. Коссар заявив, що хотів би свій відчит зладити обширїйшим і більше загальним. В тій цілі просив всіх товаришів, аби они до того причинили ся і кождий в своїй місцевості зібрав повіря, а опісля переслав їх на его руки.

Такі повіря суть конче потрібні для пізнаня народу, а пізнати той нарід єсть нашим обовязком, позаяк працюємо між ним і для него, отже хотілибсьмо видіти і успіх нашого труду. З того взгляду збиранє народних повірий має велику педагогічну вартість. Кількож то буває нещастє між народом лише через повіря! З того взгляду мусимо поборювати повіря всіми силами, а доконаєм сего тільки при докладнім їх пізнанню. Що на нас лежить такий обовязок, видимо і з поміщеня уступів в теперішних шкільних книжках.

Трудність, яка в тій справі існує, дасть ся улєкшити в той спосіб, що на доповняючій науці кажемо ученикам ті повіря списати, які они знають, а тим заохотимо їх слідати за ними.

Тут зробив увагу п. Боцян, що збиранє народних повірий єсть пожаданє і дуже важне для самого народознавства; тому повинні всі а особливо учителї, бо їм скорше люди звіряють ся, щільно зайнятись збиранєм повірий і то з докладним увзглядненєм всіх відтінків виговору і означенєм місця і особи, котра їх розказала; так зібраний материял належить пересилати, опісля Виділові Філії або просто до п. Коссара, а він по упорядкованню переслав би материял до наукового Товариства ім. Шевченка, котре власне займає ся збиранєм народних повірий і навіть в тій цілі видало відповідну брошурку.

По вичерпанню дневного порядку подакував о. Голова п. Прєдсєнтам, а признанє належить ся їм тим більше, що зголосили ся на перший огонь і уможливили перший крок, який поставила бузецька Філія руского товариства педагогічного; дальше просив Голова і других членів о відчити додаючи, що на разї вистанє ограничитись на відчити вартости більше практичної як теоритичної; опісля подав до відомости зібраних зміну уконституованя виділу,

яка наступила по причині перенесення заступника Голови п. Стефана Обертаса. Вкінці повідомив, що слідує конференції відповідно до заяви членів будуть відбуватися в польські сьвята.

По конференції Виділ відбув засідань.

Андрій Шмата.
секретар.

Відозва.

Виділ „Руского Товариства педагогічного“ у Львові порішив заснувати бібліотеку, а то передовсім творів педагогічного й дидактичного змісту, якою могли-б користуватись усі, що бажали-б познакомитись точнійше з давним і теперішнім станом нашого шкільництва і взагалі розширити й поглибити своє образование в області педагогічній і дидактичній. Позаяк „Руске Товариство педагогічне“ не має достаточних засобів грошових, щоби могло купувати відповідні твори до сеї бібліотеки, тим більше, що й без того має сповняти багато інших різнородних і важких обов'язків, тож підписаний виділ звертає ся до Висоповажаних Земляків і руско-народних товариств з уклінною проською, щоби зводили прийти в поміч йому в задуманім ділі. Виділ сподівається, що його просьба не прогмонить безслідно, тим більше, що в бібліотеці кожного інтелігентного Русина найдуть ся книжки (приміром підручники шкільні), часописи, справоздання й розпорядження шкільних властей і т. п., які в приватній бібліотеці лежать безхосенно, а до бібліотеки „Руского Товариства педагогічного“ могли-б вельми надобитись.

У Львові дня 25. марта 1901.

За Виділ „Руского Товариства педагогічного“.

В. Білецький
заступник Голови.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

писемо ілюстроване для науки і забави руских дітей і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата вносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Театинська ч. 19.

Від Адміністрації.

З огляду на непорозуміння, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрація усіх Вп. Предплатників, яких доходить Учитель не точно, щоби зволили відвратною поштою надіслати (під адресою Собіщина ч. 7.) поправні адреси, особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предплату під своїм іменем, а осібно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслідком чого числа Учителя висилають ся подвійно, а Адміністрація не знає, на яку адресу висилати.

Просимо при кожній зміні адреси подавати докладно не тільки нову адресу але і давнійшу, яка має змінити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдалше до часу, коли наспіє слідуєче число, пізнійших реклямацій під ніяким умовієм не можемо увзгляднити уже з тої причини, що через те цілі річники „Учителя“ декомплетують ся.

В кінці просимо вирівнати залеглі і відновити нові передплати.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краюї.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поруचाє всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. в., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи вишого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. в. — заосмотрюють в повнєшїм закладї потреби своїх кабінетів що раз обширнїйше, — твм бїльше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновїйші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевишєє подібні заграничні заклади так під виглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чїм найліпше свїдчать вискази фахових педагогів.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами не без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Про зьвіринний рух.

E. Du Bois Reymond¹⁾.

Бєть се властивостию сїдженя природи, що оно ви-
дить в найзвичайнїйших появах загадку, що фізик
ходить в сьвітї проблемів там, де для звичайного
чоловіка все само собою зрозуміле. — Дове, о впли-
вах на віддаль.

Поважані панї і панове!

Від неоживлених і прочих оживлених єств відріжняють ся зьвірята
тим, що можуть стать свого тіла, положене своїх членів з більшою або
меншою силою довільно змінити, а опираючись о сталі тіла, воду або воздух
самі, а з собою і инші тягарі з місця порушати. Правда, що деякі рослини
як боязлива мімоза, мухоловка діонеа, берберис наших городів, оказують на
вишні подражнення подібну чинність, але тота є иншого рода, а коли-б навіть
було инакше, то живе заінтересоване, яке викликають ті винятки, було-б
найліпшим доказом, як загальною є ся різниця між рослинами а зьві-
рятами.

В викладї сїм буде мова о спроможї зьвірят довільно порушати ся, яку
чоловік яко найвише огниво зьвіринного ряду з ними ділить, отже о зьві-
риннім руху.

Може гадаєте, що буду розводитись о великі силї і замітній ско-
рости деяких зьвірат, о подиву достойній вправі, до якої дійти може людске
тіло, — о тисячних видах, які можуть прибрати знаряди руху в зьвіриннім

¹⁾ В річнику „Учителя“ з 1899 р. помістив др. Волод. Левицкий переклад промови сла-
вного того фізіолога н. з. „О границах пізнаня природи“. Тут подаю перевід иншої его промови,
проголошеної в товаристві для научних викладів в Берліні дн 22/2 1851, яка в приступній
і образній формі подає в головних зарисах фізіологію рухів — Промова ся находити ся
в: Emil Du Bois Reymund. Reden. Leipzig 1887. II. B. p. 29. — Нр. пер.

світлі: завше приноровлені до способу життя сотворіня, а однак все витворені лиш через переміну деяких типів?

Ні! — Сей спосіб викладу, як не представляв би ся богатим на цікаві подробиці і важні загальні висліди, не в цілю мого викладу. Для предмету викладу, який маю на думці, вистарчить найменший рух мізинного палця, найлекше дροжає наливочка. Коли великанське туловище слоня продираєсь через праліс, коли кит одним ударом хвоста викидає лодку з моря у воздух, коли тигр закинувши на хребет молодого бика, легко підскокуючи полишає за собою погоню, коли акула (людоді) цілими днями илине попри корабель сподіючись добычи, коли кондор зникає з очей на вершках Кордильєрів: то великі сї сцени з звіринного життя спосібні прикувати нашу увагу, розбудити подив, наповнити фантазію. Однак зі становища теоретичного природописця, який аналізує прояви, аби дійти до їх основи, з того становища, яке нині займемо, сцени ті нічим не ліпші від погляду на ца, що перебігає дорогу, або на муху, що перелазить через стіл, — і нічим від того факту, що можу кожної хвилі хотіти піднести руку, і — от рука підносить ся дійстно.

Звістне всім оповіданє о мужиках, що, хоч як старав ся пастор їм поясняти механізм льокомотиви, при першій переїжджаючій потягу замітали: Пан-отче, там суть такі коні! — Комізм сего оповідання для більшости людей полягає в тім, що мужики не хочуть поняти, як порушаєсь льокомотива парю. Для природописця комізм полягає в тім, що для мужиків се природнійше, коли віз порушають коні, ніж коли-б се робила пара, а глядачи з тої точки більша часть тих, що сміють ся при тім оповіданю, належить власне до категорії тих мужиків.

Прошу слїдити дитя в тім милім віці розвою, коли зачинає поглядом здобувати собі ви́шній світ і причини своїх вражінєй переносити поза себе. Сидить оно на столї, бавить ся ложкою, посуває єї то сюда то тудя. Случайно присуває ложку на край, а она з бренькотом паде на землю. Неопи́сана радість малюєсь на лиці дитяти; що підіймєсь ложку, то оно втішно повтарає тойсам досвід; ще не знало, що тіла суть тяжкі, непідпєрті падають на землю, та видають дивний звук; бо і відкиж? Дієрва часті, нераз болючі досвіди так закарбують єю правду, що дитина буде гадати: се розумієсь само собою.

Та в законодатній книзі природописця написано таксамо як в св. писмї: За правду кажу вам, ели не навернете ся і не будете як діти, не вїйдете до царства небесного. Тому видимо природописця, вертаючого на становище дитини, котра весь біль свій забуває, коли зобачить щось порушаючого ся, все одно чи се мертве чи живе, чи се кружляючий таріль циновий, чи кітка, що вганяє за стеблом. Але між подивом тих появ у природописця і дитини лежить та сама пропасть, яка відділяє моральну вартість зрілого мужа від невинної дитини.

Споукати вас Паньство до подиву звіринного руху, як се чинить природописець, вирвати супроти появ тих з рівнодушности: се цїль нинішнього викладу. Спробую, о скілько на се дозволить час, представити механізм звіринного руху і пояснити єго основи; вказати на ряд імпульсів, які по собі слїдують, щоби мож порушити якимнебудь членом тіла. Передше прошу вбачити одну недогоду, яка нероздільно в'язєсь з тим предметом. Нехай буде мені вільно свою гадку узмисловити порівнанєм.

Прошу собі уявити, що на дикім побережжю осів на мілині парохід, та що залога вигинула до ноги. Поміж жителями, що виділи, як корабель з димлячим комином і обертаючими ся колесами опирав ся філям і вітрам, знаходить ся гевій-мурин, як *Tousaint L Ouverture*. Коли его безжурні земляки давно заспокоїлись гадкою, що білий чорт вселив в него душу, а їх човна трівожно минають місце, де спочиває корабельний кадовб, его аж пече пізнати тайну чудного судна. Днем і ночною перешукує він зимні, пусті останки парохода, що ще недавно так гордо перетинав морські філі. Пізнає вал, на котрім осаджені колеса, триби і цїви, що обертали вал, котел зі слїдами ватри, означає ріжні вьнші предмети, о яких значіню нічого не перечуває; словом розсліджує будову машини, якої чинність бажав би зрозуміти, а доперва опісля те, як сей устрій міг служити до порушаня корабля. Пощож вьшого котел, як не на те, аби в нїм закипіла вода? Чиж не підносять ся часто при вареню покрішка і чи не дозволяє утікати парі? Чи не повинно се бути і тут жерелом порушаючої сили? Дослідникови прояснилось в голові, він рішає ся спробувати, розпалює огонь під кітлом, і хто опише его вдоволенє, бо от желїзна грудь машини дише спершу звільна, відтак що раз скорше, а рівночасно вї величезні члени зачинають порушати ся ритмічно. Тепер слїдить він вї рух; зачинає розуміти при зміні положеня частий їх звязь; пробує як дїлає сеся або друга підойма; тут отворяє, там замикає курок; і коли не схоче лиха доля, щоб занадто обтяжив безпечник, та, яко жертва своєї цікавості, вилетїв разом з кітлом у воздух, то може ему удались виробити в приближеню вірне понятє о дїланю парової машини.

В корабельнім кадовбі маємо трупа звїрять, в роботі нашого цікавого дикуна наперед розчленовуючого анатома, опісля експериментуючого фізіолога, котрий досліджені анатомом факти збирає і оживляє розумінєм, свої заключеня провїрює досьвідом, доходить через вислїди досьвіду до нових спостережень, і так втворює в приближеню вірне понятє о слїдженім процесї житєвім.

Будемо поступати сею природною дорогою при кождім досьвідї. Заким представлю гру якої часті звїринної машини, мушу описати будову тої часті. Може се за велика сьмілість, коли я хочу тут з анатомії, одну главу розвинути, а вказуванє на анатомістку минушого віка, Анну Манцолїну з Больовїї, або анатомістичні студії графинї Діотени з лїхтарнею в гербі, трудно щоб мене перед панями оправдало. — Може скорше заспокоїть впевненє, що я ледви чи переступлю круг анатомістичних поглядів, для котрих достарчає нам матеріалу кухонний стіл.

Підставою людського і звїринного тїла суть кости; они надають тїлови стати, величини і розміру, а їх устрій уважати можна достаточнo звїстним. Они суть для мягких частий на внутр підпорою, а на зверх охороною, покриті невразливою окістницею, найчастїйше пусті, і, з виїмкою птахів, наповнені стрижем (шпїком), творивом невразливим, що служить до відживлення, проте мильно говоримо: „перенявсь тим до шпїку і кости“. — В сугавах, де члени згинають ся, стикають ся кости гладонькими поверхнями ведьми штучно, і злучені білими, як атлас блискучими в'язами, що переходять в подібну до них окістницю. Після того, яка поверхня і як розміщені сугавові в'язи, суть кости то менше та більше рухливі.

Так постане дивне руштованє, що під назвою кістяка з косою в руці представляло в середовічній штуці відражаючий образ смерті. Поминувши критику Лессінга, який одушевлений старинною штукаю, виступив против сеї точки християнсько-германської символіки, сеї образ з двоякого взгляду неумістний.

По-перше, що се чите упередженє начеб кістяк був поганим. Но рід его краси для образованого ока відріжняє ся від краси живого чоловіка чи звіряти не тільки більшою тривалістю. Се той сам рід краси, який подобаєсь нам в фізичнім інструменті або машині, що полягає на вражіню (не все свідомім) безвзглядної доцільности при найбільшій простоті, яку б можна назвати механічною красою, та яка стоїть до пластичної краси в тім самім відношеню, як славлена математиками елегантність якоїсь формули до елегантності сонета. Видно в тім перевагу італійського образования над старонімецьким, що в часі, коли молодший Ганс Гольбайн творив свій Танець Кістяків, Бенвенуто Челліні вже познав і славив красу кістяка.

Другий взгляд, чому представляванє чинних, ходячих кістяків належить закинути, лежить ближше нас, іменно кістяк не може сам порушати ся. Ходячий кістяк як ходячий без пружини годинник, як парова машина без ватри, кітла і циліндра, значить: нісенітницею. Пружина в годиннику, — ватра, котел і циліндер в паровій машині відповідають в звіряти мускулам (мязам).

Прошу представити собі циркель, якого рамена суть так розхилені, що творять кут тупий — майже лінійю просту. Одно рамя его, вбите глибоко в дошку, звати будем сталим, друге рухомим. До внутрішньої і внішньої сторони рухомого рамени близько голови (завіс) циркля притверджено шнурки, які переходять вздовж рамени нерухомого і другим кінцем припиняєть до дошки, в якій стремить циркель, або такої до него самого при его долішнім кінці. Внішні шнурки переходять, розумієсь, по внішній стороні через голову циркля.

Очевидно, що потягаючи за котрийнебудь шнурок змінити можемо кут утворений обома раменами циркля о стільки, о скільки га се дозволить еластичність шнурків. Потягаючи за шнурки внутрішні уменшимо кут, рамена зближають ся; потягаючи за внішні шнурки збільшимо кут, рамена ще більше випростують ся.

Прошу уявити собі тепер на місці циркля кости, місто рамени недвижного пр. кість раменну, місто движимого передраменні кости, місто голови циркля локоть. Дошкою, в яку застромлено циркель, буде в тім случаю туловище і плечі, до яких, мусимо представити собі, є рамя недвижимо притвердженням. Шнурками, згинаючими або випростовуючими циркель, будуть згиначі або випрямники, що виходять від плечка і рамени та близько ліктьового суглаву притверджені до костей передрамени, а яких скорч передрамя на рамени (як движиме рамя циркля докола недвижного), в сю і ту сторону порушає.

Та не мож уявляти собі м'язів зовсім подібними до шнурків. Они то, попри шкіру і товщ, заокругляють суху, кантисту форму кістяка на повні принадні зариси живого тіла, та сприяють красу тіла, по крайній мірі мужеского о стільки, о скільки она не зависить вже від самого кістяка. М'язи се тонші або грубіші верівки еластично-м'якого, волокнистого, вогкого ества червоного, добре звістного з щоденного життя. М'язи (мускули) то не що

иньшого, як так зване мясо. При тім треба, щоб як слід зобразити їх собі, мати перед очима сире, а не варене мясо, бо в с'ім посліднім через варенє білко сціпеніло, мясо стало неподатливим і твердим. Волокно мяса, яке повинна кухарка краяти під кутом прямим, походить, як о тім переконую мікроскоп, відси, що мускули, повстають з безчисленних подовжних волокон, як снопи зі стебел, котрі, винявши серце і язик, нероздвоюючись біжать побіч себе, а в коротших мускулах простягають ся від одного кінця до другого. Мясні ті волокна суть пересічно 5 раз тонші від тоненького волоса і при сильнім побільшеню виглядають як аксаміт поперек напричуд правильно пружкований. Поперечні ті пружки не суть лиш поверховними, бо волокно зложене з правильно змінючих ся верств більшого числа субстанцій, які до світла ріжно представляють ся.

Мязи притверджені до костив тужнями, що зрослі з одної сторони з мязами, з другої з окістницею. Тужні то сильні неподатливі тасьми і верівки такого самого білого атласового вигляду як вязи сугавні. Так тужні як і мязи тратять при вареню свої природні свойства. Они пучнявють, мякнуть, стають брунатно прозорими і переміняють ся на останку в клей. Тому то в м'ясі, що подаєсь на стіл, сего білого атласового полиску тужнів і мязів не мож бачити.

Тужні як і кістяк, самі через себе не можуть ся порушати. Не суть они нічим більше як лиш ливами, при помочи котрих мязи порушають кістками, проте хибно висловляєсь, хто сильне рамя зве козтистим або жилим (так зве простолюдин тужні), від них сила рамени не зависить зовсім, а включно від мязів, що раменем порушають.

Але як дзвінок не дзвонить, сли дріт перерваний, так член не може порушити ся, сли тужні, які переносять скорч мязів на кість, перетяті. Загальний погляд, що датує ся ще від часів Гіпократа (+ 370 п. Хр.), наче-б ушкодженє тужнів, було невилічне, хибний, проте оклик Касия в Отеллю: „Я обезвладнений на завше" полягає на браку хірургічних відомостей. Нинішнє хірургія не лякаєсь перетинати тужнів. Stromeyer в тім власно знайшов цілюще средство на хромість, яка полягає на хоробливім скорченю деяких тужнів підстегня; а сли то правда, що жерелом світового болю (Weltschmerz) лярда Бирона в значній части була его хрома нога, то ніж нашого Лянгенбека зміг би легко причинити ся до праввернення ему веселішого світогляду.

Однак по тих поясненях легко менї у III. Слухачів догадатись такого питання. Правда, що циркель, який нам представляв кости руки, згинав ся і випростовував після того, чи ми тягнули за внутрішні чи вишні шнурки, котрі нам умисловляли згиначі і випрямники: але що тягне за мязи?

Нічо не тягне за мязи; они неначе самі себе тягнуть таким робом, що в наслідок впливів званих побудами, а о яких небавом ширше скажу, напрасно о значну часть своєї довжини скорчують ся, або як кажуть стягають ся, так що кости, до яких они притверджені, стремлять з великою силою зблизити ся до себе. Довго думано, що мясне волокно скорочуєсь в сей спосіб, що не грубіючи згинаєсь зигзаковато. Той случай тут не заходить; навпаки стає оно тим грубшим, чим більший скорч, так що обем м'якулу при стягненю зістає майже той сам¹⁾. Через мікроскоп можна тогди замітити,

¹⁾ В дійстности збільшаєсь обем м'якула трохи через сильніший наплив крови в его судини. П. пр.

що поперечні кружки, якими покриті волокно, неначе стяжка влюру (дрібно пружкованого аксаміту), зближають ся. Напучнявільість мускула, спричинену згрубінем всіх волокон, замітити легко під шкірою, а що найвидатніше місце мускула при стяганні пересувався, то се пригадало першим дослідникам миш перебігаючи попід покривалом, відси назва мускул від латинського слова *musculus*: мышеня.

Було подраженне мускула тільки хвилеве, то скорч єсть лиш проминаючи, лиш дрожею. Триває подраженне довший час, то мускули полишають ся стягненими так, що задержують члени в якімсь виді мимо постійно ділячої противної сили пр. можуть нести тягар. Коли мускули постійно скорчені, то сей стан єсть майже все смертоносним і зветь тетаном (від грецького слова: *τείνειν* = напружати). Тому то о мускулі, задля якоїнебудь причини постійно скорченим, мовить ся, що єсть тетанізований.

Уступить причина скорчу, то мускул вільніє, та яко еластичне тіло стріне перешкоду, то волокна укладають ся звизаковато, і се дало привід поглядови, що він в сей спосіб стягаєсь.

Якіж обставини спричиняють скорч мускулів? — Умістніше буде однак спитатись, які обставини полишають їх в спокою?

Коли відслонить ся мускули свіжо убитого звіряти і піддасть якось впливови, що в силі сильно і скоро змінити єго фізичний стан, то в мить він задрожить як чоловік напуганий напрасним шелестом. На всякий механічний удар, вколене, різане, щіпане, відповідає свіже волокно дрожею. Так само ділає тепло і студінь, приложене розпаленого заліза або кусня леду, кожний вплив хемічними матеріялами так званими жгучими средствами, як вітриолем, ляпісом, або острым лугом. — Наконєць відповідно ужита гальванічна струя або електричний ток оказались найліпшим средством до побудження мускулів.

Прошу не гіршитись вичисленем тих минних тортур. Рухи м'язів, о яких тут мова, не суть зовсім довільними; тут нема бесіди о відчужанню і оказуванню болю, або о судорожнім опорі звіряти. Звіря вже мертве, а ті наслідки виступають навіть тогди, сли мускули від тіла відділені. Сей скорч то признака свойства, яке мають мускули за життя, а яке переживає, сли навіть їх від звиринної машини відділимо або саму машину через смерть знищимо, відповідно до обсервованого рода коротше або довше; кілька годин у теплокрових, птахів і ссучих; — кілька днів у зимнокровних, вужів і рыб; найдовше у черепах, саламандер і жаб.

Тут лежить причина, чому так часто чує ся о тій звичайній і непоміжній жабі, яко предметі довголітних досвідів фізіолога. Досвідці ті не відносять ся до жаби самої, але звіря се вибрано від двіста літ тому на мученика науки і на ній dokonано багато найважливіших фізіологічних відкриттів, бо оно, побіч інших цінних прикмет, має ту, що єго поодинокі члени або відділене від прочого тіла якийсь час переживають смерть. Той рід переживання не повинен нікого дивувати, бо видимо прецінь часто, що на вставлений в воду китиці за ніч розвивають ся пучки в цвіт.

Дрож завмираючого мускула стає з часом на такі самі побудження щораз слабша і слабша, вкінці мускул не реагує навіть на найсильніші побудження, і доперва тогди називає єго фізіолог мертвим. Однак і в мертвм мускулі відбувають ся помітні появи. Небагом тратить еластичну пруживість

через те, що білковата матерія в нїм кріпше (подібно як кров по смерті кріпше або стинає ся); тому трупи людей і звірят по смерті тужавіють (деревіють, цїпеніють) т. є членів не можє свобідно в сугавах порушати.

Сам про себе нерухомий кістяк вивінували ми в порушаючі сили, в годинник вставили пружину. Між дві точки на костях кістяка, що мають до себе зближитись або змінити стан тіла, дано верівки, а ті на найслабший товчок напрасно стягають ся.

В описуванє поодиноких мускулів людського тіла не буду вдаватись. Становить оно окрему науку, міольогією звану, бо пр. на рамені і руці числять 49, на нозі і стопі 61 мускулів. Вистарчить замітити, що часто мускул находить ся досить далеко від місця, де проявляєсь єго сила, а тогди злучений з порушаною ним костію довгим тужнем. Так пальці само про себе нерухомі, бо складають ся з самих костий, христок, вязів, тужнів, кровних і лімфатичних начинь, нервів, товщу і шкіри; мускулів тут нема. Але тужні біжать вздовж руки до передрамени, де находить ся дотичні мускули; їх напучнявілість відчуваємо при рухах палців. Так вправа віртуоза, що перебігає по клявішах з лискавичною скоростію, має осідок не в палцях, а в передрамені.

І знов приходить мені запобічи одному питаню. Сказано висше, що всі можливі впливи, змінюючі мускул сильно і скоро, спонукають єго до стягання. Але відки находить в живічїм ненадвередженім тілі ті впливи? Що то раз сей, то знов инший мускул коле, ріже, щіпає, палить, електризує, щоб він відповідно до рухів, які треба виконати, стягавсь в саму пору. Конем суть мускули, душа їздцем; де натиск стегна і остроги, щоб коня до скопу, мускули до стягнення спонукати?

Для пояснення сеї справи мусим відступити знов від предмету.

(Конець буде.)

Споминки з дитячого і шкільного життя

Едмонда Де Амїчіса).*

Многим з Ш. Читачів звісне буде „Серце“, знамените діло повисшого автора, яке я в скороченю під заголовком „Записки школяра“ свого часу був переклав**), а яке діждало ся перекладу на усі мови цивілізованого сьвіта, а в деяких з них, як пр. в англійській, доси 36-го стереотипового видання.

Не давно появилсь нове діло Амїчіса, якого повний заголовок подаю понизше а тут хочу познакомити Ш. Читачів із змістом того діла.

Як бачимо, титул книжки Амїчіса обширний; перша часть обнимає споминки дитячого і шкільного віку, в яких головною особою є сам Амїчіс. Приглянувшись близше, спізнамо, що і в другій части а навіть більшій части цілої

*) Edmundo De Amicis: Ricordi d' Infanza e di Scuola. Signiti da Bombofe e Marionette — Gente Minima — Piccolo Studenti — Adolescenti — Due di Spada e Due di Chore. Milane, Fratelli Treves, editori 1901. (Сропін 444).

**) До ннбути в тов. педагогічнім по ціні 40 сот.

книжки виступають головню діти і гімназисти. В частини: „Подорож бальоном“, яку подано в гумористичний спосіб, виступають оба сини Амичіса, для яких він відважив ся на повисшу подорож. Бесіда там про подорож бальоном до довгої ливни привязаним, о чім доперва при кінци частини довідуємо ся; той бальон містив в собі 12 осіб, посеред яких сам Амичіс був найбільше зляканий. Дуже живо подані суть частини: „Білі запаски“ і „Дитячі особистости“; навіть чоловік, який би був обоятним для справ вихованців дїточих охоронок мусить, читаючи ті частини, набрати охоти зблизитись до того малого свѣта.

Амичіс вказує нам, що вже в тім малім, нїжнім віку обявляють ся ріжницї не тільки між дївчатами а хлопцями, але взагалї і в характері дїтей. Дївчата охоронок були заєдно чисто убрані, а в перестанках науки стояли супокійно, стріпуючи найменшу порошину з запасок або з одїня; хлопцї думали знов о цілком чим другім, они бігали заєдно, ловили один другого і. т. н. За те здавалось Амичісови, що усі красні дївчата понизше шести років, дожидали від Амичіса якого компліменту про їхню красу, коли їх імена подавано Амичісови, і що вони були невдоволені з того, що Амичіс не висказував таких компліментів; на їх лицях малювалось очевидне невдоволенє з того. При оборонї, — пояснювала настоятельница — уживають хлопцї звичайно кулаків а дївчата ногтів!

В часі хорального співу не відріжнював музикально образований Амичіс голосів поодиноких дїтей, здавалось ему, що усі голоси походили з одної гортанки, за те ріжнили ся они усі, як прийшлося їм відповідати на питання.

Завдяки учителькам зробив Амичіс в Охоронцї деякі інтересні знакомства, почавши від пиялітнього хлопця, що з власної волї був посередником згоди поміж загнїваними дїтьми, до „галапаса“, що через цілий ранок „обработыв“ одного товариша на те, аби лише підчас сїдана вимантити від него кусень хлїба чи чого другого.

Амичіс слїдив одного хлопця, що складом своєї голови нагадував ему вроджених злочинців, про які Лїомброзо (італ. філософ) писав. Коли однак Амичіс заглянув у очі сеї незвичайно брудкої дитини, мусїв він повірити запевненням учительки, що се найлюбіша дитина зі всіх, які суть в Охоронцї. А знов про дївчину „ангельської краси“, про яку Амичіс думав як найліпше, розказували ему подружки її, і то в її присутности, що вона бе, драпає, вививає другим волосє, копає ногами, прозиває а навіть кусає.

Опріч деяких примірів, в яких Амичіс помилив ся, судячи дїтей з фізіономїї, подає він образ хлопця, що усував ся заєдно на бік, і висказує ся о нїм, як о 40-літнім досвідченім чоловіцї, що став назад дитиною і своїм захованєм вказував, що ему цілком не імпонує ніякї гїсть, що заходить до Охоронки.

Амичіс удїлив настоятельцї Охоронок кілька своїх спостережень, при чім сконстатував, що її нічого нового не сказав, а у відповідь почув від неї отверте признанє, що „вона що-день від кожної дитини учить ся чогось нового“.

Амичіс знає про те, що ті малі діти в пізнійшій віку будуть виявляти менше добрі і красні сторони людського роду, як се чинять тепер старші; однак в товаристві невинних дїтей віддаєсь він надїї, що вони будуть ліпші і щасливіші як ми.

Із становиска чоловіка, а не фільольога, приглядає ся Амічіс 35 письменним виробам, які в другій класі школи в Турині написали 7—8-літні хлопці в одній годині без диспозиції в присутности учительки! Темат був ось який: „Мої бажання!“ — Амічіс підносить різнородні прегарні свідощтва о учительках, як і старанє ся хлопців при тій нагоді сказати щось приятного своїй учительці, і висказує ся, що треба дітти не тільки питати ся, чого їм треба, але також чого вони бажують, бо діти без втіхи виростаючі, можуть стати ся небезпечними людьми!

35 иньших виробів з другої класи народної школи в Турині, обговорювали темат: „Заняте батька, матері і иньших членів родини“. В части „Малі писателі“, констатує з радістю Амічіс, що батько, мати, брат, сестра переглядали виріб повнєшої теми, і що навіть в бідних родинах нині інтересують ся більше школою, як се було перед 30 роками. Амічіс впевняє, що він зауважав в письменних виробках дітти біднійших родин яркійші вирази любови і вдяки для родичів, як у дітти маючих родин. Біднійші діти бачать се добре, як їх родичі мусять тяжко працювати, проте уміють пошанувати їх недостатки тим більше, що і діти самі їх дізнають.

По письменних геніях суть діти, если віддамо ся студіям над ними, „найліпшими учителями старших“, впевняє Амічіс. І з того становиска виходячи, подає автор два додатки до історії діточих забав: „Король куколь“ є властителем великої фабрики забавок, котрий робить свої цінні спостереження на купуючих матерях і вітцях — а в „Малім славнім театрі“ — представляє Амічіс театр маріонеток. Сеї части діла Амічіса не повинен ніхто поминути, хто, чи то для приватної розривки чи яко писатель, слідить за людowymi оповіданнями. Амічіс не вдоволяє ся тим, впровадити нас до середини повнєшого театру де в неділі і свята усі діти з нескінченою радістю забавляють ся, а в буденні дні $\frac{8}{10}$ публіки старші люде становлять, — він поучує нас з властивою ему докладністю про усе те, що дівєсь за сценою, дальше про тайни цілої машинерії і про місце, де лежать реквізита того театру. Під той час, коли театр мав виставити епопею з життя Гарібальдового, мусів властитель театру справити на раз спору скількість Гарібальдів (кукол). Чим вірнійша була така кукла, тим менше можна було єї уживати в другій сцені. Присутні думають, що бачать в друге ту саму фігуру, однак так не є, бо они бачать цілком иньшу куклу, обчислену на змінну перспективу; особливо ходить при тім о конструкторцію голови, яка вимагає много вправи і знання перспективи.

Свідомий автор поучує нас, що добре преставленє в театрі маріонеток вимагає великих старань, що се є дуже тяжко панувати над найслабшим народом, над народом, що не їсть і не говорить, яким власне є кукли!

Іспитам, які в Італії дають більше темату до родинних розговорів, як де инде, посвєчає автор осібну часть сводо діла: „Святочні хвилі“ надто уривок: „На лавках гімназії!“ По при 40 хлопців сидить в осібній лавці 4 дівчини, з якими обходять ся учитель класи рівно строго, як з хлопцями. Амічіс описує незвичайно ясно заводи поміж двома найліпшими учениками класи, а усе, що тота численна класа робить в часі іспиту, представляє він незвичайно по майстерски. При кінци сеї частини довідуємось про учеників, що за заплаатою переписують або і вирабляють другим письменні кари.

Про вплив театру на молодіж висказуєсь Амічіс в обох частинах. Наколи-б він знав рисовати, тоді зміг би він спотретувати усі комедії, які вті-

шали его в молодім віці; так глибоко врилися они в его память. Під вражі-
нем театру здавалось ему, що міг би був тим або тим стати, коби був мав
те або те. З першу рад був він стати бандитою, а то на те, аби про него
всюда говорено; потім представляв ся ему в рожевих красках жовнірський
стан, відтак рад би був стати сьвященником, математиком, малярем і т. п.
Він надіяв ся стати знаменитим тенором, а в кінці рад би був вже зістати
звичайним актором. Коли одного разу був в цирку, де мав нагоду подивляти
зручних гімнастиків, рад би був стати директором цирку, потім знов адво-
катом, аби міг обороняти покривжених. Сим всім мріям положило кінець ро-
дичнє нещастє, наслідком якого мусів Амичіс вступити до приватного закладу
в Турині, де мав приспособлювати ся до військової школи в Модені.

З відїздом з міста Кунео кінчать ся дитячі і шкільні споминки Амичі-
сіса, які займають 187 сторін повисшого діла. В тій частині познакомлює
нас автор з цілим рядом людей різних станів, які вплинули чимало на его
індивідуальність. З вдячністю вказує він, як вплинули на него передовсім
его родичі так наочанем як прикладом. В однім незвичайно інтереснім уступі
оповідає Амичіс про одного учителя італійської мови, який завше був готов
вести в школі політику і говорити про свої приватні справи, а ніколи не мав
охоти анї часу сповняти свій обовязок, значить: учити.

І з педогогічного боку цікаве діло Амичіса; він висказує пр. свою гадку,
що діти повинні, завім зачнуть в школі учитись якогось нового і трудного
предмету, приготувитись до того дома приватно; він виступає проти всякому
перетяженю в науці. Яко приятель дїтий і людей не бачить він в дїтях ма-
шини, яка в певнім часі має се або те доконати, він не вірить тому, будьто
би щастє в приватнім житю залежало від сумнівної користи скінчити науку
однй рік скорше або пізнійше.

Розуміє ся, що і в дальших частинах свого діла (стор. 187—444),
про які тут на разі не згадую, подає Амичіс премного поучаючого.

Красні суть его дві новелї, які умістив у своїм ділі. В новелї „Чер-
воний звоздик“ удає ся 12-літньому хлопцеві в день его уродин, упросити
батька, фабриканта, аби прийняв до роботи бідного робітника, якого віддалив
за ріжнородні прикrostи, які ему робітник виряджував, а в другій новелї:
„Два серця“ розказує Амичіс, як удало ся двом гімназьястам перешкодити по-
єднкови їх батьків, що жили до того часу з собою у великій приязни.

Казка.

Деся на кінці сьвіта, здалека від бурливого житя, був край багна
і мраки, царство дрімоти і придушених сліз. Аби колисати одних до сну,
а другим витискати сльози, істнували різні роди людей, котрих діяльність
полягала на заглушуваню потреб мешканців багон. Мраки заслонювали го-
ризонт, рух утруднювали болота, а народна коліскова пісня осьмівували іди-
лїчність і красу країни. І було тихо, спокійно, все на своїм місци, в порядку.
В тім якась зловіща філя страєла стоячі від віків води, де-не-де салубив

вітер хмари окружаючи землю і щільними олов'яного склепління прoderло ся ясне проміння сонця.

В краю збудили ся нові жадоби. Заколот збільшав з дня на день, бо потреби множили ся дуже скоро, а средства для їх заспокоєня прибували по-воли як черепаха. Такий стан настрашив володителя сеї країни, великого божка, Багновика. Вислає отже Багновик посла з розказом, аби вишукав відповідних людей до поправки інтересів держави і каже:

— Жаждучих накормити і нагвх приодіти, але так, аби вже більше ніколи не зазнали ані голоду ані холоду.

— Отже не милостинею? — спитав здивований посол.

— Ні працію — була відповідь.

І пішов божий слуга шукати людей, котрі працію вимели би вужду зі сьвіта. Зачав від найдіяльнійших, бо від промисловців всякого рода.

— Ви є найспритнійші в державі, сказав до них, прийдіть до бога Багновика вибавити працію людей з недолі.

— Так, відповіли, працювати уміємо і можемо, але в зносинах з иньшими ми безвзглядні, а Багновик хоче всіх узвглядиювати. То оплатить ся, ми не до того.

— Наука узвглядиює все і всіх, під єї охоронними крилами займає доля і недоля рівні місця, най отже представителі науки зложать знанє і безсторонність на жертвеннику публичного добра.

Так розумуючи, предложив посол жадання Багновика в сьвятини науки, теоретичної толеранції і справедливости. На се відповів єму один учений, щирійший від других, обвинений в тої мудрости і слави:

— Добре понимаєш задачу науки: она хоче осьвітити всім дорогу, вказати кождому ціль; але наука і ми, то дві зовсім противні річи. Поглянь на моїх товаришів і учеників! Се живі розділи і карти з великої книги мудрости народів. Кожда учена голова то неначе начинє, до котрого довгі літа спливали ряди фактів, комбінації цифр, струї теорії або проби незвичайних примінень. Задивившись в незміримі глубини науки, почитаємо з самопожертвованєм ті начиня і побільшаємо їх зміст. І то наша ціль, иньших задач не маємо. Ми зірвали з житєм і єго журби нас зовсім не обходять. Дивуєш ся? Бачу сум на твоїм лици. Однак не в нашій силі змінити людську судьбу, не ми будемо лічити людські немочи; нас обходить лише думка, ми живимо ся єї витворами, а тіло — се в наших очах марний порошок.

— Хоч так мало ціните мешканє душі, все ж таки знаєте потреби тіла, а средства ущасливлення людства мусять бути в ваших руках.

— Не в руках, але в голові — відповів гордо мудрець, підносячи до гори чоло. Голова перебуває в надземних сферах а гадка є єї ділом. До діла треба сильних рук, а ми живемо лише силою духа.

— Але-ж фізичної праці ніхто від вас не вимагає — толкував посол. Багновик дасть вам цілу армію робітників, а ви дайте лише плян і обійміть головну управу над тою армією.

— Плян, управа... се велика честь, але на то не маємо сил. Ту схилив голову. При безнастаннім думаню застигла нам кров, одубіли члени, а голова наповняє ся лише тому, що привикла до того від дитинства.

Посол віддалив ся сумний і не знав що робити. Найдіяльніші люди не мають взгляду для иньших, а наймудрійші і найсправедливіші в теорії — суть в практиці життя безсильні. Але прийшло єму на гадку, що суть

ще люди доброї волі, повні запалу і енергії, готові принести все в жертву кравви. Удав ся отже до них в імені великого бога і в імені всіх великих народних ідей.

Ту прийняли его ентузіясти найсердечнійше. Їму здавало ся, що приносить спасенє, що его слухачі чують ся щасливішими від учеників Месні. Недин вихвалював перед другим замір божка, проповідав країні багна сьвітлу будучність, висказував свої погляди в тім взгляді, згадував геніїв і вождів людства, що вступали на подібну дорогу, додавав власні поправки і дрожав в одушевленню, неначе-б рвав ся до діла, для відродження стухлого багна.

— Отже хто-ж з вас схоче зайняти то почесне становище? — спитав божий слуга в найліпшій надії.

— Я хотів би — відізвав ся один з гурту — то сьвятий обовязок, але як ту зачати?...

— Чи-ж би кому збувало на охоті — сказав другий — але скільки ту треба знаня і праці!

— Та праця — додав третій — здійснила би мої найвзнеслійші мрії, але . . . нерви і стичність з реальною дійсністю!... Ах то страше, неможливе!

— О, впевняв торжественно ще один голос, я люблю цілу людскість і хочу проляти за неї свою кров! Але суспільність на нову дорогу не можу провадити, бо і доріг не знаю і не вмію по них ступати.

Посол не слухав вже дальше, махнув рукою, задумав ся, плюнув і пішов в дорогу до замку Багновика. Здаючи справу з своїх пошукувань, так сказав своєму володітелєви:

— Суть люде праці, але они не хотять нич для других зробити; суть жреці науки, але сі до діла неспосібні; суть в кінці люди доброї волі, але они не мають знаня і сили.

Багновик зморщив гнівно брови, торгнув вус і, місто відповіди, казав візвати Духового батька народу.

Духовий батько прибув зі звозом справозданєм в руді і зачав вичисляти степені загального поступу в повіренім собі зачерку:

— Число шкіл стало збільшати ся, число учителів і учеників зростає, чим раз більше спеціялістів в кождім заводі...

— Досить тих спеціялістів! — перервав з гнівом Багновик. Маємо людий з сильними руками, маємо учені голови і горячі серця, але нема чоловіка з серцем, головою і спосібністю до праці. Отже або будеш образувати цілих людий, або наше багно розшарпають вітри і розбурхані филі, так як ти роздер одноцільну душу на непотрібні стріпих.

Переповнене середних шкіл в Австрії а головнo в Галичині.*)

Австрійські середні школи є найбільше переповнені в Європі а галичкі і буковинські найбільше в цілій Австрії.

Як виглядає фреквенція середних шкіл в Галичині і на Буковині в порівнянню з иньшими Ціслітавськими країнами найліпше ілюструвати ме та-

*) Буковина Ч. 35.

Середні школи	Рік	Число учеників											Найбільший заклад мав учеників	
		Наспе 100	101—200	201—300	301—400	401—500	501—600	601—700	701—800	801—900	901—1000	1001—1100		1101—1200
Д. Австрія	1898	1	2	10	7	9	7	—	—	—	—	—	—	574
	1899	—	2	7	10	7	8	1	—	—	—	—	—	608
	1900	—	2	5	11	7	8	2	—	—	—	—	—	628
Г. Австрія	1898	—	3	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	527
	1899	—	3	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	534
	1900	—	3	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	600
Сальцбург	1898	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	303
	1899	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	329
	1900	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	332
Тироль з Форальбергом	1898	—	2	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	438
	1899	—	2	7	1	2	—	—	—	—	—	—	—	428
	1900	—	2	6	2	2	—	—	—	—	—	—	—	420
Стирія	1898	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	544
	1899	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	541
	1900	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	532
Каринтія	1898	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	466
	1899	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	468
	1900	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	485
Країна	1898	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	654
	1899	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	664
	1900	—	—	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	627
Побереже	1898	—	1	1	2	3	1	—	—	—	—	—	—	582
	1899	—	1	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	623
	1900	—	1	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	622
Дальмація	1898	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	404
	1899	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	391
	1900	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	356
Чехи (нім.)	1898	—	8	14	5	1	1	—	—	—	—	—	—	513
	1899	—	7	15	7	2	—	—	—	—	—	—	—	481
	1900	—	11	14	5	1	1	—	—	—	—	—	—	510
Чехи (чеськ.)	1898	—	2	15	10	9	4	—	—	—	—	—	—	583
	1899	—	3	15	10	8	4	1	—	—	—	—	—	640
	1900	—	2	16	12	7	5	1	—	—	—	—	—	688
Морава (нім.)	1898	—	3	13	2	4	—	—	—	—	—	—	—	472
	1899	—	5	9	5	3	—	—	—	—	—	—	—	483
	1900	—	5	11	3	4	—	—	—	—	—	—	—	476
Морава (чеськ.)	1898	—	—	—	5	2	1	2	—	—	—	—	—	671
	1899	—	—	—	5	3	—	2	—	—	—	—	—	694
	1900	—	—	2	5	3	1	1	—	—	—	—	—	627
Шлеск	1898	—	1	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	383
	1899	—	1	2	5	1	—	—	—	—	—	—	—	402
	1900	—	1	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	443
Буковина	1898	—	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	900
	1899	—	—	—	—	1	2	1	—	—	1	—	—	962
	1900	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	1	—	1105
Галичина	1898	—	—	1	7	6	8	4	2	4	1	—	—	991
	1899	—	—	—	4	7	9	5	2	5	—	1	—	1052
	1900	—	—	1	3	8	8	5	2	5	1	1	—	1077
	1898	1	26	71	52	41	27	7	2	5	1	—	—	—
	1899	—	28	64	57	42	26	11	2	5	1	1	—	—
	1900	—	32	64	56	43	30	11	2	5	1	1	1	—

бличка числа учеників в шкільних роках 1898/9, 1899/1900, 1900/1 зладжена на підставі виказу оповіщеного в дневнику заряджень міністерства просвіти.

Принявши за максимальне число учеників в середній школі 400, виходить із повисшого зіставленя, що в цілій Ціслітаві було в 1898/9 р 35·6 %, в 1899/1900 р. 37·1 %, а в 1900/1 р. 38·2 % закладів з аномальним числом учеників.

В тім часі виносило число аномальних закладів в Галичині 75·7 %, 88·0 %, 88·2 % (!)

Таке переповнене наукових закладів ми мусимо уважати незвичайно шкідливим для розвою нашого шкільництва середнього, а убійчим так для учеників, як і для учителів. А що зже найсумнівніше, що сі хоробливі відносини не лише не устають але овшім ростуть і кріпляють з кожним роком.

Коли би ми прийняли, що в закладі шкільнім має містити ся найбільше 500 учеників, а де є більше число, там треба би отворити новий заклад, то під сим зглядом йдуть по собі краї ось як: 1) Галичина 22 середні школи, 2) Долішня Австрія сер. шк. 10, 3) Чехи 7 сер. шк., 4) Буковина 3 сер. шк., 5) Країна 2 сер. шк., 6) Побереже 2 сер. шк., 7) Стирія 2 сер. шк., 8) Морава 2 сер. шк., 9) Горішня Австрія 1 сер. шк. Разом треба би отворити 51 нових закладів шкільних.

У проценті виглядає ся річ ось як: (Середні школи, що числять понад 500 учеників в 1900/1 році): 1) Галичина 65 проц., 2) Буковина 60 проц., 3) Країна 50 проц., 4) Долішня Австрія 29 проц., 5) Побереже 25 проц., 6) Стирія 20 проц., 7) Морава 17 проц., 8) Горішня Австрія 14 проц., 9) Чехи (нім.) 3 процент.

Замітне, що поміж закладами, які мають більше число учеників ніж 700 находять ся 9 закладів виключно в Галичині і на Буковині.

Сему сумному а щораз гіршому станови річй може зарадити лише видання законів, що нормували би максимальне число паралельок в однім закладі, і що подавали би засаду після якої повинно ся отворити нові заклади.

Ближші означеня могли би найти місце в організаційнім законі гімназій, якого домагав ся галицький сейм двічі — надармо, і в відповідній зміні уступів кравих законів для середних шкіл.

На повисмі дати шкільної фреквенції звертаємо увагу наших соймових послів, а головно послів до Ради державної.

Рух в Рускім товаристві педагогічнім.

Справозданє з конференції Філії руского Товариства педагогічного в Буску, яка відбула ся дня 4. цвітня 1901.

Учасників 19 членів.

Збори відкрив предсідатель конференції Іван Коссар.

По відчитаню протоколу з попередньої конференції, говорив І. Коссар на тему: „Народні повіря з Бусчини“.

Вказавши на ціль і вагу збирання етнографічних матеріялів між руским народом, подав вязку зібраних ним віровань і звичаїв мешканців села Русилова і Побужан.

По відчитанню сеї збірки виявилась жива дискусія, в якій брали участь товариші: С. Цепух, Лада, Боцяні і сам п. Прелегент. Обговорювали они способи і средства якими треба послуговувати ся при подібних збірках, та заохочували прочих товаришів, аби заняли ся кождий в своїй місцевості, о скільки змога, збиранням не лиш вірувань та звичаїв але також численних обрядових та привагидних пісень, яких стільки між народом а в яких нарід виспівав свою долю чи недолю, зобразив свої чутя і погляди — де словом змальована ціла його душа.

Зібрані подякували щиро п. Прелегентови за старанно оброблений відчит.

З черги слідував відчит п. О. Мулькевича на тему: „Музика яко средство виховання“.

Прелегент, вказавши великий вплив музики і співи на душу дитини, підніс вагу науки співу не лише в школі але і дома від першої молодости а при тім звернув увагу, як доконечним єсть стеречи дитину від всяких наглих ушкоджень тілесних, котрі би могли слух дитини притупити або і зовсім ушкодити. Звернув головну увагу на мотиви народні, бо ті лиш суть в силі промовати до душі дитини, і заохотити єї до любови всего, що питоме.

По відчиті забрав слово п. Боцяні. В ядерній бесіді вказав він на примірах з історії життя так старинних як і пізнійших народів силу народної пісні, на котру прелегент звернув головну увагу.

П. Цепух звернув увагу на науку сьпіву в школі і вказав, що она єсть заразом средством, яке учить молодіж порядку і ладу.

П. Коссар підніс в своїй бесіді обяв, який слідив від довшого часу а іменно, що шкільна молодіж дуже рідко співає поза школою такі пісні яких учать єї в школі; волить співати свої, чисто народні або церковні. З сего взгляду радить учить пісень народних змісту морального і церковних, взагалі учить пісень, котрі молодіжи скорше припадають до вподоби а через се і сильнійше на ню впливають.

Зібрані подякували прелегентови за працю.

По визначеню дня на слідуючу конференцію замкнув предсідатель засіданя, подякувавши зібраним за участь.

В Майдані 5. цвітня 1901.

ОПОВІЩЕНЕ.

Іспити на учительки ручних робіт жіночих розпочнуть ся в Самборі дня 13. мая 1901.

Поданя заосмотрені в приписані документи вносити треба на руки ц. к. Дирекції учительскої Семинарії пайдальше до 5. мая 1901.

„ТРУД“

промислова спілка жіноча,

що має на цілі з одного боку подати бідним жінщинам спосіб до заробок-
вання, а з другого придбати інтересованим дешево як найліпших товарів і ви-
робів -- не може діждати ся введеня в життя, а се тільки завдяки байдуж-
ности, з якою наша суспільність відносить ся до цілий сего товариства.

Другі народи позавязували ріжнородні товариства, що дають добрий
заробіток потребуючим жінщинам, надто старають ся заєдно про заснуванє
нових і всяких жіночих шкіл, одним словом — опікують ся жінщиною і єї
долею, бо зрозуміли, що в нинішніх тяжких часах мусить і жінщина причи-
нитись до улегченя незavidної долі своєї родині тим більше, що у неї сил
і способностей до того єсть, що они можуть поруч з мужчиною стати до
праці около суспільного розвою і на насущний хліб. Тільки ми Русини не хо-
чемо сего зрозуміти, що треба конечно обезпечити матеріальний быт нашим
сиротам; що треба з них зробити пожиточних членів для рускої суспільности.
Тільки ми Русини не добачаємо того, кілько то нашого нераз кроваво загаро-
ваного гроша йде в чужі руки збогачуючи елемети нам просто ворожі!

Хоч досвід, який маємо на наших товариствах Дістер, Народна Тор-
говля, Союз кредитовий з цілим рядом других кредитових товариств і Тowa-
риство виробу риз церковних, поучає нас, що такі товариства у нас не тільки
можливі, але і конечні, бо розвиваючись як найкраще дають цілим соткам
Русинів і їх родинам запевнений матеріальний быт, а надвишки фондів ужи-
вають ся на патріотичні і добродійні рускі цілі, наслідком чого рускій гріш
вертає назад у рускі руки, — хоч всі се розуміємо, що і товариство „Труд“
мусить розвинути ся як найскорше, бо-ж прецінь оно має зайнятись виробом
одія і других конечних потреб до убору, а мимо того не помагаємо єму до-
бити ся хвилі введеня єго в життя, що залежить виключно від числа аложених
уділів яких до тепер назбирало ся всего 150 а треба в пятеро тільки!

Приставайте отже Родимці до нашого „Труда“ з повним довірем, скла-
дайте на народний жертвеник по 20 корон, складайте їх тим певнійше, що
прецінь они Вам не пропадуть, але дадуть певний річний дохід, — складайте
по 20 корон хочби для того, що сим подасьте помічну руку рускій жінщині,
котра Вашої помочи потребує, від Вас єї дожидає [і має право жадати!] Чим
скорше аложите уділи, тим скорше поможете не одній сироті, що потребує
Вашої помочи не з власної вини, але найчастійше завдяки тому, що її родичі
чи-то не могли, чи не вміли або, на жаль, може з бідности і не хотіли
обезпечити будучність своєї дитини. Подайте помічну руку рускій жінщині
на те, щоб она змогла доказати, що она в силі працею своїх рук сторницею
вернути Вам і цілій рускій суспільности тую хвилю ленту, яку аложите на
народний жертвеник!

Один уділ виносить лише 20 корон, а висове 2 корони.

Зголошеня в члені товариства приймає і уділяє всяких пояснень

Г. Шухевича ул. Собіщина ч. 7.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Про зьвіринний рух.

E. Du Bois Reymond.

Конець.

Осідком чутя, волї, свідомости єсть сам мозок — орган дуже екомплікований, що виповняє чашну ямину. Не мож подумати на свѣті свідомости без чинного або бодай полусонного мозку, проте хибно говорять люди, немов би груди і серце були осідком людських чувств.

Мимоходом кажучи, є серце дуже прозаїчним, хотай найпрацьовитшим органом; оно є мішком мускулярним, є. є таким, що є спосібний стягати ся, а через те як помпа днем і ночью протаняє кров через всі части тіла, щоб достарчити їм кисня, побраного легкими, і поживи, як також аби забирати з'ужиті матерії; длятого тільки поетичним а фізіологічно неправдивим єсть протиставлене голови і серця, — розуму і чувства. Лучаєсь однак і фізіологови, що часами притисне руку до серця. Бо як залага близького загибели корабля шпарко бере ся до помп, коли вчує поклик: земля, земля! — а знов опускає руки бездільно, коли по голосах розпуки пізнаєть, що ратунок був тільки маною, — тоді серце, те бідне серце, товарищить нїжною симпатію всім бурям наших чувств, а коли оно в крайній розпуці затихне, то корабель наш сейчас заливають фалі смерти. Так поетично звеличане значіне серця в незабутній пісні Улянда даєть ся оправдати з фізіологічного становиска.

Бєди мозок єсть осідком чувств і волї, то змисли, які мають мозкови звічати про вражіння змислового свѣта, як і мязи, спонукані мозком до корчєня, мусять бути з ним сполучені. Дїєсь се за помочію нервів.

Нерви не суть, як многі збаламучені хибною назвою гадають, хорошим станом, ближе неопредїленою недугою слабосильних осіб, навпаки они суть дійстними органами, що в тілі зьвіриннім яко провідники чутя і руху грають найважнійшу роль. Нерви, се еластичні м'які, вогкі, жовтаво білі верівки; найгрубші з них доходять в людскім тілі грубости сїриика. Як де-

рево запусає своє корінь в землю, так розгалужують ся по цілім тілі нерви, виходячі з мозку і з стрижа хрибетного.

Мікроскоп вказує, що нерви складають ся з самих як скло прозорих ниточок, 20 раз тоньших від жіночого волоса, що они філясто уложені в шкірній похві подобають на волос розплетеної коси. Де похва достаточної тонка, там виглядають нерви, по причині філястого уложення примітивних волокон, як морова тканина. Ті тонісенькі ниточки розходять ся не розгалужуючись, они все так само грубі, від мозку аж до кінчин тіла, а миниме розгалужене нервів походить відси, що більша скількість нервів лучить ся в жмути, жмути знов в вязки, а ті в верівки і т. д., аж вкінци творять ся грубі силети.

Після того, чи нерви служать для чутя чи для руху, маємо двякого рода нерви. Одні простирають ся між змісловими знарядями, до яких належить також шкіра, а мозком, — се суть нерви чутя; — другі лучать мязи з мозком, се суть нерви руху. Дівчині розплелась коса, а она необачна кінцець коси завязала в сніп; от і образ як жмут нервів руху входить в мускули: волосє коси то примітивні волокна нервів, стебла снопа то грубіші, подовжні волокна мускула.

Чи форми і краски радують наше око, чи ніжні тони одушевляють наше ухо, чи любуємо ся запахом або смаком овочів, чи в скалі наших чувств переходимо від жестокого болю до спокійного вдоволення і радісного одушевлення: все то перейшло по тих дрібненьких жовтавих волокнах, по нервах. Прошу представити собі чоловіка серед якоїнебудь роботи, неворотного зарібника, що на подвір'ю рубає дрова, струнку веселу статть, що кружає в танці, або понурого витязя, що незначним рухом посилає полк за полком під картачі, — дорога волі у тих людей переходить з мозку до членів знов по тих незамітних, жовтавих волокнах, по нервах. Бєли з цікавістю оглядаємо фабрики і машини, що суть витвором людських рук, то на тій самій основі признати треба, що нерви — ті незамітні, жовтаві волокна, заслугують також, щоб присвятити їм хвилю часу.

Нерви, що йдуть від мозку до мускулів, назвав я висше нервами руху. Се не належить так розуміти, наче б они могли, так як мускули, самі порушати ся. Нерви, як всі прочі часті тіла, винявши мускули і мікроскопічні творва, які тут нас не обходять, не спосібні порушати ся. Як не має зміслу називати сильну руку жвавою, а одиноким правильним висловом єсть звати єї мускулярною; так не має найменшого зміслу говорити о дрожи, граню, корчах і судорогах нервів. Навіть ті неправильні мимовільні рухи, звані корчами і судорогами, суть викликані мускулами, що одержали від нервів невластиві прикази. Бо прошу зважити, яким способом можуть нерви викликати рух, хоть они самі, се ще раз повторюю, наверх все цілком спокійні.

Вже висше згадував я, що діє ся, коли будемо мускул сьвіжо убитого звиряти в якийнебудь спосіб побуджувати. Мускул корчить ся, а коли побуджене устане, він знов вільний.

Нехай ділає на якимнебудь пункті на нерв оден з впливів, котрий змінює его фізичний стан, пр. стисканє, паленє, різанє і т. н.; нерв виправді лежить наверх спокійнісенько, але від побудженого місця кілька метрів віддалений мускул, в яким ся розходять нерви, корчить ся в ту саму мить, якби его самого побуджено.

Однак доповнити треба одної умовини, іменно: нерв між побудженням місцем а мускулом мусить бути ненарушений. Бєли він дєнебудь перетятий,

згнетений, спалений, наджертий, то все минаєсь в спокою, хотяй би перетягний нерв стулено площами перерізу як найдокладніше.

Очевидно від побудженого місця нерву, переходить щось до мускулу, однак до неспинення его переходу потрібна натураліна звязь нерву, і се „щось“ спонукує мускул скорчити ся. В чім те „щось“ може полягати, сеся — як єї зовуть — засада нервів? Плином, як се уявляли собі давнійші фізіольоги, не може бути; на добавок его скорість в так несказано тонких нервових волокнах занадто велика.

Представте собі довгу зел'язну огорожу, от пр. таку, як на Липській площі (в Берлинї) по обох боках переїздного насипу, до неї приложило на обох єї кінцях двох людей свої уши. Будемо по огорожі в якімнебудь місці скробати шпилькою, то обидва слухачі почують те скробане зовсім виразно. На виї не можна запримити на огорожі нічого. Нема сумніву, що дрожання найменших єї частинок, голосові дрожання, розходять ся від місця порушеного шпилькою на обидві сторони аж до ушій обох слухачів з великою скорістю. Но коли б донебудь металічна звязь була перерзана, то голосові філії не можуть переступити перерви, дрожання там запиняють ся як в пукненім дзвоні.

З того приміру видимо, що внутрішній рух найменших частинок тіла потребує до свого розходження означеного рода звязи, при чім однак на зверх нічогосінько запримити не можем, та що в природі подибуємо таких примірів більше. Отже під тими голосовими дрожаннями, або під рухом найменших частин, прошу представити собі те „щось“, що перебігає в нерві від подражненого місця до мускулу і спричиняє его скорч; з него на виї нічого запримити не можна, а до его розходження конечно потрібною єсть природна звязь нерва.

Але, запитаєте, як може незначний рух в нервах, котрий може спинити найменша перешкода, викликувати в мускулах силу, що підносить цетнаровий тягар? Таж сила, так само як матерія, з нічого повстати не може; причина і наслідок суть рівновартними; годинник віддає за добу як раз таку саму силу, якої було треба до его накручення.

Коли весною переходять погоничі з мулами через просмики Готтарда навислі снігами, то здіймають дзвінки з шай звірят. Придорожні хрести вказують місця, де засипані ляміною погнали ті, що забули сего вчинити. Незначне зворушенє воздуха тими дзвінками було імовірно в стані зі скорістю вихру струнути в доли величезні маси снігу і леду. В тім случаю легко поняти дійсний стан появи. Тамті маси снігу лежали, як кажесь, на краю збока і за найменшим товчком стратили рівновагу. Їх не звергли голосові дрожання воздуха але власний їх тягар, чи притяганє землі. Подібно, подумати треба, найменші части мускула находять ся в спокою і теж на самім краєчку, а незначний рух нерва, доходячий до мускула, вистарчає, щоби рівновагу знищити і внутрішні сили увільнити, або як се звєсь в механіці, виладувати сили, що стремлять корчити мускул.

Тепер чей злишною буде замітка, що при довільнім руху заходить в нервах і мускулах той сам процес, як і при штучнім подражненю препарованого нерва, з тою ріжницею, що в першім случаю побудженє до руху не виходить з чужого організму (або як се звуть: від ріжнородних впливів), але має свій тайний початок в мозку. Питанє про той початок переходить на таке поле, де треба полишити свободу здогадам, і тут за провідника обратись не

можу. Покишаю всякому до волі, чи хто хоче гадати, що нематеріальна душа стоїть в мозку в безпосередній зв'язи з кінцями нервів, — чи волишь думати, що з кожним духовим актом волі отриманий в мозку рух, який є в силі викликати через нерви знов той рух, що корчить мускули.

Отже через потрясення, що переходить скоро по нервах руху, потискає душа — їздець, свого коня — мускули, до скоку — до корчєня, і ся справа була-б на тепер полагоджена. Коли переходить внутрішнє потрясення по нервах чуття від зміслових знарядів до мозку, все одно чи оно штучне, чи викликане природно зверхнім світлом, то в тїм случаю на зверх не видимо ніякого руху, але внутр достерігаємо вражїне: отвиравсь чудесний світ зміслів.

Не можу пояснити механїки вражїнь, яку так бистроумно опрацював берлїнський фізіолог Müller, се завело-б нас за далеко. Та не завадить мимоходом усунути загально стрічений погляд, наче-б ми мали чутє в кінцях наших пальців. Ще перед тим доказав я, що наші пальці самі про себе не спосібні порушати ся, но они так само неспосібні щонебудь відчувати.

Але-ж, скажете, коли вколю ся голкою, ніхто мене не переконає, що палець не болить. А може таки переконає; бо знаєте, що лучилось? Злобнє вістре голки попеувало оден дрібнотвір — волоконце безчислених нервів чуття, що розпостерті вї всіх місцях і нап'рямах нашої шкіри, як в рудоноснїм каменї жили дорогого металю. Від уколєного голкою дрібнотвору метнулась дрож нерву сейчас до мозку, наче крилатий післанець, і сповістила душі про заподїяний біль. То дрожанє нерву болить нас в мозку, а не палець. Натрафить голка на безнервне твориво нашого тіла, як нїгті і волосє, то се для душі так рівнодушнє, як нап'єрстковї уколєнє голки. Може кому приключилось перетяти нерви чуття йдучі від пальців? В тїм случаю дрожаням того нерву перервано природну дорогу до мозку, палець став глухим каменем, так невразливим як ноготь на пальци.

Однакож нема чого дивуватись, коли люде гадають, що болить їх палець. Бо мозок привик причину вражїнь, що єму присилає якийсь нерв, відносити до самих кінчиків того нерву в шкірі; так коли пр. ударимось дїктем і стовчємо зле охоронений там нерв, заосмотруючий волокнами чуття ту часть руки, де находит ся мізинець, то дізнаємо в тїй части руки чуття немов би числених уколєнь голкою; так старий вояк, якому арматня куля відорвала рамя, відносить біль, відчуваний при змїні воздуха в заблизненїм місци до рамена, якого він вже від 30 лїт не має.*)

Дальшим обманом єсть пересвідченє, що уколєнє голки відчуваємо в ту саму мить. Заким біль від уколєного місця пробирє ся до мозку, минає досить часу. За той час перебіжить світло в просторі кількасот миль, лискавка прошибла вже воздух, а навіть лїнний голос перейшов в залїзній огорожі від кінця до кінця. Недавно доказав Герман Гельмгольц, що, коли гарпуна зранить хвіст кита, минає майже секунда заким біль добіжить по нервах чуття до мозку сего великана, а знов минє друга секунда, заким післанець волї вернєсь назад по нервах руху до хвоста і прикаже ним вдарити.

*) Стїгаюча ся близьна тїснє на кінці нервів, що розходились перше по цілїм рамени, а яких дрожани звук був мозок відносити до рамени. Дїятого видєсь воякони, що відчуває біль не в близїні але в самїм рамени, якого давно вже не має. — II. пр.

Чи вадите душу уміщену в мозку, яко самотнім вразливим, свідомим місця тіла, а все проче тіло яко мертвою машини в її руках? Так кипить в крайню сцентралізованій Франції життя того народу тільки в Парижі. Але й Франція ще не добрим тут приміром, вона чекає ще на Вернера Сіменса, щоб покритись сіткою дротів телеграфічних. Бо як центральна станція телеграфічна в Берліні при Königsstrasse через імпозантну сіть дротів стоїть в зв'язи з найдавнішими границями і всіма закутками монархії, так само одержує душа в своїм бюрі — в мозку, через свої дроти телеграфічні — нерви, ненастанно депеші зі всіх кінців своєї держави — тіла, і розсилає прикази на всі сторони своїм урядникам — мускулам (мязам).

Хто пізнає з німого, монотонно в даль простертого дроту, чи по ній зі швидкістю блискавки перелітає вість перемоги, курс біржовий, чи слова звіщаючі одиницям або народам ганьбу і сором? Так на зверх все однакові нерви, нехай би в середині була й буря, пересилають стократно змінючіся звістки, то від зміслів до мозку, то знов від мозку назад до членів і зовнішнього світа. А як мозок не може розрізнити, від якої точки нерву чути наспіла болюча вість, бо удар в локоть відчуває в руці, так телеграфіст не буде знав станції наданої, коли сама себе не назве. Колиж донебудь дріт перерваний, то можуть ширитись розрухи, грожити повинь, влади центральні знати того не будуть, або їх зарядження вдержатись по дорозі. Так чоловік, якого нерви чути в ногах перетяті або знечулені, може в сні спалити ноги як безногий свою кулю; так жаба, якій перетято рухові нерви ноги, перед очевидним небезпеченством не годна ноги приховати.

То диво нашого часу, електричний телеграф, існувало вже від давни давна в звіринній машині. Однак схожість між системою нервовими і електричним телеграфом сягає ще глибше. Се більше як схожість, се посвячене між ними обома, згідливість не лиш в дійствах, но віддай також в причинах.

Води Орінока, Амазонки, лягуни Лянос (плд. Америка) аж кишать, як оповідає Александер Гумбольдт, від зелено-жовтавих вужоватих риб, яких гіспанські креолі звуть темблядорами*) с. є потрясачами. Місто оружжя дала їм природа спромогу висилати після впадоби через воду електричні удари, які добичу розоружують або ворога запоморочують. Горе степовому коневі, коли його досягне мокра блискавка темблядора; він запоморочений топиться в плитках броді.

Кожний з нас має в собі трохи сили тих страшних вугорів. В нервах і мускулах всіх нас кружить невинно і безгомонно лагідна буря. „Се, що єсть — мовлячи словами Гумбольдта — невидимим живим оружжєм тих водних жителів, те що огненною стрілою прошибає звід небезний, що залізо до заліза притягає і править рухами провідної голки магнетичної“, — се той сам елементарний огонь, що переходячи по мідяній дорозі кепкує з нашого парового снімака; всюди та сама електричність, якої тайні сили діють також в наших нервах.

Та час проминув і я мушу вдоволитись, щом з заслони, скриваючої великий світ чудес, підніс перед Вами бодай оден її кінчик. Поминувши се

*) *Gymnotus electricus*. Крім нього єть ще інші роди таких риб як: *Malapterurus electricus*, що живе в ріках Африки, і *Torpedo ocellata*, яка живе в середземній морі. — П. пр.

натрафилибисьмо знов на нову заслону, якої навіть природописець не зміг ще піднести; а сей виклад лишить ся завжди лиш фізіологічною проповіддю на темат евангелія перського поета-філософа: „Скажи, чи не принадні, не чудесні рухи Сулейми?“

Як. Мк.

Збиране ростей як средство до образования.

„Ум, приривчаєний до ядренности і ясности, обізнаний з жерелами природи, має більше помочи до доброго писаня, як такий, що позбавлений того всего. Наука природи є скарбом найкрасших метафор, образів, порівнянь а навіть засадничих правил і доказів, она є ще найпоживнішою стравою для імагінації“.

Повисші слова виголосив колись довголітний ректор виленського університету, Іван Снядецкий, чоловік обдарений незвичайно всестороннім умом, учений з темпераментом політичного діяча, політичний діятель з розвагою і консеквенцією стислого ученого, знаменитий адміністратор, літерат з вражливою душею і переповненою горячою любовію до вітчизни, а побіч того всего замилований педагог і великий приятель молодіжи.

Є се дійстно незвичайна і навіть в своїх блудах наскрізь симпатична стаття, бо можна пізнати, що ті блуди суть лише наслідком благородного запалу підбуджуваного вічно молодечим темпераментом.

Голосючи висшість ума „обізнаного з феноменами природи“ мав Снядецкий на гадці не лише ті в тіснім значінню педагогічні прикмети педагогічних студій, що яко стислі науки приривчають ум до стислості а через гімнастику роблять его більше гнучким. Їму ходило не лише о саму науку, але о то зжити ся з природою, котра є „скарбом найкрасших метафор, образів, порівнянь, а навіть засадничих правил і доказів“, о то зближене ся до природи, через котре чоловік вирабляє свого духа всесторонно.

Не будемо застановляти ся над тим чи слушне є в засаді приписуваня такого значіння пристаюваню з природою. Ми припускаємо навіть, що вглядом подробности, стрітили би ся ми з певною різницею гадок в тім згляді; однак на всякий случай мусимо згодити ся, що Снядецкий ідучи за своїм широким і бистрим умом і за голосом інстинкту, котрий диктувала йому велика любов вітчизни, був дійстно на правдивій дорозі, а накликаючи до розумного і свідомого ознакомлення з „феноменами природи“, до стислішого зжити ся з природою, віряв, що та дорога поведе до більшого уморальнення суспільности і піднесення умів понад буденну уroveň.

А чи-ж і тепер не треба про се дбати?

З того власне становиска хотіли би ми посвятити пару слів одній дуже популярній, а заразом дуже занедбаній розривці, якою є збиране цвітів.

Стремління кожного міщука на лоно природи — то інстинктивне стремління, що є впрост виразом конечних фізіологічних потреб організму. До того не треба ані накликувати, ані розводити ся над его пожитками. А го-

ворячи о приставанню, о зжиттю ся з природою, маємо на увазі таке стисліше сполученє з нею, сполученє свідоме, коли чоловік, ніби з приятелем, пристаючи з природою дістає правом любови і приязни приступ до її тайн, учить ся її розуміти, черпаючи з неї приміри, а деколи і захохоту.

Ту вже, крім тої вродженої любови, котру всім взглядом природи відчуваємо, треба мати конечно певне замилованє в її слідженню, бо лише під тим услів'єм може витворити ся таке зжате, о яким говоримо. Ті дві різи: любов природи і її пізнаванє — то як ті тіла, що в хемічнім розкладі взаємно на себе ділають: під впливом одного повстає стремління до другого, а враз з ростом другого знов змагає ся перше — і все так дальше без перерви.

Одним зі средств, знаменито улекшуючих вже не лише пізнаванє, але взагалі таке зближенє до природи, о яким перед хвилику говорилисьмо, є власне збиранє рослин. Тому то треба збиранє рослин усильно поручувати, а вже особливо молодіжи. Передовсім, є оно одиноким средством щоб научити ся вишньої морфології рстинного організму і систематики родів, — представляє отже практичні занятя наукові з ботаніки, що мають велике дидактичне і педагогічне значінє. Можна сказати, що збиранє рослин є одинокою дорогою, що провадить до пізнання рстинного світа, бо теоретичні студії в данім случаю ніколи не заступають практичної методи. В додатку є она найбільше економічна, бо дає найлучші результати з найменшим накладом часу і праці: обсервовані явища і річи утравляють ся в пам'яті самі через себе, непомітно і майже несвідомо, що очевидно є великим улегченєм студій, надаючи їм характер дуже мало вичерпуючої праці, навіть більше розривки, як правдивої праці.

Не лише в програмах шкільної науки, котрих недотачам ми привикли вже й не дивувати ся, але і взагалі збиранє рослин як наукове средство дуже у нас легковажить ся. Понеже проти практичної і поглядів методі в природничих науках ніхто не може в засаді виступати, проте вишукує ся такий закид, що хоч збиранє рослин і самостійне розріжнюванє їх дійсно улегчує запізнанє з рстинним світом, то все-ж таки се надто поверховне знанє, надто мертве і сухе, аби могло задоволити і захохотити до дальших студій; що робить студіючого лише власителем менше або більше комплетного каталогу рстинних родів; що не дає найменшого понятя ані о умовах життя, ані о діяльності рстинного організму; що отже не відповідає теперішньому станову ботанічної науки і т. д.

Несправедливі закиди. Бо передовсім, збиранє і означуванє рослин треба означувати з одної сторони лише яко практичні занятя з ботанічної морфології і систематики, трудно проте вимагати, аби обіймали цілість науки о рстинах. Прецінь пізнанє морфології і систематики рстинних родів зовсім не виключає студій над фізіологією рослин, або над иньшими відділами ботаніки; противно — знанє так морфології (органографії), як і засад рстинного укладу є конечним условієм дальших студій, є не лише улегченєм дальшої праці, але навіть і захохотою. Бо і самі назви не суть в тім взгляді пустою річю: коли знаємо назви певного числа родів, то можемо тогди між ними і орієнтувати ся і легше порозумівати ся що до них, і впрост несвідомо, знаючи певні рстини з назви, скорше будемо старати ся про них дещо більше довідати ся.

Таке власне хочби побіжне знанє головніших представителів ростиности, що покриває рідну землю, повинен мати кождий чоловік. Західно-європейські суспільности досягнули вже ту ціль в значній мірі: зачинаючи від народних шкіл і кінчаючи на найвищих гімназійальних класах, в зільник, зібраний власною працєю, невідступним товаришем ученика; а навіть малі діти, що бавлять ся піском на сквері або в міській городі, мають завішені на рамени зелені ботанічні пушки, наповнені цвітами і зелями: вже тогди при звичають ся до тої забави і розривки, котра пізнійше має стати (зовсім незаметно!) предметом шкільної науки, а вкінці має допровадити до пізнання і полюблення тої цестрої одежі, що з кожною весною покриває рідні лани і ниви. Ми ще так далекі від того, що о таких річах, як пр. збірні ботанічні прогульки, навіть не можна і подумати, хоч ніхто не заперечить їх великого і всестороннього хісна. Звиджуючи різні околиці краю пізнаємо не лише ростиन्नість, але і сам край: в той спосіб лучимо флористику з пізнанням краю.

Ростинний світ є частиною природи, найбільше характеристичною для даної місцевости; на нїм відбивають ся найліпше всі природні умовія, він є виразом клімату і географічного положення. Тому то вже ся повяте майже кожного краю в нашій уяві з его ростинностю, а коли єсмо на далекій чужині тужимо за нашими кріпкими дубами, розложистими липами, смереками, незабудками, маками, блаватами і кукілями. Коли-ж єсмо в місцевости, де нема тих всіх нам дорогих рости, якою-ж розкошню переймає нас вид чого небудь, що пригадує нам наші ліси і поля.

Впрочім збираючи рости, здобуваємо не лише їх пусті назви; бо хоч не можемо через те, очевидна річ, пізнати їх життєві чинности, але находячи їх ту і там, приглядаємо ся умовіям їх життя, достерігаємо ріжниці заходячі в тім взгляді, що відбивають ся в відміннім уформованю самих рости — одним словом, студуючи впрост з отвореної книги природи, пізнаємо безпосередно саме житє в его стислім відношеню і безнастанній залежності від окружаючих его виїшних умовій.

Ми не мали заміру дати в повнєшних стрічках вичерпуючого представлення обговорюваної справи; ми хотіли кинути лише кілька гадок, що ілюстрували би педагогічні і дидактичні прикмети збирання рости — переважно під взглядом ботанічним. Не порушилисьмо натомість всіх додатних сторін з загального педагогічного становища, не говорили про естетичне значінє безнастанного приставаня з ростиним світом, о почутю гармонії, яке мусить оно в кождім серці будити; не розводили ся над даром спостеріганя і критичним зміслї, які розвиває всяка самостійна праця. Здає ся, що то все суть правди, котрих доказуванє було би що найменше непотрібною річю.

Для доповнєня представленого образу треба посвятити кілька слів відмінному типови збираня рости, коли оно не виступає вже як помічне средство в науці, але як самостійний науковий дослід: маємо на увазі ученого слїдителя-флориста.

Здає ся, що не потрібно зазначувати, що хоч того рода наукова праця є одною з найбільше приступних, бо відбуває ся без всяких аложєних прирядів і лабораторій, однак вимагає дуже основного приготованя, великого знаня предмету, значної вправи, зміслу спостеріганя і критицизму. Мимо того всего, стрічають ся флористичні досліди в опії загалу з незвичайним легковаженєм; звичайно представляємо собі, що ними займають ся такі ти-

пові старі „натуралісти“, яких карикатури привикли ми бачити в гумористичних часописах; що они становлять неначе одинокую наукову розривку, яка лишає ся всяким емеритам науки.

Тимчасом ті спостереження старанно збирані сумлінними фльористами, становлять виправді сирий, але мимо того не менше цінний матеріял, котрим ниньші слідителі користують ся при характеристиці цілих стреф ростинности; на котрих підставі будують ся засади географічного розміщення ростин, розвою і історії поодиноких родів і тих вандрівок і змін, котрим они з бігом довгих періодів часу підлягали.

Се суть дуже обширні квестії, котрих розв'язане опирає ся в значній мірі на результатах тих сухих і легковажених фльористичних дослідів. Так, навіть в найбільше сухих каталогах і списках найдених в даній околиці ростин, враз з докладним вичисленем стрічуваних становищ, містить ся принада займаючих квестий; бо кождий з тих списів діжде ся свої черги, коли рука слідителя витягне его фоліянтів забути, пічне винотовувати з него дрібні спостереження і опирати на них свої загальні висновки.

Таке є значіне фльористичних дослідів взагалі. Задачю наших фльористів повинен бути передовсім дослід ростинности нашого краю; кожда цивілізована суспільність повинна стреміти до можливо докладного пізнання власної землі і всіх єї богатств, отже і єї ростинности. Се становить одну з задач фізіографії. Отже не повинно ся легковажити дослідів фльористичних, але попитати їх всіми силами; бо що-ж зробимо тогди, коли прийдуть чужі люди і скажуть нам, що украшає наші родинні ниви і поля, що крпе ся в глибині наших дрімучих лісів?...

Дещо про шкільництво у Бурів.

Голяндці осіли в 17. в. на полудневім коні Африки, до них прилучили ся протестанти Французи, які наслідком переслідованя (1680 р.) або прогнаня, були приневолені опустити вітчину. Французи з'асімілювали ся дуже скоро з Голяндцями, прийняли їх мову і обичаї. З'асімілюване обох народів послідувало так скоро, що в р. 1725 могли французкі інжінери, вислані до полудневої Африки мірити Меридіян, розговорювати ся по французки лише зі старшими людьми, уся молодіж говорила лише по голяндски.

Осадники ті використовували в нечуваний спосіб автохтонів, які замешкували край: Доброї Надії. — Наслідком того вимандрували автохтони зі своїми стадами на північ, де цілком свободно уживали незміримих пасовищ.

В р. 1806 перейшла полуднева часть краю, Добр. Надії, в руки Англійців, котрі знесли в р. 1834 невольництво.

Вільні тепер Бурі заложили в р. 1852 під правлінням Преторія, нинішню трансваальську республіку.

В р. 1879 хотіли Англійці опанувати республіку, однак побіджені в р. 1880 під Маюба Гіллю залишили той намір а умовою з р. 1874 узнали триване республіки.

Часті війни, які мусів Трансвааль провадити за свою самостійність, руїна ел надто недостаток доріг були причиною, що закладанє і розцвіт ішли дуже поволі.

Однак велика зручність в кінній їзді уможливляла молодим Бурам відвідувати далекі школи, так, що їх що раз більше горнулось до науки.

Перший шкільний закон зістав видавий р. 1882 а доповнений р. 1892.

Ініціятива до заснованя шкіл і їх утриманє залежні були зразу від родичів, котрі хотіли посилати дітей до школи; держава поспирала лише ті змаганя родичів а крім того заложула своїм коштом школу для учителів і наставників.

Пізнійше підпомагала республіка школи субвенціями від 150—200 корон річно за кожду дитину старшу 6-ти літ, яка ходила правильно до школи, відтак призначувала держава 30—40 корон місячно на стравне для кожної бідної дитини, що мешкала дальше як 3 милі від школи.

Учителі побирали від 250—1250 К. річно.

Закон з р. 1896 постановив, що президент республіки може закладати школи на кошт республіки не чекаючи ініціятиви родичів.

В школах заложених в золотоносних околицях об'учують дітей за дуже мірну доплату.

На початку теперішньої війни було в Трансваалю 12 шкіл з 49 учителями і 1500 хлопцями. Трета часть учителів були Англійці, котрі, хоч неуміли по голяндски, всеж таки були оплачувані з державних фондів.

Над школами має надзір 6 інспекторів, вибраних з посеред найдосвідченіших учителів.

В послідних роках заложено в Преторії 2 учительські семінарії, які мають образовувати учителів, заангажованих з поза краю.

Усіх мешканців в трансваальській республіці було в р. 1898 около чверть міліона, а видатки на школи виносили 5,700.000 корон для 15.000 дітей!

Діти учащали до школи дуже пильно. До сільських шкіл ходило 91%, а до міським 84% дітей.

Кождому учителеви є позіставлена свобода не тільки в наущаню але надто в виборі книжок. Они учать: біблійної історії, голядскої мови, рахунків, писаня, співу, історії полуднево-африканської республіки і всемірної, географії, чужих мов, рисунків, історії природи і ручних робіт.

З чужих мов уживає ся на науку англійської мови в 3 клясах по 25 год. в тиждень, в клясах вищих по 4. год.

На парискій виставі з р. 1900 звернули на себе увагу шкільні праці трансваальських дітей.

Ручні праці дівчат і хлопців доконують ся в школах в тім самім обсягу, як у нас вчислюючи науку слейду, котрий там тішать ся великим попертем зі сторона учителів а також не меншим замишуванєм у молодіжи.

Всі шкільні книжки написані Голяндцями і друковані в Голяндії.

Святковане Великодня.

В перших віках прийняли християне, що були під панованем Римлян, з konieczности календар своїх гнобителів — для святкованя Великодня не було означених правил, що було причиною многих спорів. В першій віку і до половини другого обходили жи́ди, що прийняли нову віру, своє народне свято Пассаг, того дня, як і попередніх літ, лише з тою різницею, що сліду́ючий день святкували они на пам'ятку мук, а третій на пам'ятку воскресеня.

Свято Пассаг обходили жи́ди в місяці Нізан, котрий починався враз з настанем нового місяця, з найближшим порівнанем дня з ночью; від новю до повні раховано 14 днів, вчисляючи в те і день новю, в той спосіб святкували жи́ди і християни Пассаг в сам день весняної повні. Писарі церковні і хронологісти назвали сей день (14 Нізан) *luna decimaquarta*, котрий припадав на різні дні тижня. В другім віку порішено, що день Воскресеня був невластиво названий Пассаг, що яко день радости повинен бути відложений на неділю.

I. Христа розп'ято на христі в п'ятницю дня 3. цвітня 33 р. (*luna XIV*), третого дня воскрес (*luna XVI*) і ті дві доби були жерелом релігійних непорозумінь: а іменіо церква Александрійська обходила свято Пассаг з жи́дами дня 14. місяця Нізан, або в найближшу повню весняного порівняння дня з ночью, — без взгляду на те, чи повня припадала перед порівнанем, чи по, чинь неділю, чи в иньший день тижня; західна церков не святкувала Великодня в саму повню, але відкладала до п'ятниці пам'ятку мук а Воскресенє до неділі. Позістала більшість християн рівно-ж принимала п'ятницю і неділю за пасхальні терміни, але брала повню по веснянім порівнянню дня з ночью, а ніколи перед. Але і ту не було одностайности, бо порівнянє дня з ночью було зазначене в Римі на день 18. марта, в Александрії на 21, отже з тої причини лучало ся, що в Римі святковано Великдень скорше, ніж в Александрії. Ті непорозуміння, котрі з відси повстали, датують ся від половини II. віку. Межи Полікарпом єпископом смирненським а папою Анїцентом повстав в р. 160 спір, котрого росліджувано на соборі лядовікійскім в р. 170. В 20 літ пізнійше повторив ся подібний спір межи єпископом єфезким Полікратом а папою Віктором I, котрий хотів, аби держано ся звичаю західної церкви, противникам грозив клятвою, але за радою св. Іренея, єпископа моїдуньського, постримав ся, аби не замішати спокою церкви задля суперечки, котра вірі нічого не шкодила.

До половини III. віку означено повню великодну після обсервованого новю, що не могло бути докладним, позаяк місяць донєрва третого дня по властивім новю можна по заходї сонця обсервувати, яко вузький серп; перші канони весняної повні, після котрих була докладно означена дата Великодня, обробили в III. віку александрійські учені, Дионїз і Гіполіт. Собор Нікейський (в р. 325) постановив за радою Константина Великого заняті ся справою святкованя Великодня. Жадного виразного в тім взгляді права не установлено, а то длятого, аби не роз'ярувати спірних сторін, натомисть Собор вислав загальне письмо (*epistulam cyclicam*) до єпископів, в котрім поручає звичай александрійський, яко такий, що найбільше відповідає вимогам Собору. По-

заяк Александрия мала знаменитих астрономів, длятого Собор вложив обов'язок на александрійського патріарху, аби, означивши день Великодня за помічю 19-літнього періоду Метона, доносив щорічно римській церкві, аби відтак цілий світ довідав ся о даті Великодня.

День весняного порівняння дня з ночью, стало назначено на 24 марта, хочай, беручи астрономічно, може він припадати скорше або пізнійше, повню Великодню треба було прийняти в 14-ім дни по новю; числячи день новю за перший, повинно ся обходити неділю Великодню найскорше дня 22. марта, а найпізнійше дня 25. цвітня. Непорозуміння церковні в тім взгляді не устали відразу; доперва в VI. віку за впливом малого Діоніза, ріжницї межі церквою східною а західною затерли ся.

По упливі 12 віків показало ся, що дата порівняння весняного дня з ночью цофнули ся о 10 днів і припадає дня 11. замість 21. марта, а то задля прийнята злої довготи року юліяньского. Длятого треба було запобічи, щоби в будучности святковане Великодня не припало в зимі, що противило би ся постанові Собору нікейского. Як відомо, зарадила тому реформа Григорія XIII-ого.

В давній церкві свята Великодні тревали цілий тиждень. Собор в Констанції зредукував їх до трех днів, а папа Пій VI. до двох.

Найскорше (д. 22. марта) Великдень припав по раз послідний в році 1818, а буде в р. 2285. Найпізнійше (дня 25. цвітня) святковано Великдень лише раз в році 1666, а буде знов в р. 2343.

Від Великодня залежать, як всім відомо, свята рухомі, до котрих належать (головнійші).

Неділя Провіда (в 7. д.) Воснесєнє (в 39 дн.). Зелєні Свята (в 49 дн.) і т. дальше.

Нині означєнє дати Великодня не представляє ніякої трудности, задля дуже простих взорів, які подали учені, до котрих треба зачислити Гавєсса, Ів. Барановского, директора варшавского обсерваторіуму, що уложив осібні таблиці, також проф. Карліньского, автора самодільної і цінної праці п. з. „Причинок до календаріографії християньскої“ виданої в VIII. томі, розправ академії наук в Кракові.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ в Коломії.

Товариство „Шкільна Поміч“ заснована в р. 1892 поняла скоро свою велику народну роботу і поборюючи всякі перепони, розвинуло ся гарно, та може повеличати ся вже тепер красними успіхами. Коли в р. 1894 заведено у нас мундури в гімназіях, котрі мали вже по двох роках обов'язково носити ся, товариство сейчас забрало ся до збирання потрібних фондів знаючи дуже добре, як тяжко діткне то розпорядженє нашу молодіж, та що коли закон увійшов в житє, товариство було приготоване, і в Коломні ні одиї бідний а добрий ученик не був приневолений для браку мундура перестати ходити до школи. Другою важною справою було заснованє Інститута, де би ученики

наші позамісцеві могли виховувати ся так, як сего добуо нашого народу ви-магає. Виділ поборовши великі труднощі, отворив таку бурсу в вересню 1896, а вже в маю минушого року удало ся товариству спровадити до власної хати.

Дня 16. марця н. ст. 1901 о годині 8 вечером відбули ся загальні збори сего товариства. Голова товариства п. дир. Недільський сконстатовавши відповідне число (25) членів отворив збори, подаючи короткий начерк розвою товариства від початку єго істнованя а головню діяльності виділу за рік ми-нувший, заявляючи подяку інституціям і приватним особам, що підпомагали матеріяльно товариство, просить зібраних вибрати предсідателя на час за-гальних зборів. На внесенє о сов. Войтіховського упрощено п. директора Не-дільського прийняти провід нарад. Голова дякує за вибір і на секретаря по-кликує п. Породка. — Нім приступлено до порядку дневного, проф. Сальо поставив внесенє вибрати контрольну комісію в ціли перегляненя рахунків за час від послідних загальних зборів т. є від 28/4 1900 до 16/3 1901. По ви-борі контрольної комісії, до котрої увійшли проф. Білик і Кузьма, предложив справозданє секретар і касиєр товариства. Головним ділом, яким виділ в ми-нувшим році адміністраційним займав ся, було закупно дому, добудованє деяких убікацій та упорядкованє подвіря і огорода. Все то в протягу року зроблено і бурсу перенесено до свого будинку, де ученики мають всяку ви-году як також поміч в науці і надвір педагогічний. В бурсі є тепер 13 уче-ників за доплатою місячною по 34 К, 4 по 16 К, 6 по 20 К, 6 по 16 К, 4 даром а 1 ученик має даром обід і вечеру. — Ученики, котрі не були в Ін-ституті, користали з фонду мундуrowого. Многим справлено мундури даром, иньшим по зниженій ціні, як також уможливлено сплачувати ратами.

Поступ в науці учеників в бурсі є дуже добрий, бо на 34 учеників лиш один в першім курсі отримав сьвідцтво другої класи.

Стан каси предствляє ся ось як:

Рахунок „Шкільної Помочи“:

Доходу було	19.107.41 К
Розходу було	18.984.21 К
Зістає в касі	123.10 К

Рахунок Інститута:

Дохід до 16/3 1901	5.266.02 К
Розхід	3.972.55 К
Є в касі	1.293.47 К

Рахунок фонду мундуrowого:

Дохід	1.362.90 К
Розхід	1.812.39 К
Стан каси	446.49 К (недоб.)

Даровано ученикам в минувшим році одіжи за	93.02 К
а від часу заснованя до 16. марта 1901 за	1.625.91 К

Майно товариства:

Активна	21.970-78 К
Пасива	11.442-60 К
Майно товариства	10.428-18 К

Позаяк в справі відчитаних справоздань ніхто з присутніх голосу не жадав — то здала справу комісія контрольна, котра все знайшла в як найточнішій порядку, а зібрані уділили уступаючому відділові абсолюторію. При точці вибір нового відділу на внесенє о. сов. Войтіховського упрощено дотеперішній віділ і на дальше провадити зачатє діло. Внесенє се прийнято одноголосно; вибрано дир. Недільського головою, заступником заразом і касвером проф. Сая, секретарем проф. Наливайка, проф. Полянського і сов. Гузара членами відділу, а д-ра Кобринського і проф. Дольницького заступниками.

Професор Сальо з рамени відділу ставить внесенє, щоби загальні збори уповажили віділ на добудованє пивницї, спіжарні і прачкарні за квоту 1.474-61 К. Збори прийняли се внесенє як також і внесенє п. Породка, щоби віділ заняв ся купном і продажню зошитів шкільних, через що зискає ся много на порядку, як також приєспорить ся товариству досить значний дохід, котрий тоне в кишенях жидівських.

Вкінці на внесенє совіт. Гузара, іменовано проф. Сая почесним членом. — На сїм загальні збори о год. 10 скінчено.

В с я ч и н а.

— Вислїд спису населєня в Австрії. В Відни обчислено вже загально число населєня поодиноких країв Австрії, а вислїд подаємо от тут:

	Число населєня в 1900 р.	Число населєня в 1901 р.	Приріст за остат. 10 літ.
Галичина	6,607.816	7,295.538	687.722
Чехи	5,843.004	6,318.280	475.272
Австрія низша	2 671.799	3,086.382	424.583
Моравія	2,276.870	2,435.001	158.211
Стирія	1,282.608	1,356.058	73.350
Тироль	812.696	850.062	37.366
Австрія висша	785.831	809.918	24.087
Буковина	646.591	729.921	83.330
Шлеск	605.640	680.529	74.880
Дальмація	527.426	591.597	64.171
Країна	498.958	508.348	9.390
Каринтия	361.007	367.344	6.336
Істрия	317.610	344.173	26.562
Гориция і Градище	220.308	232.338	12.030
Сольногород	173.510	193.247	19.737
Триєст з округом	157.466	178.672	21.206
Форальберг	116.073	129.816	13.743
Разом	23,899.413	26,107.304	2,211.791

Загальний приріст населення в Австрії є користніший як в Німеччині, бо коли в Австрії виноситься 9·3%, а в Німеччині лише 7·78%. Що до поодиноких країв то процентний приріст населення так представляє ся: в Нижній Австрії 15%, потім слідує Триєст з округом 13·5%, Буковина 12·9%, Шлеск 12·4%, Сольногород 11·4 і Галичина 10·4%. В Чехах приріст населення виноситься 6·9%. Найменший приріст населення вказують Країна і Каринтія 1·9%.

— Фреквенція на університетах і політехніках в Австрії після стану з 31. грудня 1900 р. представляє ся так: На університетах було записаних студентів: у Відні 6.13, в Празі (чеськ. унів.) 3.188, у Львові 2.058, в Градці 1.566, в Празі (нім. унів.) 1.314, в Кракові 1.370, в Інсбруці 1.011, в Чернівцях 482 — разом 17.132. — На політехніках було студентів: у Відні 1981, в Празі (чеськ. політ.) 1.262, у Львові 711, в Празі (чеськ. політ.) 1.265, у Львові 711, в Празі (нім. політ.) 585, в Берні (нім.) 431, в Градці 383, в Берні (чеськ.) 78 — разом 5331.

— Руских дітей в Чернівцях, що обов'язані ходити до народних шкіл, є с. р. 1809 (1035 хлопців + 774 дівчині); з того ходить до публичних шкіл міських 1404 (728 хл. + 676 д.), до школи вправ 68 (31 хл. + 37 д.), до приватних шкіл 210 (191 + 19), до середніх шкіл 73 (64 хл. + 9 д.) а то до нижньої гімназії 47, до вищої 16, до реальної школи 1 а до дівочого ліцею 9; отже всіх руских дітей, що ходять до шкіл, є: 1755, 7 дітей вчить ся приватно, 25 неспосібні до науки, а то 7 глухо-лімих, 1 сліпе, 3 недолугих а 14 калік; проте остає лише 20 спосібних дітей без науки. Стан вельми вдоволюючий, скоро лише статистика докладна.

— Народности в австро-угорській армії. В „Bud. Corr.“ находимо статистику з войска, після якої в австро-угорській армії є всього 837.000 мужа. В тім числі єсть Славян 480.000, Німців 227.000, Малярів 120.000, Румунів 48.000, а Італійців 14.000. Межи Славянами єсть 174.000 Чехів, 76.000 Поляків, 75.000 Русинів, 75.000 Хорватів і Сербів, а 28.000 Словінців.

— Шкільні лікарі в Росії. В російській міністерстві просвіти вироблено проект санітарного надзору в середніх школах. Обов'язком лікаря в кождім заведенні було би: періодично переглядати ціле заведення, безпастанно надзорувати над класовими салями, лікарські оглядини всіх учеників (найменше два рази в році), брати участь в педагогічних нарадах і т. ин.

— Виплачуване платні переказами. Міністерство фінансів зарядило, що учителям народним мешкаючим далеко від уряду податкового, можна буде на їх жадане висилати платню переказами поштовими. Заряди шкільні мають в тій цілі найдалше до дня 25. кожного місяця прислати до уряду податкового квіти і аркуші виплати і предложити переказ поштовий з марками, котрий вже буде зовсім виповнений і треба лиш буде вписати суму. Уряд вишле платню і лиш відшибне собі плату поштову, що зазначить докладно на відтинку переказу.

— В справі німецької правописи. В міністерстві просвіти розпочали ся наради анкети в справі німецької шкільної правописи. В анкеті засідають досвідчені люде з кругів наукових, шкільних і дивинкарських, з літератських товариств, з кругів друкарських і книгарських накладчиків. Міністер Гартель отворив засіданє промовою, почім шеф секції Бернд обняв провід над нарадами. Референт, радник двора предложив програму нарад анкети: 1) скорочене правописи, 2) переведенє єї також поза школою і 3) евентуальне порозумінє з правительствами інших держав німецьких в цілі уодностаїнєня правописи.

— Сензаційний винахід. Фотографови Вотіє в Грандзон в Швайцарії удало ся зложити такий прилад, котрим можна фотографувати дуже виразно і докладно на кількадесят миль далеко. Винахід той пробовано в швайцарській генеральній штабі і проба випала дуже користо. Івердон фотографовано Сентіє віддалений у воздушній лінії на 210 кілометрів, а образ був так виразний, що на малих колибах було видко докладно всі подрібности. Цілий прилад складає ся з довгої на три метри руки, котрої конструкція єсть тайною винаходця.

— Тайни монархів. Дня 6-го мая с. р. має теперішній цар виявити світові — розуміє ся, коли ему схоче ся — якусь велику тайну, котру бережено старанно через цілих сто літ. Царя Павла I., як звісно загально, убито дня 6-го мая 1801; але він лишив в палаті в Гатчині залізну скринку, а его послідна воля була така, щоби тої скринки ніхто не откирав борше аж як раз в сто літ по его смерті. Отже кажуть, що теперішнього царя дуже кортить довідати ся, що там єсть в тій скринці, а коли би там знайшов ся якийсь документ, то віддають его архівум. Далеко довше спочиває тайна англійської королевої Єлисавети, котра панувала в другій половині 16-го століття. Єсть то запечатана пачка листів, як здає ся, любовних. Після постанови тої королевої, можна би ту пачку аж тогди отворити, коли би на то згодили ся пануючий монарх, канцлер державний і архієпископ з Кентербері. Але до такої згоди тих трох достойників ще ніколи доси не прийшло було, бо або не хотів того монарх або тамті два достойники і так та пачка з найбільшою тайною великої англійської королевої спочиває ще й нині не отверта.

— Звідки пішло, що люди цілують ся в уста, лице, руки та рамена? — Се стара історія, бо починає ся аж від Адама і Еви. Люди про се оповідають: Прапрамати Ева спала одного разу вже по вигнанню з раю на дворі, — а она була тоді ще молоденька і дуже красна — а Адам сидів коло неї та відганяв мухи. На хвилюк відвернув від неї очи, а коли знов подивив ся, побачив, що пчала сіла Еві на самі уста. Він вже тоді знав, що пчала може ужалити і перепудив ся дуже. Отже став думати над тим, як би то відогнати пчолу так, щоби она не ужалила Еву. Ему здавало ся, що найліпше зробить, коли здмухне пчолу; отже нахилив ся близько і подув, а пчала злетіла. Але Адам тоді бояв ся вже й малої пчілки і так її перепудив ся, що кинув ся і мимо волі дотулив ся уст Еви та на своє диво зміркував, що уста у неї були солодкі, як мід. Він того не знав, що то пчала упустила була на уста Еви дрібочку меду. З тої пори цілував він Еву дуже часто в уста і казав все, що они такі солодкі як мід, а Ева для сьвятого спокою не боронила ему тої приятности. Опісля цілував вже Адам з простої навички, а та навичка перейшла відтак в спадщину на его близші і дальші діти та дійшла аж до нас. Дятого ще й нині, хто ласий на мід, цілує найрадше в уста; кому вже мід переїв ся, цілує в лице.

— Сибірська залізниця. Про теперішній стан робіт коло сибірської залізничі дороги подає журнал „Ostasien“ такі вісті: Роботи коло залізничі розпочато перед дев'ятьма роками і доси уставлено вже 5400 кілометрів шин, значить ся: Пересічно 600 кілометрів річно. Мости, які були доси потрібні, зняли би, поставлені один побіч другого, 48 кілометрів довготи; самий міст через Єнісей довгий на 895 метрів. Тепер вже довершено сполучення від європейського континенту до Владивостока; в середині удержують то сполученє парові кораблі, ціла подорож триває 18 днів. Для улєкшеня кумунікації заведено з Москви до Іркутська поспішні поїзди котрі на разі ходять раз на тиждень а потребують на переїзд в один бік більше-менше дев'ять днів. Тепер на їзди з Лондона або Парижи до Владивостока через Сибір треба лиш около ціотчетверта тиждня, коли тимчасом переїзд з Європи на найдалший всхід чуєц триває шість тижднів. Вся сибірська залізна дорога по скінченню буде довга 8870 кілометрів.

Посмертна згадка.

— Стефан Яців, ємеритований народний учитель помер в Товстім 19-го цвітня с. р. переживши 66 літ. Покійний служив в учительстві 32 роки по різних селах всхідної Галичини а в р. 1887 перенесений на ємеритуру осіб в Товстім, де пережив послідні літа життя мучений астмою і майже зовсім отемнілий. — Вічна єму пам'ять!

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Учительский инстинкт.

„Чи можна виробити ся на доброго учителя, чи треба ним вже уро-
дити ся?“ Се питанє ставили собі вже не раз педагогі теоретики і практики
і ріжно его рішали, а в останнім часі розбирав его американський педагог
Е. Філліс в обширнім ділі, друкованім в „Pedagogical Seminary“.

Для роз'ясненя kwestії означає він на вступі взагалі ролю інстинктів
в житю сучасного чоловіка. Не всі навіть засадничі інстинкти суть рівно
сильні у кожної одиниці. Вишні усліва, вихованє, життєвий досвід і т. д.
можуть також вплинути на їх змодифікованє. „Вроджений нахил — говорить
Морбан — се екклонність організму до заспокоєня своїх потреб і сповненя
умови своєї езистенції“. Ум служить до вибору средств, що ведуть до тої
цїлі; з хвилиною, коли він зачне свідомо працювати, тратимо з очей управля-
ючий ним інстинкт, а звертаємо увагу виключно на дороги, якими стремить
до сповненя своєї задачі. Тому то в психології чоловіка, а особливо чим
більше віддаляє ся він через цивілізацію від первісного стану, труднїйше
відкрити ролю вроджених інстинктів, як в житю звїрят або первісних людей.
Для властивого оціненя kwestії треба пам'ятати, що душа в далеко ширшій
понятї як свідомість і що людська одиниця, сповняючи функції в її пере-
конаню довірливі, умисні, стремлячі до виразно означеної цїлі, несвідомо
служить дальшим цїлям, з котрих не здає собі справи.

Виходячи певно з тої точки зріня, означає Філліс назвою учительського
інстинкту то, що звичайно називаємо учительським покликанєм або педаго-
гічним талантом. Він думає, що здібність вихователя, его замилюванє до свого
заводу, знанє самостійного вибору средств і метод або второпність в об-
думуваню і твореню нових педагогічних системів, се лише розвинені, ви-
образовані, усовершені прояви вродженого нахилу, з котрим одиниця прихо-
дить на світ, а котрий єї попирає до впливаня на розвій молодих одиниць
і опіки над ними. Учительському інстинктові приписує він також діяльність
птахів, котрі учать своїх молодих літати, подібно як і діяльність Коменіюса

і Пестальоцці'ого, що в борбі з найрізноманітнішими перешкодами посвя- тили ціле своє життя вихованню молодіжи.

Поняття науки має звичайно в щоденній бесіді надто узке значіння, бо під тим словом розуміємо майже виключно шкільну науку. Бели однак є мова о учительськїм інстинкті, то треба звернути увагу на всі єго форми, передо- всім на старанє родичів о розвій потомства. „Роля родичів в вихованю, гово- рить Філіпе, дотикає засадничих річей, а роли учителів лише додаткових і другорядних“.

Численні студії над забавами дітей викизують, о скілько учительськїй інстинкт виступає в перших роках життя. Они всі годять ся в тім, що охота научуваня, уділюваня свого знаня, лаяня, упоминаня будьто молодших від себе, будьто ляльок і зв'ірят є у дітей дуже розповсюджена, але у дівчат значно більше, як у хлопців. Дуже обширне поле до розвиненя того нахилу дав забава ляльками. На точці виховавчої вартости тої забави є між педаго- гами дуже різноманітні думки, однак дуже часто перепроваджувані, а особ- ливо в Америці, дослїди над дитячими забавами допроваджують до заключеня, що лялька відповідає певній сторонї дівочої натури, а іменню їх учительським склонностям, опікунчим інстинктам, — нахилам, котрі маніфестують ся і в иньшій спосіб, пр. при забавах в школу, в відносинах до молодших дітей, а вкінці і з зв'ірятами. Охота научуваня виступає часто дуже сильно у оди- наків і одиначок.

Незвичайно займаючою річю було би дослїдити розвій домового ви- хованя, почавши від єго найбелементарнїйших форм аж до наших часів. Історія педагогії не має на жаль в тім напрямі достаточних матеріалів. Натомість достарчує она нам в иньшій напрямі фактів, що кидають світло на характер учительського інстинкту, подаючи іменню докладну характеристику великих педагогів, реформаторів вихованя. У них всіх — почавши від Конфуція до Пе- стальоцці'ого і Фребля — можна зауважати одну дуже характеристичну черту: гуманітарні чувства і реформаторські стремління — словом то, що Філіпе означає одним висказом: ідею служеня расї.

В духовім житю людської одиниці зазначає він три виразні фази: в першій самостійно розвивають ся єї стремління і нахили; в другій зачинає творити собі ідеали і відсуває недоволення з дійстности через порівнанє з тими ідеалами; потім, залежно від свого темпераменту і індивідуальних власностей, або приновровлює ся до внїшних обставин, або, не могучи до них приновровити ся, стремить до самубійства, або вкінці, если то почутє недоволення лучить ся з сильною волею і склонністю до посвяченє, чоловік силує ся ділати на других, вилити на них і підносити їх. Тим толкує ся стремління до всякої філософїчної, релігійної і суспільної пропаганди.

Для роз'ясненя kwestії, котру розбрав, різіслав Філіпе відповідно уложений kwestіонар. В відповідях уділенях, досвідченими учительками і учи- телями, котрі дотикали їх особистих вражїнь і поглядів, стрічаємо багато ма- теріалу, що відносить ся до учительського інстинкту, хоч нігде не находимо докладного означеня, на чім той інстинкт полягає. Ог деякі дословно наве- дені відповіді:

„На учителя не можна виробити ся; не один образований і характерний чоловік не уміє учити. Співчутє є ту засадничим елементом, а не можна єго набути через студії“. — „Учительськїй інстинкт появляє ся в дитячості; коли-б ми уміли єго ліпше розвивати, мали-бсьмо лучших учителів“. — „Треба

війти в життя дитини. Підставою того інстинкту є вражливість на потреби чувства інших. Если се чувство є сильне, то средства самі найдуть ся. Та-ж самозаховуючий інстинкт піддає средства до забезпечення власного існування". — „Може бути, що той інстинкт вироблює ся вчаснім дитинством під впливом окруження“.

Одна управителька Фребльового городця твердить на підставі 40-літнього досвіду, що учительський інстинкт існує, що она відкриває його в своїх ученицях навіть без спеціальних проб і досвідчень, — що у женьщин зникає він в добі першої молодости, а повертає по 20-ім році життя, особливо у тих, що не мають власних дітей, — що найліпші її вихованці далеко радше посвятили ся науці бідних дітей, як дітей просвічених родин.

Інший знов інспектор шкіл твердить по 9-ти літах досвіду, що відповідне образование може скріпляти і розвивати учительські здібности, але їх не сотворить. „Найліпшими учителями, які я мав, була три бідні дівчата зміж простолюда зовсім позбавлені фахового образования“.

На питанє, чи той інстинкт можна усовершенити, було твердячих відповідей 126, заперечуючих 8. На питанє, чи фахове образование може его заступити, відповіли всі заперкаючи.

Що до того, чи підручники, програми і шкільні регуляції стісняють вроджені учительські здібности, чи їх підсиляють, були відповіді дуже поділені. Однак менше більше годжено ся на те, що невольничче придержуванє приписаних метод провадить до механізму і рутини, що особа учителя і его вроджені здібности значуть більше як система.

Видимо отже, що так материял, котрого достарчили відповіді на квестіонар, як і той, котрий автор черпав з історії, провадить до заключеня, що вроджений учительський інстинкт існує, що він проявляє ся у різних одиницях в різних степенях і що мимо найрізноманітніших означень, якими его характеризують, его засадничу черту становить альтруїзм. Твердження, що альтруїзм є лише певною відміною егоїзму, є по думці Філіпса впроваджуванєм філософичного хаосу до нормального думаня. Треба знасилувати думку, аби доказувати, що між звірятами матір, що забиває свої малі, аби зменшити клопіт, і та, котра боронить їх з нараженєм власного життя, ділають під впливом рівно егоїстичних товчків. Чому одна з тих чинностей будить в нас обмерзінє, а друга нас зворушує? Чи одиниця, котра посвятила ся, усвідомляє собі свої егоїстичні причини? Засадничою чертою природи є дійсно униканє неприємностей а пошукуванє приємностей, але і приємність має свої границі. Понятє життя яко уживаня, хоч би в найбагороднійшій значіно того слова, властиво не вдоволяє нікого. Маємо елементи і потребу життя значно ширшого як то, котре можемо прожити, а наша внутрішня свідомість, досліджуванє себе є дуже недостаточним средством до означеня цілей нашої діяльности.

Если означуємо учительський інстинкт яко здібність ввійти в положенє дитини і знизити ся до до її понять, то мусимо узнати в нїм дар зовсім аналогічний до того, яким природа вивінувала матір, а котрий єї служить до плеканя потомства в інтересі розвою раси. Симпатія, співчутє, о котрих всі говорять як о засадничій черті учительських здібностей, є лише індивідуально відчуваним нахилом до служеня другим. Співчуствуємо з тими, котрі потребують наших услуг, а найбільші педагогі віддавали ся передовсім на услуги найбільше потребуючих. Если енергія молодого віку не вийде виходу в аль-

труїмі, переходить в моральне звороднене. Др. Галль каже: „Егоїзм се по-
вздержане в своїм розвою молодість“.

Учительського заводу зовсім не можна порівнювати з иньшими хайбо-
дайними заводами: се праця, котру не можна обоятно трактувати, маючи на
оці лише материяльне поводжене, бо виховуване і образоване дітей, а пере-
довсім молодших, порушує в нас найглубші інстинкти. „Лише ті, котрих ро-
дительські інстинкти зовсім звородніли, говорять Філіпс, можуть учачи зовсім
не мати на взгляді впливу, який має їх діяльність на душу дитини. Богато
забрало ся до наочування під впливом чисто материяльних причин, але в ко-
роткім часі збудили ся в них висші і благороднійші стремління“.

Розбираючи kwestию з біологічної точки зріня, висказує Філіпс думку,
що виховане є одним з найважнійших чинників еволюції. Звіріята виховують
свої малі, аби приноровити до обставин їх існування і забезпечити їм перемогу.
Дарвінівська боротьба о існування не є боротьба о заховане одиниці, але о заховане
роду. В людській сьвітлі повторює ся то саме. Кожда чинність вибігає по думці
Вундта поза означені і свідомі заміри і служить несвідомим цілям. Згідно
з тим твердить автор, що учительський інстинкт є відміною родительського
інстинкту, а той послідний перетворив ся з первісної любови до потомства
в любов до людської раси, до людства в кожній одиниці. Чого родичі не на-
ходять самі в собі, того шукають в своїй дитині, а іменно гідного представ-
теля людства в його найчистішій типі.

Один американський педагог є тої гадки, що родительський інстинкт
існує в кождім нормальнім чоловіці, хоч не в кождім однако сильний, а деякі
добродійні товариства, що опікують ся сиротами і опущеними дітьми, ствер-
дили, що є більше бездітних людей, котрі хотіли би мати свої діти, як дітей
позбавлених домашнього вогнища.

Первісний родительський інстинкт перетворює ся під впливом цивілі-
зації в різні ширші стремління, що мають на цілі вже не безпосередне по-
томство, але загальний людий. Багато сказав, що чоловік, котрий не женить ся,
подружує ся з людством. Зростаюче почуте тої правди, що живе сягає далеко
поза егізистенцію найближшого потомства і що одиниця є средством усовер-
шеня раси і повинна їй служити, ублагороднює родительську любов і під-
носить її.

Підпорядковане інтересів одиниці інтересам раси висказує ся також
в теорії Вайсмана, котрий твердить, що довгота життя змагає ся в міру потреб
рода.

Всі висші стремління чоловіка — бажане усовищення, любов поступу,
науки, людства — се прояви тої біологічної сили, котра понизає одиницю до
служеня розвою раси. Пружиною людського ділання суть чувства; се засад-
ничі елементи духового життя, а чинности ума беруть з них свій початок. За-
дачню ума є вибір средств до вдоволення інстинктових нахилів. Плідність
і оригінальність ума зависить від степеня напруження чувств. На потверджене
тої правди наводить автор гадки численних філософів, психологів і мис-
лителів. Людке знане не розвивало після обдуманого плану — оно росло само.

Поняте штуки для штуки, або науки для неї самої є, по думці Фі-
ліпса, чвствою ошибкою. Нахил до твореня, стремління до висказування свого
духового змісту в ділах штуки є лише одною з прояв того інстинкту слу-
женя расі і її усовищення, котрий становить головну пружину діяльности
одиниць, а те саме можна сказати і о науковій праці і о наукових відкритях.

Суть люди, котрі вважають щастем віддавати ся штуці або науці, але щасте не є само в собі цілковитим скарбом, хоч може ним і є в очах даної одиниці. Щасте є для душі відбиття її нормальної діяльності, значить ся, що то, що ми відчуваємо яко щасте, є лише доказом, що ми сповняємо властиві нам функції в відповідний нашій природі спосіб. Знасилюване наших нормальних нахилів творить то, що називаємо нещастем, злочинном, фізичним або моральним звиродненем.

Автор повисшої праці ставить, для виясненя kwestії, чи штука і наука можуть існувати для себе самих, припущене, що коли би загал був сильно переконаний о близькім кінци світа, або коли би учені і артисти знали напевно, що їх твори сейчас по викінченю будуть знищені, зовсім не мали би охоти над ними працювати. Неодин з них працює серед дуже трудних обставин, а навіть серед переслідувань, однак не таких, котрі виключали би можливість переказаня людству результату їх умових сил.

Навіть ті всі чинности, котрі сповняємо виключно для власного усовершеня, лежать в інтересі раси, бо совершенство одиниць становить підставу натурального добору.

З всего повисше сказаного заключає автор, що фаховому образованию учителів треба дати вищу підставу. „Той, хто розуміє, що цілий нашої праці над усовершенем дитини не є она сама, але становить лише средство до осягненя висших форм в грядучих поколіннях, що мають колись народити ся, той має найвисше понятє о вихованю, має почутє несвідомих чинників поступового розвою“. Та правда становить найширшу підставу для праці коло вихованя, а найбільші похибки сучасного вихованя походять з того, що маємо на увазі лише одиницю, єї потреби і вигоду. Не треба однак думати, що взгляд на потреби рода ломить і затирає індивідуальність одиниць: річ має ся зовсім противно. В інтересі раси лежить однак повійший розвій одиниць, а на відворот виключне стремління до особистих приємностей і вигід становить звичайно чинник вівелюющий і повездержуючий природні нахили і вроджені склонности.

Найважійшою після думки автора річю в приготованю будучих учителів до їх звания є розбудженє в них любови до науки і родительского інстинкту. Методи, системи, регуляміни і приписи будуть мертві і непотрібні, если працею учителя не кермують висші ідеали. Жерелом впливу вихованя є все особа учителя. Тим толкує ся пр. величезне значінє діяльності Пестальціого.

Історію педагогії повинно ся викладати більше з психологічної як з хронологічної точки зріня. Студії над дітьми суть необхідні, бо розвивають і скріпляють більше, як яка иньша часть програми, педагогічні здібности будучих учителів. Они улекшують зниженє до дитячих умів і достарчають найлучших вказівок до усовершуваня методи і системи. Крім того скріпляють любов до молодих поколінь, котра в педагогічній праці є головною заохотою, а становить zarazом тайну впливу вихованя і педагогічного таланту.

Кім фахових шкіл треба би, по думці автора, впровадити до програми загального вихованя пзуку педагогії, бо більшість хлопців і дівчат буде в будучности сповняти родительські обовязки; треба би їх отже до них приготувити.

Родительский інстинкт є у женщин сильнійший як у мужчин, хоч і ті послідні не суть єго позбавлені, однак у обох полів проявляє ся він в иньший

спосіб. Нераз зазначають ся цікаві ріжницї, коли порівнаємо виклад того самого предмету проваджений чоловіком і жінкою.

Яко характеристичну ціху мужеского впливу на виховане уважає Філіпс здібність творення ідеалів і любов до них, нахил до усовершенствання власної індивідуальности, що легко уділяє ся особливо dorostajučij молодіжці.

Жінка інтересує ся більше малими дітьми, яко слабими і потребуючими помочи ветами. Дивлячи ся на підрастаючих дітей жалює мати нераз хвилю, коли ті діти більше потребували єї помочи; протавно чоловік інтересує ся своїми дітьми що раз більше в міру того як посувають ся в літах.

Хоч се певно не правила без винятку, то однак треба авторови в загалі признати слушність. Головним предметом заінтересованя жінки буває звичайно одиниця і єї потреби; чоловіки мають частійше на загляді загаль. В кождім разі в тій відрубности обох полів і їх ролі в вихованю виходить в природний спосіб остаточне заклученє автора, а іменно, аби в вихованю брали участь оба поли і аби їх вплив взаїмно рівноважив ся. Може бути що в Америці є усправедливлена єго жалоба на надто виключне повірюванє публичного вихованя жінкам і жаданє, аби приваїменьше dorostajuča молодіж не була позбавлена мужеского впливу. У нас не осягнули ще жінки так разячої переваги і не виперли чоловіки з шкіл і вищих педагогічних установиц.

Як найширше розбудженє і розповсюдженє заінтересованя до педагогічних квестій, любови до дітей, знаня їх натури, підмаганє учительського інстинкту де лише він існує, а властиво того первісного родительського інстинкту, котрого відміну він становить — і то так в чоловіках, як і в жінках, так в кружках спеціялістів, як і у загалу батьків і материй, провадило би до значно важвійших реформ і посунуло би значно більше справу вихованя, як найліпше обдумані зміни в методах, програмах і підручниках.

Значінє слова в вихованю.

Слово має в вихованю велике значінє і вагу. Хто хоче виховувати молодіж, мусить також уміти до неї промовляти. Того не дасть вихователєви сама природна спосібність. Можна сего набути лише любовю до дітей, прихильністю до них, щирою саможертвою і беззастаним змаганєм вихователя до справдешної освіти. Треба мати все на тямці, що виховуюче слово єсть окремою мовою, яка ріжнить ся так від мови щоденної поговірки, як і учених розмов дорослих людей. Сї іменно прикмети виховуючого слова мають свій вплив на молодіж, а найважвійшою такою прикметою виховуючого слова є сердечність. Така лише мова дає вихователєви спроможність серцем до серця промовляти. Однак лише тогді зможемо сердечно до молодіжці промовляти, коли будемо мати для неї серце, коли для неї живемо. Коли учитель або учителька відносить ся рівнодушно до дітей, коли они лише так довго дбають про дітей, як довго тривають шкільні

години, коли лише для того займають ся молодіжю, що се дає їм кусник хліба, тогді не можуть мати серця для тої молодіжи, не способні з нею сердечно розмовляти, се лише ремісники, а не приятелі і вихователі молодіжи. Такі учителі і учительки повинні чим скорше покинути школу. Дбалостю о молодіж прихильністю до неї, сердечними словами і ділами зможе учитель або учителька приєднати собі молодіж, коли она побачить, що учитель або учителька дійсно мають серце для сеї молодіжи, що они в справді до неї прихильні і щирі.

Коли виховане молодіжи має бути успішне і хосенне, то учитель чи учителька повинні з любовю відносити ся до молодіжи, а та любов дає їм здібність промовляти сердечно до молодіжи. Треба отже на се бачити, щоб наша любов до молодіжи проявляла ся в наших виховуючих словах. А та любов до молодіжи проявляє ся в нашій спроможности, в силі нашої волі, дітий кожного часу прихильно вислухати, або скажім иньшими словами: — любов до молодіжи проявляє ся в тій власті над самим собою, якою ми здержуємо в собі всякий гнів і сердитість в школі. Всяке погамоване самого себе скріпляє лише нашу прихильність до молодіжи.

Учитель чи учителька повинні учеників чи учениць в класі терпеливо вислухати навіть таких, котрим они не зовсім прихильні. Але і в тім є ріжниця — вислухати а вислухати. Слухаючи прихильно не утомиш ся; та прихильність малює ся приязним виглядом на обличчю учителя чи учительки, приєднує нам дітий. Та прихильність наша проявляє ся і в мові, якою ми зиваємо молодіж до роботи, до виконання єї обовязків. Діти зараз зрозуміють се, бо знають нас лїпше, як би ми думали. Молодіж чує ся щасливою задля нашої прихильности. Коли-ж молодіж, заохочена нашою прихильністю, пильно дбає, щоб поступати дорогою честности і науки, то все-ж буває нераз, що при найбільшій нашій ревности і прихильности до молодіжи, ми не маємо спроможности майже щоденно дати послуху цілій громадці дітий. Хто з дітьми має діло, той зрозуміє, яка се трудна справа, їх все прихильно вислухати. Однак і се річ певна, що лише даючи прихильно послух дітям, здобуваємо собі ту штуку, з дітьми сердечно розмовляти, а нетерпеливостю і жорстокістю лише відтручаємо дітий. Звідки-ж се походить, що діти нераз такі трусливі, як мають з нами розмовляти? Очевидно причувають, що ми не маємо над собою стілько власті, щоб погамувати в собі нетерпеливість, гнів, сердитість, що не маємо здібности їх прихильно вислухати, і тому не можуть діти визволити ся з боязни і трусливості Безспільність нашої волі знесилює також волю дітий.

Коли ученик чи учениця на задане питанє з трусливості не дає відповіді, хоч річ свою уміє, то се лише доказ, що не находит в школі прихильности. Учитель чи учителька заподівають кривду дітям, коли сердять ся або неприхильно до них відносять ся задля їх поведєня. Та сердитість і неприхильність замикає дітям серце для учителя або учительки, робить їх мовчазливими або маломовними на питання учителя навіть тоді, коли річ свою знають. Тому треба бачити на те, щоб і діти до нас сьміло і сердечно промовляли.

Буває нераз і так, що ученик чи учениця не розуміє нашої мови, нашого питання, хоч ми як прихильно і сердечно промовляємо, а в таким случаю ученик почуває потребу, запитати ся учителя о вясненє. Коли-ж уче-

ник мовчить в такому случаю, то і з того виходить, що нема відповідних відносин між учителем а учениками. Учень в такому случаю догадує ся, що учитель не вислухав би его прихильно, отже волить мовчати, як учителя розсердити. А се ж дуже важна річ для успіху науки, щоб діти не мали ніякого сумніву, ніякої непевності, щоб в таких случаях мали сьмілість учителя спитати, а учитель повинен радо вислухати і пояснити. А коли учитель прихильно вислухав питання, то і відповідь его буде сердечна.

Не будьмо отже немилосердними, жорстокими супротив молодіжні шкільної. Внесла то і поважна задача, виховувати і просвічувати молодіж, але також вельми трудна і мовольна, а внеслість сеї задачі зрозуміємо доперва тоді, коли з любовію і терпеливістю зносимо мемо всі трудности і перепони. Не повинні нас знеохочувати і сердити навіть природні хиби і недостачі молодіжні, як слабі спосібности, не відповідне поведєня і т. ині. Треба тямити, що кожда дитина в школі яко індивідуум має свою окремішню вдачу і окремі нахилности характеру. Деякі діти любі і сердечні, инші знов, се річ неперечна, мають в собі щось непривітного, відразливого. Часто зовсім несвідомо такі діти обійдуть ся з учителем, чи учителькою непривітливо. Чи-ж мали б ми зараз задля того сердити ся на них або обьявити їм нашу неприхильність? Була-б се велика кривда для них, коли-б ми відозвали ся до них жорстокими, сердитими словами. Тим лише показали-б ми, що не єсьмо спосібні виховувати, прихильно відносити ся до дітей.

Дуже часто лучає ся, що учитель або учителька так певні себе, що все видає ся їм добрим, що вони говорять або роблять. Ся зарозумілість заплілює їх так, що недобачають навіть користних нераз указок, які їм мимохіть дають діти. В фалшивій певности самого себе день в день поступає учитель з однаковим холодом і не учить ся, відносити ся прихильно і сердечно супротив невинної молодіжні.

Але як маємо поступати з злими дітьми? Нераз своєю сваволею, пакостями, або і лїнивством стають нам шкільні діти нелюбими, відразливими, осоружними. Свавоя не так часто заводить дїячат до провини якої небудь, як хлопців. Сьмілівість і відвага хлопців наводять їх нераз до немилої накости. Але і такі случаї лучають ся виїмково. Однак і в такому случаю повинен учитель чи учителька з провинником поступати відповідно. Коли б учитель чи учителька, замість відповідно до провини укарати провинника, хотіли на нїм мстити ся, тоді показали-б ся неприхильними для молодіжні. Певно, що провини викликані злосливостию учеників можуть нас більше розсердити, як провини з легкодушности. Певно і те, що такі провини більше роздражують учителя яко мужчину, як учительку. Однак і учитель і учителька повинні мати власть над своєю волею, повинні втихомирювати свою сердитість. Доперва, коли розум наш втихомирює внутрішнє роздратованє, зможемо провину відповідно оцінити і провинника укарати як довго серце наше не може само до себе спокійно промовляти, не може і до других говорити прихильно. Хто має такого провинника укарати, повинен передовсім пізнати его характер, відтак розважити спонуканя, які его навели до сеї провини. Опісля повинен в думці перенести ся і в будучину і запитати себе, які наслідки могла би мати така провинна. Коли так розважно розбере все те, тоді з'уміє сердечними словами вимірити кару, яка доведе до поправи. Не буде лишня ще одна рада в сій справі. Караючи провинившу дитину, маймо на тямці, що

она не така зла, як нам здає ся. Її провина була впливом хвилі, хвилевого недоброго настрою, а кілько-ж годин просиділа в школі дитина перед нашими очима, недопустившись ніякої провини? Тепер же, коли раз провинила, не можемо її вже вважати злою, — нехай і такий случай нас поучає, що і лихо треба карати сердечними словами.

Звернім ся тепер до дїтїй, що не з сваволі, а лише з легкодїшности, поспіху, нерозваги або і иньших подібних причин дають повід до гнїву і невдоволення. Таких дїтїй, що з дитячої нерозваги заподіють щось недоброго, далеко більше, як дїтїй злосливих.

Легкодїшні дїти нераз пізно приходять до школи. Коли питаємо їх о причину, то нераз дають такі нещасливі відповіді, що легко могли-б нас резсердити, коли-б ми не були їм прихильні. Они не хотять признати ся, що зробили се з лїнивства або з легкодїшности. Однак ми не повинні і в такім случаю відзивати ся до них сердито або зневажливо, а щирими і сердечними словами виявити їм всю правду. Тодї они пізнають свої похибки, а слова правди їм висказані викличуть рум'янець сорому на їх лица, і доведуть їх до поправи, їх лїнвство і легкодїшність уступлять перед силою наших сердечних слів.

В кожній годині, при всякій стрічі з молодїжю повинні ми вистерігати ся сердитости і жорстокости, коли хочемо навчити ся, сердечно до дїтїй промовляти. Наша прихильність до молодїжи вказує їй дорогу до доброго, наші щирі і сердечні слова помагають їй поступати дорогою чесноти. Прихильністю зуміє учитель чи учителька справді виховати молодїж, бо прихильність вкладає нам в уста сердечні слова, а слово в вихованю має велику вагу.

Яке-ж значінє має слово в вихованю?

Само про себе розуміє ся, що головною задачею виховуючого слова є, довести дїтїй до освіти, їх виховати. Ми мусимо до дїтїй промовляти, а наша мова спонукує також і дїтїй до мови. Наші слова отже повинні їх довести до того, щоб они були вимовні і на сїй задачі остановимо ся головнє в нашім відчиті.

Дїти повинні навчити ся, на всяку тему, відповідну їх спосібностям, висловлювати ся свобідно і самостійно.

Вимовність се окремий дар небесний, з яким чоловік родить ся, сего доказом такий Ціцеро, Плято і иньші, але можна і багато вдїяти, щоб зробити когось вимовним (н. пр. Демостей). Цильні вирази навчають штуки вимови, а особливо освіга.

Вирази в мові доводять до вимовности, вельми важної прикмети, але деколи може вона стати шкідною. Всяка галузь науки вимагає вимовности.

Дїти приходять звичайно вже до школи з загальною вимовністю особливо з освічених родин, іменнє-ж дївчата. В батьківськїм домі з ними розмовляли і они часто промовляли. Однак ся вимовність часто виходить їм на лихо, вироджує ся в говірливість. Нераз і родичі не мають того дару, щоб дїтїй відзвичаїти від пустого лепетання. Коли-ж наше виховуюче слово має дійсно зробити молодїж вимовною, то мусимо передовсім хоронити її від такого пустого лепетання. Поки отже подам способи, як довести дїти до вимовности, вкажу, як охоронити їх від пустої говірливости. Говірлива дитина мусить навчити ся мовчливости. Се перший спосіб відзвичаїти дїти від лепетання. Дїти не легко навикають до мовчливости, се видає ся їм примусом,

а все-ж мусимо сего від них вимагати в кожній науковій годині. Діти повинні лише тогді промовляти, коли учитель задасть питання, або до того завізе. На говірливі діти повинен учитель звернути особливу увагу. Они не вдовольняють ся тими відповідями, яких вимагає учитель, раді-б більше говорити. Тим непокоять і в інших дітей і учителя. Учитель мусить їх часто накликувати до спокою і переривати науку. Сим вже заслугоують на кару, а найвідповідніша кара для таких депетливих дітей — відібрати їм спроможність до говорення. Отже коли упіменене під час одної години наукової не помагає, то найліпше на другій годині викликати такого неоправданого з лавки і поставити его окремо, щоб не міг розмовляти з сусідами. Однак і таке відокремлене рухливої говорливої дитини не сприяє єї часом, а коли не може розмовляти, то буде на своїм відокремленю, забавляти ся, перебирати пальцями і т. ин. Такі рухливі діти можна найуспішнійше довести до уваги і спокою, коли будемо їх як найчастійше, що кілька хвиль викликувати до відповіді.

Жива і відповідно трактована наука зможе і найрухливіші, найговірливіші діти довести до уваги і спокою, а іменно живе і складне оповідане з історії біблійної, з історії рідного краю і т. ин. зможуть зайняти увагу дитвори.

Але і наука технічних предметів уділювана відповідно успіє охоронити дітей від говорливості. Коли-б ми з починком рисункової години нарисували для молодших дітей фігуру на таблиці, а старшим поставили перед очі модель до відрисовання, самі-ж засіли на катедрі, щоб швидким оком пильнувати роботи учеників чи учениць, тогді поступили-б ми зовсім невідповідно. Таким способом ані не збагатимо їх знання, ані не навчимо мовчливості. Коли-б они навіть з боязни перед нами спокійно мовчали, то тим не досягнули-б ми властивої цілі; коли-б они фігуру з таблиці навіть добре відрисували, то се не було-б нічого иншого, як чистий механізм. Так само коли б ученики або учениці старші відрисували досить добре поставлений їм модель, то ся робота не принесла б великого хісна. Про велику фігуру, яку мають ученики рисувати, треба передовсім з ними говорити, подати єї назву, складові часті, а щоб улекшити їм рисоване, повинні ми самі на таблиці перед їх очима сю фігуру рисувати, кладучи лінійку за лінійкою. Кажім при тім ученикам вишукувати і порівнювати рівнодовгі і рівнобіжні лінії, а коли таким способом обговорили ми основно весь рисунок, починає ся самостійна робота учеників, а з нею і мовчане. Але так як ми частинами рисували фігуру, лінійку за лінійкою, так само мусять робити і ученики, а з нашої сторони мусить бути від часу до часу контролю і осуд поступуючої роботи.

Ручні роботи учениць дають також привід навчити їх мовчливості, охоронити від говорливості. Хто хоче бути вимовним, мусить перше навчитися мудрості мовчання. Мовчливість се перший ступінь до вимовності. Мовчливість натхне молодого духа доброю гадкою і наведе на язик відповідне слово.

Першим засобом, який навдаєть дітей до вимовності, є наше власне слово і то слово в кожній науковій годині. Для кожної години маємо визначений якийсь предмет. Ми повинні сей предмет докладно і відповідно обробити. Маємо н. пр. яке етичне оповідане читати. Добре буде, коли вперед самі оповімо се дітям власними словами. Відтак подамо потрібні поясненя річеві і язикові. Однак мусимо дбати про відповідний вислів, а оповідати звя-

зко. З оповідання висновуємо відповідні етичні науки, навязуючи до давніших, а коли ми лекцію добре пояснили, тоді сповнили ми свою задачу. Коли предмет стався власністю дитини, коли ованували його духом і словом, то і зуміють його вільно самі передати. Таким способом елементарна школа доведе дитину до вимовності в усіх галузях знання, яке їм подає.

Незрозумілі дітям річч, абстрактні розуміння, треба дітям пояснити конкретними річчми.

Маємо більше таких предметів, що спроможні довести дитину до вимовності, іменню: граматики, стилістичні вправи, читане і мемороване, оповідане, також географія і історія. Всі ті предмети вправляють язик в мові різнородних і чужих слів.

Вельми розвиває ум і вимову дитини оповідане. Однак не треба вимагати, щоб діти держалися слів книжки, а вільно виражалися, коли-ж їм забракне відповідного слова, учитель повинен допомогти зручним питанням.

Чимало приспособляє дитину до вимовності повторювання, дає певність в мові. Без повторення нема знання, без повторювання слів нема вимови. Однак щоб повторюванне довело до якогось успіху, повинно відповідати першій науці предмету, повинно відбуватися по скінченню певної частини наукової, а не цілого предмету при кінці курсу, інакше зовсім ціли не досягне. Учитель повинен також підготувати до повторювання, інакше буде сам невпевнений предмету. Матеріал повторення не повинен бути надто об'ємистий (напр. при кінці з цілого півроку), треба лише стільки завдавати на повторення, як можна в шкільній годині переробити.

Перша задача виховуючого слова єсть вимовність дитини. До того має їх довести слово учителя чи учительки і тому задача ця не є легка.

Коли св. Дух зійшов на апостолів в виді огнених язиків, обдарив їх даром промовляти вимовно навіть чужими мовами. Такої вимовності можна бажати всім учителям і учителькам. Коли учитель вимовний, тоді і його виховуюче слово доведе дитину до вимовності.

О ц і н к и.

Перед двома роками появилася у Львові книжка п. з. Przewodnik do udzielania nauki o formach geometrycznych w szkołach lud. pospolitych i wydziałowych, napisal Adolf Bilger. Lwów 1898. Сторін 98 + 16 таблиць, ціна 1'40 К., з якої змістом хотів бим читателів познакомити.

Брак не то доброго, але якогонебудь, методичного підручника до науки геометрії давав ся в нас відчувати о стільки, що пок. інспектор Дністрянський, видаючи 1895 р. підручник до науки рахунків для шкіл віддільних, уважав потрібним, хотая се до предмету не належало, подати на 25 сторонах обсяг сеї науки, а подекуди методичні вказівки, як сей матеріал трактувати. Коли з тих 25 сторін відшибне ся 10 сторін посвячених на пояснення як підносять ся числа до другої і третьої степені, та як витягає ся другий і третій корінь, лишиться ся всего на всего 15 сторін на замітки річеві і методичні.

Книжка, якої заголовок в горі подано, має заспокоїти некучу потребу методичного підручника для народних шкіл, бо по фахових часописах були тільки методичні екскурзи, а з таких німецьких підручників учительство в Галичині не користує.

Книжка ділить ся на 3 часті, в першій познакомляєсь з геометричними формами, в другій переводить ся обчислене поверхні, в третій обчислена об'єму тіл. Рисунок, поясняючі текст, поміщено задля технічних праць при кінці на 16 таблицях; суть там також сітки найзвичайніших брун.

Праця п. автора єсть властиво низькою методичних лекцій; подаєсь тут крок за кроком демонстрації і питання учителя, а навіть відповіді ідеального учня, так що читаючи маємо образ викінчений до найменших подробиць, як повинно ся поступати при тій науці. Для початкуючих учителів се підручник, що подає методично опрацьований матеріал і ток лекцій, які лиш перестудіювати і в школі використати; для старших знайде ся тут багато заміток, які поясняють причину, чому та наука, хотів на ню з'уживаєсь так багато часу і сил учителя як і учеників, не приносить бажаних успіхів.

Доброю прикметою сего підручника єсть індукційний спосіб трактування предмету, систематичність, зрозумілість в упорядкованню, узмісловлюванню науки на річах звичайних і для учителя легких до роздобути, і на сі прикмети кладу натиск, бо они виповнюють цілий курс сєї книжки, становлять єї зміст; погляди відмінні, які до деяких kwestій підношу, мають послужити лиш до всестороннішого вясненя справи. Чи і на скільки они оправдані, се зволють оцінити читателі.

Мимо ретельного змагання, щоб та наука не обмежалась тільки на лініях і кресках, рисованих на таблиці, але навязувалась до реальних річ і практичного життя, все таки в деяких місцях відступає автор від тої засади і вчить по академічному на таблиці лишень.

Так на стороні 7. переводить він науку о лініях стоячих до себе прямо тільки на таблиці; показати їх перед тим на стіні, образі, вікні, дверях . . . забуває, обмежуєсь нарисованем на таблиці поземої і прямої до неї, та питає: У. Чи одна лінія похилась до другої чи ні? — на що єго ідеальний учень відповідає: Ні, одна до другої не похилє ся. П. автор вдоволений відповідою, називає такі лінії прямовисними і справа скінчена. — Діти о кутах ще не вчили ся, п. автор сущєстивними питаннями веде їх ніби за собою, однак чи они дуже мусять надумувати ся, щоб відповісти на таке питання, як в горі наведене? Чи не ліпше поставити на столі оловець і спитати: як він стоїть? Похиливши запитати: А як тепер? Чи він нахилений в котру сторону? В котру? А чи тепер (ставлю прямо) нахилений? Змір то книжкою! Тепер нарисуюмо се на таблиці (при тім питаю)! Як лежить доска стола? Як стоїть на ній оловець? Такі лінії звати будем прямовисними. — Які лінії звати будем прямовисними? На яких предметах видиш прямовисні лінії?

Таких сущєстивних питань стрітив я більше. Пр. стр. 25. „А чи грани бічні при прямій призмі означують висоту чи ні? — Стр. 26. „А сей стовп, чи в горі острій?“ — Ліпше запитати ся: Який сей стовп в горі? — Стр. 31. „Що то є? Д. Куля. Чи она всюда однаково кругла? Д. она всюда однаково кругла“. — Ліпше показати кулю і назвати єї, опісля закрутити на столі перстеном або колісцем з дроту, ученики зобачать, що через скорий рух повстане куля, тогди доперва порівнати єї з яйцем, годинником і виказати єї геометричні свійства. — Запитати: Чи она всюда однаково кругла, то ще не

те саме, що пояснити її прикмети. — Стр. 58. „На кілька витинків можна поділити поверхню колеса? Д. Поверхню колеса мож поділити на дуже много витинків. Чи можем кождий з тих витинків уважати за трикутник рівнорамений? Д. Можна“.

В двох місцях подано хибні дефініції. Стр. 18. „Наколи два протиположені вершки обводу колеса получимо простою лінією, то она зве сь тятивою.“ До тепер тятивою звала сь проста, що лучила дві якінебудь точки обводу. — Стр. 22. „Тому що тут є 6 стін, а они суть квадратами, зве сь се шестистінником.“ „Шестистінником“, як се кождий відчував, назвати-б можна всяку брилу о 6. стінах, а в назві шестистінник нема найменшого натяку, що ті стіни мусять бути квадратами.

Підношене чисел до другої степені і витягане другого коріння переведено не так консеквентно, як сего я надівав ся беручи міру з інших зовсім вдалих лекцій сего підручника. — Першу з тих чинностей переведено так. В „Przewodniku“ учитель показавши 1 m^2 , dm^2 ... не згадує нічого про спосіб обчислень поверхні квадрата, але (на стр. 37.) виказує ні сіло ні пало таку сентенцію: „Хотячи якесь число піднести до квадрату, множить ся его через себе“, а доперва на слідуючій стороні доходить до заключеня, як обчисляе сь пов. квадрата і на що вчити сь треба підносити числа до квадрату. Здає ся мені, що ученик повинен перше пізнати квадрат, описля навчити сь вимірювати его поверхню якоюсь квадратовою мірою, з того дійти до обчислюваня поверхні звичайним способом зміривши оден бік, а доперва напослед навчити сь підносити числа до квадрату.

Таксамо не від чисел і регул, а від поверхні квадрата зачати треба при поясненях, як витягає сь другий корінь. Поверхня квадр. виносить 4, 9, 25, 64, 144 m^2 , як довгий его бік? А коли поверхня квадрату виносить 160 m^2 5625 m^2 ...а і з таких примірів доперва перейти до вказаня потреби і способу витяганя другого коріння. Не тверджу ще тим, щоби Автор подавав зовсім хибну дорогу при тих операціях, однак хто перегляне уважно книжку, замітить, що спосіб переведеня, опрацьований тут не з такою прецизією, як сего домагати сь можна від медотичного підручника. Щоб ніхто не потребував вірити мені на слово, прошу перечитати на стр. 45. ось таке пояснене: „Если маем якесь число, а хочем знати яке є те число, котрого квадрат рівняє ся даному числу, то з того числа мусим витягнути другий корінь. (Відпитати зараз).“ На що те правило потрібне і до чого трудна маніпуляція при витяганю другого коріння придаєть ся, про се дізнають ся діти по яких доперва двох лекціях, бо на ст. 48.

Або: при колесі не було і згадки, як в підручнику інсп. Дністрянського, о тім, що колесо можна уважати многокутником о нескінченім числі боків, але приступаючи до обчисленя обьому валця, каже ся таке: „Понеже валець можна уважати за призму о нескінченім числі бічних стін, проте его обьом обчисляе сь, коли поверхню підстави множим через висоту“. Такі „казаня“ в школі чей неможливі, а бодай неумістні.

Неумістним вважаю також переводити обчислене поверхні ромба безпосередно по обчисленю пов. квадрата, отже перед обчисленем пов. прямокутника. Порівнювати пов. ромба з повер. квадрата в спосіб Автором поданий не мож ніяким способом, бо ж звістно, що з квадрата даєть ся зробити ромб о поверхні рівній майже зерою. Наводжу як при тім п. Б. поступає. Ст. 50. „У. Як обчисляе сь пов. квадрата? Д. Що множить ся підставу через висоту,

або довжину бока підносить ся до квадрату. У. Чому можем при обчисленю пов. квадр. сказати, що підставу множить ся через висоту, або довжину бока підносить ся до квадрата? Д. Бо квадрат має всі боки і кути (?) рівні. У. А ромб, чи має всі боки і кути рівні? Д. Ромб має лишень всі боки рівні а не кути, У. А висота сего квадрата і ромба (показує) чи суть однако великі? Д. Висоти сего квадрату і ромба не суть однако великі. У. Котра висота більша, чи квадрата, чи ромба? Д. Висота квадрата більша. У. Чи можем тому при обчисленю пов. ромба сказати так, як при обчисленю квадрата, що множить ся підставу через висоту, або що довжину бока підносить ся до квадрата? Д. При обчисленю пов. ромба не можем так сказати, як при обчисленю квадрата, що множить ся підставу через висоту, або що довжину бока підносить ся до квадрата. У. Чому не можем при обчисленю пов. ромба так само сказати, як при обчисленю квадрата, що підставу множить ся через висоту, або що довжину одного бока підносить ся до квадрату? Д. Бо висота квадрата і ромба не суть однако великі. У. Як можем лишень при обчисленю пов. ромба сказати? Д. Що підставу множить ся через висоту. У. Як обчислює-сь пов. ромба? Д. Повер. ромба обчислює-сь, що підставу множить ся через висоту. " За вірність переводу ручу.

Та чи не ліпше було замість тої гімнастички дзика, що подобає на схолястичні викрутаси, помістити спосіб наведений Діфстріньським, іменню з ромба відтинає ся з одної сторони трикутник а відвернувши переносить ся на другу сторону, через що powstaє простокутник.

До обчислення об'єму кулі подає Автор чотири візці, однак не виводить їх генетично, не подає пояснення чому так а не інакше обчислює-сь об'єм кулі. Ось они: Об'єм кулі рівнає ся 1) $\frac{\text{повер. кулі} \times r}{3}$ 2) $\frac{4}{3} r^3 \pi$

3) $\frac{\text{повер. кулі} \times d}{6}$ 4) $\frac{d^3 \pi}{6}$, — але найпростішого і для практичного життя найвідповіднішого не наводять. Випроводити его мож з другої форми,

а затишити дуже легко, Поступає ся так. Мієто $\frac{4}{3} r^3 \pi$ можна без зміни вартости написати $\frac{4}{3} \pi r^3$, а що замість $\frac{4}{3}$ поставити мож 4·188,

бо $4 \times \pi$ (4×3.14159) = 12.56636, колиж се поділим через 3, дістанем квот 4·188..., отже віз сей буде виглядати так $r^3 \cdot 4.188$ або $4.188 \cdot r^3$. — Признає всякий, що вигідніше затишити і користувати ся при розв'язках задач формулою $4.188 r^3$ як котрою небудь з тих чотирох, які наводять п. автор. Для порівняння винишу їх побіч себе.

$$\begin{array}{ll} \text{Після мене об'єм кулі} = 4.188 \cdot r^3 & \text{Після п. В.} \quad \frac{4}{3} r^3 \pi \\ r^3 = \frac{\text{Об'єм к.}}{4.188} & \quad \quad \quad \frac{3 \times \text{об'єм кулі}}{4 \pi} \\ r = \sqrt[3]{\frac{\text{Об'єм к.}}{4.188}} & \quad \quad \quad \sqrt[3]{\frac{3 \times \text{об'єм кулі}}{4 \pi}} \end{array}$$

От і всі заміти, які насунули-сь мені против сего підручника при его перегляданю; на его загальні і добрі практичні вказав я вже і вчислю їх повисше. —

2. При кінці минушого року появилася книжка п. з. Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych, зібрав і уложив Konst. Pierożyński. Lwów 1900. сторін XII + 198 великої вісімки, ціна 70 сотиків.

По добрім, але тепер вже перестарілім, збірнику шкільних законів Скварчинського (з 1885. р.) появили-сь видання Вол. Барановського, які мали одну кардинальну хибу: були дуже дорогі. Послідня пр. збірка законів Барановського, що до об'єму о половину менша від збірника Перожинського, коштує 1 корону.

Книжка, якої загалом в горі наведено, єсть не тільки найновішим збірником в тім напрямі, бо подає розпорядження аж до 20. цвітня 1900. р., але що важніше найновішим, бо містить в IV. розділах систематично упорядковані всі тепер обов'язуючі закони, розпорядження, інструкції, ба навіть формулярі відносячі ся до народного шкільництва. Особливо наручним стає сей збірник через список (індекс) річий, о яких єсть там бесіда, а як докладно і совістно він зладжений, о тім нехай свідчить се, що індекс займає 10 сторін дрібного друку, так що на підставі него мож о всякій справі сейчас поінформувати-сь. В многих случаях, де інтерпретація закона дала привід до відкляків, там в замітках під дотичним параграфом поміщено всі рішення адміністр. трибуналу, так що у всіх тих случаях находим не лиш закон, але zarazом і єго урядове поясненє. — Ті прикмети, як і незвичайно низька ціна повинні бути заохотою, щоб о сей збірник кожний учитель постарав ся, коли не хоче при першій лїпшій нагоді ўхати о пораду в шкільних справах аж до повітового міста. — Як опрацьовувати конференційні темати, чи ухвали окруж. конференції обов'язують учителїв, які формальности треба сповнити, щоб дістати краєву пожичку на будову школи, а які, щоб дістати беззворотну запомогу, як обчислити скількість опалу, які обов'язки має інспектор, чи треба просити о п'ятилітній додаток, які форми існують при винагороді за надобовязкові години, хто повинен посилати фіру по катехету, і все, що учителя може обходити, знайде він в тій книжці.

Як. Миколаєвич.

Перші загальні збори

учителїв і учительок австрійських шкіл вправ при ц. к. учительських семінариях відбудуть ся дня 26. с. м. в ц. к. учительській семінарії женьській у Відни (I. Hegellgasse 14) з слїдуючим денним порядком:

1. Наради над статутами засновати ся маючого зв'язку учителїв і учительок австрійських учительських семінарий а взглядно шкіл вправ в тих заведеннях.

2. Наради над правно-службовими і другими відносинами тих учителїв і учительок.

Збори заповідають ся числені, хороші і успішні.

Відзначений признаньм Високої ц. к. Ради шкільної краю.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ
при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заснований в р. 1893

порукає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. н., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду літ виділові і народні школи вишого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві різничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. з. — заосмотрюють в новітнім закладі потреби своїх *tabinetів* що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на полі науки з погляду, — а сам заклад перевищать подібні заграничні заклади так під виглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанем замовлень, о чім найліпше свідчать вискази основних педагогів.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРІАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

ПРОГРАМА

загальних зборів Руского Товариства педагогічного.

Збори відбудуться в Суботу 29. н. ст. червня 1901 р. о год. 3. по по-
лудни в II класі (на 3 поверсі) рускої гімназії у Львові з слідуєчим порядком
днемним:

1. Отворенє зборів Головою Товариства.
2. Sprawozdanie секретаря.
3. Sprawozdanie референта філій.
4. Sprawozdanie касове і видавництва Товариства.
5. Sprawozdanie з руху книжок.
6. Sprawozdanie контрольної комісії.
7. Вибір Виділу.
8. Вибір контрольної комісії.
9. Внесеня членів.

В кінці Виділ звертає ся до своїх Відпоручників по повітах, щоб
зводили по можности прибути на збори, аби можна обговорити справи до-
тячних повітів.

Від головного Виділу Руского Тов. педагогічного у Львові.

Харкевич
голова.Танчаковский
секретар.

СПРАВОЗДАНО

„Головного Виділу Руского Товариства педагогічного“ у Львові

за час від 1. січня до 31. грудня 1900 року.

На останніх загальних зборах вибрані до Виділу такі члени:

Едвард Харкевич, директор рускої гімназії, голова.

Ольга Барвіньська, учителька у Львові.

Марія Білецька у Львові.

Василь Білецький, проф. рускої гімназії у Львові.

Ілля Кокорудз, „ „ „ „

Др. Волод. Коцовський, проф. сем. учит. у Львові.

Кость Паньковский, директор Союзу кр. у Львові.

Др. Михайло Пачовський, проф. рускої гімназії у Львові.

Йосиф Танчаковский, учитель у Львові.

Ілля Чиж, управитель школи в Клепарові.

Андрій Яворський, управ. школи в Миклашеві.

Заступниками виділових були:

Левицкий Юліян, проф. рускої гімн. у Львові.

Огоновский Іларіон, проф. рускої гімн. у Львові.

Стронський Іван, учитель в Збоїсках.

Виділ укомплектувався в той спосіб, що заступником голови вибрано проф. Василя Білецького; секретарем Й. Танчаковского; касиркою М. Білецьку; контролером Др. Вол. Коцовского; магазинькою Ольгу Барвіньську; референтом фідій К. Паньковского; реферат розпродажу цоголок поручено Д-ру Пачовському; до комісії видавництва вибрано В. Білецького, І. Кокорудзу і Др. Пачовского.

До контрольної комісії вибрані загальними зборами: о. Сов. Алекс. Стефанович, проф. Петро Огоновский і проф. Вол. Шухевич.

І. Засідання Виділу.

В році 1900 відбув Виділ 12 засідань і займав ся найбільше справами шкіл і народних учителів.

Виділ робив заходи, щоб утворити курс підготовляючий до іспиту для шкіл виділових з групи язиково-історичної з особливою увагою на руский язык, руску історію і географію. Курс сей — з причин від Виділу незалежних — не міг відбутися. Іменовано по повітах 33 відпоручників Товариства. Ухвалено заложити педагогічний музей і просити Вл. Родимців о ласкаве прислання книжок (особливо шкільних) і інших річ шкільних. Ухвалено приняти урядника для товариства.

II. Число членів.

Членів мало Товариство 943. З того було учителів народних 246, священників 306, професорів 70, урядників 63, селян і міщан 26, учительок 73, інших жінок 54, приватних людей 64, товариств 5, інших фахів 36.

В загальнім числі членів (943) є 342 членів нових, прийнятих в році 1900. Доходу з членських вкладок було в р. 1897 — 384 Кор. 22 сот.; в р. 1898 — 315 К. 50 сот.; в році 1899 — 606 К. 50 сот.; в році 1900 — 759 К.

III. Розпродаж цеголок на бурсу.

Реферат розпродажи цеголок на бурсу доручено проф. др. Пачовському. Референт розіслав в р. 1900 много цеголок (на 1800 Кор.) членам Товариства. Заявив ся також виданем стійного календаря а також зладженем інформаційного календарика Руского Товариства педагогічного в 20-літню річницю існування нашого Товариства. Доходу з розпродажи цеголок та з жертв Товариств руских і інших осіб було до 30. мая 1901 р. 1151.58 К. На уряджене бурси видано 730.06 Корон.

IV. Реферат філій.

Реферат філій віддано п. Паньковському.

Зладжено і розіслано філіям регулярні а також формуляр до річних філійальних справоздань.

Окреме справозданє з діяльності філій подаємо на нижнім місці.

V. Петиції.

В році 1900 внесено слідуєчі петиції:

До міністерства: Ургєне (26/1) 1900 в справі неполадженя доси відкляку з 28/5. 1899. в справі статутів і о право публичности для жєньської школи виділової ім. Шевченка у Львові.

До Союму о підмогу на газети „Дзвінок“ і „Учитель“ (26/3); о підмогу на Інститут мужеский св. О. Николая (26/3); о підмогу на бурсу (26/3); просьба в справі заснованя жєньської сем. учит. з руским язиком викладовим в Коломні (26/3); просьба о заснованє гімназії з руским язиком викладовим в Станіславоу; петиция о зрівнанє платні учителів з платнею трох рані урядничих і о зниженє літ служби (26/3); о підмогу на виданє бібліотеки для молодіжи (26/3); о підмогу на жєньський інститут (26/3); о підмогу на жєньску виділову школу ім. Шевченка (26/3).

До Ради краєвої: петиция о підмогу на виданє „Чорної Ради“ для шкільної молодіжи.

До Ординариятів у Львові, Перемишлі, Станіславоу, щоб в шематизмах єпархияльних було при кожній місцевости сказано, який язик викладовий в школі.

З тих петицій під V. поладжені: на „Дзвінок“ дав Сойм 400 К., на „Учителя“ 1000 К., а на бібліотеку 600 К, на інститут для хлопців 600 К, на школу 3200 К. На поданя о мові викладовій в школах відповів прихильно станіславівський Ординарият.

Петицій о підмогу на Бурсу і женський Інститут Сойм не уаглядив.
Решту петицій не полагоджено.

VI. Виділова женська школа ім. Шевченка (з руским язиком ви- кладовим).

В році 1889/90 записало ся до кл. I-ої (ваглядно V) 32 учениць.
В другім півроці класифіковано 27. Поступ дуже добрий одержало 8, добрий 3, достаточний 6, поправку 3, репробовано 7.

До класи II-ої (VI-тої) записало ся 37, класифіковано 33. Поступ дуже добрий одержало 7, добрий 14, достаточний 5, поправку 1, репробовано 6.

На рік 1900/1901 вписало ся до класи I-шої 31, до II-гої 31, до III-тої 28 учениць. В сїм році справлено інвентар для класи III-тої.

В році шкільнім 1899/1900 учили:

О. Дамян Лопатинський, Марія Арданівна, Ольга Барвіньська, Марія Білецька, Олена Кулачкова, Теофіла Огоновська, Йосифа Паньковська, Олена Прокешівна, Йосиф Роздольський.

В році 1900/901 учать ті самі сили з виїмкою о. Лопатинського і Роздольського, а крім того учать о. Теодозий Лежогубський, о. Іван Рудович, Андрій Алиськевич, Грушкевич, Др. Володимир Коцовський, Кароліна Ігнатівна, Евген Мавдичевський, Анна Федаківна, Павліна Тороньська.

Школа поміщена при Стрілецькій площі ч. 6.

В осени 1900 р. отворено при тій школі пополудневий безплатний курс науки руского язика і літератури для дівчат львівських шкіл. На курсі тім учили: М. Лисяківна, Марія Білецька і Др В. Коцовський. Записалось до 3 відділів 53 учениць.

Сойм зволив на внесенє Вл. посла Барвіньського дати на удержанє двох клас сеї школи 3200 Корон. Рускі народні товариства дали 484 Корон.

Школа стоїть під управою директора Харкевича, і при праці тіла учительського розвиваєсь зовсім правильно.

VII. Курс анальфabetів.

В листопадї 1900 отворено при женській школі вид. ім. Шевченка курс анальфabetів о двох відділах мужеским і женским. Відділ мужеский провадив учитель М. Коць — женський учителька Наталія Будзюновська.

На мужеский відділ курсу анальфabetів записалось 10 учеників. З тих десятих не учащало на науку 3 по причині занятя під сєю пору, коли відбувалась наука. Користало отже з науки сімох, научилось читати і писати 6. З рахунків взято чотири ділання в обсягу 100 і на підставі сих ділань перероблювано приміри з практичного житя. Рахунків по части, а пізнання числа до 100 научили ся всі, що ходили на науку. З книжок до читаня користало 3 учеників.

По причині малої фреквенції замкнуто мужеский відділ курсу анальфabetів дня 31. марта 1901.

На відділ женський курсу анальфabetів записалось 35 дівчат, з того в части правильно ходило около 20. Ті, що ходили до школи цілком правильно — а таких було 7 — скінчили цілий Буквар; решта Букваря не скін-

чила. З рахунків перероблено чотири ділання в об'ємі до 200. В школі прочитано з дівчатами під проводом учительки: Марка Вовчка „Сестра“; Б. Лепкого „З села“; Мартовича „На торзі“; Стефаніка „Синя книжочка“; Франка „Два приятелі“ з біриника „В погі чола“, крім того кілька книжочок видання Тов. „Просвіта“. З книжочок до читання користало 5 учениць. Наука відбувала ся що неділі від 3—5, а від цвітня 1901 від 4—6 год. по полудни.

VIII. Женьський Інститут.

Інститут, оснований на підставі окремого статуту прийнятого до відомости Намісництвом 22. червня 1888, остає під управою комітету, вибраного Виділом Руск. Тов. педагогічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецька, о. сов. Евг. Гузар (управляв практиками релігійними) — лікар Др. Зофія з Окуневских Морачевска, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковска. Комітет відбував свої засідання під проводом голови дир. Харкевича. Інститут отворено доперва з початком вересня 1899 р. для вигоди Родимців. Посвячене льокалю відбуло ся торжественно 13/10. 1899. На внутрішнє урядженє видано 2129·96 кор. В минушм 1899/1900 році уміщених було в інституті 12 дівчат: 9 доньок сьвященничих, 2 доньки учителів, а одна донька купця. З них ходило 2 до V. (I) кл. рускої женьської школи виділової ім Шевченка, 7 до кл. VI (II) тої школи, одна до VII. (III) а одна до VIII (IV) кл. вишної школи публичної, а одна до учит. семинарії. В першм півроці сьвідомство дуже доброго поступу дістали 3, I. класу 9 — в другім півроці поступ дуже добрий одержала 1, а I. класу 11. Помочи в науці уділяли їм настоятелька і одна учениця IV. року учительської семинарії. В інституті пробували також часово, на два місяці, дві доньки сьвящеників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руску літературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також сьпіву, гри на фортепяні, на цитрі і танців, а по мисли домашнього регуляміну (ухваленого Виділом) вправляють ся також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятелці при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В шкільнім році 1900/901 було в інституті поміщених 24 дівчат — (з того 7 було коротший час). Між ними було 13 доньок сьвящеників, 7 доньок учителів нар., 3 доньки властителей реальностей і 1 донька купця. Помочи в науці уділяли їм настоятелька і учителька виділової школи.

В грудни 1899. року уладили інститутки св. Николаївський вечер, опієля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорські вистави відповідних штук. Дня 28. червня 1900 відбув ся річний попис гри на фортепяні і цитрі з сьпівом і деклямаціями. Про здоровле інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів, купелі і — само собою собою розуміє ся — здорового харчу. В грудни 1900 р. уладжували інститутки також Николаївські вечерниці — а 28. в. ст. червня 1901 відбуде ся попис муз.-вокальний.

Приходи в році 1899/1900 виносили 5411·20 К., а розходи 5318·85 К. зістало в касі на рік 1900/901 92·35 кор. Рахунок за рік шк. 1900/1901 ще не замкнений.

Інститут поміщений в однопорховій кам'яниці гр. Волод. Дідушияцької при ул. Сави. ч. 3. Цілий будинок о 16-ти убікаціях займає інститут сам для себе. Розклад є такий, що інститутки мають осбні спальні, гардеробу, салю

до науки, комнату до музики, рефектар (їдальню) і інфірмар. Крім того є по-
чекальня (покій для гостей), прачкарня, покій для служби і обширний город
з тинистими деревами до свого ужитку. Водопроводи уряджують ся. Ул. Сави,
бічна Куркової, лежить в затишу, а город інституту притикає до великого парку
при палаті Дідушицьких, парк граничить з лісною горою Стрільниці. Поміщене
інституту є отже не тільки під кожним виглядом вигідне але і спокійне та здорове.

До інституту приймає ся учениці шкіл народних, видільових, семина-
рній учительських і прив. женської гімназії. Також приймає ся дівчата на ко-
ротший час на науку кравецтва, моднярства, рахунковости, рисунків, маляр-
ства, співу, музики і танців. В інституті можуть знайти поміщене також при-
ватні абітурієнтки до матури сем. учит. — і учительки, що приїзять до
іспиту. Місячна оплата 40 корон.

IX. Мужеский Інститут.

В склад комітету, що з поручення виділу Руского Тов. педагогічного
управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілья Кокор-
рудз, проф. рускої гімназії, о. Д. Дорожинський, катихит рускої гімназії,
адвокат др. Стефан Федак, лікар др. Антін Хомина і Кость Паньковский яко
члени. Сей останній був заразом настоятелем Інституту.

По-при релігійно-моральне виховане мав комітет на одї товаришке по-
житє учеників. Помочию при науці занимались інструктори поодиноких клас.
Се ліпші ученики, що в Інституті остають безплатно. Образованє шкільне
розширювано лектурою домашною під надзором настоятеля. В огородї, де в літі
перебувають ученики в часї свободнім від науки, суть бари і рек до гімна-
стики; майже що неділі і свят відбувано дальші проходи в околиці львівські.
Комітет мав на одї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровіші
і в тім взглядї ішов за радою дра Хомина, що безкористно питомцям уділяв
лікарських рад. Принятих було з I. класи гімн. 3, з II. класи 8, з III. кл. 6,
з IV. класи 7, з V. класи 10, з VI. класи 8, з VII. класи 6, з VIII. класи 3,
з народних шкіл 1. З того було священничих дітей 28, учительських 12, се-
лянських 4, урядничих 3, а сиріт 5. Результат загальної класифікації слі-
дуючий: класу з відзначенєм дістало 3 учеників, класу другу 8, поправку 3,
інші класу першу. До іспиту зрілости сідало трех елевів, з чого 2 адало,
1 з відзначенєм, 1 дістав поправку.

Приходу було 19.780·82 кор.; розходу 19.678 кор.

Отже до переносу надвижка 102·82 кор.

У Львові дня 15 н. ст. липня 1900.

Едвард Харкевич, голова.

Кость Паньковский, член виділу.

X. Бурса.

Прийнято 30 синів селян і міщан, учителів народних, священників,
учеників рускої гімназії. Бурса поміщена при улиці Вірменській ч. 2.

До комітету бурси вибрані:

Директор Харкевич, взглядно заступник голови Василь Білецький, яко
голова; проф. Цеглиньский яко директор науковий; Марія Білецька яко ди-

ректорка екон; о. Лужницький яко сьвященик; Др. Озаркевич яко лікар; Др. Федак яко дорадник правний.

Оплата місячна в бурсі вносить переважно від 12 до 20 корон. З новим роком шкільним Виділ прийме до бурси 50 учеників. Задачею Виділу є допомагати нашу шкільну молодіж, та через те дати можливість неодному талантові набуване просвіти, що виїде колись на пожиток цілому народови.

XI. Виданя в році 1900.

Казки А. С. Пушкина	30 сотиків
На Прічках, С. Пятки	30 "
Народні Оповідання, М. Вовчка	30 "
Марта Борецка, істор. оповідання	64 "
Народні думи. Впорядкував Др. Мих. Пачовский	64 "
Вибір поем, Ол. Кониського	30 "
Казки Гр. Л. Толстого	40 "
Покарана лож О. Кучальської	20 "

Ухвалено печатати таблю заслужених Русинів. Що до видавництва взагалі, то Виділ старає ся достарчати нашій молодіжці патріотичної і просвітної лектури так у формі окремих книжочок як періодичного видавництва (Дзвінок), щоб наша молодіж живила ся нашим добром з хісною для нас.

XII. Закінчене.

На закінчене вважаю за відповідне навести дещо з нашої „Відозви“, звиваючої до вступованя в члени нашого Товариства.

„У всіх культурних народів існують педагогічні товариства, що змагають до двиганя й ширеня просвіти та до розвою школи в національнім дусі. Тисячі учителів, урядників і вільних горожан узнають потребу і вагу тих товариств і вписують ся в їх члени, та причиняють ся хоть малими членськими датками до підмоги й улекшеня їх многоважної діяльності. Таким чином з малих датків зростають у других народів значні средства матеріальні, що позволяють їм скорим кроком здвигати школи і ширити народну просвіту, що все була, єсть і буде першим услівем національного розвою і могутости кожного народу.

Та чимже сї всі задачі сповнити, коли в нас задля суспільної байдужности на те средств не достає? Тут одна рада й одинокий вихід по приморальну поміч також громадна складка.

Не відказуймо ся від неї і не виправдуймо ся тим, що ми убогі, або що на різні наші товариства видаємо тільки а тільки місячно чи річно. Як попри иньші товариства не дамо на справу національного і просвітного вихованя молодого покоління, то або зовсім або бодай в части змарновані будуть наші жертви на другі товариства. Бо для кого-ж робимо всі ті жертви і для кого підоймаємо ся всіх тих трудів у других наших товариствах як не для тих, що по нас мають стати до народної роботи? А як наші наслідники не будуть до неї належно приготовлені, то чиж не змарнують нашого народного дорібку? Не потішаймо ся тим, що ми по наших предках одержали ще менше

ніж одержуть по нас наші спадкоємці. Світ поступає щораз скоршим кроком наперед, тож якби прийшло ся нашим наслідникам іти тим самим кроком, що ним ідемо ми тепер, то вони ще більше лишили-б ся поза культурними народами світа, а така доля руского народу хіба не весела.

Хотяй маємо доперва несповна 1000 членів і під тим взглядом не дорівнуємо числом навіть меншим від нас народам (як пр. Словінцям), що мають в своїх таких товариствах десятки тисячів членів; то однакж з більшаючого числа членів з всіх верств суспільности — з щедрої підмоги руских товариств і поодиноких осіб на цілі товариства — з заінтересованя справами нашого товариства і з моральної помочи можна з відрадою заключати, що загал наш починає розуміти нашу задачу — і що хоть повільно — але постійно і поступово зближаємо ся до своєї мети — ідеї. Чей і в наше віконце загляне сонце“.

Танчаковский Посиф, секретар.

ФІЛІЇ ТОВАРИСТВА.

По конець року 1899 мало товариство 8 філій а то: в Тернополи, Щирци к. Львова, Миколаєві над Дністром, Самборі, Грибовичах під Львовом, Рогатині, Калуші і в Станіславові. В році 1900 прибули ще 3 філії в Коломиї, Перемишлі і в Буску. На жаль однак з вісьмох існуючих філій не оказали ніякої діяльности філії в Щирци, в Миколаєві над Дністром і в Калуші а занепала філія в Рогатині. В загалі розвій філій з висемком Тернополя, Станіславова та Коломиї не конче представляє ся корисно і тому належить бажати, щоб наші люди, в першій точці наші нп. професори і учителі живійше заняли ся справами філій. Досвід наглядно показує, що декуди велика часть наших людей усуває ся від всякої роботи. Чейже так дальше бути не повинно.

Філія тернопільська відбула засідань виділу 6; виділ урядив 4 відчити, робив заходи коло заложеня курсу анальфабетів, не дістав однак на се садї. збирав жертви на книжки і одїж для бідної молодїжи шкільної, закуповував книжки для неї, робив заходи коло заведеня рускої школи мужескої в Тернополи і приватної женської, призбирав дещо книжок для руских емігрантів в Бразилїї. Філія числила 85 членів. Приходу мала філія 854-40 К., маєток філії виносить суму 141-39 кор. Крім сего має філія ще фонд, що виносить тепер суму 115 кор. Бібліотека педагогічна числить 70 книжок а користало з неї 7 осіб.

Філія в Самборі мала 39 членів. Засідань відбула два а зборів надзвичайних також два з відчитами. Виділ розіслав також відозву до видійших людей в справі виданя річників педагогічних.

Філія в Грибовичах відбула нарад надзвичайних три, і на них перевела 3 практичні лекції і три відчити. Членів має філія 19. Приходу мала філія 28-26 кор. Розходу 14-30 кор. На фонд запомоговий зібрано 6-22 кор. а з розпродажи книжок вплинуло 4-80 кор.

Філія в Станіславові внесла в сім році подане о засноване рускої гімназії в Станіславові, заложила бурсу для шкільної молодїжи за оплатою 10—16 кор. завдяки великодушному дарови крилошанина о. др. Івана Гробельского в квоті 2200 кор. і безплатному відступленю хати на бурсу Виреосв.

Епископом Андрієм. Засідань відбула Філія в році 1900 два, членів має 139. Приходу було 247·30 кор. Фонд буреп виносить квоту 755 кор.

Філія в Рогатині засновала педагогічну бібліотеку, а вспільно з Філією тов. „Просвіта“ бурсу.

Філія в Перемишлі, заснована головно заходами проф. Стеф. Федева дня 29. червня, відбула кілька практичних лекцій, получених з відчитами і видала відозву в справі вступлення в члени товариства.

Філія в Коломиї, заснована в році 1900, розвинула успішну діяльність, відбула 10 засідань виділу, вислала петицію в справі перенесення рускої школи народної до середини міста, видала відозву в справі посилення дѣттей до шкіл, відбула 3 конференції, урядила 4 відчити в комнатах тов. „Родина“, видала кишеневий календарик в 1000 екзем. і внесла поданє до Союму в справі заснованя женської семінарії учительської з руским язиком викладовим в Коломиї.

Філія в Буску, заложена 4. жовтня 1900, мала членів 23, а відбула 1. конференцію. На разі не могла ще розвинути ширшої діяльності задля перешкоди зі сторони місцевих шкільних властей.

Справозданє касове і видавництва товариства

за час від 1. січня до 31. грудня 1900.

I. Приходи і розходи товариства самого.

а) Приходи:

	Корон.
1. Перенос касовий	581·42
2. З членських вкладок в р. 1900	759·00
3. З розпродажи книжок в р. 1900	1510·50
4. Запомоги Високого союму і дари	652·00
Разом	3502·92

б) Розходи:

1. Друкарни на друк книжок	852·92
2. Ремунерация автор.	30·00
3. Оправи і брошурованє	194·80
4. Адміністраційні видатки	233·65
5. Стенплі, новорічне, коректи, висилки і дрібне	234·72
Разом	1546·09
Надвишка	1956·83

II. Приходи і розходи „Учителя“.

а) Приходи:

1. Запомога соймова	1000·00
2. З передплати	958·14
Разом	1958·14

б) Розходи:

	Корон
1. Друкарни	700.00
2. Редакція, корректа, ремунерації і експедиція	908.40
3. Дрібні видатки	66.60
Разом	1675.00
Остат надвишка касова	283.14

Примітка: Передплатників мав „Учитель“ в р. 1900 291, — они завинили 216 К.

III. Приходи і розходи „Дзвінка“.

а) Приходи:

1. Запорога соймова	400.00
2. З передплати	510.46
Разом	910.46

б) Розходи:

1. Друкарни заплачено готівкою	100.00
2. Марки, експедиція і дрібні видатки	163.82
3. Редакція	100.00
Разом	363.82
Остат надвишка касова	546.64

Примітка: Передплатників мав „Дзвінок“ в р. 1900 152 — они завинили 162 К.

IV. Приходи і розходи женської школи виділової ім. Шевченка за р. 1900.

а) Приходи:

1. Запорога Високого Сойму	3200.00
2. Дари Хв. Товариств	484.00
Разом	3684.00

б) Розходи:

1. Чини за хату	1500.00
2. Услуга і опал	254.60
3. Закупно інвентаря	180.76
4. Тіло учительське	2032.06
Разом	3967.42
Отже недобір касовий	283.42

V. Зіставлене рахунків.

а) Пасива:

1. Сальдо на р. 1901	Корон	283·42
2. З рахунку школи виділової		2503·20
Разом		2786·62

б) Актива:

1. З рахунку вкладок і видавництв	1956·84
2. З рахунку Учителя	283·14
3. З рахунку Дзвінка	546·64
Разом	2786·62

Vi. Стан маєтку товариства з кінцем р. 1900.

а) Пасива:

Довг в друкарні з кінцем р. 1900	3096·17
--	---------

б) Актива:

1. Вартість книжок на складі (пів ціни)	16811·15
2. Вартість книжок даних в коміс	5495·30
3. Залеглість передплати „Учителя“ і „Дзвінка“ (пів ціни)	189·00
4. Надвишка касова	2503·20
Разом	24.998·65
Відчисливши пасива	3096·17
Остає вартість маєтку	21.902·48

Товариство має під своїм зарядом слідуючі фонди:

1) Фонд заповомогий для учителів, уміщений на книжочці „Народної Торговлі“, вносить з кінцем р. 1900 суму 365·89 К.

2) Фонд інституту хлопячого Товариства, уміщений на книжочках „Народної Торговлі“ і „Кравового Союзу кредитового“, вносить з кінцем р. 1900 суму 2654·92 К.

3) Фонд інституту женського Товариства, уміщений на книжочці „Крав. Союзу кредит.“, вносить з кінцем р. 1900 суму 723·78 К.

4) Фонд бурси товариства, уміщений на книжочці „Кравового Союзу кредитового“, вносив з кінцем р. 1900 суму 672·34 К.

До 30. мая 1891 вилинуло 1151·58 К.

На уряджене бурси видано 730·06 К.,росло проценту 20·58 К.

Стан 1114·44 К.

Марія Білеука, каснірка.

Справозданє з руху книжок в р. 1900.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна сог.	Друко-вано	Політано з кінцем 1899 р.	Звернено з копію	Продано	Даровано	Дано в місц.	Разом	Зістав на рік 1901
1	Молитвенник народний	40	—	5898	—	—	157	400	557	5341
2	Історія педагогії	120	—	656	—	—	—	54	54	602
3	Китици желань	40	—	290	—	—	—	110	110	180
4	Читанка ч. 1, 2, 3, 4	20	—	692	—	—	18	20	38	654
5	Олеси Чайченка	10	—	400	—	—	3	180	183	217
6	Дума про княгиню Кобзаря	10	—	650	200	—	1	—	1	849
7	Казка про сонце та его сина	10	—	828	—	—	1	110	111	717
8	Грицько, Про страшніше	10	—	530	175	—	1	—	1	704
9	Байки Гайбова	10	—	465	—	—	3	70	73	392
10	Могутний Комар, В. Чайченко	10	—	700	—	—	2	10	12	688
11	Попалис, Івана Нечуя	10	—	148	—	—	1	—	1	147
12	Записки школяра, В. Шухевич	10	—	42	—	—	1	20	21	21
13	Писанка Діпирової Чайки	10	—	697	—	—	1	110	111	586
14	Лисенко, Коза дерева	160	—	160	—	—	—	—	—	160
15	На чужині, Іван Спілка	40	—	308	—	—	1	—	21	287
16	М. Павловский. Про билини і думи	40	—	207	—	—	—	—	—	207
17	Замітки до науки рускої мови	60	—	48	—	—	1	—	1	47
18	Учитель з р. 1890	400	—	137	5	—	—	—	—	142
19	Учитель з р. 1891	400	—	75	54	—	—	—	—	129
20	Учитель з р. 1892	400	—	50	—	—	—	5	5	45
21	Учитель з р. 1893	400	—	102	—	—	—	4	4	98
22	Учитель з р. 1894	400	—	60	12	—	—	—	—	72
23	Учитель з р. 1895	400	—	34	—	—	—	—	—	34
24	Учитель з р. 1896	400	—	75	—	—	—	—	—	75
25	Учитель з р. 1897	400	—	110	2	—	—	—	—	112
26	Учитель з р. 1898	400	—	135	—	—	—	12	—	123
27	Учитель з р. 1899	400	—	107	—	—	1	6	7	100
28	Учитель з р. 1900	400	112	—	—	—	—	—	—	112
29	Давінок з р. 1894	600	—	35	—	—	3	3	6	29
30	Давінок з р. 1895	600	—	100	—	—	4	5	9	91
31	Давінок з р. 1896	600	—	7	—	—	1	6	7	—
32	Давінок з р. 1897	600	—	36	8	—	2	—	2	42
33	Давінок з р. 1898	600	—	71	—	—	3	20	23	48
34	Давінок з р. 1899	600	—	41	—	—	2	3	5	36
35	Давінок з р. 1900	600	42	—	—	—	—	—	—	42
36	Гор. Картагенці та Римляни	40	—	682	—	—	3	—	8	679
37	Прийиси до іспитів кваліфік.	40	—	238	—	—	—	20	20	218
38	Верне. Подорож довкола землі	120	—	651	—	—	2	—	2	649
39	Робінзон	80	—	803	—	—	2	15	17	786
40	Робінзон без ілюстрацій	20	—	472	—	—	6	—	6	466
41	Квіточка	40	—	112	—	—	—	77	77	35
42	Виночок	40	—	46	25	—	2	—	2	69
43	Кобзарь Шевченка, малий	40	—	1057	—	—	3	96	99	958
44	Кобзарь Шевченка, великий	240	—	694	—	—	4	—	4	690
45	Забавки	20	—	1246	—	—	—	—	—	1246
46	Звіринець	20	—	1275	—	—	10	—	10	1365
47	Менажерія	20	—	1275	—	—	—	200	200	1075
48	Гостинець	20	—	1091	—	—	10	—	10	1081
49	Пригоди Дон Кіхота	80	—	776	—	—	1	2	3	773
50	Лис Микита Гетого	100	—	198	—	—	2	196	—	—
51	Коли ще звірі говорили	80	—	205	—	—	1	20	—	174
52	Мапа Руси-України	40	—	1139	—	—	4	150	154	985
53	Від Бескида до Андів	20	—	258	—	—	1	10	11	247
54	Наші звірята	80	—	710	—	1	—	28	29	681
55	Мала менажерія	70	—	30	—	1	—	25	26	4
56	Велика менажерія	80	—	30	—	1	—	25	26	4
57	Огляд історії літератури	30	—	190	—	—	1	150	—	39
58	Забавки	80	—	98	—	2	—	20	22	76
59	Нашим дітям ч. I.	80	—	68	—	4	—	40	44	24
60	Нашим дітям ч. II.	80	—	60	—	3	—	30	33	27
61	Діточі вигадки ч. I.	60	—	186	—	—	—	24	24	162
62	Діточі вигадки ч. II.	60	—	190	—	—	—	16	16	174
63	Podręcznik dla kancelaryi szkół ludow.	100	—	79	—	—	—	7	7	72
64	Др. Мандибур. Олімпія	70	—	275	—	—	—	—	—	275
65	Непос	130	—	608	—	—	—	10	10	595

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна сог.	Друко- вано	Повістало з мінем 1900 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1901
66	Лебедова. Гостинець дітям	50	—	73	4	—	18	—	18	59
67	Лебедова Віра. Малі герої	50	—	220	—	—	4	24	28	192
68	Образки з історії Руси	50	—	787	—	—	2	7	9	776
69	Оповідання для дітей	40	—	787	5	—	4	—	4	768
07	Дарунок дітям. Пятка	40	—	310	8	—	—	—	—	318
71	Подорож Гулівера до Великанів	50	—	274	—	—	200	—	200	74
72	Гулівер. Подорож до краю Ліліпутів	50	—	724	—	—	—	—	—	724
73	Катренко Олекс. Оповідання	40	—	780	—	—	3	37	40	740
74	Мих. Коцюбинський. Оповідання	40	—	780	25	—	3	—	3	802
75	Кримський А. Оповідання	40	—	787	8	—	5	—	5	790
76	Мальота. Без родини	80	—	97	—	5	—	—	—	92
77	Байки народні ч. I.	50	—	599	14	—	13	—	—	600
78	Байки народні ч. II.	50	—	307	—	6	12	—	18	289
79	Казки Брачанішова	50	—	725	—	1	1	—	2	723
80	Казки братів Грімів	50	—	248	14	—	—	—	—	262
81	Шкільний огорог	120	—	168	—	—	1	5	6	162
82	Андерсен. Казки ч. 1.	50	—	710	—	—	10	66	76	634
83	" " ч. 2.	50	—	750	16	—	10	—	10	756
84	" " ч. 3.	50	—	820	—	2	5	—	7	813
85	" " ч. 4.	50	—	770	12	—	6	—	6	776
86	" " ч. 5.	50	—	790	—	—	6	6	12	778
87	Казки Пушкіна	30	500	—	—	—	52	350	402	98
88	Оповідання. Мамін Сибіряка	30	500	—	—	—	18	200	218	282
89	Абу Казамові капці	40	—	24	—	—	2	5	7	17
90	На прічках. С. Пятка	30	500	—	—	—	—	—	—	500
91	Марко Вовчок. Чарі, Козачка	30	500	—	—	—	—	—	—	500
92	Марта Борецька	64	1000	—	—	—	—	—	—	1000
93	Думи народні. М. Пачовський	64	1000	—	—	—	—	—	—	1000
94	Казки. Гр. Л. Толстой	40	1000	—	—	—	—	—	—	1000
95	Вибір з поем Ол. Кониського	30	1000	—	—	—	—	—	—	1000
96	Покарана дож. Ол. Кучальської	20	1000	—	—	—	—	—	—	1000

Вартість книжок взятих в коміс представляє суму 5495.30 кор. Вартість книжок в магазині (пів ціни) представляє 16811.15 кор. Разом маєток товариства в книжках представляє суму 22306.45 корон.

Ольга Барвіньська, магазинерка.

Вручене похвальної грамоти учителеви.

В неділю д. 28. цвітня с. р. відбуло ся в селі Ліщині незвичайне торжество: о. декан Кмицикевич вручив емер. учителеви п. Стефанови Квасиньському похвальну грамоту, якою наділив его преосв. митрополит Андрій Шептицький за 40-літнє виховуванє дїтвй в релігійно-моральнім дусї. Місцеві селяни битком наповнили церков, а прибуло також і околичне учительство. По вечірнн пояснив о. декан в гарній промові се рідке торжество і указав на заслуги ювілята, котрий 40 літ працював ревно в громаді та виховав за той час кілька поколінь, так що майже всі зібрані в церкві вийшли з его школи, — на его глибоку віру і любов до свого обряду та на его примірне житє; опісля перечитав і вручив ювілятови похвальну грамоту, а уділивши ему іменем Архієрея благословенє, закінчив желанєм, щоби п. Квасинський довго ще міг тішати ся овочами своєї праці і проживати серед честних громадян ліщинських. Коли хор відсїпав „многая літа“, о. декан звернув ся ще раз до

зібраних селян і взивав їх, щоби за прикладом духовної власти, котра таким признанем нагороджує заслуги учителя, і они поважали та любили учителів, котрі всю свою працю посв'ячують для добра наводу, та щоби їм за їх працю не відплачували невдячністю.

Вийшовши з церкви обступили люди свого учителя, а оден господар подякував ему іменем всіх за його довголітні труди. Зворушений до сліз старець ледво міг здобути ся на кілька слів відповіді, дякуючи всім, а особливо місцевому парохви о. Фацієвичеви, своєму — як сказав — найбільшому добро-дїєви, за котрого свою учительську службу розпочав і скінчив. І знов залунало „многая лїта“, а оба св'ященники, синий як голуб парох і о. декан з відкритими головами відіпровадляли ювілята, котрий із зворушення не міг стримати слез, до близької хати:

Рідке се св'ято довго остане в пам'яті всіх, що взяли в нїм участь, а може служити також за доказ, що щира праця учителя найде признанє у всіх, і у народі і у властив. А вже найбільше заслугує на увагу, що наш новий митрополит пам'ятає і о тих, що серед прикрих обставин працюють для добра народу ревно і в згоді з духовенством, та благословить їх працю і прилюдно признає їх заслуги.

Правда, що в Ліщині і учитель має лекшу задачу, бо такої згоди всіх місцевих чинників, що мають вплив на школу дай Боже всюди! Місцевий св'ященник о. Фацієвич се найревнійший з прихильників школи. Він заложив школу в своїй громаді ще тоді, коли в цілій околиці і не чути ще було за школу хоч може не найскорше але найпевніше поборє темноту. Від самого початку не пропускав жадної нагоди, щоби не заохочувати людей до посилання дїтей до школи. Сам завжди як найревнійше учив в школі релігії та переконував ся о поступках дїтей в науці. Пильних дїтей нагороджував, інших заохочував; для учителя був все щирим дорадником, приятелем і оборонцем. І таким є доси мимо своєї старости, а має в своїй парохії три школи і о всі рівно дбає. Також і оба попередні дїтичі, цок. Рудзінський і др. Ром. Бартманський, все дбали о школу. Менші видатки на школу самі покривали, в більшій потребі перші спішили з помочю; а при гождім іспиті щедро обдїляли дїтей всілякими дарунками. При таких стані річий і праця учителя в приємнійша та успішнійша. Коби так всюди у нас було!

В і д о з в а.

Від числа і якості інтелігенції залежить в значній мірі доля народу. Інтелігенцію втворюють школи, тому треба нам о то дбати, щоби ми мали як найбільше шкіл, а в них як найбільше молодіжи.

В народних школах існує примус, а до найвищих шкіл не треба заохочувати нікого з тих, хто має до них правний приступ. Для суспільности лишаєсь отже обовязок подбати лиш о достаточне число здібної молодіжи в школах середніх і відповідне до потреб часу розділенє ві на школи гімназійні, реальні, промислові та торговельні.

Одною з причин з'убожіння Галичини вєсть переповненє (до певного степєня) гімназій, котрі продукують інтелїгенцію, що відтак, запявши урядові становища, материяльно нічо або майже нічо не продукує, а рівночасно з тим реальні і промислові школи, хотяй нечисленні, мають малє число учеників взагалї, а Русинів особливо в тих школах так мало, що в деяких класах їх або зовсїм нема або лише по двох, трох.

В наслідок сєго брак нам технїків і промисловцїв та купцїв на кож-дїм кроцї, а без них нарід не може розвивати ся економїчно. Колиж без економїчної сили не може нарід розвивати ся культурно, тому вже крайна пора подумати Русинам про основне усунєнє забори в нашїм розвоє і подбати зараз від початку ХХ. столїтя, щоби ми мали в середних школах таке число молодїжи, яке-б відповідало загальному числу населєня нашого краю, та щоби до 1010 року не було в нас браку інтелїгенцїї на жаднїм поли культурнїм і промисловїм.

Сю цїль осягнемо легко, сли що року вишлемо до школи: 10.000 гімназистів, 10.000 реалїтетів і бодай 5.000 промисловцїв та торговельникїв. (З кінцем року 1899/000 було в гімназіях Русинів 3.164, в школах реальних 199 (!), з торговельних і промислових шкіл дат після народности не оголошувєсь). — Чей годєн руский нарід спромочи ся на 25.000 школярїв в середних школах! В такїм разї мали-б ми за десять лїт чверть мїлїона інтелїгенцїї, то вже чей було би кому попрацювати над нашою долею.

Вишуканєм і висланєм до школи як найбільшого числа здїбної молодїжи повинні зайняти ся передовсїм ті, що з народом найближше стикають ся, т. є. свьщенники і учителї, а по части також читалнї. Учителї повинні також подбати, о скїлько се в їх силї, щоби молодїж приходила до середних шкіл належито підготовлена, бо в противнїм разї мусить значна часть учеників покидати школу серед року, а се дуже знеохочує до школи їх родичїв-селян.

Щоби-ж учителї знали докладно, які суть вимоги при вступних іспитах до середних шкіл, то подаєм їх так, як опї оповїщенї в урядовїх спра-возданах.

При вступних іспитах до гімназій і шкіл реальних вимагаєсь:

1) з науки релїгїї: відомостий, які ученик може собі придбати в перших чотирох лїтах обовязкової шкільної науки в 4-класових школах народних.

2) з викладового язика. Плавне та виразне читанє, поясненє річевє прочитаного з поданєм мисли, оповїданє уступу ширшими відступами; знанє частий мови, відміна імен і дїєслова; знанє речєня простого, розширеного і розбір складових єго частий (що-до згоди підмета з присудком і складні відмінків); поправне написанє диктату з круга понять звїсних ученикови і письменна аналіза одного поєдинного речєня з диктату. Ученики мають означити части мови і їх форми, а також части речєня.

3) з нїмецького язика: Плавне і зрозумїле читанє, відміна родівника, іменникїв, прикметникїв та заїменникїв (особових, присвоюючих, вказуючих, відносних), відміна дїєслів помічних і слабих у вєїх формах дїяльного і страдального рода. Відтак відміна найзвичайнїйших дїєслів сильних, засїб слів відповїдний понятям ученика; правильне писанє легкого диктата, котрого змієт подаєть ся ученикам в викладовїй мовї перед диктованєм.

4) з рахункїв. Писанє чисел до мїлїона вклучно; вправнїсть в чо-

тирох головних ділянок рахункових цілими числами; певність в таблиці множення і знання важливіших метричних мір.

Того самого вимагається від ученика, що здає іспит до приготавляючої класи учительської семінарії; від ученика, що здає іспит на перший рік вимагається основнішого знання рускої і польської граматики і більшої вирази, так в слові як і в письмі, з ланка німецького. Крім того вимагається знання елементарних відомостей з історії, географії і натуральної, котрі повинен ученик присвоїти по скінченню 5-класової школи.

До заведених шкіл промислових, як в Коломиї, Глинянах, Кам'янці, Коссові, Товстим, Станиславові (докладний список всіх шкіл в Галичині, услівя прийняті до них і всі інші подробиці знаходяться в Інформаційнім календарнику Руского Товариства педагогічного на рік 1901 на стор. 82—92) вимагається скінченого 4-го степеня школи у Львові, скінченої 2 класи гімназії або 6 класи шкіл вищого типу.

Всяких ближших повелень уділити підписаний Виділ.

За Виділ фідлі Руского Товариства педагогічного в Тернополі:

П. Мостович. Як. Миколаєвич.

ОПОВІЩЕНЕ.

— Виділ Бурен рускої в Новім Санчї, відповідаючи на численні запитання, має честь повідомити Вл. Родимця, що контракт купни реальності для церкви і бурен — по многих і нечуваних переходах — остаточно підписаний і подає інтабуляційне до суду внесене. — В наслідок сего купна живчик цілої Лемківщини ударив сильніше: патріотичне духовенство уносить ся над красою набутої площі, а очі переходячих туди Лемків — селян іскрять ся з радости — в уяві бачать вже хорошу церкву і мимовільно підносять ся руки їх до ухилення капелюхів. На рахунок ціни купни, на 46.000 корон умовленої, маємо власного капіталу лише 28.000 корон, значить бракує нам ще поважна сума 18.000 кор. Бог батько не дасть загинути! А вже-ж постаратись як найскорше о недостатку суми є в першій ряді обов'язком патріотичним Лемківщини і заточників; най вони покажуть, як уміють подбати о власну долю і о свою честь! Чей-же не допустять до того, щоби нас зцітовано — як сего де хто бажає і на се чагує... Лемківщина не зміє забути, що горстка людий доброї волі вложила тут чимало труду свого, ба і потерпіла чимало, а ті безчисленні жертви цілої Руси! все те мало би змарнуватись?

Родимці! будьте спокійні. Ганьба не зробить Лемківщина. А ось подивіть ся — вже перші ластівочки надлетіли, показують дорогу, котрою поступати треба: 1) Вл. Іван Веленський, судя в Старім Санчї, крім горятих слів заохоти вложив для 18. цвітня с. р. річну вкладку членську від своєї жени, Вл. Івани, в квоті 6 кор., а надто прислав до розпорядимости Виділу заощаджену суму 600 кор. яко безпроцентову позичку на час необмежений. 2) Вл. сов. Теофіл Качмарчик парок Білцареві вложив уложувати для 12 мая с. р. поважну суму 10.000 кор. в касі нашої на процент по $4\frac{1}{2}\%$. — Оби згадані патріоти зробили собі з новосандецької Бурен свою касу ошадности. — Честь і слава їм, ще в більший мірі через те, що так собі на квітток покірали, не жадаючи навіть інтабуляції права застави для своєї керування на нашій реальності, бо (кажуть) шкода коштів. Ось приміри достойні наслідування! Не маємо міліонерів, се правда; але за те „душу, тіло положити“ уміємо за справу народну. — Від Виділу Бурен рускої в Новім Санчї для 15 а. ст. мая 1901. *П. Липинський, председатель, Ів. Чернявський, секретар.*

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

3 парискої вистави.

Найважнішим і найхарактеристичнішим средством, прийнятим зглядом середніх шкіл, є утворення комітету з 10 членів для усталення умови вступу до колегій. До того комітету належать: президент університету в Гарвард, державний комісар Сполучених держав для справ публичного образования (рід міністра просвіти) і знатніші представителі вищих і середніх шкіл. Комітет утворив 9 підкомітетів (кождий з 10 членів) для здавання справи з різних секцій середнього образования, а іменно в секції латини, греки і языка англійського, языків нових, математики, фізики з астрономією, наук природничих, біології, ботаніки, зоології і філософії, історії з цивільним правом і суспільною економією і географії (фізичної, геологічної і метеорології).

Комітет десяти, одержавши докладні справоздання підкомітетів і перестудіювавши значне число курсів переведених в середніх школах, виготовив справозданє, видруковане в грудні 1893 р. разом з рапортом підкомітетів.

Отже характеристичною є річню, що комітет є противний значній кількості коротких інформаційних курсів, а натомість жадає обширнішого образования в чотирох головних напрямках: фізіології, математики, історії і природничих наук. Позатим жадає полишення ученикови можливої свободи в виборі студій. Що до умови вступу до колегії і інших вищих шкіл, поручає комітет, аби они кваліфікували до приймає молодіж, котра з добрим успіхом перейшла курс добрих шкіл середніх, без огляду на то, яким предметом та молодіж віддавала ся переважно в середніх школах.

Тепер курси середніх шкіл суть дуже різнородні, так пр. high schools мають курси від одно до шестилітніх, однак загальний тип має чотирирічний курс. Клясична система в Америці зростає. Нижче подані цифри репрезентують три типи:

1. Курси академії Філіпса в Андовер в Массачусетс (школа узнана і підпомагана правительством — пенсіонат для хлопців). Цифри означають

число годин на тиждень, посвячених умовним заняттям. Подані в скобках відносять ся до предметів, котрі викладають на переміну з вищими в тій самій нормальній рубриці.

	Класичний відділ.			I. кл.	Науковий відділ.			Кл. А.
	IV. кл.	III. кл.	II. кл.		Г. Кл.	В. Кл.	Б. Кл.	
Англійське	4	2	2	18 годин тижнево, в склад котрих крім навчених предметів входять ще фізика, тригонометрія, ручні рисунки і зоологія.	4	2	2	18 годин тижнево, в склад котрих крім навчених предметів входять ще фізика, тригонометрія, ручні рисунки, зоологія і суспільна економія.
Латина	6	5	5		6	4	(3)	
Грека	—	4	5		—	—	—	
Французьке	—	(4)	(1)		—	(4)	(3)	
Німецьке	—	(4)	(1)		—	(4)	(3)	
Алгебра	2	2	2		2	2	2	
Геометрія	2	—	—		2	2	2	
Історія	—	—	2		—	—	4	
Природничі науки	2	—	—		—	2	(4)	
Хемія	—	—	—		—	—	(3)	
Біологія	—	—	—		—	—	—	

2. Програма наук поручувана державною радою шкільною для high schools держави Мінесота.

Класично-науковий відділ.				
	Рік I.	Рік II.	Рік III.	Рік IV.
Англійське	5	5	5	5
Латина	5	5	5	5
Математика	5	5	—	5
Історія	—	5	5	—
Природничі науки	5	—	5	5

З латини: I. рік — Граматика, II. рік — Цезар, III. рік — Ціцеро, IV. рік — Вергіль.

З математики: I. рік — алгебра, II. рік — планіметрія, IV. рік — солідометрія і висша алгебра.

Природничі науки: I. рік — зоологія або ботаніка, III. — фізика, IV. — фізика.

Літературний курс: як висше, заступаючи лише 4 роки латини німецьким.

Класичний курс: як висше, з доданням грецької граматки і Анабазіс місто двох вищих предметів.

Англійський курс: як висше, заступаючи латину чотирма предметами вибраними зпоміж ботаніки, фізіографії, бухгалтерії, державного

устрою, історії, політичної економії або інших загально-образуючих предметів.

3. Програма публичної школи латини (класичної) в Бостоні, Массачусетс.

	Кл. VI.	Кл. V.	Кл. IV.	Кл. III.	Кл. II.	Кл. I.
Англійське	3	3	3	3	3	3
Латина	3	5	7 (4)	4	5	4
Грека	—	—	(4)	5	5	5
Француске	—	—	(3)	3	2	—
Німецьке	—	—	—	—	—	—
Арифметика	4 (5)	4	—	—	—	—
Алгебра	—	—	4 (3)	3	3	—
Геометрія	—	—	—	—	—	4
Історія	3	3	2	2	2	—
Географія	3	3	1	—	—	—
Фізика	—	—	—	—	—	4
Гімнастика	2	2	—	—	—	—
Воєнна штука	—	—	2	2	2	2

Скобки означають число годин в весняній порі в відріженню від решти року. Ботаніку, фізіологію і гігієну викладають в весняній порі в годинах, призначених (на таблиці) на географію.

Спеціальний тип вечірних high schools дуже розповсюдився. Дуже різнородна програма, приурочена до потреб слухачів, мала на цілі переважно доповнене елементарного образования.

В північних і західних державах студенти білої і кольорової раси ходять до спільних шкіл, в полудневих державах мають мурині особні школи. Так в справозданню з шкільного року 1896—97 находимо 160 висших і середних шкіл виключно для муринів. Деякі з них обнимають спільно висшу і середню школу. Коло 20 з них було публичних, а прочі приватні. В тих 169 школах побирано науку 15.203 муринів.

Школи зручності розповсюдилися в Америці від 20 літ. Они мають виключну ціль вироблювати зручність рук, а не образования ремісників.

Торговельний напрям проявляє в викладах бухгалтерії і торговельної арифметики в курсі середних шкіл (майже без виїмки). Однак спеціально для торговельних цілей повстали „commercial college“ або „business college“, котрих 1896/97. року було 341 з 77,746 учениками.

Методи науки. Лябораторії повстали однаково для high schools і академій, а умовини прийняті до колледж розтягнено і на лябораторійні праці з зачерку фізики, а в деяких школах навіть і з зачерку хемічних або біологічних наук.

Лябораторійні праці під управою інструкторів мають на цілі передвступні ілюстрації до справджування правил обнятих викладавими курсами.

Система „повтірного роблення винаходів“ (ученики мусять самостійно доходити засадничих прав науки) мала певний вплив в практиці тих шкіл,

однак є мало розповсюджена. Натомість особлившу вагу кладуть на докладність в справозданю, як також в обсерваціях і досвідчених.

Самі виклади займають важне місце. Головний натиск кладуть на ясність викладу.

Моральне вихованє. З high schools виключено всі релігійні догми а мимо того зачинають деякі школи науку від молитви. Молодіж виховує ся виключно при помочи етики, виснутої з літератури і штуки.

Історія є найбільше занедбаним предметом, а історія Сполучених Держав — найбільше занедбана з цілої історії (правдоподібно тому, що в взагалі дуже молода).

Обходженє з учениками є зовсім таке саме, як з дорослими, одвічальними за свої діла.

Діти різних верств під оглядом заможности ходять до спільних шкіл.

Ученики творять стоваришеня, мають суспільні зібраня: товариства атлетів, спортові і літературні.

Учителі. Учителі середніх шкіл повинні кінчити коледж. Статистика виказує, що пересічно понад 60% учителів має дипломи з коледж.

Системи різних держав. Стан середнього образования в поодиноких державах представляє ся дуже різномородно.

Держава Массачусетс займає під тим оглядом перше місце: кожде місто тої держави є правом обовязане давати кождому приготованому безплатне образование в high schools. Кожда high schools мусить мати 4 класи і 40 тижнів занятя в році. Они то пригтовляють учеників до державних Normal high schools (нормальні школи спеціальні для образования учителів).

Держава Нью-Йорк. Всі середні школи становлять одну інституцію з університетом. Один з його 6 департаментів заряджує всіми справами середнього образования.

Держава Віскондін. Курси студіа розпадають ся на 4 відділи:

1. відділ англійський.
2. " загально-науковий.
3. " ново-класичний.
4. " старо-класичний.

На закінченє троха статистики після справозданя департаменту про-світи Сполучених Держав за рік 1897—98.

Статистика середніх шкіл за рік 1897/98.

	Публичні high schools	Приватні	Разом
Число шкіл	5,315	1,990	7,305
Учителів середніх шкіл: мужчини	8,560	4,057	12,617
" " " жєнщин	9,399	5,282	14,681
Учеників — мужчини	189,187	52,172	241,359
" — жєнщин	260,413	53,053	313,466

	Публичні high schools	Приватні	Разом
Учеників в середніх школах при- готовляючих до коледжів			
Курс класичний:			
Мужчин	13,575	11,128	24,703
Женщин	14,360	5,233	19,593
Курс науковий:			
Мужчин	12,056	7,429	19,485
Женщин	11,075	2,903	13,978
Дипльомованих 1898. р. мужчин	19,247	6,302	25,549
" " " женщин	33,775	5,846	39,621
Дипльомованих до вступу до колл. мужчин	6,699	3,628	10,327
Дипльомованих до вступу до колл. женщин	7,853	1,760	9,613

High schools 1897 — 98.

	Публичні школи high schools	Приватні школи high schools і академії		
	Процентове відношенє до цілого числа учеників середних шкіл			
	Мужчин	Женщин	Мужчин	Женщин
Латина	46.27	52.14	53.49	43.50
Грека	4.05	2.44	17.21	3.75
Французьке	6.35	8.41	16.64	29.34
Німецьке	12.34	13.92	18.63	18.28
Алгебра	56.39	55.94	56.49	46.99
Геометрія	26.32	27.66	28.35	20.57
Тригонометрія	2.63	2.01	6.61	3.91
Астрономія	3.36	4.15	4.19	9.57
Фізика	20.88	20.56	19.61	19.51
Хемія	8.70	8.02	9.57	9.67
Фізична географія	24.88	24.98	20.23	23.17
Геологія	4.08	4.58	4.80	6.97
Фізіологія	30.34	29.72	24.08	29.49
Психологія	2.30	3.06	5.39	9.54
Риторика	35.39	36.39	29.07	35.74
Всесвітня історія	39.12	40.76	30.11	37.59
Історія Сполуч. Держав	36.81	38.34	35.16	39.98
Праводавство	23.26	22.37	15.29	16.19

Число учеників різних предметів в шкільних роках 1889/90, 1893/94 і 1897/98.

Середні школи приватні і публичні.

	1889/90		1893/94		1897/98	
	Число учеників	% до цілого числа учеників	Число учеників	%	Число учеників	%
Ціле число учеників середніх шкіл	297,894	—	407,999	—	554,814	—
З того учило ся :						
Латини	100,144	33.62%	171,998	43.59%	274,293	49.44%
Греки	12,869	4.32%	20,353	4.99%	24,994	4.50%
Французького	28,032	9.41%	42,072	10.31%	58,165	10.45%
Німецького	34,208	11.48%	52,152	12.78%	78,994	14.24%
Алгебри	127,397	42.77%	215,023	52.71%	306,755	55.29%
Геометрії	59,789	20.07%	103,054	25.25%	147,515	26.59%
Тригонометрії	—	—	15,500	3.80%	15,719	2.83%
Фізики	63,644	21.36%	97,974	24.02%	113,650	20.48%
Хемії	28,665	9.62%	42,600	10.31%	47,448	8.55%

Загальні дані } рік 1870/71
} рік 1897/98.

	1870/71	1897/98
Число мешканців Сполучених Держав	39,500,500	72,737,100
Число мешканців в віці 5—18 літ	12,305,600	21,458,294
" " записаних до шкіл	7,561,582	15,038,636
Відношене учеників до цілого населення	19.14%	20.68%
Пересічне число днів шкільного року	132.1	143.1
" " учителів	90,293	131,750
" " учительок	129,932	277,443
Пересічна місячна платня учителя	—	45.16 долара
" " " учительки	—	38.14 "

(Кінець)

Розсїяність у дїтйй нормальних.

(Dr. Barthel. Die Zerstreuung geistiger normaler Schüler.)

Під повнєшим заголовком опублікував недавно директор школи у Дрезні Др. Бартель в педагогічній журналі Майєра Маркава „Sammlung pädagogischer Vorträge“ свій публичний відчит, який читав в Дрезні на зборах учителїв. Позаяк у сьому відчитї багато загально придатних рад особливо для тих, що займають ся дїточою психологією і вихованєм дїтйй, подаємо на сьому місці короткий зміст ш. прелєгента.

Розсїяність ума се синоїм неуваги, она означає децентралїзацію думок і зображїнь в протиставленю до уваги, яка є зцентралїзованєм думок на однім означенім предметї. Се такий психічний стан, в яким умом володіють численні зображеня, що скоро одно по однім змінюють ся, і то так скоро, що нї одно не в силї виступити осїбно і ясно в свїдомості. Такий стан про-являєть ся в ріжних ступїнях: лекший вид розсїяности буває хвилевий або періодичний; — тяжший — се безнастанна неувага, та причислюєсь уже до обаяїв патологічних.

Хвилева розсїяність, се природний стан, що деколи появляєть ся у всїх людей, а особливо, се прикмета малих дїтйй і мрійників. В такому станї розсїяня находить ся всякий з нас і то мало не що-день, пр. коли має на голові багато дрібних справ до залагодженя, або відбуває довшу подорож, або проходжуєсь по улицах великого міста; ми й не вважаємо сього за хоро-бливий обая, але навряд, за вельми користний стан, бо відсьвіжує ум, що змучив би ся надто безнастанною та напруженою працею, просто ум потрібує таких хвиль віддиху після поважної праці.

Розсїяність, се головний стан духовний у малих дїтйй, в яких увага раз від разу побуджувана що-раз то новими внїшними вражїнями, безна-станно змінює напрям. Таке саме впрочім находить і на людей цілком по-важних, коли лиш дадуть свободу своїм мріям. Треба-ж розрізнити розсїя-ність від невластиво скермованої уваги, себ-то від стану, в якому — як то кажуть — чоловік де інде тілом а де інде духом. Коли дитина підчас науки бавить ся і не знає, о чїм говорить ся; коли ученик зле відповідає, бо думає про хору маму, яку полишив дома; коли учений, заглублений у своїх думках в практичній житю допускаєсь часто потїшних навіть похибок: се не є не-увага, а лиш заабсорбованє ума иньшим предметам. Зовсїм иньшої вдачі та справжня розсїяність у дїтйй, з якою виховавцї стїльки мають клопотів. Она обїмає усї ті стадїї, яких головною чертою: легко проминаюче і поверховне мисленє, заколот і помїшанє зображїнь, розстрїпаність, безмисельність. У роз-трїпаної дитини зображїня змінюють ся вельми скоро, они проховзують крізь ум, та в свїдомості не задержують ся, у безмисельного деякі зображїня за-держують ся, але они ніколи достоту ясні. Не тяжко за приміри дїтйй без-мисельних та розтрїпаних. Бартель наводить два ось які образки з природи:

1. Ось там сидить хлопчина вельми охочий та готовий на всякі услуги. Їго несупокійні, блискучі очі, що несупокійно глядять в усї сторони, вка-зують, що в єго умї зображїня обертають ся так скоро як млинські колеса. Се дитина надго жива і бистроумна; лиш під примусом спосїбне застановити

ся над чим небудь, поза наукою оно просто не в силі усвідомити собі вчених спостережень. В добавок, ему, як дитині великого гóрода, просто часу не стає. Що небудь лучить ся на улиці, его цікавість не має спокою. Про всяку пожежу в гóроді та про инші подібні случаї він мусить знати. Коли військо переходить кудись, або десь канал ковають, він конечно мусить там бути. Ему в гóроді звісна всяка вуличка, всякий місток. Коли его кликати в таку хвилю, як его ухо чи око займало якесь нове і цікаве явище, він будить ся, наче-б з просоня. В школі не годен спокійно всидіти на місці, сповнене сього приказу коштувало его багато сліз і він майже не в силі его сповнити, коли предмет не відповідає его вдачі. В науці історії природи він найревнійший, оповідань, що ділають на уяву, слухає з найбільшою увагою. При забаві оживлений, але нетерпеливо викидає зміни. Рахувати і писати не любить, при читаню не можна з него ока спустити, бо кожної хвилі перестав уважати. Говорачи, легко тратить суть думки, так що треба безнастанно вважати, щоб говорив ясно та до річи. Не лише оповідає гірше, чим прочі его товариші, але і почерк его письма найгірший в класі, а раз від разу похибки в правописі, поодинокі слова написані по два рази, то знов поопускани. В движеньях тіла непевний, заволодіти ними ні-раз не годен, в гімнастиці також один із слабших. Кари страшенно боїть ся, а найбільше лютить ся, коли его за кару по науці в школі примкнути. З тої причини домашні вироби старає ся виготовлювати о стільки добре і скоро, о скільки на се лиш позволить его вдача.

2. Богато схожого з сим розтріпанцем проявляє другий хлопець бездумний, син театрального возного, найсильнішої будови тіла з усіх хлопців в класі. Піддає науки він глядить учителеви просто в очі, а й ціла его постать не зраджує пустки в его умі. Але его увага і супокійний вигляд лица вимушені. Він чемний і услужливий, і ледви може дочекатись тої хвилі, коли має можливість рушити ся, пр. при роздачі книжок. Рідко коли відповідає на запитанє до річи; волить мовчати, чим говорити. Причиною его похибок головню неспроможність впенувати гадок з даної основи. Найлекше еще приходять ему сі предмети, які більше відкликають ся до пам'яті, чим до спосібности думання.

Найприємніша для него розривка: волочитись по улицях; деколи навіть зважають ся зебрати в тайні перед родичами а до сего наклонює его нечуванний аїетит і охота до всякого їдження. Часом любить побріхувати а лїний до подиву.

Посеред причин розсіяности у дїтїй фізично нормальних себ-то сильних і здорових, як два вище описані хлопці, найперша слабка воля; тож першим способом до усуненя сеї розсіяности повинно бути виправлюванє волі а то через звичаюванє дїтїй до карности, послуху та володіння над собою. Другий спосіб привичаювати дїтїй до мисленя. Дитина, що мислить, — нише др. Бартель, — подібна до подорожного, що вйдрапуєсь на гору по камінистій стежечці: замість оглядатись на боки, він адає собі справу з всякого шагу, який вчинив наперед себе. Така дорога по якімось часі уділяє сили і витривалости, через що не так вже часто мусить задержуватись і відпочивати. Хотачи одначе дїтїй наклонити до думання, треба їх передовсім зацікавити викладом, відповідним їх умовому уровеневі.

Независимо від згідного з педагогікою веденя віддільних наук, тут перед всім важна цілість удільного знаня: надто велика скількість та різно-

родність наукового матеріалу, що потягає увагу дитини в що-раз то иньший бік, особливо корисно впливає на розвій розсїяности; звідси велика вага концентрації, що огранічує суть науки до найконечнїйших річей, скуплює всі деталї коло декількох головних точок і вказує звязь між різними єї частинами. Іллян треба до волї уріжноріднити вже хочби з огляду на вдачу дитинячої уваги, що не годна довго задержатись на одному предметї, але сему уріжнородненню треба положити певні границї, щоби оно не вийшло перетяженєм для учителя і ученика, якого ум ледви переховзне ся по тїльких предметах, але нічого не в силї поглибити.

Розсїянність впрочім, сю по часті характеристичну прикмету цілого сучасного покоління, викликає в великій мірі спосіб домашнього життя деяких учеників — надмір ріжнородних розривок, часто і не відповідаючих дитинячому вікови, а за сим іде, що недїля, замість бути днем конечного віддиху, витворює нервову умучену, після якого в понедїлок ученики ще менше уважають чим в иньші днї.

Тож в справі розсїяности як в всїляких иньших педагогічних питаннях, треба освічувати не лиш учителїв але і родичїв, бо такі хибї дадуть ся вилїчити лишень при розумнім співдїланню дому і школи. В. Д. І.

Подільність чисел через 7.

Подає Бізльфер Адольф, Тернопіль.

Які числа дадуть ся подїлити без решти через 2, 5, 10 се дїти в 4 класї знати мусять при спроваджуванню дробів звичайних до спільного знаменника. Які числа подільні через 4, 6, 8, 9, сего вчив ся всякий з нас в семінарі і тямить добре, бо се річ не трудна. Та як пізнати чи дане число подільне через 7, — сего професори математики не подають, звиняючись, що доказ тої kwestії трудний, та замотаний.

Та справа як докучлива муха не давала менї спокою і я ріжними часами брав ся до єї розвязки. Перед 10 лїтами вдалось менї дійсно винайти правило, а що я висшої математики несьвідомий, проте відніс ся я до др. Пляцида Дзівінського, котрий відповідаючи на моє письмо прислав менї брошурку „Prawidła podzielności liczb“ з заміткою, що мій винахід в сьвітї науковім не зверне уваги, але додав при тїм, що відзначаєсь простотою. Хотяй звернути на себе уваги наукового сьвіта я не бажав, а без правил і формул лекше дїяти, при помочи звичайного дїлення, чи дане число подільне через 7, чи ні, — однак подаю ту свою формулу вже бодай на доказ, що єї можна винайти, та замічаю, що згаданий висше професор політехніки навів в своїй брошурі аж 3, то всі они суть від моєї відмінні, — та більше скомпліковані.

Спосіб поступованя в иньший при 2-цифрових числах, иньший при 3, 4, 5 і т. д. Розпічнім від 2-цифрових чисел. Возьмім н. пр. число 84. Наколиб ми хотїли перекозватись, чи те число подільне через 7 — мусимо поперед перемінити порядок тих цифер — себ то берем цифру, що стоїть на місци десятків і кладем єї на місци одиниць, а цифру, що була на місци одиниць — кладем на місци десятків, а тим робом одержимо число 48. До одержаного числа 48 додаємо відтак ту цифру, що в первіснім числї 84 стояла на місци десятків, т. є 8. — Одержимо число $\div 48 + 8 = 56$.

Коли-ж те число 56 подільне через 7, — то й число 84 є через 7 подільне.

$$84 \div 48 + 8 = 56$$

Возьмим инше число: н. пр. 91; то будемо мати $91 \div 19 + 9 = 28$. Позаяк число 28 подільне через 7, то-ж і 91 мусить бути через 7 подільне.

При числах 3-цифрових поступає ся так: Возьмим н. пр. число 105. Коли-б ми хотіли переконатися, чи те число через 7 подільне, мусимо поступати так: беремо першу і послідну цифру т. є. єї, що стоять на місци соток і одиниць і кладемо їх побіч себе. Одержимо число 15. До того числа 15 додає ся відтак суму з тих двох цифер т. є. $1 + 5 = 6$; $15 + 6 = 21$. Відтак від сього числа 21 відіймає ся ту цифру, що стоїть на місци десятків в первістнім числі 105 т. є. 0. Так одержали-сьмо число 21. Колиж число 21 подільне через 7, то-ж і число 105 мусить бути через 7 подільне.

$$105 \div [15 + (1 + 5)] - 0 = 21.$$

Возьмим инший примір н. пр. число 812. Будемо мати:

$$812 \div [82 + (8 + 2)] - 1 = 91.$$

$$91 \div 19 + 9 = 28.$$

Бачимо з того, що число 812 мусить бути через 7 подільне, бо число 28 дасть ся через 7 поділити.

Возьмим число 4-цифрове н. пр. 1001. Поступає ся тут в той спосіб, що беремо дві перші цифри т. є. 10, і до них дописуємо послідну цифру т. є. 1. Дістанемо число 101. До сього числа треба додати суму з двох перших цифер, взятих яко число т. є. 10 і з послідної цифри т. є. 1.

$$\text{Дістанемо } 101 + (10 + 1) = 112.$$

Відтак від того числа 112 відіймає ся ту цифру, що стоїть в первістнім числі на місци десятків т. є. 0. Повастане нам число 112. Це 3-цифрове число заміняємо звисним вже способом на 2-цифрове число.

$$\text{Дістанемо } 112 \div [12 + (1 + 2)] - 1 = 14.$$

А що число 14 подільне через 7, то-ж і число 1001 мусить бути також подільне через 7.

$$1001 \div [101 + (10 + 1)] - 0 = 112.$$

$$112 \div [12 + (1 + 2)] - 1 = 14.$$

Подібно поступає ся при числах 5, 6, 7 і більше цифрових, з тою лиш ріжницею, що при 5-цифрових числах бере ся 3 перші цифри яко число, при 6-цифрових 4 перші цифри, при 7-цифрових 5 перших цифр і т. д.

$$\text{Примір: } 18564 \div [1854 + (185 + 4)] - 6 = 2037$$

$$2037 \div [207 + (20 + 7)] - 3 = 231$$

$$231 \div [21 + (2 + 1)] - 3 = 21.$$

Позаяк 21 число подільне через 7, то-ж і число 18564 дасть ся через 7 поділити.

Як з сего бачимо, то правило се дало-б ся може примінити в школах народних однак головне приміненя може найти те правило лиш в школах середних на числах загальних.

Характеристичним того правила є те, що завжди відіймаєсь лиш ту одну цифру, котра стоїть на місци десятків.

ВІДОЗВА

в справі запису дітей до руских шкіл у Львові.

Родимці!

В днях 29, 30 і 31. сернія піchnуть ся записи до шкіл народних львівських.

Б се справа не лиш для Львова, але і для всего краю незвичайно важна і вагу сю повинні всі львівські Русини добре порозуміти і сповнити совістно свій обовязок. Мало маємо шкіл руских, тож користаймо, як слід, хоч з тих, які маємо. Маємо чотири рускі школи народні: дві мужескі і дві женські.

Одна мужеска школа чотиро-класова: руска школа вправ, уміщена при ул. Длугоша ч. 17.; друга школа чотиро-класова: міска імени Маркиана Шашкевича при ул. Скарбківській ч. 26. Они — знані вже П. Т. Родимцям — розвивають ся дуже успішно і вдовольють найбільшим вимогам П. Т. Родичів.

Для дівчат маємо чотиро-класову женську руску школу вправ при ул. Сакраменток, а записи до неї відбувають ся в учительській семінарії женській при улици Сакраменток. — Школа ся також вже звісна загалови рускої П. Т. Публики, розвиває ся надзвичайно хорошо. Родичі, що посилали свої дівчата до неї, не мають слів похвали і для науки і для веденя дівчат та для щирих відносин між учительками та дітьми. Руске Товариство педагогічне отворило з днем 1. вересня 1898 класу I. (V) рускої дівчої школи виділової. В сїм році шкільнім були вже три класи то є класи I, II. і III. (V, VI. і VII). Школа та поміщена при пл. Стрілецькій ч. 6. Школу ту госпітував інспектор краєвий і на тій підставі одержала она субвенцію від Високого Союму. То є найліпшим свідомством, що школа та розвиваєсь правильно. Так отже рускі дівчата будуть могли кінчати в своїй питомій школі всі класи школи виділової і з них без перепони переходити просто до учительської семінарії.

Всі сї школи рускі ведуть ся в повному вдоволеню всіх П. Т. Родимців. Не надто велике число дітей дає можливість тим лучше вести в них науку; брак жидівської дїтвори має за собою також деякі користи, а вкінци товариство „Шкільна поміч“ запомагає біднійших дітей сих шкіл як найщедрійше.

Відзиваємось отже до Всіх П. Т. Родимців так місцевих як і замісцевих і припоручаємо горячо Всім, щоб не тільки самі записували свої діти до руских шкіл, але і других до сего заохочували. Нехай ніхто не адержує ся тим, що его дитина не володіє добре руским язиком; рускі школи приготовані на се і ведуть науку від початку так, що діти в короткім часі набувають достаточного знання руского язика.

Тож записуйте П. Т. Родимці свої діти лише до сих чотирох руских шкіл, де учителі і учительки займають ся щиро нашою молодіжню, наука веде ся взірцево, а діти виховують ся на будучих свідомих своєї національности горожан краю і держави.

З Виділу Руского Товариства педагогічного у Львові.

О п о в і щ е н я.

— Приватні іспити в рускій школі виділовій імені Шевченка будуть відбувати ся дня 28. червня від 9. години. Зголошення належить надсилати най-далше до 24. с. м. до заряду школи ул. Стрілецька ч. 6.

— Вступні іспити до I. класи і до класи приготовляючої в рускій гімназії в Коломиї розпочнуть ся перед фєрїями дня 11-го липня с. р. (в четвер) о 8-ій годині рано. Ученики, що хотять здавати іспити, мають зголосити ся з родичами або опікунами в канцєлярїї гімназїяльній дня 10-го липня і принести з собою метрику, а котрі ходили до народної школи також свідощтво шкільне укінченої IV. взгляду III. класи.

Такса вносить: до I. класи гімназїяльної 6 К. 20 сот., а до класи при-готовляючої 2 Кор.

— В справі руского жіночого інститута в Коломиї. Виділ філії „Руского товариства педагогічного“ в Коломиї, розваживши конєчну потребу основаня руского жіночого інститута в Коломиї, де крім женської виділової школи заносять ся на отворєнє вже в недалекий будучности женської учительської семі-нарії, постановив з днем 1-го вересня 1901 отворити такийже інститут під своєю управою. Сей намір буде переведений в діло, коли до дня 20-го лат. червня зго-лосить ся відповідне число родичів і опікунів письменно або устно до виділу філії, на адресу голови виділу проф. Остєпа Макарушки. Близші услїва подасть ся кожій інтересованій особі в окремїх листі.

— Філія руского товариства педагогічного в Буску запрошує всіх своїх членів на конференцію, котра відбуде ся в Гумнєсках (коло Буска) в домі парохїяльнім 29-го н. ст. червня о 4-ій годині поноудни. Порядок слі-дуючий:

1. Відчитанє протоколу з послїдньої конференції.
2. „Праця народного учителя“, відчит н. І. Кессара;
3. „Учитель в рускій літературі“, відчит н. О. Лади.
4. „Роботи в наєїці перед головним пожитком“; лекцію переведе прак-тично в наєїці прєлєгент, вибраний на місци.
5. Добровільні жертви і датки на бібліотеку філії, відчитас бібліотекар.
6. Внесенє членів.

Виділ просить так членів як і тих, що наміряють вступити до Товари-ства о численну участь, тим неваїйше, що 29-го червня припадає в суботу, як-раз в латинське свято.

— Бурса св. Йоана Хрєстителя в Дрогобичи повідомляє Вп. членів бурси, що звичайні загальні збори відбудуть ся в понедїлок дня 1-го н. ст. липня 1901 о годині 5½ по полудни в комнатах Руского Касина в Дрогобичи з порядком дневним по §. 4. закона. Рано о годної 7-їй відіравить ся літургія за упокоївших ся членів і благодїтелїв бурси в церкві св. Троїці. Заразом розпи-сує ся конкурє на 27 місць для питомців в бурсі з рєчницєм до 15-го н. ст. серпня 1901. Поданя з декларациєю доплати вносити треба до виділу бурси св. Йоана Хрєстителя в Дрогобичи на руки Вп. Николая Куличка, ліквідатора каси міської в Дрогобичи.

— Пригадуємо, що в суботу, дня 29. н. ст. с. м. о год. 3-їй по полудни загальні Збори руского Товариства педагогічного в кл. II. (III. пов.) рускої гімназїї.

— З Руского Тов. педагогічного. Дня 27. лат. мая відбув ся в Буску концерт в сорокові роковини смерти Тараса Шевченка зладжений захо-дами Філії Руского Товариства педагогічного.

Гостий явилось значне число — між ними були і селянє.

Концерт розпочався відчитом п. О. В. Лади; перейшовши в своїм відчиті ідеї першого борця за волю народну, звернув прелегант увагу на силу і значіння ідей Тарасових, в яких наводить руске серце все сьвіжу заохоту і підйому за невинної праці для культурного підвигнення народу.

Відтак слідували иньші точки програми, іменно: сьпіви і деклямації.

Пісні зазначені в програмі, виконували на переміну два хори: мужеский, зложений головню з членів Товариства і мішаний — сільський, що під управою Впр. о. Е. Купчиньского відспівав кілька народних пісень; довго неумовкаючи онлески були ознакою справедливого і належного признання.

Удачно вичли деклямації. П. Г. Павлчхівна виголоила „Тополю“ з повним зрозумінням річи і вродженою у женщин чутливостію а п. Білосор оказав великий талант декляматорский віддавши як слід „Послання“.

На закінчене відспівали зібрані — „Ще не вмерла Україна“, почім удалсь на комерс, що відбув ся в комнатах руского склепу.

В Майдані 10. червня 1901

Посмертна згадка.

— † Лукіян Татомір, директор мужескої семинарії учительської у Львові, упокоїв ся в пятницю 14/6 с. р. о год. 3½ по полуд. по довгій і тяжкій недужі в 65 році трудолюбивого житя. Покійник походив з руского роду, однак обставини зложили ся на те, що виховав ся і зріс перенятий польским патріотизмом і не лише брав участь в політичнім руху 1863 р., але й пером на літературній ниві трудив ся з великим успіхом для польского письменства. Головно присьвятив він свої сили праці на явній географії й історії і тут положив великі заслуги яко талановитий популяризатор. Его науково-популярні твори допомогли ему до osiąгнення професури в мужескій учительській семинарії у Львові, де опісля став директором. На сім становищі виховав ціле покоління народних учителів, визначивши ся батьківською печаливостію і дбалостію, щирою любовію і прихильностію для по-віреної ему молодіжи, котра взаїмно его любила і високо поважала.

Зараз в початках учительского заводу війшов покійник в літературні зносини з проф. Барвіньским, котрі заміняли ся в щирю приязнь і користуючись історичними і етнографічними замітками проф. Барвіньского, переробив він значно свою „Geografia Galicyi“ (найліпша в тім предметі книжка), видавши єї другим виданєм. Вливови проф. Барвіньского признавав сам покійник предметовий і справедливий погляд на польско-руські відносини, а се проявило ся не лише 2-ім виданєм „Geografii Galicyi“, і в другім виданю книжки „Dzieje Polski“, але й в его предметовім становищі на посаді директора утравістичної семинарії в его сердешних відносинах з учительским збором. Тим то смерть его є великою втратою не лише для шкільного і педагогічного письменства, але й для закладу, в котрім 30 літ трудив ся. Зломаний невідрадними відносинами родинними понехав в останніх роках письменську працю, але бремя своє двигав з витривалостію і християньскою терпеливостію. Кидаючи грудку землі братньою рукою на сьвіжу могилу покійника, бажаємо, нехай ему земля пером, а між учительством за щирі его труди вічна пам'ять!

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краюї.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ
при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюріт, географічні карти, „en relief“ і т. н., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду літ виділові і народні школи вишого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. н. — заосматрюють в повнєшій закладі потреби своїх габінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засагнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевишмає подібні заграничні заклади так під ваглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанєм замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітлих Рад шкільних, Впов. сьвященників, катихитів, учителів і родичів, що книжки накладу товариства, призволені краєвою Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені, можна купити

в канцелярії Товариства, Ринок ч. 10,

по слідуючій ціні:

Розкази про сили природи	40 сот.
Оповіданє о житю св. Бориса і Гл҃уба	40 "
Повістки для дітний	52 "
Сестра	30 "
Байки	44 "
Істория Руси ч. I.	40 "
Істория Руси ч. II.	46 "
Лен і коноплї	48 "
Про живоплоти і лїси	40 "
Вен'ямин Франклїн	32 "
На досьвітках	44 "
Серед ледового моря	50 "
Житє св. великомученика і лікаря Панталеймона	40 "
Дрібна птиця господарска а великі гроші	40 "
Відкрита Америки	44 "
Звірята шкідні і позиточні	84 "
Кирил і Методий	44 "

Шкільною правописю:

Фінляндия і Сахара	44 "
Повістки (Тіточка Ганна і два старці богомольці)	36 "
Житє св. Отця Николая	40 "
Пасїка	70 "
Молитвеник народний (звичайна оправа)	60 "
Молитвеник народний (лучша оправа)	80 "
Хвалите Господа з Небес (великий молитвеник по ціні 1 к. 80 "	
2 кор. 40 сот., 3 кор. 20 сот. і 3 кор. 60 сот.	

Всякі замовлення висилають ся скоро і точно.

Від Адміністрації

З огляду на непорозуміння, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрація усіх Вп. Предплатників, яких не точно доходить „Учитель“, щоби зволіли відвратною поштою надіслати (під адресою Собісчина ч. 7.) поправні адреси; особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предплату під своїм іменем, а осібно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслідком чого числа „Учителя“ висилають ся подвійно, а Адміністрація не знає, на яку адресу властиво висилати.

Просимо при кожній зміні адреси подавати докладно не тільки нову адресу але і давнішу, яка має змінити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдалше до часу, коли наспіє слідуче число; пізнійших реклямацій під ніяким умовієм не можемо увзгляднити уже з тої причини, що через те цілі річники „Учителя“ декомплетують ся.

Дальше просимо вирівнати залегли і відновити нові передплати.

В кінці просимо з'єднувати для „Учителя“, одинокої рускої педаг. Часописи, що раз нових передплатників, памятати при укладаню бюджету о тій дрібній квоті 3 злр., яка вистарчить на предплату „Учителя“ тим певнійше, що супротив того, що Вис. Рада краєва предплатує его для деяких шкіл, ніхто не може зчеркнути з бюджету предплату на „Учителя“, який прецінь в бібліотеці кожної рускої школи повинен находити ся.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 3. і 20. н. ст. кожного місяця.

Менше слів — більше науки¹⁾.

Статистика смертності виказує, що з образованих людей помирає най-більше лікарів, а за ними учителів. Одні виставлені на різнородні зараження, ратуючи тіла хорих, другі зговорюють груди, образуєючи душі своїх ближніх. Їх то сміло назвати годить ся „лицарями слова“. І від сего орудя, що ним поборюють темноту, розбуджують мисль, розвивають уяву, учать най-красших і найвищих понять, від сего „слова“ самі звичайно гинуть: з'ужи-вають ся від надмірного напружування груди і органи мовні, і учитель звичайно замовкає... на віки! Рідкий виїмок становить учитель, що вже по кількох літах служби не терпить то на грудний катар, то на катар грудної оболони або горла. Так й видить ся, що се нормальний стан, що се вже така гірка доля учителів, тих „лицарів слова“. Нормальний, отже невідмінний стан, кажу, якому й дивуватись годі! Бо якже може бути інакше, коли груди учителя сповняють щоденно великаньську працю! От мале обчислене: Наколи учитель, дуже повільно говорячи, вимовить на минуту в часі лекції 100 слів, то за 50 минут, пересічну годину науки, вимовить їх $100 \times 50 = 5.000$, а за 4 години денної науки 20.000, за тиждень (6 днів) 120.000, за місяць 600.000 за рік шкільний з 10 місяців 6.000.000. А скоро возьме ся на увагу воздух по класах, більше або меньше зіпсутий, куряву, неспокій малих школярів, що его учитель часто поковувати мусить піднесеним голосом, не все однак температура в шкільних комнатах, то можна легко поняти, чому при таких бо-гатім, і як здає ся, конечнім говореню, учитель з найсильнішими навіть грудьми дістає скоро заострену експірацію, відтак катары то горла то грудий, з яких невилічує ся вже ніколи.

Слово — орудям учителя і видавалоб ся, що той учитель тішить ся ліпшими успіхами своїх трудів, хто ліпше ним володіє. Але чиж нема якої ради на се, щоби таки дуже багато научити, а мало слів уживати і так сили

¹⁾ Читано на конференції філії Руского Товариства педагогічного в Коломиї дня 1. па-
долиста 1900.

учителя щадити? Противорічністю виглядає такий висказ: дуже багато навчити, а мало слів уживати, а прецінь така есентуальність можлива, бо — навіть потрібна. Розв'язці того трудного твердження задумав я посвятити сих кілька нинішніх заміток.

Наперед уважаю за відповідне застановити ся над відношенням мисли до слова і навідворот, бо обов'язком учителя є довести ученика до того, щоби мисли умів висказувати словами, і щоби, слухаючи слів, умів їх вязати з тими поняттями, що їм слова служать, та за помочню слів, мисли бесідуючого переймав, бо навіть з них діставав товчок до нових мислей. Відтак агадаю, якими способами можуть шкільні власти прийти в поміч учителям в сьім згляді.

Відношене мисли до слова і слова до мисли — се одна з найважніших обявів нашого духа, обяв, що з ним кожний учитель як найдокладніше запізнати ся мусить. Від обговорення сего відношення я й почну свій відчит.

Відомо, що мислене є найвищою чинністю нашого ума і основує ся на порівнюваню, на доходжуваню ріжниць і подібностей між предметами, явищами і їх відносинами, на їх узагальнюваню, класифікації т. є. громадженю в роди, класи і т. д. після степені подібности. Готіві в нашім умі виображіння і їх сполуки провірюємо, порівнюючи їх з предметами і явищами, котрі они означають. Провірені і спростовані перетворюємо на понятя, укладаємо в суди і розумованя (ключі) і тим самим доходимо до одноцільного погляду на сьвіт, приступний нашому спостеріганю. Кожний педагог міг-би себе уяжати найщасливішим, коли-б з'умів винайти штуку, щоби нею до такого мислення допроводити своїх учеників. Легко тут запримити, що мені розходить ся о вироблене як найбільшої самостійности мислення у кожної одиниці, а то тому, бо лише самостійне мислене є згідне з законами природи. Роза педагога, що має давати лише спонуку до самостійного мислення, повинна обмежувати ся в образованю на піддаваню матеріялу до мислення, провірюваня, чи мислене відбуває ся логічно і на спростовуваню єго. Виходило би з того, що труд педагога невеликий: піддавати матеріял до мислення, провірювати і спростовувати єго. Так здавало би ся, а прецінь кожний з педагогів знає, кілько то слів, кілько грудий і горла він з'уживає на то піддаваня матеріялу до мислення і провірюваня та спростовуваня мислення. Але таки признаймо ся, що з'уживаємо їх добровільно за багато, тож не хто винний, а ми самі собі винні, і то двояко винні: за нищене свого адорваня і за убиване самостійного, природного розвою мислення у наших учеників. Засипуючи їх щоденно цілим потоком слів, що кожде з них є виразом, одіжною мислю, ми не спостерігали ся, як насильно нищимо майже до тла природний дар ума — спосібність мислення і домагаємо ся від учеників вже семалітань, щоби они наші мисли нашими словами передавали, не провірюючи, чи мисли, накинені їм нами в словах, стали ся у них поняттями, чи ні, і чи вирази на ті понятя, т. є. слова, їм зрозумілі, чи ні. Як часто в наслідок того перемінює ся наука на тресуру, а як то сумно, додаймо, наколи за таку тресуру дотичні учителі дістають не раз похвали, часто й на письмі, від шкільних властей.

Нехай ніхто з Вш. Гостий не возьме мене за сторонника оригінальних і на перший погляд дивоглядних теорем педагогічних ір. Льва Толстого, що учителям радить бути радше обсерватором природного розвою духового в найширшій значиню того слова і простувати лише схибленя агаданого розвою. Хто став, так як він, педагогом потреби вищої науки, той певно, стоячи за

тою его засадою, прихилить ся цілком до его педагогічних засад. Ми не перечимо потреби висшої освіти, але стоїмо за нею, тож до его педагогічних засад не прихилиємо ся, але такі его погляди возьмемо під зрілу розвагу. Отож думає він, що розвій духовий, т. є. розвій розуму, почуття і волі треба полишити природі, а лише его доглядати, не накидуючи ся природі зі штучно придуманими законами виховання. Є в тім багато правди особливо, коли мова о розвою дару розуму.

Кожний освічений чоловік легко запримітить, що мислене все випереджує мову. Є то закон природи. Дитина мала — немовлятко вже дає очевидні докази мислення, показує его на зверх рухами, об'явами радости і смутку, а прецінь ще не говорить і навіть слів не потребує для заявленя свого мислення, свого чуття і волі. Се для педагогів сказівка, що мислене повинно випереджувати слова у учеників; значить ся: не накидай ся ти, учителю, з своїми готовими мислями, убравими в численні слова, але піддай ему кількома виразами, часто написаними лише на таблиці, материял до мислення і кажи ему самому просити о пояснене, а відтак пояснивши, вели результат мислення уняти в вирази. Тоді то переконаєш ся, чи він тебе зрозумів, чи він правильно мислить, тоді ти маєш певність і утіху, що він зробив новий поступ в науці власним мисленем, та ще й вдоволене, що таким поведенем ти удержувш цілу класу при увазі і заінтересованю для науки. Казав один учитель натуральної історії, вправді з пересадою, що учитель нат. істор., поставивши перед ученика оказ, не повинен ні слівця говорити, лише показуючи поодинокі дотичні знамена на оказі в належитім порядку, вимагати від ученика, щоби він сам подав словами кождоразовий результат свого мислення. І се булоби справді знамените средство вивчити мислити і говорити, коли-б на жаль не переповнення клас учениками і не конечність перепитувати їх зглядно за часто з тих предметів, що в півроці не мають більше як 24—30 годин визначених для себе. Таке ідеальне наочне вчення учителя нат. історії зближало-би ся уже в часті до педагогічної теорії ір. Толстого в тій точці, що природному розвою мислення давало-би ся бодай в часті свободну волю, наглядаючи лише его.

Однак може легко хтось закинути, що ані учитель натур. історії так учити не може, ані тим менше учитель якогонебудь иньшого предмету, прим. історії всесвітної, рускої і німецької мови і літератури, класичної філлогії, і т. д. не згадуючи вже о тих найчисленніших наших двигачах освіти, що в народних школах справді грудьми найбільше працюють, щоби впоїти в зовсім нерозвинені ще уми перші основи освіти, щоби научити їх мислити. Подане на вступі мого відяту число слів, вимовлених учителем на рік, є далеко за мале на учителя народної школи, що тажнево працює в ній трицять і кілька годин. Однак хотій невідомий мені об'єм науки в народних школах ріжних типів, все таки рад-би я теоретичні замітки вчинити задля упрощеня говореня, а більшого наочного мислення також і в тих школах. ВП. Гості дозволять, що я поставлю сю kwestию, оттак: Кілько понять приевоїти собі може від 7 до 10 року життя дитина середних способностей, зі всіх наук подаваних в народній школі? Не хочу з гори подавати приближеного числа понять, заким не пригадаю, що розуміє ся в науці під виразом „понятє“. Відомо, що предмети і явища дорогою п'яти, зглядно шести змислів доходять до людської свідомости; виконуючи механічні дорганя змислових нервів, перетворюють ся там на спостереження, котрі не затирають ся в нашій свідомості.

мости навіть тоді, коли вже обсервованого предмету або явища нема перед зміслами і так стають виображеннями. Але знаємо о тім добре, що виображення, добуті дорогою спостерігання, дуже часто бувають ложні, т. є. незгідні з предметами і явищами, котрих они є духовними відбитками, репродукціями. Треба отже часто дуже точного провірювання, а на случай потреби спростовування тих ложних виображень. Такі то провірені а на случай потреби, спростовані виображення, згідні з дійсністю, називає наука „поняттями“ і они до перва становлять елементи т. є. перші нашого мислення. Зваживши отже, що шестилітня дитина виображень, здобутих дорогою спостерігання і традиції, то є устного поучування дома, приносить до школи вже досить значне число таких, що вже стали ся у неї поняттями, побачимо, що небогато нових понять она може до 10 року в школі собі здобути. Не треба однак забувати, що учитель має в сільській школі часто велику муку, щоби спростувати виображення ложні, здобуті дорогою обсервації, а утверджені темнотою і забобонністю, але все таки повагою старших непросвічених людей. Возьмім прим. виображене лилка у дитини. Не найде ся певно ані одна дитина, що, видачи єго, не возьме єго за птаха. Отже витворює ся в єї свідомості виображене ложне, скріплене ще загальним притакуванем окруження. Добре, наколи дитина, їм вступить до школи, почує достаточні докази, що єї виображене ложне, але на жаль як мало є тих щасливих дітей по наших селах! Возьмім другий примір: Як ложні виображення творять собі дитина дорогою спостерігання і традиції про сонце, землю, місяць, зьвізди, як дивоглядно судить она про відносини в просторі і часі. Кілько то труду треба, щоб такі ложні виображення, перетворити на понятя? І от кождий з нас признає, що в таких якраз спростованих ложних виображень тисяч тисячів слів меншу віддали би прислугу, ніж наглядні окази. Як скоро учитель доходить до ціли, послугуючись справно, без многих словних пояснень, оказами, прирядами, образами! От нам дорога до наслідування! Ділаймо змісловими враженнями на свідомість молодіжи, даймо їм більше обсервувати, а менше слухати, то й користи з науки будуть більші, ніж при безконечнім, а часто нуднім говоренню! Але я відбіг трохи від річи. Вернім ся до питання, яке я поставив на переді сего розділу: кілько понять повинен ученик присвоїти собі в народній школі у всіх там подаваних науках? Мої пані і панове здивуете ся може, що назву дуже невелике число, бо ледви 300—400 і то найзвичайніших, конкретних понять з невеликим процентом трудних ще для сего віку понять абстрактних. А сьмію се твердити, хотьби на тій основі, що найбільше образований чоловік в зрілім віці, отже по окінченню університетських студій, по багатім начитанню і пережитих досвідах не орудує більшим числом понять, над 2 до 3 тисячі! (Застерігаю ся, що понятя а вирази — се не одно й то само, на одно понятя може бути, як відомо, навіть велике число виразів!) Наколи отже дитина до 10 літ не може присвоїти собі над 300—400 понять, то чи добре поступають собі ті учителі, що задля присвоєня ученикам такого малого числа понять з'уживають річно найменше 6,000,000, а за 4 роки 24-мільони слів. На такий люксус з нашої сторони ми позваляти собі не повинні, тим більше, що він, як кожда пересяда, є навіть шкідливий, і то в великій мірі, розвивши самостійного мислення у молодіжи. Так часто любимо порівнювати учителя з огородинком: чи добре робить огородинк, що не обмежує ся лише на конечну поміч природі, а невольть ростину, розвивати ся по теоретичним законам; що стане єї мучити надмірним гізнєм, поливанем, обтіцнанем, обшкробуванем і т. д. Не придав-

люймо й ми нїжного духа молодця занадто довгими пояснюваннями, висказаними в гарних, штучних зворотах, що містять в собі звичайно вирази на поняття для них неприступні, не заливаймо его потоками слів, що затоплюють в его дусї всяку можливість до самостійного мислення так, як струї води затоплюють нїжну рослину, занадто підливану огородником.

Певно, що нам приходить ся на всїх степенях науки чи при лектурі чи при поправлюваню виробів письменних давати ученикам багато пояснень, отже здавало би ся, годї оминуті конечність, говорити багато. На то рада: подавати пояснення що найконечнїйші і як найкоротше, найядернїйше, і то видобуваючи їх з учеників та послугуючи ся при тїм безнастанно то оказами, то мапою, то образами то крейдою. Особливо крейди не повинен майже з рук випускати учитель при пояснюваню, тож не даром накликає один старенький нїмецький педагог: *Kreide! und noch einmal Kreide!* А як знаменито удержує ся увагу і цїкавість учеників, скоро що хвиля учитель до них звертає ся з питаннями: хто се знає, хто се скаже? як понукує їх до благородної емуляції дрібними похвалами за влучне мисленє! З яким поважним спокоєм веде ся тоді наука, котрого зовсїм не чує оживленє учеників, що зголошують ся до пояснень. А найважнїйша користь з такого поведєня та, що учитель зневолює самого ученика таким чином навязувати незвісне до звїсного, неясне до ясного.

Загально дають ся чути наріканя на обмеженість підручників, а скупє придїленє часу на предмети. Наріканя ті бувають інколи зовсїм оправдані. Однак признаймо ся, що на пояснення за багато часу тратимо, придержуючи ся при однім і тїм самім без потреби за довго. Здавало би ся, що ревний учитель при однім яким уступі, рад-би учеників научити всього, що стоїть з предметом в близшій, дальшій, ба навіть й найдальшій звязи. Шкода дійсно того учителя, що завдає собі так багато, звичайно дуже мало хосенної, праці. Нехай памятає о тїм, що укладчики підручників так їх укладали, щоби ученик поступенно збогачував собі вже з самих підручників поняття при зовсїм небогатім, а ядернім пояснюваню учителя з помічню учеників. Впрочім треба мати згляд на живе успособленє і цїкавість молодого віку. Надто довге стоянє при однім уступі, оказї і т. п. нудить молодого духа, бо цїкавість пре его пізнавати щось нового, відмінного: тож нехай жадна лекція не минає, щоби ученик на нїй не приступив до чогось нового, щоби він лекцію опускав змуджений перемелюванєм давного.

В виду того, що можна легко стрїтити ся з питанням, як ощадити слів, коли з учениками має обробити ся нову простору лекцію, можна би поставити учителеви якого небудь предмету питанє: а скільки нового, незвісного ще ученикам материялу мислення, кїлько нових понять, ученикам він подати хоче? Як подасть їх много, то знак, що лекція за обмежена або сам з неї справи собі не здає; на всякий спосіб много подати їх не повинен, наколи хоче, щоби ученики поданий ним новий материял могли перетравити. І от як розбере свою лекцію, переконає ся, що ті нові поняття зредувати може до зовсїм незначного числа; до них нехай вибере самі найвідповіднїйші слова (а й їх не сьміє бути багато) вискаже їх в гарній, не сухій формі, переробить хотьби два три рази з учениками — часу вистарчить, бо не стратить его на злишне говоренє при так званім градованю лекції — і ученики без великого труду вже в школі научать ся лекції за той час, який їм учитель ощадить зі своєї балаганини. Однак щоби пособити розвити самостійного мислення

у учеників, повинні і власти шкільні прийти учителям в поміч і рішучо викинути зі шкіл всі друковані препарати, заводячи місто того видання авторів з поясненнями на кінці книжок. Моуть так робити Французи, могли би робити і ми. Учитель класичної фізіології не може обійти ся без автора з коментарем, а як можемо вимагати від ученика зрозуміння тексту без коментара? Чейже він не має ані так зрілого ума ані так просторого знання, як учитель спеціаліст?!

Для вивчення предметів: нових мов, всесвітної і натур. історії, фізики, географії і т. д. повинні власти шкільні подати достаточні матеріальні підмоги на закупку помічних і все так кінцевих та навчаючих приборів. Другою важною помічю була би реформа письмених виробів в низших і середніх школах. Не хочу проте й згадувати, кілька учитель намучить грудий при устнім поправлюванню письмених виробів з учениками в школі, бо про те вже багато друковано... Домові вироби обмежити б лише на добровільні, бо й так ледви малий процент літших учеників подає самостійні вироби домові, а всі інші наслідують або копіюють в пошукання гідний спосіб. „Люди по містах ходять зимою на совганку. Для того селяни є побожніші“ — пише один гімназіст в описі зими (домовім виробі). — „Іспанці зачали приневолювати Індіан до тяжких робіт на полях. Також і в Європі в тім часі бачимо замітні винаходи“. От сполучене двох думок в домовім виробі ученика VII. гімназичної класи*). Таких цвіток, що доказують фабриковане домових виробів, копіювання, може кождий учитель навести тисячі. І кождий приходить скоро до переконання, що вложена праця на поправлюванню письмених виробів навіть в сотній частині не виплачує ся. Самі тяжкі похибки, обговорені навіть з учеником з-осібно, бувають або зле поправлювані або лишені без поправки. Заведення частійших, але виключно шкільних виробів письмених принесло би бодай тому більшу користь, що ученик приневолюваний до самостійного мислення в класі мав би більше, ніж доси, нагоди в ній виправляти ся. Ще одно. Ученик повинен діставати оцінку з виробу аж тоді, коли всі похибки в ній як найсовіснійше поправити. В часі, коли ми маємо так багато різнородних тандетних виробів фабричних і ремісничих, коли часто не совісна, але скоро хотьби й дуже недбало виконана праця, поплачує, повинні ми в молодіж впоювати засаду, що доперва за зовсім добрий, згладно поправлений труд дістане нагороду. Розуміє ся, від сего можна виключити тих, що відразу подадуть бездоганний виріб. Та й ми не платимо сейчас за роботу, як треба на ній що поправити. Мені здає ся, що таке зреформоване виробів письмених і оцінюване їх заощадить нам багато говорення, звичайно безуспішного, а учеників приневолює до мислення, старанности і совісности.

Обмежений час не позволяє мені порушити ще кількох важних справ, що сюди належать, прим. виплекуваня самостійности у молодіж в англійській школі, що здобула собі сего року на парискій виставі перше признає; учень в найвищих класах після вимог популярно-наукової складні, котрої на жаль у нас не уживають, а прецінь она єдиною, найприємітнішою і найлекшою дорогою до виплекання самостійного мислення. Але обговореня кождої зі згаданих kwestій вимагало би окремого відчиту.

*) Замітки д-ра Пехніка в „Мізеумі“.

На кінці для успокоєня тих учителів, що вважають своїм обов'язком, навчити учеників великого засобу слів і гарного способу говорення і тому самі як найбільше в класах говорять, скажу, що тим цілі своєї не дінуть. Сказав недавно досвідчений педагог, директор Ол. Борковский, що тепер гімназисти виходять з шкіл недоріками, дарма що їх так багато в гімназіях учать. Чи не тому, що тепер учителі мусять звичайно за учеників говорити те, що они повинні?! Учім їх лише мислити, а слів нехай собі шукають і знайдуть їх певно, як річ зрозуміють. „Все люди в тім досить краснорічливі, що добре знають“. In eo, quod scimus, satis eloquentes esse videmus.

Остан Макарушка.

Попис в дівочім Інституті руского педаг. Товариства у Львові,

що відбув ся в суботу 29. червня с. р. при участі численної публіки, випав дуже гарно. Саля, в котрій відбуло ся се інститутське свято, була прибрана зеленими фестонами та вишиваними рушниками, з поміж котрих виглядало сумовите обличчя Шевченка. На багату та різnorodну програму зложили ся хоріві та сольові співи, гра на фортеп'яні і на цитрі та деклямації. Хор інституток, серед котрого можна було замітити гарні сольові сили, відспівав Нїжанковського: „Батько і мати“, Лисенка „Про зруйноване Січ“, та три народні пісні, цілком поправно. Не менше гарно вийшли також і фортеп'янові продукції, а іменню Behr'a: „Валець“ на 6 рук відограний Стеф. Волянською, Орисею Билинською і Дарією Танчаковською, та того-ж композитора „Полька“ на 6 рук котру виконали: Зофія Краснопера, Дарія Танчаковська і Зоня Бернацка. Сольову точку співу „До пісні“, композиції Гавінчака, виконала справді концертно п-а Орися Сологубівна, що розпоряджає сильним і звучним голосовим матеріалом та присвоїла собі вже чимало співацької техніки. Можемо висказати надію, що п-а Сологубівна стане окрасою нашого співацького світа. Зазначити треба також похвально обі гри на цитрі і на фортеп'яні. Хоч і як невдачним інструментом для концертних продукцій є цитра, все-ж таки цитристкі-інститутки пп. Оля Яремкевичівна і Мальвіна Єднака вміли своєю грою заняти увагу всієї публіки. Фортеп'янові сольові кусинки найшли своїх виконательок в п-ях: Марії Левицькій і Євгенії Ростковичівній. Їх вправна і бездоганна гра викликала у слухачів щире признає. Тутки мусимо з всяким признаєм висказати ся про щирий труд п-и Дарії Шухевичівної, що уділяє в інституті науки музики і співу і під котрої проводом приготовлено єї вокальні і інструментальні продукції. Остав ще сказати про деклямації, було їх три: Кравченка „Україна“ (декл. п-а Стеф. Волянська), Гринченка „Матильда Аґраманте“ (декл. п-а Євгенія Думнівна) і Шевченка „До Основ'яненка“ (декл. п. Оли Лебедовичівна). Всі деклямації вийшли дуже удачно, все-ж таки першенство у виконаню належить признати п. Лебедовичівній. — По скінчених продукціях забрав слово іменем родичів о. Гузар — та указавши на вагу національного і патріотичного вихованя нашого жіноцтва, подякував зарядови Інститута та всім учительським силам, що через сей рік з так гарними успіхами трудили ся коло вихованя повіреного їм молодого

покоління нашого жіноцтва. Замітити годить ся, що інститутки в доказ своєї вдяки вручили своїм учителькам гарні китиці. Попис закінчив ся співом: „Ще не вмерла Україна“.

Н. В. Л. Ц.

Закінчене року шкільного в рускій вид. школі ім. Шевченка.

Добіг знова до кінця один рік в життю нашої шкільної молодіжи. — В лат. свято Ап. Петра і Павла закінчено в рускій вид. школі ім. Шевченка рік шкільний гарним пописом, на котрий зложилось пару прекрасно виконаних співів і деклямацій. Співи під управою п. А. Федаківної: „Божая Мати“, „Журба“ і „Молитва“ Лисенка випали дуже красно. У всіх трех піснях слідно було пильну працю учительки і замиловане, з яким повинувала дітий тих мелодійних, трогаячих, з глибини в глибину серця пливучих співанок. Не менше добре виявлялись дівчата з деклямацій віршів. Так учениця V. кл. Г. Г. (Думка — Кравченка), як і о одну класу старші З. М. (Chrystus w łodzi) і М. З. (Під нивішню хвилю) визначились свободною мовою і зрозумінєм річи, а учениці VII кл. О. О. (Der Sängler) і М. Г. (Золотий Лев) показали сьмілість в вимові і горяче переняте ся предметом. Дали вони тим гарний доказ пильної науки в языках: руским, польським і німецьким, і патріотизму, який перенимавав кождісеньке слівце.

По тій пописовій частині, що всіх заняла і мабуть неодного нового приятеля нашій школі придбала, слідувала промова п. директора Е. Харкевича. Було се признане трудів учительського збору а в слід за тим і успіхів учениць та заохота до дальшої праці. По роздачі сьвідощів промовила учениця VII. кл. О. В., попрацювала настоятелів і подякувала за їх ревну працю, а на памятку роздала знимку фотографічну учениць VII. кл. і сил учительських.

Тимчасом удались гості до сусідньої салі, де була уряджена вистава рисунків, робіт ручних і задач. Годі нам тут вичисляти всякі ті з великою терпеливостію зготовлені картини при помочи олівця, кридки, пера і водних фарб. Піднести лишень треба те, що учителька п-а О. Прокешівна старала ся застосувати сї шкільні вправи до потреб практичних, та при звичаї дітий до порядку і охайности. Так само годі се промовчати і у другої учительки п-и К. Ігнатівної, котра старала ся виправити руку і до робіт айжнійших, як вишиване, гафтоване, гачковане і т. п., і до шитя біля, що чим раз більше за недбуєсь тепер навіть по родинах. Особливо звертав тут увагу всіх гарний еспитрахиль, вишиваний в хрестики, кілька скатертий і пару подушок.

Оглянувши працю учениць розійшлись гості, а учительки і учителі перевели ще пару хвиль з ученицями на свободнім гуртореню і опрятованю декорованих саль. Летіли питання, відповіді, жарти, гомонів сьміх дрібненький, та і пращатись, розходитись не хотіло. Як не раз тяжко приходило ученицям пересидіти пару хвиль довше в школі, так хотіли би були зістати тепер ще хвилину, дві довше в школі.

Не одна слеза закрутилась при пращаню. Учениці і їх настоятелі звязались сильними узами привази, щирости, взаїмного довіря. Все те докази праці, що не пішла на дармо. Се zarazом повинно бути заохотою для тих,

що заміряють на слідуючий рік віддати до школи діттей, щоби їх записати до сеї одинокої рускої школи виділової. А для тих, що вже того року були в тій школі, треба пригадати, що зі слідуючим півроком прибуде ще одна кляса, с. в. VIII. і що школа буде удержавлена.

СПРАВОЗДАНЄ

з Загальних зборів Руского Товариства педагогічного, які відбулись у Львові, дня 29 н. ст. червня 1901 р.

Початок зборів визначений був на год. 3 по полудни; однак о сій годвині не зббралось приписане статутом число члєпів, проте Голова Товариства Ви. п. Едв. Харкевич отворив збори о год. 4, коли в салі було вже понад 30 присутих членів. В своїй річі поленив п. Голова напрям, в якім головний Виділ трудив ся, вказав на успіхи его діяльности як: курс анальфабетів і бурса для убогої молодіжи, а відтак передав провід Всч. о. Ант. Глодзіньському, котрого через аклямацію вибрано предсідателем зборів.

О. Предсідатель покликав на секретаря п. Миколу Мороза а придержуючись порядку дневного, візав секретаря Головного Виділу, щоб відчитав справозданє з послїдних загальних зборів.

1) П. К. Паньківський відчитує се справозданє, а відтак по черзі дає предсідатель голос пп. Миколаєвичеви, Гурбулі, дру Коцовському, Білецкому, Яворському і Барвіньському.

П. Миколаєвич висказує бажанє, щоб справозданя з загальних зборів були точні, бо в відчитанім нема згадки про се, що ся говорило і рішило (як чув від других, бо сам не був) на послїдних заг. зборах про ведене діловодства на рускій мові в руских школах.

П. Гургула пригадує, що на послїдних заг. зборах перейшло внесене, щоб справозданє Голов. Виділу було розсилане членам на 2 тиждї перед загальними зборами, і жадає, щоб ся ухвала була виконувана. Сего року члени не дістали справозданя перед заг. зборами.

П. др. Коцовський, навязуючи до інтерпеляції п. Миколаєвича, виповідає гадку, що рускі школи, яко автономічні інституції, можуть вести діловодство по руски, а усувати перепони ставлювані зі сторони шкільних властей в завданем і обовязком „Народної Ради“.

П. Білецький у відповіді п. Миколаєвичеви каже, що годї тепер перевірити, чи в справі руского діловодства була на послїдних заг. зборах яка ухвала, а то через неприсутність тодішнього секретаря.

П. Яворський упевнює, що така ухвала була, але на передпослїдних зборах у Львові. На представленє з жаданем руского діловодства в руских школах, котре Головний Виділ виїс був до краюї Ради шкільної, нема і доси ніякої відповіді.

О. Предсідатель жадає спростованя слів протоколу, котрими невірнo передає ся зміст бесїди п. О. Барвіньского. Сей не сказав, що „Русини

не заслугоють на се, щоб їх права шановано, але говорив, що „самі Русини винні часто, що їх прав не шанують.

П. О. Барвіньський potwierджує се і пригадує, що коли безіменний дописуватель подаючи в „Учителю“ справозданє з послѣдних загальних зборів, також перекрутив був его слова, післав зараз до „Учителя“ спростованє. — Збори ухвалюють спростованє невѣрно наведених слів п. Барвіньського і замкненє дискусії над справозданєм з послѣдних загальних зборів.

2) Відтак на внесенє п. Миколаєвича увільнено референтів від читаня поодиноких справоздань, як: касового, видавництва і філій та виявилась довга дискусія, котра хоч досить безладна, свѣдчила однак про се, що у учасників зборів лиш добро народне і добро Товариства на меті. Участь в сій дискусії мали п-ні і п.: Якимовський, Пеленьський, Гургулова, Миколаєвич, Вертипорох, о. Стефанович, Ольга Барвіньська, Білецька, Паньківський, Гургула, Білецький, Якубович і Ярема.

П. Якубовський дорікає головному Видѣлові, чому не поладив всіх справ поручених ему через послѣдні загальні збори. В справозданю мають бути подані всі ухвали загальних зборів і те, як Видѣл їх виконав.

П. Пеленьський хвалить діяльність Видѣлу, о скільки она обіймає Львів, для котрого багато зробив. Менше зробив для поправи народних шкіл і долі учителів. Національна свѣдомість між учителями Русинами за мала, багато між ними трусів і слабодухів; боять ся навіть підозріння о рускость, корять ся і в сліпим орудиями властей, котрі польонізують школи. Видѣл через орган Товариства т. є. в „Учителю“ повинен заохочувати і вивчати учителів до солідарного і непохитного діланя в напрямі патріотичнім, додавати духа і вказувати средства оборони. Жалѣ над малим числом учасників збору і думає, що наложалоб устроювати кружки учительські на взір польських.

П-ні Гургулова боронить учительство народне. Передбесѣдник за чорно змалював его. Богато тут винна руска суспільність. Русини інтелігенти, з університетским образованием, що засідають в Радах окружних і менше, чим учителі зависимі, в справах шкільних часто ігноранти, не интересують ся ні школами ні учительством.

П. Миколаєвич говорить про ворожі для Русинів Ради окружні, про обійників, яким Рада краєва приказала, що рускі катехити мусять на жаданє родичів учить їх діти релігії по польски, а подібного розпорядженя для польських катехитів не видала, надто про те, що Рада шкільна краєва не позволяє уживати шкільні комнати на збори учительських кружків, хоч предць школа не є власністю Ради краєвої але громади. Констатує, що за мало продає ся книжок Товариства і ціна їх за висока, а мова в деяких книжках, написаних Українцями, зманерована. Видавництво треба повірити окремій комісії. Давує ся, що ради 60 примірників „Учителя“, за котрі платить Рада краєва, в „Учителю“ не пишеть про кривди роблені Русинам як: перенесеня 3 учителів з Буска, заборона салі шкільних для курсів анальфабетів.

П. Вертипорох полемізує з п. Пеленьським. Учительство руске в більшій часті патріотичне, говорить і пише шемати по руски, а не має средств, щоб численно взяти участь в загальних зборах. Жадает також поясненя, чи бурса заложена лиш для синів учительських, як також, щоб в справозданю була подана висота оплати від кожного питомця.

О. Стефанович признає з жалем, що більша часть учителів відсуває ся від справ народних, се знає від своїх бувших учеників. Переслідованє

місто похвали і признання за ведення читалень, чорні ноти — се те, з чим стрічає ся учитель Русин, проте думає, що рускі кружки учительські не могли ся устояти.

П-ня Барвіньська у відповіді п. Миколаєвичеві каже, що книжок Товариство продало в сім роцї більше, чим в иньших роках, і дає тепер книжки головни в коміс. Пояснює також деякі цифрові позиції справоздання.

П-нї Білецька відповідає п. Вертипорохови, що бурса заложена для найбільшійшої молодіжи, що однак увагляюньс передовсім синів учительских. Щоб не доводити до можливого негодовання між питомцями, в справозданю не вказуєсь поіменно, хто і кілько платить.

По тих загальних увагах, зроблених з нагоди дискусії над справозданнями, прийняли збори справоздання з діяльності головного Виділу до відомости.

Опісля здавав іменем контр. комісії справозданє проф. Вол. Шухевич, підносячи, що рахунки так головної каси, як і Інститутів, Бурси і виділової школи суть роблені з всякою точністю, заходить тільки потреба деяких змін в технічнім веденю рахунків, що контрольна комісія в своїм справозданю уділенім головному Виділові піднесла.

Контрольна комісія підносить рівночасно, що особливо діяльність п-и О. Барвіньської около утримання мағазину була получена з великим пожертвоуванєм і нараженєм здоровля, супротив чого уважає контр. комісія за відповідне поставити внесок, щоби Загальні Збори висказали повстанєм п-ї Барвіньській подяку за її працю.

По прийнятю сего справоздання до відомости, заявили Загальні Збори свою згоду і в справі подяки для п-и Барвіньської, повставши з місць.

Відтак висказали подяку Заг. Збори через повстанє п-ї М. Білецькій за те, що безкорисно а так успішно справляє уряд управительки виділової школи, а надто касиєрські чинности Товариства.

Тепер слідували вибори. Головою вибрано одноголосно дир. Е. Харкевича, а до виділу увійшли: п-ї М. Білецька, О. Барвіньська, К. Ігнатівна, і пп. В. Білецький, І. Кокоруда, К. Паньківський, М. Пачовський, І. Строньський, А. Яворський і О. Ганїцкий.

До контрольної комісії вибрано: о. О. Стефановича, П. Огоновского і І. Чижя.

По доконаних виборах приступлено до дискусії над внесками Виділу і поодиноких членів Товариства.

Голова п. Харкевич поставив іменем Виділу внесок, щоби кривошанина ВПр. О. Дра Ів. Гробельского іменувати почетним членом Товариства за єго незвичайно щедрий дар на руску бурсу філії руского Товариства педагогічного в Ставїславоу.

Внесок сей прийнято одноголосно, а рівночасно ухвалено вислати телеграму до ВПр. О. Гробельского з повідомленєм о тій ухвалі і з подякою від Зборів.

П-ї М. Білецька поставила іменем Виділу внесок, щоби з слідуючим шкільним роком засновати при виділовій школі ім. Шевченка класу виділову IV, а то тим певнійше, що фреквенция є запевнена, як не меньше і соймова субвенция 800 ар. (на тоту класу). До того внесена спонукує Виділ ще і та обставина, що коли поступенно заведе ся з роком 1902/3 і кл. V, то вже

укінчене й і іспит з ручних робіт в заокругленім якого домагають ся власти від кандидаток до стану учительського.

Внесенє се попер і посол О. Барвіньский, запевняючи, що соймова бюджетова комісія ухвалила вже субвенцію згаданих 800 зр. а надто є она приготована, що Виділ Товариства педагог. прийде в слідуючій році з новим жаданєм на V класу а і тим самим не відомить сойм і тої допомоги.

Внесенє Виділу прийнято одноголосно.

Опісля підніє посол Барвіньский справу признання права публичности виділової школи ім. Шевченка і підніє, що доконечно треба постарати ся о те, щоби були забезпечені відповідні учительські сили, бо тільки тоді може міністерня признати згадане право нашій школі. Проте мусить Виділ педаг. Товариства зібрати учительський збір так сконсолідований, аби всі члени его мали відповідну кваліфікацію, тоді узявша школа право публичности, а тим самим будуть могли учениці переходити на підставі узятих свідочств до інших вищих жіночих шкіл.

О. Гайцкий з Рудна підносить справу складок на бурсу Товариства і вносить, щоби Виділ виготовив відповідну відозву з патріотичним покликком, а о. Гайцкий сам поаітує в львівскім повіті за тою справою.

Внесенє прийнято без дискусії.

Дальше підносить о. Гайцкий справу науки польської мови в рускій гімназії у Львові і вносить аби Виділ відіє ся до Ради краєвої з представлєнєм, щоби на сю науку призначити пополуднєві години, як се дієсь із наукою рускої мови по польских гімназіях, де она є вглядно обовязкова. — Внескодавець висказує педагогічні мотиви, які домагають ся конечно того зарадження, надто звертає увагу і на те, що через дотеперішні зарадження і наука рускої мови упосліджена супротив польської мови.

Наколи би таке представлєнє до Ради краєвої не помогло належить постарати ся на ту ціль о сталу рубрику в руских часописях і заодно й тою дорогою упоминатись.

Надто домагає ся о. Гайцкий від Виділу, аби домагав ся від Ради краєвої, вглядно міністерства, аби наука рускої мови в польских середних школах була на рівні трактована з тою наукою в руских гімназіях, як се *mutatis mutandis* діє ся з наукою польської мови, на яку призначенє так в польских як і руских середних школах те саме число годин шкільних і той сам материял. Таке зрівнянє уможливило би перехід учеників польских гімназій до руских, наколи обставини до сего їх приневолюють.

В дискусії над сею справою забирали голос: дир. Е. Харкевич, проф. Білецький, Коцовский і Шухевич. П. дир. Харкевич підніє, що власне єї обставини, що деякі ученики рускої гімназії не ходять на науку польської мови, а тим самим суть лишєні без догляду в часі шкільнім, ходять собі свобідно по місті і т. д. приневолює его понерти внесенє о. Гайцкого, а проф. Білецький вказав, що справою рівного і належитого трактування науки рускої мови по середних школах, займає ся Наукове Товариство імені Шевченка і то в порозуміню з другими Товариствами і що в тій справі буде внесенє до міністерства відповідне представлєнє з жаданєм рівноправности обох краєвих мов в школах східної Галичини.

Внесенє о. Гайцкого прийнято одноголосно.

Проф. Білецький підніє справу курсів і виготовлєнє відповідних підручників для дорослих анальфбетів, а надто виданє практичного підручника

до науки німецької мови для самоуків, який би придав ся і для учеників народних шкіл, що приготовляють ся до іспиту в цілі прийняття їх до середних шкіл.

П. Якубовський попірав сї внесення додаючи, що такий підручник здав би ся і для карних закладів, для письменних жовнів, котрі користаючи з таких підручників, могли би добитись якої військової шаржі, яка нині дістаєсь жидам, а се тільки зі загляду на їх знанє німецької мови.

П. Якимовський попірав се внесенє і радить розписати конкурс на написанє такого підручника.

Внесенє проф. Білецького прийато.

Опісля забрав голос п. Якимовський в справі заложеня бурс Товариства, і просив, щоби головний Виділ дав філіям повновласть отвирати бурси, бо се власне відмовило намісництво станіславівській філії зсилаючись на те, що філія не має до того права а тільки Виділ.

Поручено Виділови видавати такі уповажненя.

П. Якимовський вносить, аби з нагоди кождорічних загальних зборів руского Товариства педагогічного був, побіч звичайних справоздань, ще один реферат з области потреб нашого народного шкільництва і вихованя молодїжи.

Посол Барвіньський попірав се внесенє, подаючи рівночасно до відомости, що бюджетова комісія сойму призначила на загальні збори 100 зр. з тим, щоби улегчити учителям можливість прибутя на ті збори. По горячім попертю сего внесення через проф. Шухевича прийато єго і поручено Виділови постаратись о такі відчити.

П. Яворський виіс, аби загальні збори висказали свою заяву, що в цілости прилучають ся до внесеня посла Окуневского поставленого в соймі в справі подїлу теперішньої Ради шкільної на руску і польську секцію.

По попертю сего внесеня п. єю М. Білецькою, заявляють ся Збори однодушно за внесенєм дра Окуневского.

П. Миколавич підійс справу діловодства в школах з викладовою рускою мовою, і подав гадку аби поспитати правників, о скільки ся справа опирає ся на законах, а наколи би не попірали закони виразно теперішньої аномалїї, щоби в тій справі віднести ся до вишних інстанцій і домагатись порішення трибуналу.

По одноголоснім прийнятю сего внесеня, замкнув о. Предсідатель збори.

НОВИНКИ.

— На засіданю краєвого сойму поставив дня 9. червня с. р. посол др. Оленицький внесенє на отворенє катедр з рускою мовою викладовою в університетї у Львові. — Річ, мотивуючу потребу отвореня таких катедр подамо в слїдуючїм числї.

— Руска гімназія в Станиславові. Посол Барвіньський поставив у галицькїм соймі внесенє на заложенє рускої гімназїї в Станиславові. Мотивуючи своє внесенє, зазначив він, що число середних шкіл в Галичинї, в порівнаню з иньшими краями, є за мало, і не відповідає числу населеня; на 32 гімназїї в Галичинї, лише 4 з язиком викладовим руским, а се не відповідає ані числу рускої

людиности в краю, ані потребам рускої молодіжи шкільної. Станиславів як раз надає ся до заложення рускої гімназії, бо лежить в осередку повітів руских, є столицею єпископа, і має дуже значне число рускої молодіжи. Учителів не забракне, бо тепер по польських гімназіях є до 30 учителів Русинів, з котрих що найменше 18 можна би приділити до рускої гімназії. У вишенню домагає ся, щоби завізвати правительство до заложення тої гімназії з роком шкільним 1901/2, а під виглядом формальним просить відослати внесенє до комісії шкільної, так і зроблено.

— Учителям та їх родинам. На теперішній сесії сойму, красний виділ предложить справозданє о петиціях учителів і учительок що-до емеритури і пенсії та внесе, аби: Гіларію Мельникови, учителери в Корчині, вчислити до емеритури час перебутий в учительській службі від 1875 до 1896 р.; Михайлови Пикови в Кульчицях почислити час 12 літної військової служби за 3 літа учительської служби. Пик по вислуженю 12 літ у войску зістав учителем і є ним від 27 літ; Мечиславу Стодловському признана постійне удержанє в річній кваті 150 К.; Михайлови Грушці підвисити емеритуру з 210 на 336 К.; Єлисаветі Стефанів, вдові по учителеви, визначити річну платню 200 К.; Йосифі Базейовій, вдові по учителеви, також 200 К.; Олені Герадоній, вдові, також 200 К. і по 50 К. річно для дітей, аж до 20 року їх життя; Іванні Ярославичівній і Володимирові Кунальцєви, сиротам по учителях, уділити по 100 К. річно аж до 20 року їх життя.

— Реорганізація буковинської ради шкільної краюї має наступити, скоро сойм ухвалить, предложений правительством проєкт. На підставі того проєкту рада шкільна складала би ся: 1) ше-а краю або єго заступника або провідника; 2) з 2 членів, делегованих красним виділом; 3) з референта для шкільних справ адміністративно економічних; 4) з красних інспекторів шкільних; 5) з 2 грек. орієнт. духовних, 2 кат. і 1 єванг.; 6) з представителя місце. віроісповіданя; 7) з 3 членів стану учительського; 8) з члена, делегованого черновецькою радою місцею. Число членів таким способом значно збільшає ся. А що найзамітніше, що через похибку 2 членів кат. віроісповіданя, постійно засідав би в раді представитель греко-кат. обряду, коли перше звичайно засідав в раді на перемену раз греко-кат., то знов римо-кат. репрезентант, а також і учителі з поміж себе вибирали би від тепер 3-х, замість 2-х представителів.

— Перше причащенє учеників і учениць львівських шкіль народних і виділових відбуло ся торжественно дня 6. червня в церкві СС. Василіанок о год. 8-ій зрана. Архієрейську службу Божу відправив митрополит Шентицький при асистії оо. катихетів і сам запричащав вої діти. По службі Божій митрополит уділив дітям архієрейського благословенія і обдарував їх образками і медалями. На богослуженю було много людей і родичів дітей, котрі стягнули ся, щоби побачити се памятне для їх діточок торжество, котрого не було у Львові вже п'ять літ від смерті бл. н. Кардинала.

СПРОСТОВАНЕ.

В ч. 12 „Учителя“ з дня 20. червня с. р. помістила Сьвітла Редакція на стр. 185 під моїм іменем о „подільности чисел через 7“.

Позаяк я до авторства двох перших відступів умішених під повисше наведеним заголовком від слів: „Які числа...“ аж до слів: „скомпліковані“ не могу віляк признати ся, тому прошу уклібно се, отесю мєю заявою спростувати, а для поясненя справи додаю що слідує:

Винайшовши нову ціху подільности чисел через 7, удав ся я до проф. ц. к. політехніки у Львові, Дра Пляцида Дзґайнського з просябою, щоби мені доніс, чи спосіб мною поданий є добрий і чи я в чім не похибав?

На се я отримав в короткім часі відповідь такого змісту: „...Ваша ціха подільности чисел через 7 може бути ужиточно і добре би було, щоби Ви її помістили в часописи „Szkola“. Однак „Szkola“ того еще не помістила, тому я

хотів, щоби се уміщено в „Учителю“ а не маючи досить вправи в рускім язичі, удав ся я до учителя ц. к. семінар. н. Якова Миколаєвича з просьбою, щоби се перетолкував на язик руский і післав Сьвітлій Редакції „Учителя“ до уміщення.

П. Миколаєвич справді сповнив мою просьбу, але від себе, ще додав вище згадані два відступи замовчуючи своє авторство.

З тої причини ще раз прошу о ласкаве спростоване сего; заявляю при тім своє високе поважанє і остаю Ваш покірний слуга

Адольф Білґер.

ВІДОЗВА.

До приятелів осьвіти! З уваги, що хибно або неточно поінформовані одиниці відстрашують часто менше заможних родичів від записуваня своїх синів до гімназій і шкіл реальних оплатами шкільними, мундурками і дорожньою по містах, остерігаю і сего року, як попереднього, що сї страхи пересадні. Бо 1) від оплати шкільної увільняє ся доброго ученика вже в першій півроці 1 класу, чого давнійше не бувало, так що за ученика, вступуючого до гімназії, платить ся всього на всього 3 зр. 10 кр.; 2) від ношеня мундука в першій класі менше заможних увільняє ся цілком, (в Коломні прим. ходять селянські діти до першої і приготовляючої класу в своїх гуньках); 3) дорожнї по містах запобігають селяне доставлюванем віктулів з дому або закладанем селянських бурс (одна така бурса є в Коломні, заложена о. Т. Войнаровским з Балинець для гімназистів селян з его села). Впрочім бідні а ліпші селянські ученики находять часто приміщенє по бурсах, заробляють собі лекціями, випожичають собі книжки шкільні з гімназйальних бібліотек, дістають нерас підмоги з наших заповомових шкільних товариств і інституцій, підмоги і стипендії з виділів повітових і краєвого. Правда, що в початках прийде ся нерас селянському або міщанському мальчови побідувати трохи; але як пильний і порядний, то таки перебе ся через гімназію. Приятелі осьвіти нехай звертають ласкаву увагу на більше талановитих хлопчиків і радами та і діяльною участію нехай помагають нашим селянам і міщанам при поміщуваню їх в гімназіях. В наших середних школах відбувати ся будуть вступні іспити до приготовляючої класу перед вакаціями дня 13 і 14 липня, а виїмково в рускій коломнійській гімназії 12 і 13 липня. День перед терміном, треба у директора гімназії аголосити ся з метрикою хлопця і сьвідоцтвом шкільним (если хлопець ходив де до школи). До першої класу треба мати або скінчених 10 літ або кінчити десятий рік найпізнійше 1 січня 1922 р., до приготовляючої один рік менше. Хлопців, що мають понад 14 літ житя, приймає ся до 1 класу лиш за особним призволом краєвої ради шкільної.

О. М-а.

О п о в і щ е н я.

— Комітет „Інтернату для канд. ц. к. Сем. учит. в Самборі“ оголошує конкурс в цілі обсаджєня 100 місць вільних в інтернаті, а іменно на IV р. 20, на III р. 25, на II р. 25, на I р. 25, а на курс пригот. 5. Приняті кандидати дістануть поміщенє, харч, опал, пранє, сьвітло, опіку лікарєку і педагогічну — натомість мусять виповнити всі услівя подані понизше і піддати ся вимогам домового регуляміну для інтернатів учит. — Кандидати IV і III р. будуть прийняті без доплати, лиш за призначєну стипендію педагогічну; канд. II р. за доплатою 4 К. місячно, з I р. за доплатою 8 К. місячно, а з курсу пригот. за доплатою 10 К. місячно до призначєної ім стипендії. Канд. I і II р. маючі відличне сьвідоцтво не будуть нічого доплачувати.

Всі кандидати прийняті до інтернату мусять без'услівно зложити при вступі 20 К. а іменно 10 К. яко доплата за половину липня 1902 (бо в тім місяці стипендії не признає ся), 12 К. на шкільні видатки, 2 К. на лікаря і 2 К. на інвентар — причім мають виказати ся приписаною кількістю річй адопт. а іменно: 1) молитвеником, 2) 6 пар біля, 3) 6 простиралами, 4) 6 пішівками, 5) 6 ручниками, 6) 6 хусточками до носа, 7) 2 пар чобіт нових, 8) 2 новими убраннями і пальтом зимовим, 9) подушкою і 10) гребенем, щітками, ложкою, вилками, ножем, а вкінці скрипокою. Біле має бути значене. Прошеня заосмотрені в прилоги а то: послідне сьвідоцтво шкільне і 2) декларацію родичів (стверджену через уряд громадский), на підставі котрої з'обов'язують ся до точного оплачуваня місячної належитости з гори після повнєших услівій, треба внести до Дирекції ц. к. Сем. учит. в Самборі найпізнійше до дня 18 липня с. р. Чужі кандидати мають долучити метрику, сьвідоцтво убожества.

Ученики, що до тепер були в інтернаті наколи викажуть ся сьвідоцтвом шкільним, з доброю нотою з обичаїв і добрим поступом і если відповідають всяким вимогам мають першєнство.

Прошеню компетентів позасторонних, котрим би було ближше до місцевости, де є також ц. к. Семінарія учит. без'услівно відкаже ся.

— Виділ товариства руских жеици в Станиславові оповіщує: Руский институт дівочий під зарядом виділу товариства руских жеици в Станиславові, уміщений в реальности під ч. 46 при ул. Казимірівській, кінчить в липни с. р. другий рік істнованя, і помімо многих трудностей і ріжних перепон сповняє задачу статутами означену совістно і з очевидною користю для вихованя і образованя руских дівчат в дуєї патріотично руским і релігійно-моральним. Як велика була потреба заложеня институту дівочого в Станиславові сьвідчить о тім факт, що коли в першім році істнованя було 14 дівчат, то вже з початком другого року було 33 институток. Маючи від 1. мая с. р. сьвітску настоятельку в институті, міг виділ товариства придбати для институту кромі жіночих також мужескі сили учительські до уділяня наук надобовязкових в институті, а межи иньшими упрощений ц. к. професор гімназії п. Рибчук уділяє і буде уділяти на дальше науки літератури і історії рускої. В міру зросту числа институток буде виділ в можности розширити науку надобовязкових предметів, завести деякі удіпшення, а усунути і можливі хиби в самім институті. Для того зачинаючи у вересни третій рік істнованя нашого институту, відносить ся виділ до патріотичних руских родичів, котрі би мали намір свої доньки віддати до нашого институту, щоби найдальше до 15. липня с. р. зголосили ся, або письменно або устно, в нашім институті, де можна засягнути відповідної інформації, кромі того на жаданя висилає ся друковані услівя прийнята.

— Жіночий институт в Коломні. — Відозва! Виділ філії „Руского товариства педагогічного“ в Коломні взяв під розвагу конєчну потребу основаня руского жіночого институту в Коломні, де крім жіночої виділової школи завосить ся на отворєнє вже в недалекий будучности жіночої учительскої семінарії, і постановив з днем 1. вересня 1901. отворити такийже институт під своєю управою. Сей намір буде переведений в діло, коли до дня 20. лат. червня зголосить ся відповідне число родичів і оікуїнів письменно або устно до виділу філії, на імя голови виділу проф. Остапа Макарушки. Близші услівя подасть ся кожій інтересовній особі в окремім листі. Коломна, дня 5. червня 1901. — За Виділ філії: *Остан Макарушка*.

— В цілі обсади 60 місць в Бурсі учительській в Тернополи на рік шк. 1901/2 розписуєсь конкурє з речящем до 20. липня с. р. Компетуючі мають внести прошенє враз з послідним сьвідоцтвом шкільним і заявою, якою квотою обов'язують ся причиняти до коштів удержаня. Квоти сесі платні в місячних ратах з гори. Сини учителів народних увагляднятиєсь будуть перед всіма иньшими. — *Виділ*.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства іменя Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

→ ←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

→ ←
Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

З психології вихователів.

Від часу, як педагогіка зачала робити поступки опираючись на дослідках над дітьми, займає педагогів головню психологія дитячого ума. Се без сумніву є найважнішою підставою і в вихованню і в науці. Але і психологія вихователів становить не менше обширне поле, що дожидає ще систематичної управи. Тут позволю собі діткнути двох умових ціх наших педагогів: 1) надто обширного узагальнювання індивідуальних спостережень і 2) недостачі психологічного співчуття при викладах наукових предметів.

Нинішній педагог стає перед умом кожної найменшої дитини як перед незнаною собі силою, і першою его задачею буде дослідити ту силу в її проявах. Ту нема механічних незбитих аксіомів, якихсь манометрів, що стало означували би степені і норму тої сили. Натомість суть ледво найзагальніші вказівки і дуже мале число статистичних дослідів, з котрими можна числити ся як з підставою для власних спостережень.

Однак ту грозить часом педагогам небезпечейство. Якась одна подробиця тої підстави угризе їм в мозку і надасть напрям цілому їх дослідю, або, що найгірше, одержані результати освітять односторонно.

Тому в науці і в вихованню витворює ся фактичний результат: істнування чоловіка для методи, а не методи для помочи людському умови в здобуванні світла і добра. А се, на жаль, відворотна сторона систематичности в умах нераз надто „вишколених“ педагогів.

Учитель, що трактує кожду дитину одностайним, загальним способом і знаними собі средствами переконування і учения, або родичі, що поступають з умом і душею дитини так, як з ними поступали за молоду, то ремісники від тресовання людей а не вихователі.

Але знов педагогів нового типу і матери, що хорують на ученість тому, що вичитали якусь формулку або кілька статистичних дат, або зробили якесь відкриття на своїх дітях — сі майже ще небезпечніші! Надто велике узагальнюване навіть особистих спостережень, а ще при певній дозі ерудиції,

вигворює ті несмачні типи зарозумілих педагогів, що видають засуди без апеляції і хочуть всім імпонувати.

Лучають ся також факти безмісного примінювання вичитаних реценз загально, без розрізнення індивідуалізму дитини. Неодна з т. зв. поступових матерій або учительок, що вчитала десь, що умовний розвій дитини іде від 6—8 літ *accelerando* (прискорено), а від 8—10 *rallentando* (звільняєсь), схоче укладати після того програму науку, не дбаючи про фізіологічний і психологічний стан даної одиниці. Навіть одно або два особисті спостереження, що potwierджують ту тезу, не суть ще достаточним мотивом до діланя в її душі все і в кождім случаю.

Дар спостерігання і льогічного заключування, уміне порівнювання цих характеру, знане обаяів наслідственності — повинно в деяких случаях боронити педагогів від тих невідкличних узагальнювань. Ріжнородність є ту так велика, що о двох подібних до себе дітій так само трудно, як о ті два листки, котрі би нічим не ріжнили ся. Можна з цілою сумлінністю провадити навіть піби особисті досліди, а задививши ся на мушки і робачки, можна переочити слоня.

Се пригадує анекдоту о певнім сумліннім лікарі, що нотував свої спостереження над пацієнтами. Одному шевцеві недужому на сухоти позволив він їсти квасну капусту; швець небавом потім умер. А кравець, також сухітник, з порученя тогож ескуляпа, їв також квасну капусту... і видужав. — Слідитель-лікар занотував отже ось-що: „Квасна капуста помагає кравцям на сухоти, а шевцям нікодить“.

Отже для зменьшення оказів того ново powstaючого типу педагогів — псевдо-слідителів вартя побіч психології дитини висвітляти деякі точки психології вихователів. Они не є новим відкритєм, але лише пригадкою того, чого ми повинні вистерігати ся.

Нема в людстві жадної гарної ідеї, з котрої буденне житє не виготрило би карикатури. Однак се не зменьшать числа поклонників тих ідей, так як не зменьшує нашу вдячність для автора статистичного твору се, що деякі его але уживють.

Переходжу до другої ціли наших педагогів: до психології викладу, обяснювання лекцій.

Не згадую вже о тім задаваню „звідси — доси“. О такій нігтевій системі не говорить ся вже в педагогії, так як не розбирає ся критично астрономічні теорії Птолемея. Але індивідуальний виклад предмету представляє також певні небезпечества для учителя. Найважйїшим є надто переняти ся власними словами. Автор сеї статі перепроваджував в тій kwestії спостереження над вищими учителями і робив, так сказати-б, внутрішні самодосліди.

Богато педагогів має неначе певну амбіцію, аби виголосити цілу дозу лекції, призначеної для ученика, і дає ся пірвати предметів так, що замовкне доперва на послїднім слові і доперва тогди спитає ученика чи розуміє.

Апатична, а карна і лагідна дитина відповість правильно: „розумію“. Казати їй повторити — покаже ся, що ніч з того не поняла і учитель мусить цілий виклад повторити. Давленє в очи учителями не є гаранцією, що дитина розуміє зміст річі, если викладаючий не слїдить пильно виразу очий і цілого лица слушаючого.

Если питає: „чи розумієш?“ попаде на дитину меньше-більше здібну, але троха розтріпану, то она відповість, що не все розуміє. Потім питає

учитель: „що-ж ти з сего всего не зрозумів?“ Здає ся на позір сумління питання, але однак як неумістне у доброго педагога, що провадить домову систематичну і старанну науку з одною або двома дітьми.

Правдиво здібний педагог повинен знати умовий засіб свого ученика, так в ідеях, як і в висказах, і бути майже зовсім свідомим процесу, на підставі котрого почуті вискази прибирають в его мозку понятя і форми. Він повинен мати тільки зміслу, спостерігання і так знати свого ученика, аби з виразу его лица рівночасно з власним пояснюванем предмету підхопити в тій же самій хвили гадку або слово, котре він не поняв або зле зрозумів. Треба в тій хвили над тим задержати ся, заступити той висказ иньшим і ще раз иньшим, а гадку зробити приступною порівнянем, образцевим обговоренем, аж доки яснійший блиск очий дитини не викаже що она заінтересовала ся тим предметом, або уміло поставлене питання не викличе влучної відповіді. Не можна ждати кінця задаваної і пояснюваної лекції і потім на помацки, неначе офіційно справджувати, чи дитина зрозуміла цілість, чи лише подробиці і котрі? Учитель повинен вже говорячи відчувати то, що для дитини неясне.

Психологія назвала таку прикмету ума, що рівночасно відчуває вплив і наслідок власних слів, психологічним співчутем. Се неначе подвійне рівночасне мислене, неначе блискавична свідомість того, що під впливом моїх слів витворює ся в мозку слухаючого. В зносинах з дорослими людьми рішає така прикмета о популярности великих і малих людей, о поведженю дипломатів і о уміню зятягання сторонників під прапор голошеної ідеї.

Та можливість поставлення себе в часі виголошування своїх гадок і наукових фактів на місце первісного мозку слухаючого, рішає в педагогіці о поступках учеників а не раз навіть о їх привязаню до учителя. Тоди інстинктивно тулить ся до вишшости, котра знижаючи ся до нас і стаючи зрозумілою, не дає нам того відчуття, що се діє ся з єї великим напруженем. На дні моєї симпатичної сили притягання дитини до учителя лежить єї власна любов нічим не подразнена. Але то діє ся лише тогди, коли він пояснюючи кожду нову річ, відчуває, в який спосіб охоплює та новість мозок дитини. Таке подвійне мислене може найбільше мучить з цілого викладу, але в заразом гаранцією поведження, впливу і величезної ошадности на часї. Безустанно чинну ролю грає в мозку викладаючого асоціація памяти і становить підставу его дослідів над індивідуальностию кождої дитини. Говорячи до неї має такий педагог в своїм умі свідомість якости мозку свого слухача і память о цілім его дотеперішнім запасі знаня в повятях і висловах; він сам стає в частині ним, тим бідним апаратом мислевим, що ще так невинно слухав виголошуваних новин. Правдивий педагог повинен бути о стільки великим, аби умів стати ся малим.

Певно що не всі мозки педагогів можуть посісти в цілій обширности власність психологічного співчуття. Она належить до одиниць, багатше ви-посажених під умовим взглядом. Але-ж бо і лише такі повинні ту ниву управляти.

Лучає ся, що педагог, під иньшими взглядами дуже поступовий і навіть досить умово розвинений, не вироблює в собі тої ціхи, того способу викладання, а то або в наслідок великої рутини, або величезного переняття ся і запалу для подробиць свого викладу. Тоди користають з него лише дуже здібні діти; мірніші уми тратять на тім багато.

То, що ту говорило ся о психологічнім співчутю, дотикає приватної науки в дома, з одним або двоїма дїтьми. Виклад в заведенях і школах повинен би послугувати ся цілим рядом студий і особистих спостережень над збірною психологією товпи, над масовою вражливостію тих ембріонів людства і примінювати до них сучасність свого мислення і добір своїх слів.

Дитячі товариства опіки над звірятами.

Дивує нас часто, звідки у дїтей, під иньшими взглядами старанно хованих а навіть ще дуже малих, бере ся недостача милосердя взглядом звірят. Хто з нас не памятає з дитячих лїт, як то або сам згнуцав ся над псом, котом або мухою, або придивляв ся, як то робили иньші дїтя? Вирафіюване дитячої жорстокости доходить нерас до затревожуючих розмірів.

Многі потїшають ся тим, що дитина з натури є добра, а жорстокости допускаяє ся лише через свій дитячий нерозум; натомість иньші, а між ними англійський філософ Спенсер, думають, що кожда дитина є з уродження варваром, що не має жадних добрих моральних нахилів.

Однак незалежно від того, чи будемо уважати дитину ангеликом чи чортиком, всі мусять згодити ся на одно, що варварські нахили у дїтей треба викорінювати вже від наймолодших лїт. Доказано — а звертали на се увагу вже в старині — що нетамований розвій жорстокости у дїтей відбиває ся потім на характері і цілїм житю чоловіка, роблячи его студеним і обоятним на терпіння иньших, а часом впрост склонним до злочину. Сама присутність при кровавих видовищах будить кровожадні інстинкти у всіх зрітелїв, а тим більше у дїтей. Можна навести факт страшної жорстокости іспанських підростків, між котрими ще перед 14. роком життя є множество переступників, що можна витолкувати частому придивлюваню ся борбам биків.

З другої сторони є рівно-ж певною річю, що жаден вік не є так податний до защецлення чувства благородности і милосердя як дитячий, если вихователь свої усиля відповідно до того наставляє. Один інспектор народних шкіл в Англії, котрий все старав ся в своїх учеників вщепити чувство милосердя для звірят, стверджує, що з 7000 учеників, котрі перейшли через школу, ані один не засідав пізнійше на лаві обжалованих. Иньший інспектор, у Франції, оповідає, що відколи зачав будити у своїх учеників милосердя для звірат, поліпшили ся взаїмні відносини між самими учениками.

Отже людске обходженє з звірятами провадить до розвою в дитині гуманітарних склонностей. На се звертало увагу багато знаменитих мислителїв вже дуже давно, як пр. Льюке, Руссо, Кант, Ляйбніц, Гумбольдт і много иньших. Мимо того поставлено сю kwestію на практичнім ґрунті доперва в послїдних десятках лїт, відколи до єї рішеня взяли ся педагоґи переняті духом щирого гуманізму.

Перші проби на тім поли — як і на многих иньших — проби свідомого і систематичного діланя тою дорогою на розвій гуманітарних нахилів у дїтей дала Англія.

Она не пішла дорогою вказаною певним даньським „педагогом“, котрий для зарадження жорстокості дїтний пропонував різні, средство, як се добре вже педагогам знано, дуже заводяче і вже само собою негуманітарне. Далеко більше відповідають задачі проби зацікавлення дїтний житєм, звичаями і обичаями звірят, враз з будженням для них співчуття. Найлучшим средством до того є роздаване дїтям відповідних книжок і рисунків і оброблюване відповідних тем при шкільних занятях. В численних англійських школах, а особливо в Лондоні, викладає ся загальні засади людяного обходження з звірятами, а за найлучші вироби на того рода теми признає ся нагороди.

Однак найлучші результати видало закладане дитячих товариств опіки над звірятами. Особистого удїлу в даній справі не заступлять виклади, розправи і науки.

Перше таке дитяче товариство заснувала панї Смітїс 1875 р. в селі Вутбрін в Англії і від тої пори потворило ся множество таких товариств в Великій Британії і колоніях. В Голандії є число таких товариств досить значне а у Франції число відповідних „Sociétés scolaires“ переходить 4 тисячі і все росте. Натомість в державах полудневої Європи, де населенє визначає ся недостатню милосердия для звірят, справа поєсує ся дуже поволи.

В Німеччині повстало перше дитяче товариство опіки над звірятами, 1872 р. в Данненберґ, а потім і в иньших місцевостях, як пр. в Франкфурті над Менем і околицях, в Бремї, де засновано „Великий німецький державний союз опіки над звірятами“, що числить понад 10.000 членів і т. д.

В північних краях зроблено також багато під тим взглядом. В Фінляндії заснував поет Тоннеліус при помочи учителїв і учительок того рода дитяче товариство, що числить понад 3000 членів. В Швеції заложив писатель Веттерберґ в Ліккєпінґу союз дитячої опіки над птахами. Заснований в Гетеборґу такий самий союз розріс ся пізнїйше в товариство опіки над звірятами. Крім того існує там ще кілька иньших товариств. Норвегія має кілька товариств в Берґен, одно в Ставанґер і одно в Хрістіанії. В Данії піднесено ту справу на з'їзді скандинавських педагогів в Копенгазі 1877 р. Вказувано на велику моральну вагу таких дитячих товариств, котрих небавом повстало споре число в Копенгазі і на провінції. До їх розвою причиняє ся головню жіночий віддїл головню копенгаґського товариства опіки над звірятами.

Віддїл той поставив собі за задачу систематичну заохоту дїтний і підростків до опіки над звірятами і в тій цілі видає часопись „Приятель звірят“ і багато книжок з ілюстраціями і оповіданнями з життя звірят, брошури, образки і т. д. Уважаючи школу своєю головною союзницею старає ся віддїл о з'єднанє для своєї справи учителїв і учительок і провадить рухливу пропаганду в педагогічних сферах.

Близше означити що до подробиць, яка була би діяльність самих дїтний в товаристві опіки над звірятами, досить трудно: їх удїл — як прим. в Данії — мусїв би бути більше пасивним як активним.

Тому, що ту ходить головню о педагогічні цілі, віддїл чи там дитячі віддїли під управою старших мали би головню за задачу противдїланє розвоєви злих інстинктів у дїтний і заохочуванє до опіки над зголоднілими, змерзалими і т. п. сотворіннями, вкінці впливанє через дїтний належачих до товариства на найширші дитячі верстви в тім же дусі.

Заграничні кружки і дитячі товариства опіки над звірятами не мають переважно жадних устав з причини несконплікованої цілі і практичних задач.

За вір най послужить устава дитячого союзу опіки над звірятами в Данненберґі (дѣтви що ходять до шкіл). Она має лише два параграфи: один говорить о тім, що треба робити в відношенню до звірят; другий, чого не треба робити. Перший містить отже певне число наказів, як пр.: кормлення голодних птахів в зимі, доглядане змерзалих і недужих звірят, опіки над писклятами викиненими з гнізд і т. д.; другий — ряд завазів, як: бурення гнізд, вибирання яєць і писклят, забивання, мучення звірят і т. д. Оба ті параграфи мусять діти що року перед іспитами повторювати.

В кождім разі буджене гуманітарних чувств взагалі, а між иньшими чувства любови, співчутя і лагідности в обході з звірятами, повинно бути одною з важнійших точок виховання; а вже найпильнішу увагу можуть і повинні звертати в тім напрямі низші школи.

Сугґестія в педагогії.

Звісна се загально річ, що чувства, вражіння, а особливо деякі зміни фізіологічні суть залежні від певного стану душі, від певної єї сили, що повстає будьто незалежно від волі чоловіка, будьто під безпосереднім єї впливом.

В посліднім случаю збільшає воля енергію м'ясиів і нервів, енергію сил фізичних і духовних, викликає теж і той психічний стан, конечний до відповідної аперцепції вражінь і заміни їх в виображіння. Розуміє ся, що відповідно до змагання або слабіння волі, зростають або маліють і наслідки єї ділання; тому то, скоро хочемо збільшити той згаданий настрій душі до найвишних границь, мусимо рівномірно і волю збільшити.

Скоробисьмо могли вплинути на волю вихованців, завдане наше було би дуже легке. Вистарчило би підтримати лише волю, підпомагати єї і відповідно нею кермовати, — а дитина сама боролася би ся з труднощами, ломала би сильно вроджені, або набуті хиби і налоги, словом дитина сама вступала би на ті вивини, до котрих єї довести, є цілею виховання.

В тім власне лежить ціла трудність, що ми опанувати волі не уміємо, що тота воля заєдно виникає ся нам з під рук, або просто „стає окунем“. Лікарі радять собі в той спосіб, що відобравши чоловікови за помічню гіпнозну волю, піддають єму їхню власну волю в формі рішучого розказу. Наслідок є задивлюючий; загипнотизований виконує річи, о яких би на яві і не мрів; що більше, тота чужа, штучно виціплена воля відділює ще якийсь довший час, навіть тогди як загипнотизований вже обудить ся. Розуміє ся, для педагоґа, було би таке средство дуже вигідне, але оно в практиці неможливе, треба проте шукати иньших, виправді менше радикальних, але за те природних способів.

Тими природними средствами, були до недавна ще різгі і другі дітклові карі: як сиджене в лавці ослів, солом'яні уха, таблички на шиї і т. п. Карі тіті відділювали в той спосіб, що нагинали волю силою, а викликаючи пострах ставали виправді немилим, але скutoчним средством до пожаданого висилена духового, причім сповняла ся не раз приповідка: „Богато може той, хто мусить“.

Нині вже закинено всякі репресійні способи того рода, а тим самим збільшила ся трудність в завданю педагога, особливо супротив одиниць лїнних, опірних а навіть злосливих.

Як впливати на такі одиниці, як розбуджувати в них волю, — се питанє в многих случаях не до розв'язаня. Тепер поступаємо в наших школах переважно в той спосіб, що записує ся неукрови злі ноти одну по другій, повідомляє ся домашній надзїр о малім поступі ученика а тим самим змушує ся домашню опіку виручувати школу в немилій конечности накладати карі. Другим средством є подражненє амбіцій, і средство се, хоч оно в практиці не раз заводить, прецінь є найвідповіднійше, найбільше приличне, раціональне і гуманне, а для того власне не треба его ніколи занедбувати, навіть в случаях, в котрих результат з гори можна було уважати сумнівним.

Однакож, — тут є конечною надзвичайна осторожність, бо средство се в засаді добре, але надужите, або ужите в невластивий спосіб, може викликати необчислені шкоди, а треба додати, що не раз шаує ся ним легкодушно. В кожній класі, находить ся кілька або кільканайцять учеників, котрі з ріжних причин позістають по заду своїх товаришів. Звичайно поступаємо з ними в спосіб відмінний, як з другими учениками, трактуємо з видним легковаженєм, часом навіть іронічно, а на кожний случай даємо їм відчувати, що они суть завадою і то лише толерованою в класі.

Якаж ціль такого поступованя? Без сумніву, добра; без сумніву ходить учителеви о те, щоби побудити амбіцію в лїнних учениках; — годї мати що против тому — наколи би тільки таке поступованє не переходило в манеру, в наліг, в систематичне і безцільне в тім случаю пятнованє злого з засади. В такім случаю терпять передовсім загал учеників, у котрих вироджує ся звільна злосливість, наклін до погорджуваня і помітуваня другими, а надто мальтретує ся непотрібно тих парієсів, і замість їх поправити, спихає ся їх що раз нише. Треба тут уваглядити стан психічний тих упосліджених одиниць. З початку, — амбіція їх і власна любов, дражнена болесно, терпять дуже, (не говорю тут о винятках) і в 90 случаях на 100 підносять справді волю. Ученик починає уєїх сил здобувати, щоби видобути ся з немилої ситуації, починає ся в нїм, боротьба помежи відразою до праці і обавою перед дальшими неприємностями. Але кожний початок трудний, — отже боротьба протягає ся дальше, а тимчасом спотикає его компромітація одна по другій, упокоренє одно по другим. Ученик терпить морально, а таке терпінє, ослаблює, як звісно, енергію і волю. Так отже стає те, що мало бути ліком, отруєю. Скоро ученик побачить, що его стараня суть даремні, тратить до решти довіре у власні сили, утрівалує ся в лїннєстві і в відразі до школи, а з того стану апатії і знечуленя морального, вже не в силі вирвати его і найдіткловіші карі. Ученик, котрий чує що день, що він є дарданьским або квадратним бсом, переконаний о тім аж надто докладно з застрашаючих відповідий і своїх задач, вірить остаточно св'ято в того, вірить, що він є чимсь иньшим,

гіршим як его товариші а приймаючи вже а priori свою неспосібність, не старає ся навіть що небудь зрозуміти або спам'ятати.

Є се проява найзвичайнішої суттєстї, а учитель, wraz з усіма пильнішими учениками — мимовільний справця єї. Недоспілість фізична і умова, подібно як ослаблене або нервовість — витворює знамениті медїя, котрі підлягають дуже легко вмовленю, котре, о скільки оно зачіпає о волю, відділює сильно на ню. Як загипнотизований чоловік не може приміром порушити рукою, скоро єму єї засуттєстїоновано мов діткнений параліжем, так теж і дитина, в котру вговоримо неспосібність, не може здобути ся на значнійше а скutoчне вислене ума.

Скоро отже вмовлене так сильно ділає в напрямі відемнім, не улягає найменшому сумнівови, що оно може впливати також додатно. Овшім відділює оно рівно часто, хоч без співучастї і відомостї учителя, особливо в першій стадїї науки, як взагалї в вихованю. У дїтїй рівнож як і у артистів перший виступ буває звичайно рішаючим а скоробисьмо могли перевести аналізу всіх умовин, посеред котрих виробили ся найліпші голови і найбільші характери, хто знає, чи домінуючого становища не мусїлиб ми приписати автосуттєстї, викликаній навіть случайним сукцесом. Хто знає, чи з двох братів один не є ліпшим а другий гіршим для того, що тамтой не допустивши ся колись якоїсь сваволї і заслужив собі на похвалу, а другого за ту сваволю укарано; хто знає, чи не завдячує знаменитий математик своїх спосібностей і замилованя до предмету якомусь щасливому случаєви, що приміром на першій лекції удалось єму заїмпонувати учителям і товаришам якоюсь трафією відповідю. Хто знає, чи до значної більшостї найліпших учеників, не можна би приноровити стих Вергіля: *Nos successus alit, possunt, quid posse videntur.*

Розуміє ся, що звідси вже лише один ступень до внеску, що те, що дїє-ся припадково, можна би перевести з певним пляном і після певної системи, що для узнєсканя пожаданого наслідку, можна би витворити штучно відповідні умовини. Треба в тім напрямі передовсім пильно глядіти, щоби в початках науки взагалї, чи спеціяльно при новім предметі ограничати і доводити до мінімуму все те, щоби могло робити якісь труднощі, щоби поперестати на питаннях найлегших, улекшати учеников працю усіма способами, не щадити похвал і заохоти, а здержувати ся від нагани; — що більше, щоби в кожній, навіть менше трудній відповідї доосмотрювати чогось, щоби з признанєм можна було піднести. Поступованє таке, є вже одним з перших педагогічних заповідий, поручуваних і з иньших взглядів; звязанє оно логічно з систематичним поступом науки, в наслідок чого перестерігає его в засадї загаль педагогів, кромї нечисленних учителїв, що жадають, аби ученик від початку заправлявав умисл тим, що буде поконувати всякі труднощі.

Розходило би ся тільки о те, щоби те улекшенє початків науки було свідоме ціли; розходило би ся о тенденційне вщиплюванє в ученика пересвідченє, що удїлена єму наука є для него легкою, приступною, причім — розуміє ся належало би полишити інтелігенці учителя омивеня небезпечєства, щоби певність себе не перейшла в зарозумілість.

Однак важнійшу прислугу могла би принести суттєстия при вихованю учеників лїнєвих, апатичних, то є тих, у котрих воля є безчинною, а яку

розбудити учитель не має средств. В тій цілі треба передовсім змінити поступованє, від безцільного карання і надмірного дражнення амбіції через виставленє в яркім світлі хиб ученика, перейти до просто противного трактування.

Зручне вмовленє в ученика, що настав у него зворот до доброго, похвала уділена ему хоч би не було за що, викличе у хлопця; не привикшого до того з певністю сильнійше вражінє як лайка, грозьба, кара і т. п., котрі стали для него хлібом щоденним.

Нічо лекшого, як, — хоть би для проби — зробити подібний експеримент: Ученикови лівиньому, котрий приміром оказує непоконану відразу до математики, дати якесь легке навіть дуже легке завданє, евентуально допомогти ему трохи, і остаточно похвалити результати, акцентуючи сильно зворот в пильности і понятливости дотеперішного неука. Наслідком того в переважнім числі случаїв певно оживить ся ученик, лице его покраснїє, в очах окаяжесь вдоволенє, оно буде знаменем, що амбіція будить ся, а з нею і сили душі, що дримали досє. Ученик чує ся піднесеним морально, вірить сьвято в те, що ему справді розяснило ся в голові, він починає бояти ся, щоб не втратив користної опії, він зачинає уважати і горне ся радо до науки. Так отже піддала ся воля, якої не в силі були ніякі репресивні средства розбудити, з легкостію впливови вмовлена, а скоро тільки учитель потрафить підтримати єї поступованєм раціональним, скоро від часу до часу не залишить дати ученикови нагоди пописати ся его поступами, певно наслідки будуть великі.

Розуміє ся, що се средство, не є універсальне; що на деякі одиниці і оно не буде вливати, а передовсім, що в педагогії шкільній можна его уживати тільки в дуже ограниченій мірі, зі взгляду на конечність спеціального занятя ся одним або кількома учениками, і то через довший час — на кождий случай однак — не треба его занедбувати.

Тринайцять справозданє

з діяльности Інституту Руского товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая ул. Театиньска ч. 19. у Львові.

В склад комітету, що з порученя виділу Руского Товариства педагогічного управляє Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілля Кокоруда проф. рускої гімназії о. Д. Дорожницький, катихит рускої гімназії, адвокат др. Ст. Федак лікар др. Антін Хомин і Кость Паньковский яко члени. Сей послідний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релігійно-моральне вихованє мав комітет на оці товаришке пожитє учеників. Помочию при науці занимались інструктори поодиноких клас. Се ліпші ученики, що в Інституті остають безплатно. Образованє шкільне розширювано домовою лектурою під надзором настоятеля. В огороді, де в літї перебувають ученики в часі свободнім від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що неділі і сьвята відбувано дальші проходи в львівські околиці. Комітет мав на оці, щоб ученикам подавано все страви як найздоровші

і в тім вигляді ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям уділяв лікарських рад. Принятих було з I. класи гімн. 8, з II. класи 3, з III. класи 5, з IV. класи 4, з V. класи 7, з VI. класи 6, з VII. класи 7, з VIII. класи 6, з народних шкіл 1, з семінарії учительської 1, а академиків 2. З того було сьвященичих дїтей 26, учительських 7, селянських 6, урядничих 5, а сиріт 6. Результат загальної класифікації слїдуючий: класу з відзначенням дістало 4 учеників, класу другу 3, поправку 3, иньші класу першу. До іспиту зрілості сїдало чотирох елевів і всі здали его з добрим успіхом.

А) ПРИХОДИ:		гр. кр.
Запомога Високого Сойму за р. 1900	.	300-00
Оплата учеників	.	8097-55
Зворот за меблі, праня і виписи	.	381-00
Надвшка з р. 1900	.	51-41
Проценти і иньші приходи	.	353-14
Разом		9183-10

Б) РОЗХОДИ:		
Харч	.	6510-60
Хата	.	1080-00
Опал і сьвітло	.	606-35
Персонал	.	698-00
Иньші видатки	.	358-91
Разом		9253-86

Огже недобір 70-76 гр.

В) МАЄТОК ІНСТИТУТУ:		
Вартість інвентаря і бібліотеки	.	300-00
Стан фонду залізного	.	1355-51
Стан фонду резервового	.	400-00
Разом		2055-51

У Львові, дня 15. н. ст. липня 1901.

Кость Паньковський, секретар комітету.

Н О В И Н К И.

— Виділ Руского Товариства педагогічного уконституував ся на засіданю дня 10 липня 1901 в той спосіб: Головою Товариства вибраний п. Едвард Харкевич, директор рускої гімназії; заступником голови п. Василь Білецький, проф. рускої гімназії; секретарем п. Ярослав Вітошинський, учит. рускої гімн.; касиром панї Марія Білецька; маґазинером панна Ольга Барвіньска, учителька у Львові; контрольором п. Ілля Кокоруда, проф. рускої гімн.; референтом фїлій п. Кость Паньковський, директор Красного Союзу кредитового; в склад видїлу входять: о. Володимир Ганицький, парох з Рудня; п. Каролина Ігнатівна,

учителька зі Львова; п. Андрій Строцький, учитель зі Збоїск; п. Андрій Яворський, учитель з Миклашева. На тім самім засіданню порішено межі иншим: Отворити з слідуочим роком шкільним після ухвали загальних зборів VIII класу в школі виділовій; розширити Бурсу Товариства на 50 учеників; розписати конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариського виховання для дівчат в женській інституті товариства. — *Від Виділу.*

— Віцепрезидент красвої ради шкільної Др. М. Бобжинський іменований звичайним професором австрійского і загального права державного на краківськй університеті.

— Виділ філії Руского Тов. педагогічного в Коломиї подає до відомости, що не зможе приступити до отворення дівочого інституту вже в вересні с. р. з огляду на дуже незначне число зголосивших ся кандидаток. — За виділ: *Макарушка.*

— Новий будинок для рускої гімназії в Коломиї, буде вже готовий мабуть 1 вересня. — Учеників до сеї гімназії горне ся чим раз більше. Перша класа буде числити близько 120 учеників. З сих, що зголосили ся тепер до вступного іспиту до I класи оказали ся найкрасше приготованими 13 учеників з коломийськй рускої 4-класової школи завдяки совітній праці управителя сеї школи, п. Рибак. Розуміє ся, що вої зложили з гарним успіхом іспит. Нехай се буде найліпшою заохотою для руских родичів посилати своїх синів лише до сеї одинокої в Коломиї рускої школи.

— В приватній женській семінарії у Львові (ул. Паньска ч. 15) відбув ся перший раз іспит зрілости в днях від 4—12 липня під проводом красвого інспектора шкільного п. Болеслава Барановского. Приступило до іспиту 36 кандидаток. З того одержало сьвідцтво з відзначенем 12, а з добрим постуном 17. Дві кандидатки відступили від іспиту, дві репробовано на рік, а трем позволено здавати іспит по вакациях. Та семінарія має право публичности і зовсім уладжена на взір державної семінарії. Русинок було сего року на воїх чотирох курсах 36. Оплата місячна вивосить 10 К. Вписи зачнуть ся дня 30 і 31 серпня. З уваги, що до державної семінарії будуть припинятись переважно лиш сироти і доньки народних учителів, радимо вписувати кандидатки до згаданої семінарії.

— Вписи на I рік женської семінарії учительської у Львові, на курс фребльівський, до школи вправ і до огородца фребльівского, відбудуть ся в днях 29., 30. і 31. серпня, а на р. II, III і IV дня 2. вересня від год. 9—12 рано. Кандидатки зголошуючі ся на I рік і на курс фребльівський, мають предложити: 1) метрику на доказ укінченого 15 (на курс фребльівський 16) року життя, 2) послідне сьвідцтво шкільне, зглядно також 3) сьвідцтво моральности, 4) сьвідцтво здоровля і заціпленої віспи. Кандидатки на I рік піддадуть ся вступному іспитови з обсягу 7 клас виділових, з реалії, польского языка, руского, німецкого, рахунків, геометрії, історії, природничих наук і фізики. На курс фребльівський: з релігії, польского (реалія) і руского языка. Вої кандидатки мусять віддавати ся пробі голосу і слуху та предложити пробки з каліграфії, рисунків і ручних робіт. По силі розпорядження шкільної власти красвої, на случай успішного вислїдку іспиту, першєнство в принятю будуть мати дочки народних учителів, опісля кандидатки замісцеві, звінци місцеві. Приняті учениці замісцеві мусять мешкати у визначених їм дирекцією домах (інтернатах), обнятих спільним регуляміном, піддаючих їх під догляд заведеня, головню „дирекції“. Кошти удержання ноносять учениці, а заведене субвенціонує лише після спроможности стипендіями. На I рік може бути принятих найбільше 60 учениць, на курс фребльівський 50, а на II, III і IV рік задля браку місця не приймає ся нових кандидаток.

— В Тернополи мають отворити приватну жіночу гімназію. В сій справі відбула ся нарада, на якій проводив адв. др. Данилович.

КОНКУРСИ.

— В бурсі удержуваній Філією Руского Товариства педагогічного в Станиславові знайде поміщене в шкільнім році 1901/2 30 учеників рускої народности, учащаючих до шкіл публичних в Станиславові за місячною оплатою з гори по 16 до 24 корон готівкою.

Подане о прийняті треба внести найдалше до 31 н. ст. липня до виділу Філії Руского Товариства педагогічного в Станиславові на руки п. Маріяна Якимовського, учителя школи виділової в Станиславові, ул. Голуховського ч. 65. До подання належить долучити: 1) посліднє свідощтво шкільне, 2) свідощтво хрещеня, 3) свідощтво убожества, 4) декларацію що до висоти місячної оплати.

Петент має вказати ся, що єсть членом Руского Товариства педагогічного, або вступить в члени, надсилаючи вписове 1 К. і річну вкладку 1 К. Питомець дістане в бурсі мешканє, харч, опал, світло, пранє і належитий догляд, натомість мусить мати власнє білє відповіднє, обуве, одежу і постіль.

На переписку треба долучити до подання 45 сот. марками почтовими.

Виділ Філії руского товариства педагогічного в Станиславові:

О. І. Порайко, голова.

Ем. Кадайська, секретарка.

— Виділ Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурє на прийняті учеників до „Інститута під покровом св. О. Николая“ на рік шкільний 1901/2.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) свідощтво шкільне з послідних двох курсів, 3) декларацію що до місячної заплати, котра виносить 20 зр., 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні, 5) хто не єсть членом Руского Тов. педагогічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театинська ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковського.

В склад комітету, займаючого ся веденєм діл Інститута входять: директор Едвард Харкевич якого голова, проф. Ілля Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожинський і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, світло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товарискє поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостей, теоретичних і практичних. Час вносити подання о прийняті визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1901.

— Виділ товариства „Руска Бурса в Новім Санчи“ подає до відомости, що з днем 1. н. ст. вересня 1901 знайде поміщене в тій бурсі до 50 учеників греко-кат. обряду і рускої народности, почавши від III клася народної школи аж до IV клася гімназійної за місячною оплатою з гори найменше по 8 зр. (16 корон) готівкою. Виділ товариства однак може в надзвичайних випадках знизити тую оплату деяким убогим а спосібним хлопцям. Питомець дістане в бурсі мешканє, поживу, опал, світло, пранє і належитий

догляд; натомість мусить мати власне відповідне біле, обуве, одержу, постіль і власні книжки.

Позаяк доси переважна часть Лемків легковажить собі обовязки свої, бо віддавши нам дитину свою голу і босу, забирає няньо (батько) чим скорше ноги на плечі, тай гайда домів і більше до бурси не показує ся, міркуючи, що „ті пани добрі не дадуть дитині загинути“, — Виділ остерігає на перед, що жаден питомець не буде впушений до бурси, поки не викаже, що має по-значені 4 сорочки, 3 пари ноговиць, 2 простирала, 3 ручники, 1 пару добрих чобіт і тревале одіня одно літне, а друге зимове.

Подання о прийняте мають внести інтересовані найдальше до дня 5. н. ст. серпня 1901 до Виділу „Рускої Бурси в Новім Санчи“. — До подань долучити треба: послідне свідощтво шкільне, метрику і свідощтво убожества. В поданю має отець (мати) або опікун питомця виказати, що є членом товариства, а крім того має зложити декларацію, яку місячну оплату за хлопця складати буде. — Піднести годить ся, що ми на купно реальности за 46.000 корон задовжились грубо, банкрутовати не хочемо, а до того будова церкви є для нас справою пекучою.

Від виношеня згаданих подань не є вільні дотеперішні питомці бурси.

Новий Санч, дня 10. липня 1901.

Черкавский, секретар.

Липинський, предсідатель.

— Руске Товариство педагогічне у Львові прийме в сліду-ючим році шкільнім до своєї Бурси (ул. Вірменська ч. 2. П пов.) 50 убогих учеників рускої гімназії за місячною оплатою 12 до 24 корон. Подання заосмотрені послідним свідощтвом шкільним і свідощтвом убожества належить вносити на руки Дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові до 15. н. ст. серпня 1901. Кандидати одержать відповідь в послідних днях серпня с. р.

Від Виділу.

— Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурсе на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товари-ского вихованя для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, світло, услугу і 30 К. місячно. Першенство будуть мати учительки з виділовим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школі виділовій за окремою винагородою.

Подання звернені до Виділу Руского Товариства педагогічного належить вносити до 10 н. ст. серпня 1901 на руки директорки економ. Впов. Панї Герміни Шухевичевої, ул. Собіщини ч. 7 у Львові. — Виділ.

— До жецького інституту Руского Тов. педагогічного у Львові приймати ся будуть діти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідощтво шкільне з послід-ного курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра вносить 40 корон (по знижених цінах не буде ся приймати), 4) 2 корони на видатки корес-понденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за зужите меблів.

Інститут посилав дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) меш-канє, харч, опал, світло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариске веденє; 4) улексує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати вниших відомостей теоретичних і практичних.

Учениці мають привезти з собою слідуочу гардеробу: сорочок 6, каф-таників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6,

хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхню зимову і літню, сінник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. (Пожадані булиб суконки сива (попел.) і гранатова). Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами іменн і назвиска учениці. Потрібний спис біля. За науку на фортеп'яні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно (з коломайкою по 16 кор.). Подання треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1901 на руки Директорки економ. Впов. Пані Герміни Шухевичевої ул. Собіщини ч. 7. у Львові. — *Виділ.*

Поклик „Шкільної Помочи“ в Самборі.

Руска „Шкільна Поміч“ в Самборі, що поклала собі за ціль підпомагати бідну молодіж шкіл народних і середніх в Самборі і удержувати бурси, старала ся від свого заснованя виповняти після спромози зобовязаня, яких підняла ся. Через чотири літа удержувала бурсу н. п. сьв. Іоана Хрестителя, в котрій містилось від 25 (в першим році) до 55 (в 1900/1) учеників. Найбільшою перепоною в розвитку бурси був брак сталого приміщеня, а всі доходи видавано на оплату помешканя і удержаня. Так гарне діло могло з часом упасти задля материяльних трудностей, з якими виділ мусів бороти ся і не достачі сталого, відповідного приміщеня. Аби сему зарадити і покласти сталу підвалну під так хосенне діло, Виділ товариства, позискавши від горячих прихильників бурси поміч в зятягненю позички, закупив площу з старими домами, в котрих ще через якийсь час по переведеню адаптацій може містити ся бурса з приміщенням 30 учеників.

Стоїмо перед довершеним ділом. Самбір, що має гімназію від десятків літ і другі школи, столиця Підгір'я, може днесь повеличатись убогим, але власним, постійним приміщенням для учеників. Місце для бурси здорове, з просторим огородом, на котрім можна з часом побудувати просторий дім а навіть каменицю, близько міста і шкіл. Як мило нам повеличати ся перед братами набутком, так знова мусимо за пукати до загальної жертволюбности, бож на закупленій парцелі тяжить довг 4000 К., а при тім тямити мусимо о удержаню 30 учеників. Не будемо розписуватись про потребу закупна бурси в такім осередку як Самбір, ані тратити много слів заохоти, бо виходимо з сєї точки погляду, що бурси є часткою нашого загального майна, при помочи котрого стараємо ся побільшити наш народний капітал с. є. сьвідому інтелігенцію. Другі міста, щасливіші під тим зглядом, придбали вже давніше у себе бурси. Самбір припізнав ся і доперва тепер приходить на чергу, тому кличемо до всіх Русинів, у котрих є сьвідомість значіня такої інституції: Приходіть з помічю!

Разуміємо, що з огляду на численні потреби нашого народу, котрий двигає ся власними силами, приходить не раз трудно вдоволити бодай части зазивів, але знаємо також, що громада великий чоловік, а коли зложить ся по нитці, то буде убогому сорочка.

Нашу патріотичну академічну молодіж просимо, аби тепер, коли розіде ся в різні сторони краю, була речником нашим, а сподіємо ся, що наш поклик не перегомонить без відголосу.

Жеркви просимо прислати на руки н. Петра Будаївського, яко скарбника Товариства. — Від Виділу „Шкільна Поміч“ в Самборі, д. 12. липня 1901.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду літ виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рільнічні школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в повншій закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші пости на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисяє подібні заграничні заклади так під ваглядом уміркованих цін, як також найстараннійшим виконанем замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

Від Редакції і Адміністрації.

З випадкового недогляду зайшла в ч. 9-ім ошибка; іменно подане у наголовку замість „ч. 9. У Львові, дня 5. мая 1901“: ч. 8. У Львові, дня 20. цвітня 1901. — Переглядаючи хоч-би першу картку змісту, мож було зараз добачити тоту ошибку, мимо того дістає Адміністрація завді реклямації о ч. 9.

В цілі усуненя дальших реклямацій, просимо справити згаданий наголовок.

З огляду на непорозуміння, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрація усіх Впов. Передилатників, яких не точно доходить „Учитель“, щоби зволили відвотною почтою надіслати (під адресою: Собіщина ч. 7.) поправні адреси; особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предилату під своїм іменем, а осібно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслідком чого числа „Учителя“ висилають ся подвійно, а Адміністрація не знає, на яку адресу властиво висилати.

Просимо при кожній зміні адреси подавати докладно не тільки нову адресу але і давнійшу, яка має змінити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдальше до часу, коли насіє слідуюче число; пізнійших реклямацій під ніяким умовієм не можемо узгляднити уже з тої причини, що через те цілі річники „Учителя“ декомплетують ся.

Дальше просимо вирівнати залеглі і відновити нові передплати.

В кінці просимо з'єднувати для „Учителя“, одинокої рускої педаг. часописи, що раз нових передилатників, памятати при укладаню бюджету о тій дрібній квоті 3 злр., яка вистарчить на передплату „Учителя“ тим певнійше, що супротив того, що Вис. Рада краєва передплачує его для деяких шкіл, ніхто не може зчеркнути з бюджету передилату на „Учителя“, який прецінь в бібліотеці кожної рускої школи повинен находити ся.

Слідуючі числа 15 і 16 вийдуть разом дня 10. серпня.

Справлене друкарських похибок в ч. 13.

На стор. 194	стрічка 1	з долу	замість педагогом	має бути: негатором.
„ „ 195	„ 18	„	історії	„ історії.
„ „ 198	„ 20	з гори	сфабриковане	„ сфабрикована.
„ „ 199	„ 9	„	videmus	має „ videmur.

Пан Пеленський просить нас о зазначені, що він в своїх променах на заг. зборах рус. Тов. педаг. не ужив слів: „учителі суть сліпий орудій властей, які польовізають школи“, як се було в 13. ч. „Учителя“ на ст. 202 стрічка 22 з гори подано.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відновідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃АН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
кламацій без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Хроніка львівської академічної гімназії^{*)}.

Подав Е. Харкевич.

Головним жерелом до представлення історії якогось наукового заведе-
ння бувають для писателів урядові акти, каталоги, періодичні звіти, хроніка
і т. н., зложені звичайно в архіві або в канцелярії управи шкільної. Не
трудно то відтак виймати що важніші і більше інтересні дати з тих паперів
і документів і начеркнути на тлі сучасних подій і характеристичних обставин
в суспільности, котрій служила і серед котрої розвивала ся, зростала або
упадала школа, цілу її історію від її засновання аж до послідної хвилі.

Непобідиму перепону найде колись, хто схоче написати історію ака-
демічної гімназії а іменно в тім, що з перед 1848. р. нема в канцелярії того
заведення ані одного листа, ані одного документу, каталогу, свідoctва, сло-
вом ані свистка записаного паперу, бо всі акти тодішньої префектури гімна-
зійної згоріли дня 2. падолиста 1848. р. в часі бомбардування Львова. Навіть
каталоги з років: 1842—1848., котрі находили ся в хвилі пожежі случайно
в префектурі і не були ще предложені а радше звернені до губерніяльної
реєстратури, стали жертвою огню, а з приватних записок тодішніх учителів
не вдало ся зреконструувати навіть загальних дат фреквенції за ті роки.

А однак цікавити будуть і пізніше не одного питання: длячого ся
гімназія названа академічною і длячого між львівськими гімназіями зове ся
першою? Се заведення отже найдавніше; яка его історія?

Подане деяких доволі скупих вістей про се заведення, хоч би і в хро-
нологічнім порядку і з коротким поглядом на инші того рода школи, еще
на назву історії не заслуговує, однак може оно бути до певної міри улекшенем
праці для будучого писателя-історика особливо вже тому, що отверто і точно
подаємо всі жерела, з котрих прийшлося черпати нам ці скупі вісті.

^{*)} Передрук із „Звіта Дирекції ц. к. академічної (рускої) гімназії у Львові, за рік
шкільний 1900/1901“.

1382—1784.

Перша українсько-руська гімназія або як ся урядово каже, гімназія з викладовим язиком руским, гімназія академічна у Львові, не має яко гімназії руска своєї питомої традиції. Найстарша між галицькими рускими гімназіями єсть сама собою доволі еще молода — зелена віть, защеплена в старе дерево, що пнем своїм і коріннями сягає глибоко аж в XIV. вік. З латинсько-німецької школи фарної, відтак латинсько-польської митрополитальної або катедральної стала колись краківської академії і була називана також прямо „школою академічною“; відтак підупала і зникла в половині XVIII. віку зовсім і повстала на ново доперва в 1784. р. при йосифінійській львівській академії яко 5-класна гімназія, від чого задержала свою назву „академічна“ по нинішній день; яко така була она зразу латинською, пізнійше латинсько-німецькою а вкінці чисто німецькою.

На основі найвищої постанови з дня 31. марта 1873 р. заведено в ній викладну мову руску насамперед у всіх чотирох класах нижших (вже від р. шк. 1867/8.), а опісля поступенно також і в вищих так, що доперва дня 8—16. червня 1878. р. відбував ся в сій школі вперше іспит зрілості вже в рускій мові.

Нужна і слаба то була з початку ростинка, зроджена і зростаюча зразу серед всякого рода як внутрешних, так вишних перепон. Та хоч она пізнійше скріпила ся і живе нині своїм питомим, з чистого жерела руского люду зачерпненим житєм, однак годить ся пізнати і той її пень, на котрім она заціплена, пень, котрий перейшовши різні переміни, стратив остаточно право до самостійного життя.

Вже Володимир Великий „нача понмати у нарочитом чаді дѣти и дати на учение книжное“, котрі то слова літописця пояснює Грушівський — Історія України-Руси Т. I. стор. 333 так, будьто би тут не було зовсім бесіди про властиві школи в нашім значіню, а взагалі про „приціплене тодішньої византийської оśвітї, культурного вихованя чільнішим руским кругам“. Позаяк таке „приціплене оśвітї і культурного вихованя“ можливе лиш через школу, який би вид она не мала, назвемо сей розпоряд Володимира прямо заснованем першої школи в Київї, а то тим смілійше, що гадку наочаня переняв Володимир разом з християнством з византийського царства, де школи і то добрі школи вже були розповсюднені.

Син его, Ярослав, муж, як на ті часи, високо освітаний, пішов слїдом великого свого батька і заснував в Новгородї вже властиву школу. Хоч і при тій нагоді літописець не називає сего заведеня школою, однак подає число учеників: мало їх бути до 300; се вже єсть не пригідна, а властива школа. Вже отже в XI. віку єствують на Руси школи, особливо численні в XII. і XIII. віку на Волини, а першими в них учителями були Греки. — Свідчать се о високім освітаню на князївських дворах тих часів, коли деякотрі з князїв володіють кількома язиками; Всеволод прим., як згадує син его, Мономах, знав пять язиків; пор. Грушівський Іст. Укр.-Руси Т. II. ст. 59.

Згадані рускі школи мали певно свій вид оригінальний; основані на підставі византийської культури і просвіти побирали з Византиї корму духову з пребогатої тоді, а нам доси еще мало звісної як давнішої класичної, так і пізнішої грецької літератури. Цікава би то була річ пізнати, як би они були

дальше розвивалися, цікава о стільки, що по віках можна би було осудити, в якій мірі ся „прищиплена“ східна культура спосібною або неспосібною була до поступу і розвитку в порівнянню з західною¹⁾.

Тамчасом вплив її перервало лихоліте татарське і знищило до нащадку гарні початки просвіти так, що по крайній мірі ані Казимир Великий ані Витовд, коли відобрали краї рускі, жадних шкіл в них не найшли²⁾.

Першу вість про публичну школу міську у Львові маємо з 1400. р., коли то король Ягайло з'їхав на суди до Львова і міські радники обжалували перед ним пароха костела „Панни Марії“, мов би він самовільно управляв школою, збудованою і удержуваною містом, і іменував до вподоби учителя без питання міської ради. Тоді то король порішив торжественно, що „самі тільки міщани мають право уряджувати, будувати і зміняти школу, вибирати одвітного ректора і представляти его парохом“. До сего рішення додано, що радники мають тому ректорови строго приказати послух і поважане для пароха, бо наколи би з ним не жив в згоді, проти него бунтував ся, костельних річий, як чаш і иньших костельних прикрас не стеріг, має парох донести о тім радникам, котрі обовязані будуть пайти і заіменувати иньшого ректора.

Видно з того, що ся школа, як в загальї тодішні міські школи в західних державах а опісля і в Польщі, оставала під опікою Костела а під надзором міста; і певно не дуже то она і ріжнила ся від тодішних шкіл парохіяльних, хоч може числила ся більше з потребами жителів Львова.

Заложили її поселенці-Німці, що мабуть прибули до Львова з Казимиром Вел., яко „фарну школу міську“ около 1382. р.³⁾

Учитель-ректор був оплачуваний з фондів громадських і побирав з початку 200, пізнійше 300 зол. польських річно⁴⁾.

В XIII. століттю повстають в Польщі разом із заведенем кольоній німецьких і маґдебурского права по містах школи фарні або парохіяльні, зразу під проводом учителів Німців, а відтак на зазив єпископів під такими учителями, що уміли також по польськ⁵⁾. Так само було певно і у львівській школі.

Коли 1412. р. перенесено архієпископський престол лат. з Галича до Львова, звязала ся міська школа тісно з митрополитальним тоді костелом св. Духа⁶⁾, однак на основі привилею, даного Володиславом Варненчиком, застережене було місту право номінації маїстра, хоч внутрішня управа належала до пароха, що був разом ректором шпиталю св. Єлисавети, збудованого вже давнійше побіч костела.

Престольний город рускої землі став так осередком і огнищем просвіти для околиці, бо до школи ходили не лиш діти міщан, але також сини шляхтичів і нешляхтичів-хліборобів.

Дальші вісти про сю школу, що правда скупі, однак вірні наведу тут майже дословно з просторої книжки Д-ра Фінкля — *Historia Uniwersytetu Lwowskiego* do r. 1869.

Дійсним основателем сеї катедральної або митрополитальної школи можна вважати світлого архієпископа львівського, Григорія з Сянока. Стала она опісля кольонією Ягайлонської академії і зацвила світлом науки і славою своїх ректорів. Григорій іменно, сам перший на ті часи гуманіст в Польщі, бажав підняти дуже низьку уровень образования свого духовенства з помочию лектури класичних поетів; тож ввадав він собі у Казимира Ягайлоньчика 1455. р. те, що ректор міської катедральної школи мав бути по вічні часи

primus expectans одної львівської канонії, через що школа входила в зв'язь і залежність від капітули і архієпископства. Тим підійс Григорій становище ректора і повагу школи.

Здає ся, що тепер а може і троха пізнійше постановлено, що ректором може стати лиш ученик краківської академії і має посідати науковий степень бакалавреата, магістра або доктора. Рада міська вибирала его спосеред краківських магістрів, спроваджувала его коштом міста до Львова і представляла его капітулі.

В случаю непослуху або недбалости магістра доносили каноніки міській радї, що суть з него невдоволені. Наколи за третім упімененем він не поправив ся, а рада міська его не усунула, мала капітула право видалити его з помочию духовної цензури, почім мало місто до трох місяців постарати ся о нового ректора в Кракові.

Таким чином опікували ся школою властиво три чинники: рада міська, капітула і краківська академія.

Так стає львівська школа, побираюча світло науки і напрям науковий від академії, її кольонією і має в XVI. віку вже признаку вишого заведення, приготовляючого до університету, хоч і в ній, як в иньших тодішніх міських латинських школах наука зачинає ся від читання і писання.

Не посідаємо виправді подрібних відомостей про сю школу, іменно про плян науки, про число і вік учеників, але знаємо, що она перенесла ся з давного будинку до дому капітульного (нині мабуть площа капітульна ч. 24.), де під оком каноніка-схолястика відбували ся лекції.

Ученики були поділені на три класи і звали ся: *primani*, *secundani* і *tertiani*. Мали они крім ректора еще другого (*locatus*) а пізнійше і третого учителя.

Учено прийнятим в тих часах схолястичним порядком *septem artes liberales*: граматик, реторик (у Львівській школі з почину Григорія в сполученю з поетикою) і діалектик, се звало ся *trivium*; дальше учено арифметик, геометрії, астрології і музики; се було т. зв. *quadrivium*. Розпочинано науку, розумів ся, від читання і писання.

Викладним язиком був латинський, але вже в початках учено також польської і німецької мови, а від часів гуманізму також і греки⁷⁾, а позаяк школа була тісно сполучена з костелом, учено крім *trivium* і *quadrivium* також писма св., співу костельного, літургії, катехизма, а ученики, як і деінде в цілій західній Європі, брали чинну участь у всяких костельних обходах і церемоніях, в службі Божій, процесіях, співках, похоронах і т. н., в неділі і свята співали утренью і вечірню, в будні дні молитви три рази дежно, з чого однакж тодішню мірою зовсім не можна вносити о низкім стані науки.

А незлі то мусіли бути учителі, котрих краківська академія іменно в початках і при кінці до львівської школи посилала, коли довідуємо ся, що абітурієнти її, по найбільшій часті сини збогатілих міщан, удають ся на філософію до Кракова, учать ся на заграничних університетах в Падві, Боннії, Римі, Парижі і часто-густо вертають звідтам з докторськими дипломами. Тож міщани не щадили гроша на свою школу і гордили ся нею а особливо цїнили високо безпосередний вплив краківської академії на ню.

І справді одушевлення, яке розбудив дух гуманізму в митрополитальній школі, походило від краківської академії, котра виправді сама собою яко най-

вища школа показувала в тих часах (1400—1600 р.) різні браки і недостатки, однак признав гідним способом причиняла ся до розширювання низшої просвіти, посилаючи своїх учеників яко більше або менше спосібних учителів до своїх колоній⁸⁾.

„Не мав Львів тих самих наукових середників, що Краків — каже Володислав Лозьняський в своїй книжці: *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI. i XVII. wieku*. Lwów 1890. ст. 3. — але міська школа при фарі т. зв. *schola metropolitana*, котрої ректорами бували знамениті і славні свого часу мужі, як майстер (*mistrz*) Шимон, як Педіанус або Ян Тухольчик⁹⁾, а котрої *antiquum splendorem et dignitatem* місто 1638. р. енергічно боронить проти Єзуїтів, була дуже добрим заведенням і подавала добрі підстави знання, котре розширював відтак Краків а доповнювали Бононія, Падва, Рим і Париж“.

Мимо схоластичного порядку були в сій школі пізнійше ревні змагання до научення молодежи також в практичнім житю пожиточних і потрібних річий і так прим. прийнято 1565. р. до школи також бакалара Німця до навчання арифметики і німецького языка⁹⁾.

Книжки шкільні, уживані в тім часі при науці в школах публичних, подає Ос. Лукашевич — *Hist. szkół w Koronie etc.* в першім томі на стор. 83—115. і 228. слід. Тимв підручниками послуговувала ся певно також і львівська школа.

Цікавійше було би знати, чи і сини Русинів користали з тої катедральної школи. На се питанє можна відповісти позитивно: по крайній мірі являють ся між учениками краківської академії по окінченю львівської школи також сини визначніших руских родин. Видно з того, що ріжниця обряду не була перешкодою в посиланю синів до католицької школи. Особливо шкільне вихованє численного світського і монашого руского духовенства було в тім часі зовсім занедбане: читанє, писанє, церковний язык, літургія а передовсім, церковний спів се був цілий обсяг відомостей духовних східного обряду в тих часах. По тій причині засібніша шляхта руска, бажаючи вивести своїх синів на висші степені церковної ієрархії, не має жадного сумніву посилати їх до католицьких шкіл а відтак навіть на університет краківський¹⁰⁾.

Доперва коли катедральна школа в 2. половині XVI. віку поволи зачинає упадати, повстає при ставропігійськім братстві Успенської церкви окрема для Русинів східного обряду школа 1556. р., знаменито зреформована 1585. р. митрополитом Йоахимом, котрий сам в ній був через 2 роки учителем. Разом з братством має ся на здорових педагогічних і дидактичних правилах основана школа задачу, опікувати ся православною церквою на Русі і підпирати її інтереси через підношенє просвіти духовенства і удержуванє звязи з патріархом і з грецьким світом. Грецько-славянською називає ся та школа тому, що учено там головню грецького і славянського языка побіч латинського. Організація єї впрочім була подібна до організації катедральної школи. І тут зачинано від науки читання і писання; тісна звязь з церквою, жива участь в обрядових обходах, приготовлюванє до духовного звання — се перша і найближша єї мета.

Лучаєсь читати, що просвіта з тої школи мало розходила ся по Русі; і так прим. з найдавніших звісток виберім те, що о рускій просвіті каже архимандрит з Дубна, Кассіян Сакович в „Календарі старім“ видинім у Вільні 1640. р.: *W jednym mieście krakowskim, wileńskim, lwowskim, lubelskim, poznzańskim, powiem bezpiecznie w jednym klasztorze wielkim więcej jest ludzi*

uczonych i teologów, niżli we wszystkiej Rusi, a Matematyka żadnego dotąd w Rusi niemasz¹¹⁾.

Со річ неімовірна і тим дивніша, що на Русі тоді встав уже школа братська в Києві і дуже гарно розвивався, школа грецько-латинсько-славянська в Луцьку, а крім неї також в Острозі (довгий час під ректором звісного руского ученого, Еразма Смотрицького). Особливо львівська школа мала організацію вищого заведення в роді академії і була основана на дуже розумно уложенім „порядку шкільнім“.

В протиставленю отже до того, що твердить Сакович, можна би вчислити кільканайцять визначніших вихованців самої львівської школи, славніших руских учених¹²⁾.

Однак вертаймо до львівської академічної колонії.

Добродійний вплив краківської академії на львівську її колонію слабне вже в другій половині XVI. віку чимраз більше в міру того, як академія сама упадає і в численних спорах з Єзуїтами о свої школи зрашує їм деякі уступки.

Коли кардинал і єпископ вармійський, Гозій, 1564. р. спровадив з Риму і з Німеччини до Брунсберга Єзуїтів, зачали і інші польські єпископи і собі засновувати єзуїтські колегії. На Червоній Русі мав намір завести Єзуїтів єпископ перемиский, Валентій Гербурт, але випередила його в тім Софія зі Спрову Косткова і її донька, Анна, княжна Острожська, засновуючи єзуїтську колегію в Ярославі 1571. р. і живітувала її земельними добрими.

До Львова спроваджує Єзуїтів 1585. р. архієпископ латинський, Іван Димитрій Соліковський, занепокоєний новою організацією ставропігійського братства і його школи.

Коли так починають множити ся на Русі єзуїтські колегії, намагаючи всюди брати провід в ширеню просвіти в свої руки і засновувати нові вищі і вищі школи в цілі узброювати народ до борби з диссидентами а на Русі зі схизмою, в міру того, як необережна академія краківська робить Єзуїтам уступки і впускає їх навіть яко учителів до своїх шкіл, упадають і видіють її численні колонії.

До довшого спору з академією дала почини гадка Єзуїтів засновання академії у Львові.

Побіч катедральної школи заклали вони були з кінцем XVI. віку свою окрему школу, а тепер задумали вивисшити її на ступень академії. — Осьмілила їх до того змагання сама краківська академія, котра добровільно знижила свою львівську колонію на ступень школи тривіальної, пригтовляючої школярів до єзуїтської колегії¹³⁾.

Хоч такому пониженню львівської колонії заперечують пізніші вісті, які о сій школі маємо, то однак річ певна, що ця школа катедральна, маюча лиш трох учителів і скупі дуже засоби, позбавлена тепер з упадком академії світлого свого проводу, несвідомо своєї сили і задачі не могла видержати конкуренції з засібним в світлич учителях і середники наукові і свідомим своєї великої цілі законом Єзуїтів. Відмінний, значно улучшений спосіб навчання і о много побільшені вимоги наукові, ставлені іменню теологам, як і заведене вищих курсів філософії, теології, математики запевняли їм побіду над академічними колоніями. Тож і не диво, що вже 1613. р. фреквенція єзуїтської школи зростає до 550 учеників; пізніше, що правда, буває їх з різних причин менше, але прим. в 1700. р. аж 700.

Антагонізм між учениками академічної колонії а єзуїтської школи проявляє ся на виї бійками по улицях і площах міста, як взагалі молодіж львівської школи катедральної вже перед тим і пізнійше зводить бійки з жидами, котрі мусіли собі окупати вивидувати супокій з тої сторони, з шляхтичами паничами, з військовими і з учениками ставропігійської школи, чого кілька фактів оповідає Зубрицький в своїй „Kronika miasta Lwowa“ пор. стор. 224, 242, 276, 443. Прим. факт з 1694. р. „Uczniowie szkoły łacińskiej napadli na szkołę ruską, zbili ubogich studentów, książki im zabrali i podarli. Zniesiono skargę do króla, który zganil ten postępек i regenta szkoły łacińskiej magistratowi ukarać rozkazał“.

Однак такі вибрики, по найбільшій часті невинні, лучали ся дуже рідко; противно студенти львівської колонії відзначували ся взагалі добрим, скромним поведенем від студентів єзуїтських, переважно бутних і фанатично успособлених.

Позаяк на основі договору Гаджацького можна було побоювати ся, що Русини, маючи у Львові свою школу при Ставропігії, схотять заложити тут академію, старають ся єзуїти ріжними способами тому перешкодити і роблять і собі заходи о дозвіл. І дійсно се їм вдає ся, бо 1661. р. виходить з канцелярії королівської для єзуїтів зовсім готовий акт фундації академії або університету (*studium generale*) у Львові. Ходило тепер лиш о затверджене сойму, до чого однакож не прийшло, бо академія краківська сильно тому противила ся, а цілий край і місто Львів стануло по єї стороні а іменно в обороні упадаючої академічної школи львівської.

Бурмистр і радники м. Львова писали між иньшими, що на случай заложеня академії єзуїтами побоюють ся, „щоби Козаків і Русинів уми non exacerbantur і наслідком того війна не відновила ся“.

Тимчасом єзуїти розширяють свою школу і проти умови з краківською академією приймають навіть на науку елементарну до себе всю молодіж, яка зголошує ся. Однакож мимо всяких заходів і змагань не одержують поки що затвердження королівського акту від Папи Александра VII., а оден із судіїв кардинальської колегії в листі, писанім 1663. р. до польского нунція, подає між иньшими причинами відмови також: *Et quamvis tota vis fieri videatur in necessitate praeveniendi Schismaticos per erectionem Universitatis Catholicae, quatenus ipsi nequeant devenire ad erectionem suae Universitatis Schismaticae, prout possent facere vigore Capitulorum Pacis anni 1660, nihilominus tamen non videtur, quomodo erectio Catholica queat impedire erectionem Schismaticae, quod quidem punctum deberet antecedenter iustificari, attamen cum Capitula supradicta contineant conventionem ejusmodi, quod erecta Academia Schismatica claudendae sunt Scholae Catholicorum, nec scientiae doceri, nisi in Academia Schismatica; praetendent illi post erectionem eorum Academiae, claudi debere Catholicam, quantumvis prius erectam, quibus verba Capitulorum Pacis minime contrariantur: imo posset timeri, ne erectio Catholica redderet Schismaticos magis animosos erigendi suam propter occlusionem postea illius, quae foret erecta a Catholicis, cum magno praeiudicio Fidei et dedecore S. Sedis Apostolicae; et in eventu omni necesse foret iustificare, quod erecta primo Academia Catholica non posset deveniri ad erectionem Schismaticae. Praeterea etsi animadversiones praedictae cessarent, omnino notum est, quod Schismatici in statu praesenti ad erectionem praedictam devenire non possunt contradicente Rege cet¹⁴).*

Коли подумаємо, що о назву Академії Русинам імовірно тоді зовсім не ходило і що школа ставропігійська властво вже давно була висшою школою іменно, що сповняла задачу школи елементарної, середньої і по часті і висшої, видасть ся нам пострах, піднесений Ђзуїтами, мотивом дуже відповідним для просьби, висланої до Риму, але неправдивим і досадно представленим.

Привилеем, виданим 1669. р. притушив король Михайл І. претензії Ђзуїтів на 90 майже лїт, порішаючи, що Замойська Академія яко дочка краківської мала бути одиноким університетом або *studium generale* для цілого князівства руского¹⁵⁾.

Нова небезпека грозить замислам Ђзуїтів, котрі не устають в своїх заходах, іменно зі сторони закону Піярів. Особливо коли член того закону і сьвітлий організатор польского шкільництва, Станислав Конарський, поставив школи піярські на нових основах і з материяльною і моральною помочню суфранана львівского, Самуїла Гловінського, великого противника Ђзуїтів, заложив у Львові конвікт зі школою для синів шляхотских 1756. р., затревожили ся Ђзуїти, виеднали собі, не знати яким способом, заборону для піярської школи, а для своєї академії затверджене документу Казимирового у короля Августа ІІІ. 1758. р. і апробату у Папи Климентія ХІІІ. Дня 11. грудня 1759. р. обходжено торжественно отворене академії львівської. Вправді відтак виступила академія краківська і Замойська разом з кольонією академічною львівською проти тзуїтської академії дуже енергічно еще раз послїдний, однак вислїд того виступлення був більше формальний чим фактичний.

З перехованої з тих часів переписки ректора і професорів краківської і замойської академії з ректором львівської кольонії показує ся, що сей послїдний був відпоручником обох академій в сконплікованих і крутих процесах з Ђзуїтами. Мусить він вилагоджувати всякі зазиви і позви і сам лично або через обережно і вміло дібраних правників ставати в судах і боронити справи академій.

Був тоді від 1759—1766. р. ректором у Львові доктор фїлосо. Кантії Якевич, дуже дбалий о добро школи і академії крак., котрої став він опісля професором на правничім відділі.

В яким стані занедбаня находила ся тоді львівська кольонія, доказує лист его, писаний до ректора краківської академії дня 26. цвїтня 1759, коли переняв обовязки управителя.

„Magnifice Domine Rector

Domine Protector et Mecaenas Faventissime!

Stało się zadosyć Dispositioni absolutae Magnificentiae, bo już za Dekretem Illmi et Rndmi Capituli (który legalizowany posyłam) wszedłem tu in Possessionem Szkoły. Z tego miejsca głęboką submissyą cum reverentia et recognitione debitae Obedientiae Magnificentiae Vestrae czynię, exosculando beneficas manus i doświadczonej Protekcyi una cum hac Colonia et Alumnatu ejus mnie oddaje.

Szkoła tutejsza wczesnej potrzebuje reparacyi, alias nie długo by się zawaliła z resztą, bo dachu nie ma nie na niej, tylko kawalek nad Rezydencyą i to z tego, bo się pod czas deszczu do tey moiej rezydencyi leie. Faciata utcunque, a tergo mur obalił się, gdzie stragarze ważą drugą scianę muru nie mając podpory. Habitacye wszystkie poruynowane dla iednego dachu i rynny, a co naj-

większa szkoda będzie sklepienia dolnego gdy się zawali, bo na niego wszystka woda spada. Naypotrzebniejszy dach naypierwy, do którego nie masz nadziei żeby PP. Rady reparaowali, bo iedno są w Expensie terazniejszej agitujać się Kommissyi, druga że dobra mieyskie zkaż procenta szły, pozastawiali, trzecia że tym Dekretem Kapitulnym są urażeni, zkaż i mnie należących się 100 zlr. pro viatibus nie chcą oddać. Będę ja szukał sposobu conciliandi eorum animos, tylko się in recenter formato cokolwiek uspokoią odio. Catalogum studiorum posyłam, parvus hic iuventutis numerus multiplicaretur, tylko że się boją Rodzice dawać, żeby z obalin filii eorum nie szwankowali. Inventarium Scholae suo tempore poszłę, bo mi necdum X. Malecki oddał, którego ratione huius et legum apud se refentarium, tum Altaris, quo iure possidet, mam zapoznać hic, ale nunc nie mam de quibus.

Co ia coram Iudice, Dno, Patre, Protectore et Mecaenate meo Amplissimo przelożywszy krótko sam siebie ścielę pod nogi Pańskie etcet.

M. C. Jankiewicz. Ph. Dr. S. L. R. (scholae leopoliensis rector)⁽¹⁶⁾.

Можна пізнати з того листу, що львівська колегія вже від довшого часу видіє і упадає, бо не в силі її помочи ані місто, ані крак. академія.

Заходом дбалого ректора Янкевича вдало ся певно дещо направити, але за те находить ся він в прикрих грошових клопотах, а від ректора академії не одержує на своє прошенє жадної відповіді. Дня 2. липня 1760. р. пише він до Кракова:

„Licet non qualibet (propter Examina et Recollectiones ad Ordinationem mei) Literas direxerim, tamen — forsitan quo casu ad Magnificentiam Vestram non pervenerunt, cum nullam resolutionem praecipue ratione reparationis Scholae receperim. Scripsi praetera ad Perillem Dnum Filipowicz, a quo responsum recepi, ut me hoc in passu ad Perillem Canonicum Opeydowicz referrem cui haec reparatio sit commissa. Quem quotiescunque adeo respondet, se nihil daturum, et me conductus Lignifaber in dies molestat, cur coeptum non finio opus. In quibus omnibus a Magnificentia Vestra ulteriorem expecto cum postulatis iustis dispositionem, ne nobis amplius insultent adversari⁽¹⁷⁾).

Але академія сама находить ся в невідрадім положеню, бо дня 12. грудня 1761. р. пише до Янкевича оден з краківських професорів, Фічкович, іменем ректора: „Tak to communis calamitas, na zły czas trafiliśmy z tą reparacją; y insze expensa prawne są bardzo wielkie, y na pieniądzach wielki decess, słowem mówię: Misereatur nostri Omnipotens Deus⁽¹⁸⁾).

Ще раз змагає ся академія виступити проти Гауїтів 1765. р. перед трибуналом у Львові і висилає тут свого делегата, а щоби противникам заімпонувати, велить крак. ректор письмом з д. 13. липня 1765. р. урядити делегатови в колегію львівській як найторжественнійше прийняте і осмотрити его відтак всякими потрібними паперами і вже готовим меморіялом. До тої візити делегата свого, як видно із всіх листів, що відносять ся до тої справи, не лиш академія сама, але також члени її прихильники привязують велику вагу⁽¹⁹⁾.

Такі протести публичні довели на останку до відкликання привілеїв даних Гауїтам, однак мимо того академія їх брала і виконувала свої обовязки, часто зі звичайною їм помпою і остенцією, аж до скасування товариства єзуїтського вже по першій розборі Польщі 1773. р.

О львівській колонії довідуємося ще з тої самої переписки, що по Янкевичу став ректором колонії Підгаєцький, присланий з Кракова 1766. р. Був він кандидатом на синдика міста Львова, тож і розпочинає свою діяльність тим, що виїзжав самоперше до Варшави для полагодження якихсь то справ міста Львова²⁰).

Яка була дальша судьба колонії аж до часу повстання гімназії при академії Йосифинський, не відомо нам зовсім. З наведених тут вістей випливає наглядно, що колонія львівська не мала великої фреквенції, а наколи ректори її спонукані були цілу свою увагу звернути на інші справи, скілька наука була мабуть досить занедбана. Намагання до устроювання торжеств умисне в цілі остенції, щоби о тім в місті багато говорено а противники зლობилися, свідчать о цілковитім занепаді здорових, розумних педагогічних засад.

1784—1901.

В Австрії була тимчасом вже майже переведена нова організація шкільна під проводом надвornoї комісії просвіти (Studienhofcommission); в її руках оставала керма просвіти аж до 1848. р. Львівська колонія академічна ледво давала тоді знаки життя.

Австрійське правительство забрало ся скоро і до галицької колонії, завело у Львові collegium medicum або школу хірургічну, перетворило існуючий конвікт Піярів і школу за згодою фондатора Гловинського на collegium nobilium, назване також collegium Theresianum, де лиш сини шляхотські могли побирати вище філософічне і правниче образование.

Міжмо кассати бауїтів полишено студії теологічні під їх управою, іменно в однім з львівських монастирів.

Для руских духовних засновала Цісарева Марія Тереса 1774. р. при костелі св. Варвари у Відні окреме сімєнище, котре яко род інтернату вєчувало єще до недавна.

В дійсности творили повисші три напрями образования вже університет або академію, однак поки що єще без тої назви.

Побіч сего висшого заведеня існувала школа латинська або середня, на котру складали ся три класи т. зв. граматикальні і дві класи гуманіторів. Учено виключно в язвці латинській. Ся школа була поміщена разом з висшими „студіями“.

Дипльомом з д. 21. жовтня 1784. р. заряджує цісар Йосиф II. отворєня дійсного університету, зложеного з факультетів: теологічного (рівночасно отворєно також сімєнище руске), правничого, медичного і філософічного, і з цілої гімназії званої академічною.

Поміщено сей університет в будинках потривітарских і в наві потривіт. костела на кінці улиці краківської, недалеко крак. брами, отже тут, де стоїть тепер Нар. Дім і нова церков. В головнім будинку на другім поверсі містали ся також класи академ. гімназії.

Дня 16. падолиста 1784. р. відбула ся в присутности губернатора гр. Брігідо торжественна інавгурація сей Йосифинської академії і академ. гімназії в наві старого костела, де містила ся бібліотека. Др. Л. Фінкель описує в згадуваній тут частійше історії Львівського Університету се торжество подрі-

нійше і взагалі приводить о початках Йосиф. Академії дуже займаючі відомости, пор. стор. 55. sq. і стор. 85. sq.

Ми тут одної річі поминути не можемо: руска молодіж, вступаючи на виділ теологічний нової академії, оказувала так мало знання латинського язика, що вже 1787. р. було правительство спонукане отворити тимчасовий руский інститут з викладним язиком руским, щоби належно приготівити кандидатів духовного звания до теологічних студій. Се єсть доказом, що тодішні Русини не посиляли своїх синів до упадаючих латинських шкіл, ані до єзуїтських, ані до піярських, ані навіть до василянських, де могли би ся були латинського язика добре навчити; причиною того був нужденний стан матеріальний Русинів, упадок руского міщанства і низкий степень образования руского духовенства.

Львівська академічна гімназія була не лиш під одним дахом з академією, але була она з нею тіснійше звязана: ученик іматрикульований в найнижшій класі, ініція, не повторяв вже іматрикуляції вступаючи до академії по укінченю пяти клас гімназіяльних, а увільнений від оплати шкільної в тих класах, користав з того добродійства і в часі своїх дальших студій.

Кождий ученик, заким перейшов до студій свого звания, мусів по укінченю класу гімназіяльних вступити насамперед на філософію на 2, пізнійше на 3 роки; була то студія перехідна до наук вибраного звания, а ся наука пропедевтична, виклади і екзамінованє відбували ся зовсім так, як в гімназії.

Називано єї два, зглядно три роки студій під окремим деканом або директором: логікою, фізикою і метафізикою. Професори філософії викладали свої предмети стійно і невідмінно після приписаних підручників *institutum* (*Vorlesebuch*). Предметами науки були взагалі науки природописні і математичні, відтак історія і фізіологія, язиком викладним, як в класах гімназії академічної, так і в тих класах філософічних або ліцеальних був язик латинський. Німецького учено зразу яко предмету надобовязкового, але коли ніхто не хотів на єю науку записувати ся, звинено єї зовсім.

Такий стан шкіл середних тревав з незначними змінами аж до 1852. р.

Коли додано четверту граматикальну класу в львівській гімназії, не можемо на певно сказати. З печатаної класифікації учеників за 1839. р. п. з. *Iuventus caesareo-regii academici gymnasii Leopoliensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico MDCCCXXXIX*, котру лучило ся нам найти в міскім архіві, випливає, що гімназія числить вже шість клас: чотири граматикальні і дві гуманістичні, а фреквенція заведеня єсть дуже значна; пор. табелю фреквенції.

Такий самий класифікаційний виказ, зложений в язичі латинським, маємо в руках за р. шк. 1848; фреквенція єсть єще численійша, а I. класу граматикальна числить 167 учеників і єсть виїмково поділена на 2 відділи. Кажемо виїмково, бо після случайно найденого виказу фреквенції тої класи від 1840 до 1847 буває в ній навіть 152 учеників а класу не єсть поділена.

Подаючи єї дуже скупі вісти про наше заведенє, доходимо нарешті до критичного часу с. в. до 1848. р.

Гімназію академічну усеунено з будинку академії — в котрім році, не відомо — і поміщено в бічній крилі монастиря ОО. Бернадинів. Там займає она 6 комнат (для класу), крім того єсть мала комната карцером шкільним; двох малих убікацій ужито на канцелярію префектури. Єсть там також приміщена одна класа ліцеальна, від префектури незалежна. Мабуть в будинку

академії, де також професори мали свої приватні мешкання, о котрі навіть дуже заповідливо старали ся, забракло в кінці для гімназії місця і відсунено єї спід боку академії.

Дивним случаем вяже ся судьба актів академ. гімназії тісно з політичними подіями 1848. р. Коли іменно в серпню того року вибухла у Львові холера, відступлено дня 17. серпня убикації школи на шпиталь холеричний, а акти канцелярії префектури разом з бібліотекою і иньшими середниками науковими перенесено провізорично до міського ратуша на 3 поверх. Як відомо, був сей будинок і академія головною ціллю стріл арматних в часі бомбардування дня 2. падолиста. Всі урядові акти, каталоги, бібліотека, словом все що було в ратуші поміщене, згоріло буквально до нащадку.

Коли часи успокоїлись, розпочинає тодішній префект, що став з початком 1849. р. провізоричним директором, Німець, Франц Бруффер, списувати систематично хроніку академічної гімназії під заголовком: „Geschichte des Lemberger k. k. akademischen Gymnasiums“. Ведено єї лиш до 1869. р. зразу доволі старанно, крім ереквенції записувано деякі важитйші зміни в зборі учительскім і в організації науки — при кінці однакож досить недбало.

Префект Францішок Бруффер, що доперва в серпні 1848. р. переняв свої обовязки по Іванови Гляцу, починає хроніку ширшим вступом, де вказує на причини розрухів в Австрії а опісля так представляє участь молодежи: „Die Ereignisse jener Zeit hatten die studierende Jugend in Galizien berührt. Schon seit einer Reihe von Jahren waren die Feinde der gesetzlichen Ordnung unablässig bemüht gewesen, die Jugend ihrem wahren Berufe zu entfremden, ihren Geist zu verderben und sich in ihr ein brauchbares, weil gedanken — und willenloses Werkzeug für künftige Empörungen zu schaffen. Leider lähmten die Erschütterungen der Märztage meist auch das elterliche Ansehen — es trat eine Kluft zwischen die öffentliche und häusliche Erziehung — es rissen die Zügel des Gehorsams und die Jugend nahm, von gewissenlosen Verführern aufgestachelt, eine Stellung ein, die in naturgemäsem Widerstreite nur von Unheil gefolgt sein konnte. Was kann für die Verderbtheit der jugendlichen Gemüther bezeichnender seyn, als die Freude, mit welcher die entsetzliche Nachricht von der grausamen Ermordung des ehrenhaften Kriegsministers Grafen Latour in Wien hier aufgenommen wurde?

Nach dem Vorgange Wien's war auch in Lemberg eine akademische Legion gebildet und der Jugend die unnatürliche Waffe in die Hand gegeben worden. Die traurige Folge war, dass die verblendeten Jünglinge nach monatelangem Soldatenspielen nicht mehr gezügelt werden konnten — dass die Empörung gegen Gesetz und Ordnung zum offenen Ausbruche kam — dass endlich die Stadt Lemberg am 1. November 1848 gegen die Nacht Bärrikaden baute und im Verlaufe des folgenden Tages ein dreimaliges Bombardement auszustehen hatte. Das städtische Rathhaus, worin die Lemberger Nationalgarde ihre Hauptwache gehabt, und das Universitätsgebäude, worin die akademische Legion ihren Unfug getrieben, gingen in den Flammen auf. Gleiches Schicksal traf andere in der Nähe der Universität gelegene Gebäude, wie die Universitätsbibliothek und die Musterhauptschule“.

Саму хвилю розрухів у Львові так описує Бруффер, вичисляючи шкоди, які понесла при пожарі ратуша префектура гімназійальна: „Am 1. November (dem Allerheiligenfeste) 1848 verliess der Präfect um 1 Uhr Mittags die Kanzley, fand des anderen Tages, als er sich aus seiner in der Vorstadt gelegen gewese-

нен Wohnung dahin begeben wollte, die Stadt verbarriadirt und konnte, da bald darauf das Bombardement begann und das Rathhaus zu brennen anfang, keinen Versuch zur Rettung machen. So kam es, dass alle Dokumente des Gymnasialarchivs, darunter auch die Geschichte des Gymnasiums, zu Grunde gingen. Der Verlust der Kataloge und anderer Aktenstücke ist im Interesse der betreffenden Partheien um so mehr zu beklagen, als auch diejenigen Papiere der Semestralcataloge, welche der hohen k. k. galiz. Landesstelle zur Aufbewahrung übergeben worden waren, bezüglich der Jahre 1842 bis inclusive 1846 ebenfalls auf dem Rathhause in jenen neben dem Gymnasialkanzleilocale gelegenen Zimmern verbrannten, welche der k. k. galiz. Provinzial Staatsbuchhaltung für das Studiendepartement eingeräumt worden waren, bei welcher letzterem sich die Kataloge der gedachten Zeitperiode behufs Revision der Schulgelderrechnungen eben noch befunden hatten. Weder von den unsprünglichen Gymnasialakten und Urkundenbüchern, noch von den kurz vorher übernommenen und ebenfalls in der Gymnasialkanzlei aufbewahrten Dokumenten des früher bestandenen k. k. galiz. Provinzial-Gymnasialstudien-Direktorates, noch von den Kanzleigeräthschaften und Utensilien konnte das Geringste gerettet werden. Da die Zugänge in die innere Stadt durch Barrikaden gesperrt waren und überhaupt jene Annäherung durch Militärvedetten unter Androhung von Todesstrafe verhindert ward, so war es bei dem Feuerzeichen vom Rathhause weder einem Mitgliede des Lehrkörpers, noch dem Schuldienere möglich, Etwas zur Rettung der Kanzlei zu veranlassen.

Von den früher da gewesenen äusserst spärlichen Lehrmitteln blieb nichts Anderes übrig, als das zufälliger Weise vom Präfekten Brugger einige Tage vor dem Brande zur Durchsicht in Seine Wohnung mitgenommene Werk von Dr. Sause „Über die Einrichtung der Gymnasien“ — ein seltsamer Zufall im Hinblick auf die bald darauf erfolgte gänzliche Reform des Gymnasialunterrichtes in Oesterreich!

Серед актів, що тоді згоріли, входила ся також історія академічної гімназії, однакж префект не жалув тої страти, бо, каже, містила она дуже лиш скупі дані, як прим. що до початку і кінця шкільного року, днів публичних іспитів або торжественніших Богослужень; натомість бракувало виказів учителів, змін в зборі учительським, числа учеників і т. п.

Можемо прийняти яко річ певну, що до р. 1848/9 ся школа мала зовсім подібний, если не зовсім такий самий вид і устрій, як єї ми застаємо в сїм році.

Після нинішних обставин приходить нам дуже трудно представити собі, як могла виглядати наука в такім натовпі ріжного віку учеників; деякі класи числять їх значно більше як сотку, а в самій I. класі сидять побіч 9 і 10 літних дїтваків 16—20 літні вусаті молодці; за нормальне найвище число учеників в одній класі було тоді прийняте 80. Яку таку карність удержувано мабуть грозою злої ноти і системою учителів класових, котру доперва в слїдуючих роках змінено поступенно на систему учителів фахових. Здогад сей опирає ся на численних слїдах слїдств і переслухувань в протоколах, які находять ся в актах тодішньої префектури. Вибриків допускає ся молодіж по найбільшій части не на лекціях своїх учителів класових, а на годинах язика руского і польского.

Після „Juventus“ за р. 1848. учено в I. і II. класі грамат. 1) Doctrina Religionis, 2) Latinae linguae Studium, 3) Geographia, в II. кл. et Historia, 4) Arithmetica; до того прибувало в III. і IV. класі 5) Graecae linguae Stu-

dium; в двох класах гуманіорів учено: 1) *Doctrina Religionis*, 2) *Auctorum interpretatio et Stylus*, 3) *Graecae linguae Studium*, 4) *Geographia et Historia*, 5) *Algebra*. Язик викладний єсть латинський а в части німецький. Класа ліцеальна (*philosophische Obligatstudien*) містить ся вправді разом з гімназією, але єсть під управою директора філософічного факультету.

Позаяк будинок шкільний був ужитий на холеричний шпиталь насамперед для війська а відтак для осіб цивільних, переведено по знесеню шпиталю дезінфекцією, а по укінченю кількох конечних адаптацій віддано будинок школі доперва з кінцем падолиста, так що шк. р. 1848/9 розпочинає ся доперва 1. грудня.

В плані наук заведено зараз в початком року на основі розпоряду Міністерства наук деякі зміни, стало ся те однакож лише провізорично яко перший крок до заведеня нової організації.

В перше заведено тоді яко надобовязкову науку польского і руского язика; одною і другою учили зразу два окремі провізоричні супленти в трех відділах (I. і II. кл. грамат., III. і IV. кл. грам. і I. і II. гуман.) по 2 лекції на тиждень.

Вже серед шкільного року настає дальша зміна: на основі розпоряду Мініст. наук з д. 8. січня 1849. Ч. 28. введено з днем 5. лютого науку язика руского яко предмету обовязкового — у всіх класах по 2 години на тиждень — а по части навіть, о скільки учителі ним володіли, яко викладного в декотрих предметах в місце німецької мови. Була то уступка для галицких Русинів в гімназіях східної части краю рівночасно з тим, як в західній части і в т. зв. домініканській гімназії у Львові заведено польський язик яко окремий обовязковий предмет.

В дійстности розпочинають лиш декотрі професори доперва з 1. півроком покористувати ся побіч німецької також рускою мовою при читаню латинських, грецких і німецьких авторів, принагідно також при науці історії і математики. Релігію викладає ся ученикам Русинам „задня браку відповідної сили учительської“ еще навіть з початком 2. півроку по німецки спільно з латинниками, хоч мають вже свого окремого екзортатора. Було тоді в акад. гімназії 174 гр. кат., 310 латинників²¹⁾.

Однак ученики, видно, багatelізують собі дуже обовязкову науку руского язика, коли префект видить ся спонуканим вислати „ad circulandum“ по класах з початком липня такий обіжнік:

„Ungeachtet der h. Unterrichts-Ministerial-Erlass vom 8. Jänner 1849 Z. 28 seinem ganzen Inhalt nach, besonders bezüglich der Einführung der ruthenischen Sprache als eines obligaten Lehrgegenstandes zur Kenntniss der akademischen Gymnasialjugend gebracht worden ist, so muss man dennoch mit Verwunderung wahrnehmen, dass unter einem Theil der Schüler die irrige Ansicht herrscht, als würde weder ein Examen, noch eine Classification aus dem genannten Lehrgegenstande stattfinden.“

Man findet es daher angezeigt, sämtlichen Schülern der 6 Klassen des akadem. Gymnasiums zu bedeuten, dass hinsichtlich des Studiums der ruthenischen Sprache die für alle Obligatlehrfächer vorgeschriebenen Schul und Semestralprüfungen stattfinden, sämtliche Gymnasialschüler ohne Ausnahme daraus classificirt und die erhaltenen Classen in den Semestralkatalogen und Studienzeugnissen erscheinen, sowie auch in den gedruckten Klassenbüchern enthalten sein werden“²²⁾.

Язик польський лишає ся і на дальше предметом надобовязковим, однак префект жалувє ся в своїм звіті, що лиш 61 учеників користав з тої науки, а з тих лиш 31 зголошує ся до іспиту з того предмету. Позаяк учитель польского (Евген Лозовский) заслугує на повнє признанє за свою совісну працю, добачує префект причину того прояву в надобовязковости предмету, від котрого іменно молодші ученики звичайно ухияють ся. Збір учительський рішає отже, заохочувати молодіж через учителів клясових до тої науки. Доносить відтак префект до міністерства, що і заохота не помагає а число фреквентантів науки польської мови не збільшує ся.

Випадає завважати, що тодішній префект, Німець родом, з рівною і щирою прихильністю відносить ся до науки обох краєвих язиків.

Хоч о учителю рускої мови нема нігде згадки, мусимо догадувати ся, що не з'умів він молодежи заохочувати до тої науки а додати треба, що відбувала ся она тоді у всіх клясах без печатаної книжки¹²³).

Подрібних звітів з веденя науки і з перероблюваного материялу не находимо в актах тутешних. Найдений случайно виказ взятого з учениками в 1. семестрі 1848. р. в I. грамат. класі материялу наукового виглядає в перекладі з німецкого ось так:

„Виказ предметів перероблених з учениками в 1. сем. I. кляси в р. 1848:

Латина. Ортографія, ортоєпія. Деклїнація іменників з аномаліями, прикметник — деклїнація і степенованє, заїменники, числівники, ціла кон'югація дієслова і всі прочі часті мови.

Ввімки в 2. півроці.

Географія: Загальні понятя астрономічні і географічні. Пять частий світа — коротко.

Арифметика: Понятя вступні; додаванє і відніманє чисел цілих і дробів“.

Якже то мало в порівнаню з нинішними вимаганнями!

Тут очевидно головна вага кладе ся на латину; географія і арифметика, се предмети побічні, до котрих в р. шк. 1848/9 прилучав ся лиш язык руский, бо німецкого яко окремого предмету в сїм році тут еще не заведено, і науки природописні, а іменно мінералогія, котрої учено на одинокій дуже недостаточній збірці оказів. Вислід тої послідної науки вдоволяє префекта в повні так, як наука геометрії, котру в сїм році в перше введено в класі IV. граматикальний. Живе занятє, яке розбуджують сї предмети у молодежи, єсть достаточним доказом, як тодішні ученики, кормлені виключно абстракціями, були жадні якої небудь науки з погляду.

Релігій учено, розуміє ся, яко обовязкового предмету, клясами в 2 годинах тижнево, від мая 1849 окремо для обох обрядів по німецки зглядно по руски.

Наука латиньского язика, іменно о теорії стилю, відбувала ся доси виключно в латинській мові. На пробу і провізорично заряджено в р. 1848/9 уживанє в сїм предметі німецкого язика. В звіті своїм до Міністерства виражає ся префект о сій зміні некористно і каже, що уживанє нім. мови шкодить і спиняє виправу учеників в вираженю латиньскім, що наглядно показує ся в латиньских композиціях. По невдалій пробі повернено отже назад до уживаня латиньского язика.

Починаючи від III. грамат. кляси до II. гум. включно учено язика грецкого.

Що р. шк. 1848/9 уважав збір учительський переходним, слідуя із численних актів і реляцій а між иньшими також в квестиї торжественних публичних іспитів, котрі до 1847. р. і в нашій гімназії відбували ся і були сполучені з роздачею премій, на які правительство для всіх галицьких гімназій 800 злр. конв. мон. жертвувало. Вже 1848. р. не відбув ся такий іспит тому, що, як ся догадує збір учительський, молодіж гімназійна на таке відзначенє не заслуговала. На р. 1849. представляє збір учит. до галицької губернії внесене, щоби торжественний іспит полишити в завішеню між иньшими і з тої причини, що хоч обставини серед молодежи в дечім змінили ся на лучше, то однакож стан гімназійних студій єсть лиш провізоричний а „в консеквентнім переведеню провізоричного принципа видає ся порадиим інтерімальне поеханє розділюваня премій“, бо імовірно при новій організації сей спосіб відзначеня буде зовсім усунений.

Збір учительський академічної гімназії тішить ся в тих часах надзвичайним поважанем і то не лиш зі сторони зборів учительських всіх прочих гімназій в краю, але також від властей шкільних. Єсть він родом посередньої інстанції між иньшими гімназіями а висшми властями краєвими.

Відомо, що всі тодішні ліцеальні с. є. осьмикласні гімназії мали право іспитованя кандидатів учительських (*concursartige Prüfung*) і видаваня свідоцтв кваліфікаційних. Без таких свідоцтв, видаваних звичайно лиш на 6 літ, не міг ніхто уділювати ученикам навіть приватних лекцій. Іспит обнимав 2 степені: низший для клас граматикальних і висший для клас гуманістичних, і відбував ся письменно і устно в означених речинцях; до устної части належав також пробний виклад перед збором учительским. Письменні еляборати кандидатів предкладали тоді з обовязку всі гімназії зборови учительському тутешного заведеня до оцінки. Се служить сему зборови в різних реляціях до губернії і до Міністерства мотивом до жаданя що найспосібнійших і найінтелігентнійших сил учительських для академ. гімназії в случаях вакансу якої посади.

Через те оцінюванє еляборатів кандидатских зискує і удержує збір тутешний евіденцію кандидатів і представляє до президії губерніальної внесєня в справі наданя посад учительських у всіх прочих гімназіях.

Платня дійстних учителів виносить річно 700 злр.; декотрі з них побирають десятилітні додатки в квоті 133—200 злр., однак признає такого додатку вважає ся віданаченєм за якіє заслуги; крім того єсть в тих часах еще титул старшого професора (*Oberlehrer*); заступники учителів побирають пересічно ремунерацию в квоті 300 злр.

Додати треба для повного схарактеризованя тодішних обставин, що кождий учитель міг собі заробити в школі т. єв. коррепетіціями; іменю слабші ученики складали учителям місячно певну оплату за додаткові лекції. Се приносило значний дохід особливо в так численно фреквентованім заведеню, як академ. гімназія. Однак сю інституцію, обмежувану чим раз більше, внесєно зовсім 1852. р.

Р. шк. 1848/9 закінчено публичними іспитами в днях 2—8 серпня і благодарственным Богослужєнем дня 11. серпня.

О поведєню учеників в тім році виражає ся префект досить користо. А треба додати, що був тоді від дня 10. січня 1849 заведений в краю командуючим генералом Гаммерштайном стан военний (*Kriegszustand*). Було виправді кілька случаев карцеру і кілька злих нот з обичаїв, але не виключено ані

одного ученика: „Es war überhaupt — zгадує префект — trotz der Nachzuckungen der im Schuljahre 1848 unter der Jugend stattgefundenen Aufregung ein sehr erfreulicher Fortschritt in dem sittlichen Betragen wahrgenommen worden. In politischer Hinsicht ist kein einziger bedenklicher Fall an dieser Lehranstalt vorgekommen. Die Haltung der Jugend war so zufriedenstellend und lobenswert, dass dieses gute Benehmen von Sr. des Herrn Landeschef Excellenz auf die ehrendste Weise anerkannt und dem Präfecten der hohe Auftrag gegeben wurde, insbesondere die erwachsene Jugend der beiden Humanitätsclassen von der vollkommenen Zufriedenheit seiner Excellenz in dieser Beziehung in Kenntniss zu setzen, welche hohe Anerkennung Se. Exc. auch bei einer späteren Gelegenheit gegen den ganzen Lehrkörper wiederholt auszusprechen geruht haben.

(Дальше буде).

ПРИМІТКИ.

1) В протиставленню до того, що читаємо про византійську мертвоту в Історії рускої літератури Ом. Огоновського Т. I. стор. 10., твердить Ulrich v. Wilamowitz Moellendorff Reden u. Vorträge Berlin 1901 ст. 110, що ми сю визант. літературу за мало знаємо і що она, пізнання в цілости варта, жде еще свого критика.

2) I. Łukasiewicz. *Historia szkół w Koronie i w W. ks. Litewskiem* I. стор. 8. слід.

3) Ці і дальші еще вісти про львівську школу виняті з основно і дуже займаючо написаної книжки: Ludwik Finkel, *Historia Uniwersytetu lwowskiego* do r. 1869. Lwów 1894.

4) Пор. Dyonizy Zubrzycki — *Kronika miasta Lwowa* — Lwów 1884. — стор. 447.

5) Пор. як 2).

6) Була то каплиця побіч шпиталю св. Єлисавети на площі нинішній св. Духа, де тепер одвах; пор. Zubrzycki, *Kron.* M. Lwowa — стор. 95.

7) I. Łukasiewicz *Hist. szk. w K.* I. стор. 65

8) пор. S. Orgelbrand. *Encykl. powsz. s. v. Tucholeczyk.* „1536 przeniósł się do Lwowa, gdzie przez lat 5 sprawował rzady tamecznej szkoły, został proboszczem, kanonikiem i oficyjałem lwowskim. — Był to człowiek bardzo uczony i w muzyce biegły“.

9) Пор. D. Zubrzycki. *Kron.* M. Lw. — стор. 188.

10) I. Łukasiewicz. *Hist. szk. w K. cet. I.* стор. 80.

11) I. Łukasiewicz. I. стор. 352.

12) Пор. дуже займаючу розвідку: W. Zagórski. *O szkole grecko-słowiańskiej we Lwowie.* — *Muzeum* 1893. стор. 819 слід. і 935. слід, котрий як раз кільканайцять руских учених вчислює.

13) Пор. Józef Łukasiewicz. *Hist. szk. w K. cet. том I.* стор. 156. — де єть поданий договір між львівським костелом митрополитальним а Єзуїтами.

14) Ваймок з листу, що находить ся між манускриптами Унів. Ягайлонського fasc. Nr. 2635. Єть то переклад з італіянського.

15) Пор. „Uwaga na napis albo tytuł Skryptu wydanego Roku 1759 względem Erekcji Akademii we Lwowie“.

16) Сей лист відписаний з манускрипту Унів. Ягайлонського fasc. Nr. 2635. ст. 36—37.

17) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2635.

18) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636.

19) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636. З кількох оглядів цїкавий лист ректора Стемпльовського до Янкевича поміщаємо тут: Ponieważ die 8. Julii książę M.C. uti, et tamquam delegatus Apostolicus et Regius Visitator Universitatis swoią zaczął wizytę i dnia 10. naznaczył subdelegatos ad omnia negotia, sobie samemu Uniwersit. sam in communi rezerwowawszy. Więc etiam ad Colonias earumque Provisores naznaczył delegatem Signanter do kolonii Lwowskiej ex rationibus sibi bene visis et nobis communicatis JW. IX. Bieńkowskiego deputata... katedry na trybunał we Lwowie przypadający. Więc tam przybywszy będzie tam tę Colonię i szkoły wizytował. A przeto za Jego do Lwowa przybyciem chciey mu się Wm. Pan zaraz prezentować z oświadczeniem iż tego WPan pragnie. Na miejscu szkoły gdy stanie, chciey go WPan obdłużniey przywitać i z diecinnemi witaniem, iezeli przecie iest komu dać do nauczzenia się. Chciey Wm. P. przygotować dać w memoryale jura scholarum, fundusz, emolumenta, praejudicia, które Wm. Pan cierpi etc. satis sapienti, co zaś Wm. Pan podasz w memoryale, to wszystko będzie należało justyfikować i dowieść. Potrzeba się starać, żeby ta rzecz z jakąś powagą i z zaleceniem miejsca tam tego wykonana była, bo co się tam dzieć będzie, to wszystko imieniem Papieskim i Królewskim; co będzie trzeba ogłosić, a da to w oczy adversariis. Zalecam tedy wcześnie o tem pomyśleć, ażeby gotowość zastał J. MX. Subdelegat Visitator. 13. Julii 1765.

Stęplowski
rector.

20) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636. Крак. ректор Стемпльовський пише о тім до директора Янкевича дня 12. цвітня 1766: „Nie mają przyczyny Ichmość Radni Lwowscy nie być ukontentowanemi z Rektoryi Excell. Podhaiecki, kiedy mu się pozwala dokonczenie interesów Urbis, gdzie będzie potrzeba; i drugiego obmyśli X. Prowizor Profesora, ażeby za niego doyrzał edukacyi Młodzi, o którego, żeby był przysłany Wm. Pan piszesz a modum i expensus posłania nie podajesz“, i дня 19. цвітня 1766: „Odebrałem tu respons od Szlachetnego Magistratu Lwowskiego donoszący mi o moim wyznaczeniu następcy Wm. Pana, który że na niedziel trzy wyjeżdża do Warszawy in negotiis Miasta, więc uprasza, i ia Wm. Pana to samo robię, przez ten czas we Lwowie ieszcze się zabawić. Instrument deputationis P. Podhaieckiego iuż iest gotowy z listem ad Illmum Capitulum, co się na ręce Wm. Pana wszystko poszle, ażeby Wm. Pan iako wiesz i być powinno rozporządził. A gdyby można w tym czasie upatrzeć iakiego profesora, o którego iest staranie X. Prowizora, toby przez niego to wszystko było posłane“.

21) Доси руских сьвят в академ. гімназії не обходжено; префект гімназії звертає ся письмом з дня 4. лютого 1849. вперше до рускої митроп. консисторії з прошенем о докладне виказане всіх торжественно в Церкві обходжених сьвят руских, щоби префектура могла після розп. Мініст. з дня 20. січня 1849. Ч. 727 в ті дни руску молодіж (отже не всю) від науки увільняти.

22) Дня 5. мая оповіщено навіть в урядовій газеті „Lemberger Zeitung“, що також всі приватисти, котрих в академічній гімназії від 1840. р. бувало до 100 що року, мусять піддавати ся іспитови з рускої мови.

23) Щоби дати можливість порівняння шкільного язика руского, уживаного в тих часах, з теперішним, подаємо кільканадцять тем, винятих зі звіту

за 1855. р. „Сынъ здає справу въ листъ къ своимъ родителямъ, якъ онъ употребилъ первое пблрочіє школьное. — Спасительное и вредливое вліяніє має ся въ формѣ листа пзяснити. — Старець и дитя. Подобіє и розлічіє. — Многоцѣнність мінералбъ для челоука сровнаючи съ мото: Выкопуютьсѣ богатства яко возбуждатель до злого. — Страсть игры єсть вредлива. Она погубляє часъ, гроши и добродѣтель. — Якъ долженъ ученикъ пользоваться ся своимъ школьными праздниками? — Изображеніє любостязательного челоука. Спартанское воспитаніє въ сровнаніи съ нашимъ. — Слѣдствія открытія Америки съ особеннымъ возрѣніємъ на настоящее время. — Чистая совѣсть єсть найбільшій кладъ, моральное розмышленіє. — Въ чѣмъ состоитъ польза изученія исторіи литературы?

Відозва до Впов. руских Родичів та Опікунів!

При Божій помочи укінчив „Руский Інститут для дівчат“ в Перемишлі шестий рік шкільний. О скільки виповнив він в тім часі свою задачу, се не наша річ судити.

З приязністю ділимось однакж з Впов. Родимцями вістію, що наш Інститут в посліднім році шкільнім удостоїв ся похвально признаня зі сторони високої ц. к. Ради шкільної краєвої рескриптом з дня 22 падолиста 1900 ч. 27.543, котрий звучить: „В днях 24, 25 і 26 Вересня 1900 візитував ц. к. краєвий Інспектор шкіл п. Людвик Дзедзіцкий приватну висшу школу дівочу „Руский Інститут для дівчат“ в Перемишлі. З предложеного справозданя візитаційного дізнала ся ц. к. Рада шкільна краєва з приязністю, що поміщене і устроєне сего Інститута відповідає всім вимогам гігієнічним і педагогічним, що в тім цілім заведеню панує всюди взірцевий лад та порядок, що інтер'єсткі мають зацєвнену старанну та печаливу опіку і що наука відбуває ся згідно з планом науковим в спосіб відповідний та скutoчний. — Ц. к. Намістник: *Піпінський* в. р.“

Дня 3 вересня 1901 зачнемо — дякувати Богу — вже сємий рік шкільний. Звертаємо ся проте до всіх Впов. Родичів та Опікунів, що наміряють помістити на сей рік шкільний свої дівчата в нашій Інституті, і просимо, щоби зволили свої зголошеня як найскорше надіслати. Для близшої інформації подаємо що слідує:

Руский Інститут для дівчат в Перемишлі єсть висшою школою дівочою, родом жіночої гімназії. Ріжнить ся від гімназії мужескої тим, що не основує ся на дво-разовій системі науки, як в гімназії низшій і висшій, а на одно-разовій; дальше, що вихованє і образованє не опирає ся на язиках старинних і на словєсности старинній, а на язиках і літературах народів живих; в обємі котрих знаходить місце також література і просвѣта народів старинних.

Інститут складає ся з шести клас, від III. до VIII., з котрих класа III. і IV. суть класами підготовляючими, а класа V. до VIII. властивими

і знаменними класами Інститута. Класи підготовляючі мають ціль: улекшати науку дівчатам, що не мали нагоди скінчити вищих шкіл народних або виділових, а бажають для вишого образования перейти до Інститута. Загально отже приймає ся до Інститута дівчата гр. кат. обряда, рускої народности в шкільнім відді, що вміють молитви, основні засади віри, читати і писати по руски, де-що по німецки і знають початки рахунків. В браку свідощтва шкільного рішає кождоразовий іспит вступний, переведений з інституткою, чи приділить ся їй до класи III. чи IV., чи прямо до вищих клас Інститута. Що до пляну наукового в тих підготовляючих класах, то він рівнає ся менше-більше науці в класі III. і IV. шкіл виділових з розширенням науки языка руского і історії рускої та відповідних праць жіночих. Науку в тих класах подають відповідно укваліфіковані інститутські учительки.

Класи від V. до VIII. суть властиво характерними класами Інститута і обіймають науку слідуєчих предметів в таких розмірах:

- а) Науку релігії, історію біблійну старого завіта, побіч сего науку віри (в кл. V.); історію біблійну нового завіта, побіч сего науку обичаїв (в кл. VI.), літургіку (в кл. VII.), історію християнсько-католицкої церкви з особливим узглядненем рускої церкви і лектуру старославянських текстів (в кл. VIII.).
- б) Науку языка руского, т. є. науку граматики, правописи, стилістики, словом: науку языка руского в цілі взірцевого і вправного его ужитку устного і письменного, дальше словесність руску від часів найдавніших по нинішній день (в кл. V. до VIII.).
- в) Науку языка польского в розмірах науки руского языка, однак в напрямі більше практичним, історію літератури польської від першої доби до часів найновіших.
- г) Науку языка німецького, в розмірах попереднього языка в цілі приспособлення учениць до вправного і плавного уживання тої мови устно та письменно та пізнання найзнаменитіших представителів словесности німецької головню в періоді новітнім (в кл. V. до VIII.).
- д) Науку языка французского в напрямі практичним, конверзаційним і з цілею доведення учениць до самоїтійної лектури приступніших творів словесности французкої (в кл. V. до VIII.).
- е) Науку історії всесвітної віків старинних (кл. V.), середних (кл. VI.), новітних (кл. VII.), історію людської культури (кл. VIII.).
- ж) Осібне науку рускої історії від доби славянської до часів нових (в кл. V. до VIII.).
- з) Науку географії (в кл. V. до VI.), і статистики австро-угорської монархії (в кл. VII.).
- и) Науку математичну аритметики і геометрії, менше більше в розмірах низшої гімназії, однак з пропущенням виводів теоретичних (в кл. VI. до VII.).
- к) Науки природописні: зоологію, ботаніку, мінералогію і геологію (в кл. V.—VI.); фізику (в кл. VII.—VIII.).
- л) Науку педагогії (в кл. VIII.).
- м) Науку сомотології і гігієни (в кл. VIII.). — Окрім сего подає ся наука каліграфії (в міру потреби), рисунків, співу

робіт жіночих і господарства домового (в кл. VII. і VIII.).

Всіх повисших наук уділяють кваліфіковані учительки і професори гімназьяльні, а науку язиків німецького і французького родовиті Німка і Француска. Науку рисунків подає наш звісний артист маляр Александер Скруток, а науку співу звісний композитор о. Йосиф Кашакевич.

Язиком викладовим єсть у всіх клясах язик руский. В Інституті сьвятують ся лиш рускі сьвята, проте рік шкільний триває від 1-ого н. ст. вересня до 29-го н. ст. червня.

Ідучи за поступом часу і доповняючи великі в тім напрямі браки жіночих шкіл публичних, кладе наш Інститут не меншу вагу на фізичну сторону виховання своїх інституток. В тій цілі подаєсь в Інституті обовязково науку гімнастики, а крім того ввело ся в літній порі також обовязково вправи і забави на вільнім воздусі в просторім інститутскім огороді. Так наука гімнастики як і згадані вправи і забави відбувають ся під личним провѣдом і дозором домашнього інститутського лікаря д-ра мед. Маріяна Долиньського, а се дає певну запоруку хосенности тих змагань, о чім Родичі інституток мали вже нагоду пересвідчити ся.

Інститут єсть разом пенсіонатом (інтернатом), однак виключно для учениць інститутської школи, котрого задачею єсть улекшити замісцевим родичам поміщенє дівчат та повести і по за школою вихованє інституток в душі релігійно-моральнім та в народнім напрямі. Інститутський пенсіонат устроєний на віір подібних краєвих і заграничних заведень, не уступає в нічим реномованим дорогим пенсіонатам польским а навіть німецьким, а в многім певно їх перевисшає. За мірну ціну подає він своїм вихованцям, крім науки шкільної гігієнічне мешканє, вкусний, ситий і здоровий харч, безпаставний печаливий дозір, поміч в науці по за школою, правильний спосіб життя, а в потребі скору, совістну лікарську опіку і старанну поміч. В загалі старає ся Інститут заступити своїм інституткам опіку родичів та наклонює їх до доброго вужиткованя часу, до порядку, та приучує доброго товариського поведєня.

На чолі Інститута стоїть директорка, котра мешкаючи в Інституті веде в школі і по за школою верховний нагляд і кермує вихованєм дівчат при помочи двох в Інституті стало поміщених учительок. Сталий дозір над дівчатами поручений чотиром надзирателькам з того двом родовитим Німкам, котрі спять разом з дівчатами і опікують ся також їх білем та одежою. До ведєня діл економічних і господарства домового покликана управителька. Опіка над хорими поручена окремій надзирательці хорих. Для поалагодженя всіх прочих послуг удержує Інститут числений бо з 14 осіб зложений персонал службовий. Верховний надзір над Інститутом веде Виділ Товариства через свого предсідателя і двох членів, з котрих один має поручені діла школи, другій справи пенсіонату і взагалі економічний заряд Інститута.

Інститут містить ся у власнім умисно на тую ціль вибудованім, а в посліднім році більше як о половину розширенім, величавім дво взглядно триповерхнім домі, устроєнім великим дуже накладом гроший після всяких вимог гігієни і вигоди, положенім при улицях Капітульній і Татарській, т. є. в найздо-

ровійшій части міста, посеред обширного триморгового, принадно устроеного огорода.

Сей наш інститутський дім можемо сьміло назвати величавим, бож має від улиці Татарскої 37, а від улиці Капітульної 44, разом 81 метрів фронту і займає над 1000 квадратних метрів забудованої площі. По сегорічнім розширеню і утворюю відповідає він вповні і найвибагливішим вимогам. Просторі, сонічні і відповідно устроені кімнати на найвишнім поверсі призначені виключно до спання. Наука шкільна відбуває ся в окремих виключно на се призначених шістьох кімнатах шкільних (класах), а наука позашкільна в чотирох окремих дуже просторих і сьвітлх салях (музеях). Їдло подає ся в незвичайно просторій, бо 19 метрів довгий а 11 метрів широкій їдальні. До рекреацій і гімнастики в зимовій порі і в часі непогоди служать крім просторих коритарів велика $6\frac{1}{2}$ метрів висока належито вентильована саль в партері. Для хорих інституток призначені осібні, відповідно після санітарних приписів устроені, ізольовані кімнати (інфірмарі). На тім самім поверсі, що кімнати шкільні і музеї, находить ся також відповідно пристроєна саль, призначена виключно на екзорти і спільні молитви. Коли ще додамо, що ціле забудоване заосмотрене в водопроводи, котрі розпроваджують воду просто з керниці по всіх кімнатах і убікациях, що кальоріферичні печи огрівають навіть всі коритарі і сходи, та що в новім крилі утворюю великим накладом купелі теплі і зимні, іменно ванни, теплі і зимні туші, а навіть парню (лазню), то певно признає кождий, що зроблено все то, чого вимагають не тільки рішеня шкільна і домашна, а навіть новочасний комфорт.

Условия прийнятя до Інститута такі: За науку враз з поміщенням в пенсіонаті виносить оплата за одну дівчину 20 злр. (40 корон) місячно. Коли родичі поміщають в Інституті дві або більше дівчат-сестер, обнижаєсь оплата на 15 злр. (30 корон) місячно за одну. За саму науку шкільну учениці доходячі, т. є. не поміщені в інститутськім пенсіонаті платять 4 злр. (8 корон) місячно.

В міру фондів Товариства, що залежить головню від численної обсади Інститута ученицями за повинни оплатами, приймає Виділ бідні учениці сироти (в першій лінії по сьвященниках) за половину оплати або зовсім дармо.

За науку гри на фортепяні платить ся окремо місячно по 5 зр. (10 корон), а за науку танців одноразово 6 злр. (12 корон). Рівно-ж за осібною оплатою буде подавати ся наука язика англійского, гри на фортепяні і цитрі, маларетва і крою платя. Висота оплат за ті предмети залежить від числа учениць.

Коли зголосять ся відповідне число учениць, то буде подавати ся як і в попередних літах, рівнож за осібною оплатою, наука язика латиньского в цілі приспособлення учениць до класичних гімназій.

При вступі учениць до Інститута оплачують Родичі взглядно Опікуни:

- а) вписове в сумі 3 злр. 50 кр. (7 корон). Учениці доходячі оплачують в сумі 1 злр. 50 кр. (3 корони);
- б) задаток на конечні видатки інститутки, як пр. прибори шкільні і до ручних робіт, музикалія (ноти, стуни і т. п.), лікаря, ліки, напругу обуви і прч. т. п., в сумі 5 злр. (10 корон). По вичерпаню тої суми обовязані відповідну дальшу суму грошеву;

в) за перший місяць пенсії (оплату за удержане), оплату за науку музики і всіх прочих предметів необовязкових, котрі як згадано вище, оплачують ся окремо. За кожний слідуєчий місяць мають бути ті (тут під в) наведені) оплати зложені вглядно надіслані поштою найдалше до 10 н. ст. кожного місяця. На случай за-недбання того терміну послідує ушімнене, а коли-б се позістало безуспішним до кінця дотичного місяця, наступить видаленє учениці з інститута.

На всі ті виплати, належноти і вище під б) згадані видатки кожної учениці веде Заряд Інститута точний рахунок біжучий, відписи котрого уділяє ся Родичам вглядно Опікунам інституту.

Всі гроші виплачувані личю належить складати виключно на руки управительки, і то лиш за виданем поквітованя з призначеної на се книги шнурової (квіттаря). Гроші надіслані поштою належить адресовати виключно до „Виділу Товариства Руский Інститут для дівчат в Черемішли“.

Крім сьвят Різдвяних і Великодних дав заряд інституткам лиш в дуже важних случаях дозвіл виїздити і то тільки на виразне письменне або устне жаданє Родичів або Опікупів.

Місячна пенсія (оплата за удержане) не може бути відтягнена по причині виїзду інститутки на сьвята Різдвяні, Великодні або по иньшій причині, винявши случаї довшої слабости, о якій Виділ Товариства мусить бути письменно повідомлений.

Родичі або Опікуни інститутуок суть обовязані поносити відшкодованє за всі надзвичайні злосливі uszkodження чи то інвентаря чи то иньших уряджень Інститута, які споводовали їх діти. Ритор сей, перестеріганий у всіх виховуючих заведенях з огляду на порядок і чистіть не менше із дбалости про майно заведеня, єсть у нас тим конечнійший, що наш Інститут, як вже вище сказано, зістав сего року наново устроений дуже великим накладом грошей, а передвчасне зужитє того устроєня не тільки що понижило би уровень нашого заведеня але привело би єго певно над берег руїни.

В кінці обовязані Родичі чи Опікуни при вступі їх дітей до Інститута стати членами нашого Товариства, зложити річну членську вєкладку та підписати предложену їм в тій цілі декларацію що до точного виплачуваня належних оплат.

Кожда учениця мусить мати при вступі до Інститута слідуєче вєпосажєнє: 1) сінник (190 цтм. довгий, 90 цтм. широкий), 2) подушку, 3) ковдру, 4) вовняний коцяк до накриваня ліжка, 5) 4 пошевки на подушку, 6) 3 товщі простирала під ковдру, 7) 3 грубіші простирала на ліжку, 8) 6 сорочок, 9) 6 білих кафтаніків, 10) 6 пар майток, 11) 6 пар чорних паньчохів, 12) 4 ручники, 13) 12 хусток до носа, 14) 4 спіднички білі і 2 кольорові вовняні (гальки), 15) 6 фартушків, з того 2 чорні вовняні (брукселінові), а прочі 4 до праня, 16) 2 капелюхи, літний і зимовий, 17) рукавички літні і зимові, 18) верхній одяг літний (загортку) і зимовий (плащ), 19) 3 суколки: одну на сьвята, а дві на буддень, одну літну, другу зимову. Що-до барви суконок то було би пожадане, щоби верхні одяги і суконка сьвяточна були гранатові, а суконки буденні: зимова бордо, а літна ясна; но впрочім нема ту примусу а лишає ся все до вподоби Родичам та Опікунам. З огляду на цілі педагогічні має бути фасон суконок можливо скромний без всяких

злишніх а видаючих в очи прикрас, щоби лиш одіж визначала ся старанним викінченем та відповідала вимогам вигоди і свободи рухів.

Для доповнення випосаження мусить кожда інститутка мати конечно еще 2 пари черевиків нових або в цілком добрім стані, так щоби підчас коли одноі пари інститутка зужие, друга пара находила ся в руках порядкуючої служби, і так кожного дня на переміну.

Для удержання порядку і здоровля мусить кожда інститутка мати еще: 2 гребеві, рідкий і густий, 3 щітки, а то: до суконок, і до зубів, мило в відповіднім сховку; если інститутка має коротке волосє, також відповідні гребінчики або їрдани.

Всі висше згадані предмети мусять бути або нові або находити ся в цілком добрім стані і мусять бути старанно і виразно позначені початковими буквами дотичноі учениці. За незначену або недбало позначену одіж і біле заряд не відповідає. Крім того кожда інститутка єсть обовязана всі свої річи назначити числом, яке получат при вступі до Інститута. Від учениць котрі вже були в Інституті і мають знов повернути, жадає ся, щоби число, котрим їх річи були в минувшім році шкільнім позначені, задержали і на сей рік шкільний та щоби вже в часі ферий всі свої річи тим числом (о скільки покаже ся потреба) на ново позначили.

Квестия старанного значеня річей єсть дуже важна. Будучі наші женщины набирають через те почутя ладу та замилованя до порядку. Родичи чи Опікуни не наражають ся на евентуальні страти а Заряд інститута при менших трудах зискує довіре і оминає незаслужених закидів.

Всі річи інститутки мають бути потрійно списані. Один з тих списів одержує надзирателька, котра при вступі інститутки річи відбирає, другий надзирателькою підписаний позістає в руках Родичів взглядно Опікунів для остаточного порозуміння при виїзді інститутки, третій дістає учениця в тій ціли, щоби могла брати участь при порядкованю річей.

Кожда інститутка получає в Інституті: ліжко, малу шафу коло ліжка з шуфлядкою (вахткастлик), кожда окрему шафу на сукуї напелюхи і т. п., одну осібну полицю в спільній шафі на біле і окремий пульта (столик) на книжки і прибори наукові в саях до науки (музеях). Не вільно інституткам привозити до Інститута крім одного малого святаго образка над ліжко, ніяких инших власних частей устроєня, як образів, диванів, шафок і т. п.

Рівнож не вільно інституткам крім молитвослова і приписаних книжок шкільних мати инші книжки, як лиш такі, на які заряд позволить.

Всяка переписка листовна веде ся посредством заряду. Листи надходячі до інституток (крім листів від Родичів і Опікунів) підлягають контролю Інститута.

Письменні зголошеня, заосмотрені в 1) метрику крещеня, 2) свідoctво шкільне і 3) свідoctво щіплення віспи, належить присилати на руки Івана Матковського, господаря Руского Інститута для дівчат в Перемишли, на йдальше до 25 н. ст. серпня 1901.

В кінці звертаємо ще увагу, що тільки зголошення вчасно наперед внесені будуть могли бути узгляднені, позаяк вже до тепер увійшло значне число зголошень.

Від Виділу Товариства „Руский Інститут для дівчат в Перемишлі“.

О. Іван Войтович,
предсідатель.

О. Михайл Мриц.

О. Йосиф Кишакевич.

О. Мирон Подоліньский,
містопредсідатель.

Алексей Ярема.

Дмитро Чеховский.

Іван Матковский,
господар Інститута.

КОНКУРСИ.

— Виділ Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурс на прийняте учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1901/2.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення ученика, 2) сьвідоцтво шкільне з послідних двох курсів, 3) декларацію що до місячної заплати, котра вносить 20 зр., 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні, 5) хто не єсть членом Руского Тов. педагогічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковського.

В склад комітету, займаючого ся веденем діл Інститута входять: директор Едвард Харкевич якого голова, проф. Ілья Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожинський і Кость Паньковський яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скільки на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостей, теоретичних і практичних. Час вносити подання о прийняте визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1901.

— Руске Товариство педагогічне у Львові прийме в сліду ючим році шкільним до своєї Бурси (ул. Вірменська ч. 2. II пов.) 50 убогих учеників рускої гімназії за місячною оплатою 12 до 24 корон. Подання заосмотрені послідним сьвідоцтвом шкільним і сьвідоцтвом убожества належить

вносити на руки Дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові до 15. н. ст. серпня 1901. Кандидати одержать відповідь в останніх днях серпня с. р.

Від Виділу.

— Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариського виховання для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, світло, услугу і 30 К. місячно. Першенство будуть мати учительки з виділовим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школі виділовій за окремою винагородою.

Подання звернені до Виділу Руского Товариства педагогічного належить вносити до 10 н. ст. серпня 1901 на руки директорки економ. Впов. Пані Герміни Шухевичевої, ул. Собіщини ч. 7 у Львові. — *Виділ.*

— До женського інституту Руского Тов. педагогічного у Львові приймати ся будуть діти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідоцтво шкільне з останнього курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон (по знижених цінах не буде ся приймати), 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не в членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за зужите меблів.

Інститут посилає дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, світло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скільки дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариське веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати інших відомостей теоретичних і практичних.

Учениці мають привезти з собою слідуючу гардеробу: сорочок 6, кафтанків білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішєвок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхню зимову і літню, сінник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкій, ковдру, коцик і подушку. (Пожадані булиб суконки сива (попел.) і гранатова). Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імені і назвиска учениці. Потрібний спис біля. За науку на фортеп'яні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно (з коломийкою по 16 кор.). Подання треба надсилати найдалше до 10 н. ст. серпня 1901 на руки Директорки економ. Впов. Пані Герміни Шухевичевої ул. Собіщини ч. 7. у Львові. — *Виділ.*

— В бурєї удержуваній Філією Руского Товариства педагогічного в Станиславові знайде поміщенє в шкільнім році 1901/2 30 учеників рускої народности, учащих до шкіл публичних в Станиславові за місячною оплатою з гори по 16 до 24 корон готівкою.

Поданє о прийнятє треба внести найдалше до 31 н. ст. липня до виділу Філії Руского Товариства педагогічного в Станиславові на руки п. Маріяна Якимовського, учителя школи виділової в Станиславові, ул. Голуховського

ч. 65. До подання належить долучити: 1) посліднє свідощтво шкільне, 2) свідощтво хрещеня, 3) свідощтво убожества, 4) декларацію що до висоти місячної оплати.

Петент має виказати ся, що єсть членом Руского Товариства педагогічного, або вступить в члени, надсилаючи вписове 1 К. і річну вкладку 1 К.

Питомець дістане в бурсі мешканє, харч, опал, свѣтло, пранє і належитий догляд, натомість мусить мати власне білє відповідне, обуве, одежу і постіль.

На переписку треба долучити до подання 45 сот. марками почтовими.

Виділ Філії руского товариства педагогічного в Станиславові:

О. І. Порайко, голова.

Ем. Кадайська, секретарка.

— Виділ товариства „Руска Бурса в Новім Санчи“ подає до відомости, що з днем 1. н. ст. вересня 1901 знайде поміщенє в тій бурсі до 50 учеників греко-кат. обряду і рускої народности, почавши від III класи народної школи аж до IV класи гімназійної за місячною оплатою з гори найменше по 8 зр. (16 корон) готівкою. Виділ товариства однак може в надзвичайних випадках знизити тую оплату деяким убогим а способним хлопцям. Питомець дістане в бурсі мешканє, поживу, опал, свѣтло, пранє і належитий догляд; натомість мусить мати власне відповідне білє, обуве, одежу, постіль і власні книжки.

Позаяк доси переважна часть Лемків легковажить собі обовязки свої, бо віддавши нам дитину свою голу і босу, забирає няньо (батько) чим скорше ноги на плечі, тай гайда домів і більше до бурси не показує ся, міркуючи, що „ті пачи добрі не дадуть дитині загинути“, — Виділ остерігає на перед, що жаден питомець не буде впущений до бурси, поки не викаже, що має позначені 4 сорочки, 3 пари ногавиць, 2 простирала, 3 ручки, 1 пару добрих чобіт і тревале одіне одно літне, а друге зимове.

Подання о прийнятє мають внести інтересовані найдалше до дня 5. н. ст. серпня 1901 до Виділу „Рускої Бурси в Новім Санчи“. — До подань долучити треба: посліднє свідощтво шкільне, метрику і свідощтво убожества. В поданю має отець (мати) або опікун питомця виказати, що є членом товариства, а крім того має зложити декларацію, яку місячну оплату за хлопця складати буде. — Піднести годить ся, що ми на купно реальности за 46.000 корон задовжились грубо, банкрутовати не хочемо, а до того будова церкви є для нас справою пекучою.

Від вношеня згаданих подань не є вільні дотеперішні питомці бурси.

Новий Санч, дня 10. липня 1901.

Черкавский, секретар.

Лининский, предсѣдатель.

— Виділ „Шкільної Помочи в Самборі“ оголошує конкурє на прийнятє 35 учеників до Бурси імени св. Йоана Хрестителя з речинцем до дня 15. н. ст. серпня 1901 під такими услівями: 1) За хлопців, дістаючих з дому харч в натураліях, доплачує ся дві корони місячно з гори. 2) За учеників на цілє удержанє без праня, с. є. за мешканє з харчем доплачує ся

місячно двадцять і чотири корон з гори кожного місяця. 3) На видатки і зужиття інвентаря кожний ученик платить при вступі одну корону. 4) При прийнятті учеників до Бурси мають родичі або їх опікуни постарати ся для питомців о потрібне біле і постіль. Устні зголошення або поучення письмени з долученем марки за 20 сот. на відповідь треба вносити на руки о. Михайла Ортиньского в Самборі.

Від Виділу „Шкільної Помочи“ в Самборі 16. липня 1901. — Предсідатель *М. Ортиньский*, секретар *Будзінський*.

— Виділ Бурси ім. св. Онуфрія в Ярославі розписує сим конкурс на прийняття учеників до тої-ж Бурси на рік шкільний 1901/2. Подання, заосмотрені свідощвом шкільним, свідощвом убожества і декларацією вітця або опікуна що-до місячної доплати, треба вносити на руки Виділу найпізнійше до 15. п. ст. серпня 1901. Найнижша доплата в тім році шкільнім виносить 7 злр. (14 К.) місячно. — Від Виділу Бурси ім. св. Онуфрія.

— Виділ Рускої Бурси в Бережанах приймає в слідуючім році шкільнім 40 питомців на мешканє і цілковите удержанє за відповідною доплатою. Приймає ся лише учеників з низшої гімназії. Подання (без стемпля) о прийняття належить внести найдалше до 20. серпня на руки адв. д-ра Андрія Чайковського в Бережанах. В поданю належить виразити: яку заплату прирікає ся платити Бурсі на случай прийняття. До подання належить долучити посліднє свідощтво шкільне і свідощтво убожества. Бувші питомці Бурси, котрі залягають з заплатою за попередний рік, не будуть прийняті до Бурси. — За Виділ Рускої Бурси в Бережанах: *М. Соневицкий* голова, *М. Лиськевич* секретар.

— В Рускій Бурсі в Тернополі може найти на рік шкільний 1901/2 поміщенє 64 учеників. Шість місць безплатних надає Впр. О. Андрій Качала, гр. кат. парох в Медвині п. Скорики, а 58 учеників приймає Виділ Рускої Бурси за місячною доплатою 16 до 40 К. Дванацять учеників, котрих родичі обовязали ся платити 16—24 К., прийняв Виділ вже перед феріями (11/7 1901), тож лишило ся вже лише 46 місць до обсаджєня на найближшій засіданю Виділу, котре відбуде ся 16. серпня 1901.

Тому звертає ся увагу інтересованих, щоби завчасу внесли подання, бо внесені пізнійше лишать ся неполаджені. Заразом звертає ся увагу інтересованих на то, що подання з декларованою доплатою низшою від 16 К. суть безпредметові, бо Руска Бурса в Тернополі не має жадних фондів, з котрих могла би удержувати учеників за низшу доплату.

До подання треба долучити заадресовану карту кореспонденційну на відповідь, а при введеню сина до Бурси з початком шкільного року мусять явити ся родичі, або опікуни учеників особисто і підписати декларацію доплати. — За Виділ: *П. Мостович*.

— В Інституті науково-виховавчій під зарядом СС. Васи-
ліянок у Львові знайде з слідуємим роком шкільним уміщене 40 учениць.
Тому, що звиж 30 місць вже замовлено, зволять інтересовані Родичі чи Опі-
куни дітей поспішитись зі своїми зголошеннями. Місячна оплата виносить 42
корон, з наукою музики 52 корон. Зголошення просимо адресувати на руки:
С. Марія Хоминська, Ч. С. В. В. Ігуменя Монастиря і Настоятелька Інсти-
туту, Львів, ул. Зибликевича ч. 24.

— В Інституті дівочій під зарядом СС. Василянок в Ста-
ниславові знайде із слідуємим роком шкільним уміщене 25 учениць, з тих
лиш 10 ще не замовлені. Місячна оплата 40 корон. Зголошення просимо адре-
сувати на руки: *С. Анна Теодорович* Ч. С. В. В. і Настоятелька Інституту,
Станиславів ул. Заболотівска ч. 13.

— Виділ Товариства „Бурси ім. свв. О. Николая“ в Пере-
мишли подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року
1901/3 найде більше число питомців з шкіл середніх поміщене в Бурсі То-
вариства під слідуєчими уелівями:

I. Родичі взглядно опікуни зволять найдалше до двя 15 н. ст. серпня
с. р. надіслати свої прошеня (без стемпля) до Виділу Бурси на руки предсі-
дателя п. Григорія Цегляньского директора ц. к. П. гімназії. До прошеня
треба долучити: а) метрику хрещеня, б) свідощтво убожества, в) свідощтво
шкільне з послідного півроку, г) свідощтво моральности, коли кандидат не
ходив до школи публичної, д) заявлене родичів взглядно опікунів, кільки они
обовязують ся доплачувати за кандидатів в грошах а скілько в натураліях.—
Увага. Бувших питомців Бурси в минушій шкільній році не дотикають
уелівя під а) і г). — Желаючи поміщення за цілою оплатою місячно 34 кор.
не предкладають свідощтва убожества.

II. Отець або опікун прийнятого до Бурси питомця має: 1) заплатити
на з'ужите інвентаря 6 кор. на рік; 2) доставляти декларовану квоту доплати
на харч з гори місячно; 3) на праве біля зложити на початку першого і дру-
гого півроку по 2 кор.; 4) на устроєне бібліотеки для питомців 2 кор. річно.

III. На вступі в заведење питомці мають виказати ся достаточним
білем і одежню, іменно мусить кождий мати: 6 пар біля, ковдру, подушку,
4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хустинок до носа, 2 пари чобіт, одж
літню і зимову.

IV. Желаячі одержати відповідь на своє прошене зволять долучити
карту кореспонденційну з докладною адресою, а коли долучать марку поч-
тову на 45 сот., то одержать свої прилоги за почтовим рецєнісом. — Увага:
а) прийяті питомці бурси мають явити ся найпізнійше дня 3. н. ст. вересня
о 3 годиві з полудня в мешканю Бурси (улиця Баштова ч. 25), щоби підда-
тись лікарским оглядинам; при тім родичі або опікуни зложать свої заявленя
і инші під 3) наведені оплати; б) вишен відбувають ся 29, 30 і 31 н. ст.
серпня а до першої кляси 2 і 3 н. ст. вересня; в) родичі або опікуни мають
вносити свої оплати лично або почтою до каси Бурси на руки касиєра а не
посередством своїх дїтій.

Подання без точного заявленя, кілько найбільше обов'язують ся доплачувати грішми взглядно натуралїями не будуть узгляднені.

Родичі і опікуни, бажаючи помістити в Бурсі своїх синів взглядно пупілів, обов'язані бути членами товариства. Прошеня питомців залягаючих з якими-небудь доплатами зовсім не будуть узгляднені, коли до 10. серпня залеглости не будуть вирівнані.

Від Виділу Бурси імени сьв. О. Николая. Перемишль, в липни 1901.

Гр. Цеглиньский,
предсідатель.

Др. Т. Кормош,
секретар.

— Збір учительський муж. ц. к. Семинарії учит. у Львові оголошує конкурс на 50 місць в інтернаті, що буде відкритий з 1-им вересня с. р. для учеників Семинарії. Оплата місячна 30 К. Ученики, котрі одержать стіпендію, платити-муть 10 К. місячно. Крім того кождий з принятих зложить 10 К. яко вписове в дни вступлення до інтернату і має заосмотрити ся в 1 подушку, 1 коц до накриваня, 4 простирала, 4 пошевки на подушку, 6 сорочок, 6 ногавця, 6 пар скарпюток, 4 ручки, 6 хусточок, 2 пари обуви, 2 одяги і плащ зимовий. В інтернаті одержать ученики крім старанного догляду: поміщенє, удержанє, опал, сьвітло і пранє. Подання неостемпльовані вносити належить на руки Дирекції муж. Семинарії учит. у Львові, ул. Каліча ч. 5, до 30 серпня с. р.

— В інтернаті Рускої Бурси Стрийської знайде в слідуючим році шк. 40 питомців приміщенє і цілковите удержанє за оплатою 30 Корон місячно, котра то квота в случаю ноторичного убожества компегента може бути і обнижена.

Родичі а взглядно опікуни, желаючи примістити своїх пупілів в інтернаті мають 1) вступити в члени дійстні товариства з вкладкою річною 6 К. 2) зложити писемну декларацію, котрою з'обов'язують ся в перших днях місяця платити з гори умовлену квоту, 3) предложити сьвідоцтво шкільне з послідного пілрічя, і 4) сьвідоцтво убожества сели компетують о знижку оплати, 5) залучити 45 сот. марками на реком. відповідь. Подання належить вносити на руки Ви. проф. Гната Гошовского в Стрию в термін до 1 серпня с. р. Подання пізнійше внесені не будуть узгляднені. Першеньство в прийнятю мають ученики, бувші питомці бурси, котрі виказались добрим поступом в науках і не мають жадних залеглостей в оплаті. Щоби улєкшити нашим селянам приступ до гімназії, порішив виділ 10 місць з повнєшого числа відступити для учеників шкіл народних.

Ученики, првиняті до інтернату мають виказатись відповідною скількістю біля значеного, зложити 2 К. річно за зужитє інвентаря, 2 К. піврічно за пранє і 1 К. річно на бібліотеку. — Від Виділу Рускої Бурси Стрийської. Юл. Федусевич предсідатель, Д. Мосіондз секретар.

— Товариство „Шкільна Поміч в Коломиї“ приймає з початком 1891/2 року шкільного коло 33 учеників рускої гімназії (клас приготуваної і I—VIII-ого) до свого Інститута. Своім питомцям дає Інститут ціле удержане, надвір і провід домвний, а також і меншу поміч в науці. Оплата виносить на рік 4 К. на інвентар, 2 К. на кореспонденційні видатки, 2-40 К. за річну вкладку членську і місячно від 16—34 К. а за пране біля 1 К. — платних кожного місяця з гори. Тоті, що хотіли би бути прийняті за визшою оплатою, як 34 К., мають залучити до просьби крім декларації місячної оплати, свідоцтво убожества. Питомці мусять при прийнятю виказати ся, що мають три рази змінити біле на постіль, 6 пар біля, 6 ручників, 6 хусточок до носа, сінник і 2 пари обуви. Кождий прийнятий дістає карту прийнятя, без котрої не сьміє спровадити ся до Інститута. Зголошувати ся треба до Товариства „Шкільна Поміч в Коломиї“ на руки директора рускої гімназії до д. 25. серпня с. р.

Від Виділу „Шкільна Поміч в Коломиї“ дня 5. липня 1901. — *Гр. Наливайко*, секретар.

О п о в і щ е н я .

— Вписи на I рік женської семинарії учительскої у Львові, на курс фребльвський, до школи вправ і до огорожда фребльвского, відбудуть ся в днях 29., 30. і 31. серпня, а на р. II, III і IV дня 2. вересня від год. 9—12 рано. Кандидатки зголошуючі ся на I рік і на курс фребльвський, мають предложити: 1) метрику на доказ уаиченого 15 (на курс фребльвський 16) року жита, 2) послідне свідоцтво шкільне, зглядно також 3) свідоцтво моральности, 4) свідоцтво здоровля і заціленної вісни. Кандидатки на I рік піддадуть ся вступному іспитови з обсягу 7 клас виділових, з релігії, польского языка, руского, німецкого, рахунків, геометрії, історії, природничих наук і фізики. На курс фребльвський: з релігії, польского (реалія) і руского языка. Всі кандидатки мусять віддавати ся пробі голосу і слуху та предложити прибік з каліграфії, рисунків і ручних робіт. По силі розпорядження шкільної власти краювої, на случай успішного вислідку іспиту, першенство в прийнятю будуть мати дочки народних учителів, оієли кандидатки замісцеві, вкінци місцеві. Прийняті учениці замісцеві мусять мешкати у визначених їм дирекцією домах (інтернатах), обнятих спільним регуляціом, піддаючих їх під догляд заведеня, головню „дирекції“. Кошти удержаня ноносять учениці, а заведеня субвенціонує лише після спроможности стипендіями. На I рік може бути прийнятих найбільше 60 учениць, на курс фребльвський 50, а на II, III і IV рік задля браку місця не приймає ся нових кандидаток.

— Кваліфікаційні іспити перед іспитовою комісією для учителів народних шкіл в Перемишлі розпочнуть ся дня 16. вересня. Поданя треба вносити за посередництвом окружних шкільних рад до дирекції іспитової комісії в Перемишлі набдальше до дня 10. вересня с. р.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З поручення Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілньничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосматрюють в повнєшїм закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнїйше, — тим бїльше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновїйші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевєснєше подібні заграничні заклади так під вєзглядом умїркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чїм найліпше свїдчать вискази фахових педагогів.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під заридом К. Беднарского.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Хроніка львівської академічної гімназії.

(Дальше.)

Провізоричний план науковий на слідуєчий рік шкільний одержує збір учительський доперва з кінцем серпня 1849. р., а позаяк рівночасно розпорядком міністерияльним з липня того року велено т. зв. філософічні студії, які були доси на університеті львівській під окремим директором, прилучити до гімназії і тим чином се заведенє зросло до осьми клас, винаймає префект при улиці валовій поза будинком ОО. Бернардивів під тодішнім числом 270 одну убікацію для 2. ліцеальної с. в. для осьмої класи за річний чинш 350 фл. мон. конв. В класі VII. і VIII. мали ще провізорично учити професори університету.

Сі дві нові класи представляють зразу під зглядом дисциплінарним трудні до кермованя елементи; була то вже молодіж старша, що увійшовши в ті класи користувала ся свободою академічною і відокремляла ся від гімназистів; однак вже по двох роках зросли і ті класи з організмом гімназії в одну цілість і піддали ся гімназियाльній карности.

З новим шкільним роком 1849/50 настає важнійша зміна в тім, що заведено язык німецький яко окремий предмет науки. Ся хвиля зазначає ся кількома екцесами і демонстраціями учеників клас висших проти учителя того предмету. Коли демонстрація мимо остороги повторила ся, був збір учительський приневолений засикувати науку в VII. класі, а по переведенім слідеві покарати 5 учеників виключенєм із всіх гімназій, чотиром дано т. зв. consilium abeundi, сімох покарано карцером.

З тої нагоди слідує в хроніці префекта довша, дуже цікава елюкубрація, в котрій пояснює ся ненависть молодежи до професора — Німця обставинами політичними в краю. „Dem verhaltenen Unmuthe — кінчить префект — musste Luft gemacht werden, ein Conflict musste erfolgen — und dass dies bald nach dem Beginne des Schuljahres geschah, war nur zum Heile der Lehranstalt. Die bei diesem Anlass gegenüber der Jugend gezeigte Entschiedenheit und Energie hatte die nachhaltigsten, besten Folgen.“

Така демонстрація повторила ся вже в р. 1867/8, коли у висших класах академ. гімназії заведено викладний язык польський.

Від того часу по нинішній день такого, ані навіть подібного експесу в нашої гімназії не було.

Дальша зміна, котрою зазначає ся заведення учителів фахових, була в тім, що директор дня 24. грудня 1849. р. іменував вперше господарів для всіх клас.

Звільна і поступенно входить в жите язык викладний німецький у всіх предметах науки а навіть при науці языка латинського. Рівночасно латинські доси блянкети свідощів і заголовки каталогів змінюють ся на німецькі.

Як трудно було учителям освоїти ся з тою зміною, як небезпечним і шкідливим видає ся їм усуванє латинського языка із становища, яке до тепер в гімназійній системі займав, оказує ся з реляції збору учительского до губернії з д. 9. липня 1849. р., де між иньшими читаємо: „Es ist als ein schlimmes Zeichen von dem zunehmenden Verfall der Latinität zu betrachten, wenn ihre Vertreterin die lateinische Schule, sich derselben in ihren Urkunden und Schriften nicht ungestört bedienen dürfte; wenn dieser anderwärts so hochgeschätzten Sprache, mit welcher Rom zu seiner Zeit den grösseren Theil des Kaiserthums beherrschte, immer mehr von ihrem guten Recht entzogen, und wenn sie, so zu sagen, aus ihrem Eigenthum vertrieben würde. Die in dem diesfälligen Zeugnisse vorkommenden Ausdrücke sind selbst dem minder Gebildeten verständlich und geläufig und es ist daher noch viel weniger zu fürchten, dass sie diejenigen nicht verstehen sollten, die einst selbst in diesen Schulen waren und für welche sie zunächst und vorzugsweise bestimmt sind. Man kann sich der Besorgnis nicht entschlagen, dass heute oder morgen, bei dem ärgerlichen Sprachenkampfe die eine oder die andere Nationalität selbst die deutsche Sprache, die man soeben an die Stelle der lateinischen setzen will, zu verdrängen suchen wird, was unter den obwaltenden Umständen durchzusetzen vielleicht nicht schwierig wäre. Dann wäre der Zeitpunkt in der That gekommen, wo man die öffentlichen Gymnasial-Zeugnisse nur in dem einen oder dem anderen Orte oder Lande, nie im ganzen Reiche verstehen würde, wie es bis nun zu mit den ungarischen Gymn. Schulzeugnissen schon in der That der Fall war. Diesem hereinbrechenden, mit bedenklichen Folgen verknüpften Übel könnte allein durch die Beibehaltung der latein. Sprache in den Gymnasialzeugnissen mit Erfolg vorgekommen werden“.

Сю реляцію предкладає збір учительский з нагоди оцінки нових блянкетів свідощів і каталогів гімназійних.

З р. шк. 1849/50 входить звісний всім організаційний начерк (Organisationsentwurf) для гімназій по части в жите і від того часу слідує зміна за зміною,

Одну з найповажнійших своїх атрибущий с. е. іспитованє кандидатів звания учительского і оцінюванє їх еляборатів тратить збір учительский в марті 1850. р., коли то Міністерство просьбіт заіменувало вперше провізорично на оден рік комісією екзамінаційну для згаданих кандидатів; директором комісії стає проф. унів., Карльман Таніль; екзамінаторами зістають крім иньших також 2 члени збору учит. академ. гімназії, іменно: Іван Гльох для языка німецького і літератури і Яків Головацкий для языка руского і літератури.

Рівночасно а іменно декретом міністерияльним з д. 9. мая 1850 були іменовані совітниками при ново-кредованій Раді шкільній (Landesschulbehörde)

і провізоричними інспекторами Едвард Лінцбавер, і проф. академ. гімназії Др. Евзевій Черкавський, а членами сеї влади шкільної між иньшими також провіз. директор акад. гімн. Фрацішок Бруїтер і професори тут. Евстахій Пропчиц і Др. Амврозій Яновський.

Рік 1850 визначний для акад. гімназії і тим, що в вересню відбув ся тут вперше іспит зрілості під проводом пров. інспектора Лінцбавера; до іспиту того приступило 78 абітурієнтів; з них 63 узнано зрілими, 15 репробовано на 6 місяців.

В очі впадає незвичайний зріст фреквенції в тім році (825) і переповнене поодиноких клас (I. 136, II. 110, III. 107, VII. 152, VIII. 112 учеників), неподілених на рівнорядні відділи. Видає ся прямо неімовірним, щоби наука в тих класах переповнених могла відбувати ся хосенно для молодіжи і взагалі успішно.

Та хоч урвень образования мабуть не була ані так високою ані під виглядом наукового матеріалу так просторою, як нині, то прецінь мусіли то бути учителі незвичайної сили духа, що з'уміли мимо такої перепони при пересічно дуже добрій карності довести своїх учеників до пляном визначеної ціли. Тож і не дивниця, що саме в тім році поодинокі члени збору учительського одержують докази признання, як декрети похвальні з міністрства, десатилітні додатки до платів, пров. директор Бруїтер одержує золотий хрест заслуги з короною, а вкінці і цілий збір учительський за дуже старанно і совісно переведену класифікацію декрет признання від центральної шкільної влади. Однак як величезний поступ настав від того часу в методі наочання, показує ся хоч би лиш з того, що середників наглядних до науки крім одного гльоба і дуже скромної збірки мінералів не посідала наша гімназія майже жадних. В р. 1850 мимо так великої фреквенції і мимо того, що гімназія в пожарі 1848 р. втратила все, що посідала, не закуплено ані одного предмету для улекшення і улїшнення науки. Доперва зі слїдуючим роком шкільним зростають постійно середники наукові, позаяк на основі нових розпорядів побирає ся від учеників при вписах на сю ціль окремі датки і таксі вступні.

В р. 1850/1 спадає фреквенція нараз з 542 учеників головню тому, що з початком того року засновано при т. зв. домініканській гімназії у Львові чотири низші класи рівнорядні з польським язиком викладним.

Про які небудь старання Русинів, щоби дозвіл ученя в акад. гімназії в рускім язичі, не чуємо вже зовсім, а перші проби тої науки, крім руского яко окремого обовязкового предмету для всіх учеників, іменно в иньших гімназіяльних предметах устають зовсім, по крайній мірі не згадує ся про них вігде більше.

В падолисті р. 1850 відбуває ся перший раз пробна лекція кандидата учительського, Франца Штітлера, в класі VI. в присуности директора, комісії екзамінаційної, екзамінатора німецької мови, обох гімназіяльних інспекторів і пров. директора акад. гімназії.

В лютім 1851 р. люструє в перше пров. інспектор, Едвард Лінцбавер, наше заведенє і виражає на конференції зборови учительському своє вдоволенє зі стану гімназії. Від того часу відбувають ся такі люстрації через цілу чергу літ два рази кожного року.

В марті того року відбув ся другий іспит зрілості, іменно для тих абітурієнтів академічної, домініканської і черновецької гімназії, котрі в попереднім реченці були репробовані. До іспиту письменного і устного присту-

пило 35 абітурієнтів, з тих 20 узнано зрілими, а 15 репробовано. Від того часу правильно два рази до року відбуває ся в нашій гімназії іспит зрілості, з початку в літі і з весною, пізнійше в літі і в осені, о чім більше згадувати не будемо.

Через кілька слідуючих років веде ся наука без значнійших змін у всіх предметах в німецькій мові; навіть релігію учать катехити в часті по німецьки, в часті по руски зглядно по польски і також в екзортах панує така сама мішанина.

До уваги гідних випадків належить розпоряд виданий Міністерством Вір. і Просвіти в. р. 1854 по мысли котрого мали духовні комісарі, вибрані архієпископськими ординаріями, вести надвір над наукою в гімназіях і госпітувати лекції не лиш релігії, але також всіх предметів в послідних трох місяцях кожного року і бути відтак присутними при наконечнім публичнім іспиті.

Першими такими комісаріями були: з латинської митроп. консисторії ке. Канонік Адам Ясінський, а з греко-кат. крил. О. Андрій Дуткевич; однак ті комісарі обох ординаріїв користають в академічній гімназії лиш дуже повздержливо зі свого права, а іменню лат. комісар не являє ся крім на іспитах зовсім в школі цілими літами, а греко-кат. госпітує лиш науку релігії.

В часі кримської війни, коли Австрія виставила корпусе обсерваційний на границі, заняла по закінченю шкільного року 1853/4 війсковість всі убікції академічної гімназії на свої цілі, а іменню на магазини мундуровий і робітні. Позаяк опісля потребувало військо гімназіальних убікацій довше як через самі ферії, а відтак треба було перевести деякі конечні адаптації і удіпшення по клясах, розпочала ся наука шкільна в р. шк. 1854/5 доперва дня 1. липня в наслідок пануючої у Львові холеричної пошести, котра навіть спосеред молодежи акад. гімназії кілька жертв забрала. Позаяк пошесть не вигасала, заряджено початок шк. року 1855/6 на день 17. вересня.

Рік сей визначний головню двома розпорядами що до нової організації шкіл середних, а іменню в сім році одержав санкцію цісарську начерк організації і стає вже нормою, чим були раз на завсідги знесені всякі доси лиш тимчасові зарядження. Окремим розпорядом упорядковано дальше час науки і унормовано дні феріальні для всіх країв коронних.

До р. 1856 відбуває провізоричний інспектор гімназій Едв. Ліндбавер люстрації акад. гімназії що року двічі і за кожним разом, як наша хроніка стереотипно виражає ся, заявляє зборови учительському своє вдоволенє. В р. 1856 зістає іменований дійсним інспектором гімназій в обсягу львівського намісництва і для Буковини Др. Евзевій Черкавський, котрий по люстрації в цвітню того року, як каже хроніка, уділяє зборови учительському на конференцію в педагогічнім і дидактичнім згляді поучаючі вказівки, заохочуючі учителів до нових змагань.

З роком 1857 слідує зміна в науці языка руского і польского. Оба учителі тих языків зістають дійсними учителями (*wirkliche Nebenlehrer*), а наука одного і другого краєвого языка стає зглядно обовязковою в академічній гімназії. Полишено отже рішеню родичів або онікунів вибір одного або другого языка.

Доси мусіли ученики, що записували ся на науку предметів надобязкових: французске, італійске, каліграфію, сьпів, рисунки -- платити певні

датки для учителів тих предметів. Від р. 1857 переймає правительство обов'язок оплачування тих учителів і визначає їм певні річні ремунерації (прям. за каліграфію — 2 год. тижнево 100 фл. і т. д.).

На основі розп. мініст. з д. 11. марта 1857 входять в академічний гімназії з р. 1858 вперше в життє рівнорядні класи; поділено тоді класу I. і II. Поділ сей (зазначений в таблиці фреквенції), причиняє ся певно до лучших успіхів в науці, а єсть очевидно великою полекшею для учителів.

Від р. 1848 кермував заведенєм директор Франц Бруггер, чоловік чесний і вирозумілий. Їго урядованє припадає в часи дуже неспокійні, тож і удержанє керми вимагало великого такту і енергії. З початком р. шк. 1857/8 занеміг він вже в третє і на власну просьбу зістав найвищим рішенням з д. 15. мая 1858 спенсіонований. По короткім заступстві заняв єго місце на основі найвищої постанови з д. 20. липня 1858 дотеперішній директор гімназії ставіславівскої, Іван Пюнтковский. Наша хроніка виражає ся о нїм: „Ein Mann, der ausgezeichnet durch Festigkeit des Charakters, durch seltene Menschenfreundlichkeit und rastlose Thätigkeit, nur das Wohl der Lehranstalt vor Augen hat“. Рівночасно перенесено вже тоді звизного дослідника природи нашого краю, проф. Максиміліяна Новицкого, зі самбірської гімназії до тут. заведеня. В хроніці нашої з тої нагоди читаємо: „Wegen dieser Ernennungen darf man sich der Hoffnung hingeben, dass die Lehranstalt immer mehr gedeihen und einen ehrenvollen Platz unter den Gymnasien des Landes einnehmen werde“.

Що потреба було незвичайної енергії і такту, щобі молодіж удержати в карності в часах в краю нашім так неспокійних і бурливих, се річ певна; що се удавало ся зборови учительському разом з директором, о тім свідчать численні згадки в нашої хроніці, прим. на ст. 138: „Den Umtrieben und gesetzwidrigen Verbindungen, deren die deutsche Lemberger Zeitung vom J. 1858 in ihren Nummern 177—180 und 190 Erwähnung thut, war die Jugend des akadem. Gymnasiums fremd; sie beobachtete vielmehr zu allen Zeiten und so auch in diesem Schuljahre die loyalste Haltung und liess sich durch das ihr gegebene böse Beispiel auf keine Weise von ihrer Pflicht und loyalen Handlungsweise abwendig machen“.

З початком р. 1862/3 переселяє ся академічна гімназія до Дому Народного, де займає убікації на 2 а відтак на 3 поверсі і де остає до нинішнього дня. Тут годить ся нам згадати, що вже в р. 1873 задумували власти шкільні помістити академічну гімназію в окремім, своїм будинку, бо вже рескриптом з дня 19. липня Ч. 6328 Rskr. визнає Рада шкільна, узнаючи зовсім невідповідне поміщенє нашої гімназії, тут. дирекцію, щобі без проволочно предложила програму будови окремого будинку. В тій програмі мала дирекція виказати докладно число, розміри і сполученє з собою убікацій і по можности подати для будівничого подрібні вказівки до виконання плану будови, а опирати ся при тім мала дирекція на дотеперішних потребах заведеня, як і на потребі, яка в будучности може оказати ся.

На основі найвищої постанови з дня 4. цвітня 1863 р. заведено з початком р. шк. 1863/4 в новій вищій гімназії Франц Йосифа польський язык викладний і доповнено се заведенє класами висшими, котрі з кождим роком мали повставати. Сі класи віднімано німецькій т. зв. домініканській гімназії, котра через те стала покищо низшою гімназією; полишено єї для тих учеників, котрих матерним языком був німецький або нинішній чим польський або руский. Рівночасно введено в академічній гімназії, в котрій дійсно більшість

молодежи була руска, в кількох предметах науки викладний язык руский з тим додатком, що в міру, як повстануть відповідні шкільні підручники і найдуться кваліфіковані до того учителі, всіх предметів буде учити ся в рускій мові.

Також і в гімназії Франц-Йосифа заведено з р. шк. 1863/4 в V. класі викладну мову польську лиш в науках природи і в математиці. Тож полишено тим ученикам доміївканської гімназії, що не хотіли або не могли учити ся по польски, свободний перехід до V. класу академічної гімназії, де і в сім еще році уживано майже виключно німецької мови викладної.

В цілі поступенного введення рускої мови, заряджено, щоби в I. класі учено латини на основі німецького підручника Шульца парадігмів по руски. При науці географії, математики і наук природи мав учитель подавати ученикам номенклатуру німецьку і руску, а ученикови полишено свободу відповідати по німецьки або по руски; на учителів в сій класі вибрано таких, що знали язык руский.

З роком шкільним 1867/8 заряджено науку у всіх чотирох класах низших виключно в языкі руским у всіх предметах науки, а позаяк руских підручників шкільних еще не було, мала наука відбувати ся з помічню підручників в часті німецьких, в часті польських, апробованих Міністерством.

Фреквенція в сім році дуже мале так, що з низших клас лиш I. (78 учеників) поділена єсть на рівнорядні відділи.

На основі санкціонованої ухвали сеймової видано відтак на р. 1867/8 розпоряд, котрим введено у всіх висших класах академ. гімназії язык викладний польський і розуміє ся, наука польського языка стала в тих класах предметом обовязковим. Директором академічної гімназії стає 1868 р. о. Василь Ільницький.

Чимраз то скупійші відомости, які подає наша хроніка, уривають ся зовсім з р. 1868; всі протоколи і реляції писані в языкі польським яко урядовім. Одна з важкіших послідних вістий, які в хроніці находимо, єсть згадка про рескрипт президіяльний Намісництва з д. 10. січня 1868 р., повідомляючий збір учительський о розпочатій функції Ради Шкільної для Галичини; подає ся до відомости регулятив сеї влади шкільної з зазивом, щоби дирекція всі реляції, внесеня і просьби єї предкладала. Діяльність сеї влади розпочала ся торжественним Богослуженням дня 24. січня 1868, в котрім взяли участь: Намісник гр. Агенор Голуховський, всі члени Ради і збори учительські з молодежню.

Від часу, як заведено в низших класах нашої гімназії викладний язык руский, бере ся наука з невисказаними перепонами головню по причині браку руских підручників шкільних. Ученики мусять перекладати в мисли текст підручника німецького або польського на руске, а описи доперва слідує переклад на латинське або грецьке. Наука німецького в I. класі відбуває ся на підставі читанки рускої з IV. класу школи цародної, бо крім руских читанок для чотирох низших клас нема еще жадної иньшої книжки. Нема рівнож еще стійної номенклатури, а майже кождий учитель инакше річ називає. Тож раз-враз зазиває директор до порозуміння і до уживання чистого народного языка, в чім однаковж на перепоні стоїть брак якогось осередка, брак чистого народного языка, брак жерела для інформації і поучення.

Крім того видно з реляцій дирекції і з розпорядів влади шкільної, що ся зміна робить ученикам, котрі з нижчих клас переходять до класу V., де вже викладний єсть язык польський, великі труднощі. Они не можуть відповісти вимогам і зараз в 1 семестрі V. класу оказують дуже слабі поступи. Тож заохочує ся пильно молодіж нижчих клас до ревнійшої науки польскої мови. При тім пригадуємо, що польський язык був тоді в руских класах предметом надобовязковим, о котрім господарі клас в звітах своїх навіть не згадують.

По мысли найвищої постанови з дня 31. мая 1873. заряджує Рада шкільна красва рескриптом з дня 2. вересня того року Ч. 93 Rskr. введене руского языка викладного в V. класі нашої гімназії відтак поступенно в прочих класах.

Як ми вже згадали, в р. 1878 відбував ся іспит зрілости вже в руским язичі. Від того часу також і всі акти, протоколи, каталоги, свідоцтва і звіти у внутрішнім діловодстві пишуть ся виключно по руски.

Поминаючи всі зміни і уліпшення в методі і організації науки, які слідували в двох послідних десятиках літ у всіх австрійських гімназіях, згадаємо лиш те, що дотичить виключно львівської академ. гімназії.

Розпорядом з д. 11. цвітня 1877 р. Ч. 5336 завело ц. к. Міністерство Вір. і Просвіти приготавляючу класу, котрої задачею мало бути, зменшити по можности ті труднощі, з якими мають бороти ся ученики I. класу гімназійної по причині значних різниць в приготавноу, з котрим вступають до тої класу, особливо ж улегшити вступ до гімназії хлопцям, що приходять із сільських шкіл.

Сю класу опісля знесено з р. шк. 1894/5; в дотичнім розпоряді нема виправді поданих мотивів, однак не трудно їх догати ся: у Львові іменно є дві школи народні з руским язиком викладним: школа виправ при учительській семінарії і 4-класна школа ім. М. Шашкевича; обі не так численно фреквентовані, як би можна сподівати ся. Сей наш здогад стверджує обставина, що в Перемишлі і Коломиї, де нема таких шкіл народних, як у Львові, заведено приготавляючу класу.

На наш погляд була така приготавляюча класа для академічної гімназії о стілько пригідною, що гімназія одержувала з тої класу певне число учеників вже уложених і вшкolenих, с. є. в привиклих вже до учителів і до порядків гімназії і приготавлених до гімназійної науки так, що бодай на сей гурток учеників можна було напевно числити, коли тимчасом ученики, прийняті на основі вступного іспиту, становлять завжди елемент менше певний, бо сам іспит з різних причин не дає і не може дати достаточної запоруки належного приготавлення. Задля того також записували родичі учеників, репробованих при вступнім іспиті, охотнійше до тої класу, чим назад до школи народної.

З кінцем р. шк. 1878 видано вперше річний звіт („сравоздане“) в язичі руским. Хоч би лиш поверховне порівняне сего звіту зі звітами нашої гімназії з послідних років переконає о поступі в тім напрямі; звіт з того року обнимає ледво 44 сторін разом з розвідкою науковою, коли звіт прим. з р. 1900 займає без розвідки с. є. виключно часть урядова 57 сторін і подає як найдокладнійший образ життя школи і єї змагань. Сам виказ зросту приборів наукових різного рода, особливо до науки наглядної, заслуговує вже на увагу.

Дня 14. вересня 1880 р. відвідав Їго Вел. Цісар Франц-Йосиф І. і академічну гімназію, вписав Своє Імя в пропам'ятний книзі і висказав директорови своє вдоволенє з того, що чув і бачив. Школа наша прийняла іменню нашого Монарха промовою одного зі старших учеників, піснями і скромною виставкою праць учеників.

При сій нагоді згадаємо, що збір учит. і молодіж обходила торжественно всі важніші памяті дні і ювілеї Найдостойнішого Цісарского Дому з оказалостію, на яку лиш школу стало: торжественними Богослуженнями, концертами, вітчитами і промовами.

Від р. 1886 почавши, що року обходжено торжественно роковини смерті Тараса Шевченка; при тих нагодах сповняла школа наша старанно задачу плеканя і розвиваня чувств патріотичних.

В таких хвилях давав ся завсїгди відчувати брак власної авлї, хоч з признавем піднести належить, що управа „Дому Народного“ відступала безкористно в такій потребі велику гарну салю для цілий школи.

Коли приглянемо ся ближе діяльності і праці збору учительского академічної гімназії від часу, як в ній заведено викладний язик руский, легко можемо собі представити труднощі і перепони, з якими приходило тут бороти ся. Одною з найбільших вважаємо брак одвітних підручників шкільних і то в часї, коли ся руска гімназія була одинокою в краю, коли отже владженє і виданє підручника не могло ся оплачувати. В тім зглядї належить ся вдячність Раді шкільній краєвій, котра для видавництва руских книжок шкільних зложила окрему комісію, ввєднала у вис. Союму значну субвенцію і в міру тих фондів старала ся запобігати тому великому бракови, який від початку через довгу чергу лїт спиняв розвиток і поступ науки.

Годить ся на сїм місци згадати, що не мало заслужив ся при тім видавництві бл. п. о. Василь Ильницький яко член Ради шкільної і директор академ. гімназії, знаменитий свого часу педагог і сьвітлий дидактик, котрий і сам переложив кілька підручників і умів членів збору учительского до тої праці заохотити.

Вправді нинї вже майже всі давніші підручники рускі не лиш по причині заведеної пізнійше нової правописи, але також зі зглядів річевих перестарілі і неужиточні, уміємо собі однакож представити, яким добродійством були ті необхідні підпори науки з хвилею, як появили ся. В рускій гімназії мусїли ученики, як ми згадали, на книжках німецьких або польських приготувлювати ся до лекцій або виклади писати за учителями, що рідко без разачих похибок є можливе. Та хоч єще і нинї бракує кількох підручників, що утрудняє і спиняє значнійші поступи в декотрих предметах науки, однак ситуація стає при печальности Ради шкільної з кождим роком користнійшою.

Під взглядом чистоти язика поступ видний: сьвітло помнажає ся майже з кождим роком номенклатура на основі природних, в устах люду живучих формацій; в тім напямі праці безперечно належить ся першєство в заслугах коло помноженя назв професорови Іванови Верхратскому.

Не можна тут поминути також професора Іларіона Огоновского, котрий вже від десяти лїт веде зі справді бенедиктинською витрєвалостію коректу наших підручників.

Ярким браком, що здержує академічну гімназію в свободнім розвою, єсть убожество молодежи, брак срьдств удержаня, брак цілям школи одвітного поміщеня для учеників. В міру як фреквенція зростає, давнійші бурси

і інститут не вистарчають а всякі змагання осіб школі житливих розбивають ся о недостачу средств материяльних.

Іншою невідрадною хвилю єсть зовсім неодвітне поміщенє нашого заведеня. Як згадано више, вже від року 1873 задумано виставити новий будинок. Нині, коли в наслідок зросту числа учеників неминучою стала потреба винайти кілька убікацій поза Народним Домом, надіятись можна, що в недалекім вже часі дочекає ся академічна гімназія цілям школи сприяючого поміщеня — власного, після вимагань гігієни урядженого будинку. (Конець буде).

Метода С. Гелера лічення сліпоти з уродження.

П. Гелер, директор закладу для сліпих на Hohe Warte у Відні, представляє 7-літнього хлопця, котрий по 14 місячнім ліченю єго методою дійшов до того, що — хоч сліпий від уродження — може тепер свободним оком читати, розпізнавати краски, форми і предмети, уміє локалізувати і розрізняти одну річ від другої і то без посередного диткненя і в ріжнім освітленю, так в штучнім як і в деннім надто в ріжнім віддаленю.

До внаходу своєї методи дійшов Геллер цікавим способом, о котрім подаємо нижше деякі подробиці. В протягу своєї 30-літньої учительської практики в заведеню для глухонімих дітей дійшов Геллер до заключеня, що ті нещасливі єства мають в численних случаях цілком розвинений орган слуху, але мозок не є в стані відповідно регулювати відобрані вражіня. У таких глухонімих ходить головню о докладне пізнанє їх умовних сил і о відповідне приміненє до них лічино-педагогічної системи. Се єсть случаї т. зв. психічної глухоти (Psychische Taubheit).

В 72 случаях з глухонімими дітьми діждав ся Геллер так знаменитих результатів, що научив їх не лише докладно чути, але також і говорити, одним словом зробив їх при помочи своєї методи зовсім нормальними людьми.

Ті результати напровадили Геллера на думку, що може дала би ся єго метода примінити з рівно добрим наслідком і в случаях психічної сліпоти (Psychische Blindheit) т. є у дітей вправді сліпих від уродження, але обдарених здоровими очима — і лише не доходячих до понятя вражінь зору. В ній збудила ся надія, що там де устає поміч лікарів, може доказати чогось систематично приновлювана педагогія. Що так дійсно є, доказує слідуєчий случаї представлений віденському лікарському товариству.

Перед трема роками привезено до заведеня для сліпих на Hohe Warte, котрого директором є Геллер, двох хлопців з Угорщини, братів сліпих від уродження, в віці 4 і 5 літ. Д. Геллер зажадав від віденського професора окуліста, гофрата Фухса лікарського свідощтва, а той справдив, що оба хлопці мають цілком здорові очі та що заходить случаї психічної сліпоти.

Пів року робив др. Геллер всякі усяля, аби привернути дітям зір, але в кінці занехав дальші проби з своєю методою в переконаню, що при сліпоті она не удасть ся і відіслав хлопців родичам. Ті однак не стратили надії і упросили директора, аби позволив робити дальші проби з ними на

Угорщині під проводом молодої учительки з його заведення, на що він згодився.

Небагом почали надходити від тої учительки до Геллера листи з щораз лїпшими вістками. Що не удалося самому учителеви, то майже удалося його учениці. Др. Геллер зарядив отже по році знов спровадження хлопців до заведення і переконався, що дійсно до „чогось“ допроваджено, зачим повернула надія і віра в доброту методи, котру примінено на ново з цілою прозоростію.

Передовсім ходило о те, аби викликати здібність відріжнювання темноти від світла. В тій цілі уряджено світлицю з рухомим вікном. Той покій можна довільно цілком затемнювати або освітлити і переносити вікно в різні місця, так що жерело світла не в усталене.

По довгих, безчисленних усилах удалося вкінці допровадити молодшого хлопця до того, що здавав собі справу з віднесених вражіннь світла і темноти. З старшим, тепер 7-літнім хлопцем показалася справа труднішою, але надія доси не страчена. Коли отже молодший хлопець міг вже з цілою певністю означити місце вікна, поводячи ся лише зором, зробив др. Геллер крок наперед. Він умістив на шибі великий ключ, знавий хлопцеві з дотику — і сказав йому, що се, що видать тепер в світлі, є власне тим ключем. Була то розуміє ся лише сльветка ключа, котру хлопець міг бачити. Потім показали хлопцеві в шибі пилку до гри, котру знав також з дотику — і знов його так само поучено: „Так виглядає пилка“. Тепер пробували на виривки, чи хлопець пізнає вказані предмети і результат був все добрий. Хлопець пізнавав все, що є ключ, а що пилка.

В той спосіб поступовано даліше. Показувано дитині в шибі річ, знані їй з дотику і виправлювано їй в розпізнаванню їх зором. Одного разу вложив директор між вікно а лямпу кавалок червоної шиби. На перший погляд закликав хлопець, що тепер иньше світло. Тоді сказали йому, що так виглядає червона краска і в той сам спосіб пізнав він иньші барви, геометричні фігури рисовані на шибі, аж вкінці приступлено до букв.

І так стала ся дотепер нечувана річ, бо слїпий з уродження хлопець научив ся читати зором.

З часом понехано шиби і освічувано предмети звичайною лямпою. Коли хлопець привик до тої зміни, приступлено до науки при сонячнім світлі.

Проба удала ся.

В жовтні минушого року, по 8-місячній праці (від лютого 1900) представив др. Геллер свого пупіля професорови Фухсови, котрий видячи власноручне посвідчене дотику хлопця, видане тому кілька місяців, не хотів зразу вірити, аби то був той самий слїпий хлопець. Та-ж він сам особисто ствердив цілковиту невилічиму слїпоту від уродження.

Коли др. Геллер писав на таблиці різні букви, слова і речення, рисувал фігури і т. п. а хлопець все відчитував, думав зразу др. Фухс, що ту ділає не тільки зір, що слух, бо з шмеру крейди можна додумати ся написаного змісту. Задля тої недовірчivosti запропонував др. Геллер професорови випробувати хлопця в його несприсутности.

В особній комнаті піддав проф. Фухс дитину стислому іспитови. Перепровадив з нею 64 проб, з котрих 61 удалося цілком добре і професор дав ся переконати.

Від тої пори минуло знов пів року. В тім часі зробив хлопець такий величезний поступ, що если так дальше піде, то за рік буде видіти і орієнтувати ся так, як кождий нормальний чоловік. Однак сам др. Геллер сумнівався о так добрім результаті своєї методи. Він думав, що границя зріня є у его ученика затіснена і не дасть ся переступити. Будь що будь вже тепер сей хлопець коли увидить незнаний предмет, не обмацує его, але старає ся догадати его призначення через порівняння з знаними предметами. В трудних случаях задає питання і тим способом збогачує запас своїх вражінь зору. Розуміє ся, що се дитина о незвичайній в єї віці інтелігенції.

В лікарських сферах справило відкриття др. Геллера незвичайне вражіє. Що представлений факт не підлягав найменшому сумнівови, се стверджує повага проф. Фухса. Чи результат треба завдячувати визисканю вправді обмеженого, але все таки існуючого зріня, чи иньшим обставинам — не зміг ще жаден фаховець витолкувати. Практика др. Геллера доказала в засаді, що пенічна сліпота є вилічима — і се вистарчає. Що др. Геллер не є фаховим лікарем і що его відкриття не дасть ся підтягнути під жадну медичну формулку, се є так малою дрібницею, що зовсім не входить в рахубу при так великій вазі самого факту. Один доказ більше, що може свідомо ціли, посвячена праця без урядового диплому.

Відповідь на оцінку мого підручника.

В. ч. 10. „Учителя“ появилась „Оцінка“ мого підручника: „Przewodnik do udzielania nauki o formach geometrycznych“.

Пускаючи в світ сю працю, я сподівався, що она викличе більше заінтересованія серед загалу учителів, що викличе дискусію з котрої можна буде покористувати ся при другім виданю. Але я в своїх надіях імовірно завів ся, бо хоть підручник зладжений так, що в ній перемагає гевристична форма і улегчає значно працю учителя, то мимо того на 7000 учителів, мало хто купив сей підручник.

П. Миколаевич підняв ся рецензії сего підручника та зараз на початку пізнати, що він не фаховий тому і заміти ним піднесені не зовсім слушні, а декуди навіть неоправдані. І так:

Закладає п. М. що на стороні 7 переводжу науку о прямих лініях лише на таблиці, коли тим часом виразно там написано: „Дальше поступованє як висше,“ а там власне виведено, що треба показати школярам се наглядно на дверях, вікні і т. п. Се чого жадає п. Мик. є на стороні 6. під буквою е.

Дальше пише п. Мик. „Таких суїєстивних питань стрітив я більше“ і наводить питання з стор. 25: „А чи грани бічні при прямій призмі означують висоту?“ Хто щільно перечитав переведенє на стор. 24 під е), той певно не може назвати сего питання суїєстивним, тим більше, що оказ стоїть перед очима дійтий. Так само взглядна річ чи ліпше є питання, яке я поставив: „А сей стовп, чи в горі острій?“ — чи ліпше питання п. Мик.: „Який сей стовп

в горі?" На моє питань може випасти тільки одна відповідь, а на питання п. Мик. много, н. пр. брудний, запорошений і т. п. А питання є те ліпше, на котре можлива лиш одна відповідь.

Так само при переведеню о кулі, п. Миколаєвич каже: „Запитати: чи куля всюди однаково кругла, то ще не значить те саме, що пояснити єї прикмети.“ П. Мик. не уважав на те, що куля має лише ту одну прикмету, а всі прочі з тої одної випливають.

П. Мик. поправляє мою дефініцію шестистінника і каже: „Шестистінником можно назвати всяку брилу о шести стінх а стїни єї не потребують бути квадратами.“ А оно як раз власне що мусять бути квадратами, бо скоро би були н. пр. прямокутниками то бувби тогди стовп.

При обчисленю обєму кулі поставив п. Мик. замість $\frac{4\pi}{3}$ — ч. 4.188.

Чи лекше запам'ятати $\frac{4\pi}{3}$ чи число яке поставив п. Мик. то єще kwestія?

Тим єще п. Мик. не доказав, що спосіб, який він подає, є лучший? Вірці, які я подаю, суть прийняті загально і всякий підручник послуговує ся формулками подібними, а чи ліпше місто сего вводити числа — то над сьм би єще треба подумати.

Адольф Білґер.

Відповідь на критику

„Народні думи. I. частина. Виданє Руского падагорічного Товариства у Львові.“

В Літературно-Науковім Вістнику за місяць март с. р. стор. 216. помістив якийсь В. оцінку збірки дум, впорядкованих і пояснених для молодежи підписаним. Зараз перші слова ш. критика, що не зволив підписати ся повним прізвищем, зраджують велику тенденційність а при тім вказують, що він не обізнаний з тоном поважного критикования.

На тую критику подав я, автор збірки, відповідь, але ш. Редакция не зволила доси єї помістити в Вістнику, тому хочу бодай в короткості виказати, чим хто провинив ся, та чи та збірка має яку вартість для молодежи.

Ш. критик, не знаю хто він, — видно глядить „з гори“ на сесю збірку а ще більше на знанє автора, бо зараз на початку каже: „Виданє їх повинно одначе було зовсєм инакше виглядати, як отея, котрого перша частина власне вийшла. Їх видавець не має ясного розуміння устної словесности...(!). У нього всі коломийки веселі, думи ідентифікує він з історичними піснями з часів козаччини. Так само поветанє дум, які віби то творили козаки, покалїчені в неволі, і ширенє їх через слїпців — бандуристів — не має найменшої підстави. А вже про коментарі до дум, то не знати, що казати. Чи повторенє змісту думи в прозовій формі, подїлене на дві часті, можна назвати коментарем?“ і т. д.

Річ певна що розумний чоловік прочитавши таку оцінку зміркує, що она в тій формі не повинна була найти місця в такому поважнім журналі, як

Вістник, — так як в своїм часі не повинна була найти оцінка праць другого професора рускої мови, І. Кокорудза, котрому тоді якийсь критик відмовив цілковито знане духа і стилю рускої мови. Однак чого у нас не доводить ся дожити! У нас все було і буде більше критиків як робітників, бо критикам нашим треба скінчити або нескінчити середні школи, а від робітника вимагає ся троха більше науки. Але верну до річи. Коли-ж критик каже, що видане але, і повинно було инакше виглядати, то нехайби показав взірець видання для молодежи; того однак не зробив, а се на велику шкоду загалу, бо видно, що він, відмовляючи видавцєви збірки знане устної словесности мусить бути якийсь поважний, довголітнє в тім напрямі працюючий, загально звісний учений. Але маю надію, що колись зможу ближе его пізнати та й научити ся чимало мудрого, щоб опісля своїм ученикам уділити! Поки що відповідаю:

1) Видання для молодежи не можуть бути редаговані по університетському, а мусять бути такими, щоб підготовляли до школьної науки в высших класах, — щоб містив ся там елемент: етичний, естетичний і взірець, як аналізувати твори для ясного перегляду і трівкійшої тямки.

2) Ш. критик додав самовільно слово „весі“ (коломийки), а тим, розуміє ся, осягнув свою ціль. У збірці порівняно коломийки з думками і в тім порівнянню названо перші „веселими“. Що переважна, загальна ціха коломийок в порівнянню до думок є весела, се річ звісна; селяни коломийки ані не співають ані не грають за покійником; се не голосіня; певно, що між коломийками є і так зв. „сирітські“, що своїм сумом зворушують наше серце до співчуття й жалю, але се загальна ціха руских пісень, що носять на собі незатерте п'ятно тяжкої судьби, якої зазнав і зазнає наш народ. Все ж думку засьпіваємо скорше у горю, чим коломийку, хоч-би в сполученю з піснею: „Верховино світку ти наш.“ А вжеж навіть сумовні коломийки, що дали спонуку музикам до компонованя „коломийок“ в мольовій тонації, уважають ся веселішими, як вступ до них, с. є думка!

3) Що суть думи?

Історичні пісні се висше понятє, а в нїм містять ся і ті пісні, що малюють нам історичні спомини: а) темнійше, с. є великорускі билини, а у нас останки в обрядових піснях та прозових казках, б) яснійше, особливо часи козаччини, с. є думи, иногді основані на билиннїм підкладі (епічнїм), як се доказав проф. універс. В. Ягич (в Славянськїм Єжегоднику). Що тичить ся сортованя дум а пісень, то зверну увагу критика на слова проф. Житецкого, котрого „Мысли“, — хоч декому они не до вподоби — для мене мають вартість. Ось як каже широкозвістний український учений в повисшїм ділі з р. 1893 стор. 163... „думы сливаются съ пѣснями изображающими черты народнаго быта, возникшія раньше XVI вѣка; линія эта незамѣтно теряется въ туманѣ предшествоющихъ вѣковъ и совершенно уходитъ изъ нашихъ глазъ. Проникнуть далѣе, за предѣлы XVI. в. можно только съ помощью гипотезы. Но мы предпочитаемъ стоять на почвѣ фактовъ.“

Також гадки про народні пісні в загалі є і проф. Сумцов, бо говорячи про еклектичну генезу коломийок, каже, що нарід повехує старину, а з неї вибирає лише те, що єму до вподоби і творить короткі, нові пісні. (Н. Сумцовъ, Коломийки, Київъ 1886. Стор. 11.) Те саме можна сказати о тих піснях з історичною канвою, що витворили ся із дум, одержавши новішу форму. Їх можна також назвати думами новішої редакції, що вже

не співали ся конечно в супроводі якого інструменту і тому утратили давню неправильність в метричній будові стихів (коротші довші).

Є знов такі пісні з історичним підкладом, що могли становити основу думи, яка мусіла затратити ся по причині нових обставин життя народу.

Не малої ваги суть також гадки Житецького поміщені на стор. 246, котрі мабуть ш. критикови є мало звісні, як мало звісні суть гадки Ягича, та Драгоманова-Антоновича, на котрих то я зовсім опер свої замітки до поміщених у збірці дум.

Те саме мушу сказати і про генезу та авторів народних дум. Ш. критик виступаючи проти мене, виступив проти гадок повнєших мужів науки, бо як кажу, я черпав з їх творів, хоч після прийнятого звичаю для таких видавництва, не подав дотичних жерел. Із своєї сторони ставить він нову теорію, якої годі принововити до старини. Генезу пісень про еміграцію до Бразилії, про смерть Цісарєвої годі приложити до генези дум. Нвні селяни письменні, читають або чують від других новини, тож не потребують бути наочними свідками події, але в старині було пнакше а на се вказують самі думи, що їх автори по найбільшій части були учасниками походів: „По всему видно, что творцы думъ сами были непосредственными свидѣтелями событий... бандуристы были постарѣшіе вонны-козаки, которые по старости и другимъ причинамъ не владѣли оружіемъ и входили въ составъ полковой „музики“, а по окончаніи похода разносили славу о герояхъ по всей Украинѣ.“ (Житецкій, Мысли о народн. малорус. думах, стор. 170—171.) Колиж ш. критик зачисляє себе до противників сеї найбільше реальної теорії, повинен був заявити гадку свою, або тих, що поборюють тепер Житецького.

Вкінці дотично коментарів, мов би они були лише переповідженням в прозі змістом — годі і полемізувати, бо ш. критик як з того вадко, не прочитав сам, усеї книжочки до кінця. Нехай зволить в друге взяти вї до рук, а переконає ся, що там помістив я досить історичних дат, описи поневолення і побуту в неволі, до чого втягнув я останки історичних пісень, що можна їх вважати окружинами або відгомонами довгих дум, (як гадає Житецкій), помістив там характеристику осіб, естетичну аналізу, етичні висновки для дидактичних цілей, а також що найважнійше для педагогії, концентрацію предмету узгляднивши анальоїчні твори письменства так нашого народа як і иньшого. А вжеж дума про Самійла Кишку має і науково-університетське поясненє, приступне для старшої молодежи, оперте на документах, поясненє, яке найде ш. критик також у „Мыслях“..

Тим я кінчу мою відповідь, а хто хоче переконати ся, чи повнєша збірка має вартість та чи відповідна она для молодежи --- нехай купить вї (32 кр.) та сам осудить.

Львів, дня 12. мая 1901.

Др. М. Пачовский.

ОЦІНКА.

— Накладом товариства „Руска школа“ в Чернівцях вийшла методика наглядної науки, написана уч. Миколоєм Гаврищуком. Тому, що до сьогодні ще ніхто не висловився о тій книжочці, позволяю собі висказати свій осуд о ній. Книжочка має 114 сторін, і 6 рисункових таблиць, де вказано спосіб, яким можнаб рисувати деякі легенькі предмети, що їх при наглядній науці з дітьми обговорюють ся.

Автор згаданого підручника поділив цілий науковий матеріял науки на 34 вправ. Перших 7 вправ належить обробити підчас приготавляючої науки в перших 4—6 тижнях шкільного року в першому році шкільному, а дальших 27 вправ припадає до оброблювання в пізнішому часі першого шкільного року і в другім шкільнім році. Деякі вправи оброблені докладнійше на те, щоби указати на спосіб научання при науці наглядній а знова в иньших вправах поданий тільки науковий матеріял до оброблювання.

Сам автор каже, що ему не рзходиться о те, аби науковий матеріял поодиноких вправ був оброблений після всяких можливих питань і відповідей, бо таке оброблене зайало би за багато місця а головно розходило ся ему о те, щоби подати матеріял наглядної науки для 1. й другого шкільного року в заокругленій цілості, і щоби більше менше означити, в якім розмірі оброблювати би поодинокі вправи в наглядній науці.

Коли-ж приглянемо ся поодиноким вправам у згаданій книжці, то побачимо, що ті вправи, які оброблені докладнійше, ілюстровані досить ясно, бо прилучені до них усія методичні замітки, много вправ переплетено легонькими, для дїтворо відповідними оповіданнями, віршиками й загадками та рисунками. На кінці деяких вправ прилучені питання до повторення, що задержують тісну звязь наукового матеріялу в дїтячій пам'яті наче сильним ланцюгом, аби усе виучене позістало у дїтвора на довший час. Колиж учитель працює після методи згаданого методичного підручника, то можемо порівняти его з пильним і розумним рілляником, що оре, сіє й збирає та в кінці дістає в нагороду чисте золоте зерно. Автор згаданого підручника ілюстрував лише деякі вправи а решту роботи полишив самому учителеви, який мав би старати ся о те, аби кожду вправу обробити таким ладом, який поданий в методиці.

Добре було би, колиби в кожій народній школі находив ся для молодежи „Дзвінок“, і инші книжочки, відки можна би черпати громаду всіляких оповідань, загадок і ин., що придалась би до ілюстрованя наглядної науки. Згаданий підручник повинен находити ся у кожного учителя, що щиро займає ся научанем нашої молодежи.

Думаю, добре би було, коли-б наші учителі Русини, що уділяють науку спеціальної методіки на III. і IV. році учительської семінарії, ушмігнулись о те, щоб згаданий підручник методичний як також і методику Ом. Поповича: „Наука читання й писання“ прийнято в списе шкільних учебників учительської семінарії й щоби їх призначено до вживаня при науці, бо таким способом настала-б і полегша для нитомців — Русинів і не Русинів а також і для вчителя спеціальної методіки.

Іван Савицький, стар. учит. при 4 кл. школі в Мамаївцях повіт на Буковині.

Видання Руського педагогічного Товариства.

Образкові видання.

* 8 Завірянець	20 сот.	змінене видане)	
* 9 Гостинень	20 "	опр. 1 кор. 30 сот.	
* 10 Забави	20 "	*58, 68 Казки народні ч. 1	
* 11 Менажерія	20 "	1 2 по 50 сот. разом	
* 17 Квіточка	40 "	опр. 1 кор. 30 "	
* 18 Віночок	40 "	*60, 62, 69, 75, 76 Казки	
* 21 Забави для дітей	80 "	Андерсена ч. 1, 2, 3,	
* 22 Нашим дітям ч. I.	80 "	4, 5 по 50 сот. разом	
* 23 " " ч. II.	80 "	опр. 2 кор. 90 "	
* 24 Дітоті вигадки ч. II.	60 "	*63 Байки Бринчачінова	
* 25 " " ч. II.	80 "	*64 Робінзон Чайченка	
* 26 Наші звірята	80 "	опр. 1 кор. 10 "	
* 34 Мала менажерія	70 "	*65 Мірон Пригоди Дон	
* 35 Велика менажерія	80 "	Кіхота (друге видане)	
48 Гете-Франко: Лис	1 кор. 10 "	опр. 1 кор. 10 "	
Микита (друге підложок	50 "	*66 Байки братів Гріміз	

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в позитиво опрацьований по 40 сот.	
2 Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії	1 кор. 20 "
* 3 Книжка желянів 2, розширене видане	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, II, III, IV. опр. по 40, без оправи по	20 "
* 7 Ів. Левинський. Пошались, Рідний снігу	20 "
* 12 Вол. Шухевич. Записки школярів.	40 "
* 13 Тарас Шевченко. Кобзар для дітей	40 "
14 Гордасієво. Картагінці і Римляни	40 "
* 15 Юлія Верне. Подорож долина землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 "	
16 Др. Мих. Пачовський. Замітки до науки руської мови	60 "
19 " " Візляні і Луни	20 "
26 Др. Мамдубур. Олімпія	70 "
27 Віра Лебедова. Гостиниця дітям	50 "
* 28 Василь В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Гулівера до	
чужих країн	50 "
* 29 Мальєта. Без родина 80 сот. опр.	
* 30 А. Гзодзіньський. Огород шкільний	1 кор. 10 "
31 Салом. Невос, ученик для III класу гімназ.	1 кор. 20 "
32 Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryj szkolnej	1 кор. 30 "
* 33 Л. К. Робінзон найлюбовніший	20 "
37 О. Ніжиковський. Батько і мати, двохлітній з фортеці	20 "

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імені Шевченка ул. Руска ч. 3, у Львові.

38 Дніпрові Чайки. Коза червеза	1 кор. 60 сот.
39 Мапа етнографічна Русь-Україна	40 "
40 Барановський. Приписи до іспанців.	40 "
46 Вол. Шухевич. Від Бесеня до Андів.	20 "
* 47 Ів. Франко. Абу Каземові Кашці	40 "
50 Остап Макарюшка. Короткий огляд русько-укр. письмен.	30 "
* 51 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с.	
59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот.	
опрацьований	3 кор. 10 "
61 Віра Лебедова. Мали герої 50 сот. опр.	10 "
* 67 Ів. Співак. На чужині 40 сот. опр.	70 "
70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40 сот. опр.	54 "
71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	60 "
72 Мих. Конюбинський. Оповідання 40 сот. опр.	54 "
73 Олександра Катренко. Оповідання 40 сот. опр.	54 "
74-Василь В-р. Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр.	64 "
77 А. Кримський. Переклади 40 сот. опр.	54 "
78 Картки з історії України-Руси	40 "
79 Р. Н. Маврина-Сибіряка. Датичі оповідання 30 сот. опр.	44 "
80 А. Пушкін. Байки	30 "
81 Марко Бовчез. оповідання I. часть 30 сот. опр.	44 "
82 Марта Борецька, істор. оповід. 64 сот. опр.	80 "
83 Коналів Стефан. На причах, оповід. 30 сот. опр.	44 "
84 Др. Мих. Пачовський. Народні думи з поясненнями, I. ч.	
64 сот. опр.	84 "
86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	54 "
87 Поєми О. Кониського 30 сот. опр.	44 "
88 Покрана лож. Комедіяна Кучальської 20 сот. опр.	34 "
89 Оповідання М. Ворича. II. ч. Інститутів	50 "
91 Перша Книжка для малих дітей. Е. Ярошинської	20 "
92 Малий співбачник.	20 "
* I. Леоніда Галбона. Байки.	10 "
* II. III. IV. В. Чайченко. Огоси; Ковар; Два оповідання по	10 "
* VI. Душа про киянину Кобзаря	10 "
* VI. V. Дніпрові Чайки. Казка про сонце та його сна; 10 "	
Писання по	10 "
Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор. —
Давидок з р. 1892—1900 по	6 "

Книжки, позначені звичайною, апробовані Радою Шкільною на нагороду пільності з "Огород шкільний" поручений до бібліотек шкільних. Шевченка ул. Чарницького ч. 26. і в книгарні Станіславській у Львові.

Передплата :

на рік 1 ар.
60 кр., на пів-
рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.
Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.
→#←
Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Хроніка львівської академічної гімназії.

(Кінець.)

Фреквенція львівської академічної гімназії
від 1848 — 1901 року.

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII. кл.	VIII. кл.	Пригот. класа	Взагалі
1839	101	63	*72	83	78	70	—	—	—	467
1840	?	104	?	?	?	?	—	—	—	
1841	126	?	92	?	?	?	—	—	—	
1842	110	94	?	75	?	?	—	—	—	
1843	131	94	73	?	?	?	—	—	—	
1844	152	107	70	68	?	?	—	—	—	
1845	143	104	64	?	?	?	—	—	—	
1846	128	102	91	105	?	?	—	—	—	
1847	132	107	109	88	93	62	—	—	—	591
1848	а) 76 б) 91	115	61	68	82	88	—	—	—	581
1849	149	133	105	56	56	75	—	—	—	574
1850	136	110	107	103	51	54	152	112	—	825
1851	80	80	78	74	69	28	83	53	—	542
1852	81	69	66	56	77	49	68	57	—	523
1853	84	81	62	61	67	63	70	59	—	547
1854	81	80	66	58	57	56	83	74	—	555
1855	88	78	79	45	65	46	76	68	—	535
1856	80	73	72	73	52	54	61	60	—	525
1857	78	82	69	54	62	45	68	45	—	503
1858	а) 52 б) 42	51	а) 46 б) 40	56	46	46	51	50	—	480
1859	а) 49 б) 48	57	58	60	44	32	56	41	—	445

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII. кл.	VIII. кл.	Прогот. клас	Всего
1860	a) 58 б) 52	58	55	47	62	36	37	28	—	533
1861	a) 68 б) 66	63	55	60	74	48	50	27	—	511
1862	a) 46 б) 59	78	54	62	a) 56 б) 40	54	64	48	—	561
1863	a) 66 б) 80	93	68	62	a) 55 б) 52	a) 47 б) 51	94	72	—	740
1864	a) 66 б) 61	a) 52 б) 45	a) 46 б) 44	62	69	72	70	62	—	649
1865	a) 48 б) 48	a) 42 б) 43	a) 49 б) 47	73	61	79	84	59	—	633
1866	a) 43 б) 47	59	a) 42 б) 40	50	59	42	a) 39 б) 41	60	—	522
1867	a) 34 б) 38	63	54	a) 38 б) 35	63	54	52	a) 36 б) 33	—	500
1868	a) 38 б) 38	64	63	42	54	36	44	38	—	417
1869	a) 38 б) 37	68	53	61	56	51	39	39	—	442
1870	a) 38 б) 41	57	58	40	51	48	58	40	—	431
1871	a) 38 б) 44	50	48	36	51	33	50	33	—	383
1872	a) 37 б) 37	52	55	39	41	63	43	42	—	409
1873	a) 33 б) 32	51	57	45	44	36	55	38	—	391
1874	57	47	48	46	56	42	31	32	—	359
1875	58	41	45	32	39	37	36	30	—	318
1876	60	45	27	39	25	42	31	25	—	294
1877	a) 40 б) 40	49	35	28	42	29	43	36	—	342
1878	54	58	47	32	22	38	27	45	38	361
1879	a) 40 б) 39	48	60	33	32	24	38	28	37	379
1880	a) 43 б) 44	a) 32 б) 33	36	47	39	22	30	35	30	391
1881	a) 36 б) 34	a) 33 б) 31	44	32	47	32	23	28	30	370
1882	a) 46 б) 39	a) 35 б) 30	54	40	37	44	34	24	25	408
1883	a) 44 б) 31	a) 38 б) 37	54	42	48	32	49	31	36	442
1884	a) 49 б) 50	a) 28 б) 39	a) 35 б) 29	54	38	43	28	52	30	475
1885	a) 46 б) 47	a) 29 б) 31	a) 37 б) 32	55	54	28	43	33	39	474
1886	a) 52 б) 45	a) 41 б) 34	a) 32 б) 33	a) 34 б) 32	56	50	35	38	30	512
1887	a) 46 б) 40	a) 43 б) 31	a) 34 б) 34	44	a) 39 б) 32	52	43	37	38	513

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII. кл.	VIII. кл.	Пригот. кляса	Всеголі
1888	а) 45 б) 39	57	а) 34 б) 34	а) 32 б) 31	40	а) 30 б) 31	49	39	33	494
1889	а) 43 б) 37	а) 31 б) 31	55	а) 30 б) 27	52	37	а) 30 б) 31	44	33	481
1890	а) 45 б) 36	а) 37 б) 30	а) 31 б) 28	48	51	47	42	а) 33 б) 30	40	498
1891	а) 56 б) 45	а) 31 б) 30	а) 33 б) 33	51	48	41	40	47	49	504
1892	а) 52 б) 52	55	а) 32 б) 33	а) 31 б) 32	52	46	43	39	61	528
1893	а) 43 б) 46 в) 44	а) 41 б) 40	а) 32 б) 26	46	а) 33 б) 33	48	40	36	55	563
1894	а) 53 б) 53	а) 42 б) 45	а) 39 б) 30	а) 31 б) 29	44	а) 30 б) 29	46	44	39	554
1895	а) 46 б) 51	а) 38 б) 36	а) 39 б) 35	а) 33 б) 25	49	32	а) 27 б) 36	51	—	497
1896	а) 49 б) 52	а) 32 б) 32	а) 35 б) 29	а) 33 б) 32	52	41	36	а) 27 б) 30	—	480
1897	а) 42 б) 42	а) 29 б) 30	а) 36 б) 33	45	а) 28 б) 28	42	39	37	—	431
1898	а) 56 б) 60	а) 31 б) 31	а) 32 б) 32	а) 31 б) 32	45	а) 29 б) 29	35	36	—	479
1899	а) 59 б) 63	а) 39 б) 39	а) 34 б) 36	а) 33 б) 32	56	40	а) 29 б) 28	39	—	527
1900	а) 50 б) 60	а) 52 б) 35	а) 36 б) 33	а) 34 б) 32	а) 36 б) 33	56	49	а) 29 б) 28	—	562
1901	а) 57 б) 71	а) 50 б) 33	а) 47 б) 39	а) 34 б) 34	а) 32 б) 39	а) 33 б) 30	54	46	—	599

Збір учительський львівської академічної гімназії від 1848—1901 року.

Амтманн Др. Франц 1849 проф. унів.
 Ахлайтнер Август 1864—1867.
 Баньковский Василь 1851.
 Баревич О. Тома 1861.
 Бережницький Юліян 1877—1879.
 Берієшук Гавриіл 1864—1872.
 Білецький Василь 1883, 1890 і 1894.
 Біліньський Клим 1854.
 Блікерт Др. Юрій 1859—1867.
 Бодіньський Йосиф 1866.
 Борковский Олександр 1867, 1872—1878 і
 1882—1889.
 Брожек Іван 1864.
 Бровь Йосиф 1849—1856.
 Бруггер Франц 1848—1856 — директор.
 Ватнер Др. Іван 1853.
 Васильевський кс. Антін 1852.
 Вахнянин Анатоль 1871—
 Вашкевич Михайло 1895—1896.

Величко О. Іван 1866—1870.
 Верхратський Іван 1891 —
 Вільоміцер кс. Едвард 1852—1859 і 1866—1877.
 Винар Василь 1896.
 Витвицький Ілля 1864—1869.
 Витошинський Ярослав 1900—
 Воевідка Фердинанд 1852.
 Волощак Юрій 1852—1854.
 Гакер Елґій 1862—1864.
 Гладилевич Даміян 1875—1892.
 Гладішовський Мелетій 1874—1883.
 Гляох Іван 1849—1852.
 Гнатішак Лев 1899 —
 Гніди Николай 1851—1852.
 Головацький Яків 1849—1854; проф. унів.
 Гороцький Омелян 1866—1869.
 Грицевич Василь 1891—1896.
 Громницький Ізидор 1874 і 1878 —
 Гушакевич О. Іван 1862—1889.

- Іаґріґель Вільгельм 1850—1856.
Іерстман Др. Теофіл 1864—1870.
Іоємбіовський Едвард 1858.
Іораздовський кс. Жигмонт 1879—1881.
Іурский Казимир 1876.
Данилович Евген 1891—1893.
Дейницький Омелян 1870—1872.
Дзідзіневич Юрій 1848.
Дикий Володимир 1894—1896 і 1898 —
Добжанський Атаназій 1849.
Дольницький Юліан 1879—1880.
Дольницький Лев 1895—1898.
Дорожинський О. Діонізій 1895 —
Думанський Віктор 1856—1861.
Дячан Филип 1857—1861 і 1864—1866.
Желехівський Марія 1871—1874.
Жуковский О. Іван 1848—1852.
Завадський Др. Олександр 1849, проф. унів.
Заклинський Корнеліо 1881—1884.
Затей Гуто 1867.
Ілевич Іван 1852.
Ільницький О. Василь 1868—1892, директор.
Іскрицький Теофіл 1872—1880.
Калитовський Др. Омелян 1882—1900.
Калуницький Др. Омелян 1872—1876.
Кархут О. Спиридон 1899 —
Каспарі (Caspari) Фердинанд 1849—1856
Керекіарт Іван 1857—1859 і 1863—1871.
Киршак Михайло 1888—1889.
Козьмінський Франц 1850.
Кокоруда Ілія 1883 і 1896 —
Колесса Філірет 1898—1900.
Колодницький Омелян 1894—1897.
Коліняковський Володимир 1876—1878.
Копарський Францішок 1893—1901.
Копач Іван 1897.
Кордасевич Омелян 1891.
Косьмінський Олександр 1862.
Костів Михайло 1866.
Котлярчук Николай 1853—1854.
Коцовський Др. Володимир 1889—1895.
Кризовський Антін 1855.
Крохмалюк Олександр 1892—1898.
Кузьма Олександр 1891.
Кулічковський Адам 1867—1870.
Лавровський Лукіян 1865—1867.
Лазовський Евген 1848—1866.
Левицький Володимир 1895.
Ливницький Петро 1864—1869.
Левицький Юліан 1896—1900.
Левкевич Дмитро 1878—1889.
Лешкий О. Онуфрій 1866.
Лямох Др. Ігнатій 1849; проф. унів.
Ліхтенштайн Кароль 1855 і 1865.
Лобажевський Якім 1849; проф. унів.
Лямбой кс. Др. Омелян 1877.
Лянгнер Іван 1848—1852.
Лянгнер Др. Франц 1856—1858.
Луницький О. Леонід 1899 —
Лучанівський Др. Константин 1876—1897.
Майер Петро 1848—1857.
Макарушка Евстахій 1895—1897.
Малецький Аркадій 1893—1894.
Майновський О. Михайло 1848—1858.
Мандибул Др. Тадей 1892 —
Мандишевський Евген 1900 —
Матвіяс Софрон 1896—1897.
Матіев Іван 1893—1895.
Мерунович Климентій 1861—1869.
Милкович Зенон 1868—1875.
Моровський Др. Андрій 1856—1864 і 1868—1877
Мостович Прокіп 1897—1899.
Мриц Теофіл 1891—1894.
Налявайко Григорій 1889—1897.
Недільський Софрон 1881.
Німців Іван 1890.
Новицький Максиміліан 1858—1862.
Огоновський Іларій 1880.
Огоновський О. Др. Омелян 1857—1859 і 1861—
1870.
Огоновський Петро 1885 —
Осадца Др. Михайло 1862—1865.
Осмальський Іван 1862—1865.
Партицький Омелян 1868—1871.
Пачовський Др. Михайло 1888—1892 і 1897—
Перфецький Ромуальд 1871 і 1872.
Пехорський Кароль 1849—1852 і 1861—1868
Пйонтковський Іван 1858—1868, директор.
Пірожек Іван 1862—1865.
Плахетко Северин 1855—1861.
Подольський Михайло 1879—1887.
Полотницький Володимир 1892—1896.
Поліньський Михайло 1862—1890.
Прийма Василь 1888—1890.
Прокопчиц Евстахій 1848.
Пшеславський Симеон 1857—1861.
Пушкар Дмитро 1877.
Пюрко О. Богдан 1864—1876.
Раковский Іван 1896—1897.
Родецький кс. Михайло 1860—1866.
Родецький Др. Чеслав 1856—1862.
Роздольський Іларіон 1865.
Роздольський Осип 1898 —
Романчук Юліан 1870—1900.
Рудницький Лев 1895—1898.
Рудницький Стефан 1899 і 1900 —
Ружницький Іван 1892—1895.
Савицький Др. Омелян 1871 —
Салю Людвик 1890—1892.
Сьвінціцький Павліан 1869—1875.
Сидоряк Симеон 1900.
Слободський Петро 1879—1890.
Соляцький кс. Др. Лука 1858—1861, проф. унів.
Солтисіа Тома 1873—1875.
Ставарський Ігнатій 1856—1858.
Старецький Бронислав 1883—1887.
Стефанович Юліан 1884—1899.
Стшелецький Адольф 1852.

Табо Фердинанд 1859—1861.
Танячківч Володислав 1877—1878.
Тавичківч Іван 1863.
Терасй Михайло 1848.
Тимінський Кипріян 1848.
Тисовський Василь 1878—1884.
Торонський О. Алексій 1890—1899.
Торонський О. Северин 1885—1890.
Труш Симеон 1880—1882.
Турківч О. Іван 1895—1898.
Турчманович Петро 1870—1872.
Тшасковський Бронислав 1868—1870.
Тшер Йосиф 1848—1858.
Урбанський Др. Войтїж 1849.
Фідерер Едвард 1873.
Фішер Корнїло 1874.
Франчук Іван 1893 і 1894.
Футима Іван 1871—1874.
Харківч Едвард 1892 — директор.
Хлебовський Ігнатій 1871.

Цеглиньський Григорій 1880—1887.
Цеглиньський Роман 1887 —
Целевич Др. Юліян 1876—1892.
Цибик О. Лука 1855—1861 і 1863—1867.
Чапельський О. Іван 1889—1895.
Черкавський Др. Евзевій 1849.
Чернянський Др. Василь 1849—1854, проф. унів.
Чичківч Андрій 1879.
Шанковський О. Ахврозій 1872—1874.
Шараневч Др. Ізидор 1856—1873.
Шехтель Вільгельм 1849—1862.
Шиндлярський Франц 1848.
Штіглер Франц 1852.
Штрассер Павло 1851—1854.
Юрковський кс. Др. Людвик 1851.
Ядаврек Юлій 1863—1876.
Янів Осип 1897—1901.
Яновський Др. Амвровій 1848—1856.
Ярема Олекса 1885—1891.

Історія генези церковнославянської мови.

Вп. Автор руских читанок для висших клас гімназій і учительських семінарій, п. Олександр Барвінський видав недавно брошуру, яко передрук з „Вибору українсько-руської літератури“ для учительських семінарій п. з. *Огляд історії Українсько-руської літератури до кінця XVIII століття.*

Тому, що вп. Автор доторкнув ся в тій брошурі важного питання про першу славянську азбуку, про перші переклади славянських книг до богослуження, та про діяльність апостолів Кирила і Меодія, хочу я подати до прилюдної відомости здобутки найновіших розслідувань учених, котрі не зовсім сходять ся з гадкою висказаною ш. Автором повисшого „Огляду рускої літератури“.

Найстаршою азбукою уважає ш. Автор кирилицю, а про глаголицю каже, що „хто винайшов глаголицю — не відомо на певно, однак пам'ятники, писані глаголицею є так само давні як і пам'ятники кирилиці (Огляд ст. IV1).“ Іншої гадки був вже покійний Шафарик і она в основі до нині задержала ся в погляді майже усіх учених. Найновішу обширну працю про глаголицю виготовив п. W. Wondrak і видруковав єї проф. Ягич в Archiv-i für slavische Philol. п. з. Zur Frage nach der Herkunft des glagolitischen Alphabets. Bd. XVIII. і XIX. Він іде за гадкою Шафарика, кажучи, що вже історично доведено, що глаголиця є старшою азбукою від кирилиці і що єї зложив дійсно св. Кирил (стор. 546).

Думали довгий час, що заснову тої азбуки наложив Кирил грецку, але не всі букви глаголиці дадуть ся вивести з грецької, отже Кирил своєю глибокою і широкою ученістю користував ся зносинами з людьми ниньшої народности в часі свого побуту в Херсоні. В першій лінії звернув він увагу на єврейську азбуку, в котрій мав оригінали св. писем; сеї мови вивчив ся

в часі свого побуту на Кримі, де над Чорним морем проживали численні жиди і ту вже в другій половині VIII. стол. було много жидівських учених, що прийшли були з Єгипту до Хазар ширити свою науку. (Archiv 550).

Крім єврейської мови вивчив ся Кирил — як каже его житєпись — і мови самарянської (самаританської), бо тамже (в Херсоні) жив оден Самарянин з сином і часто заходив до св. Кирила, а численні самарянські кольонї були навіть в Малій Азії (Найбавер Chron. Samar. Paris 1873). Сей нарід розсїяний по всіх усюдах, мав навіть свої літописи з віків XII—XIV. І з тої мови скористав Кирил складаючи свою глаголицю, котра отже основує ся на азбуках: єврейській, самарянській і грецькій. Вплив першої і другої на азбуку Кирила видко і з порядку букв, в якім они по собі наступають, та що много з них є отвертими з лівої сторони, що вказує на спосіб псєаня жидівський. (Archiv. Bd. XVIII. 3—4). Ту гадку апробує і проф. Ягич принагідно в своїм поважнім творі: Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Von Vratislav Jagic. Wien 1900.

Є се обємисте діло, я наведу з него тільки те, що відносить ся до деяких точок „Огляду літератури“.

Вже покійник мій університетський товариш V. Oblak, висказав гадку, апробовану проф. Ягичем і поміщену в Archiv-і Bd. XV. III. 364, що історично доказано річню єсть, що в Моравії і примєжній Панонії було введене славянське Богослужєнє, але річ не є доведена, чи мова того Богослужєня була живою мовою тамошних мешканців. Хотий також нема історичного доказу, що в Болгарії в IX. в. було славянське Богослужєнє, то однак не виходить з того, аби мова моравско-панонської літургії мусїла бути живою мовою мешканців тих країн с. є. Славян, які тоді в історії приходили під загальною назвою Словени (Sclaveni). Сей гадки був пок. Мікльосич і тому назвав він мову перших словянських переводів „старословєнською“ (altslovenisch). Якож є гадки проф. Ягич — зараз побачимо. Він в своїм повисше згаданім творі, говорить обширно про побут апостолів Кирила і Методія в Моравії і про заведєнє тамже славянського Богослужєня. Він каже також, що Моравія є одинокє історично доказанє поприще, де оба брати-апостоли ревно заходились над ширєнєм славянської літургії і єї літератури, бо в Панонії они оба ніколи довше не перебували — окрім коли їхали до Риму, а опїсля Методій, яко архієпископ Панонії не мав там нагоди задля многих обставов до такої праці (літературної). Про Болгарію каже проф. Ягич, що там ані один з них не перебував задля повисших цілий.

Але тодішні границі Моравії троха инакше виглядали від пізнійших. Після гадки п. Я. (I. 4) належали до моравської держави: Частина Долїшньої Австрії аж по Дунай і західна область північної Угорщини межи Дунаєм а Іраном. Сюдиж прийшли з початком другої половини IX. стол. оба брати-апостоли на просьбу князя Ростислава, котрий з політичних причин бажав зробити своє княжєство независимим і в церковнім згляді від Пассавського владика. Мешканці тої славянської держави (звані тоді Словєнами в загалі) поставили однак услїве, що они бажають тільки таких учених апостолів, котрі би їх поучали в їх мові (I. 7). Апостоли Кирил і Методій родом з Солуня знали дуже добре по славянськи, тому й прийняли ся тої високої задачі місійної. Они взяли ся — зложивши азбуку — до праці і виготовили перше євангеліє в своїм родиннім диялекті (Heimatsdialekt). Сей диялект після гадки Ягича, був рішучо відмінний в деяких зглядах від мови тодішних Моравян,

але яеному для них зрозумінню нових славянських книг до Богослуження се не робило ніякої трудности — як се бачимо опісля у Сербів, Кرواتів та Русинів. Брати прибули до Моравії певно уже з готовими деякими книжками, а на місци продовжали они свою дальшу працю застосовуючи переклади до характеру живої мови мешканців. (І. 17). Характер тих найдавніших перекладів показує також наглядно, що устрій тамошнього славянського Богослуження був взятий з грецького обряду. Також Богослуження в тих часах і в тих сторонах могло устояти ся лише тоді, коли папа дав свою апробату, що справді і наступило.

По смерті папи Івана в р. 882 пустив ся Методій, уже яко архієпископ Панонії, в подорож до Царгороду, щоб ту засягнути ради, як поступати з численними своїми ворогами. При тій нагоді мав він зустрінути ся з болгарським князем Борисом-Михайлом, котрий вже в р. 880 відступив був від Риму, а в останніх роках свого панування мав (після гадки пр. Я.) завести у себе в Болгарії славянське Богослуження; отже пізнійше ніж то стало ся в Моравії і Панонії. (Заведення славянського Богослуження у дальматинських Кرواتів та Сербів кладе пр. Ягич в часи Методія і в часи розширення тогож Богослуження в Болгарії та в загалі в Македонії). В р. 885. 6. цвітня умер Методій, (Кирил умер в Римі в 869 р.), а его ученики мусіли спасати ся утечю на полудне перед ворогами, що уміли з'єднати на свою сторону папу а навіть самого князя Свѣтополка.

Тут у полудневих Славян знайшло славянське Богослуження плодіву почву і церковна література хорошо зацвила, особливо в часах єпископа Климента (Klemens von Velika).

Попри стару азбуку уживано і нової — с. є. кирилиці, уложеної учеником св. Кирила.

Дальше розбирає проф. Ягич граматично пам'ятники писані глаголицею, подає характеристику найдавніших перекладів і приходить до заключення, що церковнославянська мова в другій половині IX. століття (часи Кирила) є окремий полудневославянський болгаро-словенський (не як в Огляді „староболгарський“) діалект, котрого уживали мешканці області між Солуном а Царгородом, а котрий занесли до Моравії і Панонії оба брати апостоли і тут збагатили его локальними висловами та граматичними формами, які жили в живій мові тамошніх мешканців. (II. 81) і (Archiv XX. I. 36). Той отже родинний діалект братів-апостолів став основою у всіх перекладах, що звемо взагалі панонськими, а мова сих перших творів Кирила і Методія доступна великої поваги через римську санкцію. Она отже стала — як грека і латина — общим даним а ненарушимим добром славянської церкви. Частинні уступки на річ живої мови у поодиноких славянських народів уважали ся притім зовсім дозволені — але уживання иньшої живої мови в книгах до Богослуження — хотьби і як сій близької — було рішучо виключене. (Archiv AX. I. 13).

Зовсім схожу гадку на церковнославянську мову висказав також і п. W. Vondrak у вступнім слові своєї Altkirchen-slavische Gramatik. Berlin 1900.

З того всего отже виходить, що ми в шкільних підручниках повинні також на означення мови перших славянських перекладів (з точним і правильним збереженням знаків ѿ і ѣ, та носових звуків) уживати назви церковнославянська мова, а при тім пояснити, що се був болгарословенський діалект зближений найбільше до живої мови мешканців Моравії і Панонії —

повисша назва обіймати буде і ті граматичні форми в наших старих пам'ятниках, які різнять ся від форм нашої живої мови, а мову пам'ятників, писаних в старинній Руси, назвемо взагалі старорусскою (аналогічно до староболгарскої) та розрізняти будемо лише книги призначені до Богослуження з дуже малим впливом живої мови на церковнославянські форми і книги нецерковні, що після свого змісту приймали не лише форми і слова, але і духа живої рускої мови, котра з самого почину старорусского письменства старає ся добитись своїх належних прав.

Стільки про ті найважкіші спірні питання.

Про новий поділ історії літератури на доби, поданий в повисшій „Огляді“ і про цілу сю читанку для учительських семінарій, на разі нічого не говорю, замічу лише, що учителі того предмету в дотичних школах повинні бути вельми вдячні ш. Авторowi за сей довго вижиданий підручник!

Др. М. Пачовский.

Де що про сьпів і сьпіванники, і як би учити сьпіву.*)

(Із тем конференційних р. 1900 в Сереті. Виріб Олександра Дутки, учителя в Гайбоці).

Нинішнє вихованє ростягає ся не лише на удосконаленє поодиноких сил чоловічого духа, але старає ся також ті поодинокі сили стягнути в гармонійну цілість.

Если се вихованє порівнати з природними уставами, то переконаємо ся, що не можливо утримати гармонійну цілість чоловіка, если не виховує ся і не удосконалює ся відповідно і змісл музикальний.

Тож шкільна наука в музиці (сьпіві) має також мати виховавчу ціль. Найважнішим завданєм сеї науки є виробленє слуху. Се для чоловіка дуже потрібне, бо без слуху нема понятя, нема мови, нема і музики. Виделікатний, виправлений слух виделікатнює мову і спосіб думаня, для того важна ся наука для ушляхотненя чоловіка.

Дальша задача сеї науки є також поступенне поступованє по методичним підставам, бо сьпів стоїть зі слухом в звязи. Тут повинні слух і голос так далеко один на другого вливати, щоб дитина змогла який будь голос розпізнати, знак для него на таблиці (на папери) поставити і на відворот голос того знака в его висоті, силі і т. п. горлом репродукувати. Се не трудне; бо если плеканє руки, ока і наряду мови так далеко сягає, що дитина чути звуки, слова або і цілі реченя повторити і написати а написане перечитати може, то длячого-ж не могло би се і зі слухом і з дотичними органами статись? Таке в науці сьпіву треба далеко менше одиниць знати як в науці читаня і писаня!

З образованєм зміслів музичних витворює ся остра увага при розрізненню голосів, ступниць тих-же і акордів; се впадає в дїляне мислїв і в такий спосіб образує ся розум.

*) Buk. päd. Blätter. Ч. 7.

Наука співу управляє текст піснї, через що дитина осягає чисте і приємне висловлене ся, що ухо і серце піймає. Чи є що храсшого, як то, коли дитина своєю мовою виразно і приємно лепотить, коли пісоньку про козаків заспівав?

В планї науковім для народних шкіл висказана ціль така, що если би вправді сю ціль осягнено, ціла Буковина могла-б ся величати своїми солов'ями-співачами, а піснї і наші думи милі, що їх гривано на торбанах, що співали бояни, воскресли-б з сумної могили.

Сям останнім сказано, що цілі науки співу до нинї остаточно не осягнено, а се через те, що то не було можливим в шістьох роках на підставі числа теперішних годин і на підставі теперішних співаників. Ті співаники самі в собі відповідають штуці і духови народному, але щож, коли без остаточного знання нот не можливо дитині правильно і належито ті співаники употребляти!

Дитина купить співаник, щоби слова учених в піснях читати, чи там на память вивчитись, але щоби она пробувала, одну або другу не виучену пісню переспівати, так як в читанці сей або той уступ, она не всидї, бо не знає голосу для кождої ноти. Такі співаники добрі хiba для учителя самого через мелодию, що єї переграти з'умів. Через те декотрі учителі і не силують дитин купувати співаники.

Теперішний співаник дуже красно уложений цісля плану наукового, але на підставі сего не буде можна ніколи цілі сеї науки цілковито відповісти, а то через те, що перед всім I. і II. співаник має: 1) піснї в більшій обемі тонів, 2) що не зарядом упорядкована кожда пісня після єї трудності, інтервалах, а 3) що много є пісень в тяжких тонацях „моль“ і „дур“ з переносниками. Правда, що моль відповідає духови рускої піснї, але до такої тонації і піснї треба переходити обережно і щасливо.

Співанє на підставі нот починає ся аж в II. співанику, хоч тут можна говорити лише про ознакочленє з нотами, з ключем, лініями і промежинами. На підставі показаних нот не можливо тепер співати, ба навіть про вправу в читаню нема що говорити, бо тут надано всі ноти діятонично від „h“ малої октави аж до „a“ двочерткованої октави, с. зн. 14 нот і голосів, котрі дитина за разом зятимити повинна. Се подібне до того, як би подати цілу азбуку, сказати, як кожда буква зове ся, і випитувати імя сеї або тої букви. Кождий признаєть, що таке поступованє і для старшого дуже трудне а не лише для дитини. Впрочім хоч би і вивчено читаня нот, то зятимленє відповідних тонів трудне, бо дитина збаламучена вже в I. і II. році всілякими голосами з виучених пісень не може собі ті тони на разї упорядкувати. До того привикла дитина більше за скрипкою співати а не з нот. З рештою піснї з тяжкими інтервалами, хоч би і виучив яку ступницю, не трафить дитина відспівати.

Відповіднійший вже III. співаник, але все таки не для дитини. Тут познакочлює ся межі виїшим з ступницями твердими і мягкими, вправляє ся в інтервалах, а по сїм слїдує пісня, але відразу з трудними інтервалами. Ступаєсь отже від скалі до поодиноких тонів і нот, с. зн. від цілости до одиниці, а треба знати, що при сїй науці таке поступованє дуже трудне. Через тоє більша часть учителїв перескажує ті ступницї і вправи в інтервалах і волить учити дальше пісень за слухом.

Конче, дуже конче, вже в I. році співати на підставі нот, поступати поволи від голосу до голосу, від ноти до ноти, так як то дієсь при читаню і писаню від звука до звука, від букви до букви.

Щоби гадку висловити, як учити співу, позволю собі сказати, що на разі треба познакомити дитину з тим, як добути голос, що має ся глибоко відотхнути а потім аж поволи через стягнену гортанку грудьми і легкими витискати. При с'м співав вс'лякі голоси поодинокі і довго. Треба ще діти познакомити, як співати сильно, а як тихо. По с'м наступає розріжене високих тонів від низких в порівнянню з першим тоном.

Коли діти затирили се, ознакомлює ся їх з голосами довго і коротко триваючими. Сказати б треба, що кождий тон (голос) має своє ім'я, а щоби єго можна написати і то ім'я коротко назвати і розпізнати, маємо 5 ліній і 4 промежини. Також треба діти уважними зробити, що нота то лише значок для сего або того голосу (тону), так як буква є значок для звука. Тепер аж можна зачинати з властивою наукою о нотах і тонах. Напишесь ноту на другій лінії і скаже ся ім'я тоїж в висоті того тону. Співавсь потім на „g“ „g“ „g“, відтак на ла ла ла а вкінці підложувсь слова вивченої пословиці і співавсь. Тепер різниця лише в такті і в силі тону.

По с'м наступає нота „a“ котрої тон виравляє ся також на „a“, потім на „ла“ а вкінці словами пословиці.

Коли с'ї два голоси діти поняли, треба співати без скрипки, лише з трубочкою „a“ і казати співати тон „g“ „a“ „a“ „g“ „a“ „g“ „g“ „g“ і т. д. Напишесь пісеньку з тих двох тонів, виравляєсь як вперед і підложувсь ще пословиці. Писане сих нот зі сторони учителя на таблиці а учеників на таблиці і зошитах кочечне для ока. При такім має співати ученик голос за голосом (тон за тоном) цілу мелодию (ноту), так як читає звук за звуком дотичного слова. Скрипки уживати треба лише тогди, коли свіжий тон подає ся а потім співати-б без скрипки. А если блуди закрадуть ся, то не поправляти скрипкою, але силувати ученика, аби сам їх поправив.

В висше наведений спосіб познакомить ся дитину з нотами і тонами „d“, і „d“, „e“ і „e“, „f“ і „f“ і „g“. В сей спосіб вичуть ся дитина в I-ім році нот і їх тонів від „g“ до „c“, а в II. році низшу половину „c dur“ і висшу октаву тої половини, а то тим способом, що подає ся при познакомленю з „c“ низшу октаву від „c“, с. е. „c“, „d“ від „d“, отже „d“ і т. д. Так доступить дитина об'єму від „c“ до „g“ без жадних переносів. Все те треба виравляти по іменам нот, потім на „ла“ „ла“ а вкінці словами дотичного тексту; запам'ятати але треба, що перехопати не вільно.

Розуміє ся, що для такої науки повинно і мусить бути більше годин, і повинно ся употребляти відповідних співаників. Найвідповідніший співаник, знакомий мені, лише від учителя музики, п. А. Кужелі, що виданий в німецькій мові, однак тим на селі ми не схіснем ся до волі, бо не уложений для руских, взглядно волоских шкіл.

Для того ставляє внесенє:

1. Хвальна конференція ухвалить, просити Високу ц. к. Раду шкільну краєву, щоби зарядила німецький співаник п. проф. А. Кужелі не-

реробити на руский, взглядно волоский сьпіваник і для науки сьпіву в народних школах допустити;

2. Години для науки сьпіву в народних школах побільшити, бо инакше приписані цілі не буде можна осягнути.

Оцінка.

Подав: Яків Миколаевич.

1. *Яблочков. Сільська учителька.* Переклад Крушельницького. Чернівці 1901. Видав. тов. „Молода Україна“, сторін 77, ціна 50 сотиків.

Перед кількома роками, не пригадую собі докладно, чи померла чи тільки з голоду запала в тяжку хворобу учителька через те, що власти шкільні до грудня „забули“ внаслідувати для неї платню. Крайня нужда була причиною смерті учительки і поетки польскої, Марії Барюс, якій теплу згадку присвятив Франко в Зорі з 1885 р.

Подібна подія описана в вище поданій книжочці, а плавна дикція і безпретенсiонально представлювані обставини примушують перечитати її одним душком. — Ось зміст. Діє ся се в Росії. Молода дівчина кінчить гімназію, а щоби помочи матері-вдовиці, бере лекції по 4, 5 рублів місячно. „Ученики дурні, а родичі ще дурнійші“, проте по невданій пробі стати гувернанткою приймає дівчина посаду при земській школі на селі. Прибула в жовтні на посаду, а до зими не дочекалась виплати пенсії — 20 руб. місячно загостив голод. Поїхала утімнути ся о заслужчину, та місто грошей привезла початки дифтерії. Настрій душевний учительки по повороті з міста змальований по майстерски. Хто примираючи з голоду мусів тягнути буденне ярмо, хто в хворобі находивсь ближше смерті чим життя, чії нерви були так роздратовані, що воля не находила послуху той пережив подібні хвилі і признає, що в оповіданню нема ні дрібки фантазії чи пересади.

Лікар приїздить в сам час, щоб виратувати учительку від хвороби і голодової смерті. — Причиною нещастя був зверхник, який прислані земством гроші обертав на власні потреби, „думав, що я обнявши що іно посаду, не буду вносити жалоби і просто забрав і сховав платню до кишені“.

З признанем зазначити треба, що тамошнє учительство, особливо при школах земських і міністерияльних, сповняє сумлінно свої обовязки. В тій некультурній, як кажуть, Росії луcaють ся часто учительки, що мимо шиканвчать вечерами старших анальфабетів, випозичають популярні книжки, або, як героїна повісти, о голоді і холоді сповняють свої обовязки.

2. *Методика в школі народній.* Ч. II. *Наука наглядна.* Написав Мик. Гаврищук. Видав. тов. „Руска Школа“, книжка 6. Чернівці 1901, стор. 116 + 6 сторін образків, ціна . . .

Суть в житю народів то більше то менше плідні хвилі в культурні здобутки. Одні і той сам нарід то кидає ся всіми силами здобувати для себе материяльні користи, як тепер в півн. Америці, то знов, як в протягу 18 сто-

лїтя в Англії*), намагає ся виробити політичні права і свободу, а коли ані перше ані друге не абсорбує сил, то они звертають ся на поле науки, як у Франції протягом XVIII. в., або на релігійні диспути, як протягом XVI. і XVII. в. в Німеччині. Нас, галицьких Русинів, огорнула тепер горячка теоретичного політикування; для сеї ціли посвятичує ся найбільше гроша, часу і людей, а що в нас інтелігентна верства нечисленна, тож не диво, що для інших справ нема вже ні людей ні охоти. Одною з таких нетиханих справ єсть народна просвіта, а особливо народне шкільництво.

На 3 мільйонів австрійських Русинів єсть всего-навсего одна педагогічна часопись, що розходить ся в 200 примірниках, а о фахових ділах навіть нікому не сниться. Годї скласти все на „обетавини“, в тут і наша власна вина, а що може бути інакше доказом край Буковина. В Чернівцях, де о половину менше рускої інтелігенції як в такім Станіславові, Перемишлі, Тернополі, стискаючись безпосередно з багатою педагогічною літературою німечкою, відчули учителі потребу і стали працювати над виображуванем своєї рідної. Заходом товариства „Руска Школа“ в Чернівцях вийшла вже 6 книжочка з сего обсягу, і зміст сеї останньої хотів би я тут обговорити.

В Буковині призначає плян на 1 і 2 році науки по 6 півгодин тижнево на науку наглядну, а крім того на першій степені зачинає ся наука читання і писання доперва по 4—6 тижнях. Перший місяць призначений виключно на так зовиму науку підготовляючу, яка опирає ся на призначенню давати відповіди повними реченнями, та обговоренню шкільних знарядів і річий з найближчого окруження. III. автор подає в сеї книжці матеріял пригосжий до наглядної науки і его обсяг, а маючи на тямці практику шкільну поділив матеріял на дві часті: в першій на 18 сторонах подає всі ті реальні відомости, яких треба уділити першакам в часі науки приготавляючої, і сей матеріял повинно ся взяти за 4—6 перших тижнів, — в другій на 92 сторонах зібрано дальший матеріял, який мало-б ся перевести на I. і II. степені, отже протягом двох років. При кінці книжки поміщено 132 шематичних образків обговорюваних предметів, які дїтвора може перерисовувати на зошитах, чи табличках.

Заголовків обговорюваних предметів вчисляти не буду, бо се зайняло-б много місця, скажу лиш загально, що в їх доборі і логічним упорядкованню лежить вартість сеї книжки.

Зроблю одну річеву замітку. На стр. 4 каже п. Г., що до тої науки, як се з назви самої впливає, потрібні по змозі природні предмети або їх вірні малюнки, але сям останнім робить за великі уступки, навіть там, де се цілком лишне, пр. на стр. 5 поручає до унаочнення 4 таблиці „4 Jahreszeiten“ Гельцеля, а на стр. 7, описавши шкільний стіл, показує ще образок з ріжного рода столами. При наглядній науці має ся описувати сей стіл, сю шафу, ... а не якийсь стіл, що існує тільки в умі дозрілого чоловіка яко

*) На доказ, як сильно всі уми зацікавились тогди в Англії політикою і розширенню особистої свободи, вистарчить навести, що за ніле XVIII. стол. не поновили ся там ані одні геніальний муж, котрий би віддав ся умістностям. Науки природні, математика, астрономія лежали обложеном, не було ієнія, що вступив би в слїди безсмертного Ньютона, або продовжив працю згіненого нам Бакона. Протівно у Франції, де борба політична була тогди неможлива, всі уми звертають ся на поле науки, і тому в XVIII. в. Франція сама одна достарчає мужів як: Монтескїє, Вальтер, Руссо в філософії, Бішат, Ківіє, Лявоасїє в науках природних.

загальний образ, і може бути камінний, залізний, круглий, гранчастий. Если се має бути дійсно наглядна наука, то дїтворі повинно ся показувати реальні предмети і їх описувати. Ми не хочемо звичайно знижати ся до способу думання дитини і тямити о тїм, що образ для неї незрозумілий і нічого не навчить, бо єсть він в двох напрямках сфалшованим предметом (немає третього виміру і величина змінена), а се для дїтей не таке природне як для нас. Коли вже образ має такі хиби, то знаючи, що похибки чим далше тим більше ростуть, уявити собі легко як великі недостаті буде мати у дитини виображінє, яке повстало на підставі образу.

Тому в самих початках науки не радив бим послугувати ся образами таких предметів, яких дїтвору не мала нагоди видїти: при наглядній науці на 1 і 2 році допускає ся до узмисловлюваня лиш образи таких річей, які в дійсности она вже знає, а які задля технічних перепон дадуть ся в школі перед очима дїтей поставити. Задлятого злишним говорити на тїм степені науки о легких (66), арматї (75), гітарі, фортепяні (77), трамваю, кораблі (технічний опис локомотиви 86) або громозводї (10), бо наколи дїтвору не видїла справдїсної армати чи корабля, то образ не навчить нічого, або страта часу і сил буде до успіху непропорціонально велика.

Прочі заміти суть меншої ваги. Вияслюючи, бажав бим звернути увагу Вв. Редакції, щоб перед друкованєм зрецензувала кожду працю совістно, а коли окажуть ся недостаті звернула рукопись авторови до поправи. Так дієсь в цілїм світі, і нам не слід цуратись сего звичаю. Дальші замітки оправдають сей постулат.

При науці наглядній як і при пізнїйшій науці реалїй одинокою доброю методою єсть м. індукційна. Полягає она на доходженю від конкретних предметів до правил і понять загальних, а п. Г. зачинає декуди лекцію „казанєм“; пр. на 9 стр. в першїм місяці шкільної науки зачинає словами: „Кождий чоловік має дїм, де міг би схоронити ся від студени, дощу і снігу. Чим покриті доми? Кілько стїн має кожда хата?“..., — або на стр. 43 заким приступив до опису когута і курки мовить: „...Когут і курка то птахи. Назвіть ще які птахи!...“ Поступаючи індукційно треба описати когута, курку, індика, качку а доперва описати подати назву загальну: їх називають дробом; відтак познакомити з кількома иньшими птвцями і сказати: когута... воробця, бузька, соловія зовем птахами. Так само опис дому зичинає ся не від даху а від комнати; треба примінювати засаду: від річей ближших до дальших. Дитина не в силі обняти так великого предмету як дїм, для неї, до 6 року житя, комната за велика, длятого робить в комнатї „комнатку“ с. в. обирає якийсь кутик і устроєє в нїм мініятуру свїтлицї, в нїй дитинї найпривітнїйше, бо свої малі предмети може опанувати, коли великі предмети нашої комнати суть для неї пралїсом, який ані обїйти навкруги, ані розслїдити внутр негодна.

Невластиво уживає ш. автор інколи місто описів і пояснень дефініцій, пр. на стр. 25. „Решето то низька судина з деревляною полубкою, та дїравим дном. Дно то плетівка з вузких деревляних пасків“, — або стр. 30. „Тинк то рідина з вапна, піску і води“.

Не на місці подавати тут технічні назви як

на стор. 7 дошки „запущені“ в долині в підвалинку,

„ „ 17 систематика страв.

„ „ 19 роди гербати: слезова, румяноква, липова.

На стор. 19 роди вина: біле і червоне. Біле є молоко, папір, а не вино; — назва „біле вино“ збаламутить дитий, а не навчить нічого.

III. автор уживає всюди при дієсловах: не вільно, вживати місто 2. четвертого відмінка. Пише: столяр не робить желїзні столи, — лавку не вільно рубати, — до чого вживають горнець? і т. д. Хибно також вистілізовані питання: хто стереже дому? — пес; — хто се шкрабає? — миш; хто тягне віз? — кінь; — не мовить ся долотів (31), пивницїв (47), а доліт, пивниць. Стор. 38 „Кіньску шерсть уживають на смички і сита“, — в Галичинї на се уживають кінського волосїня. Деяких висказів годї зрозуміти, пр. стор. 30 тинк склїплює цеглу; — стр. 31. У слусаря є шпуги на шрубax; — стр. 32 горшки могли-б помячитися ся.

О скілько розклад і уїрупованє материялу цілком добрі, меншу вже стійність мають уваги методичні, а в бесїді стрічаєсь провінціоналізми.

Справозданє женського інституту Руск. Тов. педагогічного у Львові.

Інститут, оснований на підставі окремого статуту прийнятого до відомости Намісництвом 22. червня 1888, остає під управою комітету, вибраного Виділом Руск. Тов. педагогічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецька, о. сов. Евг. Гузар (управляв практиками релігійними) — лікар Др. Зофія з Окуневских Морачевска, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковска. Комітет відбував свої засідання під проводом голови дир. Харкевича. Інститут отворено доперва з початком вересня 1899 р. для вигоди Родимців. Посвяченє льокалю відбуло ся торжественно 13/10 1899. На внутрішнє урядженє видано 2134·96 кор. В минувшім 1899/1900 році уміщених було в інститутї 12 дївчат: 9 доньок сьвящених, 2 доньки учителїв, а одна донька купця. З них ходило 2 до V. (I) кл. рускої женської школи виділової ім. Шевченка, 7 до кл. VI. (II) тої школи, одна до VII. (III) а одна до VIII. (IV) кл. иньшої школи публичної, а одна до учит. семинариї. В першім півроці сьвідоцтво дуже доброго поступу дістали 3, I. класу 9 — в другім півроці поступи дуже добрий одержала 1, а I. класу 11. Помочи в науцї уділяли їм настоятелька і одна учениця IV. року учительської семинариї. В інститутї пробували також часово, на два місяці, дві доньки сьвящеників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руску літературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також співу, гри на фортеп'яні, на цитрі і тавців, а по мисли домашнього регуляміну (ухваленого Виділом) вправляють ся також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятелці при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В шкільнім році 1900/901 було в інститутї поміщених 24 дївчат — (з того 7 було коротший час). Між ними було 13 доньок сьвящеників, 7 доньок учителїв нар., 3 доньки властителїв реальностей і 1 донька купця. Помочи в науцї уділяли їм настоятелька і учителька виділової школи.

В грудни 1899 року уладили інститутки св. Николаївський вечер, опісля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорські вистави відповідних штук. Дня 28. червня 1900 відбув ся річний попис гри на фортепяні і цитрі з співом і деклямаціями. Про здоровле інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів близших і дальших (Бруховичі, Знесіне), купелі і — само собою розуміє ся — здорового харчу. В грудни 1900 р. уладжували інститутки також Николаївські вечериці — а 27. н. ст. червня 1901 відбув ся попис музикально-вокальний.

Приходи в році 1899/1900 вносили 5411.20 К., а розходи 5318.85 К. зістало в касі на рік 1900/901 92.35 кор.

Інститут поміщений в одноповерховій кам'яниці гр. Волод. Дідушицеї при ул. Сави ч. 3. Цілий будинок о 16-ти убікаціях займає інститут сам для себе. Розклад є такий, що інститутки мають осібні спальні, гардеробу, салю до науки, комнату до музики, рефектар (їдальню) і інфірмар. Крім того є почекальня (покій для гостей), прачкарня, покій для служби і обширний город з тінистими деревами до свого ужитку. Водопроводи вже уряджені. Ул. Сави, бічна Куркової, лежить в затишу, а город інституту притикає до великого парку при палаті Дідушицьких, парк межує з ліснестю горою Стрільниці. Поміщене інституту є отже під кожним взглядом вигідне, спокійне та здорове.

До інституту приймає ся учениці шкіл народних, виділових, семи-нарий учительських. Місячна оплата 40 корон.

І. Прихід:

Оплата учениць	Кор. 6859.46
Зворот за меблі і пранє	" 232.—
Ще довжні	" 123.57
Разом кор. 7215.03	

II. Розхід:

Харч	Кор. 5349.88
Хата	" 1395.94
Опал і світло	" 624.80
Персонал	" 668.85
До урядження додано	" 75.80
Інші видатки	" 27.—
Разом кор. 8142.27	
Отже недобір касовий в році шк. 1900/1901	" 927.24

III. Мاستок інституту:

Вартість інвентаря	Кор. 1792.79
Стан фонду резервового	" 153.78
Разом кор. 1946.57	

Едвард Харкевич, голова.

Юлія Танчаковска.

З руских Бурс.

— Бурса ім. Шептицьких. Високопреосвящений Митрополит набув у Львові хутір „Альзнерівку“ під будову бурси для убогої, а талановитої рускої молодіжи.

Хутір сей, куплений за 34 тисяч корон, обнімає 4 морги і 307 сяжнів. Се незвичайно хороший закуток нашої столиці. Далеко від мійського гамору, а розложисті липи і каштани та запашиста левада зі скошеною травою, пригадують нам живу сільську тишину та спокій, кажуть забувати о місті. На будову бурси — місце се знамените, если узгляднить ся ще й се, що в короткім часі стоятиме руска гімназія в околиці політехніки. Будуть мати наші школярки коротку дорогу зі школи до бурси.

Як звісно, ВПреоосвящений удержує вже тепер в сьвятоюрськім забудованю 10 питомців. Але его мрею, а радше наміром є збільшити се число до трох сотень убогих, а талановитих і жадних науки хлопців. В сій ціли закупив ВПреоосвящений „Альзнерівку“, де власним коштом побудує і вивінує таку бурсу для рускої, учащої ся молодежи. Вже з весною розпочне ся будова величкого дому бурси і кількох економічних будинків.

— Бурса в Станиславові. Бурса філії руского Тов. педагогічного в Станиславові заложена в вересні 1899 р. містила ся до 15 липня 1900 в домі закупленім ВПреоосвященим Митрополитом Шептицьким і подарованім під церков духовної семинарії (під числом 15 при улиці Липовій). Тоді заносило ся на будову семинарії, тому прокуратурия скарбу судово виповіла се помешканє Бурсі. Лише даровому відступленю помешканя треба завдачувати, що Бурса могла вже тамтого року стати отвореною — і на перший рік свого істнованя дати приймт 24 вихованкам.

В недоводатку власного дому, як дарового мешканя управа Бурси була в не малім клопоті, що в браку хати почати з Бурсою в другім році. Властителям домів нерадо винаймають мешканє для Бурси, а ту 38 хлопців подало ся на сей рік в конкурсівм речивці, та ще зголошують ся родичі, ведені довірем до управи як і потребою опіки для своїх дітей. Тож видіа філії винайняв в виду того на 2 роки при ул. Липовій ч. 45 дім о 6 комнатах і 2 кухнях за ціну 514 зр. на Бурсу і примістив там 28 вихованків лише таких, що платять. Се подає до відомости передовсім доокрестних Русинів Станиславова, щоби зносили Бурсу Тов. педагогічного своїми жертвами спомогати, аби було чим оплатити винийм, та складати жертви на будову власного дому, і на удержанє біднійших а спосібних і добрих учеників.

Братство св. Николая при катедрі приймало сего року 50 вихованків до своєї Бурси під зарядом о. Семенова.

Товариство Руских Женщин в Станиславові удержує інтернат для дівчат Русинок в домі ч. 45 при ул. Казимирівській винайнятим за 800 зр. і має 16 учениць.

В домі фундації ім. Осостовича при ул. Заболотівській ч. 15 під управою Капітули а зарядом СС. Василіянок находять ся також Інтернат для руских дівчат числом 23. Дівчата з обох руских інтернатів ходять до шкіл міських польских. Инокінь Василіянок в дівочім Інституті ім. Осостовича після шематизму з 1901 р. є 7, 3 сестри і 4 кандидатки.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЙ.

Просимо о відновленє взглядно о вирівнанє залеглих предплат.

Реклямувати просимо бракуєче число „Учителя“ найдальше до часу, коли вийде слідуєче число; пізнійших рекламаций не може експедиция узглядняти.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

→←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.

→←

Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Французкі шкільні каси ощадности.

Славно звісний французкий національний економіст і вельми заслужений приятель людю, M. de Malarsce, доконав нового видання свого діла „Підручник до закладання шкільних кас ощадности у Франції“. З того незвичайно цікавого і поучаючого діла, в яким описано заложене, уладжене і розвій тої інституції, введеної в житє на підставах поданих Мальярцом, подаю повнзше слідуючі подробиці.

Першу гадку до заложєня шкільних кас ощадности у Франції повзяв М. де Мальярц у Відни, де він яко відпоручник французкого правительства з нагоди сьвітової вистави в р. 1873 студіював дуже пильно заклади добродійні в нашій монархії і їх урядженя.

В павільоні „Каси ощадности“ найшов Мальярц богатий материял для розлїдів справ кас ощадности; тут поставив він собі питанє длячого так для молодежи корисна інституція, якою є каса ощадности, доси не розвинула ся так, як сего належало би собі бажати в інтересі загального людowego добробиту.

В слїд за тим постановив він пильно слудновати лично урядженє шкільних кас ощадности в ріжних краях і розслїджувати, з яких причин находить ся гадка їх заложєня то більше то менше в стадіум поодиноких розслїдів без докладної систиєми і точної організації.

В часї своєї місії мав Мальярц нагоду обговорювати справи фінансові надто газдівства і вихованя людowego з тодішніми міністрами: гр. Андрашім, де Претіс'ом і Стромаєром; також з Фр. Деаком розправляв він много на тему шкільних кас ощадности, причім Деак висказав отсі памятні слова: „Я довго застановляв ся над тою справою і бачу, що я вправді виховав мій нарід (Мадярів) політично, осталося би єще з'організувати Мадярів під взглядом новійшої економії. Зверхному виглядови і хоробрости, а не менше і лехкодушности нашої орієнтальної раси треба конечно вціпити строгі чесноти заходу, іменно: уміркованє, змисл порядку, управильнений спосіб житя і розумну печаливість, аби тими чеснотами видерти їх з розпусти і з лихвар-

ства. А до сеї ціли доведуть найліпше каси ощадности, що стоять під проводом наших учителів, які (каси ощадности) дитину дуже рано приготують до економічного і дбалого життя“.

Як тільки Мальярц повернув у Париж випросив він собі у правительства повномочіє студіювати докладно єство і уряджене шкільних кас ощадности по иньших державах. Він сконстатував, що шкільні каси ощадности у всіх краях, які він звиджував в протягу своєї місії, хоч всюди признано їм велику виховавчу вартість, дуже мало розширились а то з причини недостаточної організації.

На підставі попередних студій і зібраних досвідчень, забрав ся Мальярц в р. 1874 до тяжкого завдання закладати і розпізнавати в школах Франції шкільні каси ощадности на підставі власних вироблених принципів.

Без примусу і наказів, а тільки симпатичною інтервенцією правительства, дальше свободним співділанем учителів, настоятелів людських шкіл, інспекторів академії, генеральних радників, префектів і бурмістрів, виказала тота інституція у Франції такі вислідки, які о много перевищали результати, осягнені в иньших краях.

Як успішно розвинулись французкі шкільні каси ощадности зараз в перших роках свого істновання, бачимо з слідуячої табелі:

15 січня	число шкільних кас ощадности	число ощаджуючих учеників	Сума ощадностей
1877	8.033	176.040	2,984.352
1879	10.440	224.200	3,602.621
1881	14.372	302.841	6,403.773
1883	19.433	395.869	9,074.583
1885	23.222	488.624	11,285.046
1886	23.980	491.160	11,934.268

Шкільні каси ощадности суть у Франції факультивними урядженнями, полягаючими на добрій волі учеників і учителів. „Виконуванє обовязків, дотикаючих шкільної каси ощадности, забирає менї — пише один учитель — в однім тиждні всего $\frac{1}{2}$ години часу, а я готов на те посвятити кожного дня по $\frac{1}{2}$ години; так високо ціюю добрі наслідки тої інституції“.

Характер і ціль шкільних кас ощадности поясняє Мальярц ось в як знаменитий спосіб:

„Если ощадність є чеснотою, — если ее похвалюємо, що хтось уміє бути відпорним против шкідливих або нездорових впливів, если єя відпорність має стати привычкою і має послужити до того, аби скріпити духа, не повинно тих моральних гімнастичних вирав збувати при нї-якім вихованю, яке має на ціли образувати не лише розум але і характер“.

Если надвишка продукції супротив консумції і надвишка приходів в порівнаню до розходів суть головними средствами піднесеня добробиту не тільки цілих народів але також кожної одиниці, — бо людекість була би по-зістала в вї первістнім стані, если би люде свій заробок були зараз з'ужи-

вали, — то повинніємо дітей учити ощадности, яко головної привичку кожного чоловіка.

Если запопадливість є условієм людського життя тим, що розділює помічні средства так, що дні без зарібку вирівнують надвижку днів заробкових, если запопадливість є условиною поважання чоловіка тим, що зберігає робітника від того, щоби він не став тягарем для других і жив лише з милостинь, які знов часто суть неvistарчаючими, непевними і небезпечними, усе але понижаючими, если запопадливість ставить чоловіка завше в положення жити чесно і справедливо, то дуже вказаним є, аби діти привикали до того заздалегідь про себе думати, аби вони привикали до того вправлятись в запобігливости так як вправляють ся до запам'ятування, аби після того уміли они своє життя уладити; учити їх ощаджувати значить тільки, що навчити їх своє життя упорядувати.

Є се також в інтересі національного добробиту, об'учувати дітей усіх класів в ощадности; особливо порадиим є се для бідних, для яких ощадність становить одинокое средство до витворення добробиту. В інтересі загальної моральности, морального піднесення одиниці, родини, товариства є запопадливість дуже важною; она холодить і умірковує шкідні захотінки і робить нас панамі наших пристрастей, она скріплює чоловіка, аби був в силі побідити зло, увільнити себе від злого і бути свободним в найкрасшій значіно того слова“.

Корисний вплив шкільних кас ощадности на розвій зміслу ощадности у дорослих (родичів і опікунів ощаджуючих учеників) бачимо з нижше поданих чисел, які вказують зріст вкладок, вложених в приватні каси ощадности від часу заложення шкільних кас ощадности:

р і к	виказав стан приватних кас ощадности
1873	535 мілйонів франків
1874 (рік заложення шкільних кас ощадности)	573 ” ”
1875	660 ” ”
1876	769 ” ”
1877	863 ” ”
1878	1016 ” ”
1879	1154 ” ”
1880	1280 ” ”
1881	1409 ” ”

Про вплив шкільних кас ощадности на моральне виховане і образоване учеників находимо в підручнику цілий ряд фактів, зібраних на основі офіціальних справоздань, які доказують, що ученик, котрий подав милостиню із власних заощаджених доходів, отже з приходу походячого з его тверезости, повздержимости і запобігливости, надто з датків, які в нагороду за свою пильність отримав і умів їх зберегти перед виданем на непотрібні або шкідні видатки, — що той ученик зробив ліпше діло, як той легкодушний хлопець, котрий підхлібствами вимантив від родичів кілька монет на те, аби їх просячому жебракови подати.

Засади, на яких опирають ся інституції шкільних кас ощадности у Франції, дуже прості; можна їм коротко зібрати ось в яких точках:

Конечними суть до того два головні помічні средства: Шкільний реєстр, в який вписує учитель всякі рахункові операції каси учеників; кожний щадячий ученик має свою картку в книжці, на якій виписане ім'я, прізвище ученика і число его щадничої книжки. Кожда сторона має своїх 12 прямовисних рубрик на місяці і 31 поземих на дні.

Другим головним помічним средством є дуплікат, т. є. рівнозвучна учителем виконана відпись поодиноких карток шкільного реєстру, в якій (дуплікат) вписані вкладки ученика; дуплікат остає в руках ученика і служить доказом для родичів, що вкладки зістали дійсно вложені.

Одного дня в тижни, звичайно у віторок, збирає учитель перед або по шкільній науці вкладки від учеників. Найвища вкладка виносить 5 франків від ученика, а се на те, аби запобігти тому, щоби ученики не вкладали по при своїй ощадности еще і ощадности родичів, через що зістала би схиблена властива ціль шкільних кас ощадности.

Осоро ощадности ученика досягнуть високости 1 франка, тоді вкладає учитель туту квоту до мійскої каси ощадности, а дотичну книжочку переходує у себе. При зворотах, яких кожної хвилі можна домагатись, мусить конечно інтервенювати опікун дитини; без его дозволу не виплатить каса ощадности ніякого звороту.

Уступ послідний поданого на початку підручника описує дуже обширно справи шкільних кас ощадности за границею; згадуєсь там особливо про ті держави, що старали ся заложити у себе такі каси на взорах французких шкільних кас ощадности.

В кінці подам еще ті слова, які висказав великий учений національний економіст, Иполит Пассі, на першій загальній конгресі для справ шкільних кас ощадности; ось они :

Недовзі повстане не легіон але ціла армія виховавців, які покажуть дітем те добро, яке можна осягнути господарностию, тверезим, розумним і правильним життям; они придбають надто молодій генерации степень інтелігенції, розсудку і енергії, о много вищий як той, якого осягнули минулі і теперішні генерации в боротьбі о бутє.

Язык диких племен і мова дітей.

Др. Фердинанд Кемпіс, звісний автор на поли педагогіки і психології, почав з початком 1899 р. видавати в Берліні часопись посвящену повисшим галузям знання (Zeitschrift für pädagogische Psychologie).

В першій числі тої часописи посвячає берлінський лікар для збочень мови, др. Г. Гудман, обширнійший артикул обговореню разячої подібности, яка заходить між мовою дітей, що лише починають говорити, а языком диких племен, стоячих на найнижшій степені культури. Ся статя лучить ся з вивкладом, який мав автор на міжнароднім з'їзді психологів в Монахові 1896 р.

Не один, чуючи мову дитин, не може часто зрозуміти, о що властиво ходить, если не є призначений до того зовсім відрубного говору, що має зовсім відмінні назви на відобрані вражіння, зовсім відрубний спосіб толковання зміслових явищ.

Мову дитин витворило стремління до наслідування мови старших і фізіологічна неможливість вимовлення певних звуків, які чули в тій мові, і з тої причини впроваджують діти до своєї мови такі звуки, на котрі даний язык не має відповідних знаків (букв).

Тою власне квестиєю заняв ся Гукман шукаючи аналогії в говорах диких народів.

Ту розрізняє автор три періоди.

Перший період творить крик, зразу яко обая невдоволення, пізніше також яко обая радости.

В другім періоді крик яко обая радости стає що раз частіший. Очевидно, що в тих двох перших періодах видає дитина голос виключно при помочи губи і кінця языка, бо ті найлегше вимовляють. Першим словом, яке дитина вимовляє, є назва вітця або матери і тому то ті слова суть майже у всіх мовах если не ті самі, то подібні.

В третім періоді старає дитина наслідувати голоси, які видає окружене і ту власне зачинає ся то поконуване фізіологічних трудностей мови, а запас повторюваних звуків, зразу незначний, стає чим раз більший, аж вкінці мова дитини стає зовсім совершенна.

В відношеню до змісту і роду мови існують слідуючі подібності між дитиною а дикими племенами:

1. Малий засіб слів змушує дитину до уживання міміки, котру спостерігаємо у всіх народів на низькім степені культури.

2. Спосіб оповідання має ту засадничу ціху, що висуває на перший план знамена дрібні але суцні. Так пр. дитина, спостерігши коня, займе ся передовсім его хвостом. Зовсім такий самий спосіб оповідання мають Неґри, племя Бакаїрі і дуже много иньших племен.

3. Числене дитин і диких народів є зовсім то саме. Пр. на означенє кількох людей має дитина слово „богато“. То само Неґр.

4. Пізне виступленє збірних назв у дитин відповідає недостачі їх у переважної часті диких племен.

5. Спосіб рисования. Хотячи нарисувати голову, рисує дитина менше або більше правильне коло, уміщує в нїм два пункти яко очі, прямовисна лїнія між ними має означувати ніс, а позема уста. Зовсім в той сам спосіб радить собі Неґр, Готентот, Новезеляндець і иньші.

Що до самої мови, то она наступає в наслідок відповідних рухів губи, кінця языка або насади языка. Найбільшу легкість рухів мають губи, гімнастиковані вже від першої хвилі через ссанє. Тому то вимаває дитина найскорше ті звуки, до котрих вимови треба губ, і такі власне звуки стрічаємо у найріжнорідайших диких племен, що стоять хочби на найнижшій степені культури.

Конець языка має вже меншу, хоч все таки значну справність. Пізніше вже виступають у дитини ті звуки, до котрих вимовлення мусить ужити кінця языка. Деякі дикі племена не мають їх зовсім.

Найменшу свободу рухів має насада языка. О тім можемо дуже легко переконатися. Виставивши з уст конець языка, можемо ним дуже легко ру-

шати на всі сторони, однак коли виставимо цілий язик, стане ся то впрост неможливим.

Звуки, котрі потребують помочи насади язика, появляють ся у дитин найпізнійше і не має їх переважна часть диких племен.

Перейдїм коротко всі висше вичислені групи звуків, отже наперед ті, котрі повстають через різне розхиленє уст, при помочи висиланя звучної або беззвучної филї воздуха.

Ту належить майже всі самозвуки, а іменно: а, ае, о, ое і у (лат.), а з співзвуків: w, f, b, p, m.

Фізіологічно нема в вимові жадної різниці між самозвуками а співзвуками, а різниця полягає лише в степені звуженя висиланої филї воздуха.

З співзвуків передовсім дуже скоро повстає з фізіологічної легкості вимови звук m яко чисто носовий. Сей звук видають з себе дуже часто нїмі, а дикі народи вимовляють его дуже радо.

Також цілком природно, що задержанє певного тону вимагає в мові далеко меншої вправи, як перерванє его. Проте діти говорять лекше і скорше: „aba“ або „ada“, як „apa“ або „aſa“.

Також дуже скоро виступає у дитини губне г.

Як висше сказано, звуки губні, яко найлекші в вимові появляють ся у дитин насамперед, а у диких племен стрічають ся майже всюди.

Перейдїм тепер до другої групи звуків, а іменно до тих, котрих вговорі потребує помочи кінця язика.

Звук d появляє ся дуже скоро, навіть перед p або t, натомість сичучі звуки доперва в пізнійшій стадії розвою мови.

Сичучих звуків нема зовсім в диялектах: Ріматара, Рутуру, Тубуаї Раїваваї і богато иньших. Нема їх також у Маорів в Новій Зеландії.

Ще більші трудності в вговорі справляє дітям звук sz, французьке j або нїмецьке sch. Впрочім ті звуки виступають пізно вже з тої причини, що до їх вговору треба зубів; з тої самої причини також острє l зачинає дитина доперва пізно вимавляти.

У Самоанців находимо вправді звук l, однак не находимо его у значно молодшого племені Маорі, котре, як загально твердять, повстало з Самоя.

Звуки, видавані при помочи насади язика, суть найпізнійші. Ту належить в першім ряді g і k.

У дуже численних диких племен нема тих горлових звуків цілком. Нема їх в диялектах мешканців островів спокійного океану, нема і в диялекті Маорі, а у Самоанців є лише посередній звук, зближений до угорського gu.

На кождий спосіб в річню певною, що звука k не було у Самоанців зовсім ще перед 100 літами. Доперва осілі європейці впровадили той звук. Найперше почали его уживати на острові Уполу, а потім і на иньших. Однак в торжественних мовах займає все ще старе t місце нового k.

Зовсім таке саме явище взаємної переміни тих двох звуків видимо і у дитин в перехіднім періоді. Нераз можна чути як они говорять пр. „топати“ місто „копати“. „Тароль“ місто „Кароль“ і т. д.

Крім обговорених звуків, на котрих відданє наша мова має знаки (букви), уживає дитина в перших стадіях розвою ще і такі, яким не відпо-відають нїякі букви.

Суть то в першій ряді гуттуральні (глибоко горлові) звуки, уживані в арабській і гебрійській мові.

Важніші від тих суть „цмокаючі“ звуки, в котрих діти дуже любують ся. Як сліди їх полишили ся в зовсім виобразованій мові подібні звуки яко ознака великого подиву або зачудованя, при поцілюю *par distance* і т. д. Цмокаємо пр. на коня, хочаби заохотити его до бігу.

Ті „цмокаючі“ звуки відгрівають в мові Намя-Готентотів дуже важну ролю. Тому то діти Европейців, позістаючи в стичности з Готентотами, дуже легко з'уміють навчити ся їх бесіди, бо дуже радо наслідують характеристичне в ній цмокання. Роблять се так поправно, що самі Готентоти признають, що не стає їм ще лише відповідної постати, аби могли уходити за правдивих Кгоі-Кгоін (чоловік-чоловік, себто надчоловік), як себе називають.

Патріотичні гріхи нашого народного учительства.

До р. 1896 був звичай, що учителі середніх шкіл, котрі питали хлопців при вступних іспитах до І. класу, були з'обов'язані по скінченні іспиті подавати на письмі свої замітки дотично підготованя хлопців в народних школах, та вказувати, в яких предметах они не домагали.

Учителі-екзамінатори в руских гімназіях повторювали в своїх звітах до Ради шк. все одно і то само: цілковите невідготоване учеників з рускої мови а іменно в тім, чого жадають приписи вступних іспитів, а що ученик з IV. кл. народ. шк. повинен добре знати.

Тепер уже таких звітів до Ради шк. не подає ся — тай они — особливо Русинам — ніякої користі не принесли, а може радше ще пошкодили, бо сьогодні стан знання рускої мови (граматики) у малих кандидатів до гімназій є такий самий, як перед 15 літами, коли ще мало було ще Русинів окружних ц. к. інспекторів, — а навіть буває иноді і гірший!

Є се великий гріх патріотичний — гріх національний, котрого руске учительство не хоче позбутися, хоч до сего має і нагоду і добрі средства!

Сего року прийнято де І. кл. академ. гімназії у Львові 175 учеників, але велике число зголошених до іспиту перепало, а перепало головню з причини незнання рускої мови і елементарної граматики, не кажучи вже про правопис, якої деякі учителі-Русини не ласкаві навіть сами собі при-своїти!!*)

Руске педагогічне товариство, бажаючи помочі народному учительству в підготовуваню учеників до вступного іспиту, помістило в своїм інформаційнім календаріку так вимоги при тих іспитах, як і спосіб легкого й доброго приготування малих кандидатів з рускої мови. Однак, на жаль, лише дуже мала частина послухала сего патріотичного голосу, бо ученики, що здавали сего року іспит до І. кл. були приготувані в загальні лише з читання добре,

*) Дуже добрі ради для науки правопису подано в Замітках Дра Пачовського, виданих Руск. пед. товариством.

більша їх частина виказала слабе знанє частий мови і відмінків, а майже третина не знала, як слїд, розбирати простого реченя — ба навіть були і такі, що і не снило ся їм почути: про части мови, про відмінки, про підмет або присудок — або й часи в дієслові! То-ж причиною, що наші середні школи не зростають що року так, як польскі, є не хто иньший, як слабе почуте патріотичного обовязку нашого руского народного учительства, котре, або з байдужности для грóмадского добра, або може в надїї, що як раз так добре виваує ся з своєї задачі, передає до вступних іспитів руских калік, — або наражає родничів на непотрібні видатки і встид у громаді.

З таким неточним знанєм рускої мови ученик, що перепхав ся slučajно до I. класи, не довго попасати буде в гімназії, бо не принїє з собою основи, на якій має ставити перші елементи науки чужих язиків. Він звичайно по кількох тижнях лишає школу, нарікаючи на ню, бо не пізнає, хто єму кинув колоду під ноги.

Поминаємо польскі школи, в яких наша молодіж мусить добре учити ся польского, а з руского знає лише трохи читати — але від руских шкіл, від руских учителів не повинен виходити ученик з руским сьвідомством і нотою „дуже добрий“, если він крім читання не знає ні частий мови, ні відмінків, ні часів, ні складових частий простого реченя!

Задля того в імені рускої суспільности звертаємо ся до народного учительства з зазивом, щоби оно рівномірно дбало про просьвіту й науку молодежи, щоб оно посьвячувало більше праці на підготованє кандидатів до середних шкіл, а що се річ можлива, доказують хороші овочі тих народних учителів, що сего року привели до вступних іспитів хлопців справді хорошо і вірцево підготованих не лише з рідної рускої мови, але і з прочих предметів! Так повинно поступати усе руске учительство, а тоді запише ся до I. кл. гімназ. не 170 але 370 добре підготованих руских хлопців — що дай Боже як найскорше!

При тій нагоді подаємо до відомости, що до академ. гімназії записало ся сего року 660 учеників, — але задля браку льокалю і учительських сил мають паралельки лише кл. I. (а, б, в) II. а, б, III. а, б, IV. а, б, V. не поділена має 63 ученик., VI. а, б, VII. неподілена має 55 ученик., VIII. неподілена має 50 учеників.

Руска виділова школа ім. Шевченка у Львові.*)

Заходом „Руского Товариства педагогічного“ і руских патріотів основано перед чотирма роками у Львові виділову школу, щоби дати руским дівчатам спроможність побирати науку, обняту науковим пляном виділових шкіл, в рідній мові. Обовязок заснованя такої школи має властиво міська рада міста Львова, однак при загально відомім шовінізмі руска молодіж була-б недіждала ся сповнення сего обовязку і так мусіло за те взяти ся „Руске Това-

*) Руслан, Ч. 200.

риство педагогічне“ вкупі з рускими патріотами. З сим роком шкільним ввійшла IV. класа, а в слідуючій увійде V. класа в жите і тим способом руска молодіж буде мати одну в цілїм краю V-класову школу виділову, устроєну зовсім після плану наук виданого для 5-класових шкіл Радою шкільною кравою. В тім обсягу подає виділова школа не лише певне заокруглене образованє руским дівчатам, але ті, що скінчать сю школу, можуть опісля убігати ся о тимчасові учительські посади в народних школах, отже тим способом має ся школа також важне практичне значінє.

Введенє в жите сеї школи і єї істнованє треба також приписати патріотичному пожертвованю учителїв і учительок, що за вельми маленькою винагородою уділяють наук в сій школі, дальше грошевим жертвам руских патріотів і товариств на устроєнє сеї школи, а також заходам руских послів, котрі вносили в краєвім соймі щорічну підмогу на кожду класу по 1600 корон.

Руска суспільність зрозуміла потребу такої школи, а хоч она має поки-що приватний характер (можна напевно сподівати ся, що в сїм році міністерство просвіти признає сїй школі характер публичної), руска молодіж горне ся до неї щораз численійше, фреквенція росте з кождим роком, так, що сего року в I. класі (після давньої рахуби з дочисленєм 4-х клас народних була се V-та) є 35, в II. і III. по 26, а в IV-ій 20 учениць. Сю школу госпітували краєві інспектори пок. др. Дністрянський і Барановський, та окружний інспектор Фонфара і висловлювали при сих нагодах повне признає, що руска школа виділова в нічїм не уступає публичним школам виділовим у Львові.

Однак мимо грошевих жертв руских патріотів і товариств та підмоги краєвого сойму, ся одинока в краю школа ім. Шевченка не є так вивінована в наукові прибори, як би сего вимагала дійсна потреба. Дещо з наукових приборів закуплено, в деїм помагають собі учителї, випозичають деякі наукові прибори в иньших школах, але багато дечого таки не достає і не можна все послугувати ся позичками.

Так н. пр. до науки географії й історії, орім деяких мап, які має школа, придались би ще географічні й історичні стїнні образи, до природної історії вельми конечна є нормальна збірка природнича, а така-ж сама потрібна до науки фізики і хімії. Придали-б ся і гіпсові моделі до науки рисунків. Все те вельми пособляло би науці і улекшувало-б науку та доводило-б до ще краших успіхів. Але на все те треба значнійшого накладу кількості зр., а такого видатку не може покрити ані Руске Товариство педагогічне із своїх вельми скупеньких доходів, ані не можна сего закупити із соймової підмоги, котра ледви вистарчає на заплату чиншу за льокаль (при площі Стрілецькій ч. 6.) і на дуже скупеньку винагороду учительским силам.

В підмогу виділовій школі ім. Шевченка повинна прийти руска суспільність хоч би дрібними жертвами. Ми повинні мати се на тямці, що сьвідоме руске жіноцтво — се головна підвалина нашого національного розвитку і поступу, тим то годить ся пособляти всякі змагання, які ведуть до образованя руского жіноцтва. Особливож рускі жінщини і рускі дівчата не повинні занедбувати ніякої нагоди, щоби зібрати хоч незначну складку (чи то на весілю, чи на празнику, чи при иньшій подібній нагоді) і прислати Рускому Товариству педагогічному на вивінованє виділової школи ім. Шевченка. Нехай одинока руска виділова школа, одинока школа, що носить імя нашого генія, буде

вистачена у всі наукові потреби так, як сего вимагають плани, як сего вимагає науковий поступ і новочасна педагогія. Але нехай і рускі часописи попри інші народні справи не забувають потреб руских шкіл, не забувають сего, що „чия школа, того будучина“.

Гадки про нашу літературну мову.

В „Літературно-Науковім Вістнику“ за серпень 1901. помістив п. Вільхівський, родовитий Українець, важні замітки про нашу теперішню літературну мову. Се перший чоловік, що аж з України кинув слово критики, якої серед наших літературних обставин не скоро хто підняв би ся! Він говорить не від самого себе, але від многих Українців (як сам признаєть ся) — та можна ще додати: він говорить і від більшости Галичан! Ось его слова:

„В Галичині розвиваєть ся наша мова і літературна взагалі і спеціально-наукова. Та, на жаль, в їй така сила то новітних, то цілком невідомих інтелігентови в Росії слів, що читати н. пр. „Записки“ задля широкої публіки важко, часом вона навіть погано розуміє читане; те саме треба сказати і про більшість публицистичних та наукових розвідок у „Л. Н. Вістнику.“ На се можна відповісти, що українська інтелігенция в Росії осявчуєть ся від неї, того вона їй і важка.

Сьому правда, і всім хто гудить за мову наші наукові видання, можна і треба сказати ось що: Шановні добродії! Ви вчили ся московскої мови більш як 20 років по гімназіях та університетах, учите ся їй й тепер що дня, вживаючи і в громадї, і в своїй семї, читаючи книги, пишучи нею офіційальні папери чи розвідки до друку, а свою чуєте тільки від „мужика“, як у літку зазирнете на село, чи иногді в театрі, чи зрідка з якої української книжки. Ви, що й знали, те забули. Як же ви хочете, не вчившись, знати мову? „(Гл. стор. 77 і. д.).

Дальше говорить п. Вільхівський про українських писателів, між иньшим такє:

...більшість наших (українських) письменників живе по городах (містах), а „мужика“ бачить коли не в залізничного вагону, то у всякому разі з панського покою і на дуже короткий час. Через те надолужає книжками переважно галицкою журналістикою.*) А вчили ся сї добродії по московському і вся хода в їх мові московська, увесь лад і склад — то так і пишуть по московському українськими словами. З одного москалізму вискочить, а в другий оплутаєть ся, та ще як додасть деяких галицьких форм та закрасить своїми місцевими з якого „Русско-малоросійскаго словаря самонорвѣйшихъ кованихъ словъ“, то такого накрутить, наплутає, що хоч плач!... Чудно але й сумно! Треба щось робити, якось запобігти лихови! Нам треба, щоб нас читала широка публіка (роз. без словаря!), читала, розуміла й любила... у Галичан вже тепер стрічають ся москалізми, яких добули они собі від Українців...“ — (Стор. 79—80).

*) Сеся знов йде саїно з огляду на мову за найновішими українськими писателями!

Отсе щаре слово правди може пояснити, чому і наука рускої мови в найнижших клясах народних шкіл, а навіть середних шкіл так дуже тяжко йде, а читанка мусить мати при кінці семи- або більше картковий словарець „незрозумілих“ слів, щоб могла справді стати дитині зрозумілою!

Не дивниця отже, що коли тому лїт 10 (як ще не було у нас ані такого живого літературного руху, ані Л. Н. Вістника) хлопчина в IV. клясі народних шкіл умів дуже добре відмінати: конець, горнець, кінь, гай, хрущ, ніж, — рожа, каня, господиня, скриня, сая, — і т. д., — а вслїд за тим і наука чужих язиків, н. пр. латини в I. кл. не приходила ему трудно.

Нині же часи змінили ся, бо ми слїдком за українськими писателями довели до того, що хлопчина не знає, котрий є відмінок: кінці, горці, конї, гай, хрущі, ножі — рожі, кані, господині, скрині, салі і т. д., бо се може бути відмінок 7, числа один. 1, 4, 5. числами, а в женьскім роді: 2, 3, 7. числа один. і 1, 4, 5. числа многого. — Отже угадай, хлопче, а ніж — так гони зі школи рускої, бо ти Русин, а не знаєш теперішньої мови! Не знаю, але може оно так і говорять — (об тім треба би спитати когось з учених редакторів), чи в Галичині каже хто: „Жду тебе сьогодні на двірці“ або „мясо варить ся в горці“, „він їде на коні“, „гроші лежать в скрині“ (але: клади до скрині, замкни обі скрині); кажуть також: коні пасуть ся в поли (не в полі), пополудни (не пополудні), в сали (не в салі), і т. д.

Чому заведено є нові форми, видко з гадки п. Вільхівського, бо в Росії и = і, і так вимовляють Москалі, а за ними Українці — а Галичани далій чим скорше за тими-ж тай вже признака поступу в мові, бо голубимо форми не наші, а змосковщені, яких ані суди Боже найменше покоління не хоче приймати ся з власною стратою — бо... через них не вірить, чи й „руку“ є 4. відмінок, або може має бути 4. відмінок „руки“, після того, як стоїть у книжках: він пігнав волів, тато купив бублика, ножика!!

Вправді нам ту золоті слова п. Вільховського: „Чудно — але й сумно! Треба щось робити...“ Треба робити, тай скоро, бо через такі примхи галицьких учених і українських писателїв терпить найпаче шкільна молодіж, що тепер так горне ся до науки — а наука в рідній мові їй приходить найтяжше!

Після мові неміродайної гадки, повинно Товариство Шевченка в своїх органах, Товариство педагогічне в своїх виданнях плекати головно галицьку мову, котра не підпала під такий сильний вплив польської, як українська під вплив московської. На Україні, як пише п. Вільхівський майже ніхто з інтелігенції не говорить по українськи, отже і єї мова, є „комнатною“, с. є, вичученою з книжок. Правда, є і між нашою інтелігенцією люде, особливо по містах, а найпаче у Львові, що немов цурають ся рускої мови, але за те священство, та люди без надії на „вищі сани“ не покидають ся нею.

Отже під кожним зглядом руска мова має користнійші услівя розвою самостійного у нас, чим на Україні, де під впливом московської мови втискає ся наш звук и, звуком і, та кує ся страх дивачні слова, яких і самі редактори дотичних оповідань не усе розуміють.

Коли ж настане нова ера в житю України, коли заведуть ся школи народні і середні по всій Україні, тоді ми будемо мусіли узгляднити більшість, будемо мусіли писати так, щоб они розуміли без словаря, а ми лише з малими поясненнями. Sapiienti sat!

М. Іваненко.

Всячина.

— Сьвітять море. В гарячій підсолю трапляється нераз в спокійну ніч, що море сьвітить наче би горіло зеленкуватим огнем на просторі цілих миль. Се сьвітло походить від дрібоньких водних животинок, котрі так малюсенькі, що можна їх добачити тільки через сильно побільшаюче скло. В одній каналі води плавають цілі тисячі тих животинок. Коли дивити ся на таку каплю через мікроскоп, себто через прилад з побільшаючим склом, то можна переконатися, що всі животинокки виглядають наче малі міхурчики або кульочки з хвостиком або з кількома волосками, та плавають скоро в каплі води порушуючи хвостиком або волосками. Подібні животинокки, тільки о много більші — приміром такої величини як макове зерно — замножують ся і в такій воді, що стоїть в бочці або якій иншій посудині на сонці так довго, аж стане чутка — і нераз можна побачити їх голим оком. Всі такі животинокки звуть ся по вченому „бактерії“. Деякі морські бактерії з гарячих сторін сьвітять подібним сьвітлом, як „святотівацька мушка“ себто той маленький хрущик, що літає у нас гарними літними вечорами у корчах та сьвітить зеленкуватим сьвітлом. Можна зміркувати, яке безмірне число тих бактерій мусить знаходити ся в морі, аби воно сьвітло на великих просторах.

— Мертве місто. Перед роком з нагоди гігієнічного конкурсу в Неаполі, запрошено членів з'їзду до Помпеї і там, в честь конгресу, розпочато відкопувати при гостях ту частъ припиненого перед двома тисячами літ міста, де передбиджувано багаті археологічні здобутки. Насамперед подибано мур, покритий фресками, а дальше відслонено ціле гарне мешканє. На стінах видніли артистичні малюнки, а кімнати були багато умебльовані. Властителем дому був Марко Люкрецій Фронтініус. Мешканє складало ся з атриумом і п'ятьох кімнат. В атриумі фреск представляє Астигеса, сина Ахілля, як его церковні слуги пробивають копіннями за збещене сьвятині. Другий фреск представляє „тоалєту Венери“, але деякі археологи пояснюють, що тема фреску зовсім инша, бо на першій місці видніє на фреску Марс, а Вулькан, муж Венери, стоїть на дальшій плані. Крім сих двох найбільших фресків є ще кільканайцять менших. В останній кімнаті найдено 5 кістичків, а один з них держав в руках срібну пушку, повну срібних грошей. — Недавно відкрито в сусіднім домі безліч срібних предметів, а між ними: чудово різблений кітличок з ручкою, дві ложки, перстень і кілька медалів. — Археологи запевнюють, що поза мурами міста Помпеї відкривуть ще цілі скарби для археології, може навіть більші чим в сусіднім Воско Реале або в Воско Трікасе.

— Російські бібліотеки в Фінляндії. Генерал-губернатор фінляндський видав наказ, щоби по всіх більших містах у Фінляндії заведені були російські бібліотеки: по селах рухомі, а в Гельсінґфорсі та Виборзі організовані на зразок російських публичних бібліотек. Все обмірковано добре, одного тільки на увагу не взяли, чи знайде читачів російська книжка в Фінляндії, де населенє зовсім не знає російської мови та до того ще й обурена вельми проти обрусительних заходів уряду? Не треба бути навіть пророком, а наперед можна сказати, що ледви чи удасть ся в Фінляндії справа з російськими бібліотеками!...

— Кровавий дощ. З різних сторін Європи іменно же з полудневої Італії, з країв Альпєйських а навіть з Берліна і сторін положених над Балтійським морем, доношено, що там межі 9 а 12 марта падав кровавий дощ, з'явивше досить рідке, котре у забобонних людей, як звичайно, викликає великий переполох. Найбільше страху наробив той дощ в Неаполі і в полудневій Італії. По лютий зимі, яка ще була під кінець лютого, настала нараз в цілій полудневій Італії дня 10/3 така спека, що люди дихати не могли і великий страх пішов по них, коли рівночасно повівся страшений вихор. Небо засунуло ся сірими хмарами, а людем здавало ся, що вже настає кінець сьвіта. Около полудня небо пожовкло, ба, стало оранжєве, а місцями навіть червоне як кров. В Палермі з темночервоного неба пустив ся кровавий дощ; каплі, які спадали, лишали по собі сліди як би скипної крови. Найбільше переполоху викликало се з'явище в Неаполі, бо люди були

переконані, що лагодить ся якась катастрофа. Колп же ще упав кровавий дощ хто лиш міг, біг до якої церкви і молив ся або відмавляв молитви дома та лагодив ся на смерть. Всім пригадали ся страшні часи, в котрих щезло місто Помпеї під лавою Везувія. Але день а відтак і віч минули щасливо і люде успокоїли ся. Отже що показало ся? То горячий вітер на Сагарі, знаний в Єгипті під назвою „Самум“, звів цілі хмари червоного піску та поніс его воздухом аж далеко поза море і понад середню Европу. Ті хмари піску опадали опісля поволи в долину і мішали ся з дощевими хмарами, з котрих відтак падав дощ змішаний з піском. Так упав був і у Львові пісок з дощем, то само було й в Берлінї, в Альнах і у Відні. В декотрих сторонах Італії лишав дощ жовтаві сліди від жовтого, пустинного піску.

— Старинні розкопи. Директор атенського німецького археологічного інститута Дверпфельд, прийнявши, що палата Одиссея не находить ся на Ітаці, як се доси думано, тільки на острові Санта Мавра (старинний Левкаї) почав там робити пошукування і в першій половині марця с. р. викопано великий будинок на 10 метрів високий а 9 метрів довгий, в котрім находить ся много старинних грецких посудин і предметів штуки. Тепер має ся підирняти конане на більші розміри.

— По американськи. Славна співачка Йосифа Давіс мала співати на концертї в Буфалло дві нові пісні, які замовила в книгарни в Чикаго. Однак надійшов вже день концерту, а нот ще нема. Співачка порадила собі в сїм прикрім положеню в такий спосіб: Получила свій телефонічний апарат з телефоном книгарні в Чикаго і казала до обох апаратів присунути фортеп'я. В Чикаго відспівано при акомпанїменті фортеп'яну обі пісні а п-ї Давіс доси вслухувала ся в звуки пісень, поки їх не вивчила ся на память. За уживане телефону через 2 1/2 години на віддалене 500 англійських миль співачка заплатила 125 доларів.

— Скарби сучасних монархів. Одна англійска газета, порівнюючи скарби теперішних монархів, так пише: В двох малих комнатах замку Віндзор уміщено саму золоту і срібну посудину вартості двох мільйонів фунтів штерлінгів (48 міл. корон). Один золотий сервіс на 150 гостей оціняють на 192 мільйонів корон, а золота пава, що світить ся сотками дорогоцінних каменів, має вартість 9,600 0.0 корон. Порцеляну, яку посідала королева Вікторія оцінюють на 72 мільйонів корон а один сервіс десеровий представляє дохід одного міністра за всі часи. Дорогоцінності в англійській короні вартують 60 мільйонів корон. Величезне багатство! а однакж тільки два предмети з того множества, які знаходять ся в скарбниці перського шаха, перевищують всі ті скарби англійського двору. Один — то золотий гльобус, на котрім всі краї землі означені мозаикою з дорогих каменів, діамантів, рубінів, сафірів, смарагдів і других рідких каменів, а около підстави гльобуса находять ся величезні золоті монети, з котрих кожда варта 660 К. Сам той гльобус оціняють на яких 24 міл. К. Побіч него стоїть скляна скринка дві стони довга а півтора стони широка й висока; она до двох третин наповнена найрідшими перлами, які лиш коли знайдено. То лише два предмети з тої найбогатшої скарбниці, яка єсть на світі, а котрої дійсної вартості ніхто не знає. Шах має крім того ще й багато золотих та срібних посудин вилжених діамантами, смарагдами, рубінами і сафірами, яких нема нігде в світі. Та й російський цар має величезні скарби. Самі корони царя і цариці представляють вартість 80 міл. руб., а багатства в скарбниці на Кремлі в Москві такі великі, що треба би доходів за один рік з цілої англійської держави, щоби їх заплатити. Так само багатий і султан турецький та ще кількох раджив індійських, з котрих найбагатшим єсть Ганквар з Бєроди. Він має самих дорогоцінних каменів вартості 60 мільйонів, а один его ковер представляє вартість 7 мільйонів кор. і є цілий штучно нашитий перлами і діамантами.

— Реформа гімназій в Росії. Головні засади проєктованої реформи суть такі: Утворений буде лише один тип школи середньої. Програма наукова повинна бути однакова так для державних заведень наукових як і для приватних, користаючих із запомог державної. Приватні заведеня наукові, що не побирають ніяких запомог, можуть вести виклади після иншого плану шкільного. Курс шкіл середніх буде семирічний. Язика латинський і англійський мають бути надобовяз-

ковими предметами науки. Язык грецький буде викладаний лише в п'ятих гімназіях, а то в Петербурзі, Москві, Києві, Варшаві і Дорпаті, а наука латинського языка має починати ся аж від четвертої класи. Опісля намірено завести нові предмети: краєзнавство, законодавство і природознавство. Наука двох перших предметів єсть лише для тих обовязковою, котрі відказались науки латинського языка. Природознавство має бути обовязковою наукою для всіх середніх заведень наукових, ученики будуть могли вступати без іспитів на виділ фізично-математичний. На виділ правничий і лікарський будуть прийняті лише ті, що побирали науку языка латинського, а на фізіологічний лише ті, що в гімназіях учили ся обох языків старинних. Ученики, що не учились в гімназії жадного з тих языків, можуть вступати на виділ правничий, лікарський або фізіологічний, аж коли здадуть іспит з вимаганих языків старинних. Програми нижніх клас різних середніх заведень наукових промислових будуть так уложені, щоби ученики могли переходити з одного заведення до другого. Цільги в службі войсковій сполучені з укінченням середнього заведення наукового, порішено розширити. Огої головні засади проєктованої реформи будуть незабаром розсліджувані окремою комісією в міністерстві просвіти.

Комісія для реформи в середніх школах під проводом міністра Ванновського ухвалила: з початком шкільного року 1901/2 знести в гімназіях в I. і II. класі язык латинський, а в III. і IV. язык грецький, а натомість увести в двох нижніх класах науку історії, а усилити науку географії. В реальних школах вводиться в I. і II. класі науку історії і поглиблює ся наука математики в I., а географії і наук природних в II. класі. В 1902/3 р. переміняє ся перші п'ять клас гімназіальних, а в 1903/4 р. заведе ся змінену програму в трьох ставших класах, так, що в 1905 р. покінчить ся ціла переміна. Укінчивши середню школу буде прислугувати право і полекші в службі войковій і при вступленю в службу державну.

— Сільські хори а учителі. В тій справі пишуть до „Руслана“: Учительські семінарії опускає рік річно значне число учеників, які обовязково учились через 4—5 літ музики і співу. Належало би сподівати ся, що наколиб лишень третина з них винесла основне знанє церковного співу, котрого обовязково повинні вивчитись і завели хори в селах, де працюють яко учителі, піднесли би тим замиловане співу у нашого співлюбивого народу, причиняла-б ся много до піднесення і уморальнення его, а для школи придбали-б зичливість громади. Хотяй кождий тямущий чоловік мусить признати велику вагу введення хорів по селах, котрими в першій мірі повинні зайнятись священики і учителі, то на жалє мусимо ствердити, що є цілі повіті, де нема ні одного сільського хору. Годї нам пояснювати собі се неохотою або непізнанєм ваги співу, хіба мусимо признати що так священики як учителі, котрі обовязково побирають науку співу, мамо сего не виносять знаня настілько, аби могли бодай вести сільський хор. З огляду, що справа є для нас немалої ваги, мусимо глянути глибше за причиною сего, чи може не лежить она в сїм, що молоді зденти учительського стану вивчають єя всякого рода ефективної музики, а церковний спів ограничаєсь на малу частинку в навчнім плані. Яка-б і не була причина сего, то на разї зазначуємо се яко факт, що під зглядом співу вихованє нашої молодіжи є сильно занедбане і вимагає рішучої поправи.

— Реформа російських університетів. З Києва доносять: На жаданє російського міністра просвіти зібрав ся сенат київського університета і на 11 засіданях обговорив проєкт реформи університетів в Росії. Сенат ухвалив жадати: автономії університетської управи, щоби було вільно вибирати ректора, деканів і професорів; підвищення проф. платні на 8.000 рубл.; знесення доцентури; установлення 24 стипендій для підготовлення кандидатів на професорів; зміни державних і питів; підвищення стипендій; знесення університетських судів а заведення мирових судів між студентами і дозволу організації студентських кружків.

— Реформа календаря. Популяризатор астрономії, Кароль Фліммаріон, задумав ввести новий календар, який мав би складати ся з 364 днів або 52 тижнів; але що астрономічний рік складає ся з 365 днів і 6 годив, то з тих надпрограмових днів мав би зложитись що 6 літ один тиждень. Сей тиждень мав би

бути вільний від праці для всіх і Флямаріон хотів би, аби всі люди щасливо его провели. Але чи недуги і смерть будуть его сьвяткувати? — Тому і реформатор оголосив, що має 5.000 франків, зложених якимсь добродієм, в нагороду для того, що подасть найліпший проект реформи календаря.

— Про народні школи в Англії нині англійська часопись „School-master“: Число дітей, що легковажать собі школу, є незвичайно велике. Статистика вказує, що зі записаних до школи дітей не приходить до школи денно коло пів мільона. В самім Лондоні є 190.000 шкільних дизертирів. Они то становлять будучі легіони волоцюгів, злодіїв і розбишаків. Дивно, що родичі замість карати свої діти за неходжене до школи, вераз їх за те похваляють, або що найменше рівнодушно на се дивлять ся. Трапляє ся нераз, що учитель або інспектор бере першу ліпшу дитину зі школи на платну службу, а родичі раді, що їх діти самі на себе заробляють. На 600.000 дітей ледви 50.000 ходять до школи по 12 році. Сї відносини в школах зростають від тоді, як побільшило ся число учительок. В 1851 р. було в Англії 70% учителів а 30% учительок В 1870 р. сї відносини зрівняли ся, але в 1900 р. було знова 75% учительок а 25 % учителів. Уздібнення на учительську посаду вимагає ся дуже малого: жєнщина мусить мати що найменше 18 літ, іспиту зрілості не треба, але сьвідєцтво щєплєня вісни мусить бути залучєне до подаян.

— Небезпечність зараження старими книжками. Купувати старі книжки для дітей до науки, то для бідних людей, що правда, пільга, але в многих случаях і річ не конче безпечна, бо годі знати, через які руки книжка переходила, і чи як раз через таку стару книжку не можна ся набрати якої заразливої недуги. Новійші розсліди показали, що старі книжки дійсно ширять всілякі заразливі недуги, Особливо легко переносять ті книжки дифтерію, бо бацилі, що викликають ту хворобу, живуть 4—5 місяців на книжці, на котру дістали ся від дитини, що хорувала на дифтерію. Ще небезпечнішим стають ся книжки, котрих уживали діти, що мали туберкули (сухоти). Що найбільше можна старі книжки лишати по здорових старших дітей для молодших одної і тої самої родини, але не брати ніколи старих книжок від чужих дітей.

— Підводний корабель видумав один учений Француз. Корабель той виглядає так як то цигаро, що зве ся „куба“. Він подовгастий так валковатий, в середині грубший а при кінці тонший, довгий на 300 метрів а на 4 метри в середині грубий. Цілий корабель покритий сильною бляхою, що не пропустить ні каплі води. До середини корабля веде всего один невеликий отвір, що замикає ся щільною засувою. В середині корабля є осібний переділ для електричної машини, що порушає кораблем і що дає ему електричне сьвітло. Крім того є комната для їдучих кораблем людей. Щоби люди мали чим віддихати, є на осібні залізни і щільно замкнені посудини, де є стиснений воздух, що его випускає ся по трохи із посудини на комнату і відсвіжує повітре в кораблі. Сей корабель може з поверхні води спускати ся і в найбільші морські глубини і там плавати під водою цілими годинами.

— Паша з дерева. Профєсор агрономічного інституту в Новій Александрії, п. Калугін, оглєсєв висліди своїх дослідів над винайденєм паші з дерева. Проби, роблені з кіньми, коровами і з вівцями, випали удачно. Пашу робить п. Калугін в сей спєсїб: Молоді галузки дерев сїче ся в звичайній сїчкарні, а опісля ту сїчку поливає ся кислим молоком, іменно дає ся одну ложку на ведро. По триднєвій фермєнтациї паша готова, а не менше ова поживна чим сїно, а много більше чим солома. Головно в часі неурожаю може придати ся на корм для худоби.

Спростованє похибок з. ч. 18.

На стор. 277 5 стрічка з долу має бути: „що за основу тої азбуки положив Кирил“. На стор. 278 стрічка 25 з гори має бути по слові „Сей гадка“: що жива мова Словєн в Панонії стала мовою перших перекладів св. письма, був пок. Мікльєсич. Де є Мєтодій, має бути Мєтодій.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краюї.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. н., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду літ виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілньнічі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. н. — заосматрюють в повнєшім закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди забягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевясняє подібні заграничні заклади так під виглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанєм замовлень, о чім найліпше євїдчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під надзором К. Беднарского.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на пів-
дий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРІАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ро-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Народне шкільництво у Бурів.

Кінець минушого і початок сего століття зазначили ся в полудневій Африці завзятою боротьбою двох споріднених народів. Вже другий рік звертають ся очі всіх в тамту сторону слідаючи з занятєм перебіг трансвальської квестії. Знаючи о силі, а передовсім о високих степенях цивілізації Англіїців, здає ся, що там ходить виключно о укаране дикого або розбишацького племені, що не заслугоє на ніякі взгляди і принайменше хвилює мусить улячи могутчому Альбіоні.

Тим давніше ударила всіх вістка, що на тамтогорічній парискій виставі найвищі нагороди за народну просвіту уділено Англії і рівночасно... Трансвалеві. Судії вистави ствердили, що Бурі не суть послідними між цивілізованими народами, отже що з ними треба числити ся, коли так раціонально і взірцево провадять у себе справу просвіти.

Можна би ту посудити Французів о певну сторонничість, бо они дуже ненавидять Англіїців. Тому, не спускаючись на ту оцінку виставових судіїв, заглянемо до статистики, котра певно найлучше роз'яснить нам ту квестію, подаючи нам деякі подробиці о шкільництві в бурських республіках.

Після даних, які маю під рукою, першеньство під оглядом просвіти прислугує Оранії, де на кілька літ перед війною числено коло 200 народних шкіл і 3 гімназії; в Трансвалі доходило число народних шкіл до 500, а гімназія була одна (в Преторії). Ті числа оцінімо відповідно, коли узв'язуємо, що біле населенє в Трансвалі було три рази численніше як в Оранії.

Вправді повисші дані відносять ся лише до частини населення обох республік, бо лише до білих, котрі в Оранії становлять третю, а в Трансвалі четверту часть всего населення. Проче населенє Оранії складає ся з Бушменів, а в Трансвалі з Кафрів, однак о одних і других статистика мовчить і то є хиба найвимоваїшим причинком до квестії трактованя низших рас висшими. Так само лише о Бурях, т. є. білих, говорить Кобель, котрого діло о народній просвіті в цивілізованих державах недавно появило ся п. з. Uebersichtliche

Darstellung des Volkserziehungswesens... Band I. Breslau, 1900^a. Для туземців нема просвіти зовсім.

Відомости, заключені в наведеном ділі Кобля, опирають ся на урядових даних і на обов'язуючих уставах. Тому становить оно важний причинок до досліджування підстав народної просвіти в різних краях. Вправді розділ о Бурах виказує багато недокладностей і зраджує менше автентичних цїх, але будь-що-будь освітлює нам шкільництво того малого народа і тому представлю деякі подробиці в отсій статї, в тім пересвідченню, що заінтересують Вп. Читателїв.

Під оглядом устав обі республіки різнять ся дуже: в Оранїї існує шкільний примус, а в Трансвалї правительство лише опікує ся народною просвітою. Однак фактично та різниця не існує, а то в наслідок ухвали церковного синода, постановляючої, що до миропомазаня може приступити лише той, що має 14 лїт і має певний засіб книжкового знаня. На той засіб складає ся: плинне читанє, розумінє біблії і катехизму і підписанє свого імені і прізвища. Наслідком того майже всі, крім старих, уміють підписати ся. З иньшого жерела довідуємо ся, що в Оранїї процент анальфабетів, старших над 7 лїт, виносив 1893 р. ледво 5%.

Трансвальське правительство, не впроваджуючи шкільного примусу, опікує ся дуже старанно народною просвітою і закладає народні школи всюда, де лише дасть ся запримітити потреба того.

Найнизший степєнь шкіл в обох республіках становлять звичайні народні школи. Ту учать ся діти читаня, писаня, рахунків, св'ятої історії і сьбіву з нот. До тих предметів прибувають ще по містах слїдуючі: граматика, історія рідного краю, де-що з географії, рисунки і англійський язык. В Трансвалї одержують діти книжки, зошити і иньші письмєнні прибори даром, лише діти богатих родичів платять за книжки по цїні коштів. Бідні діти, що образують ся в містї, користають дуже часто з правительствєнної підмоги 22 марки на місяць, що майже зовсім вистарчає на удержанє. Наука в повисших школах трєває 5 годин денно, пять разів на тиждєнь, бо діти, крім неділі, суть вільні від науки ще й суботу, призначєну на науку релїгії поза школою. Треба признати, що трансвальські Бури неособливо користають з тих полєкш і если посилають свої діти до школи, то лише через три, а вже найвише шість місяців до року; прочий час лишають їх дома і при звичають до господарських занять. О скілько дозволяє на се стан майна, повірюють дуже часто науку своїх дітний домовим учителям.

В наслідок існуючого шкільного примусу і розкиненого населєня установлено в Оранїї т. зв. вандрівних учителїв, котрі провадять тримісячну науку в кождім місци, де назбирає ся принайменше десятеро дітний. По уцївї трєх місяців переходить учитель в иньше місце, після вказівки властей. Зачерк такої науки є очевидно низший, як в сталих школах, які находять ся в кождій густійше заселєній місцевості. Однак в Оранїї взагалї більше дбає ся о просвіту, як в Трансвалї, і в многих місцевостях перебуває вандрівний учитель по кілька рази, а навіть часом висилають родичі дітний до подальших сталих шкіл і гімназий. Та обставина добре витолковує існуючє аж трєх гімназий в такім малім краю.

Заможніші Бури в обох республіках волять науку дітний в приватних школах, мимо того що они дорогі, бо місячна оплата доходить в них не раз до 100 марок місячно. Кобель твердить, що чужоземні учителї тішать ся вза-

галі більшим довірем як краєві; але то нічо дивного, взявши на увагу, що чужоземні суть напливові, отже образовані за границею, а в обох республіках нема жадного учительського наукового заведення, отже місцеві рекрутують ся певно переважно з поміж бувших учеників народних шкіл.

Приватний учитель займає ся не лише самою наукою, але й цілковитим вихованем дїтий. Се велика праця, за яку винагороджене становить звичайно 120—150 марок місячно wraz з цілим утриманем і конем під верх.

В народнім шкільництві обох республік ударяють нас дві важні річі: дбалість Бурів о образоване чужинців і високі платні учителїв.

Перша точка дотикає головню Трансвалю. Від 1896. р. в чотирох більших містах можуть діти тамошних чужинців ходити до правительственных шкіл, в котрих учителями суть їх земляки. З того користають Німці, Англіїці, Французи і Італійці, т. є. ті народности, котрі найбільше до Трансвалю емігрують; отже кожда дитина учить ся в народній школі в своїй рідній мові. Школи ті уряджені на взір європейських і називають ся чужинецькими. Така шестикласова школа в Йоганесбургу провадить ся після пляну народних баденьських шкіл, має німецьку викладову мову і є під опікою консулів: німецького і швайцарського. Подібні трикласові школи, що узглядняють чужі язики, є також в Преторії, Міддельбургу і Гайдельбургу. Перед кількома літами, отворено також католицьку школу (певно з викладом релігії), але до неї ходять ученики ріжних віроісповідань.

Під матеріяльним взглядом находять ся учителї народних бурських шкіл в виняткових уеліях; стоять навіть више як їх голендерські товариші, котрі також дістають високу платню. Подрібно представляє ся та справа ось як: сталі сільські учителї одержують винагороду в відношеню до числа учеників: за молодшого одержують 10, а за старшого 12 марок місячно; заможні родичі доплачують надто з своєї сторони 4 до 5 марок. Загальна квота редукує ся троха з причини меньшого як в Європі числа учеників, виносячого 15 до 20 дїтий. По містах суть сталі платні; Кобель не подає їх, але з загальних даних можна виносити, що виносять 400 до 500 марок місячно. В више згаданій йоганесбурскій школі одержують учителї 400, а ректор 1000 марок місячно; надто одержують всі мешканє за дармо. Вандрівні учителї суть також добре платні: одержують 200 марок місячно сталої платні і 3 до 5 марок від ученика (се становить разом коло 250 марок або й більше). Впрочім учителї, що визначають ся добрими результатами своєї праці, одержують певні сталі додатки або одноразові ґратифікації.

Всі учителї суть під контролею і підлягають власти ради шкільної і інспектора даного округу. Шкільна рада складає ся з кількох членів вибраних громадою, має нагляд над школами округу і провадить статистику науки. Інспектор звиджує школи раз на рік і уряджує публичні іспити, на котрих оцінює вартість праці учителїв і учеників.

Що до поміщення шкіл і взагалї шкільної гігієни, діло Кобля дає нам дуже мало подробиць. Шкільні будинки по містах суть обширні і порядні; значне число шкіл находить ся в власних будинках, иньші в винанятих. Вандрівні ораньські школи мають очевидно лише принагідне поміщення, часто дуже скромне і невідповідне. Впрочім се певна річ, що тим школам можна би богато закинути; але се має меньше значінє у Бурів, котрі, о скілько здає ся, не знають шкільного перетяженя.

Всі бурскі школи мають ще одну важну додатну цїху: число учеників в класї не перевищує ніколи кільканайцять. Се важна річ передовсім під оглядом дидактичним, бо дозволяє провадити науку з більшою користю для учеників. Чи і о скільки бурскі учителї уміють використати ту обставину з користю для учеників — о тім Кобель мовчить. Однак відповідь на се дає нам перебіг теперішньої трансваляської війни, котра стверджує, що тамошні школи пригтовляють добре молодїж до життя і до сповнюваня суспільних обов'язків.

О образованю чувств.

Загальне прямуванє усіх станів до образованя, се характеристична проява наших часів. В наслідок того повстає велике число заведень і товариств, котрих девізою стаєсь: образованє усіх верств суспільних. Університети людові — се наслідок тої загальної потреби.

Наколи в недавних ще часах уважали учені популяризованє знаня профанацією науки, нинї вважають обов'язком ширити знанє в як найширші круги.

Цїлком оправдано займаємось в першім рядї образованєм молодїжи. Не дасть ся заперечити, що в тім взглядї є наглядний поступ (маємо на думцї справу з становиска загального). При так могучій струї образованя, можна би слїпо сказати: слїдує золоте столїтє, осяiane направою морали, розширенєм знаня, в яким культура взяла верх, а єї спасенні наслідки втворюють в недовзі ідеал життя-бутя.

Однак безнастанні прояви вказують, що сьвіт ставсь взглядно поступенно гірший, бо видно упадок морали, суворість, грубий матеріалїзм та егоїзм.

Наколи з одного боку починають володїти: матеріалїзм, надто разича свобода обичаїв, наклін до уживаня, оспалість, ослабленє енергїї, являєсь струя загальної реформи в формах соціалїзму, комунїзму та иньшого рода „їзмів“, яко лїк на ті прояви. Вичислюванє цїлого рода жалоб, які відносять проти сучасного вихованя, завелоб нас за далеко. Виходячи з загальної точки зріня, бачить ся той патологічний об'яв в матеріалїзмі. Львина часть вини після того заложеня має припадати надто великому поступови природних наук.

Науки природні мають бути тими, що приспорили оспалість в вірі, викликаючи изву атеїзму. Зібравши головні точки жалоб наших часів можемо заключити, що поміж поступом наук природних а моралею взагалї всяка кореспонденция єсть немислима, людскість поступає виправдї майже під кождим взглядом, тільки не в моральнім. Доказом на се більшаюче число нелїтних переступників, а навіть таких злочинцїв.

Наведені жалоби ослаблює обставина, що у всіх часах виступають блуди, та слабї сторони чоловіка. Істория виказує, що певні прояви вертають тільки та форми їх змінєні. Стереотипне „давнїйше було лучше“, не було „то давнїйше“ вільне від всяких недотач. Не слїдує з того, щоби вдоволитись резигнацією. Жиемо тільки в несовершеннїм сьвіті, люди суть такими, якими они суть і зміна на совершенство їх, майже неможлива.

Наколи би мало так лишитись, в таких случаю ціле образоване було би просто ілюзоричним, були би злишні всякі заведеня научні. Огородник викоплює завжди хопту, знаючи о тім, що она на ново виросте. Чи ж се не аналогічне з вдачею чоловіка? Если не єсьмо в силі дійти до совершенства, в таких случаю не належить полишити заходів, щоби стати як найблизше тої прикмети. Чоловіка не повинно і не сьміє опановувати пересвідчене, мов би вдача смертельника не могла прямувати до совершенства, був би се сумнів не до лица „найсовершеннішому сотворіню“.

Хотячи вихованців оберечи перед тим, мусимо прийняти за засаду, що підставу виховання не становить виключно скількість знаня, тільки ублагороднене єго. До чогоб се довело, если виховало би ся чоловіка на сотворіне бездушне?! До чого довело би се, наколиб зістала пригв'єтена ідея морали яко щось перестарілого?! Чоловік потонув би в найзвичайнішій буденщині, підпорядкував би свою волю зміслам, став би єгоїстом.

Найбільшою суперечностю наших часів є, що з одного боку вихваляємо поступ виховання, з другого ганьмо повну будучности культуру. Противники голосять дальше: если в дійстности виховане поступило, де суть наглядні наслідки? Всюди бачить ся нужду, єгоїзм, зарозумілість та много иньших пороків. Супроти такого обжалованя, в часах, коли образоване стаєсь загальним кличем, насуває ся мимоволі питане: Що се таке образоване? В чім лежить суть єго? Кого звать образованим?

Часто лучаєсь нам чути: „образовані стани“. Щож се за „стани“, ті „образовані стани“? Чи маємо під образованими станами розуміти так звані „висші стани“, після чого значило би, що той хто займає висше становище суспільне, тим самим єсть висше образований? В середних віках зачисляли до образованих станів: лицарів, графів та князів, хотяй ті не уміли часто густо і підписатись. Цілею образования лицарского було звичайно ремесло військовоє. Штука писаня та читаня була в погордженю тих станів. Наколи по смерти короля Візиготів хотіла мати вучити наслідника престолоа читати і писати, счинив ся великий протест. „Король мечем має водити, а не пером! Се булаб обида королівської гідности“. Нині подібного графа чи там князя зачлислиб без ніякого пардону в ради анальфабетів.

З сего бачимо, що понятє образования в середних віках, не відповідало зовсім понятю єго в сучасности. Днесь стало загальним, що той, хто вчислюєсь в ради образованих мусить мати знанє. З сего знов слідувало, чим хтось більше учить ся, має більше знаня, він тим самим більше образований. Що се в дійстности виглядає трохи інакше, на се маємо численні докази. Возьмім приміром Бака з Веруляму. Чоловік епохальний, промощує новий напрям в філософії. Вага єго теорії в історії філософії незаперечна. Однак сему великанови знанє не давало морального підкладу. Він уживав свого уряду в цілях єгоїстичних. Яко судию можна було єго дуже легко перекупити. Засудити свого найлучшого друга виключно тільки за дарунок одержаний від сторони приватної, се у Бака був хліб насущний. Чи ж такого чоловіка, хотяй глибокого знаня, можна поставити в ради образованих? Безперечно що ні, позаяк чоловік, що не єсть правдиво осьвічений, не єсть zarazом образований. Знанє а осьвіта не суть цілком понятя ідентичні. Сама ученість не єсть ще шоломом проти грязи моральної. На правдиву осьвіту складаєсь де-що більше, чим само мертве знанє. Суть осьвіти заключаєсь в способі думаня чоловіка та в єго ха-

рактері. Годї звати правдиво освіченим того, у котрого наклін пристрастий бере гору над волею.

В різних верствах суспільности подбуємо правдиво освічені одиниці, хотяй би їм і не ставало глибокого знання. З сего бачимо, що понятє освіченого єсть релятивне.

Мірилом дійсної освіти єсть характер. При освіті мусить ся проте звертати увагу не тільки на суму відомостей, але також головнио на ублагородненє та виробленє характеру. В ублагороднюваню прикмет душі, що складають ся на витворенє морального та доброго характеру повинна заключатись суть сучасного вихованя.

Многі здобувають знанє виключно для того, щоби зайняти відповідне становище в суспільности, иньші, щоби не остати по заду поступу, чим понятє образования минає ся з властивою цілю.

Праця над удержанєм свого матеріального „я“ є цілком оправдана. Розширюванє ровени відомостей се одинокий чинник поступу. Ніколи не можна мати за богато знаня, однак само копиченє відомостей не єсть єще освітою. Менше знаня основного приносить більше користий, чим більше але побіжного. Побіжне знанє потягає за собою розсіяність та зарозумілість, односторонність в осудї та дробленє спосібностей психічних. На жаль число послїдних що раз більшає.

Зібравши по змозі основні точки дійсного образования, пригляньмо ся на скілько оправдані суть жалоби про нидїє обичайности, егоїзм, та иньші пороки, хотяй освіта поступає.

Три головні чинники витворюють сучасний уклад життя народного: образование, освіта та культура народу.

Чоловік з природи має наклін до освіти. Культура стає ся немислимою без народної освіти. Ядро поступу се поступ народної освіти. Кінцєви минувшого столїтя годї заперечити стараня ся о загальну освіту; а де овочі моральні тої праці? Потресаючі факти євїдчилиб зовсім противно.

Якеж мало би бути сучасне вихованє так розуму як і чувств? Назвїм єго естетично-педагогічним; єго задачею було би гармонійно образувати всі прикмети душі так, щоби витворити повну рівновагу поміж чувством а „практичним розумом“.

Виключне образование розуму не відповідає сути вихованя. Виобразований розум, полишений чувств, та теплоти серця, радше наносить шкоду, витворюючи односторонність, та викликаючи дїсгармонію, які роблять чоловіка нещасливим, особливо тим, що уділяють ся також єго окруженю. Бо і щож дає підклад так званому „щастю“? Згода чувств, оперта на розсудним думаню при помочи вільної волї. Виробленє подібного стану дасть ся осягнути тільки при помочи педагогії естетичної, якої цілю є розвивати гармонійно майно чувств.

Естетичне образование обіймає так сторону психічну як також змисли. Образовуючи гармонійно так одно як друго, відповідаємо вповні природній вдачі чоловіка. Сама природа вказує, що чувства суть неоспоримим доказом життя психічного. Возьмїм пр. дитину в єї перших хвилях. Чи можемо сказати о нїй: мислить, пізнає, видає суд і т. д. Ні! Она мусить відчувати найперше, чим раз сильнїше, доки не витворить в собі сили пізнаваня. По крику, смїху

дитини судимо о її розположенню. Відчуване, се проте перша маніфестація сили душі.

З сего бачимо, що ціле істнуванє чоловіка в стислійшій змислі єсть властиво відчуванєм, що дає почин дальшому розвоєви психічному. Душа мусить відчувати, щоби пізнала. Попередником понятя єсть чувство без котрого немислимі: бажанє, рух, воля. Чоловік думає тільки так, як відчуває, а хоче того, що відчуває, та о чім думає. Багатство чувств дає індивідуальний напрям, реалізуючи бажання, а тим самим приносить користь житю фізичному.

Чувства суть, як сказано, підставою життя душі, мірилом інтелігенції в понятю волі, позаяк інтелігенція яко воля єсть в принципі також чувством. На чувствах починають проте всі прикмети душі, що образують її силу в розличних степенях.

Природа вказує не двозначно дорогу, якою мусить прямувати здорова педогогія.

Найсильнішою єсть чутливість в молодечім віці. Молодість живе виключно в сьвіті чувств; сей небосклін єсть у неї ще незатемнений. Задачею сучасного вихованя повинноби статись кріпленє чувств до дальшого життя, відповідними правдами, властивими тільки чувствам. Присутність Бога, безсмертність, житє блаженне, се справи віри, внутрішнього почуваня, а через те чувств. Віра не єсть знанєм, теорією розуму, тільки справою чувства, хто зго не стратив, чи ж не має по тім відради в сірій буденщині? Чи ж не завидуємо тому бурлаці що має богате серце більше, чим богачеві з убогим серцем?

Поминене в вихованю нїжности чувств не могло би відповісти ціли ідеальній нїжности чоловіка. Природно, що того рода образование не може переходити в егізальтацію та слабосилий сентименталізм. Образованє чувств прямує до совершеньства ідеального, вироблюючи характер. Бож образованє чувств єсть заразом образованєм характеру і на відворот: енергія та консенквенція характеру суть заразом житєвою силою чувств. Бравий характер, освітлений теплом добра та правди, буде тільки той, если чувства перейшли відповідне образованє та вихованє.

Щоби цілї начеркнену осягнути, мусить дїм вихованця головню підпомагати школа. Школа має по при научуванє також виховувати, однак поважнішими средствами в тім взглядї розпоряджає дїм. В родині переходить дитина вспільно радість та журбу, средства найвідповідніші для образованя чувств.

Вправді о домовім вихованю спеціально у нас дало би ся много некористного сказати, однак се недомаганє має також оправдані причини. Беремо проте того, що від нас самих залежне. Маємо на думці примір домашній. Много дїлає добра наука в школі, далеко більше добрий примір в дома. Дитя не в силі аналізувати, оно несвідомо присвоює собі се, що відчує, на що глядять, та що чує, вироблюючи в собі відповідний обставинам характер.

Стоїмо в періоді сьміливого поступу людскости, мусимо старатись, щоби в нашім народнім розвоє не остатись по заду. В нашім народі много сили житєвої, тож по змозі кріпим та підносим вихованєм, щоби на „час лучшої долі“ надто довго не ждати.

Василь Ратальскій.

З поля нашого шкільного письменства.

Подає: проф. Василь Білецький.

I.

Вінцентій Закишевський — Всесвітня історія для висших клас середніх шкіл. Том I. Старинна історія. З III. польського видання переложила за дозволом Автора Олександр Барвінський. У Львові, 1900.

Численні похибки, які знаходять ся в повнішому перекладі, приневолюють мене звернути на них увагу не тільки учителів, що мають після того підручника учить, але і Ш. Перекладчика, щоби справив їх при другім виданні.

Притім звертаю увагу на се, що буду вказував виключно ті похибки, котрих Перекладчик не подав у своїм „Списі важливіших помічених друкарських похибок“.

На 8 ст. пише Перекладчик: божества уявляли собі Єгиптяни в людській постаті з головою присвяченого йому (sic) звіряти.

16 ст.: „Вавилон став зависимим“, зам. „В. став независимим“ (sic!).

17 ст.: ... (горорізьби) зображали ті бої і лви королів і т. д. В оригіналі сказано: „owe boje“ = сї, про котрі була бесіда в попереднім уступі, а руске „ті“ в Галичині звичайно уживається в значінню „сї“. Треба було сказати: „бої, про які була бесіда“.

18 ст.: „що ті ясні божества ведуть боротьбу“, зам.: „що то яє бож. в. 6.“

27 ст.: доходило до переворотів або революцій; Перекладчик „rewolucyi“ взяв за число одиничне, хоч се очевидно ч. многе.

28 ст. 15 р. з д.: по „на“ опущено „море“.

32 ст.: Вайма, зам.: „Вайс'я“ (sic).

35 ст.: „коли жив там Зороастер, зам.: „коли жив сам З.“

41 ст.: „пам'ятні на простоту Кира і патріархальних з ним взаємин“, зам.: „п. на п. К. і патріархальні з ним взаємини“ або краще: „пам'ятаючи п. К. і п. з. н. вз.“

44 ст.: краї і єго поселенці.

47 ст.: „(як Тиринт“, зам.: „(як в Тиринті)* (sic).

49 ст.: в оригіналі читаємо: „stąd ruszyli za morze, gdy już się nie mogli pomieścić“, а в переводі: „звідтіля рушили за море, де (sic) вже не могли помістити ся“.

53 ст.: Посилали дару до святинь або метрополії, зам.: „...до с. метрополії“.

54 ст.: Греки привикали до їх звичаїв, зам.: „Гр. призвичаювали їх до своїх звичаїв (sic).

54 ст.: „ні оден знатний поет, учений або артист не вийшов з Вел. Греції“, зам.: „ні од. знатніший поет“ і т. д.

55 ст.: „Урядження Спарти приписували Лікуртові, а час єго життя назначено на IX. стол., однак нічо певного не зміли про него сказати.

57 ст.: „їерузія підготовляла справи до рішення зборів (zgromadzenia), котре (sic) затверджувало (sic) або відкидало (sic) внесення і вибирало (sic) членів ради!

57 ст.: Ті бенкети звано андрея (= τὰ ἀνδρεῖα). Кожний учасник причиняв ся до неї (sic) складкою.

59 ст.: „війшли Спартани в союз з Елїдою і Елейцями (sic), признали (кому?) привід в игрищах“, зам.: „в. С. в с. з Елїдою і Елейцям признали“ і т. д.

63 ст.: обмежаючи владу ареопагу і архонтів, часть їх (sic) віддав Вел. Раді“.

66 ст.: „пророчня налягала на Спартан, щоби позбули ся (sic) тирана“. Спартани не петребували „позбувати ся“ тирана, бо у них его не було; она домагала ся, щоби прогнали тирана з Атен!

69 ст.: „в Греції побіч підрядніших божеств почитувано самі (sic, зам.: „ті самі“) головні божества“.

75 ст.: Найстаршою (sic) групою (sic) учених означувано іменем йоньскої школи.

77 ст.: найкраще нагромадили ся богатства, зам.: „найскорше...“ і т. д.

78 ст.: положене не було щасливе, зам.: „пол. не було нещасливе (sic)“.

82 ст.: пустив ся на острів (в польск.: „wyspę“) Парос і домагав ся від її (sic) населенців, щоби..

92 ст.: „Періклъ, син Ксантипа, обвинитель Мільтиада і витязя спід Мікале“, значить: Пер. обвинював М-да і витязя спід Мік., то є власного батька Ксантипа, бож се він був сим витязем! Зам.: „обвинитель“ має бути: „обвинителя“.

93 ст.: (Атени) столицею всего життя і духового руху, зам.: „столицею всего духового життя і руху“.

95 ст.: Самос, що втратило.

106 ст.: Періклъ привиджував війну.

109 ст.: витязів над ворогами Греків, Картагінців і Етрусків; зам.: „в. н. в. Греків Картагінцями і Етрусками (sic)“.

111 ст.: „Повстанє почало ширити ся серед міст, коли недалеко тих (зам.: їх) явила ся фльота“.

114 ст.: (в Атенах) невдоволенє викликували софісти; они (хто?) посуджували тих людей (яких?), що..., зам.: „невд. викл. соф., посуджувано тих людей, що...“

117 ст.: Пельонід славний і смкий, зам.: „П. сьмільний (sic) і смкий“.

123 ст.: уживали се („je“), зам.: „у. їх“.

129 ст.: Александер переходив всякі (sic) простори, зам.: „А. н. великі п.“

131 ст.: „...управителів провінції так званих Двядохів“. Перекладчик взяв „prowincyi“ за число одиничне, хоч се очевидно ч. многе. Показує се звязь.

139 ст.: так дрібній частині, зам.: „тільки д. ч.“

По 141 стор. надрукований текст 143 ст., а потім текст 142 ст. Подібної похибки мені не лучало ся найти передтим не то в підручнику шкіль-

нім, але взагалі в ніякій книжці. Зато найшов я таку покибку також в 2. томі підручника Закш-ого, переведенім і виданім тим самим Перекладчиком „Всеєв. Історії“.

144 ст.: Братство Salii відбували скоки.

149 ст.: „Також поле ділили“, зам.: „Таке поле д.“.

157 ст.: як їм не могли оперти ся, зам.: „які їм не м. оп. ся“.

163 ст.: доступати жерців (sic), зам.: „д. жрецьких достоїнств“.

169 ст.: населенці провінції, зам.: „нас. провінцій“. Переводчик взяв „provincyi“ за число одиничне, хоч се очевидно ч. многе, як показує звязь.

172 ст.: Ганїбаль заманений, зам.: „Г. замкнений“.

184 ст.: оден безпосередній податок устав на все, зам.: „одинокій п. у. на все“, значить: „всього один податок-був дотепер і той якраз устав“.

184 ст.: капіталісти римські піддержували боязнь, а головню переняв ся тим (зам. „нею“) Катон.

185 ст.: „3 Іспанії“ зам.: „Іспанії“.

186 ст.: toga candida (sic), зам.: „t. candida“.

186 ст.: В Римі уважали провінції займищами римського народу, з яких не лише держава черпала доходи, але кожний Римлянин мав право брати з него (sic) зиски.

186 ст.: для провінції (зам.: „пр-ий“) оказало ся се судівництво шкідливіше.

196 ст.: „bellum sociale“ переводить Перекл. правильно: „війна з союзниками“, а відтак на тій самій стор. і 200 стор. „соціальна війна“, хоч се виражене має зовсім инше значіне.

207 ст.: сторонництва відкликнули ся до Помпея, коли (зам.: „котрий“) заявив ся за Фарисеями. Одним словом зовсім попсована звязь гадок.

209 ст.: за часів сулянської проскрипції, зам.: „за ч. сулянських проскрипцій“.

214 ст.: в ориґиналі є такий уступ: (Cezar) „pokonał Ariowista, naczelnika germańskiego z za Renu i przez to stał się panem Gallii środkowej. Przeniósłszy wojnę do Gallii północnej czyli Belgii“ і т. д., а в перекладі звучить се ось як (ст. 214): (Цезар) „побідив Аріовіста, германського начальника з за Рену і тим став володарем середньої Галії або (sic!) Бельгії“.

218 ст.: в ориґиналі: „zwycięstwo jemu odda całą władzę“; в переводі: „побіда ему віддасть ся владу“.

220 ст.: в ориґиналі: Cezar... prócz komentarzy: O wojnie Gallickiej i O wojnie domowej, odznaczających się jasnym... stylem, pisał także wiersze...“; в переводі: „Цезар крім коментарів: про галійську війну і про усобиці визначав ся (sic!) ясеним... стилем, писав також вірші і т. д.“

227 ст.: На схід від Італії („Włoch“) Римляни зараня усадовивши ся для їх (sic! зам. „її“) безпечности на... побережю, і т. д.

227—8 ст.: можновладство стало уважати управу своїм виключним привілеєм, ...громадили достатки і замикали ся, ... а перестали дбати і т. д.

229 ст. Переводячи невілїничо з ориґиналу подає Перекладчик: (Октавіян) спосібний до найбільших жорстокостей і лютости з повним спокоєм, з інтересу, поки розходило ся о осягненя влади, і т. д. Чи се по руски?...

На 230 ст. читаємо таку цікаву періоду: „В кілька літ після бою під Акциум, 27. р., Октавіян заявив торжественно, що всю владу складає в руки сенату і народу, позаяк числив ся з дразливістю сенату і публичної оїнії,

якої легковажене Цезаром, стало причиною его погибелі, а до того бажав досягнути правовиту підставу, коли доси его влада була переважно узурпована при утвореню триумвірату, на настійчиві загальні домагання, в часті ширі, позаяк лякалися повороту заворушень, згодився на останку прийняти знов часті влади і поділився нею з сенатом“.

Як виросла така стилістична цвітка? Ото в оригіналі по „*triumviratu*“ стоїть точка, а даліше починається нова періода, тимчасом в перекладі злучені дві періоди в одну, і так повстала повисша стилістична сумішка.

237 ст.: доходи впливали до каси, а побирали его (sic) прокуратори.

Кольонії вислані до провінції (зам.: „провінцій“). Перекладчик взяв знов „*provinciis*“ за число один., хоч се очевидно ч. многе, бо вже о кілька рядків висше говорить ся: „*August* вислав до провінцій кольонії“, а кілька рядків низше: „Діяло ся се в західних провінціях“.

245 ст. в оригіналі є такий уступ: *Boska nauka przynosiła światu zasady nowe, dotąd nieznanne, pojęciom starożytnym obce*“; в перекладі се звучить так: Божественна наука, приносила світові нові засади, доси незнані чужим (sic) старинним розумінням“.

На тій самій стор. читаємо таке яко осібну цілість: „Вправді... філософи причували (sic) єдиного Бога і вірили в безсмертність душі, а стоїчка школа вчила навіть гордувати світом і маловажити собі его принаду.“ Наступає нова періода, і, розуміється, перше слово написане великою буквою. В оригіналі по „*ponęty*“ стоїть знак середній, а відтак іде дальша части періоди, що починається словом: „*wprawdzie*“. В тій дальшій часті періоди польське „*mimo to*“ переводить Перекладчик: „при всім“ (sic), зам.: „при тим всім“ „про те“ або „мимо того“.

246 ст.: в оригіналі читаємо: „*wyzwolenicy* rządili poniekąd w jego imieniu, zrazu zresztą wcale pomysłnie“ — а в перекладі: „визволенці правили майже в імені цїсаря спершу зовсім не корисно“ (sic).

252 ст.: Сей гаразд дали ряд знаменитих цїсарів.

253 ст.: Гадриян, також родом з Італії, зам. „...з Іспанії“.

254 ст.: *limes* захищаючий від Германців положені поза обсягом провінції надграницьні ґрунта. — Перекладчик взяв знов „*provinciis*“ за ч. один., хоч се ч. многе. Був іменно *Limes Transrhennanus* на границі пров. *Germania superior* і *L. Transdanubianus* на границі пров. Реції. (Kiepert: *Hist. geogr. Atlas d. alten Welt*, 1878, вступ 51. ст.).

262 ст.: в оригіналі читаємо: „*poczęli zalewać Dacę* i w ogóle *provincie nad dolnym Dunajem* Gotowie“; а в перекладі: „стали заливати Дакію і взагалі провінції над Реном (sic) Готи“.

266 ст.: єпископи (на нікейському соборі) прийняли нікейський собор (sic, зам.: „символ“) або ісповіданє віри.

Із сего цікавого матеріялу, винятого з перекладу „Всесвітня Історія для в. клас Т. І.“ можна би вивести такий висновок, що перекладу міг доконати якийсь дуже молоденький адепт історії, який не знає польської мови, а рускою не дорожить, а що найменше мало дбав про вірний переклад.

(Дальше буде).

Справозданє Виділу Товариства „Руслан“

вчас від 1. липня 1900. до 30. червня 1901.

В цілї запомогання бідних учеників ц. к. академічної гімназії завязало ся у Львові в р. 1894. під іменем „Руслан“ товариство, оперте на статуті, potwierdженім Вис. ц. к. Намісництвом дня 11. марта 1894. ч. 16231. Членів*) числидо се товариство по конець червня 1901 — 158, а між ними 24 членів-покровителів, що зложили повний даток. Членами тими суть: Виреп. о. Архипрезвитер міграт А. Білецький; Вп. пп.: Д. Харкевич, директор і Ю. Романчук, см. проф. ц. к. академ. гімназії; Др. К. Лучаковский, професор III. гімназії у Львові; — Вп. оо.: В. Небиловець, парох з Перегінська; Йос. Шуховський, парох з Братковець; Н. Дмитрів, священник в Америці; І. Гробельський, крилошанин капіт. станиславівської і М. Яцковский, префект духов. семинарії у Львові; — Вп. пп.: Др. С. Коссака, лікар; В. Шухевич, професор ц. к. школи реальної; Др. С. Федак, адвокат; В. Бойко, см. урядник Дирекції Скарбу; В. Мійський, см. над'інженер; Іл. Елиасевич, начальник огневої сторожі у Львові; І. Ясеницький, ц. к. управитель домен в Гриняві; Йос. Онишкевич, нотар; Коєть Паньковский, дир. кр. Союзу у Львові; Йос. Левницький, совітник при найвиш. Трибуналі у Відні; Григ. Кузьма, совітник висш. суду у Львові і Ол. Мишуга, оперовий артист; — 3 членів покровителів стратило товариство череа смерть, а то: Є. Кардинала Сембратовича, і вир. оо. крилошан: Ів. Южичинського і Ал. Тороньського.

Справами Товариства завідував Виділ, вибраний на загальних рокових зборах 29. вересня 1900. В склад его входили: директор акад. гімна. Е. Харкевич яко голова, о. катех. Д. Дорожинський яко заступник голови, проф. І. Громницький яко скарбник, проф. Р. Цеглиньський яко бібліотекар і о. Л. Лужницький яко секретар.

По мысли §. 7. стат. відбував Виділ кожного місяця засіданє і старав ся приєднуванем членів прилюдним покликом до загальної жертволюбивости, петиціями до Вис. Сойму, урядженем вечериць і иньшими дозволеними способами збільшити доходи та відповідно до потреб запомогати бідним учеників: грошовими датками на харч, одіж, помешканє і книжками, винаходжуванем приватних лекцій, вистаранем безплатних обідів і опікою в часі хвороби. Не спускає Виділ з ока також і дальшої цілі товариства: заведеня бурси для бідних учеників.

ДОХОДИ товариства за час від 1. липня 1900. до 30. червня 1901.:

Стан каси з днем 30. червня 1900.	K 1261-93
Членські вкладки	176-
Жертви добродіїв	688-14

*) Членами товариства „Руслан“ після §. 4. статута суть: 1) покровителі, котрі на цілї товариства зложать даток що найменше 50 К. нараз або в річних ратах що найменше по 10 К.; 2) члени звичайні, що зобовязуть ся складати що найменше по 2 К. річно.

Запомоги від інституцій	"	100.—
При виписах учеників вплинуло	"	109.36
З шкільних пушок	"	71.72
З Шевч. вечериць, уряджених учениками	"	90.—
З вечериць, уряджених на Бесіді	"	60.—
З мундуркового фонду	"	23.60
Відсотки за давнійші часи до 30/6 1901	"	745.69
Звороти	"	99.20
Разом		K 3430.64

РОЗХОДИ:

Запомоги на оплату хати	K	187.—
„ на харч	"	500.20
„ на одаг і обуве	"	581.40
„ на ліки	"	27.—
„ на шкільну оплату	"	8.—
„ на книжки і зошити	"	5.02
„ на поучаючі прогульки до Кракова і в гори	"	24.—
До основного фонду	"	379.22
Друки	"	3.50
Порта, стемплї, дрібні видатки адм.	"	5.33
Зворотні видатки	"	12.—
Звернено до основного фонду з відсоток	"	531.50
Разом		K 2364.18
Сальдо з 30/6 1901	"	1066.46
		K 3430.64

РАХУНОК ОСНОВНОГО ФОНДУ:

Стан з 30/6 1900 готівкою	K	3699.94
Удільний лист Дністра (вильсований 1900)	"	200.—
Купон від тогож листу за 1899/1900	"	9.66
Ухв. заг. зборів з 29/9 1900 приділено	"	479.22
Відсотки за давнійший час по кінець 30/6 1901	"	531.50
Стан з днем 30/6 1901 готівкою		K 4920.32

Грошовими запомогами наділено 95 учеників, з того 4 постійними місячними квотами.

ЗНАЧНІЙШІ КВОТИ ЖЕРТВОВАЛИ В ХОСЕН „РУСЛАНА“:

Вп. Добродій Др. Ст. Федак, адвокат краєвий у Львові, 107 К.; Хв. Товариство „Дністер“ 100 К.; Вп. д. О. Мишуга, артист оперовий 100 К.; Хв. Клуб Русенок з св. андріївських вечериць 60 К.; вп. д. Йос. Онишкевич, нотар у Львові 60 К.; вп. д. Вен. Мійський, ем. надіржінер 50 К.; N. N. через Дра Федака 50 К.; Абитуриєнти з р. 1881., зібрані 20/6 б. р. 40 К.; всеч. о. Ляндер із Залізців 26 К.; по 29 К.: вп. Урядники Дирекції Скарбу: Вп. дд. Др. Коесак, Григ. Кузьма, І. Рудницький, нотар з Луки і Ілар. Чапельський (узбирані з гри в круглі в Підлютім); 15 К. Вп. Др. Мих. Пачовський зі складки на весілю в Любіни; 11.15 К. Вп. А. Хойнацкий у Львові; по 10 К.: Вп. Др.

В. Коцовський і всеч. о. Григ. Ковч з Лисовець; по 8 К.: Вн. дд. Маке. Люб. бович, ем. директор у Львові і Мишкевич, радник скарбовий в Вадовичах. — Всім тим і другим, ту не поіменованим Добродіям і великодушним Покровителям бідної молодіжи складає Виділ „Руслана“ отсим щирю подяку і поручає се товариство і на дальше їх ласкавій пам'яті і опіці. Окремо-ж дякує Хв. Редакції „Діла“ за ласкаве посередництво в передаваню жертв і поміщуване відозв та виказів жертв в своїй часописи.

Бібліотека товариства числить звиш 1300 шкільних книжок для науки і 16-більших молитвенників. Число учеників заосмотрених книжками з сеї бібліотеки в шк. р. 1900/1901 виносило 290.

Бібліотеку сю збогатили дарами: Ученики: Сваричевский Алексій І. б. 1 кн., Романів Василь ІІ. а. 2 кн., Вольський Ілля ІІ. а. 1 кн., Лаба Василь ІІ. а. 3 кн., Гамаль ІІ. а. 1 кн., Демчук Осип ІІ. а. 1 кн., Кравець ІІ. а. 1 кн., Погорецький Онофрей ІІ. а. 1 кн., Кос Василь ІІ. а. 2 кн., Барич Василь ІІ. б. 1 кн., Сич Іван ІІ. б. 1 кн., Сохацький Іван ІІ. б. 3 кн., Величко Іван ІІІ. а. 1 кн., Химка Іван ІІІ. а. 1 кн., Сіянк Іван ІІІ. а. 2 кн., Шурак Тимотей ІІІ. б. 1 кн., Возняк Михайло ІV. а. 1 кн., Шухевич Тарас ІV. а. 3 кн., Казановський Петро ІV. б. 1 кн., Кульчицький Іван ІV. б. 1 кн., Тисовський Алекс. ІV. б. 5 кн., Ковч Омелян ІV. б. 1 кн., Манастирський Ярослав ІV. б. 2 кн., Грабар Стефан ІV. а. 1 кн., Козакевич Роман ІV. а. 1 кн., Яримович Теоф. V. а. 1 кн., Рудко Іван V. а. 1 кн., Медяцький Клим V б. 1 кн., Підгорецький Петро VI. б. 1 кн., Козак Анатоль ІІІ. а. 1 кн., Маргулес Клементій ІІІ. а. 1 кн., Тисовський Олекс. IV. 1 кн., Билиньський Олекс. IV. а. 5 кн., Прокопович Роман V. а. 1 кн., Сливюк IV. б. 1 кн., Салагуб Ілля ІІІ. а. 1 кн., Качун Григорій ІІІ. а. 1 кн., Весоловський Николай IV. б. 1 кн., Бережницький Богдан ІІІ. б. 8 кн., Сухий Волод. ІІ. а. 1 кн., Купльовський Йосафат ІІІ. б. 6 к., Медяцький Клим VI. б. 2 кн., Гумовський Никол. 1 кн., Цеглинський Іван ІІ. а. 4 кн., Цеглинський Григорій ІІ. а. 2 кн., Левицький Ол. IV. а. 2 кн., Федунків Тимотей абітур. 7 к., Дольницький абітур. 3 кн., Вн.п. Палидій Турчманович 3 кн., Ляндер Філіп VI. б. 1 кн., Дуліба Андрій V. а. 4 кн.

Абітуріенти в осени 1900. р. дарували: Плакида Григорій 10 кн., Гарасимчук Василь 5 кн., Процик Петро 3 кн., Кичма Омелян 5 кн., Жолевич Іван 9 кн., Вородайкевич Денис 5 кн., Мицько Теодор 3 кн., Пеленьський Йосиф 5 кн. Абітуріенти в р. 1901 дарували: Комаринський Володимир 2 кн., Миндюк Николай 7 кн., Воввідка Ярослав 4 кн., Абрисовський Лев 1 кн., Сметанський Іван 7 кн., Микитяк Андрій 1 кн., Кот Василь 1 кн., Козак Анатоль 4 кн., Хировський Стефан 3 кн., Шкоталко Павло 1 кн., Михалевич Михайло 6 кн., Кошель Йосиф 3 кн., Шараневич Михайло 9 кн., Стернюк Петро 1 кн.

Всім жертвуючим висказує ся сердечна подяка.

Е. Харкевич

голова.

І. Громницький

скарбник.

Загальні збори того вельми поважного, для нашого народного розвою так важного товариства, відбулись дня 4. с. м. на жаль при дуже малій участі членів, бо явилось всего 14, поміж тими лише 10 учителів рускої гімназії, для якої власне заложено се товариство! Проте не дивниця, що в комнаті не було під ту пору ніякого життя, хоч збори мали на цілі розправ-

лати про „житє“ учеників рускої гімназії! Мимо так сумного образця, відкрив збори основатель і голова, дир. Е. Харкевич теплою промовою з надією на красшу будучність і сердечним бажанем красивого розвою „Русланови“. Слово его відбивалось глухо о німі стїни комнати VIII. кл., в якій пробував звичайно тільки молодих сердець, що мимо холоду і голоду бють так щиро для рускої справи, потїшаючись тим, що небавки стануть і они до народної праці, та допоможуть своїм наслідникам провести молодечий вік в красчій долі!

На провідника зборів упросив голова о. Ганїцького з Рудна, а на секретаря проф. Вітошинського.

Протокол з послїдних заг. зборів прийнято без заміток, після чого увільнено каснера від відчитуваня справозданя за минувший рік, а то з огляду на те, що оно було друковане і переслане усім членам.

В дискусії, яка розвинула ся над діяльністю видїлу забрав голос проф. Білецький і сконстатував, що в минувшїм році наплило вкладок о 140 корон менше, як попередного року, наслідком чого жадає порученя будучому видїлови, аби поургував членів, домагаючись зложеня залеглих вкладок; надто ставить внесок, щоби всіх тих вичеркнути із ряду членів товариства, що через 3 роки відтягають ся від свого обовязку.

Каснер „Руслана“ проф. Громницький пояснив причину, за для якої зменшила ся оплата вкладок.

Дир. Харкевич піддає гадку, щоби віднести ся до родичів учеників рускої гімназії з візванєм, аби они вписувались в члени „Руслана“ і в той спосіб підпомагали ціли товариства.

Проф. Білецький домагаєсь від будучого видїлу, аби частїйше поміщував в часописях відозви до вступленя в члени, надто аби що два місяці подавав справозданя зі своєї діяльності, чим оживить ся рух і заїнтересуєсь оспалу руску суспільність, котра потребує заєдно принуки, надто щоби віднести ся до бувших учеників рускої гімназії, що нинї займають становиска, запевняючі їм материяльний добробит, і домагатись від них, щоби они підпомагали бідних учеників, так як їх підпомагано.

Усі ті внески прийнято.

Іменем контр. комісії здавав справу проф. П. Огоновский, вносячи, щоби Збори удїлили уступаючому видїлови абсолюторію. — Принято.

Вибору нового видїлу доконано на внесок проф. Копача аклямацією. В склад его, як також в склад контр. комісії, увійшли ті самі члени, що були вибрані до видїлу минулого року.

Потім слїдували внески.

Видїл вніс вложити 30% з сегорічних доходів (від 2168 корон, отже 600 корон) до основного фонду, а решту ужити на підмогу для бідних учеників. — Принято.

Проф. Білецький поставив внесок, аби видїл подумав про закупню площі під будову Бурси.

Дир. Харкевич пояснив ту справу і супротивив ся сему внескови з огляду на невідрадий фінансовий стан товариства.

Дальше поставив проф. Білецький внесок, аби видїл втягнув до акції збираня фондів „Руслана“ і учеників рускої гімназії, які в часї ферпї і свят мають нагоду до того, а се повинно статись тим певнїйше, що таке порученє є етичним чинником вихованя молодїжи.

Дир. Харкевич заявив, що розішле обіжники до учеників перед святами з візванем, щоби по мысли внеску п. Білецького збирали датки на ціль „Руслана“.

В кінці поставив о. Гайцікий внесок, щоби удатись до інженера Левинського з просьбою, щоби винайшов відповідну площу під будову Бурси.

По прийнятю сего внесення закryw предсідатель збори.

І м е н о в а н я.

— Пап міністер просвіти установив у Львові окрему іспитову комісію для кандидаток учительського стану в жіночих ліцеях та іменував; директором комісії радника двора і професора університету дра Людвика Цвіклінського; членами комісії і екзамінаторами: з польської мови проф. дра Романа Пілата, з рускої мови проф. дра Олександра Колесу, з німецької мови проф. дра Рішарда Маріяна Вернера, з французкої мови проф. дра Едварда Порембовича, з історії проф. дра Бронислава Дембінського і проф. дра Людвика Фінкля, з географії проф. дра Антона Ремана, з математики проф. дра Івана Раєвського, з фізики проф. дра Ігнатія Закшевського, з зоології і соматології та гігієни проф. дра Венедикта Дибовського, з ботаніки проф. дра Теофіла Цесельського, з мінералогії проф. дра Еміля Дуницького. — Іспитова комісія розніче своє урядоване д. 1. жовтня с. р. Бюро комісії злучене з бюро іспитової комісії для кандидатів учительського звання в гімназіях і реальних школах та містить ся в головнім будинку університетскім, на І. поверсі.

— Небавом обійме начальне становище у важкій галузі адміністрації, віце-президентуру краєвої Ради шкільної др. Едвін Плажек, дося совітник двору в міністерстві просвіти, котрого іменоване на місце уступившого дра М. Вобжяньського послядує в сих днях. Наколи справа станула так, що се становище мав тепер зайняти адміністраційний урядник, то не міг лучше випасти вибір, як іменно сей, до котрого причинив ся головні міністер просвіти др. Гартель, мавши добру нагоду пізнати прикмети д-ра Плажка. Вихований в східній Галичині, замолоду мав нагоду обертати ся серед руских священничих родин, а при тім пізнати добре рускі відносини, руску мову і письменство. Бувши старостою в Каменці і Золочеві умів безсторонним і людяним поступованем з'єднати собі загальне довіре населення і в 1891 році вишов послом до ради державної з Золочівщини. Покликаний небавом на совітника намісництва а відтак на совітника міністерства просвіти, зложив мандат і віддав ся зовсім службовим обовязкам. Шкільні справи не є ему чужі. Трема наворотами був референтом в Раді шк. кр., а основне гуманістичне образование стане ему у великій пригоді яко начальникови шкільництва в краю, знане рускої мови і руских відносин удешнить ему трудну задачу, яку має керманити шкільництва в Галичині.

Передплата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРІАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Знесене фізичного примусу шкільного, а введене морального*).

Квєстия шкільного примусу мала завсїгди своїх противників і обо-
ронцїв.

Місто шкільного примусу жадано від учителя, щоби тою совісною
працею заскарбив собі настїлько довіря населєня, щоби оно охочо поси-
лало свої діти до школи.

Безперечно учитель много може зробити в напрямі заохочєня дїтвори
до школи, до науки, але ніколи не можу погодити ся з тим, щоби учитель
міг на стїлько свою діяльність, свій вплив розтягнути, щоби люди, котрі не
понимають значїня школи, ані не бачать реальної (в очі буючої) користи з неї,
а яким діти в часї весняних робіт, осїнних зборів і т. д. необхідно потрібні —
охотно, лиш для гарних слів учителя з розмислом позбували ся одиноких
майже помічників в дрібній своїй господарчі. Тут отже не вистарчить вплив
учителя, тут мусить бути висша сила, котра спонукала-б селян до того.

У нас силою тою, котра материяльними стратами, а не мо-
ральною потребою силує людий посилати дїтний на науку, — се кари
грошові або арешт. Інших средств нема.

Однак сей спосіб примусу підкопує дуже значїне школи та повагу
учителя, а при тім знеохочує много людий до сеї інституції, — людий, що
при иньших обставинах могли би бути апостолами просвїти.

Загально знана річ, що учитель обовязаний що пів місяця предклядати
викази дїтний, що занедбують школу. Від сего обовязку не може жаден учи-
тель відтягнути ся, бо се противило-б ся законови.

Ради шкільні повітові визначують кари грошові і арешти тай розси-
лають урядам громадским до доручєня адресатам. Принагідно можна тут
замітити, що ті кари висилає ся звичайно пізно, коли роботи минули, а фрек-
венція усталила ся.

*) Передруковано з „Буковини“ ч. 67.

Що тепер дів ся?

Двірник, в обаві, щоби не прийшов карний післанець, або езекутор, починає збирати грабежі (часто в неділю або свята в корчмі), спихаючи вину за цій той клопіт на учителя та відсилаючи до него заграблених.

Тепер відбуває ся формальна процесія до учителя або управителя школи з просьбами, щоби учитель дарував кару. Коли учитель не вчинить сего, бо не може, спадає на него град прокльонів, а не раз і зневаг словних, ба навіть і чинних.

Щастє, як то є мущина здоров і сильний, — але що має робити слаба учителька? Утікає з плачем і замикає ся в помешканю, дрожачи зі страху, щоби яка розлючена баба не обложила єї мітлюю, або напасний хлоп не допустив ся злочину.

Чи-ж дивно, що селянин своїм психологічним поглядом уважає учителя за езекутора, котрий лише чигає на людську працю, а не за просвітителя, котрий прийшов проганяти тьму а вводити світло правди, світло науки?! Кому не відомо, як користають з такого стану річн жида-арендарі et consortes, вигадуючи різні байки, немовби гроші ті призначені для учителів, та иньші такі нїсенїтницї ширять антишкільну агітацію!...

А тепер звернім увагу в иньший бік.

Чи дитина, котра змалку наслухала ся нестворених річий о школі, о учителю, котрій єго представлено неменьше розбійника, а школу яко карне заведенє, а до котрого мусять єї віддати перед загрозою кари, коли дитина чує, має то пересвідченє, що собою викуплює батька від кари, — чи ту дитину можна скоро освоїти з наукою і попровадити правою дорогою.

Менї лучало ся, що деякі діти викрадали ся нишком з дому до школи, лучало ся, що і більша частина селян охотно посилала дітей на науку, але ніколи не дійшло до того, щоби всі солідарно дбали про те, відчували моральний обовязок, — декотрим і кари нічого не помагали.

— Нехай сотку заплачу — каже один темний богач — а покажу, що моя дитина таки не піде до школи.

Ще гірше стоїть справа з бідним. Єму доростаючий парень велику робить поміч, їдучи на роботу, де перекодує ся і крейцар принесе домів, — а прийде час, то єго батько відсидить зимою два дн в арешті, хоть в теплім кутї, відпичне, тай ще подякує, а дитина єго як не бачила, так і не бачить школи.

Тут треба проте шукати причини, чому 13.000 руских дітей¹⁾ остає без ніякої науки.

Отже треба конче змінити сей систем: знести примус фізичний а запровадити моральний.

Моральний примус є о много сильніший як фізичний. Се бачимо і у нашого народа при виконуваню релігійних практик. Ніхто-ж не силує селянина приміром постити, ніхто не посилає за ним жандарма, ані післанця карного, ані не бере до арешту, а предці кождий чує моральну потребу висповідати ся, або дати на Службу Божу, чи на акафист, чи за померших, чи на що иньше. — В чім лежить той моральний примус до виконуваня релігійних практик? — В боязни перед неклєм, а в охотї дістатись до неба. Некло ще

¹⁾ Див. „Буковина“ з 1901, ч. 40 „Народні школи, а рускі діти на Буковині“.

далеко, — ціле життя треба йти до него, а преці він в своїй уяві чує той неприємний стан і вже тепер хоче його оминати, та дійти там, де „ніт болізни ні печали“.

Аналогічно можна сю психічну схильність використати і для школи, тільки, розумів ся, уживати тут інших средств, котрих можна знайти подостатком.

У нас на се мало звертали уваги, але в інших краях нашої монархії справа та євже давно на дивнім порядку.

І так в Австрії, Чехії і Моравії, а навіть в Галичині (в Кракові 9. липня 1877 р.) на численних зборах так учительських як і позаучительських сфер ухвалено місто грошевих кар, котрих наш бідний нарід і так має подостатком, місто арештів та криміналів, котрі нічого спільного не мають з просвітою, а противно затемнюють її гарну, високу ціль, нехай прийме ся ту засаду, що:

1. без окінченої народної школи ніхто не сьміє бути прийнятим до ремесла, до терміну;

2. без окінченої народної школи ніхто не може бути припущеним до сповнюваня уряду в Радах громадских, як також до иньшої служби публичної;

3. мужчина без окінченої школи народної до 30-го, а женьщина до 24-го року життя не можуть входити в стан супружеский;

4. коли спосібний до військової служби викаже ся сьвідомством з добрим успіхом укінченої народної школи, місто 3 років, буде лиш служив два або й менше [$1\frac{1}{2}$]¹⁾.

Можна тут долучити еще иньші полекші для тих, котрі укінчили народну школу, а вложили тягарі на других. Коли-б ся гадка зреалізувала ся, тогди між народом відбув би ся таки процес психольогічний як при пощеню, сповіди і т. п.

Родичі посиляли-б дітний до школи, маючи на увазі, щоби їх син не служив три роки при війську, щоби їх донька віддала ся перед 24 роком²⁾ і т. п., а передовсім нарід уважав би школу не заведенем карним, а таким, котре ему уділяє много полекший, бачив би практичну користь народної школи, якої до тепер не може доглянути.

Народний учитель не був би тогди несимпатичним езекутором в очах народу, але батьком, приятелем, до которого з охотою віддавали-б родичі свої діти, бо робили-б то під напором морального примусу.

Тогди безперечно зменьшив би ся процент анальфабетів, просвіта досягла би всіх народних мас, а з нею і гаразд завітав би до нашого краю.

* * *

¹⁾ Тепер при війську діє ся впрост противно. Неписьменних пускають вже по 2 літах служби, наколи письменні мусять служити три роки. То велика кривда.

²⁾ Деякотрі виступали, щоби неукінчившим школу зовсім заборонити дружити ся, бо що за родичі, що за вихованці будуть ті люди, котрі дома вирости в півдикости, а в школі не набрали якої-такої оглади... Они в тій дикости вести-муть і свої діти і так суспільність лиш терпить, маючи таких вихованців, достарчаючих їй таких членів, що стоять завадою в загальнім поступі.

Висказавши загально свої гадки, даю слово цифрам, нехай самі говорять, — може що цікавого довідаєм ся.

Не маю під рукою справоздана бук. ц. к. Ради шкільної кравої, тож не можу напевно сказати кілька тисяч корон платить буковинське населення шкільних кар, але маю справоздане ц. к. Ради шк. кр. в Галичині і з віден подам статистичні дані.

Після справоздана ц. к. Ради шкільної кравої у Львові за рік 1898 сказано 64.741 людей на грошеві карі в сумі 112.281 к. 34 с., а крім того 11.002 на кару арешту. Бачимо, що на арешт засуджено шесту частку загального числа, або наколибисмо замінили арешт на кару грошеву, то вона виносилася б округло 20.000 к. Отже 132.281 к. 34 с. платять річно нарід в Галичині на шкільні карі.

Зваживши однак при тім, що галицькі настоятелі народних шкіл неправильно накладають ті карі, коли противно буков. правительству, високо держачи стяг просвіти, з цілою ревностю стягає ті шкільні карі, щоб лиш пригорнути нарід до школи, — дійдемо до пересвідчення, що в Буковині найправдоподібніше карі ті виносять ще більший процент як в Галичині. Факт, що на Ошнхлѣби, кіцманського повіту, котрі платять річного податку округло 3.000 к. не даліше як сего року наложено поперх 2.000 к.¹⁾ кар шкільних, може лиш укріпити мою гіпотезу.

Ті числа занадто вимовно доказують, що місто фізичного примусу шкільного, треба вже раз завести примус моральний, а гроші, котрі ідуть рік річно на шкільні карі розложити рівномірно на цілий край і з того підвишити учителям платню.

Се мої гадки. Я тїшав би ся, щоб они не були альфою і омегою, але щоб ще хто забрав голос в тій справі так з учительських, як і позаучительських сфер. Через виміну гадок вияснила б ся та важна справа і малопомало упорядкували б ся відносини.

14. червня 1901.

I. Г.

Регуляція платні учителів шкіл народних і виділових в Чехах і Шлезку.

Чеський сейм кравий ухвалив минувшої сесії слідуєчий закон упорядкування платні учителів, котрого найважливіші постанови є слідуєчі: 1) місця підучителів скасовано, 2) учителі з свідомством зрілості одержують посади провізоричних учителів і побирають 900 к. річної ремунерації, 3) платня учителів народних другої класи виноситься 1200 к., а в першій класі 1600 к., учителі народні другої класи аванзують по десятилітній беззаганній службі на учителів першої класи, 4) народні учителі побирають далі в п'ятилітніх додатків по 200 к. а учителі шкіл виділових таких по 250 к., 5) додатки упра-

¹⁾ Після інформації у начальника громади і посла на сейм кравий Казимира Богдановича.

вчителів шкіл народних виносять при однокласових і двокласових школах 200 к., при трикласових 250 к., при чотирокласових 300 к., при п'яти- і шестикласових школах 400 к., директори побирають також 400 к., директори шкіл виділових побирають 500 і 600 к., 6) всім сталим учителям належить ся квартирове і виносить від 200 к. в найменшій громаді до 800 к. в Празі, 7) учителям з кваліфікацією належать ся також активальні додатки і то в громадах понад 10.000 до 30.000 жителів 20%, від 30.000 жителів 30% а в Празі 40% платні. Учителі, що мають помешкане або побирають квартиру дістають половину активального додатку, 8) Ренумерація учителів-помічників виносить 70 до 80% від 1200 к., 9) учительки ручних робіт побирають при школах виділових 1000 к., а при народних школах 900 к., 10) повну пенсію виплачують по 40 роках службових. Вдови по учителях побирають 40% платні яко пенсію, а кожда дитина $\frac{1}{5}$ вдовичої пенсії. — Сей закон стає важним від 1. січня 1903, вагладно від 1. січня 1904 року. Ще ліпше урегулював шлезкий сойм краєвий платні своїх учителів. Учителі виділових шкіл першої класи побирають 2400 к., а другої класи 2200 к. Народні учителі поділені на чотири класи, а то I. класа 2000 к., II. класа 1900 к., III. класа 1600 к. а IV. класа 1400 к. До першої класи належать 20%, до другої 30%, до третьої 30% а до четвертої 20%. Учителі що не мають ще 3-ох літ служби по іспиті кваліфікаційнім побирають 1200 к., а учителі з сьвідомством зрілости 900 к. Службові додатки виносять 10% платні, а всіх разом в 7. Службові додатки числять від іспиту кваліфікаційного. Додатки управителів шкіл однокласових виносять 150 к. при дво- і трикласових 250 к., при чотирокласових 400 к., а при більше класових і школах виділових 600 к. Всім учителям належить ся помешкане або квартиру. Квартирове виносить від 100 к. аж до 800 к., а визначає его для кождої громади повітова рада шкільна. Сей закон важний від 1. січня 1902 р.

Час би був, щоби і на Буковині прийшли міродайні сфери до переконання, що учителі є прецїнь важїйшими факторами як державні слуги і урегулювали платні учителів після прикладу чеського або шлезкого сойму.

З поля нашого шкільного письменства.

Подає: проф. Василь Білецький.

II.

Крім разячих похибок річевих і язикових, які я вже вказав, найшов я в сїм переводі около 200 друкарських похибок, не вчисляючи в се неконсеквенцій граматичних, правописних і похибок проти інтерпункції, яких є також незвичайно велике число; викажу їх окремо. Пов. Перекладчик виказав всего 29 похибок. До невиказаних похибок друкарських належать отсі:

На стор. III.: Мейсея, зам. Мойсея.

X. ст.: управа, зам. управи.

3. ст.: архіпеляг, зам. архипеляг.
6. " постала, зам. повстала.
13. " привилеями, зам. привілеями.
19. " Vigonrout, зам. Vigonroux — в однім слові 2 похибки.
21. " Фараони, зам. фараони.
25. " щераз, зам. ще раз.
32. " 5. ряд. з гори: завоєванє, зам. завоєвання.
33. " божеств, зам. божества (2. р. з д.).
36. " са, зам. ся (4. р. з д.).
- " повострів, зам. півострів (3. р. з д.).
37. " закінчилася, зам. закінчила ся.
38. " постала, зам. повстала.
42. " архітектура, зам. архитектура.
43. " Dunker, зам. Duncker.
- " B. Busolt, зам. G. Busolt.
44. " Geschichte der Altherthums.
- " Weltgeschichte.
- " la culte, зам. le culte.
- " la Grèce, la Grece, зам. la Grèce.
- " Staatsaltherthümer.
- " des Altherthums.
- " greque, зам. grecque.
- " Chippier, зам. Chipier.
- " віддільний півострів.
53. " зв'язами.
- " в південній і в південній; в тім самім рядку (1. з гори).
54. " ні оден.
56. " управи́лейованої, зам. уприві́лейованої (в однім слові 2 похибки).
57. " ксеналазия, зам. ксенелазия.
59. " постала, зам. повстала.
60. " ті-ж.
62. " беззглядними.
67. " часі.
69. " 12. р. з д.: ще, зам. що.
70. " Дельфі.
71. " павгеленських.
74. " Іляди.
76. " Пеля—зги.
77. ст.: стороництв.
- " Йонських, зам. йонських.
- " в 3. р. з д. випущене „guerres" по „les".
78. " єгипетским.
79. " Мілтиад.
- " Філяйдів, зам. Філяїдів.
83. " Перені, зам. Перані.
85. " Ксере.
86. " війська, зам. військо, 4. р. з д.
90. " Еврімедоном, зам. Еврімедонтом.
- 91—92. ст.: athenienne, зам. athénienne".
92. ст.: Kohner; зам. Koner.
95. " атенькі.
- " атенька.
101. " Іхтіном, зам. Іктіном.
- " Поліклейт, зам.: Полікліт. (cf. Клістен, Арістид).
103. " Періля, зам. Перікля.
105. " Delbrück, зам. Delbrück.
106. " колу, зам. коли.
107. " постав, зам. повстав.
- " критикуючи, зам. критикуючі.
110. " містерій, зам. містерий.
111. " лякедемонська.
116. " sparthanischen.
119. " завзяті.
121. " Philip, зам. Philipp.
122. " боротьби.
123. " Дельфі.
- " нележних; дельфійскої — обі похибки в тім самім рядку.
- " Файль, зам. Файль.
130. " Лікайон, зам. Лікейон (похибка автора, не поправлена п. Перекладчиком).
- " випущене „з" по „потім".
134. " поселилися, зам. поселили ся.
137. " T. Mommsen, зам. Th. M.
- " des institution, зам. des institutions.
- " Altherthümer.
140. " збо́ча, зам. збо́чі.— Уживає ся: „збіч", ч. мн. „збо́чі".
144. " місто почали простиратись.

144. ст.: Servius Tullus, зам. S. Tullius.
 147. „ Uebeblick.
 149. „ Кассія, зам. Касія
 151. „ діяльносен.
 152. „ pillum, 2 рази, зам. pilum.
 156. „ зайшовши, зам. зійшовши.
 160. „ настали овація.
 163. „ Лациум (деинде впрочім:
 Лациум).
 164. „ Sicilens.
 168. „ тягла ся.
 170. „ Газдрубала.
 — „ 321, зам. 221.
 171. „ Ганібала.
 173. „ заволодів.
 176. „ étolienne, зам. étolienne.
 177. „ містерій.
 180. „ приймати гості.
 — „ староримскої.
 181. „ Македонський, зам. маке-
 донський.
 182. „ всякі.
 184. „ картагінські.
 185. „ обложеного.
 188. „ Ausgang, зам. Ausgang.
 — „ Vershwörung.
 189. „ селянства.
 192. „ Mithritade.
 197. „ вляду.
 203. „ Boisier, зам. Boissier.
 — „ Napoleon, зам. Napoléon.
 — „ Jules, зам. Jules.
 — „ Guirand, зам. Guiraud.
 — „ senat, зам. sénat.
 — „ Zeitchrift.
 204. „ честялю-бний.
 208. „ impluvium, зам. impluvium.
 209. „ Ціцерон.
 — „ школах.
 210. „ Portius, зам. Porcius.
 217. „ олесандрийскої.
 220. „ ал етажож.
 221. „ війська, зам. військо (3. р.
 з д.).
 222. „ Оетавіян
 224. „ великим.
 229. „ sieclé, зам. siècle.
 — „ in Alterthum.
 232. „ сестерціів, зам. сестерціів.

234. ст.: пожежі, зам. пожеж.
 236. „ головну, зам. головну.
 — „ Dionisios, зам. Dionysios.
 242. „ Maroboduus, зам. Marobodus.
 243. „ смерги.
 244. „ розуміне виробили ся.
 245. „ Carrea, зам. Carreae; —
 похибка автора, непопра-
 влена п. Перекладчиком.
 246. „ христіян, зам. християн.
 247. „ незвичйно.
 — „ письменик.
 249. „ la régne, зам. le règne.
 250. „ месиянічні.
 251. „ Веспезіяна.
 252. „ Neuman, зам. Neumann.
 253. „ копальні, зам. копальні.
 255. „ тиких, зам. „таких“.
 257. „ живе, зам. жива.
 261. „ безнастано.
 262. „ держави.
 263. „ Geschichte.
 — „ Костантин.
 264. „ Constantinus, зам. Constan-
 tius.
 266. „ Арія, 5. р. з г., Арія 7 р. з г.
 — „ прибували, зам. пробували.
 267. „ an IV siècle, зам. au IV.
 siècle.
 268. „ услівем.
 271. „ Аецій, але: Аеція.
 272. „ Валентиніаном, зам. Вален-
 тиніаном.
 272. „ як Володар Італії.
 273. „ поправила ся правне ста-
 новище.
 — „ жизнених.
 275. „ Установи, зам. Установа.
 276. „ Буда а індійський реформа-
 тор („а“ злишне).
 — „ Йонських, зам. йонських.
 278. „ смерт.
 — „ Пірг'а, зам. Пірга.
 — „ поражене (= kleska) нане-
 сена.
 281. „ христіян (15 р. з г.).
 — „ Мульвійського, зам. Мільвій-
 ского.
 — „ Алярих, зам. Алярих.

Лучили ся 2 похибки навіть в „Списі похибок“. Іменно на ст. 38. в 1. р. з д. надруковано: „здобув Сард“, зам. „з. Сарди“, а Перекладчик „поправив“ се в „Списі похибок“ на „Сардів“ (дієслова „здобувати“ ніколи в тексті підручника не уживає з 2. відмінком); на 148. ст. надруковано: „tribuni lebis“, а в списі похибок пише Перекладчик: „tribuni lebis, має бути: tribuni plebis“.

II. Перекладчик не поступав послідовно з назвами біблійними: одні подав в такому виді, в яким они подані в церковно-словянській мові, інші в латиньщенім виді.

Так пише: Навуходонозор, Вавилон, Ваал, Авраам... але: Йозуа, Абсалон, Регабеам, Еробеам, Филистини, Гедеон, Самсон, Фенікія, замість: Ісус Навин, Авесалом, Ровоам, Еровоам, Філістимляни, Гедеон, Сампсон, Фінікія.

Перекладчик поступав без усякої послідовности в віддаванню звука „і“ в чужих словах:

Так пише „и“ в отсих словах по „р“: лабіринт, Беритос, Тиринт, Коринт, Таврика, квірити, проскриптиї, Норикум, Норисги, Британія, Британія, Алярих, Гензерах, трибун, трибус, атрибуції, патриції, патрицієвський, принципат, тризейський, триюф.

„і“ пише по „р“ в отсих словах: Томіріс, Озіріс, Меріс, Арістагор, Локріс, Арістид, Арістомен, Арістофан, Арістогітон, Періклі, Арідей, Еврімедон, Евріпід, Мітрідат, Верцінтеторікс, Агіріколя, Оріген, Агіріна, Сібаріс, тріера, трієрархія.

Навіть в тих самих словах раз пише „і“, раз „и“. Так пише: Фритія (37, 127), Фрігія (199); Аристомед (55) і Арістомед (59); Арістотель і Арістотель (278); Евпатриди (61) і Евпатріди (77); Квіринал (233), квірінальський (142); проскрібований і проскрибований (на тій самій стор. 203!) Яка се послідовність, сли пише: Агіріна (246, 247, 280), але: Агіріна (225, 230, 234, 243)?

(Дальше буде).

Каміль Флямарион — Небо. Переклад З. Мирної. (У Львові, 1901. Накладом укр.-руської видавничої спілки. Ціна 2 К.).

Астрономія — се мабуть найстарша з наук, якою занимала ся людскість. Мимо сего тисячі літ треба було, щоби сю науку звернути на ті шляхи, якими повинна була поступати. Сеї реформи довершив Копернік, та відкриті знаряди оптичні; від сеї пори астрономія пішла прискореним темпом в перед, а в минувшій століттю (XIX.) зайняла через прецизю своїх обсерваційних та рахункових метод одно з найперших місць між науками природописними. Колосальний поступ астрономії, яка до недавна була лиш предметом фахових студій, не остав без впливу і на ширші верстви суспільности; всеж таки кожний чоловік по при свої буденні занятя бодай від часу до часу зверне свій погляд на небо та завдасть собі питаня, яке значіння мають ті безчисленні світла небесні, і кожний, хоч і як прозаїчний чоловік, почув серед ясної погідної ночі якийсь потяг полетіти гадкою в ті сфери небесні і почув себе злученим з тим безмірним світлом. І нічо дивного: чоловік — як каже К. Флямарион в своїй Уранії — є горожанином неба (всесвіта), а не землі. Нові відкриття астрономічні передістають ся по часописах до відомости і ширших кругів людей, так що мимохіть являєсь потреба науку сю спопуляризувати.

Дійсно, ніяка наука не надаєсь може в такій мірі до спопуляризованя, як власне наука астрономії; тому у всіх мовах повстали популярні, більше або менше вдатні підручники астрономії. Лиш у нас до недавна не було ніякої популярної книжки, деби ясно після найновіших поглядів були представлені висліди всіх галузей новішої астрономії.

Тій недостачі запобіги має висше наведена книжка. Видавнича Спілка дуже добре зробила вибравши на перший раз книжку найзнаменитшого нині спопуляризатора астрономії у Франції. Вже само імя Флямаріона дає запоруку, що мимо легкого займаючого представлення річи книжка его подасть суму правдивих відомостей, без цілого тяжкого математичного апарату. Его „Небо“ ціхують всі ті свойства, що і инші его твори; не в се книжка тої міри, що пр. Litrow-a Wunder des Himmels або Ernst-a Астрономія зізід сталих; в се популярний, а навіть дуже популярний трактат, призначений, як автор виразно каже, для дітей і жінок. Але як раз такий популярний трактат — коли має свою ціль осягнути — мусить і в переводі задержати всі добрі свойства первовзору. Дальше і на се звернути треба увагу, що первовзір вийшов перед пару роками, а від того часу неодно змінило ся та прибуло в науці; добрий перевід повинен се узгляднити.

Побачимо, о скільки перевід відповідає згаданам вимогам. Судити ту треба очевидно не із змісту, о якого вартости не можна сумнівати ся знаючи автора, але в першій мірі по висказах і зворотах, яких уживає перекладчик. На жаль, перекладови закинути можна неодно в тім згляді; покажу на примірах, що терміновольотія, якої уживає д. Мірна, в дуже часто або невластива або що гірше, темна і неясна. Обмежу ся лиш на деяких виразах, які відразу впадають в очи.

І так: перекладчик уживає раз слова „південь“, другий „полудне“; думаю, що належало тримати ся одного виразу „полудне, полудень“.

На переміну каже д. М. „меридіян“ і „полудник“; повинно бути „полуденник“.

„Затьміне“ сонця (місяця) заступлено неясним терміном „міна соняшна“ (місячна). Взагалі всюди уживає д. М. прикм. „соняшний“, хоч каже ся „сонічний“.

На означенє „констеляції“ уживаний дуже тяжкий термін „співзіря“, очевидно без потреби. Так само місто всюди принятого слова „обсерватор“ уживає д. М. незручно кованого слова „спостережник“!

Місто „рівник“ пише д. М. „екватор“; місто загально принятого „промір“ неясне, нічо не кажуче слово „прогін“. Неслушно називає д. М. міну „хвилиною“, бо се більше відповідне для секунди.

Далі „горизонтальний“, „вертикальний“ місто „поземий“, „прямовісний“; „швидкість“ місто „скорість“, „магнесовий“ місто „магнетний“, „вчислене“ місто „обчислене“, „мильна бульбашка“ місто „миляна банька“, „порожнеча“ (ст. 51) місто „порожній“, „кружляти“ місто „кружити“.

„Річний оборот“ заступає д. М. словом „роковий оборот“, хотяй роковий означає зовсім що иншого.

Загально приняте слово „люнета“ заступати безглуздам „глядна труба“, а „выпуклий“ (віблий, взгладно вогнутий, в говорі гуцульскім — Ред.) заступати, як се робить д. М. через „опуклий“, що найменше невластиво.

Так само писати всюди „радіус“ місто „луч“ або „радіус вектор“ місто „луч провідний“ (чудесна в форма „радіусом“), „сектор“ місто принятого

„вирізок“, „шар“ (пр. ст. 105) місто „куля“, „турбація“ місто „нертурбація“ (заколот), се лязковий дивогляд. Таким дивоглядом є залюбки через д. М. уживані форми „мінімум“, „максимум“ (2-ий відмінок).

Транскрипція французкого *lieu* через *ль* також невласлива.

„Протуберанція“ мильно названа „протуберанс“ (через незрозумінє французского терміну).

На ст. 59 фігурує незрозуміле слово „горен“.

На ст. 65 є слово „північна зіграва“; здаєсь, що сей дивогляд має означати „зорю полярну“.

„Відсвіт“ місто „відбите“ є також невласливе.

На ст. 79 „ступень“ місто „ступень“, „кружінь“ нічо не значучий термін місто „обвід, округ“. В тім самім значіню ужите слово „обрій“, також невідповідно.

„Коса лівія“ місто „скісна“ є також невласливе.

Невірний є також термін „розділити одно число на друге“ місто „поділити через“.

На ст. 98 „коловоротна вісь“ місто „вісь оборотова“, на ст. 103 „приплеканий“ місто „сплощений“.

Сатурн не має „кільця“ (ст. 108), лиш „перстень“.

Найцікавійший є термін „туман“ на означенє „мраки“ та нічо не кажучий термін „туманність“, котрий має означати німецке *Nebel* (польске *mgławica*); руским терміном на се є на мій погляд слово „мраковина“.

На ст. 139 слово „довгота руху“ місто „час руху“.

На ст. 149 слово „нуль“; сто раз ліпше „нуля“ або „зеро“. „Кружало“, „диск“, на означенє „кружка“ невідповідне (кружало = польске *bańka*).

Назвиска італійского ученого *Schiaparelli* раз фігурує яко „Чиапарелі“ (ст. 94), другий раз яко „Чійпарелі“ (ст. 107). Отже властиво як? Здаєсь ані одно, ані друге.

Длячого д. М. називає „Плеяди“ „Волосожаром“ або „Волосожиром“, не розумію, длячого „Прокіон“ фігурує раз яко „Порціон“, другий раз яко „Проціон“, „Атаір“ раз яко „Алтаір“ (і то постійно), другий раз яко „Антаір“, „Гидра“ яко „Видра“, „кокос“ яко „кольос“, „Арктур“ яко чудаккий „Арктурус“ (гарна форма „Арктуруса“), „Геракль“ яко „Геркулес“, „Кентавр“ яко „Центавр“, „Вага“ (*balance*) яко „Терези“, „Волхви“ яко „Маги“ і т. д. се лишаю увазі читача.

Думаю, що тих дивоглядів доєсть, щоби прекрасну книжку Флямариона просто здискредитувати.

На ст. 107. Юпітер має 4 місяці (такий стан науки був тоді, коли Флямарион видав свою книжку); нині знаєм, що місяців тих 5, але д. М. видко сего не знає. Так само д. М. також не знає, що найсильнішим рефрактором не є вже нині рефрактор *Lick's*, лиш рефрактор *Yerkes's* в *Chicago*.

На кінці книжки є кілька таблиць, добре викінчених; лиш не знаю, чи хто знайде ся, щоби зрозумів підпис під фіг. 3 на таблиці I. Длячого-перстеновий кратер на табл. IV. фіг. 31. названо „цирком“ не знаю (мабуть *lucus a non lucendo*).

На тих увагах кінчу; жаль мені, що перевід випав так слабо, що з первовзором і рівнати ся не може. Думаю, що обовязком „Видавничої Спіл-

ки" в провирити рукописи і не допускати до того, щобн люди уживали неістнуючих слів і думали, що кнвжка черес се стала вартнійша, наколи в ній накопичено тільки і таких безглуздох слів, яе пр. „сузвізде“, не числячи вже множества пньших, троха меньше разячих.

Др. В. Левицкий.

Всячина.

— Приготовляючу класу до руских паралелюк гімназіяльних в Чернівцях призволило мівістерство просьвіти отворити від слїду-ючого року шкільного. До сеї приготовляючої класи будуть приймати учеників, що скінчили третій рік шкільний, аби їх приготувити до I-ої класи гімназіальної. В приготовляючий класі буде учити осібний учитель в ранзі учителя школи вправ всего того, що при вступнім іспиті з рускої і німецької мови, з рахунків і релїгії вимагають. Ученики, що з кінцем року будуть мати добре свідощтво, переходять до гімназії без вступного іспиту. На місце учителя приготовляючої класи буде розписаний конкурс в січни 1902 р.

— Людовий університет в Коломиї. Програма популярно-наукових викладів в Коломиї на місяць жовтень така: дня 13-го жовтня відбув ся виклад проф. О. Макарушки: „Про Тараса Шевченка“; — в неділю дня 20 го с. м. виклад Л. Посацного: „Про великого київского князя Ярослава Мудрого“; — в неділю дня 27-го с. м. виклад проф. Волод. Масляка: „Про давних Греків і Римлян“. Вступ на всі виклади безплатний. Початок о 5 год. пополудни.

— 3 Самбора. До рускої школи вправ в Самборі вписало ся на 1901/2 р.:

I	класа школи вправ	15
II	„ „ „	20 + 1 до польської
III	„ „ „	24 + 1 „ „
IV	„ „ „	28 + 3 „ „

Число учеників в порівнянї з року 1900/1 зменшило ся о 20; особливо сю обнижку бачимо в висших класах, до котрих є сильний вплив молодїжи сїльскої. До учительської семінарії записало ся:

	Русинів:	Поляків:	Разом:
Курс	19,	16;	35
I рік	33,	33;	66
II „	31,	27;	58
III „	23,	24;	47
IV „	24,	16;	40
Разом:	130,	116;	246.

— До рускої гімназії в Перемишлі записало ся сего року учеників:

До приготовляючої класи	54
„ I кл. поділеної на два відділи	132
„ II „ „ „ „ „	76
„ III „ „ „ „ „	67
„ IV „ „ „ „ „	63
„ V „ „ „ „ „	57
„ VI „ „ „ „ „	33
„ VII „ „ „ „ „	48
„ VIII „ „ „ „ „	32
Разом	564

— Цифри говорять. До І класу гімназійної в Станиславові вписалося 45 руских школярів. З давних лишилося 7, разом 53. Наколиб в Станиславові була руска гімназія, згадане число певно подвоїло-б ся, як по других руских гімназіях сего року.

— До Бурси руского педагогічного Товариства в Станиславові прийнято з початком року 28, а в вересні знова 6 учеників, так що число всіх вихованків виносить 34. Число зголошуючих ся ще учеників є так значне, що управа Бурси если схоче вдоволити їх прошенням, буде мусіла донаймати ще один домок на подвірю, що дотерва в речинцях наймових може стати ся. Не здійснили ся отже наміри людей ворожих сій Бурсі, що спричинили виповіджене дарового мешканя в реальности Митрополита Шентницького, яке стоїть тепер пусте.

— Важне для катехитів. Вже вийшов „Підручник практичний“, як має ся учти релігії в І класі, зглядно на 1. і 2. степені науки в школах на родних. Всі, що учать релігії, повинні купити собі тую книжку, котра продає ся по 1 К в книгарні Шевченка і Ставропільській, а з пересилкою поштовою о 10 с. дорожше.

— Движима азбука, — се прилад до образного представлення початкової науки читаня і писаня. Видав Григорій Блій, емеритований учитель 6-класової школи у Львові. Комплет обимає 76 букв, писаних на картоні, wraz із пуделком до переходування і відповідною конструкцією та з приладом до устанавлення букв. Ціна 10 корон; для учителів народних, книгарень по 8 корон. Замоваляти можна в канцелярії Товариства „Просвіта“ у Львові і в книгарні Ставропільській (ул. Руска, ч. 3). „Движима азбука“ повинна безусловно знаходитись в кожній народній школі.

— Паралельки в Тернополи. На внесеніє тернопільськими Русинами поданіє ухвалила тамошня рада громадська заложити при 4-класовій школі народній женьській рускі паралельки з хвилею, коли школа буде перенесена до старої школи реальної, для котрої буде ся новий будинок.

— Позашкільна опіка. Міністер просвіти вислав до всіх властей шкільних розпорядженіє, в котрім підносить додатні успіхи, які osiąгнуто в декотрих школах середних через публичні виклади для родичів молодіжи шкільної і ширших кружків, що займають ся справами молодіжи. В викладах тих обговорювано відносини учеників до учителів та родичів, і розбирано в способі популярний ріжнородні квестиї наукові. Міністер підносить з натиском успіхи викладів тих осіб, що при помочи стипендій відбували проїздки по Італії, Греції, Франції і Англії. Позаяк виклади такі видко відповідають бажанню публки, тому міністерство просвіти звизає шкільні власти краєві, аби організували такі виклади в школах середних, де лиш відносини місцеві на се pozwalюють.

— Жіночі ліцеї. Wiener Abendpost доносить, що міністер просвіти видав провізоричний статут з нормальним планом наук для 6-класових ліцеїв жіночих, і іспитові принисє для учительських кандидаток при таких ліцеях. Науковий план, в яким головню узяглено німецькі школи, є того рода, що можна єго приноровити і до шкіл з иньшими викладовими мовами. Обязковими предметами мають бути: релігія, язики: викладовий, французский і другий сучасний, зглядно язык краєвий, географія, історія, математика, природничі науки, рисунки відручні, геометрія і каліграфія. Надобовязковими предметами є: спів, гімнастика, жіночі роботи ручні, стенографія і домашнє господарство. Наука трєває 6 літ.

— Зріст католицької Церкви. Учений Бенедиктин з Маредсеєнє в Бельгії спорядив статистику що-до зросту католицької віри в XIX віці: В Англії і в Саксонії, на початку столітя було 120.000 католиків; нині є їх там звиш 2 міліони з 3 архієпископами, 28 єпископами і около 3.000 сьвященників. В Голляндії лєдвє одна пята часть населєня була католицькою, нині при два рази біль-

шім числі людей, дві пяті ісповідує католицьку віру. В Німеччині з 6 мільонів католиків дійшло до 13 мільонів. В Швайцарії з 542.000 дійшло до 1,170.000 в азійській Туреччині з 300.000 до 658.000, в Персії з 3.000 до 40.000, в Сполучених Державах з 36.000 зросло на 10 мільонів. На островах Великого океана, де з початком сего століття зовсім не було католиків, нині є їх до півтора мільона. В Африці з кільканайцятьох тисячів католиків дійшло нині до півтретя мільона.

ГРИГОРІЙ ВРЕЦЬОНА

учитель і бувший заступник управителя рускої школи вправ при муж. учительській семінарії у Львові, член всіх народних руских товариств, директор Краєвого Союзу кредитового, упокоїв ся дня 2. с. м. сколо 10 год. вечером у Львові в 62 році многодіяльного житя.

Покойний Григорій родив ся дня 8. жовтня 1839 р. у Винниках коло Львова. Початкові науки побирав в місцевій школі, а по руски читати та троха писати научив ся від місцевого дяка, у котрого учив ся також церковних ритуалів. В р. 1851 відвезли его родичі на дальшу науку до Львова і умістили в бурей Ставропільського Інститута, де доучив ся також церковних ритуалів. У Львові ходив наперед до т. зв. взірцевої школи нормальної, потому до академічної гімназії, званої бернардинської, а вкінці на дворічний курс педагогічний, так звану педагогічну препаранду. В нормальної школі і в гімназії був тогді виклад німецький, а на курсі педагогічним німецький, руский і польский. Здавши іспит на учителя шкіл головних (нормальних), став в р. шк. 1862 шкільним практикантом у взірцевій гр. к. школі в Народнім Домі, а від 1. марта того-ж року іменувала его шкільна власть, тогді руска митрополіча консисторія учителем в селі Підгірцях в золочівським пов.

Мімо неприязних місцевих обставин і прикростей, яких зазнавав за свій патріотизм, витривав в Підгірцях 15 літ зразу на становищі учителя, опісля управителем тамошньої двоклясової школи, а за свою взірцеву діяльність учительську діставав що року нагороди і похвали навіть від нових шкільних властей. В Підгірцях заложив він шкільну читальню для старшої молодіжи, шлекав старанно церковний спів, належав до громадської ради та дбав щиро о добро громади, так що лишив єї з маєтком в готівці до 20.000 зр. Опісля був один рік учителем в містечку Лешневі в брідокім повіті, завів там хоральний спів і вечірні поучаючі відчити для міщан та причинив ся багато до прикінчення будови нової гарної школи. Був також кілька місяців учителем в Росілівній коло Солотвини. Всюди полишив по собі як найкращу пам'ять у селян і міщан, для котрих був щирим дорадником у всяких громадських справах.

Від р. 1877 був пок. Григорій старшим учителем в рускій школі вправ при муж. семінарії учительській у Львові. Незвичайно совісний і пильний учитель, був він любимцем дітвори і родичів. В остатнім році шкільним заступав покойний опорожнене місце управителя згаданої школи, а від вересня с. р. був з причини недуги на урльопі і подав

си на емеритуру. Як довідуємось, краєва рада шкільна вислала пропозицію до Відня, щоби покійного при нагоді его переходу в стан суспочинку наділити золотим хрестом заслуги з короною.

В літературнім руху брав покійний від дуже давня живу участь, дописуючи до „Ластівки“, „Голосу народного“, до „Газети шкільної“, „Зорі“, „Письма з Пресвіті“, до „Слоза“, до „Діла“ і иньших часописей. Коли в 1879 р. пок. Ом. Партицкий перестав видавати свою „Газету шкільну“, став пок. Врецьона на те місце видавати „Шкільну часопись“ і з'єднав був її популярність між народними учителями. Видавництво се вів він аж до мая 1890 р., а тоді передав его „Рускому Товариству педагогічному“, котре з того часу стало видавати „Учителя“. Крім того покійний написав гарне оповіданє п. з. „Зона, безплатна учителька“, дозволена шкільною властію на премію шкільну, видав „Практичну науку шкільної правописи“, був помічником при укладанню книжок шкільних і т. и.

Покійний Врецьона належав від давня до всіх народних руских товариств і особливо в декотрих з них був невпинно діяльний. В товаристві „Пресвіті“, до котрої належав від єї заложеня, був від давних літ постійним членом головного віділу і все радо приймав кожду працю; чи треба було обняти постійний який реферат в віділі (пр. о читальнях або філіях), чи надзір над канцелярією, чи виїхати де, нераз в слоту або стужу, на отворене читальні, — ніколи не ухилив ся від нічого. Дуже щиро займав ся віц і читальнею при „Пресвіті“. Так само діяльний був покійний в товаристві „Шкільній Помочи“, що опікує ся дівторою руских народних шкіл у Львові; в „Народній Торговлі“ був від давних літ членом контрольної комісії, а в „Кравім Союзі кредитовім“ від его заложеня директором і каснером.

В році 1885 стратив покійний двох дорослих синів, з котрих один був уже на третім році прав, а другий мав сідати до іспату зрілости, та лишив ся нараз зовсім бездітним. Таке горе могло би і великана підкосити та позбавити всякої енергії; але покійний мов би в трудах для народної справи глядав потіхи в своїм горю, з тим більшою енергією працював для громади. Тим то і смерть его мусіла викликати загальний жалі між рускою громадою, тим більше що не легко буде так скоро заступити таку робучу силу.

Покійний вже від літа нездужав, але тримав ся на ногах і працював майже до останних хвилях.

Похорон відбув ся в вівторок 5. листопада о год. 3 пополудни з дому при улици Личаківській ч. 17.

Похорони бл. п. Григорія Врецьони дали найкрасніший доказ, яким поважанем, якою любовію тішив ся сей незвичайний труженик на народній ниві. Похорони провадив Впр. о. Мітрат Туркенич в супроводі 20 так львівських і по за львівських священників: жалібні співні сполучених хорів молодіжи уч. семинарії, тов. „Зорі“ і „Львівського Союзу“ товаришили величному та поважному походу похоронному, посеред якого ми бачили представителів Ради шк. кр., цілий збір учительский рускої гімназії і учит. семинарії, директорів Союзу, Дієстра, Народної Торговлі, віділових і членів Рускої Бесіди, Пресвіті, Народної Ради, Сокола, Зорі, Клубу Русинок, цілі рускі родини, много поза місцевих учителів, давніших товаришів пок., Редакцію „Діла“, а найбільше шкільної молодіжи, якої правдивим учителем і опікуном був покійний.

Тіло уложено на личаківськім кладовищі при могилі покійних синів Гр. Врецьони; по відправленю похоронів промовив катихит семинарії Впр. о. Е. Гузар на темат: „Се був праведник“, розпращавшись з покійним іменем збору учительского і шкільної молодіжи. Опісля промовив

Впр. о. Данило Тячківч, парох з Закомара, іменем замісцевих съязеників і учителів згадуючи про молоді літа покійника та про его діяльність, яко учителя по селах. — Сумний похоронний обряд закінчив ся промовою проф. Володимира Шухевича, котрий іменем Львівської Громади сказав ось що:

Неумолимий закон природи наніс нам новий тяжкий удар, якого жертвою Григорій Врецьона, один з найличніших членів львівської рускої громади. Проте і годять ся споминути теплим словом сего незвичайного труженника-громадянина!

У нашого народу є повіре, що умираючий бачить тамтой світ, що він проте може бути посередником поміж сим а тамтим світом. Звідси взяв ся звичай, що умираючому тичать у руки зажжену свічку а то на те, аби ліпше бачив, що дїє ся на тім світі, а окруживши его, допитують ся, що і кого він там бачить і передають ему порученя до померших членів родин. Однак головною хвилею сего звичаю є заповідь, яку умираючий приповідає домашнім.

Смерть Гр. Вр. постигла нас так ненадійно, що ми не могли запитувати его про послідню заповідь, проте послухаймо глухого голосу, що добуваєсь з сеї домовици. Він кличе до нас: Спасибіг вам, що випроважаєте мене до отсеї моєї нової хати, спасибіг вам що так красно, так велично виражаєте мене на той світ! Вашою участію в моїх похоронах признаєте, що моя праця, ложена на народний жертвенник була добра; а сего і тільки се я бажав. Тепер легче мені йти на той світ бо сьміливіше можу стати на суд, в яким засідають апостоли і мученики народні. Спасибіг Вам за те! — Лишаючи Русь святую, се поле заєдних борб, зіляне рускими сльозами і рускою кровю, той вічний табір борців за правду і волю, прорікаю вам: Орудієм борби вашої нехай буде національна сьвідомість! Під стигом тої сьвідомости кидайте здорове зерно на руску ниву, оно там певно скільчить ся, а перебувши бурю і люту зиму выдасть оно золотий колос, який подасть поколіню найкрасішу поживу — волю!

І справді, така заповідь, такий голос мусить походити від чоловіка, що цілим своїм житєм написав нам евангеліє, з якого ми бачимо, що Гр. Вр. був вірцем усіх чеснот, був громадянином сильного правового характеру, був виправді тихим, однак сьмілим борцем за правду і волю, що він усе радо і без упину тягнув тяжкий плуг руского життя, при чім мав заєдно широко розпняті крила одушевлення для народних справ. Не вибагливий в житєвих потребах, живив він духа свого насущним хлібом своєї заводової праці, а по при те був він жадний иньшої праці, іменно такої, якої домагаєсь від кожного сьвідомого Русина народна справа; закушавши раз поживи тої праці домагав ся єї що раз більше, бо пізнав, що она по при обовязок народний приносить ему пільгу в терпіню, осолоджує незavidно долю родинного життя, додає сил в умученю, приносить супокій душі, вдоволяє і відмолджує чоловіка.

Хоч поле праці его було тернисте, а до того треба було до него дібратись через клуби пороку, яким засипувано ему очі, перебиратись через болота, які підкидувано ему під ноги, одежа его вийшла виправді зімнята від праці і подерта від терня, однак ніколи не сплямлена, ба навіть не було на ній брудної порошини!

Так поконуючи усі перешкоди кидав Гр. Вр. зерно на руску ниву, полишаючи нам золоті колоски, що виростають з того зерна!

Що-ж подаємо ми ему за ті его колоски? Отсю вузку, зимну, бідну хатчину? Ні! Се лиш для зверхньої поволоки Твого духа, незабутній товаришу! Незабаром вкриє виправді сира земля твоє тіло,

однак Твій дух остане між нами, а се на те, щоби ми Тобі заплатили вдячністю за Твою працю, за Твоє євангеліє! Нехай-жеж та вдячність товаришить Твому духови на усіх его дорогах, а руска земля, якої Ти був вірним сином, якій ти присвятив працю Твого життя, нехай буде для зверхньої поволоки Твого немиряючого духа — пером!

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“

ілюстрований календар на 1902 р.

Вже вийшов з друку „Товариш“, багато ілюстрований календар на 1902 рік.

Товариш — се перша в тім роді книжка взагалі в нашім краю.

Товариш містить в собі 24 карт зьвіздиного неба (по дві на кожний місяць) і багато ілюстрацій, прим. з війни бурскої, хінської, портрети визначніших людей і т. ин.

Товариш подає раду, як вибрати собі зване і як радити собі в ріжних хвилях і потребах життя.

Товариш важний і потрібний для всіх, а приступний для кожного, хто лише уміє читати.

Хто собі купить „Товариша“, буде знати то, що на небі і то, що на землі.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати „Календар в руці“ і знати, як робить ся календар.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати справді товариша, котрий стане ему в пригоді в неодній хвилі життя.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати книжку, котра придасть ся ему не лиш на один рік, але й на ціле життя.

Хто хоче пересвідчити ся, що то все правда, що тут написано, нехай купить собі „Товариша“, а певно не пожалує. — Ціна 1 К. без пересилки поштової; з пересилкою о 10 сотиків більше. — Замовляти у Сени Горука у Львові, пл. Домбровского, ч. 1.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 рік.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О розбуджуванню альтруїстичних нахилів у дітей.

Саме перечитане повнішого заголовку може насунути читателеви деякі сумніви і питання. Розбуджуванню альтруїстичних нахилів значить тільки, що поборюванню егоїзму; але чи егоїзм треба дійсно поборювати? Чи альтруїстичні нахили потрібні чоловікові до щастя, а чи-ж егоїзм в формі добре понятого інтересу не вистарчить суспільности за поруку розвою і поступу? В тій kwestії дали ся чути недавно дві дуже відмінні гадки. Ми чули, що наше виховане недостаточно розвиває в дітях фізичну і моральну силу, „клеваки і пазури“ перворядні прикмети „сильного бульдога“. А знов в приватній розмові дуже часто дає ся почути гадка, що найщасливішими людьми суть скінчені егоїсти.

Однак здає ся, що ті погляди суть досить плиткі. „Добре понятій інтерес“ — се дуже еластичний висказ, котрий властиво не відповідає нічому конкретному. Один видить інтерес в тім, аби ширити довкола себе просвіту і ждати на її добрі загальні результати, на котрих доперва хоче зацелити власне добро; а другий волисть використовувати чужу глупоту здобуваючи особисті користи коротшою дорогою. З егоїстичної точки зріня суть оба способи рівноуправнені, а дискусія о тім, котрий лучше провадить до ціли, не довела-б до нічого. В тисячних случаях щоденного життя видимо, що хочби найвишні і найвсестороннійші розум і образование не хоронять людей від кривдження других і шкодження загальному добру, коли в гру входить особистий інтерес. Розум може сумніве освічувати і ним управляти, але его не заступить. Впрочім наше розумоване стає дуже часто свідомим або несвідомим товмачем наших чувств і служить їм так, що хочаби доказати, що річ котрої бажаємо самі, є конечною, морально управленою і наказаною потребою, ніколи не терпимо на недостачу переконуючих аргументів. Аби о тім переконати ся, досить пр. розглянути ся в діяльності різних політичних сторонниць, котрі, попираючи нераз з обурюючою безоглядністю свої егоїстичні класові інтереси, все виписують на своїм прапорі добро краю. Аби бути позиточним

членом суспільности, треба передовсім хотіти, хотіти широко і гарячо. Дійсно добрим горожанином не стає чоловік случайно, а коли одержить ту назву случайно, то одержить її незаслужено.

Не досить на тім що скінчені егоїсти не можуть бути позитивними суспільности; в річю більше чим сумнівною, чи егоїзм запевнює їм щастє. Правда, що нечутливість на чужі терпіння потроха затісняє сферу прикрих вражінь, яких такі люди можуть дізнати; однак натомість тим інтензивніше відчують свої власні. Впрочім співчутє для чужих терпінь ніколи не затроює нам життя в тій мірі, що власні нещастя, бо в тім случаю дізнавану прикрість лагодить кожний крок, зроблений в ціли несеня помочи, внутрішнє вдоволенє, що нам удало ся принести хоч малу полєкшу, і почутє людської солідарности, котру стверджуємо власними ділами. Однак часом, не здаючи собі з того ясно справи, чувло добре в хвили, коли оказуємо другим співчутє, що світь будь що будь не є пустинею, — що люди можуть бути дійсно братами і ними бувають, — що на кожде людське горе мусить найти ся скорше чи пізніше якесь средство. Бєли порівнаємо чорну розпуку, якій віддає ся неодинок чоловік на гадку о утраті майна, з котрого ані одного гроша не заробив власною працею, з задивляючим спокоєм бідака, котрий ділить ся з другим послїдним куснем тяжко заробленого хлїба або недостаточною навіть на одну особу одежєю, видимо ясно, що щастє чоловіка не мірить ся его матеріальним достатком і егоїстично понятим добробутом. Також крайний песимізм можна частійше стрітити у егоїстів як у альтруїстів; єї послїдні не жалують ся до того майже ніколи на пустку життя і безцільність его. Правда, що егоїсти мимо песимізму суть нераз дуже до життя привязані; однак се є часто розпучлива любов, любов, що утруднює життя і робить его дуже тяжким, бо зі всіх борб найбільше безнадійною є борба зі старостєю і смертю. Альтруїсти, хоч їх позитивне життя представляє більшу вартість, цїнять его менше, бо чують, що можуть самі себе пережити, а радше що їх цїли, надії, бажання, стремління і діла переживуть їх. Хоч би життя їх було коротке, то все-ж таки є оно повнійше і буйнійше як життя тих, котрі замикають ся самі в собі. Впрочім жаднє людське життя не є вільне від терпінь, отже вже то само становить для нещасливих якусь потїху, єсли їх нещастя можуть на щось придати ся; а то можна сказати лише о неєгоїстичних терпіннях. Для родичів, котрі, виховуючи діти, мають крім них самих ще вишші висші і дальші цїли на оці, суть впрочім повисші виводи непотрібні. Сама гадка, що місто чоловіка можуть приспорити світївни лише сильного і ситого бульдога, є для них болячою і хоронить їх від розвиваня егоїзму понад певну міру конєчну до самозахованя.

Розвиванє егоїзму не вимагало би впрочім в більшості случаїв ніяких спеціальних старань. Кожда людська одиниця приносить вже з собою на світ его завязки, хоч треба признати, що злий напрям вихованя дуже его нераз скріплює.

В kwestії істнованя вроджених альтруїстичних нахилів стрічаємо досить значну ріжницю думок. Крім психологів і педагогів оптимістичної школи Руссо, котрі судять що душа дитини є наскрізь доброю а пеує вї лише нерозумнє вихованє і вплив зіпсутого окруженя, єуть і другі, котрі уважають певною річєю, що дитинячий вік є віком безоглядного егоїзму, не знає милосердя і має вроджений нахил до жорстокости. Я думаю, що о нормальних і здорових одиницях не можна сказати ані одного, ані другого. Душа дитини не є виправді зовсім чистою таблицею, на котрій вихованє могло би написати

довільний зміст; однак всі інстинкти і нахили, які на неї складають ся, суть ще під етичним поглядом нерішені. Згідно з гадкою Сіллія можна приписувати їм лише умовну вартість: одні з них можна ужити для моральних цілей, другі ні; се неначе елементарні сили, котрими виховане повинно відповідно покермувати. „Праморальних“ — як їх Сіллій називає — елементів не позбавлена після мові думки жадна здорова душа дитини, думаю однак, що в кожній дитині можна розбудити альтруїстичні нахили, хоч розумів ся, що у одних буває ґрунт значно податливіший як у других.

Перший елемент становить вражливість. Так звані нервові діти — если під тим не розуміємо хоробливої нервовості лише нормальну — становлять для культури альтруїзму дуже відповідну почву; однак з другої сторони, між т. зв. нервовими людьми є багато еґоїстів, чому — після мене — треба приписувати вину вихованню.

Певно нераз запримітив кождий з нас, що дуже маленькі діти плачуть, чуючи плач иньших, сьміють ся коли хто сьміє ся з зовсім їм незвідної або непонятної причини, словом, як відгомін відтворюють настрої оточення. Обяв се зовсім поверховний, морально обоятний, але свідчить о істинованню таких елементів в душі дитини, котрі з часом можуть розвинути ся в співчуте і любов.

Позаяк маленька дитина є незвичайно вражлива на зовсім поверховні прояви чувств, позаяк они суть з початку для немовляти одиноко зрозумілою бесідою, думаю що і сам спосіб поступованя з нею, так голосу, погляд, пестощі можуть дуже багато причинити ся до скорого розвою симпатий і привязаня. Дитина уміє любити лише при помочи поцілуня і пестощів; нехай отже в кожній порі життя любить так як уміє, лише аби в ній розвивала ся здібність любленя. Ту здібність вироблює она собі, як і всі иньші, через наслідуване. Як мати голубить і успокоює розплакану дитину, так і она буде голубити і успокоювати свою матір в горю, коли лише зможе запанувати над своїми рухами. Так вчасно набуті привички стають просто другою натурою, ділають з силою і певністю вродженого інстинкту і становлять для вихованя цінну добичу. Тому то, після мові думки, не дуже добре поступають ті родичі, котрі з надмірної гігієнічної прозірливості або на підставі розумових теорій, повздержують ся при вихованню дітей від пестощів і всяких вишніх обявів любови. Така розсудна любов замкнена в самих поступках, що консеквентно зміряють до добра дитини, вистарчає для них зовсім, але не вистарчає для дитини, бо она єї не повинає. В кождім періоді життя треба виховуючі средства степенувати після духової ровни виховуваної дитини; се відносьть ся не лише виключно до науки, але і до морального вихованя.

В міру як дитина росте і розвиває ся, повинна она пізнавати, що любов не полягає на вишніх ознаках і на них не ограничає ся; однак вже передтим мусить витворити ся між нею а єї оточенням чувство привязаня, котре з часом поглублює ся і усовершує ся.

В пізнійшій фазі розвою приходить в поміч чисто вишнім, майже мимовільним проявам чувства память і уява. Дитина пізнала вже терпінє, хоч би лиш чисто фізичний біль, памятає єго і уміє собі представити, як єго другі відчувають. Тогди можна зачати вже консеквентне виобразуване альтруїстичних нахилів. Слова вихователів і їх поступованє можуть дитині по просту піддавати співчутє для терплячих, а такий суїфестній піддає ся ніжна натура дітей дуже легко. Ту систему треба впровадити дуже вчасно, з хви-

лею коли дитина може порозуміти ся з своїм оточенням при помочі мови. У деяких дітей виступають альтруїстичні нахили вже в тім періоді дуже сильно, так дуже, що зазначають ся навіть взглядом фікційних істот, котрі виступають в казці або представлені на образку. Часом виступає то співчуте взглядом ляльок або інших зовсім мертвих предметів. І в тім случаю повинні родичі, котрі хочуть консеквентно образувати чувства своїх дітей, знизити ся до рівня і не вражувати їх надмірним раціоналізмом. Дитина, котра з своєю лялькою зле обходить ся, бо її, поневірає або допускає ся взглядом неї якої небудь жорстокости, заслугує на нагану, хоч се „лише лялька“, а котра її пестить і старанно доглядає, заслугує на похвалу і захохоту. Треба аби і забаву, той світ найсамостійнішої дитячої діяльности, наповняли лише чесні чувства і благородні нахили; треба аби дитина до них при звичаювала ся, аби они стали її насущним хлібом, аби виконували її нормальну конечну до віддихування атмосферу. Дитина мусить зжити ся зі своїми добрими нахилами і не pozwalати собі навіть в уяві на свідому жорстокість.

Розуміє ся, що ту не повинно ся доходити до надмірного сентименталізму, памятаючи все аби співчуте для людей занимало перше місце. Часом лучає ся іменно, що дитяче привязане до ляльок і звіврат перероджує ся в безвагядність і жорстокість взглядом людей; лучає ся, що дівчинка витягає мамі зпід голови подушку, бо ляльці твердо спати в візку, або що хлопець забирає служачим їджене для голодного песика. Вирівді така любов взглядом звіврат толкує ся у дітей дуже часто певними благородними чувствами. Наведені Сіллієм слова певного хлопчика, котрий на закид матери, що він любить більше песика як її, відповів: „може бути, але признасте мамо, що ви далеко щасливіші від него“, звучать дуже симпатично. Бели однак розважимо, як часто і у дорослих аматорство до звіврат іде в парі з недостатню всякого співчутя для людей, як неодну даму робить любов до улюбленого котика або песика зовсім обоятною на терпіння і потреби ближних; научимо ся класифікувати різні прояви доброго серця після їх вартости і завчасу учить діти, що передовсім чоловік є їм найблизшою і найбільше на симпатію заслугуючою істотою.

Природна річ, що се не виключає співчутя взглядом звіврат. Добре обходжене з звівратами є без сумніву ще потрібніше як добре обходжене з ляльками і се дуже відповідно звертати увагу дітей на то, що їх забави не повинні справляти болю їх улюбленим котам і псам. Однак адає ся, що в тім напрямі вистарчать дітям ті самі средства, яких уживаємо для розвитку співчутя супроти людей. При певнім степені вражливости і живої уяві зрозуміє дитина, привичаєна до милосердженя над чужим терпінням, що кіт і пес так само відчувають біль як і люди і що їх треба щадити. Завязуване спеціяльно дитячих товариств опіки над звівратами уважаю не лише непотрібним, але може навіть цілком шкідливим. Таке спеціялізоване милосердя і замикане его в границях царини звіврат могло би відвернути увагу дітей від людських терпінь; бо як легко розбудити в серцях дітей альтруїстичні чувства, так також дуже легко їх зіпсувати і спровадити на манівці фальшивого сентименталізму.

Хоч впрочім милосердіє для звіврат є похвальне, а всяка жорстокість відразливою хоч би її допускати ся лише в уяві, пр. в забаві з лялькою, то однак і ми, дорослі, ніколи не стремимо і не будемо стремити до того, аби людей і звіврат оточувати тою самою опікою. Милосердіє наказує нам забити

покаліченого коня, а доглядати і живити чоловіка-каліку і ми не уважали би певно позиточним і розумним такого філантропа, котрий заснував би шпиталь для неулучних звірят. Наконєць наше милосердіє не розтягає ся і не може розтягати ся на всі звірята в рівній мірі. Для здоров'я і вигоди пса вичісуємо і забуваємо блохи, котрі єго кусають. Милосердіє для звірят є впливом певної аналогії між ними а людьми; чим близша аналогія, тим сильнійше співчує. Нехай отже і діти люблять звірята лише задля їх подібности до людей, а не противно.

(Конець буде).

О живленю старших дітей.

По відлученю дитини від грудий наступає в єї розвою другий період, в котрім переходить она з віку немовлячого до властиво дитнячого. В тім періоді має дитина вже кілька зубів, починає ходити і щебетати, кістка система і ціле тіло улягають значному розростови. Коли дитина поступає в фізичнім розвою, треба прийти єї в поміч відповідною поживою, а до сего треба конче знати де-що з фізіології, хемії і гігієни.

Кожний корм дістає ся до устрою устами, звідси через горло до пролику і до жолудка; по перетравленю в жолудку дістає ся корм до кишок, котрі ділимо на дванайцятку, тонкі і грубі кишки. В устах заправляє ся корм слиною і пережуває ся, в жолудку мішає ся з жолудковим соком, котрий перетравлює білкові субстанції, а в дванайцятці з жовчию, що служить до травлення товщів і з черевослинним соком (Pancreas), що перетравлює крохмаль, білковину і товщі. В кишках находять ся молочні сосуди, через котрі поживні соки дістають ся до крові і кружать в ній по цілім організмі. Кормова маса, що не могла віссати ся в кишках, виділює ся з тіла.

Страви ділимо на поживні і мало поживні, легко і тяжко стравні; так отже і найпоживнійші не все суть легко стравні. До найпоживнійших зачисляємо ті, котрі містять в собі як найбільше відживляючих частин, пр. мясо або молоко; а до найстравніших ті, котрі спожиті навіть в більший скількості легко улягають травленю і скоро весають ся не обтяжаючи приряду травлення навіть у віжних осіб, якими суть передовсім діти; отже страви роздроблені, що не містять в собі багато товщи і безпожиточних відпадків, котрих мясо має до 20%, бараболі до 25%, а иньші ярини ще більше.

З порівнюючого перегляду кормів роствинних і звірячих що до хемічного змісту відживляючих частин випадає, що під взглядом скількості білка перше місце займають звіринні поживи, а іменно: мясо, молоко, сир; з ростин лише стручкові містять в собі більшу скількість білка, з котрого однак лише коло 60% з'ужитковує ся.

Молоко є знаменитим кормом, бо організм з'ужитковує понад 90% містячого ся в ній білка, 95% товщи, 50% соли і весь цукор. З огляду на небезпечні бактерії повинно ся споживати лише переварене молоко. Квасне молоко є ще більше стравне, як в ним сировина вже стяла ся, отже не треба тратити часу аби стинала ся доперва при помочи жолудкового квасу. Додаване великої скількості смитани зменьшує єго стравність. Однак саме молоко

не вистарчило би для старших дітей, бо не має в собі углевих водянів, а також тому, що мусіли би його надто багато випити, чого би знов не могли стравити. Се в часті унікаємо, даючи дітям до молока хліба або булки. Треба ще пам'ятати, що молоко для дітей повинно походити від коров кормлених сухою пашею, бо молоко від коров кормлених пашними ростинами, кухонними відпадками і т. п. спроваджує нераз у дітей бігунку, — що до переходування молока не повинно ся уживати глиняних або желязних горшків, бо молочний квас розпускає легко мідь, олово і цинк і творить з ними троючі соли; начине повинно бути дерев'яне, скляне або порцелянове.

Масло в великій кількості не є стравне і викликає забурення в травленю, а з потравами, а передовсім з булкою і хлібом, зносять його легко навіть дволітні діти. Масло треба кілька разів добре угнітати і перемивати в воді, очищуючи його від остатків сировини, молока, молочного цукру і потасових солей, котрі впливають на його скорший розклад. Маслянка є шкідлива, бо містить в собі дуже багато бактерій.

Сир належить до дуже сконцентрованих страв, є дуже поживний, але тяжко стравний; тому можна давати його дітям лише в невеличкій кількості; сири дуже товсті, ostrі, а також обвивані в цинфолію суть для дітей впрост трючі. Кефір тішить ся заслуженою славою: він є смачний, поживний і незвичайно стравний, бо сировина стинає ся в ній в малесенькі платочки, що дуже улекшує травлення; діти пють його дуже радо.

Другою стравою з звірячої царини є мясо; поживність його є дуже велика, бо організм з'ужитковує коло 98% білковини і клейоватих тіл, 95% товщі і 80% соли. Мясо риб ріжнеть ся лише тим від мяса ссучих звірят, що має більше води, що пр. 4 фунти риб заступають 3 фунти мяса ссучих звірят; однак тисячні досвіди учать, що риби яко корм можуть цілком заступити мясо ссучих звірят. З родів мяса поживніше є волоче, але стравніше мясо голубів, курят, або добра телятина; однак дуже молода телятина справляє у дітей розстрій кормового каналу. Звіринна є взагалі для дітей невідповідна, вепровина з причини великої кількості товщі є тяжко стравна, а баранина травить ся негірше від воловини.

Росіл, варений на вільнім огні і не позбавлений білка, котре в кухні називає ся шумовинами, а містять в собі соли фосфорового квасу, потрібні до будови костей, є поживною стравою. Екстракт Лібіга, се стовщений і сконцентрований через відпаровуване росіл з мяса.

Варене мясо можна давати дітям доперва в половині третього року життя, молодшим дітям можна давати лише мясо печене, м'яке, скробане або сїкане і нетовсте. Добре вуджену сирю або варену шинку травлять добре навіть малі діти, а натомість кишка, ковбаса, сардинки суть невідповідні, а особливо в літі можуть бути причиною затровня. З огляду на вугри, з котрих розвивають ся тасьминиці, не треба їсти сирого мяса.

Яйці суть поживою багатою в білковину і легко стравною, з винятком варених на твердо, котрих дітям не треба давати.

З мучних потрав стоїть на першій місці пшеничний хліб, котрий є для дітей найвідповіднішим і містить в собі найбільшу кількість поживного білка. Стручкові овочі (горох, сочевиця і біб) можна давати старшим дітям в формі папки яко додаток до мяса в невеличкій кількості, бо присвоюване білка заключеного в них зменьшує ся в міру споживання більшої їх кількості. Бараболі містять в собі 20% крохмалю, 30% води і дуже незначну

скількість білковини; в третій формі можуть бути додатком до мяса або молока. Ярина не мають великої поживної вартости, а такі як редька, шпарага, гриби і часник суть для дітей невідповідні.

Цукор має несправедливо злу славу, бо псує зуби лише о стілько, о скілько стирає емалію; надмірне уживане відбирає апетит і спроваджує бігунку. Цукорки містять в собі нераз шкідлі примішки. Овочі треба давати лише зовсім дозрілі і обібрані зі шкірки, а молодшим дітям лише варені або печені.

Найздоровішим напитком для дітей є чиста, свіжа вода; не зовсім чисту воду робимо ужиточною через варенє, перецїдженє і доданє потім для смаку троха цитринового квасу.

Чай, кава, шоколада, горячі і ферментуючі напої суть для здорових дітей шкідні; загально уживана фраза, що ті напої „скріпляють“ є зовсім неправдива. Перець, наприка, гвоздики, муштарда і коріне не повинні зовсім находити ся в кухні для дітей.

З повнєшого спису корму можна укладати довільні комбінації.

З переписів дотично способу уживаня потрав треба памятати, аби діти не їли-богато потрав; если дитина пілкне случайно щось надто горячого, треба дати їй сейчас холодного напою, який власне є під рукою. Не треба забороняти дітям при столї питя води в уміреній скількості. Скількість подаваного корму повинна відповідати потребам тіла; переладовуванє і надто часте подаванє корму шкодить дітям. При подаваню страв треба заховати певну різнородність, бо в противнім случаю тратять діти апетит. Мірою доброго відживлюваня є приріст на вазі, котрий є найвисший в перших місяцях житя, потім обнижує ся до 12. року, а в часї від 13. до 16. року знов підноситься ся.

Діти одержують їду пять рази на день, при чім мясо повинно подавати ся лише два рази; если дитина ходить до школи, то може, а в періоді дозріваня навіть повинна діставати мясо також рано на сїданє. Вечера повинна бути на годину, а літом на дві години перед спанєм. Що до скількості, то дасть ся лише тільки сказати, що незіпсованій і нерозпеченій дитині можна дозволити тільки зїсти нараз, кільки сама схоче, бо не кожда дитина потребує однакої скількості поживи; а навіть та сама дитина зїсть одного дня більше, а другого меньше, відповідно до стану жолудка і потреби винагородженя з'ужатих частин.

3 поля нашого шкільного письменства.

Подає: *проф. Василь Білецький.*

III.

По: „с, з, ц“ також пише п. Перекладчик то „и“, то „і“. Так пише „и“ в отсих словах: Ізиди, Селязия, Люзитани, базилїка, ксенезазия, еклезия, Аспазия, Діонїзий, авксилїярні, Сиракузи, Сирга, Синай, Сидон, Сяена, Сирня,

Тацит, муніципії, Цамбри, Децим, принципат, Сципій, Сицилія, Корсика, Візити.

„і“ пише в отсих словах: Гезіод, Ізіс, Ктезіфон, Агезілай, еклезіастікон, Озіріс, Амазіс, Мнесікль, Лізімах, Лізіп, Кізік, Пізістрат, Стезіхор; сімахія, Сібаріс, Сімонід, Сіва; Ціргуля*), Ціна, Ціцерон, Верцінгеторікс, Цецілій, Цінцінат, Тіцін. Навіть в тих самих словах раз пише „и“, раз „і“, і так: Масиніса (174, 2 рази), Масініса (184, також 2 рази), Ліціній (153), Ліциній (VII).

По „т“, „д“ пише „и“ в отсих словах: Бардия, Дидона, Хетити, Псаметих, Тир, Тибет, Атика, Ксантип, Тиринт, Тибр, Тигр, Тигран, Тиграпоцрта, Бітинія, Катиліна, оптимати, Диргахіюм, тиран, мантика, Арістид, Тукідид, Тиберій, Тит, Мамертиня, континент, диктатор, диктатура, едикт, Квінтіліян, Атіля, Валентиніян...

„і“ пише по зубних в отсих словах: Смердіс, Навкратіс, Тімотей, Антипатер, Пердік, Тіртеї, Мітілена, Гістіей, Датіс, понтіфіки, еділь, Лептіс, латифундії, Сентінум, контінент, Мутіна, Тіцін, Стіліхо, Одін, Тібуль; Мантинея (119), Мантинея (277), Утіка (165) і „Утика“ (217), Антигон (132) і „Антигон“ (176), Вадімонський (160) і „Вадимонський“ (278) Тиренське (3), Тіренське (138), тімократія (52), тимократичний (54), Септімії (260, 281), Септимій (X). Чи се послідовність, сли пише ся: Діоклещіян, Антиох, Діоніа, але: Діадохі, Діяна, дивецезія.

По „к“ пише п. Перекладчик в чужих словах то „и“, то „і“: Кир, Кипр, Амалекити, Скити, Кибеля, Арсакиди; Анталійд, Кітера, Кікляди, Кімерійці, Селевкіді, Фокіс; Халькіда, Алькібіад (VI, 108—112) і Алькібіад (277, 2 рази).

По „м“ пише звичайно в чужих словах „і“, але: Сумир, сумирський (15). Що до сих назв замічу, що такі наукові поваги, як Ed. Meyer (Gesch. d. Alterthums I. 1884, ст. 157. sq.) і Hommel (Gesch. d. alt. Morgenlandes, Sammlung Göschen, т. 43, 1895 ст. 35 sq.) пишуть: Sumerier (Sumer в клинових написах) і „sumerisch“.

Перекладчик не заняв певного становища що до сего, як віддавати звук „с“ в орієнтальних і грецких назвах. Так пише: Крез, Камбіз, Пераз, Перзеполіс, Сузіяна, Йозуа..., але: Пасаргади, Самосате, Абсалон, Арсакиди, Ларсам, Херсонеі, Ісократ.

Не заняв дальше певного становища що до сего, чи в іменах власних на „ос“, „ас“, „ес“ лишати сі закінчення, чи опускати, отже в одних іменах лишає сі окінчення, в інших опускає без ніякої послідовности. Так пише: Арадос, Біблос, Беритос, Тартесос, Хіос, Самос, Лесбос, Книдос, Галіартос, Гордіос..., але: Тир, Крез, Камбіз, Дарій, Тімотей, Евбуль, Арідей, Антипатер, Лізімах, Птольомей... Пише: Мідас, Фойбідас, але: Епамінонд, Фідій, Хабрій, Харонд... В приближеню можна сказати, що в одній половині таких імен чужі окінчення лишив, а в другій відкинув. Лучає ся навіть, що в тім самім імені раз лишає грецке окінчене, другий раз відкидає, — навіть на тій самій стороні: На ст. 78.: Самос, на Самі! На ст. 50.: „Родос“, на 132. і 209. „Род“.

(Дальше буде).

*) Сю назву подав хибно, має бути: „Зіргуля“. (Hommel, Samml. Göschen, т. 43 ст. 45.) Так пише і проф. Зайшевський.

Відповідь

на оцінку мого методичного підручника („Учитель“, ч. 18.), подану
п. Яковом Миколаєвичем.

В часописі „Учитель“, чч. 17. й 18. появились оцінки на мій методичний підручник „Наука наглядна“. Заки перейду до обговорювання оцінки, що подана п. Яковом Миколаєвичем, то перше скажу об тім, що спонукало мене до виготовлення методичного підручника для наглядної науки в школі народній. Як відомо, існує в Буковині до сьогодні ще лише одніський учительський семінар, що має виобразовувати учителів для буковинських народних шкіл. Буковинські народні школи суть по найбільшій часті з рускою мовою викладовою, по меншій половині з румунською а найменше тут шкіл таких, у яких викладова мова німецька, руска й німецька або румунська й німецька. В буковинському учительському семінарі є німецька мова викладовою; там годують питомців, будучих учителів для руского й румунського народу, тільки німецьким хлібом. Наука в рускій і румунській мові заведена там тільки яко науковий предмет. Саме таке й при школі вправ, що сполучена з тим семінаром. В семінарі всюди тільки по німецьки, а в школі вправ також те саме; та проте Німці все-ж таки не забули й про нас, бо тепер в останнім часі кождий питомець-Русин з IV. року учительського семінара має для своєї вправи в учительюваню в рускій мові віддержати в школі вправ зо два рази на цілий рік пробну лекцію в рускій мові! Отже-ж хісен нам із сего не аби який. А що до науки спеціальної методики наукових предметів для народних шкіл в рускій мові, то також майже те саме лихо. На III. році учительського семінара уділяє ся наука спеціальної методики аж в другім півроці; отже через пять місяців по одній годині тижнево, се було-б 20 годин. Через сьвята (сьвяткує ся католиці й православні сьвята) відпадає з тих 20-ти годин що найменше 5 годин; отже-ж для уділюваня науки спеціальної методики в рускій мові позістає ся всего може лише 15 годин. На IV. році призначено також лише одну годину тижнево, отже-ж на цілий шкільний рік припадає 44 годин; але тому, що відпадає на сьвята і т. п. що найменше 14 годин, то позістає ся лише 30 годин. Счисливши години з III. й IV. року, маємо разом всего 45 годин для спеціальної методики в рускій мові. Підчас тих 45 годин мав би той учитель, що преподає науку в спеціальній методиці в рускій мові, обробити з питомцями весь науковий матеріал у всіх наукових предметах народної школи. Гарні обставини, нема що й казати! Не знаю як там тепер оно буває, але за моїх часів (вже тому пять літ) ми всі мусіли вчити-сь тих покалүчених, із старих плотів поздйманих „тихнїчних виражень“, що від них саме тими часами „Bukowinaer pädagogische Blätter“ аж тріщали. Пригадую собі зовсім докладно, що ми вичувались ті „тихнїчні вираження“ все з пам'яті для нашого виобразованя в методиці наче латину або греку й за два-три дні й позабували те все; та слава Богу, що ми й позабували, бо те все лиш тільки баламутило нас, а о якійсь користі з того всего навіть і не згадувати. Такі обставини в нас! Всі товариші вигодовані німецьким хлібом, а до сего знають дуже добре й „Господи возвах к Тебі“ й „Doamne strigatām cătră tine“,

всякі „тропарі“, „ікоси“ й „кондаки“ та всякі інші „гласи“, бо на се й призначено в I. й II. році учительського семінаря по 2 години тижнево а в III. й IV. році по 1 годині; а що до виображення в методиці для наукових предметів народної школи, то те майже кождий з нас знав лише сам по собі. „Радуй ся, учителю наш, темних просвітителю!“

Окінчивши учительський семінар, одержав я першу посаду, де дістав до науки учнів 1. й 2. шкільного року. Від годі почав я застановлятися докладнійше над метою мого вчителювання. Зачавши думати об тім, зараз в самім початку пізнав, що мені бракувало докладне виображення в методиці до вчителювання; через те почувався примушеним до того, щоб набути собі его всякими можливими способами. Пізнавши при тій нагоді й те, як то тяжко відчувалося брак руских методичних підручників, задумав я в третім році мого вчителювання виготовити методичний підручник для наглядної науки для 1. й 2. шкільного року. Позаяк згаданий підручник то мою першою працею, що виготовлена мною зазедви по тралітній праці на полі шкільництва, то й не диво, коли в нім знаходять ся деякі хиби. Складаю сердечну подяку п. Савіцкому за те, що подав оцінку о моім підручнику в часописі „Учитель“ (ч. 17.) і по інших часописах. Я застановився над оцінкою п. Якова Миколаевича („Учитель“, ч. 18.) докладнійше й використав з неї чимало для своєї дальшої праці в будучности; дякую й ему за те сердечно. Тому, що я застановився докладнійше над послідною оцінкою, хочу подати деякі замітки до неї, але перше скажу ще дещо й иньшого. Кождий методичний підручник то нїма книжка, що вказує лише на спосіб навчання при якійсь науці, а що-б учитель при науці держався кождої замітки в підручнику, щоб він поступав при навчанню лише так, як вказує ему якийсь підручник, а не инакше, коротко сказавши, щоб він держався якогось підручника наче слїпий плота, сего не можна вимагати ніколи. В такім случаю був би кождий учитель наче прив'язаний на ланцюху й не сьмів би повернутись дальше, хіба на стільки, о скільки ему можливо рушитись; а тоді виглядало би, що вчитель не має ніякої свободи в своїм діланню, а функціонував би наче мертва машина. Я дуже поважаю кожного правдивого вчителя й через те навіть не міг би я собі подумати, щоб хтось держався якогось методичного підручника наче слїпий плота. Кождий вчитель повинен бути в своїм діланню зовсім свободний, бо лише все те, що має свободу, розвиває ся як найкраще. Успіхи в кождій науці не зависимі від дотичних методичних підручників, хотяй би они були й найдокладнійшими й найсовершенїйшими, а зависимі від індивідуальности самого вчителя в его діланню. Тому-ж думаю, що кождий товариш, що загляне до якогось методичного підручника, повинен по перечитанню такого підручника застановити ся над науковим матеріалом ще докладнійше й подумати об тім, чи не було-б можливо винайти ще ліпші способи навчання і т. п. Науковий матеріал, що поданий в моім методичнім підручнику, мав би вистарчити для наглядної науки на 1. і 2. шкільний рік одно- й двокласівки а й на 1. й 2. шк. рік три-, чотири-, п'яти- й шестикласівки. Що споміж поданого матеріалу наукового, як і о скільки можна-б обробити его в 1. і 2. шк. році одно- й двокласівки а три-, чотири-, п'яти- й шестикласівки, се річ самого вчителя. Годі жадати сего, щоб вчитель, що працює при однокласівці, обробив весь поданий науковий матеріал і так само, як той, що працює при шестикласівці. Тому-ж кождий товариш буде старатись о те, щоб скількість наукового матеріалу й спосіб его оброблювання принаровити до своєї школи й її обставин.

До оцінки на мій підручник, поданої п. Миколаєвичем, почуваюсь обов'язаним подати деякі замітки до пояснення й річезового спростовання. П. Мик. каже, що я роблю малюнкам обговорених предметів при наглядній науці за великі уступки навіть там, де се цілком злишне, бо, описавши шкільний стіл, показую ще й образок з різного рода столами. Дальше каже п. Миколаєвич ось що: „При наглядній науці має ся описувати сей стіл, сю шафу..., а не якийсь стіл, що існує тільки в умі дозрілого чоловіка яко загальний образ, і може бути камінний, залізний, круглий, гранчастий“. Бачу, що п. Мик. переріз у моїм підручнику у вступних увагах (стор. 3.) отсю замітку: „За помочню наглядних вправ для вправи зміслів і мови має ся впорядкувати й ебільшити умовий скарб дітей“, а на стор. 23. отсю: „Дітям подати-б нові поняття й таким способом розширити-б круг їхнього знання та збагатити їхній умовий засіб“. Коли-ж у школі звичайно знаходиться деревляний, гранчастий стіл на чотирох ногах, то після гадки п. Мик. треба-б описати лиш той стіл а більш і не споминати-б нічого о иньших столах. Думаю, що таким способом не сповнило-б ся вимагання сих тут для п. Мик. ще раз наведених заміток із мого підручника, бо тоді ученик не мав би правдивого виображення „стіл“, а мав би може лише ось яке: „деревляний, гранчастий стіл з чотирма ногами“. Саме з такими недокладними і несправленими виображеннями о всяких предметах приходять ученики до школи. Думаю, що ученик має аж тоді докладне виображення „стіл“, коли в его памяти сполучені з сим предметом ще й отсі поняття: деревляний, гранчастий, круглий, залізний, камінний, стіл на одній нозі, на двох і чотирох ногах і т. п. Після гадки п. Мик. могло б статись случайно й таке, що для ученика був би столом лише той стіл, що деревляний, гранчастий і має чотири ноги, а стіл круглий, деревляний, залізний чи камінний на одній нозі, стіл подовгасто-круглий на двох ногах, стіл до писання і н. столи не були-б тоді для ученика столами але може якимись иньшими, може й не знайними предметами. А що майже жадна народна школа на Буковині й в Галичині не така богата в своїх наукових средствах, щоб посідала між иньшими науковими средствами й такі як н. пр. в мініятурі всякі иньші роди столів, то конче треба послугуватись у такім випадку вірними малюнками обговорених предметів при наглядній науці.

Дальше каже п. Мик. ось що: „В самих початках науки не радив бим послугувати ся образами таких предметів, яких дїтвору не мала би нагоди видіти при наглядній науці на 1. й 2. році допускає ся до узмисловлювання лиш образи таких річий, які в дійсности она вже знає, а які задля технічних перепон дадуть ся в школі перед очима дітей поставити. Задля того злишним говорити на тім степені науки о легких (66), арматі (75), гітарі, фортеп'яні (77), трамваю, кораблі (технічний опис льокомотиви 86) або громозводі (10), бо наколи дїтвору не виділа справдішної армати чи корабля, то образ не навчить нічого, або страта часу і сил буде до успіху непропорціонально велика“. Я вже перше сказав, що вчитель не повинен держатись дуже строго строго якогось методичного підручника а повинен по перечитанню посліднього застановитись докладнійше над науковим материялом в неї, вибрати для себе лише те, що узнає за найвідповіднійше й повинен старатись приноровити науковий материял своїй школі й її обставинам. Де діти мають нагоду бачити армату, трамвай, залізничий потяг і громозвід, там можна й обговорювати сі предмети. Розуміє ся, що в карпатських і деяких иньших околицях Галичини й Буковини, де дітям о таких предметах може навіть ніколи й не снитись ся,

було-б зовсім злишнім говорити о них. На стор. 87 мого підручника наза-
чено: „Обговорене трамваю потрібне лише для міських шкіл, де є трамвай,
і поблизько околичних шкіл сільських“. Здає ся, що п. Мик. переэрів і сю за-
мітку. Коли хто обробляє 20. вираву, де обговорює ся: скрипку, бас, цим-
бали, цитру, гітару, фортепян, лїру, сопїлку, трембіту, кляриет й тарабан,
то ж не мусить обговорювати всі ті предмети, що подані в сїй вираві, лише
мав би обговорювати те, що для дїтвори одної або другої школи мало-б бути
найвідповіднїйшим. Правда, що дїтворя не має нагоди бачити легких (хїба
звїрять) і корабля, та обговорене сих предметів оправдане тим, що в читанцї
для 1. й 2. шк. року для буковинських шкіл народних наведені сї оба пред-
мети, а при виготовленю мого методичного підручника мусїв я уаглядити
бодай почасти й ту читанку. Зауважити-б ще й те, що всі ті, п. Мик. наве-
дені предмети, які після єго гадки було-б злишнім обговорювати, не припа-
дають до обговорюваня, як то він каже, в самім початку 1. шк. року, але
більше-менше (залежить і се від учителя) деєь при кінцї або аж у 2. шк.
роцї; а на сїм степені науки обговорюване сих предметів не буде злишнім,
а конче потрібним. А „технічний опис“ лїкомотиви, як се зове п. Мик., то
майже зовсім такий елементарний, що може більше-менше й відповідний для
2. шк. року. П. Мик. каже, що, коли дїтворя не бачила справдїшної армати
чи корабля, то й образ не навчить нічого, а страта часу й сил буде до
успїху непропорционально велика. Коли-ж так, то тодї наші буковинські й га-
лицькі дїти в народній школі не мали-б нїякого виображїня о кораблі і т. п.,
бо образ, як каже п. Мик., не навчить нічого. Розуміє ся, що самий образ
без помочи вчителя при науцї не навчить нічого. Правда й те, що й найліп-
ший образ якогось предмету, хотяй би виконаний найлучше й найзнаменитшим
артистою, не заступить місця як найпростїйшого природного предмету при
кождїй науцї. А кїлько-ж говорить ся в народній школі о таких предметах,
як н. пр. корабель і н., що їх дїти нїколи й не бачили в дїйсности? А проте
все-ж таки они мусять мати якеєь виображїня о таких предметах; тому то
вчитель примушений задовольнитись деколи й тим, що має лише малюнок за-
мість правдивого предмету до наглядности. Які успїхи в науцї досягнемо з са-
мим малюнком, се залежить від технічного виробу самого малюнку й від
способу єго вживаня при науцї. При сїй нагодї не забути-б і на те, що у дї-
тий в тїм віку, коли приходять до школи уява (фантазия) дуже буйна, а се
власне повинен учитель вихїснювати при такїй нагодї як найбільше й най-
зручнїйше. Отже-ж заглянути-б лише глїбше й докладнїйше в дїточу душу,
а тодї дамо собі раду й не настрашимоєь, що образ не навчить нічого. Поду-
мати-б ще й над тим, яку то вартість для дїтворя, що ще не ходить до школи,
мають виданя львівського „Руского товариства педагогїчного“, „менажеря“ й
„звїринець“... Вчать ті образи чого, чи нї?..

Дальше згадує п. Мик. об тїм, що я зачинаю декотрі лекції „казанєм“
вже в першїм місяцї шкільної науки, а не поступаю способом індукційним.
Тут знов звертаю увагу п. Мик. на отєї замітки в уступі „вступні уваги“
в моїм підручнику, стор. 4.: „При наглядній науцї а особливо при пригото-
вляючїй науцї годї буде відразу поступати випитуючим (добуваючим) спосо-
бом, позаяк дїтям ще бракує відповідний засіб слів, і они ще не приспособ-
лені так, щоб могли дати повну, зрозумїлу відповідь на поставлені питання“.
„Материял науковий поодиноких вирав не оброблений після всяких можливих
питань і відповідний вже з огляду на те, що таке обробленє заняло-б аж

надто багато місця. Нам розходилося головню лише о те, щоб подати материял для науки наглядної в заокругленій цілості, й щоб більше-менше означити, в якім розмірі й яким способом обробляти-б поодинокі предмети в наглядній науці". — Після гадки п. Мик. зачинати-б опис дому не з надвору а від комнати, держачись отсеї засади: „від річий ближших до дальших“. Коли-ж поступаємо при науці по закону природи, то перше мусимо обговорити внїшні части якогось предмету а потім аж розбираємо й обговорюємо его внутрішні части; тому-ж то й в моїм підручнику слїдує перше опис внїшних частий дому а потім аж внутрішних.

Дальше каже п. Мик., що я вживаю інколи місто описів і поясненє дефініцій, як н. пр. ви стор. 25.: „Решето то низька посудина з деревляною полубкою та діравим дном. Дно то плетїнка з вузких деревляних пасків“. — На стор. 30.: „Тинк то рїдина з вапна, піску й води“. — На стор. 24., 25. й 26. повно таких дефініцій, а се тому, бо там коротко наведено тільки те, що має ся обговорювати, а не показано й на спосіб научаня при обговорюваню кожного знаряду, лише полишено се саму вчителєви. Так само подибує ся багато дефініцій і в иньших вправах, не лиш тільки в 8. і 9., а се тому, що, як уже сказано, докладне обробленє кожної вправи після всяких можливих питань і відповідей заняло-б за багато місця. Коли ж після гадки п. М. слово „запущені“ (стор. 7.: дошки запущені в долині в підвалинку) технічною назвею, то на такий лад мало-б бути майже кожде третє-четверте слово при науці для дїтвори в першїм шк. році технічною назвою. Коли на стор. 19. згадано про слезову, румянкову й липову гербату, то тільки на те, щоб дїти мали докладнїйше понятє о гербатї; щоб не думали, що то тільки той напиток зове ся гербатою, що приготовлений з листочків хїнського чаю. А що майже кожда дитина вже дома чула про такі гербати або навіть може й пила їх, то липова, румянка й слезова гербата не буде для дїтвори чимсь у свїті печуваним і невиданим. Майже те саме можна-б сказати й на закиди про систематику страв. „Долотів“ (31) і „пивницїв“ (47) се похибки друкарскі, бо пригадую собі зовсїм докладно, що ті похибки при веденю коректи були справлені але пізнїйше не наведені при кінці під заголовком „Похибки друкарскі“. Так само полишилось ще багато похибок, що їх не наведено при кінці. Чи-ж я сему винен, що в Галичинї виробляють сита й смички з кїнського „волосія“ (або може й „волосаня“) а не, як на Буковинї, з кїнської „шерсти“. Кїнська „шерсть“, се зрозумїле для буковинської дїтвори, а кїнське „волосїне“ („волосанє“) нї. Коли-ж вирази: „скліплює“, „шпуги“ й „помячити“ для когось не зрозумїлими, то треба тоді заглянути в словар Желехівського або в якийсь иньший словар. Коли питання: хто стереже дїм? (пес) — хто се шкрабає? (миш) — хто тягне віз? (кїнь) і т. п. вистилїзовані хїбно, а методичні уваги мають меньшу стїйність, і в бесїді стрїчає ся провінціоналізми, то я уклїнно прошу п. Мик. о те, щоб був ласкавий потрудитись ще раз для загального добра та щоб вистилїзував сї питання і ин. правильнїйше, щоб пояснив, чому то ті методичні замітки мають меньшу стїйність, а коли могли-б они мати більшу, й щоб навів усї ті провінціоналізми, що подибують ся в моїй бесїді. Із сего міг би я може вихїснуват дещо й постаравсь би по змозї о те, щоб у другім методичнім підручнику для природописної історії, що саме буде виготовлений вже з кінцем грудня с. р. не находилось подібних хиб.

В кінці звертаюсь до всіх вп. пп. товаришок і товаришів у Буковині й в Галичині із проською, щоб були ласкаві звернути мою увагу на хиби, що ще мали-б знаходитись у методичнім підручнику „Наука наглядна“. Коли б де-хто з якоїсь там причини не хотів або не міг би відважитись подати мені писемну відомість о спостережених похибках, то нехай в листі чи на карті не підписує ся своїм правдивим іменем а псевдонімом або таки ніяким іменем.

Микола Гаврищук, учитель у Садагурі (Буковина).

Всячина.

— Віцепрезидент львівської краєвої ради шкільної др. Едвин Плажек прибув до Львова і в суботу, 9. с. м., перед полуднем зложив присягу в руки намісника. Урядоване обіймив віцепрезидент в понеділок 11. с. м.

— Управлінняне німецької правописи не тільки в Австрії, але й у Німеччині вже річ доконана. Се управлінняне буде zarazом упрощенем в дусі фонетики, так відпаде th на початку і кінці слів, не буде тільки родів букви s, зменшено й число випадків, де писати великі букви, зглядом чужих слів буде заміст знаків с і t мати першенство фонетична писовня буквами k і z і т. д. — Небавом появить ся після заяви нашого міністра просвіти д-ра Гартля на послідній конференції правописної анкети в Відні з дня 9. с. м., готовий вже покажчик правописний з дотичним розпорядком міністерства, що накаже придержувати ся нової орфографії в школах. Не знати, чи наші консисторії та кацани вишлють проти сего „накидування фонетики“ протест, бо Німці не зроблять сего напевно, противно, навіть такі завзяті консерватисти в тім згляді, як „ніоніри поступу“, себто німецькі журналісти прирекли свою поміч зглядом розповсюдження нової правописи.

— В справі домових учителів. Одна з російських часописий в статі про домових учителів наводить отсі причини, задля яких не все є хосенно уживати таких учителів: 1) Часто бере ся домового учителя тоді, коли зовсім его не потреба. Сей помагає ученикови нераз при тих предметах, які ученик може виучити ся в школі. 2) Між домовими учителями стрічає ся нераз таких, що своїх предметів зовсім не знають, або не мають найменшого педагогічного хисту. 3) Поміч домового учителя полягає звичайно не на веденю праці, визначеної ученикови, але на виконаню сеї праці, а ученик сам виучує ся лише того, що має знати на память. 4) Домовий учитель виробляючи своему ученикови домові задачі, учить его обманювати професорів. 5) Коли ученик робить в школі якіх поступки в науках, домовий учитель обжаловує тоді школу перед родичами свого ученика. 6) Ученик, що має в дома учителя, нічого в школі не робить і не уважає на годинах. 7) Домовий учитель нераз зовсім інакше пояснює предмет своему ученикови в дома, як в школі. 8) Коли домовий учитель є з того самого шкільного заведеня, що его ученик, своїм поведенем може підкопувати повагу школи. — З наведеного висновок такий, що домових учителів не треба.

— Новий портрет Шевченка. В „Літературно-Науковім Вістнику“ за цвітень 1901 знаходить ся під заголовком „Новий портрет Шевченка“ звістка про невідомий портрет Шевченка, що знаходить ся в руках адвоката Коронєва в Москві. Якійсь п. С. Є. каже, що „варто, щоб хто тямущий оглядів его та сказав компетентне слово“. Покійний професор Омелян Огоновский сказав те тямуще слово в листі до Нестора Яворського таке: „Якась пані, Єлисавета Максимовна Коронєва, (що живе в Москві „Арбатськія ворота“, Афанасьєвській переу-

локъ, домъ Янъщинова) писала до мене, що у неї є портрет Шевченка в Петро-павловській кріпости, що дістав ся до неї від єї диверя, академика Петербурскої академії художества, Коренева". Вона питає ся, чи товариство ім. Шевченка не схотіло-б купити сего образа? В листі своїм пише тая пані: "Если общество пожелаетъ приобрести портретъ, то вѣроятно Вы найдете въ Москвѣ компетентнаго судью въ этомъ дѣлѣ, которому и поручите констатировать подлинность портрета". Відтак прошу я Вас, щоб Ви зволили вишукати в Москві Гатцука, редактора своєї газети, і зволили нам подати адресу сего письменника. Поки-ж ми до него напишемо, може-б Ви оба схотіли пійти до тої Кореневої і дізнатись, чи се справді портрет Шевченка? чи подібний до звичайного типу Шевченка? з якого року сей образ? і кільки він буде коштувати?

— Біблія в українській мові. Покійний П. Куліш виготовив був переклад біблії в українській мові, а по смерті Куліша Іван Левицький переглянув і вигладив манускрипт. Вдова по пок. Кулішу недавно передала цензурі до затвердження, але духовна цензура не могла в сїм часі дозволити напечатати біблії в українській мові. Тоді властителька манускрипта звернула ся до Англійського біблійного товариства з пропозицією закупили і напечатати переклад. Товариство згодило ся сей час на пропозицію і тепер ведуть ся переговори що-до жаданої ціни (5.000 рублів). Належить замітити, що переклад зроблений з єврейського оригіналу з задержанем его форми. Книги писані в оригіналі віршом (як книга Йова, піснь пісний, псалми) виготовлені в перекладі також віршом. Біблію в такому перекладі мають лише одні Німці. "Волинь" додає, що коли переговори між англійським видавництвом а властителькою манускрипту успішно покінчать ся, то українська література збагатить ся одним гарним перекладом.

— Проч з грекою і математикою! Страйк і бойкот се модерні а часто дуже успішні средства до здійсненія людських домагань та поправи інтересів. В робітничім світі средства єї випробовані аж надто і проймають грозою всякого рода капіталістів дуків. Цювати починають ставати они універсальним ліком на кривди та невгоди й иньших клас людства. Ось і студенти постановили з него скористати. Від давна заповідана реформа шкіл відкладаєть ся з року на рік та й вигляди на єї переведенє дуже неспіві. А тут жите свого не дарує. У всіх его проявах лише строге врахование, практика. Годі вже довше теряти дорогий час на непотрібні галузи науки, що не ведуть до витиченої ціли. Греку вже давно годилось зачинити в історично-археологічних музеях, нехай книжкові молі морочать собі нею вузкоглядні лоби. Висша математика також несові на чоботи. Льогаритми та тригонометрия не допомагає в робленю фортуни. Отже проч з грекою і математикою! А як ві, то не ходити більше до таких шкіл. І дійсно фреквенція учеників упадає несподівано низько, в гімназіях остають лише професори з своїми оученими предметами. — Все те дієсь тепер в цілій Англії, де як звісно, почуте практичности розвинене найвисше, а багатство народа не має в світі приміру.

К О Н К У Р С.

Руске Товариство педагогічне у Львові розписує отсим конкурс на написанє короткої історії руского шкільництва від найдавніших часів аж по наші часи на слідуєчих уловіх: 1) Істория та має обнимати 5—7 аркушів друку. 2) Істория руского шкільництва до 19. стол. може опиратись головню на монографіях, істория же его в 19. стол. має опиратись головню на студиях жерелових. 3) Рукопись належить прислати до "Руского Товариства педагогічного" у Львові найдальше до кінця 1902 р. 4) Рукопись має бути підписана псевдонімом автора, а в особній запечатаній коверті має бути подане его імя й назвиско. 5) Руске Товариство педагогічне визначує авторови прийнятої рукописи ремунерацию до 400 корон. 6) До оцінки надісланих праць запросить виділ Товариства фахових знатоків. — За виділ Руского Товариства педагогічного: *Е. Харкевич*, голова; *Е. Вігошинський*, секретар.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краюї.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ

НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. н., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи

для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду літ виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілньничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. н. — заосмотрюють в повисшій закладі потреби своїх габінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевеснає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанєм замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шенченка, під зарядом К. Беднарського.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О розбуджуваню альтруїстичних нахилів у дітей.

(Конець).

Вирочім не лише в житю дітей стрічає ся факти, котрі свідчать, що в тій самій одиниці може існувати побіч милосердя безвзглядність, а навіть жорстокість, если співчутє розвиває ся односторонно і замикає ся в надто тісних границях. В тім власне криє ся тайна всякого фанатизму. Дуже цікаві причинки до тої психологічної квестії містять пр. памятники Людвіки Мішель. Женьщина, що попихала нарід до еґзекуції на улицах Парижа в часі Комуни і при тих еґзекуціях асистувала, замкнена в в'язниці змилосердила ся над мишею, котра надармо старала видобути ся з нори заліпленої глиною, встала під впливом того чувства в ночі і помогла своїй ув'язненій чотириножній спів-
льокаторці видобути ся на волю.

Треба отже не лише розбуджувати альтруїстичні чувства, але треба їм також давати певний напрям, поглиблювати, освічувати, розвивати і ублагороднювати. Першим завязком їх є привязанє до найближшого окруженя і найближшої родини. Коли їх дитина проявляє, то се свідчить, що она може стати співчутливою, благородною, милосердною; однак родичі не повинні на тім попереставати, коли одинокою їх ціллю не є лише розширенє еґоїзму дитини на ширші круги, заміна єго з особистого на родинний, товариський, класовий ітд. Хотячи тому запобігти, треба по можности як найменше підносити існуючі між людьми ріжницї, не увидатиювати того, що їх ділить, не будити свідомости ріжних перегород і запорів, котрі на жаль понятє висказу „ближний“ в дійснім житю дуже стісняють і ограничають. Нехай дитина не довідує ся надто скоро о тім, що слуги, робітники, післанці, обдерті діти і т. п. се єства, з котрими не входить ся в близші зносини, єства, котрі мають иньші права як родичі, їх гості і знакомі. Нехай ріжні забави і перестороги не впоюють в них такого чувства, неначе-б то розмова зі слугою або забава з якою хлопскою дитиною могла єї понижати або принести нечесть. Если виданє такого наказу видає ся конечним, то нехай він буде привнайменше все умотивований

морально усправедливленими взглядами а не класовими упередженнями. Нехай отже дитина від перших хвиль життя учить ся шанувати біду і працю, а не гордити нею. Чесности, ніжности, співчуття і жичливости повинні родичі домагати ся не лише для себе і собі рівних, але і для тих, котрих називає ся людьми з найнижшої сфери. Не лише не треба засадничо відсувати дитин від тої категорії людей, але треба їх поступенно при нагоді познакомлювати з обставинами їх життя і будити зацікавлене для їх потреб і терпінь. Най дитина знає, що і служачій треба часом заощадити труду, що і єї сон і спокій треба пошанувати і подякувати єї за дізнану від неї прислугу. Нехай знає також, що зневага або брусоватий поступок не ублажає тому, проти котрому є звернений, але тому, котрий єго допускає ся. Розуміє ся що само моралізоване значить ту дуже мало; найбільше впливу має примір. На жаль в тій точці в вихованю дуже часто блудить ся, а ті блуди суть в певних справах сталим звичаєм, системою. Родичі, що старанно виховують свої діти, не дозволять їм передовсім вдавати ся з „ким небудь“, при чім під словом „хто будь“ розуміє ся все людей гірше убраних і біднійших, а ніколи пр. елґантних гостей, котрих немудрі жарти і безміслні компліменти виголошувані при дітях або до дитин суть нераз страшним проступком проги педагогії. „Ким будь“ не є також ніколи бона спроваджена впрост з Парижа, котра учить дитин підслухувати під дверми, але за те дуже часто бона донечка сторожа, котра тільки і мріє о тім аби поіграти ся з „панночкою“, єї красною лялькою і світячими горнятками.

Відграничуване ся хіньским муром від людей низших товариским положенем і вихованем є так закоріненним а заразом так мало виrozumованим звичаєм, що для многих людей є оно майже синонімом доброго вихованя і материнської печальности взглядом дитин і провадить нераз впрост до сьмішности. В атмосфері пересяклій такими переконаванями находить дитячий еґоїзм найліпші услівія до буйного розвою.

Хотячи розбудувати в дітях альтруїстичні чувства, поглубляти їх і ублагороднювати, треба їх вправляти через практику, так як і в всім иньшій. Треба отворити перед дитиною велике і богате поле досвідів і давати єї часто нагоду до оказуваня співчутя. Дитина повинна вчасно познакомлювати ся з терпінем, розуміти єго, відчувати і по можности приходити в поміч. Жертовлюбности і милосердія не треба однак дитині накидувати, бо се найпевніший спосіб аби єї се обридити.

Если кожде, хоч би і найбільше усправедливлене, бажанє дитини будемо гамувати згідкою на убогих, котрі мусять обійти ся без усього, если кождий гріш, який єї дістане ся в руки, будемо призначувати на дарунки, милостиню або публичні складки, тоді можемо лише скріпити в дитині еґоїзм. Если дитина щось дає, то нехай дає з власної охоти, з власного співчутя, т. є. нехай відчуває які терпіня улєкшує, які потреби заспокоює, яку недолю спомагає. В тім случаю сам даток о много меньше значить як співчутє, котре попирає до жертви. Тому зовсім не вистарчає, аби дитина знала о терпінях: она мусить від часу до часу на них дивити ся, мусить з ними познакомити ся, аби в данім случаю могла собі їх представити.

Тій системі стоїть на заваді загальний звичай охорони дитин перед прикрими вражіннями. Діти не мають дивити ся ані на недугу, ані на нужду, ані на каліцтво, ані на смерть, ані навіть на старість. Поминувши деколи гіґієнічні взгляди, коли ходять пр. о заразливу недугу, я не можу ніяк пояснити,

чим могли би ся такі застереження усприведливити, бо на знаню дитячої психології они певно не опирають ся. Вражливість дуже ріжнить ся від нашої: то, що нас переймає болем або тревогою, є для них нераз обоятне, бо не розуміють причин нашого болю або тревоги, а лякають ся натомість нераз річний, котрі не будять у нас найменшого занепокоєня, пр. темнота. Впрочім природа заосмотрила діти в два могуті середства, котрі лагодять навіть дуже прикрі вражіння: одним з них є цікавість, другим рухливість ума. Смерть, котра нас все переймає ляком, представляє ся їм як якесь нове явище і часто будить більше зацікавлення, як страху; відходячи від свіжого гробу хоч би навіть дуже добре званої особи, може дитина з таким занятєм збирати на кладовищі каштани, що на разі забуває зовсім жалібний вид. Не повинно ся отже пересаджувати надмірною осторожністю. В передвиджуваню своїх або чужих терпінь дорослі люди звичайно помиляють ся побільшуючи їх в уяві і не оцінюючи належно свої сили до знесеня їх. Бо кілько-ж разів чуємо запевнення: „Він того не пережив“ або „я того не пережила би“, а однак досвід учить, що люди дуже рідко умирають під впливом чисто моральних ударів. Діти мають супроти них ще більшу відпорність, бо в наслідок більшого чвела і змінности вражінь лекше забувають.

Розуміє ся, що не всі терпіння дитина зрозуміє, не всі можна і треба єї пояснювати. Передовсім не треба пояснювати таких, котрі впливають з згіршаючих проступків і неморальних відносин. Натомість може она зрозуміти біду, голод, зимно, сирітство і осамоченє, недугу, каліцтво і старість і дуже добре если она навчить ся завчасу не лише ті терпіння відчувати, але і по можности лагодити. Надмірне хороненє дитий і молодіжи перед прикрими вражіннями є причиною, що у нас є так багато чутливих і нервових єгоїстів, що лучать з на позір дуже великою чутливістю, обурюючи обоятність. Они не можуть доглядати недужих, бо недуга а передовсім горячкова робить на них надто сильне вражінє, не можуть сидіти при умираючім, відвідіти божевільного, оглянути раненого, асистувати при операції, бо їх ніжні нерви не можуть знести так потрясаючих сцен; коли-б на світі не було людей трохи „грубших“, а радше здібійших до запоминаня о собі і менше розпещених, то жаден недужий не мав би опіки, а жаден умерлий похорону. Та єгоїстична ніжність, котру всі у себе толерують, провадить до того, що не повідомляє ся дитину о смертельній недузі родичів „аби єї не перестрашити“, — що навіть там, де кожда мінута щось значить боять ся люди вислати телеграму зі страху, що она може прийти в ночі і позбавити всіх сну, — що довкола старих, знеможених, схорованих або нещасливих людей творить ся глуха пустка, бо ніхто не хоче вести з сумними сумне життя. Що більше, того рода шкідливу ніжність чувств уважають люди чимсь вищим і зовсім єї не встидають ся.

Не в той отже спосіб треба ублагороднювати вражливість дитини, аби не могла дивити ся на нужду, але аби она не могла дивити ся обоятно і аби кожде дізнанє зворушенє будило сейчас охоту до несеня помочи нещасливим. Розуміє ся, що і ту найбільше значить привичка, але і ту треба узгляднювати умову уровень дитини. Система недаваня милостині жебракам може бути дуже добра для дорослих, але для дитий є она невідповідна. Дитина стрічає обдертого каліку, що витягає руку по милостиню і видить, що мама і тато минають єго обоятно. Як же єї то пояснити? Чи зрозуміє она в дуже вчасній епоці свого життя цілу систему філантропійних інституцій? Она видить лише, що обдертий і голодний чоловік-каліка на свою просьбу не дістав нічого від

добре одітих, ситих і здорових людей; такий вид мусить її деморалізувати, або — коли дитина має моральне почуття — обурювати. Чи-ж впрочім дітям, а передовсім молодшим, будемо толкувати різні знані ошуканьства жебраків і будити в ній завчасу недовіру взглядом нужди? Та-ж краще скористати з нагоди аби зворушити її серце і за ту лекцію заплатити кілька сотиків, хоч би сей даток мало ся умістити в невластивих руках. Коли дитина в трохи старша, можна відвиджувати з нею часом потребуєчих помочи, можна познакомлювати її з добродійними інституціями і будити до них зацікавлене, можна її при помочи розмови або читання запізнавати з ріжних рода нуждою, з ріжними людськими відносинами і розвивати в ній почуття братньої лучности з цілим світом чувствуючих і мислячих істот. При тім треба однак вистерігати ся кількох досить розповсюджених похибок.

1. Ніколи не нагороджувати за добрі учинки. Крім внутрішнього вдоволення повинно становити одинокую нагороду і заохоту вдоволене родичів. Ані публичні похвали, ані заплата в формі якого небудь дарунку, ані писані свідоцтва, кокарди, відзнаки, степені, не повинні відвертати уваги дитини від чисто моральної розкоші, якої дізнає роблячи добре, — не повинні впрочім впоювати в ню переконання, що зробила щось незвичайного, що заслуговує на широке узнання; если місто дійсної доброти не хочемо виобразувати в дітях порожнечі і облуди.

2. Не пересичувати дитину теоретичними моралами, будуючими проповідями і благородними фразами, а передовсім такими, котрі не відповідали би дійстности. Не говорити о посв'яченю там, де сповнено лише елементарний обов'язок, ані о відвазі, де була лише проста щирість, розсудність або приємність ума. Нехай моральність не виповняє шкільних задач, або життя дітей.

3. Філантропії не робити спорту і такої забавки, якій на жаль віддають ся старші. Добродійність не повинна бути для дітей лише претекстом до розривки. Після мови думки свідчить то взагалі о великім моральнім знечуленню у загалу, а навіть о певнім виродженню нервів, що, хочаби злагодили якесь нещастя, поратувати якусь нужду, мусимо брати ся до ріжних карнавалових підступів, визискувати легкодушність, пустоту, жадобу забав і збирати окуртки для голодних під столом пируючих. Коли-б учасники і учасниці балів на паралітиків, на убогі матери, на дитячий шпиталь дібено думали в даній хвили о каліках, недужих дітях і убогих матерях, певно не мали би ані охоти до коломийки або мазура, ані гумору до флірту, ані апетиту на шампана. Часом продаж одної брилянтової брошки дами-філантропки більше принесла би доходу касі інституції, як ціла „з трудом і посв'яченням“ інсценізована забава, котра в остаточнім результаті приносить більше страт, як користи. До такої бездушної, случайної чи облудної філантропії привикають у нас діти завчасу через різні фантові лотерейки на убогих, театральні представлення і т. д. Се не має нич спільного з дійсним альтруїзмом. Сьміяти ся, строїти, пописувати і об'їдати солодощами на користь тих, котрі плачуть, се не обяв доброго серця. Відповідна для віку розривка має сама для себе виховавчу вартість, отже не треба її убирати в назву милосердного діла. Впрочім і о тім повинні діти довідати ся, що любов ближнього не полягає на самих грошових датках і не мірить ся після них. Ту ходить не о се, аби збирати або видурювати від одних, а давати другим, але о те, аби на услугу терплячих і потребуєчих давати свою гадку і чувство, свій час, труд, стараня і в кінці то, чим ся самому добровільно розпоряджує. Поміч в науці уділена

менше талановитому товаришеві, лекція читання або писання з слугою, відпровадження домів заблудившої дитини, власноручно ушита одежина для бідної сирітки, поміч уділена немічній старущі — мають більшу моральну і суспільну вартість, як 100-коронна жертва на убогих, видерта від знайомих при помочи фантової лотерії. Як представлена і пописи на добродійні цілі, так і представлена і пописи з добродійности мають дуже від'ємну сторону. Милосердие — хоч би навіть не дуже строго придержувалося евангельської засади о несвідомості лівці — повинно бути делікатне і дискретне; его повинно проявляти в той спосіб, аби полишало поле до зовсім самостійної і щирої, а не оваційно-театральної вдячности. В противнім случаю оно не зближує людей, але віддаляє, упокоряючи одних а наповняючи гордостю других.

В кінці ніколи не треба побуджувати в дитині таких чувств, котрі казали би їй тішити ся чужим терпінням, або смутати ся чужим поводженням, що є неуніканим при всякій ривалізації і емуляції. Добрій, дійсно добрій дитині не справляє жадної приятности похвала або нагорода, полягаючи на вивишенню їй понад інших і упокоренню їй ровесників; тому щиро альтруїстичні чувства не можуть розвивати ся консеквентно при вийшній системі степенів і нагород. Там, де побуджує ся порожнечу і заздрість, навскрізь егоїстичні склонности, там не може бути й бесіди про почуте братньої лучности і солідарности. Здібність тішити ся чужим поводженням є мимо противних поглядів так само цінною і рідкою прикметою, як здібність відчувати чужих терпіння. Часами, видячи що щасливих людей окружають численні приятелі, можна би думати, що їх зближує чувство цілком противне заздрости; однак се лише так видає ся. Звичайно грають там ролю менше або більше егоїстичні причини, хоч би лише бажання шукання вражіння, котрі не псують гумору. Щира, безінтересовна утіха з щастя інших є не зовсім щоденним явищем, хоч у дитині їй легше викликати як у дорослих. Она виростає на тлі дуже стислої духової лучности, сердечного привязання і є одною з найбільше заслужених нагород для благородного серця.

Бези, місто побуджувати ривалізацію між дітьми, будемо старати ся ту духову лучність, то сердечне привязання між ними скріпляти, — если они під нашою управою розвиваючи ся будуть обнимати своїм чувством що-раз ширші круги істот, то в заміну за терпіння, яких їм ся їх глибока чутливість приспорить, запевнимо їм недоступне для егоїстів жерело найвищого щастя — радість з кожної перемоги, яку донебудь і колинебудь віднесе добро над злом.

Як старати ся о придбане довіря у селян а у міщан?

Хоч став учительський з одного боку виставлений на злидні матеріальні і не від всіх після заслуг поважаний, має він дуже завидну сторону с. є. моральний вплив.

Учительство держить в своїй кермі долю поколінь, а тим самим судьбу народа, коли за девізу свого знання поставить: „учити і виховувати“.

Теперішній дух часу вимагає праці позитивної. У всіх майже ділах проявлює ся сторона практична.

Хоч в теорії не існує різниці поміж учителем сільським а маломісточковим, то в практиці має ся річ зовсім противно. Не ма тут різниці в принципіальнім фаховім образованю, однак існує різниця у відносинах соціальних та обставинах місцевих. Не виходить з сего, щоби з означеня тої різниці надавати перевагу одній стороні над другою, позаяк головна ціль мусить стати всім спільною.

Так учительство сільське як маломіське має много трудностей до поборова, відрубні обовязки до сповнення, котрі однак положені на вазі справедливости рівноважать ся вповні.

Щоби відповісти по змозі заложеню, подаємо характеристику мешканців сїл та малих міст, становиско учителя серед одних та других обставин життя, а зможемо тим самим заключити о средствах, котрі побудили-б так селян як міщан до тривалого попираня цілий школи.

Селяни в більшій частині, особливо в початках, займають супроти школи, коли уже не вороже становиско, то переважно апатичне.

Що річ має ся так, а не інакше, на се складають ся різнородні причини, котрих вичислюванє завело-б нас за далеко. Головна причина се нужда і темнота. Віруваня становлять одну з важнійших перепон сучасної нашої роботи просвітної. О скількож учитель може своїм впливом причинитись до бодай часткового усуненя лиха?

Законодавство шкільне краєве вкладає на учителя обовязок: „виховувати морально-релігійно та приспособлювати також до життя практичного“. — Дальше мусимо взяти на взгляд становиско учителя яко горожанина. В школі є він тільки учителем в стислім зміслі, по за школою членом суспільности, а яко такий мусить відповісти вимогам, вложеним на него суспільністю.

Річ неоспорима, що учитель не може бути органом, на котрого спадає би обовязок виховувати пр. практичних хліборобів або ремісників, хоч би система народної школи була усовершена. Вложенє подібного обовязку на учителя яко педагога єсть немислиме, позаяк різні причини зложились на втворенє стану, о котрім бесіда, тому і різні мусять бути средства єго двигнення.

Першим та найважнійшим средством було-б виробленє собі довіри у народа при помочи відповідного поступованя з дітьми. „Мусить ся бути таким, яким хоче ся мати ученика“, сказав раз один учитель львівського семінара на годині педагогії. Хочє ся мати ученика примірною, мусить ся бути єму приміром. Дітьвора несвідомо переймає в себе частину нашого духа, она пересякає так нашими добрими прикметами як також хибами. Кождий ученик се частина учителя, по тій частині судять учителя родичі дитини, а від того суду залежить їх відношенє до школи.

Наш хлібороб се по найбільшій частині „стара дитина“. Для народу більше культурного вистанє нераз удача емфраза щоби єго вірою напоїти, для нашого мужика найефектовнійші фрази не мають вартости, єсли той мужик не відносить ся до проголошуючого з повною вірою тої глубини чутя, що переходить в найпримітивнійшій формі з душі прямо в душу. Народ мусить мати поруку в моральній вартости учителя. Таж взагалі ціла суспільність найрадше глядить на поведенє учителя, та судить єго. Дуже часто може й за строго. На селі глядять на учителя завжди і всюди. Тому мусить він тут провадити: розумом, тактом та чеснотою.

Дальші средства мали б більше практичний характер. Тут уже мусить учитель посунути свою працю по за школу. Він не може і не повинен полишати на боці тої великої родини якою є громада, а вжеж було би се непростиме відносити ся до громади з легковаженєм. З сего не виходить, щоби надто популяризоватись, позаяк нам не стає ще тої поваги між народом, якою оєїнила традиція иньші стани, проте в тім вигляді не завадить ніколи обережність особливо у початкуючих.

В початках випадало б прийняти ось яку тактику: крім школи та справ шкільних нічим не займатись, однак з можливою чемністю поводитись з сторонами. Годі сю чемність уняти в сталі форми, се буде залежати від обставин, однак мусить тут проявлятись щире поважанє для простолюдина. Наш нарід на позір загуканий, злиднями придавлений, не раз до крайности потулений, має в високій степені почутє личної гідности, котру школа має піднести та розбудити, а ніколи приголомшувати.

В многих случаях натрафляємо на буту, зарозумілість. Єсть сє обяв хоробливий. Єї жерелом звичайно блуди попередників. І тут тактовна чемність принесе більше користи, від крику та лайки. Звернім ще увагу на одну коначну привкмету чемности між народом. Єсть се спосіб веденя розмови. Мусимо тої штуки „вивчитись“! Сказано, мусимо „вивчитись“, позаяк се не так легка справа, якою она на позір видаєсь. Подиву достойні суть наслідки впливу на нарід. Тут треба конче звернути увагу на місцевий говір, послугуватись пословицями і уживати образовой форми.

В обєм чемности входить ще терпеливе вислуханє сторін. Наш нарід має характеристичний спосіб говореня. Річ, котру можна би пояснити в кількох словах, дробить він на кільканадцять період. Се томить. Перериваєсь часто не вислухавши основно, а в найлучшім случаю оказуємо нетерпеливість. Перенесім ся в єго положенє. Чя се справляє приятність, єсли нас не хочуть вислухати? Наша „стара дитина“ любить, щоби єї пожаловати. Часто чувсь: „а то лепский пан, не зробив, бо годї, та поговорив, порадив“. Заслужім собі на се на позір маловажне „лепский пан“ — се дорога до любви та поважання, а тим і до довіря.

Відносини наші супроти місцевої інтелігенції мають чималий вплив на піднесенє нашої поваги серед народу. Учитель мусить навязати товариські зносини з тими з інтелігенції, яка будь заслугами будь становиском має вплив на народ. Становиско учителя повинно бути посередне.

Правда! Многі, найблагороднійші наші поривання розбивають ся о сторону материяльну... Однак не накидуємось надго, бережим такту та форм, лучім ся солідно, а з часом, наша побіда.

Устава про примус шкільний, Ради шкільні місцеві, многі иньші справи шкільні полишені громадам до полагоди, недостача потреби науки та просвьіти, суть великою запорукою в витвореню приязних відносин поміж школою а народом.

Нарід має велике поважанє для права. Нехай ся „виговорить“. Представмо користи науки, заапелюймо до любви вітцівської, а остаточним аргументом: „таке право, а ми мусимо повинуватись“. Селянин відійде вправді невдоволений, але в части улагоджений, або навіть і пересвьідчений.

Такт та змйна кров в поведеню з чинниками шкільними місцевими не можуть опускати. Хоч би деколі небосклін захмаривсь, не оказуймо гніву, а в недовзі при відповіднім поступованю напевно прояснить ся.

З порядку річи належить натякнути про релігію. Наш нарід пересяк поважанем для релігії та її внїшних форм. На се складались цілі столїтя. Хотячи придбати довіре мусимо з народом придержуватись форм релігійних так в школі як і по за школою.

Важну ролю грає тут також занятє ся господарством. Роботу належить переводити в практичній напрямі, маючи все на тямці, щоби она випала вірцево.

В містах, а маємо тут на думці більші міста, головною царвиною ділання стаєсь сая школьна. Устрій суспільний міст є на стілько розвинений, та сили інтелектуальні нагромаджені в такій мірі, що тут мимо волі мусимо обмежити наш круг ділання. В виду сего спосіб поступованя учителя в місті буде о много иньший.

Перше місце належати буде безперечно совістному виповнюваню обовязків. В відносинах урядових шкільних безпартійність та чемність для всіх. Відносини товариські не дадуть ся обняти сталою нормою, позаяк в кождім майже місті укладають ся всіляко. Здаєсь не переборщемо, если поставимо засаду: повага стану перед приятностями. Конечно єсть також солідарність в крузі товаришів звання. Увагляючи сучасні відносини найлучше обмежити та заховати обережність в заключуваню знакомостей.

Єще одна увага насуваєсь мимоволі о скілько всякий прояв жити умислого повинен займати учителя, о стілько належить бути обережним в активній єго участі. Не виходить з сего зовсім заперечуванє обовязків горожанських, противно, ціль нашого звання, піднесенє поваги стану, домагають ся найширшого ділання в тім напрямі, однак практика вказує зовсім противно, тому в виконуваню обовязків горожанських, а роботї демонстративно-партійній заходить певна конечна границя, котрої тут розвивати годї.

Василь Ратальский.

СПРАВОЗДАНЄ

з Загальних зборів Філії „Руского Товариства педагогічного“ в Буску, які відбули ся 1. н. ст. падолиста 1901 р.

По Богослуженю, відправленім о. сов. І. Дорошем і о. В. Бєзерским в церкві св. О. Николая, зібрало ся 25 членів в кімнатї „Читальні Просвїти“. Зібраних повитав голова філії о. В. Бєзерский. На вступі зазначив, що між зібраними видно много нових членів, що доказує, що Товариство розвиває ся; але признанє належить ся особливо тим членам, котрі через цілий рік горнули ся до свого товариства і радо єго підпомагали чи то опрацьованєм відповідних відчитів, чи поданєм своїх цінних уваг і заміток підчас виміни гадок (дискусії) на конференциях філійних. До тих в першій рядї належать дп. І. Коссар, Осип Лада, Ст. Цепух як і иньші, котрі в більшій чи меншій мірі беруть живу участь в обговорюваню даних справ.

Тут згадав о. голова про смерть невіджалованого члена о. сов. Е. Петрушевича, а всі присутні пошанували пам'ять покійного через повстанє з місць і словами: „Вічная пам'ять“.

Опісля подав о. голова короткий зміст і напрям діяльності уступаючого Виділу. І так: урядив Виділ п'ять засідань, три конференції (з них одну на провінції), заснував бібліотеку, урядив концерт в 40. роковини смерті Т. Шевченка, зазначаючи мимоходом, що концерт той є великої для нас ваги хоч-би тільки з того взгляду, що був першим з бузецких сторонах, та переконав малодухів і противників, що не єсьмо гіршими від наших побратимів, як то они звикли чванитись. Виділ філії не позабув також вислати в своїм часі відпоручника на Загальні збори Тов. педагог. у Львові.

Стан касовий хоч на разі не сьвітлий а все-ж таки добрий, позаяк по відосланню половини вкладок членських до Головного Виділу остане ще в касі 33 корон.

По с'їм передав о. голова провід Веч. о. сов. І. Дорошеви, котрого зібрані вибрали на председателя зборів.

О. председатель покликав на секретаря п. А. Шмату дотеперішного секретаря Виділу філії і візвав его до відчитання протоколу з попередних Загальних зборів.

По відчитанню протоколу о. председатель уділює голосу п. І. Коссаєви, котрий єще раз порушує поміщену в протоколі справу засновування і ведення читалень по селах. Бесідник оправдує учителів, котрі не сповняють даного обов'язку особливо в вірцевім веденню читалень; се дїє ся з різних перепон, а особливо задля перетяження працею свого звання, як і задля тої причини, що місцеві власти дуже часто беруть се учителям за зле. Щоби однак вплив учителя сягав і поза школу, добрий а спритний педагог допоможе собі дуже много при помочи бібліотек шкільних; належить тільки постаратись о відповідні книжочки.

Над повисшою справою виявлялась оживлена виміна гадок з ріжними замітками. Промовляли оо. І. Дорош, Брояковский, Чубатий, В. Єзерский і тт. Гр. Ноєс, Тарнавский, Лада, Мулькевич і Силик. Остаточнo всі згодили ся на внесення о. В. Єзерського, щоби Головний Виділ Тов. педагог. постарав ся в Раді шкільній кравий о дозвіл для Рад шкільних місцевих, вставляти в бюджеті шкільнім відповідну суму на передплачуванє відповідних видавництв як пр. „Давінок“, видання „Просьвіти“, „Бібліотеку“ Насальського і н.

Дальше слідувало справозданє А. Ш. відпоручника на Загальні збори Тов. педагог. у Львові.

Справоздавець порушив головнo дві справи, що не були поміщені в справозданню з Загальних зборів у Львові, с. є. справу заснування педагог. кружків при філіях на взір польських і справу перенесення учителів з бузецких сторін.

Справозданє кінчилось ухвалою, яка була висказана на Загальних зборах, що наколи хочемо числити на повагу, вплив а в данім разі і поміч своїх товариств, мусимо до них належати і завжди брати участь в зібранях, особливо в Загальних зборах так у Львові як і на провінції.

Дальше мав слідувати відчит, а що прелєгент не прибув, то о. председатель подав до відомости зібраних, що п. Ст. Цепух місто відчиту, хоче подати під розвагу і до обговорення інтересну тему. Коли присутні згодили ся, п. Ст. Цепух говорив на тему: Яким способом придбати для нашого Товари-

ства як найбільше членів і то зі всіх верств суспільности а через се забезпечити йому постійний, успішний розвій?

На повнішому темі вивязалась довга і оживлена дискусія, котра свідчала, що учасників дуже обходить справа Товариства. Участь в сій дискусії брали п. Цепух, о. Єзерський, п. Лада, о. Брояковский, п. Носс, п. Коссар, п. Тарнавський, о. Дорош і п. Шмата. (Змісту промов всіх бесідників годі подавати, позаяк се забрало-би много місця).

Тепер слідували вибори. Головою вибрано: о. Віктора Єзерського, а до виділу увійшли: п. І. Коссар, о. В. Лиско, п. Носс і А. Шмата; на заступників вибрано Т. Ваня і О. Мулькевича.

В кінці о. голова подякував виділови Читальні „Просвіти“ за безінтересовне відступлене кімнати через цілий рік і просив о ту саму кімнату на дальше.

Слово до рускої інтелігенції.

„Коли сам не можеш чогось докнати, получи ся з другими, котрі те саме бажать, що ти, бо багато дрібних сил творять одну велику силу“ — сказав перший організатор стоваришень, котрим посвятив працю цілого свого життя, др. Герман Шульце з Деліні. Нині не лише одиниці але цілі верстви суспільности лучать ся в імя вспільних інтересів для улекшеня собі економічної борби. Чого не зможе одиниця, се досягає легко зорганізована, свої цілі свідомо громада. Конкуренція і перевага великого капіталу з одною, а лихва, особливо у нас розпаношена, з другої сторони, викликали творене спілок і товариств заробкових і господарських, котрі в власній, взаємній помочи шукають охорони проти сили великого капіталу і економічно сильніших одиниць. Переважна часть нашої інтелігенції відчуває на собі гнет невідрадних відносин економічних, а мимо того тримаючи ся патріархальних звичаїв і спускаючи ся на Провидіння, не дбає користати з виворених дорогою культури асоціацій, — а друга менша частина людей, матеріально лучше ситуованих, і не думає о тім, що може, не тільки не поносячи жадних жертв, але сама досягаючи користи, помочи тим, котрі помочи потребують.

В послідних часах давали ся щораз частійше чути голоси о некучій потресі питомої фінансової організації, в якій би наша інтелігенція находила поміч і стала незалежною від того рода чужих інституцій.

Найшов ся кружок людей, що підняв ініціативу до заснованя Товариства кредитового для рускої інтелігенції, опертого на взаємности, ціллю котрого було би попитати ощадність і господарність серед інтелігентних верств рускої суспільности і освободити їх з рук несовісних лихварів.

Наради поважного числа львівської інтелігенції а відтак численні Загальні Збори інтелігенції львівської і з провінції, духовної і світської, рішили однодушно основане такого товариства.

Нині стало ся се уже фактом. Рішенєм ц. к. суду краєвого яко торговельного у Львові відділ IV. з дня 8. серпня 1901. ч. 1362/II, 280 зістало „Краєве Товариство кредитове урядників і священиків у Львові“ вписане

в реєстр стоваришень заробкових і господарских і в силу того розпочинає свою діяльність.

Після статута Товариство має на цілі подавати своїм членам матеріяльну поміч через корисне поміщуванє ощадностей і уділюванє позичок при помочи взаїмного кредиту під можливо найкориснійшими умовами як також і взагалі уділюванє членам помочи в їх потребах господарских (§ 2. стат.).

Членом Товариства може бути кождий працюючий умислово в певнім заводі за сталою платнею або несталою винагородою, як урядник, або слуга при властях і заведенях державних, автономічних і приватних, жєнщина на самостійнім становищі, ємерит, кождий сьвященик сповняючий душпастирські функції, чи то яко сотрудиик, завідатель і парох, чи то займаючий вищу духовну посаду, нотар, адвокат, кандидат нотарияльний або адвокатури, учитель, редактор, архитект, інжінєр, лікар, літерат і взагалі кождий за сталою платнею або несталою винагородою умислово працюючий. Хто хоче стати членом Товариства має підписати письмєнну заяву свого приступленя (§ 7. ст.) і зложити вписове одноразово 2 кор. на річ фонду резервового (§ 10. ст.) і що найменше 20% деклярованої на уділи квоти (§ 5. і 7. ст.).

Один уділ виносить 50 корон, і кождий, хто хоче бути членом, мусить здеклярувати що найменше один уділ.

Вплата уділу може наступити або одноразово, або місячними ратами, не низшими як 2 кор.; перша рата однак не може бути низша як 20% деклярованої на уділ, а взаглядно на уділи квоти (§ 5. ст.).

Товариство приймає вкладки до опроцентованя від своїх членів і третих осіб, почавши від 1 К (§ 6. ст.) і уділяє своїм членам позичок. Кждий член має право жадати позички до висоти зложеного уділу на вексель без всякої дальшої поруки. Всі иньшого рода позички уділяють ся членам за відповідним забезпечєнєм. Чистий зиск (§ 19. стат.) розділює ся поміж членів яко дивідєнда відповідно до висоти їх уділів.

В почутю горожаньских обовязків сповнили ініціатори прийату на себе задачу. „Краєве Товариство кредитове урядників і сьвящеників“ вступає отже на поле нашого суспільно-економічного житя, а Єго Високопреосьвящєнєство Митрополит Андрей гр. Шептицький зволив прийати протєкторат над товариством, привікаючи поширати єго інтереси.

Тєпер чєрга на нашу інтеліґєнцію, духовну і сьвітєску, понєрти се товариство, тож звертаємо ся до неї з теплим словом: хто почуває себе Русиньом, нехай не залишить у власнім інтересі вступити в члєни нашого Товариства.

При спільности економічно-суспільних інтересів повинна передовсім руководити нами солідарність, а солідарність доказує чудес. Досить для приміру згадати, що коли засновало ся недавно у Відни подібного рода Товариство ємеритованих офіцирів і військових урядників, то до року числило звиш 4.000 членів. Нєхай-жє і нас получить спільність інтересів в одну органічну цілість. Ті з нас, коті посідають хочби невеличкі капітали, нехай льокують їх в нашім Товаристві і дадуть тим нашому Товариству спроможність отворити кредит ширшим кругам нашої суспільности.

Кінчимо надією, що руска інтеліґєнція в почутю своїх горожаньских і патріотичних обовязків буде як найчисленнійше вступати в члєни нашого Товариства і складати в нїм свої ощадности, та що Товариство того вчинила

справді могутю підоймою материяльної сили рускої інтелігенції, за чим іде самосвідомість та сила національна.

Нехай не буде ні одного інтелігентного Русина, котрий би не був членом нашого Товариства!

Всякі письма і посилки належить адресувати: Краєве Товариство кредитове урядників і сьвящеників у Львові, Ринок ч. 10.

Львів, дня 1. жовтня 1901.

За Раду Надзираючу:

Сов. Ярослав Глиницький,
президент.

О. Йосиф Фолис,
заст. презид.

Ілько Яремкевич,
секретар.

Дирекция:

Іван Бачинський, Александер Сероїчковський, Григорий Грозик.

Всячина.

— Докторат технічних наук. З початком сего року шкільного увійшло в жите розпоряджене міністерства просвіти в справі докторату в технічних висішніх школах і вже є перші зголошеня до ригорозів. Найважнійша постанова в зарядженю міністра просвіти є та, що кандидат, предкладаючи докторську дисертацію, має потвердити присягою, що се єго самостійна робота. Дальше, що дисертація мусить бути написана в викладовій мові технічної висшої школи. В виняткових случаях має рішати колегія професорів, однак її ухвали є зависимі від одобрєня міністерством просвіти. Формулка обіту кандидата при промоції така: „Обіцією торжественно, що я повагу технічної висшої школи, котра наділила мене академічним степенем доктора технічних наук, буду завсїгда високо держати і все старати ся буду по найлучшим моїм силам дбати о розвій наук технічних“.

— 400-літній ювілей своєї літератури обходять Хорвати в сїм році. Численні війни, з одної сторони з Турками а з другої з Венецією та Німцями не дали скорше розвинути ся літературі у тих полуднево-славянських краях. До того ще і причинили ся свари між могутими вельможами та власним королем і народом, з чого нераз підносили меч до братоубійчої борби. Першим був Марко Маруліч, уроджений в Сплиті 1450 р., потомок богатого дому і шляхотного роду, котрий дав початок хорватській літературі. Він образував ся в Падуї, віддаючи ся, після звичаю тодішнього часу, філософії, поетиці і реториці. Повернувши домів, жив якийсь час навіть досить легко, але опісля споважнів, замкнув ся зі своїми книжками і жив скромно, а навіть убого, хотяй завідував великим маєтком, а відтак навіть вступив до монастиря. Писав багато по латинськи і як учений гуманіст, як було в тодішнім звичаю, стояв в кореспонденції з багато визначними людьми, як з папою Адрианом II., кардиналом Грімані, хорватским баном і др. — Здобувши вже собі славу в Европі своїми латинськими творами, почав Маруліч писати на рідній мові, беручи теми з сьвятого письма, з наміром познакомити своїх земляків з поучаючими та уморальнюючими притчами. Головний єго твір на хорватській мові є „Юдита, або Історія вдови Юдити, в віршах хорватських уложена, як она вбила вождя Гольофернеса серед єго війська і освободила єврейський народ

від страшної язви⁴. Перший раз вийшов сей твір друком р. 1521, але викінченим був вже 22. цвітня 1501 року — отже се дає принуку до теперішнього обходу ювілею. Крім сего писав Маруліч дидактичні твори і церковні пісні, дальше сатиричні, а навіть драматичні. Зерно посіяне Марулічем перед 400 літами видало обильні овочі. За сей довгий час хорватська література зростала непереривно, хоч її огнище було найперше в Далмації, відтак в Босні, потім в Славонії, а аж на кінці у властивій Хорватії. В Загребі остаточно збігли ся всі лучі, які дотепер огрівали народне відроджене Хорватів, а виступлене Галя і Шеноя було пробудженням до нового літературного життя. Нині всі роди письменства мають у Хорватів своїх численних репрезентантів, а їх наука і просвіта розвиває ся рівномірно з нею. Оглядаючи ся на довгу полоть часу позад себе, Хорвати можуть набратися лише заохоти до дальшого невпинного труду на народній ниві.

— Протів куреня папіросів завела ся в північній Америці таки на добре борба. В радї міста в Чикаго поставлено внесене, щоби на 600 кроків довкола кожної школи не вільно було продавати ані папіросів, ані паперців, ані тютюну. Крім того, кожний, хоч би продав дітем тютюн, буде остро караний. (Отсе може би у нас здало ся). Ще острійший заказ видано в Оклагома. Кожда особа, фірма або товариство, коли би спроваджували, продавали або передавали комусь другому тютюн і паперці або тютюн до жутя, мають бути остро карані. Крім родителів і опікунів не сьміє ніхто дітем низше 15 літ давати тютюн, паперці або й тютюн до жутя. За продаване папіросів, тютюну і паперців визначує ся кара не менша 240 а не більша 960 корон.

— Нововідкрита рукопись. В однім з монастирів північної Італії, на границі Тироля, відкрито цікаву рукопись пергаментову, в якій містять ся молитви, псалми і молебні з IX. віка і також церковний календар з дописаними іменами померлих, за котрих належало молити ся при богослуженнях. Межи записаними знаходять ся імена Поляків, Чехів, Мадярів і Русинів. — О скільки доси дало ся провірити, то ся рукопись в 900 році була в Тревізі, описля перейшла на власність Езопу Геренферіда в Льотарингії, а з дочкою его, Риксою, дістала ся до Польщі. Дочка Мешка I. і Рикси вийшла за муж за князя Ізяслава кївського, а з нею дістала ся рукопись на Русь, де дорисовано на ній нові ілюстрації. Пізнійше рукопись була власністю Ярополка, сина Ізяслава, а по его смерті вернула знова до Польщі, може бути зі Здиславою, першою женою Болеслава III. На кожний случай друга жена Болеслава III. Саломея, дочка графа Берга, мала сю рукопись, і коло 1140. року подарувала її монахам в Увіфальтоке.

Рукопись — як згадано — писана на пергаменті і прикрашена численними рисунками в двох родах. Давнійші належать до ірландського типа, а пізнійші, вставлені в рукопись, коли она була на Руси. Послідні мають чисто візантійський характер і мають підписи грецькі або славянські. Між иньшими дуже гарно представляє ся рисунок: „св. Петро“ з ключами в руці, а при нїм стоїть — як свідчить руский підпис — Ярополк з женою, а в ногах св. Петра — матір Ярополка, дочка Рикси і Мешка I.

— Огляд XIX-ого століття. Одна американська газета подала під заголовком: „19-те столітє в лупинці з орїха“ слїдуючий огляд: Се столітє дістало від свого попередника коня, а лишає новому століттю локомотиву, колесницю і самоїзд. Оно застало гусяче перо, а лишає машину до писаня; застало косу, а лишає машину до кошення; застало ручну прасу до друкованя, а лишає машину ротацийну; застало мальоване на полотні, лишає фотографію. Застало ручне ткацтво, а лишає механїчну прядільню та механїчне ткацтво. Застало порох, лишає страшенні матерії вибухові, застало кріси, лишає скорострільне оружє. Застало лоївку, а лишає електричне світло. Застало гальванічний стовп, а лишає дінамо. Застало вітрилові кораблі, а лишає пароходи і підводні судна; застало простий телеграф, а лишає телеграфоване без дрота. Застало звичайне світло, а лишає проміне „X“.

— Протів великих букв. Німці забирають ся щораз енергійніше до зміни своєї правописи в тім напрямі, щоби улекшити науку писаня і читаня. — В німецьких часописах підносять тепер гадку, щоби показувати також і великі букви, котрі безперечно суть зовсім непотрібні. Длячого н. пр. треба в німецькім

писати іменники конче великими буквами? Атже і другі народи мають так само іменники в своїх мовах, а мимо того не пишуть їх великими буквами і світ ще через то не валить ся. Німецькі газети звертають увагу ще й на то, що великі букви суть значною перешкодою в скорім писаню на машинах до писаня, як би ті букви викинути, то можна би майже в двоє так скоро писати.

— Протів „petit-y“. В північній Америці має вийти закон, яким буде заборонено печатати що небудь дрібним друком т. зв. пегітом. Причину сего має бути загальне ослаблене очий, стверджене урядово лікарями.

— Піяки межи зьвірятами. Ствердженням фактом є, що серед зьвірат, особливо висших родів, є алькоголіки. У Франції повстав навіть проєкт полученя товариства опіки над зьвірятами з союзом антиалькоголістів, щоби зьвірята охоронювати від шкідного налогу п'янства. Се було би тим потрібнійше, що чим більше зьвірята стикають ся з цивілізацією, тим частійше проявляє ся у них сей наліг. Англієць Вальс, який посвятив окрему брошуру алькоголізмови у зьвірат, висказує навіть обаву, що як так дальше піде, найкрасші окази зьвірат зведуть ся. Після его обсервації і дослідів, слонї, медведі, коні, пси та иньші, висші зьвірята мають взагалї інстинктовий нахил до трунковости. Медведі і малпи трублять пиво як німецькі бурши, а до горівки менше їх тягне. Властителя менажерий і сторожі в зоологічних огородах знають добре, що слонї старають ся при кожній нагоді, ликнути алькоголю. Між слонями є й такі, що удають хорих, аби викликати у людий милосердие і дістати від них келишок горівки яко лікарство. Мурини знають, що малпи люблять пити всякі алькоголі, і використовують сей наліг на свій хосен. Мурині ставять під лісом бочку пива, а коли се замітять малпи, злазять ся цілими чередами до бочки і пють до безтями, так, що вкінці спиті не можуть відріжнити мурина від малпи. Тоді мурині бере одну малпу за ногу і веде до села, а за нею всі иньші малпи беруть ся за ноги і машерують за мурином до села. Не менше радо упивають ся папугаї в клітках, а що упитий папугаї є смішний і забавний, то люди дають сим птахам нарочно вина або горівки, а навіть опії. Найбільшими п'яками між зьвірятами є переважно самці. Самеці мало котрі запивають ся. Природописці робили численні досьвіди на сім полю і пересвідчили ся, що так є дійсно. Навіть деякі мотилі стають алькоголіками, і радо летять до вина і горівки. Також кові в новояорських броварах запивають ся і гинуть на *delirium tremens*. Наслідком надмірного уживаня алькоголів зьвірята дегенерують ся, а дегенерация настає вже в другім поколію.

Запросини до передплати на місячник „Літ.-Науковий Вістник“.

В році 1902 Літературно-Науковий Вістник буде виходити в тім самім форматі і обемі, як і доси, не змінюючи ані своїх провідних думок, ані розкладу матеріалів.

Провідні думки, якими кермує ся редакція, можна висловити коротко так: не признаючись ні до якої літературної школи, ні до якої політичної партії, ні до якої секти і заховаючи собі всюди право незалежної критичної думки та свободної дискусії, шанувати індивідуальність авторів, цінити талант, де і в якій мірі він би не появляв ся, піддержувати поперед усього оригінальну літературну і наукову продукцію на українсько-руській мові, та при тім по змозі знайомити громаду чи то в перекладах, чи в кратичних та історико-літературних розвідках з виднійшими появами чужих літератур.

Брутальний удар, який спіткав редакцію в маю 1901 р. — маємо на думці заборону нашого виданя в Росії — причинив значний фінансовий ущерб

стороні журналу. Через те, щоб не доводити Наукове Тов. ім. Шевченка до надмірних дефіцитів, редакція буде змушена в будучім році поробити деякі обмеження і ощадности, які одначе, надіємось, не вийдуть на шкоду якості нашого видання. Навпаки, не потребуючи так як доси оглядатись на російську цензуру, ми будемо могли не в однім висловлювати свою думку свободайше, ніж се могли чинити доси.

За чотирьох роки свого існування Літературно-Наук. Вістник здужав виробити собі признане і прихильність навіть у кругах, що доси не звертали уваги на наше письменство. Він зробив ся дійсним центральним органом української літератури. Всі видніші українські письменники нашої доби належать до його співробітників, а багато з тих, на кого нині українська література глядить як на надійних піонерів будучини, на картках Л.-Н. Вістника ставляли свої перші кроки. Дотеперішні 4 річники (16 томів, кождий по 36 аркушів друку, отже разом 578 арк. др.) подали загалом около 345 оригінальних, а 210 перекладних беллетристичних, 180 наукових, критичних і історико-літературних розвідок і творів, та безліч дрібних заміток, між якими иноді були цінні розвідки, полеміки і т. п.

На жаль, участь публіки не зовсім дописує. Правда, на своїх постійних абонентів наше виданє не може жалувати ся; вони платять точно. Так само не можна жалувати ся й на читачів: їх має Л. Н. Вістник певно бодай у десятеро більше, ніж абонентів. Але число абонентів мале, за мале, щоб не то що думати про якесь розширене та уліпшене видання, але за мале навіть, щоб без значних жертв удержати його хоч би лиш на дотеперішній висоті. Заборона російського уряду, вимірена очевидно на цілковите зруйнуванє нашого журналу, якого саме існуванє від самого початку коє в очи всіх обрусителів по той і по сей бік Збруча, — ся заборона вкладає на галицько-руську громаду моральний обовязок показати, що такими нястукowymi аргументами не вбе ся живого слова і не розв'яже ся українського питання. От тим то відзиваємось до всіх ширших Русинів-Українців, кому лежить на серці розвій нашого слова, нашої думки, нашої духовної сили:

Запомагайте Літературно-Науковий Вістник!

Пренумеруйте его!

Заохочуйте иньших до пренумерати!

В р. 1902 будуть поміщені в нашім журналі крім иньших поменших творів деякі більші. Зараз у перших н-рах появить ся простора повість Ольги Кобилянської „Земля“, де талановата авторка вступає на новий шлях подаючи широкий малюнок селяньського жятя, надиханий сердечним ліризмом. Для Л. Н. Вістника виготовлює простору повість В. Стефанік; надто мають ся в редакційній теці твори Л. Яновскій, В. Чайченка, ширша повість В. Лавріського, оповідання Ю. Кміта і многих иньших галицьких і російських Українців. У науковій часті з першою книжкою почне ся друк розвідки Ів. Франка „Самостійна Україна в європейській публіцистиці кінця XIX віку“, Єфремова „Національне питанє в Норвегії“, ряд критичних розвідок про наших молодших і старших письменників, а під спільним заголовком „Уваги на сучасні теми“ підуть що нумеру поменші розвідки, полемічні та критичні уваги про все те, чим займає ся в даній хвилі наша суспільність. До співуділу в тій рубриці редакція запрошує всіх, кого цікавлять справи нашого національного жятя.

Редакція зі свого боку не пожаліє праці й заходу і сповнить свій обовязок сумлінно. Чи почує ся до того обовязку наша ширша громада?

В її руках лежить тепер будучина нашого видання.

Літературно-Науковий Вістник видає Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. Виходить 1 дня кождого місяця с. ст. книжками коло 12 аркушів великої вісімки. За редакцію відповідає Володимир Гнатюк.

Передплата, платна у Львові, виносить: В Австрії з пересилкою: на чверть року 5 корон (на першу чверть року передплата не приймає ся); на пів року 10 корон; на цілий рік 16 корон. — Поодинокі книжки 2 кор.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, уліця Чарнецького ч. 26. — Число телефону 624.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 р.

Вже вийшов з друку „Товариш“, багато ілюстрований календар на 1902 рік.

Товариш — се перша в тім роді книжка взагалі в нашім краю.

Товариш містить в собі 24 карт зьвіздистого неба (по дві на кождий місяць) і багато ілюстрацій, прим. з війни бурської, хінської, портрети визначайших людей і т. ин.

Товариш подає раду, як вибирати собі зване і як радити собі в ріжних хвилях і потребах життя.

Товариш важний і потрібний для всіх, а првступний для кожного, хто лише уміє читати.

Хто собі купить „Товариша“, буде знати то, що на небі і то, що на землі.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати „Календар в руці“ і знати, як робить ся календар.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати справді товариша, котрий стане йому в пригоді в неодній хвилі життя.

Хто собі купить „Товариша“, буде мати книжку, котра придасть ся йому не лиш на один рік, але й на ціле життя.

Хто хоче пересвідчити ся, що то все правда, що тут написано, нехай купить собі „Товариша“, а певно не пожалує. — Ціна 1 К. без пересилки поштової; з пересилкою о 10 сотиків більше. — Замовляти у Сеня Горука у Львові, пл. Домбровського, ч. 1.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
глямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Від Видавництва.

З сим числом кінчить Руске Товариство педагогічне XIII. річник свого видавництва „Учитель“. З тої нагоди звивас виділ усіх довжників, щоби поспішили з вирівнанем залеглих передплат за „Учителя“. Рахунки сего видавництва вказують, що між передплатниками за минувші роки залягає ще недоплата звиж 500 кор. Таке неточне надсиленє передплати підриває значно фонди товариства, узбирані із вкладок членів і з продажі иньших видавництв, через що спинає правильне видавництво книжочок для дітний і пр.

Тож коли Руске Товариство педагогічне має вдоволити бажаню загалу, — мусять перш усього доконати свої повинности ті з загалу, що приймають на себе з'обовязаня передплачувати „Учителя“ — отже вирівнати довги за передплату.

В слідуючім році буде „Учитель“ виходити під тими самими умовами, що й доси. Перше число розішлєсь усім сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівнали усі довги і відновлять передплату.

Рівночасно просить виділ всіх дотеперішних передплатників, щоби прийняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знайомих, місцеві Ради шкільні, Читальні і пр. до передплати „Учителя“, через що могло-би вже в слідуючім році зрости число передплатників у двое, а ідучи тою дорогою не було-би у нас невдовзі рускої школи без „Учителя“, який зміг-би тоді виходити в більшім обемі і частійше як дотепер. Стреміти до того — се обовязок кожного Русина!

Вкінці просить виділ всіх своїх Членів, щоби вирівнали залегли членські вкладки, а надто приєднували для Товариства як найбільше нових членів, якими, з огляду на цілі Руского Товариства педагогічного — повинні бути усі письменні Русини!

НАША МОВА.*)

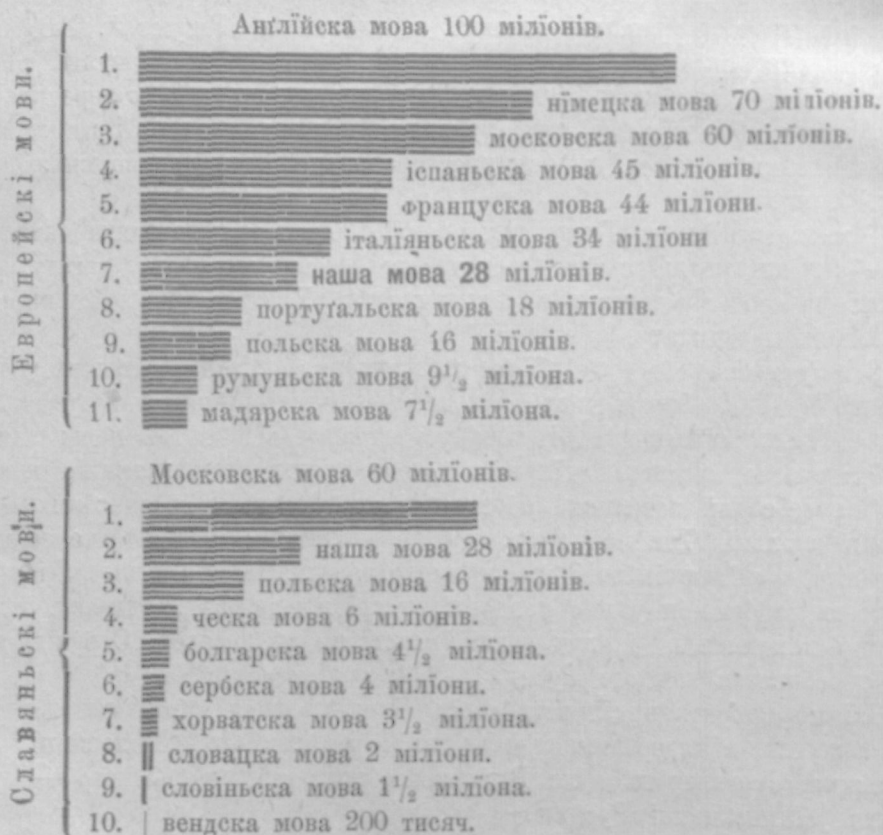
Ми в звичайній бесіді називаємо нашу мову рускою, учені називають її українсько-руською або малорускою. Називають так тому, аби відрізнити нашу мову від московської, якої по ученому називають також велико-руською, та від біло-руської. Називають же українською тому, що найбільша частина наших земель називає ся Україною.

Кілько народу бесідує нашою українсько-руською мовою?

Сею нашою рускою, говорячи по ученому, українсько-руською мовою бесідує до трийцять мільонів народу.

Небогато з тих дев'ять соток мов, що є на світі, може похвалити ся так великим числом бесідуючих. Порівнявши же се число з иншими, які припадають на мови народів європейських, виходить, що наша українсько-руська мова є з огляду на число бесідуючих нею з ряду семою між європейськими мовами, між славянськими другою.

Образово то так виглядає:

*) З Календаря „Місіонаря“ на 1902 рік.

Що до краси яка є наша українсько-руська мова?

Не кожда мова однаково красна. Одною говориш, то так, як по груді йти, викручуй язиком, затискай зуби, шипи, або розтвориш губу як ті ворота: а иншою, то словечко за словом так плине ти, як та водиця по тихеньку, здає ся, ні уст не потребуєш розтвирати, ні язиком не крутиш, ні не сикаєш як гаде, тай не змучиш ні себе, ні другого, що слухає тебе. Слухаєш одної, то аж уха болять, тільки там свкотіня, гаркотіня, говканя, ковиканя: а иншої слухаєш, й не можеш наслухати ся єї, так якось миленько западає тобі до уха та серця, що немов та пісонька соловейкова у маю, немов вітрець тихий-тихесенький колише до дрімки, так она тебе розважає, голубить.

Наша українсько-руська мова з огляду на красу належить до найкрасніших. Учені язикослови порівнюючи нашу українсько-руську мову з мовами європейськими, признають нашій мові між всіми європейськими мовами друге місце з ряду що-до мелодійности та милозвучности (перша займає італіянська), між славянськими же що-до краси взагалі місце найперше.

Отже ні одна мова в Європі, крім італіянської, не є така милозвучна, як наша українсько-руська. Ні німецька, ні польська, ні московська (велико-руська), ні волоська, ні мадярська, ні навіть іспанська та французька не дорівняють.

І дійсно, сам чоловік не потребує бути і язикословом, аби вслухавши ся в різні бесіди, зараз не запримітив, що по нашому говорить ся якось так легенько, здаєсь уст не потребуєш отвирати, а нпр. по московськи зачни от хоч би ось те зі стр. 95: „Ібо так Бог вазлюбил мір“, то зараз при тім „вазлюбил“ мусиш губу роззявити від уха до уха, так само при „атдал“, „пагіб“, коли тимчасом по нашому скажу легенько замість вазлюбил — полюбив, зам. атдал — віддав, зам. пагіб — погіб.

Кождий і неучений признає, що по нашому якось лекше і милійше та красше плине слово по слові і полюбив і віддав і погіб. У нас навіть ні одніського слова нема, що зачинало би ся від „ваз“, або від „ат“, або „пагі“ і так далі.

Взагалі в нашій мові того „а“, при котрім губу треба отворити від уха до уха, дуже маленько. Того „а“ зі славянських язиків найбільше мають Москалі; у них навіть кожде „о“, що не має наголосу, вимовляє ся як „а“.

У нас натомість є дуже много тоненького „і“; при котрім майже не треба губи отворяти, а тільки уста зложити. Як у московській мові повиїсенько того широкого „а“, що так, можна би сказати, поганить мову, так у нас те тонке „і“, що надає милозвучности нашій українсько-руській мові, навіть в таких разях є, де єго не мають инші славянські мови. І так всюда, де є в церковнім „ѣ“, то ми маємо „і“ або „ї“, „йі“ а всі инші Славяни мають „е“ або „ѣ“ або „ѣа“. Кождий признає, що при „і“ менше губу отвираю, як при „е“ або „ѣ“, а заразом, що красше, милійше звучить слово вимовлене з „і“ як з „е“, або „ѣ“. Нпр. возьмім з того стиха св. Писма, то там є по церк. „вѣчний“, моск. вѣчный пише ся, а читає ся вечний, польск. wieczny, чеськ. вечні, словац. вечні, сербс. вечив, хорв. вечні, словін. вечно, болгар. вечен, венд. вечне, а лишень наше укр.руск. вічне. Або церк. „місто“, читай місто, польск. miasto, і т. д. а у нас місто.

Дальше у нас коли „о“, або „е“ стане між двома співзвуками, то переходить для красної вимови також в „і“, у інших Славян або лише ся, або переходить в „у“, „б“. Нпр. наше біб, як легенько вимовляє ся, а вже інші Славяни так легенько по своєму не скажуть, бо одні кажуть боб, а другі бób; чи скажу боб, чи bób, то вже трудніша вимова і не така мила для уха, як наша біб. Так само наше кінь, як легко вимовляє ся, а у інших Славян: конь, коń як твердо, наше бір а у інших Славян бор, bór; воць, wóć, наше віл; польське lód, московське ледь (читає ся льот), наше лід і т. д.

Чи не лекша і мильша наша вимова?

Наша мова є ще тим милозвучніша, як інші славянські, що у нас ніколи в однім складі не сходить ся по три співзвуки, а є лише що найбільше два, а дуже часто один співзвук з самозвуком. Возьмім нпр. таке чеське слово — prst (палець), або srb: якже то треба язиком крутити, аби его вимовити; возьмім польське нпр. chrząszcz, trzcina, wrzeczono, przedsięwzięcie: як тут при вимові губою треба робити. В нашій мові того нема нпр. ті самі слова, як далеко лекше вимовить ся: палець, Серб, хрущ, тростина, веретено, підприємство.

У нас для лекшої та красної вимови є ще так званий повний голос, чого в інших славянських мовах нема. Нпр. чеське breh, польське brzeg, у нас повним голосом каже ся — беріг, чеське hlas, польське głos, а наше повно — голос; hlawa, głowa — голова і т. д.

І ще много знамен красоти нашої мови дало би ся привести, та годі всьо виписувати. Але вже й з того видно, що наша українсько-руська мова є зі всіх славянських найкрасша.

Чи наша українсько-руська мова є богата?

Мова є убогі та багаті. Убога є та, що має маленько слів, що не має навіть тільки слів, аби назвати по своєму кожду річ. От н. пр. возьмім мову волоську (румунську), то там на найзвичайніші річи нема часто свого слова. На таку звичайну річ, як гній, нема слова, а зробили з нашого гній, гуноюл, гноїти — а гуноя; голуб у них — холуб-ул; наше добиток у них — добиток-ул; наше дозволити у них — дозволи; цияниця, а у них цияниц і т. д.

Так щось подібного є і у Малярів. І у них повиїсько славянських слів, бо своїх не мають. Є такі убогі мови, що мають не більше як кілька тисячок слів.

Наша українсько-руська мова не потребує під сим зглядом встидати ся, бо не тільки що має на кожду річ свої власні слова, але належить до найбагатших мов.

В словарі покійного Евгена Желехівського є списаних щось над шістьдесять сім тисяч слів. Не маленько се, але то ще не всі слова, які є у нас — то дуже а дуже маленько з того багатства, яке наша українсько-руська мова посідає.

Багатою є що й та мова, що крім багатства слів, має багатство в формах, то є багатство в способах зміни та відмін слів. От на пр. возьмім таке слово великий — кілька з него різних змін в нашій мові. Великий, величезний, величєний, невеличкий, величєний, величкий, величний, величїсть, велич, величавий, величавість, величаво, величавий, величати, величє, вели-

чество, величина, величний, величність, даліше великан, великанський і т. д. В московскім н. пр. на те всьо є лиш кілька слів, а в польскім — два: *wielki* і *wielkość*.

Або така форма, як: Менї повеселїшало на серці. Не найдеш єї в иньшій мові; нї по нїмецьки, нї по польски, нї по московски не скажеш того одним словом, треба хоч два: *mnie zrobiło się weselej*. Так само слова стрімголов, наввипередки, навздогін; далї на пр. потемно *trochę ciemno*, попере-розколювати і т. п. у нас одно слово, а в иньших мовах треба й кілька, щоб те само виразити. То також багатство.

Або слова здрібнілі таких нїгде не знайде ся. На пр.: малий, маленький, малененький, малесенький, малюненкокий, малюсенький, манюсенький, малїський, малїсенький, малїненський, маленечкий, маленесенький, маленюсенький, мацїнький, мацїцький, мацїюписський, мацїюсенький, мацїюпенський, мацїюнесенький, мацїюпесенький, мацїюненський, мацїюпесенський і т. д. Далї на пр. робитоньки, спатоньки, заразїсїнько, всюдїсенько і т. п. Того не знайде ся в якій иньшій мові, а то саме також належить до багатства нашої мови.

Кілько тут ріжних форм!

От і сям богата наша українсько-руська мова.

У відповідь п. Г....

Моя оцінка книжки „Наука наглядна“, поміщена в 18. ч. „Учителя“, діждалась деяких пояснень і річевого спростованя. П. Гавришук перейшов крок в крок за моїми замітками, наміряючи спростувати їх річево, себ то виказати їх нестійність.

Зараз на початку своєї „Відповіді“ твердить п. Г., що я перерізів дві замітки в дотичнім підручнику і тому поставив закид немов щ. автор робить за много уступок малюнкам. П. Г. наводить для мене ще раз обидві ті замітки; ось она: „За помічю наглядних вправ для вправи змислів і мови має ся впорядкувати й збільшити умовний скарб дітей. — Дітям подати-б нові поняття й таким способом розширити круг їхнього знаня, та збагатити їхній умовний засіб“. — Ті два реченя мож так добре віднести до предметів дійсних, як моделїв так і образів і она в користь п. Г. нічого не каже; в другім реченю годї дошукати ся хотьби натяку о тім, чи діїше послугувати ся при наглядній науцї реальними предметами чи образками.

Зі столом вийшло непорозумінє. Я звертаю увагу, що при науцї (в 1. або 2. тижні) вистарчить описати шкільний стіл, а ш. автор каже на те: ученик не мав би правдивого виображіня „стіл“, а буде его мати аж тогди, коли в его памяти сполучені з сям предметом ще й отей поняття: деревляний, гранчастий, круглий, желїзний, камінний, на одній, двох, трох, чотирох ногах і так далї.

Виображінє се образ, який лишає ся в душі по усуненю змислового предмета, отже можна мати виображінє лиш певного стола, такої шафи чи комнати, а знаєм з досьвіду, що виображінє якої небудь річи осягнути легко, треба лише єї добре оглянути, дїткнути ся, покушати, если се можливе, — описля пригадувати собі, неначе малювати єї образ в душі. Сей нематеріальний образ викликаний в душі зове ся виображінєм. Коли назбирає ся

більше виображінь однородних, вяжуть ся они в той спосіб, що случайні признаки затирають ся, а лишають ся тільки естетичні. Той процес вимагає однак свідомого мислення і логічних заключень і на підставі него дійти можна до понять, с. є. совокупні естетичних знамен. Але се справа не легка, нам трудно позбутись зовсім знамен случайних, тому поняття, річ стисло взявши, маємо мало, за те більше повстає в нашім умі щось посереднього між поняттям і виображінєм, звуть се загальним образом*), він єсть домінуючою появою у дитин і людей необразованих, а єсть то, що так скажу, шематичний образ якогось предмету, на котрім видимо попри естетичні також случайні знамена. Коли хтось мовить: кінь, печ..., то в нас повстають при тих словах зариси тих предметів невикінчені в подробицях, але при тім зближені до всіх нами виджених коней, печей... Зі сказаного видно, що п. Г. мовить декуди про виображінє, де-б повинно стояти: загальний образ.

В своїм підручнику на стор. 9., отже в першій місяці науки шк., починає ш. автор розговор наперед о домі яко цілості, а доперва описав приступав до опису складових частин. На мою замітку, що в тім разі треба науку зачинати від річий ближших, від комнати, заявляє: „Колиж поступаємо по закону природи, то перше мусимо обговорити вишні частини якогось предмету, а потім аж розбираємо і обговорюємо його внутрішні частини, тому в моім підручнику слідує перше опис вишних частин дому, а потім аж внутрішніх“.

Шановний Автор оборонює ся словами: „Поступаємо по закону природи“. Який се закон, як він звучить, чи мовить се, чого ш. Автор хоче, — про се незнаємо.

„З шерсти не роблять сит ані смичків, а слова: скліплює, шпуги на шрубках, помячити ся, то незрозумілі провінціалізмами“. „Я тому не винен — відповідає п. Г. — що в Галичині виробляють сі предмети з волосін, бо на Буковині з кіньської шерсти, а кому незрозумілі повисші слова, нехай загляне до словаря Желехівського або якого иншого“.

Беру словар Желехівського і находжу: шерсть — Thierhaare, Flocken; волосін — Pferdehaare von der Mähne und dem Schweife; шпуга — Querband zur Verbindung von Brettern (у п. Г. они мають означати мабуть шрубастак); а скліплює і помячити ся таки нема.

Не каже ся: хто стереже дім? (пес), — хто се шкрабає? (миш), — хто тягне віз? (кінь), — але що стереже дому? — що се шкрабає? — що тягне віз?

П. Г. цитує хибно мої слова і то в мою некористь.

На ст. 285 верш 17 я написав:

Наколи дїтворя не видїла справдішної армати чи корабля, то образ не навчить нічого, або страта часу і сил буде до успіху непропорційно велика.

На ст. 348 в. 20 п. Г. цитує:

„...то й образ не навчить нічого, а страта часу і сил буде...“

верш 37. Отже заглянути-б лише глибоше і докладніше в дїточку душу, а тогді дамо собі раду і не настрашимось, що образ не навчить нічого.

*) Гл. „Учитель“ 1890. стор. 139 і слїд.

При своїм висказі обстаю ще й тепер. Коли схочу 7 чи 8-літній дитині лиш на підставі образка пояснити, що то армата чи корабель, то 1) або діти нічого не навчать ся, або 2) дїтвора скористає, однак страта часу і сил (дїтий і учителя) буде до тої користи непропорціонально велика, а по купецки се сказавши: не виплатить ся шкірка за виправу.

Як. Миколаєвич.

З поля нашого шкільного письменства.

Подав: *проф. Василь Білецький.*

IV.

(Конець).

II. Перекладач не міг собі поради́ти з іменами міст і островів. Так можна найти в єго переводі всячину, як: В Карнак (= 7 відм.), в Напата (= 7. відм.), з Напата (= 2. відм.), бій під Ісус (128), бій під Ісом (278), під Тапсом, під Тапсус (= 6. відм.), над рікою Галісом, з Дельос, з Тазос, з Лєзбос, в Самос (= 7. відм.), на Самі, під Самом, на Дельос (= 7. відм.), до Аргос, в Аргос (= 7 відм.), маленького Дельос, під Галґяртос (= 6. відм.), ріки Евроту і ріки Евротас (обі форми на ст. 55!), в Орхомені, під Орхоменос (= 6. відм.). Такі імена або треба було відмінати, або лишити невідмінними, але поставити перед ними в відповіднім відмінку слово „місто“ або „остров“.

Перекладач не відміняв послідовно таких слів, як: теперішній, нинішній, останній і т. д.

Раз відміняє їх після взірця „лисїй“, раз після „добрий“, а то в 1. і 2. відм. ч. один. і в 1. відм. ч. мн. після „лисїй“, а в 6. відм. ч. один. і в 2. і 6. відм. ч. мн. після „добрий“. Приміри тої непослідовности можна найти майже на кожній стороні книжки. Чи можна її особливо в шкільнім підручнику виправдати?

II. Перекладач не поступав послідовно з прикметниками і іменниками на: сий (стний), сник (стник).

Пише отже: дійсний, радісний, ненависний, намісник: але местник, самовластний, пристрастний. Пише корисний і користний. Після шкільної правописи має в усіх таких словах „т“ відпадати. Наукове Товариство ім. Шевченка задержує „т“ в сих словах.

II. Перекладач не звертав достаточної уваги на усуване роззв'у і звучність язика.

Разить ось-такє наступство слів: жерці-ж, більш завзяті, союз з цілю, гімнічними-ж звали, сучасно-ж, Картагінці-ж, остання-ж центурія, найвисшою-ж цілю, менш більш двацять, передовсім з бувших, здобувши-ж, найбільш впливовий, вспів спинити, найбільш змалїла, з зростом, коли-ж з приказу.

Співзвук „в“ не замінив на „у“ в багато місцях, в котрих належало-б змінити, приміром:

- На ст. 52. небавом втратили.
" " 57. разом в спільних.
" " 111. часть втратив.
" " 112. війшов в зносини.
" " 120. обичаїв в Греції.
" " 124. докладав всіх.
" " 178. Ганїбаль, втікши.
" " 180. на старість вчив ся.
" " 205. в справдешню.
" " 206. однак вспів.
" " 211. учасників в проскрипціях.
" " 217. Секст вспів скрити ся.
" " 232. також втратив.
" " 258. по... лїтах вспів.

Непослїдовно уживав великих букв.

Так пише: „перскїй залив“ (ст. 3.) і „Перский з.“ (ст. 34); „Горішній Єгипет“ (ст. 6. і 10.) і „горішній Єг.“ (ст. 9); на ст. 3.: Чорне море звали го-
стинним морем, Йонський залив горішним морем, Тиренське м. — долїшним
м., а на ст. 138: (море) Тіренське або Долїшне; „мойсееве“ (ст. 21.) „мойсе-
евого“ (134. ст.) і „Мойсееве“ (ст. 22), „олександрового“ (ст. 130., 132., 133.)
і „Олександрового“ (ст. 135. 2 рази).

Раз пише малою буквою, раз великою слова: гелїоти, „народні збори“,
„велика рада“ і слова „схід“ і „захід“, уживані в значіню „Orient“, „Occident“.
(Прим. 4. ст. в 12. р. з гори: „Історія старинного Сходу“ і „Історія стар.
сходу“, в 15. р. з г. і passim). Слова „океан“ і „маг“ пише великими буквами
без потреби.

Не хочачи ще більше забирати місця в „Учителю“, не можу обгово-
рити стилю переводу нашого підручника; поговорю про него в доповненню до
сеї рецензії, яку видам окремою відбиткою.

Всячина.

— Підморські телеграфи. „Journal telegraphique“ подає виказ всіх тепер
існуючих підморських каблїв, так державних як приватних. Всесвітня сїть каблїв
складає ся з 1.750 каблїв о загальній довготі 354,547,555 кілометрів, або 190
мільонів 296,441 морських миль. З сего є державних каблїв 1380 о довготі 39
мільонів 831,386 км. а решта каблїв належить до 30 приватних товариств. З по-
одиноких держав в Європі перше місце що-до числа державних каблїв займає
Франція з 9334.311 км., далше йдуть: Німеччина 4,882,277 км., Англія 3,828,067
км., Іспанія 3228.718 км., Італія 1,964,319 км. і Норвегія 1,036,985 км. В ин-
ших частях сьвіта на першім місці стоїть Японія з 3,745,136 км., Індія англій-
ська 3,305,637 км., Індія голандська 1,657,047 км. і Конхіна з Тонкіном 1,432,982
км. — З приватних товариств найдовшу сїть каблїв має Eastern Telegraph C-o
70,037,244 км. потім Eastern Extension Australasia and China Telegraph C-o
33,674,134 км. і инші.

— Найбільша арматура на світі знаходиться в кріпостях, що боронять приступу від моря до найбільшого американського міста Нью-Йорку. Ся арматура має 15 метрів довжини а 1 метр і 68 сантиметрів грубости на проріз. — Куля до сеї арматури важить 800 кілограмів а довга на зріст рослого чоловіка. Найдалше несе та арматура на 32 кілометрів далеко а в гору на 9 тисяч метрів, себ-то вище від найбільших гір на світі.

— Нові винаходи. З Москви доносять про новий винахід др-а Данилевського, металізованя тканин. Тканини чи звірячі, чи ростинні, — металізовані єго методом, мають багато прикмет, яких не має жадна до тепер уживана ткань. Так прим. металізована шкіра або полотно мати-муть незвичайну відпорну силу при тертю, причім зовсім не тратять на гнучкости. — Підшви, трансмісійні пояси, мішки, занавіси стануть тепер невимовно трівкими. Металізоване дерево дає в різьбярстві та столярстві прямо чудові ефекти. При тім видатки металізованя є дуже малі; і так прим. металізована підшва коштувати-ме найвище о 10 копійок більше. — Першу фабрику того рода отвирає др. Данилевський в Петербурзі. Винахід сеї докладно перестудіовано в технологічних інститутах в Харкові і Петербурзі. На початку фабрика вирабляти-ме тільки 100.000 пар підшев річно і зуживати-ме на ту ціль 500 пудів міді. Цілий той запас піде на потреби війська.

З Руского Товариства педагогічного.

На засіданю Виділу дня 14. грудня 1901 порішено отєї важійші справи:

1. Ухвалено вислати петицію в справі діловодства в народних школах з руским язиком викладовим в рускій мові.
2. Внести петицію за поліпшенем долі учителів народних.
3. Внести меморандум до міністерства просвіти в справі науки язика руского в ц. к. гімназії в Бродях.
4. Внести петицію о семінарію учительску женську в Коломиї або Станиславіві.

Від Виділу.

Посмертна згадка.

† Ізидор Шараневич, доктор філософії, ем. професор австрійської історії ц. к. університету у Львові, б. декан філос. факультету, звичайний член ц. к. Академії Наук в Кракові, ц. к. консерватор для памятників штуки і історії східної Галичини, почетний доктор ц. рос. університету св. Володимира в Києві, відзначений папским крестом „Pro Ecclesia et Pontifice“, рицар ордену залізної корони III. класу, член товариства „Народний Дім“ і других руских товариств, бувший член Ради столиц. міста Львова і пр., довголітний Сенйор Ставропільського Інститута, уроджений в році 1829, упокоїв ся в Бозі дня 3. н. ст. грудня о 12 год. в ночи по довгій і тяжкій недугі, заосмотрений найсь. Тайнами.

Похорон відбув ся в п'ятниця 6. грудня. О 10 год. рано перенесено тіло з дому при улиці Рускій ч. 3. до парох. церкви Успенія Пресв. Діви, де відправлено заупокійну Літургію і похоронний обряд, а о годині шів по третей попол., слядував вчи-с тіла на цвинтар Личаківський.

Велику страту понесла Галицька Земля. Один з єї найвизначніших синів поник головою. Високі прикмети духа і серця були єго уділом, залізна трудолюбність значила єго житєву стежку, а незвичайні способності поклали єму трівкий пам'ятник в історії рзвою нашої науки. Та вінцем єго діяльності було єго блзге, людяне серце, що не зважало на завзяте партійности, а всюди бажало сїяти добро, спомагати потребу, коїти рани, прощати урази...

Докладніших дат з обильного в плоди життя покійника годі нам подавати, зазначимо лише, що він полишив на науковім поли багато цінних творів, прислужив ся незмірно для рускої археології збогаченем Ставропігійського археологічного музею розкопами курганів та могила східної Галичини, а вкінці як довголітний Сеніор Ставропігійського Інституту заховував своїм впливом єго галицько-руський характер.

Покійний полишив жену і діти, які вже всі є на становисках. Мимо сєго, що недуга тягнула ся довго і була безвихідною, вістка про кінчину покійника потрясла цілою рускою громадою у Львові та певно і в цілїм краю не найде ся ні одного Русина, який не відчув би болїсно сєю нову щєрбу в почеті наших видних патріотів бо і не найде ся такого, який не відав би про високі, довголітні заслуги небіщика для галицько-руського народа!

Нехай сї слова будуть грудкою, яку іменем наших читачів з почесністю і жалем кидаємо на домовину бл. п. Ізидора.

Вічна єму пам'ять!

Калєндар „Місіонаря“

виданє ОО. Василіян в Жовкві,

повинні мати:

I. Всї, що належать до Апостольства Молитви та Серця Ісусового, бо тільки в сїм Калєндарі є подано, коли перша недїля, перша п'ятниця, коли які відпусти для всіх, коли які відпусти для Ревнителів і Ревнительок.

II. Всї, що належать до Братства Пресв. Тайни Евхар., бо тільки в сїм Калєндарі є подано на кождий місяць, коли є відпусти для членів Братства.

III. Всї, що належать до Братства Тверезости, бо тільки в сїм Калєндарі є подано, коли є відпусти для членів та членок Братства.

IV. Взагалї всї Христіяни, бо лишень в Калєндарі Місіонаря є докладно подано після рішеня Синода Львівського на кождий місяць з окрема:

1. коли і як належить постити,
2. коли вільно їсти з набїлом та скоромно з мя'єм,
3. коли є загальницї,
4. коли є споминальницї за успш.

Того в ніякім иньшїм рускім Калєндарі, або зовсїм нема, або нема так докладно подано на кождий місяць з окрема, як в сїм калєндарі.

V. Всї господарі, бо ино в Калєндарі Місіонаря є подано:

1. Пригадки господарскі на кождий місяць, що робити: в стодолі, в стаїні, в хатї, в поли, в саду, в пасїці, в городі і т. д.
2. є Схід і захід сонця і місяця, є веремя.
3. є Записна Карта на ріжні записки.
4. є Записник приходу і розходу.

5. є наука, як ходити коло гною.

6. є наука, як розводити садовину.

7. є Розваги для господаря.

Таких річей не знайде ся в жаднім Календарі.

VI. Всі господині,

1. бо для них є подано, як без видатку і одного сотика прийти до ліків домашних,

2. є пригадки для господинь на кожний місяць, що робити в хаті, в городі,

3. є розваги, що варта як мати.

VII. Всі ремісники, молодці, дівиці, навіть діти, всі слуги, жовнірі, всі — панн і непанн знайдуть в сім Календарі для себе науку та розривку, бо є ще в сім календарі такі річі:

I. 1. Що ти варт, чоловіче?

2. По чім пізнати, що варт чоловік? — До того окремо на кожний місяць дванайцять розваг: Що я варт як господар, як чоловік жінці, як батько дітям, як громадянин, як сусіда, як дитина, як слуга, як господар слугі, як християнин, як воїн царства Христового?

II. 1. Да прийдець царствіє Тіое, з образком. 2. До того, окремо на кожний місяць, дванайцять наук в повістках, кожда з образком: Чи знаєш Ісуса? — Відду до дому Твого. — Да будеть воля Твоя. — Де вдячність наша? — Не лишу вас сиротами. — Я шукаю душ ваших. — Добре нам тут бути. — Як вмирати? — В хресті спасене. — Під Твою милість прибігаєм. — Марія, Мати наша. — Видючі не бачать Ёго.

III. На кожний місяць короткі слова з св. Письма.

IV. Молитва християнської родини, з образком на цілу картку.

V. Мучениця Юлія, оповідане на 13 карток з 7 образками.

VI. Голос дзвонів, оповідане з 1 образком.

VII. Бог знає, як кого карати має, з образком.

VIII. Байка про захланність.

IX. Наше здоровле, наука як хоронити здоровле, з оповіданнями.

X. Які ріжні мови є на свѣті.

XI. Радости свѣта а радости хрестоносця.

XII. Наша мова.

XIII. Наші найперші писателі, з двома образками.

XIV. Сім рад для родичів.

XV. Наша домашня лікарня, то є, як збирати цвѣти на ліки.

XVI. Свѣжа кров на руках безпачників, з 3 образками.

XVII. Наше письмо та иньші славянські.

XVIII. Ріжні ради домашні.

XIX. Перегляд важайших випадків в 1901 р. з 7 образками.

XX. Купно і продаж.

XXI. Пануюча родина цісарска.

XXII. Пануючі держав европейских.

XXIII. Сьміховинки, загадки буквові, числові, рахункові і т. д.

XXIV. Піснь любви з нотами, дуже красна.

XXV. Молитва до Пречистої — піснь.

XXVI. Ткаля — вірш о чуді Прч. Діви Зарваничкої.

Всѣх сторін 160, а образків около 45.

Отже се є Календар такий, якого у Русинів ще не було, а коштує так тано, як ще ні один руский так тано не коштував, бо ино 50 сотиків, з почтою 60 сот. Хто бере 10 дістане ще один, а на почту 72 сот.

